

AİLE İÇİNDE ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDET
(Sivas İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme)

Sezer AYAN

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Sosyoloji Anabilim
Dalı Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı İçin Öngördüğü

DOKTORA TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Faruk KOCACIK

SİVAS
OCAK, 2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Sezer AYAN tarafından yapılan bu çalışma jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Vahap SAĞ

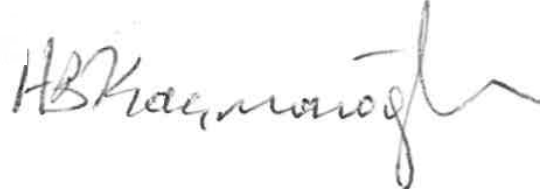
Üye: Prof. Dr. Faruk KOCACIK (Danışman)

Üye: Prof. Dr. Ali ERKUL

Üye: Prof. Dr. H. Bayram KAÇMAZOĞLU

Üye: Prof. Dr. Sezgin KIZILÇELİK

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2007

Prof. Dr. Nevzat GÜLDİKEN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Aile içinde çocuğa yönelik şiddet konulu bu araştırmanın amacı, ailenin sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerinin çocuğa yönelik şiddet olaylarının yaşanmasında ne derece etkili olduğunu saptayabilmek ve şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimlerini ölçmektir.

Araştırma iki aşamalı olup, ilk aşama araştırmanın kuramsal çerçevesine yönelik anahtar kavramlar ve konulardan oluşmaktadır. İkinci uygulama aşaması, çocukların aile içerisinde şiddete maruz kalmasında etkili olduğu düşünülen faktörler ışığında oluşturulan temel ve alt varsayımların test edilmesini içermektedir.

Bulgular, Sivas merkez ilçe genelinde çocukların %54'ünün anneleri ve %46'sının da babalarından şiddet gördüğünü göstermektedir. Çocuğun aile içinde şiddete uğramasında etkili olan faktörler anne için; ailede yaşayan birey sayısı, annenin eğitim düzeyi, annenin mesleği, ailenin gelir düzeyi, annenin çocuğun arkadaşlarını tanıması ve onların eve gelmesine izin vermesi, baba için ise sadece çocuğun cinsiyetidir. Hem anne hem de baba için, ailede kararların alınma biçimi, anne baba arasında şiddetin varlığı, anne babanın çocuğa davranış tarzı, çocuğun anne babadan korkma ve sorunlarını anne babasıyla paylaşabilmesi etkili faktörlerdir. Ayrıca lojistik regresyon analizine göre anne için *annenin eğitim durumu, anne baba arasında şiddetin var olma durumu ve annenin çocuğa davranış biçimi*; baba için ise *öğrencinin cinsiyeti, anne baba arasında şiddetin var olması ve babanın çocuğa davranış biçimi* öğrencinin annesi ve babası tarafından şiddete maruz kalmasında istatistiksel olarak anlamlı bağımsız değişkenlerdir.

Saldırganlık ölçeği varyans analizinden elde edilen sonuçlara göre, şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık eğilimi daha fazladır ve saldırganlık ölçeği puanları *ailede yaşayan birey sayısı ve annenin davranış tarzına* göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Sonuç olarak; bu araştırmadan elde edilen veriler, aile içerisinde çocuğa yönelik şiddet olaylarında ailelerin sosyo-demografik özelliklerinden ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerine kadar bir dizi faktörün değişen oranlarda, fakat birlikte etkili olduğunu göstermektedir.

SUMMARY

Aims of this study are to determine the relation between social-cultural, economical, psychological and communicational aspects of family and violence against children in family and also to measure the aggressiveness tendencies of the children exposed to violence.

Study consisted of two stages. At the first stage key concepts and subjects related to theoretical frame of the research were reviewed and at the second stage, possible factors that can be effective in violence against children in family were tested.

In the city of Sivas, 54% and 46% of the children are exposed to violence from their mothers and fathers, respectively. Chi-square analyses performed to identify the variables making the children exposed to violence revealed that number of individuals in the family, mother's education level, mother's job, income level of the family, having knowledge about the child's friends and allowing them to come home are the significant variables for violence directed to children from their mothers. The only important variable for the violence arising from father independently from mother is the gender of the child. The variables arising from both mother and father are the way of making decisions in the family, existence of violence in the relation of mother and father, behaviour mode of parents, having fear of parents and sharing ability of problems with the parents.

According to the data obtained from the logistic regression analyses performed separately for fathers and mothers with the aim of determining the most effective variables for violence arising from parents and severity of these, significant effective variables for mothers are *mother's educational status, existence of violence between mother and father, behavioural mode of mother to the child*, for fathers are *gender of students, existence of violence between mother and father behavioural mode of mother to the child*.

Mean of total points of aggressiveness scale was increased in the children who exposed to violence. Only significant variables effecting this scoring were number of individuals in the family and behavioural mode of mother.

In conclusion, results obtained from this study revealed that there is violence widely against to children in family in city of Sivas and some factors such as social-demographic, economic, psychological and communicational aspects of the family are effective together.

İÇİNDEKİLER

ÖZET		I
SUMMARY		II
İÇİNDEKİLER		III
KISALTMALAR		VII
TABLolar LİSTESİ		VIII
ÖNSÖZ		XIII
GİRİŞ		1

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ŞİDDET OLGUSU		7-17
1. 1. Güç ve Saldırganlık		14
1. 2. Sapma ve Suç		15
2. ŞİDDETİN TANIMI		18
3. ŞİDDET SINIFLAMALARI		32
4. ŞİDDETİN BOYUTLARI		40-75
4. 1. Şiddetin Bireysel ve Toplumsal Nedenleri ve Biçimleri		41
4. 1. 1. Doğaya Yönelik Şiddet		50
4. 1. 2. Eğitim ve Şiddet		51
4. 1. 3. Medya ve Şiddet		59
5. AİLE		76-89
5. 1. Ailenin Tanım		77
5. 2. Aile Biçimleri		81
5. 3. Türk Aile Yapısı		85
6. AİLE İÇİ ŞİDDET VE TÜRLERİ		90
7. ÇOCUK KAVRAMI		98-104
7. 1. Çocuğun Tanımı		98
7. 2. Büyüme ve Gelişme Süreci		105-122
7. 2. 1. Ergenlikte Bedensel ve Cinsel Gelişme		116

7. 2. 2. Ergenlikte Psiko-Sosyal Gelişme	117
7. 3. Büyüme ve Gelişme Sürecini Etkileyen Faktörler	123
8. PSİKO-SOSYAL, TARİHSEL VE HUKUKSAL AÇIDAN AİLE	
İÇİNDE ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDET	131-301
8. 1. Saldırganlık Teorileri	132-136
8. 1. 1. İçgüdü Teorileri	132
8. 1. 2. Biyolojik Teoriler	134
8. 1. 3. Dürtü Teorileri	135
8. 2. Saldırganlık Teorilerini Temel Alan Modeller	137-156
8. 2. 1. Psikiyatrik Model	137
8. 2. 2. Sosyal Psikolojik Model	138
8. 2. 3. Modern Saldırganlık Modelleri	139
8. 2. 4. Sosyolojik Teori, Yaklaşım ve Modeller	140
8. 2. 4. 1. Fonksiyonalist Yaklaşım ve Aile	142
8. 2. 4. 2. Eklektik Yaklaşım ve Strauss'un Davranışsal Sistemler Yaklaşımı	143
8. 2. 4. 3. Değişim/Sosyal Kontrol Teorisi	144
8. 2. 4. 4. Çatışmacı Yaklaşım ve Feminist Teori	145
8. 2. 4. 5. Şiddetin Kuşaklararası Geçiş Teorisi	155
8. 3. Çocuğa Yönelik Şiddetin Tarihsel Gelişimi	157-191
8. 3. 1. Çocuğa Yönelik Şiddetin Dünya'daki Tarihsel Gelişimi	158
8. 3. 2. Çocuğa Yönelik Şiddetin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi	182
8. 4. Çocuğa Yönelik Şiddet Konusunda Yapılan Araştırmalar	192-230
8. 4. 1. Çocuğa Yönelik Şiddet Konusunda Dünya'da Yapılan Araştırmalar	191
8. 4. 2. Çocuğa Yönelik Şiddet Konusunda Türkiye'de Yapılan Araştırmalar	208
8. 5. Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal Düzenlemeler Çocuk Hakları	231-254
8. 5. 1. Dünyada Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Çocuk Hakları	232

8. 5. 2. Türkiye’de Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal	
Düzenlemeler ve Çocuk Hakları	235
8. 5. 2. 1. Medeni Hukuk’ta Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal	
Düzenlemeler ve Çocuk Hakları	238
8. 5. 2. 2. Türk Ceza Kanunu’nda Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili	
Yasal Düzenlemeler ve Çocuk Hakları	238
8. 5. 2. 3. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu	
Kanunu’nda Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal	
Düzenlemeler ve Çocuk Hakları	239
8. 5. 2. 4. Uluslararası Örgütlerle İlişkilerle İlişkiler Çerçevesinde	
Çocukları Korumaya Yönelik Çalışmalar	245
8. 6. Çocuğa Yönelik Şiddet Çerçevesinde İstismar Çeşitleri	255-273
8. 6. 1. Fiziksel İstismar	260
8. 6. 2. Cinsel İstismar	264
8. 6. 3. Duygusal İstismar	269
8. 6. 4. İhmal	272
8. 7. Çocuğa Şiddet Uygulayanların Özellikleri	274
8. 8. Çocuğun İstismarına Katkıda Bulunan Özellikleri	291

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. KAPSAM	302
2. YAKLAŞIM	303
3. YÖNTEM	304
4. TEMEL ve ALT VARSAYIMLAR	308
5. DEĞİŞKENLER	310
6. SINIRLILIKLAR	311
7. EVREN ve ÖRNEKLEM	313
8. GENEL ANKET ve SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİUYGULAMASI	321
9. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ ve YORUMLANMASI	322

BÖLÜM III

ARAŞTIRMA BULGULARI

1. GENEL BİLGİLER	323-386
1. 1. Öğrenci Bilgileri	323
1. 2. Aile Durumu İle İlgili Bilgiler	325
1. 3. Anne Babanın Eğitim ve Çalışma Durumu İle İlgili Bilgiler	327
1. 4. Ailenin Gelir Durumu	334
1. 5. Ailede Karar Alma Durumu	335
1. 6. Boş Zamanı Değerlendirme Biçimi	336
1. 7. Ailede Anlaşma Durumu	340
1. 8. Ana Babanın Çocukla İlgilenme Durumu	345
1. 9. Çocuğun Ailede Şiddete Uğrama Durumu	359
1. 10. Çocuğun Okulda Şiddet Görme ve Uygulama Durumu	369
2. VARSAYIMLARLA İLGİLİ ÇAPRAZ TABLO YORUMLARI	387
3. LOJİSTİK REGRASYON ANALİZİ	428-442
3. 1. Anne Tarafından Şiddete Maruz Kalma Lojistik Regresyon Analizi	428
3. 2. Baba Tarafından Şiddete Maruz Kalma Lojistik Regresyon Analizi	433
4. SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ VARYANS ANALİZİ	443

IV. BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

EKLER	471
ANKET ÖRNEĞİ	509
ŞİDDET ÖLÇEĞİ	520
KAYNAKÇA	521

KISALTMALAR

AÖÖ: Anne Ölüm Oranı,

BÖÖ: Bebek Ölüm Oranı,

CEDAW: Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi,

ÇİKORED: Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği,

ÇHD: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme,

ÇKBA: Çocuk ve Kadın Bilgi Ağı,

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü,

HÜNEE: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü,

ISS: Uluslar arası Sosyal Hizmetler Organizasyonu,

İYB: İyot Yetersizliği Bozukluğu,

ILO: Uluslar arası Çalışma Örgütü,

MTM: Medya Takip Merkezi,

MEK: Milli Eğitim Kanunu,

NCCAN: Amerikan Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Merkezi,

RTÜK: Radyo Televizyon Üst Kurulu,

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu,

TCBAAK: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu,

TCK: Türk Ceza Kanunu

TDK: Türk Dil Kurumu

TMK: Türk Medeni Kanunu,

TÇBA: Türkiye’de Çocuk Bilgi Ağı

WHO: Dünya Sağlık Örgütü.

TABLÖLAR LİSTESİ TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sivas Merkez İlçede Yer Alan İlköğretim Okulları ve Bu Okulların İkinci Kademesinde Yer Alan Öğrenci Sayısı	314
Tablo 2. Örnekleme Dâhil Edilen Okullar ve Örnekleme Giren Öğrenci Sayısı	320
Tablo 3. Cinsiyet Dağılımı	323
Tablo 4: Yaş Dağılımı	323
Tablo 5: Doğum Yerlerine Göre Dağılım	324
Tablo 6: Sivas İlinde Oturma Sürelerine Göre Dağılım	324
Tablo 7: Sivas'a Nereden Geldiği	324
Tablo 8: Hanedeki Kişi Sayısı	325
Tablo 9: Ailede Birlikte Yaşayanların Durumu (Aile Biçimi)	326
Tablo 10: Anne Babalarının Birlikte Yaşama Durumu	326
Tablo 11: Kardeşe Sahip Olma Durumu	327
Tablo 12: Kardeş Sayısı Durumu	327
Tablo 13: Anne Babanın Eğitim Durumu	328
Tablo 14: Annelerin Mesleğine Göre Dağılım	328
Tablo 15: Babaların Mesleğine Göre Dağılımı	329
Tablo 16: Ailede Çalışanlar	330
Tablo 17: Çocuğun Çalışma Durumu	331
Tablo 18: Çalışan Çocukların Anneden Dayak Yeme Durumu	332
Tablo 19: Çalışan Çocukların Babadan Dayak Yeme Durumu	332
Tablo 20: Çocuğun Kendi İsteği İle Çalışıp Çalışmadığı	333
Tablo 21: Çalışanların Kazancını Harcama Durumu	333
Tablo 22: Ailenin Gelir Düzeyi	334
Tablo 23: Ailede Kararların Alınma Biçimi	335
Tablo 24: Boş Zaman Değerlendirme Durumu	336
Tablo 25: Çocuğun Televizyonda İzlediği Programları	337
Tablo 26: Annenin İzlediği TV Programları	338
Tablo 27: Babanın İzlediği TV Programları	339
Tablo 28: Anne ve Babanın Kavga Etme Durumu	340

Tablo 29: Anne Babanın Kavga Etme Nedenleri	340
Tablo 30: Babanın Anneyle Kavga Ederken Anneye Davranış Biçimi	341
Tablo 31: Babanın Anneyle Kavga Ederken Çocuğa Davranış Biçimi	342
Tablo 32: Annenin Babayla Kavga Ederken Çocuğa Davranış Biçimi	343
Tablo 33: Kardeşler Arasında Kavga Etme Nedenleri	344
Tablo 34: Cinsiyetlerine Göre Kardeş Sayısı	344
Tablo 35: Annenin Çocuğa Davranış Tarzı	345
Tablo 36: Annenin Çocukla İlgilenme Biçiminin Cinsiyete Göre Dağılımı	346
Tablo 37: Annenin Çocuğu İle İlgilenme Durumu	346
Tablo 38: Annenin Çocuğu Cezalandırma Tarzı	347
Tablo 39: Annenin Çocuğun Arkadaşlarını Tanıma Durumu	348
Tablo 40: Annenin Çocuğun Arkadaşlarının Eve Gelmesine İzin Verme Durumu	348
Tablo 41: Annenin Çocuğun Arkadaşlarının Eve Gelmesine İzin Vermeme Nedenleri	349
Tablo 42: Babanın Çocuğa Davranış Tarzı	350
Tablo 43: Babanın Çocuğu İle İlgilenme Durumu	352
Tablo 44: Babanın Çocuğun Arkadaşlarını Tanıma Durumu	353
Tablo 45: Babanın Çocuğun Arkadaşlarının Eve Gelmesine İzin Verme Durumu	353
Tablo 46: Babanın Çocuğun Arkadaşlarının Eve Gelmesine İzin Vermeme Nedenleri	354
Tablo 47: Evde Korktuğu Kişilerin Çocuğa Yakınlık Derecesi	355
Tablo 48: Sorunları Anne ve Babayla Konuşabilme Durumu	356
Tablo 49: Sorunlarını Paylaştığı Kişilerin Çocuğa Yakınlık Derecesi	357
Tablo 50: Annenin Çocuğu Dövme Biçimi	359
Tablo 51: Çocuğun Anneden Dayak Yeme Durumu	359
Tablo 52: Annesinden Şiddet Gören Çocukların Cinsiyetine Göre Uğradığı Şiddetin Türü	360
Tablo 53: Babanın Çocuğu Dövme Biçimi	361

Tablo 54: Babasından Şiddet Gören Çocukların Cinsiyetine Göre Uğradıkları Şiddetin Türü	361
Tablo 55: Çocuğun Babadan Dayak Yeme Durumu	362
Tablo 56: Annenin Çocuğu Dövme Nedenleri	364
Tablo 57: Babanın Çocuğu Dövme Nedenleri	365
Tablo 58: Annenin Çocuğu Cezalandırma Sıklığı	366
Tablo 59: Babanın Çocuğu Cezalandırma Sıklığı	367
Tablo 60: Çocukların Cinsiyetine Göre Anneden Dayak Yeme Sıklığı	367
Tablo 61: Çocukların Cinsiyetine Göre Babadan Dayak Yeme Sıklığı	368
Tablo 62: Çocukların Okulda Dayak Yeme Durumu	369
Tablo 63: Öğretmenlerin Hoşa Gitmeyen Davranışlara Tepkileri	370
Tablo 64: Çocuğu Okulda Dövenlerin Kimliği	371
Tablo 65: Okulda Şiddete Maruz Kalan Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	371
Tablo 67: Çocukların Okuldaki Dayağa İlişkin Görüşler	373
Tablo 68: Çocukların Cinsiyetlerine Göre Okuldaki Dayağa İlişkin Görüşleri	373
Tablo 69: Çocukların Okuldaki Dayağı Onaylama Nedenleri	374
Tablo 70: Okulda Dayağı Onaylayan Çocukların Dayağı Onaylama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı	374
Tablo 71: Çocukların Okulda Dayağa Karşı Olma Nedenleri	375
Tablo 72: Okulda Dayağa Karşı Olan Çocukların Cinsiyete Göre Dağılımı	376
Tablo 73: Okulda Dayağa Karşı Ailenin Tepkisi	377
Tablo 74: Çocukların Sokakta Gezerken Kendilerini Güvende Hissetme Durumu	378
Tablo 75: Çocukların Sokakta Gezerken Kendilerini Güvende Hissetmeme Nedenleri	379
Tablo 76: Çocukların Sokakta Gezerken Kendilerini Güvende Hissetmeme Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı	379
Tablo 77: Çocukların Okul İçinde Kendini Güvende Hissetme Durumu	380
Tablo 78: Çocukların Okul İçinde Kendini Güvende Hissetmeme Nedenleri	381

Tablo 79: Çocukların Kesici Alet Taşıma İhtiyacı Duyma Durumu	381
Tablo 80: Çocukların Cinsiyetlerine Göre Kesici Alet Taşıma Durum	382
Tablo 81: Çocukların Yaş Dağılımına Göre Kesici Alet Taşıma Durumu	382
Tablo 82: Çocuğun Kızdığında Arkadaşına Vurma Durumu	383
Tablo 83: Çocukların Cinsiyeti ve Arkadaşa Vurma Durumu	383
Tablo 84: Çocukların Anneden Dayak Yeme ve Arkadaşa Vurma Durumu	383
Tablo 85: Çocukların Babadan Dayak Yeme ve Arkadaşa Vurma Durumu	384
Tablo 86: Çocuğun Arkadaşına Kızdığında Vurma Nedenleri	385
Tablo 87: Çocuğun Arkadaşına Kızdığında Vurmama Nedenleri	385
Tablo 88: Çocuğun Yaşı ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	387
Tablo 89: Çocuğun Cinsiyeti ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	389
Tablo 90: Ailenin Kır ya da Kent Kökenli Olması ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	393
Tablo 91: Ailede Yaşayan Birey Sayısı ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	396
Tablo 92: Anne Babanın Eğitim Düzeyi ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	400
Tablo 93: Anne Babanın Mesleği ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	403
Tablo 94: Ailenin Gelir Düzeyi ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	406
Tablo 95: Ailede Kararların Alınma Biçimi ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	410
Tablo 96: Anne Baba Arasında Şiddet ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	412
Tablo 97: Anne Babanın Davranış Tarzları ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	415
Tablo 98: Anne Babanın Arkadaşları Tanınması ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	418
Tablo 99: Anne Babanın Arkadaşlarına İzin Vermesi ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	420
Tablo 100: Anne Babadan Korkma ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu	421
Tablo 101: Anne Babayla Sorunları Paylaşabilme ve Aile İçinde Şiddete	

Uğrama Durumu	424
Tablo 102: Anne Tarafından Şiddete Maruz Kalma Lojistik Regresyon Analizi	428
Tablo 103: Annenin Sevecen Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	431
Tablo 104: Annenin Aşırı Koruyucu Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	431
Tablo 105: Annenin Çok Sert Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	431
Tablo 106: Annenin İlgisiz Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	432
Tablo 107: Annenin Sevgisiz Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	432
Tablo 108: Annenin Bazen İyi Bazen Kötü Davranması ve Şiddet Maruz Kalma Durumu	432
Tablo 109: Baba Tarafından Şiddete Maruz Kalma Lojistik Regresyon Analizi	433
Tablo 110: Babanın Sevecen Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	435
Tablo 111: Babanın Aşırı Koruyucu Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	435
Tablo 112: Babanın Çok Sert Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	435
Tablo 113: Babanın İlgisiz Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	436
Tablo 114: Babanın Sevgisiz Davranması ve Şiddete Maruz Kalma	436
Tablo 115: Babanın Bazen İyi Bazen Kötü Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu	436
Tablo 116: Saldırganlık Ölçeği Varyans Analizi Sonuçları	443

ÖNSÖZ

Bireyin geleceğini belirleyen içinde yetiştiği ortamdır. Bu ortamı oluşturan sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar, kalıtımla getirilen özellikler kadar bireyin gelişim süreci üzerinde birlikte etkili olup, onun sağlıklı ya da sağlıksız bir benlik, kişilik ve karakter geliştirmesinde önemli rol oynar.

Yetişkinlikte ortaya çıkan psikolojik sorunların temeline büyük oranda çocukluk yaşantılarının izlerine rastlanır. Bir başka deyişle, olumsuz bir çocukluk dönemi geçiren bireyler yetişkin hayatında kendileriyle ve çevreleriyle ilgili konularda sorunlar yaşama ihtimali daha fazla olan bireyler olmaktadır.

Bireyin gelişimini olumsuz bir biçimde etkileyerek onun gelecekte sorunlu bir yetişkin olmasında rol oynayan olumsuzluklardan biri çocuğun aile içerisinde kendisine yönelik ya da diğer aile bireylerini hedef alan şiddet olaylarına maruz kalmasıdır. Yetersiz sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar gibi bir yandan çocuğun dışında gelişen faktörlerce, diğer yandan anne babanın ve çocuğun psikolojik niteliklerinin kaynaklanabilecek olumsuzluklarında eşlik ettiği çocuğa yönelik şiddet olayları erken dönemde müdahale edilmediğinde daha büyük sorunlara kaynaklık edebilecek önemli bir toplumsal sorundur.

Aile içerisinde çocuğa yönelik şiddetin konu edildiği bu araştırmada, öncelikle danışmanlığımı kabul eden, bilgisini ve tecrübesini güler yüzü ve güzel yüreğiyle benimle paylaşan, çalışmamın her aşamasında yanımda olan çok değerli hocam Prof. Dr. Faruk KOCACIK'a, her zaman bana verdiği destek ve güç için minnettarım.

Üniversite öğreniminin başından itibaren desteğini her zaman hissettiğim sevgili hocam Prof. Dr. Ali ERKUL'a, bu sürecin başlangıcından itibaren hiç bir emeğini esirgemeyen çok değerli hocam Prof. Dr. Sezgin KIZILÇELİK'e, ayrıca katkılarından dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Bayram KAÇMAZOĞLU'na ve Prof. Dr. Vahap SAĞ'a, bu uzun ve yorucu süreçte benimle birlikte olan ve sıkıntılarımı benimle paylaşarak her türlü fedakârlığı gösteren eşim ve canım oğullarım Deniz Mert ve Cihan Berk'e, ayrıca sevgili anneme ve babama çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Toplum, kendisini meydana getiren kurumlar, değerler ve bireyler arasında bütünlük sağlayabildiği sürece ayakta kalabilir. Ancak, toplumsal yapının bütünlüğünü ve devamlılığını tehdit eden durumlar her zaman var olmuştur. Bu doğal bir süreçtir. Çünkü toplum dinamik bir yapıya sahiptir ve sürekli değişmektedir. Toplumsal yapının bütünlüğünü ve devamlılığını tehdit eden durumlar ise birer sosyal problemdir. Bu sosyal problemlerin önemi toplumsal yapıdaki etkileri ile ölçülebilir. O halde, acil çözümler üretmeyi gerektiren sosyal problemler, toplumsal yapının bir bütün olarak ele alınması ve incelenmesi ile anlaşılabilir. Günümüzde önemli bir sorun alanı olarak görülen şiddet olaylarında olduğu gibi.

Toplumsal kültürel yapımız şiddeti öğreten, meşrulaştıran ve insanlarımızı farkında olmadan şiddete karşı duyarsızlaştıran sosyal değerlerle doludur. Cinsiyetçi rol farklılaşmasına kaynaklık eden erkek egemen bir aile ve toplum yapılanması, buna bağlı olarak meşrulaştırılan töre ve namus cinayetleri, kan davaları, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma anlayışının ötesine taşan ve bir gösteriye dönüşen dinsel ritüellerimiz bunlar arasında sayılabilir. Bunlara ek olarak, gelişen kitle iletişim araçlarının kendilerini cazip kılma ve seyredilme oranlarını arttırma endişesi içinde şiddet olaylarını bir araç olarak kullanması ve hatta yukarıda saydığımız şiddet olaylarını bireyle toplum arasında aracılık eder bir pozisyonda sunması, şiddetin tanık olunarak öğrenilmesin de etkili bir başka gelişme olarak değerlendirilebilir.

Genel anlamda, aşırı bir duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı dile getiren şiddet olaylarının yaşanmasında sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel faktörlerin birlikte rol oynadığını ve şiddetin hayatın her alanında duygusal, sözel, fiziksel, cinsel, siyasal ve daha birçok boyutta karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bu boyutlardan biri de ailede yaşanan, yaşanılma sıklığı oranında gizli ve örtük kalan aile içi şiddet olayları olmaktadır.

Eşlerin birbirlerine, kocanın karısına, ebeveynlerin çocuklarına ya da diğer aile bireylerinin birbirlerine uyguladıkları değişik şiddet türlerini içeren “aile içi şiddet, çok

yönlü bir olgu olup, şiddete sebep olabilecek pek çok etken bulunmaktadır. Bireysel düzey ve bireyin yakın çevresi ile ilişkisi, psikolojik düzey, toplumsal çevre ve içinde yaşanılan kültür” (Sümer, 1998: 31) gibi. Bu yüzden, birçok faktörün bir arada etkilediği aile içinde yaşanan şiddet olaylarını, şiddetin bir türü olarak ele almaktansa, onu toplumsal alanda yaşanan şiddetin bir bölümü, bir kısmı olarak ele almak daha doğru olmaktadır. Çünkü aile içinde yaşanan şiddet olaylarını toplumsal alanda yaşanan diğer şiddet olaylarından bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Toplumda şiddet varsa bunun aile içi ilişkilere, aile içi ilişkilerde şiddet varsa bunun toplumsal alana yansımaması düşünülemez. Kısaca, aile içi şiddet söz konusu olduğunda aile ve toplum birlikte düşünülmesi gereken kavramlar olmaktadır.

Aile içinde şiddet, farklı aile bireylerini hedef aldığında çeşitli biçimlerde gelişmektedir. Ancak, aile içinde yaşanan şiddetin etkileri, hedef kim olursa olsun, ailedeki tüm bireyler ve bu bireyler arası ilişkileri olumsuz bir şekilde etkileyen gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kadına ve çocuğa yönelik yaşanan şiddet olaylarını etkileri açısından birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Aile içinde kadına şiddet uygulanıyorsa bundan çocukta değişen biçimlerde nasibini almaktadır.

Çalışmanın konusu aile içinde çocuğa yönelik şiddettir. Amaç, ailenin sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerinin çocuğa yönelik şiddet olaylarının yaşanmasında ne derece etkili olduğunu saptayabilmek, diğer yandan, şiddetin varlığı, nedenleri, çocuklar üzerindeki etkileri ve bu etkiler ile çocukların şiddeti algılama ve şiddete yönelik tutum geliştirme biçimi arasındaki ilişkiyi saptanmaya çalışmak, konuyla ilgili varsayımları test etmek ve çocuğa yönelik şiddeti önlemeye yönelik çözüm önerileri geliştirmektir.

Araştırmada aile içi çocuğa yönelik şiddete neden olduğu düşünülen psikolojik ve iletişimsel faktörler, anne ve babanın çocuğa genel davranışı ve çocukla ilgilenme biçimi, çocuğun engellenmesi, doğrudan tahrik edilmesi, sevgisizlik güvensizlik ve saldırganlık gösteren örneklerle maruz kalması, sosyolojik nitelikte faktörler ise çocuğun

kır ya da kent kökenli olması, cinsiyeti, aile yapısı, anne babasının mesleği, eğitimi, gelir düzeyi ve aile içi ilişkilerin niteliği gibi faktörler olarak ele alınıp incelenmiştir.

Yukarıda sayılan psikolojik, iletişimsel ve sosyolojik faktörlerin birlikte etkili olduğu ve biçimlendirdiği sosyalleşme süreci ise, bireyin yaşamı boyunca süren bir öğrenme süreci olarak kabul edilmekte ve bu süreç içerisinde rol oynadığı kabul edilen pek çok kurum ve araç okul, aile, çevre, kitle iletişim araçları, ayrıca, bireyin işbirliği ve uyumu gibi süreçler aile içinde çocuğa yönelik şiddetin yaşanmasında rol oynayan etkenler olarak ele alınmaktadır.

Kısaca, aile içinde çocuğa yönelik şiddeti konu edinen bu çalışmanın temel yaklaşımları sosyo-psikolojik ve sosyolojik nitelikli yaklaşımlardır. Konu hakkında yapılan pek çok araştırma ve şiddeti açıklamaya yönelik farklı bakış açılarının bu gün geldiği nokta, tek bir nedenin şiddeti yaratmayacağı, şiddet olaylarının incelenmesinde, şiddete neden olduğu düşünülen sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel faktörlerin birlikte ele alınarak incelenmesi gerektiği doğrultusundadır.

Araştırma iki aşamalı olup, ilk aşama araştırmanın kuramsal çerçevesine yönelik anahtar kavramlar ve konulardan oluşturulmuştur. Bunun için Dünya ve Türkiye çapında konu ile ilgili mevcut kaynak taraması yapılmış, kavramsal ve kuramsal çerçevenin sınırları oldukça geniş tutulmuştur. Buradaki amaç, şiddeti açıklamaya ve anlamaya yönelik bakış açılarını tüm yönleriyle ortaya koyabilmek, ailede çocuğa yönelik şiddete kaynaklık ettiği düşünülen risk faktörlerini sağlam dayanaklara oturtmaktır. Böylece, tek bir neden şiddeti doğurmaz derken, bu yargının geçerliliğini şiddeti açıklamaya yönelik geliştirilmiş farklı bakış açılarında açıkça görmek mümkün olmuştur.

Araştırmanın ikinci aşaması uygulama aşaması olup, mevcut kaynak taramasına dayanan inceleme ve açıklamalara paralel elde edilen bilgilerden hareketle yürütülmüştür. Böylece, önce problemin tanımı, araştırmanın amacı ortaya konmuş, temel ve alt varsayımlar oluşturulmuş, daha sonra gözlem aşaması çerçevesinde araştırma evreni, örnekleme, veri toplama teknikleri belirlenmiş ve değişkenler

saptanmıştır. Oluşturulan temel ve alt varsayımlar, araştırmada kullanılan veri toplama araçları; anket formu ve saldırganlık ölçeğinden elde verilerle test edilmiştir.

Anket soru formu, araştırmanın amacına uygun olarak oluşturulan temel ve alt varsayımlardan hareketle düzenlenmiş ve ailenin sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik özelliklerini ve bireyler arası iletişim biçimlerinin niteliğini şiddet açısından irdeleyici toplam 53 sorudan oluşmuştur. Ankette yer alan bazı sorular anne ve baba için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Bu düzenlemedeki amaç, çocuğun aile içerisinde şiddete maruz kalmasında etkili olduğu düşünülen değişkenleri anne ve babanın sahip olduğu sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özellikler açısından detaylı bir biçimde inceleyebilmek ve bu konuda literatürde gözlenen kısmi değerlendirmelerin dışına çıkabilmektir. Anket formunun yanında, şiddete uğradığı belirlenen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerini ölçmek ve öğrencilerin daha fazla saldırgan olmasında rol oynayan değişkenleri saptamak amacıyla bir de ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunca, 1998 yılında gerçekleştirilen, “Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet” konulu çalışmada uygulanan saldırganlık ölçeğidir.

Şiddetin aile içinde çocuğa yönelik boyutu; fiziksel, duygusal, cinsel ve ihmal boyutlarında gözlenmektedir. Ancak bu araştırmada, cinsel boyut, ön anket çalışmasında bu konuda sağlıklı bilgilere ulaşamadığından kapsamın dışında tutulmuştur. Araştırmamızın aile içinde çocuğa yönelik şiddet açısından sadece ergenlik (ön ergenlik, erinlik) dönemi ile sınırlandırılmasındaki gaye ise, ergenliğin güç ve çalkantılı bir dönem olarak tanımlanması, bu döneme ait çalışmaların, daha çok ergenin kişilik özelliklerini temel alan psikolojik nitelikli çalışmalar olmasıdır.

Evreni, Sivas merkez ilçede bulunan 70 ilköğretim okulunun VI, VII ve VIII. sınıf ikinci kademe öğrencileri oluşturmaktadır. Evreni oluşturan öğrencilerin, ilköğretim ikinci kademe öğrencileri arasından seçilmesinin nedeni, ergenlik döneminin ilk aşaması olan erinlik dönemi öğrencilerinin araştırmaya tabii tutulması ve bu gelişim aşamasının 12-16 yaşları arasını kapsamasıdır.

Örnekleme giren öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikler bakımından homojen dağılımını sağlamak amacıyla, il genelinde bulunan toplam 70 ilköğretim okulu, bulundukları mahallelerin sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylerine göre; düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç bölgeye ayrılmış ve her bir bölgeden bu bölgeleri temsil edecek niteliklere sahip beşer okul (toplam onbeş okul) seçilmiştir. Böylece evreni oluşturan öğrencilerin %4'ü örnekleme girmiş ve oranlı tabakalı örneklem yoluyla seçilen 655 öğrenci uygulamaya katılmıştır.

Örnekleme giren öğrencilerin sistematik olarak eşit aralıklarla seçilmesine engel durumlar yaşandığından uygulama, 315 kız ve 340 erkek öğrenci üzerinde gerçekleştirilebilmiş, fakat örneklem sayısının altına inilmemeye büyük özen gösterilmiştir.

Uygulamaya başlamadan önce, ilgili okullarda anket çalışması yapabilmek için İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınmış ve uygulama süreci 1 Şubat-30 Nisan olarak belirlenmiştir.

Genel uygulamaya başlamadan önce, anket soru kâğıdının alanda uygulanabilirlik derecesini ölçebilmek amacıyla, 100 öğrenci üzerinde bir ön deneme yapılmıştır. Böylece anket soru kâğıdı üzerinde biçim ve içerik olarak anlaşılmadığı görülen sorularda yeniden düzenlemeye gidilmiş ve soru kâğıdına son şekli verilmiştir.

Anket uygulama işlemleri okullarda rehber öğretmenlerin desteği alınarak ve okul idaresinin uygun gördüğü saatlerde sınıflara girilerek, örnekleme dâhil olanlara uygulanmıştır.

Çocuğa yönelik şiddetin nedenlerinin araştırıldığı bu çalışmadan elde edilen veriler düz tablo, ki kare analizi, lojistik regresyon analizi ve saldırganlık ölçeği varyans analizi adı altında dört ana başlık altında sunulmuştur.

İlk olarak, çocukların sosyo-demografik profillerine ilişkin özellikler düz tablolar halinde verilmiştir. İkinci kısımda, varsayımları test etmek amacıyla düzenlenen ki kare tabloları ve üçüncü kısımda, öğrencilerin anne veya babaları tarafından şiddete maruz

kalmalarına etki eden faktörleri ve bu faktörlerin etki düzeylerini saptamak amacıyla gerçekleştirilen lojistik regresyon analizi yer almaktadır. Ve son olarak, şiddete uğradığı tespit edilen çocukların saldırganlık eğilimini ölçmek ve daha fazla saldırgan olmalarına etki eden değişkenleri saptamak amacıyla çocuklara uygulanan saldırganlık ölçeğine ilişkin veriler “*Saldırganlık Ölçeği Varyans Analizi*” başlığı adı altında sunulmuştur. Analizler %95 güvenilirlik düzeyinde gerçekleştirilmiş olup analizler için SPSS 13,0 paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın son aşamasında ise elde edilen sonuçlar yorumlanmış ve rapor edilmiştir.

Bu çalışmada aile içinde çocuğa yönelik şiddet olgusu ailenin sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özellikleri açısından incelenmiştir. Bu incelemede çocuğa yönelik şiddet olgusu, aile içi şiddetin bir yansıması olarak, aile içinde karşılaşılan diğer şiddet türleri ile (özellikle de kadına yönelik şiddet ile) ilişkili olarak ele alınmış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak, aile içi ve aile içinde çocuğa yönelik şiddet; öncelikle şiddet nedir, kaynağı nelerdir, hangi boyutlarda karşımıza çıkar gibi soruların detaylı bir şekilde incelenmesi ve bu incelemelerden elde edilecek sonuçların göz önünde bulundurulması ile daha iyi anlaşılacağı düşünüldüğünden, çalışmanın kapsamı, öncelikle şiddetin bir olgu olarak tanımlanması, kaynakları, boyutları, türleri, ailenin ve çocuğun özellikleri bu konudaki kültürel ve yasal düzenlemeleri de içerecek biçimde geniş tutularak açıklanmaya çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ŞİDDET OLGUSU

Şiddet, tanımlanması oldukça güç kavramlardan biridir. Söz konusu güçlük, şiddetin insanlık kadar eski bir kavram olmasından, insan düşüncesiyle beslenmesinden ve çok yönlü boyutları olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, şiddeti bir olgu olarak, kaynağı, nedenleri, boyutları ve ortaya çıkış biçimleri açısından ele alıp incelerken, her toplum ve her zamanda geçerli olabilecek standart bir şiddet tanımlaması ve sınıflamasına ulaşmanın da mümkün olmadığı görülecektir.

Tarihi insanlık kadar eski olan şiddetin insan düşüncesi ile beslendiğini söylemek, sürekli değişimlerden nasibini alan düşünce yapıları gibi, şiddetin de değişen içeriklerde ama her zaman varolan bir kimlikle mevcut olduğu anlamına gelir.

Şiddet, daha en başında, insanın doğayla mücadelesinde tercih etmek zorunda kaldığı bir yöntem olarak karşımıza çıkar. Beslenme ve kendini koruma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında beden gücünü doğaya karşı bir silah olarak kullanma düşüncesi, zamanla diğerine egemen olma niteliğine bürünerek insanlık tarihinin başlangıcına da vurgu yaparken, şiddetin bu dönemde çıplak, her türlü araçtan yoksun ve doğal halde saldırganlık niteliğinde olduğu gözlenir. Bu dönemde açıkça sergilenen ve gücün göstergesi olarak toplumsal anlamda meşru sayılan şiddet gösterilerinin bir dürtü olarak, bu güne kadar katettiği yolda kazandığı yeni nitelik, ilk ortaya çıktığındaki kadar serbest olmamasıdır.

Bu durumu Elias **salıdırganlığın dönüşümü** olarak tanımlar. Elias'a (2002: 308) göre, Yeniçağ'da, vahşet, başkalarına eziyet etmekten ve onları ezmekten duyulan zevk ve bedensel güce dayanma anlayışı, devlet aracılığı ile gerçekleşen güçlü bir toplumsal

denetim altına alınır. Böylece, devlet oluşumu ile şiddette dönüşüme uğramış inceltilmiş ve uygarlaşmış ve dolaylı yollardan ifade edilmeye başlamıştır.

Ancak, dün olduğu gibi bugünde şiddetin varlığına rağmen, değişen sadece onu ifade biçimine getirilen kısıtlamalar olmaktadır. Çünkü şiddet, toplumsal yapının temel birimi olan insanın özündedir. Ancak insan uygarlaştıkça, uygarlaşan dünyaya yakışır bir gizlilik içinde, ama öncekinden daha ağır bedeller ödenerek varlığını sürdürmektedir.

Şiddet bir duygu ve davranış şekli olarak uzun bir tarihe sahiptir. Peki, insanlığa paralel bir gelişim sürecinden geçerek ve toplumsal yapıdaki değişimlere paralel, değişen niteliklere bürünerek bu güne gelen bu duygu ve davranış, sosyolojik düzeyde ne kadar incelenebilir?

Elias (2002: 10), sosyolojik araştırmanın bugün ulaştığı düzey ile kişilik yapılarının ve özellikle duyguların düzenlenişine ilişkin uzun süreli dönüşümler üzerine deneye dayalı incelemeler yapılmasının oldukça zor olduğunu vurgular. Ona göre, bu günkü sosyoloji, görece daha kısa süreçlerle ya da yalnızca toplumların belli bir anda ki sorunları ile ilgilendiği için, toplumsal yapıların ve buna bağlı olarak kişilik yapılarının uzun süreli dönüşümlerini göz önüne almamaktadır.

Bu durumda, şiddeti incelemeye yönelik sosyolojik nitelikteki bir araştırmanın, bir toplumun belli bir andaki durumunu yansıtmaktan öteye geçemeyeceği düşünülebilir. Ancak, bu çalışmada, toplumsal değişimi, farklı yaklaşımlardan hareketle açıklamaya yönelik belli dönemlerde oluşturulmuş toplumsal değişim kuramlarından hareket edilerek, bu parçalanmışlık, kuramlar arasında ilişki kurularak giderilmeye çalışılacaktır. Bunu yaparken, Comte'un (2001: 32), bir kavramın yalnızca kendi tarihi sayesinde iyi bir biçimde bilinebilir şeklindeki yargısından hareket edilecektir. Bu anlayışa paralel, toplumsal değişimi açıklamaya yönelik geliştirilen düşünce ve kuramlar, şiddet ve şiddeti algılama biçimleri bakımından, geçmişten günümüze doğru ilerlediği çizgi üzerinde, bu bölümde kuramlar, tanımlar bölümünde ise düşünürler açısından değerlendirilerek anlatılmaya çalışılacaktır.

Şiddet, zarar verici niteliği evrensel bir olgu olmasına rağmen, nedenleri ve ortaya çıkış biçimleri açısından içinde bulunduğu toplumsal yapının özelliklerinden ayrı olarak düşünülemez. Çünkü şiddet, her toplumsal yapıda farklı nedenlerle ve biçimlerle ortaya çıkan ve gözlenen bir olgudur. Bu sebeplerden dolayı, şiddeti anlama çabasında rehberlik edecek olan kuramlar, odak noktası içinde yaşanan toplum birimleri ve bunların alt sistemleri olan fonksiyonalizm, toplumu birbiri ile çatışan birimlerden ve öğelerden kurulu sayan çatışmacı görüş (Kongar, 1985: 153-184) ve bireyi önemseyen, benlik ile toplum arasında köprü kurmaya çalışan (Kızılçelik, 2002: 135) sembolik etkileşimcilik olacaktır. Çalışmada, şiddeti açıklamaya yönelik yukarıda sayılan yaklaşımların tercih edilmesinin bir diğer nedeni de, fonksiyonalist ve sembolik etkileşimci yaklaşımlarda, şiddet eylemlerine yol açtığı düşünülen sapma davranışının, patolojik bir eylem olarak, birinci modelde makro, ikinci modelde ise mikro açıdan ele alınması, ayrıca çatışmacıların diğer iki yaklaşımdan farklı olarak çatışmayı, toplumsal yapıda işlevsel bir olgu olarak olumlu bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirmesidir. Bunların yanın da, şiddetin, toplumsal değişimi açıklamaya yönelik geliştirilmiş klasik ya da çağdaş sosyoloji kuramları ile ilişkisi kavramsal düzeyde doğrudan olmasa da, şiddete vurgu yapan (meydan okuma, güç, sapma, çatışma, anomi ya da uyum, denge ve ahenk vb. gibi) ifadelerle dolaylı yollardan olmaktadır. Bu ifadeler, toplumsal gerçekliği açıklamaya dair geliştirilen pozitivistik ve hümanistik yaklaşımlardan hareketle oluşturulmuş kuramlar içinde kullanılan anahtar kavramlar olarak karşımıza çıkar.

Smith'e (1980: 2) göre, fonksiyonalizm, bir sistemin parçalarının birbiri ile bağımlılık, dayanışma ve karşılıklı uyum içinde bulundukları veya en azından bu parçaların kendi aralarında birbirlerini sürekli olarak yeniden düzenleme süreci içinde oldukları düşüncesi üzerine yapılanmış bir doktrin olarak nitelendirilir. Böylece, toplumu yaşayan bir organizmaya benzeten Comte'un çalışmaları ile başlayan ve biyolojik ve toplumsal sistemler arasındaki özel farklılık ve benzerlikleri tartışarak, toplumların yaşayan organizmaların tıpkısı olmadığını vurgulayan Spencer ile devam eden fonksiyonalizmin temel varsayımı, birbirlerine bağımlı parçalardan oluşmuş bir sistem olarak toplumun görüntülenebileceği şeklindedir (Poloma, 1993: 32).

Fonksiyonalist yaklaşımda, toplum açısından uyum, denge ve ahenk önemlidir. Toplum, sürekliliği olan öğelerin dengeli bir yapısıdır. Toplumun özü denge ve düzendir. Düzeni sağlayan da değerler ve normlardır (Kızılçelik, 2002: 109). Ancak, Abrahamson’unda belirttiği gibi (1990: 4), pek çok fonksiyon sistemin parçası olmasına rağmen, o sistemin süredurumuna olumlu katkı da bulunmayan öğelerin varlığıyla da ilgilidir. Eğer katkı olumsuz ise bu öge bozuk fonksiyon (dysfunction) olarak adlandırılır.

Kısaca, çatışma, sapma ve gerginlikleri bozuk fonksiyonlu ve bu nedenle toplumsal yapıda uyum ve dengeyi bozucu ögeler olarak gören fonksiyonalistler (işlevselciler), toplumsal değişimin devrimsel değil düzenli bir biçimde geliştiğini savunurlar.

Yukarıda da belirtildiği gibi, her sosyal teori kendinden önceki teorilere olumlu ya da olumsuz bakış açılarını yansıtır. Tıpkı işlevselciliğe antitez bir bakış açısıyla geliştirilen çatışmacı yaklaşım gibi.

Çatışmacı yaklaşım göre toplum, birbiri ile çatışan birimlerden ve ögelerden kuruludur. Toplumun değişmesi bu ögelerin itici gücü ile meydana gelir. Toplumsal bütünlük ise, toplumsal ögeler ve birimler arasında ki ahenk ve çatışmanın sonucu değil, toplumsal birim ve ögeler arasındaki çatışmaların ortaya koyduğu zıt kuvvetlerin dengelenmesi sonucu ortaya çıkar (Kongar, 1985: 185).

Çatışmacı yaklaşım, Freud ve Simmel’den hareketle, bireysel düzeyde çatışmayı, bireyin içgüdüsel bir niteliği olarak kaçınılmaz ve evrensel olarak değerlendirir (Kongar, 1985: 186). Bu modele göre, insan farklı istek ve çıkarlara sahip bir varlıktır. Her insanın istek ve çıkarları öteki insanların istek ve çıkarları ile çelişir. Bu nedenle insanlar arasında sürekli çatışma ve çelişki vardır (Kızılçelik, 2002: 112).

Çatışmacı yaklaşım toplumsal düzeyde ise, çatışmaların toplum içinde çeşitli grupların çıkarlarının birbiri ile çatışmasından doğduğu ve bu nedenle kaçınılmaz olduğu (Marx ve Dahrendorf) anlayışına dayanır. Başka bir deyişle, sosyal ya da sınıf çatışmalarının nedenini monopolleşme ve kaynak kıtlığında arar. Ancak, çatışma, sosyal

yapıya dinamiklik kazandırır, özellikle toplumun amaçlarını yerine getirmesine, sosyal uyumun artmasına, evrime ve gelişmeye katkıda bulunur. Bunu da, yeniliğe, yaratıcılığa ve yeni normların doğmasına yol açarak yapar. Kısaca, çatışma, toplumda koalisyonlar ve birliktelikler inşaa eder, bu nedenle, toplumun bütünlüğü için işlevseldir (Kongar, 1985: 186).

Bireyin kendisi, benliği, öteki bireyler ve toplumla ilişkilerini merkeze koyan sembolik etkileşimciler ise, toplum ya da bireyi merkeze koyan teorilerin aksine toplum ve bireyin birbirinden ayrılamayacağını ileri sürerler. Toplum ve bireyi birbirinden ayırmak zordur. Bu bakımdan sembolik etkileşimcilik toplumun birinci realite olduğunu ileri süren işlevselciliğe, çatışma teorisine, kısaca klasik sosyoloji teorilerine, özellikle de Durkheim’cı sosyoloji ve Marxist sosyolojiye karşıdır (Kızılçelik, 2002: 136).

Sembolik etkileşim yaklaşımı içerisinde sapma ile ilgili geliştirilen en önemli anlayışlardan birisi etiketleme teorisidir. Etiketleme teorisinden önceki sapma teorilerinin çoğu, sapmanın çeşitli biçimlerinin neden ve sonuçlarının araştırılmasıyla ilgilenirken, etiketleme teorisi ilgiyi sapkın davranışlarda bulunanlardan çok belirli kişileri ilk planda sapkınlar olarak belirleyen kuralları kimlerin koyduğuna doğru yöneltmeye çalışır. Etiketleme teorisi, sapkın eylemlerin sadece sapkınların eylemleri açısından anlaşılamayacağını, böyle eylemlerin diğer tüm sosyal eylemler gibi, etkileşim ilişkileri içinde ele alındıkların da sosyolik olarak incelenebileceğini vurgulamaktadırlar (Mutluer, 2000: 122).

Etiketleme teorisyenlerine göre, sapma, sürekli olarak sapkın olarak etiketlenenlerle onları böyle etiketleyenler arasındaki etkileşimin bir sonucudur. Sapkın roller daima belirli eylem tiplerinden daha fazlasını içerir; onlar, daima bu eylemlerin kamu tarafından sapkınlar olarak etiketlenmelerini gerektirir. Etiketleme teorisyenleri, esasen eylemlerin kendileri ile değil, bu eylemlere gösterilen toplumsal tepkilerle ilgilenirler (Coser, 1971: 578).

Kısaca, sapmayı makro düzeyde toplumsal bir olgu olarak değerlendiren fonksiyonalist ve çatışmacı yaklaşım ile onu mikro düzeyde toplumsal etkileşimin ürünü

olarak kabul eden ve aynı zamanda bireyin psikolojik özelliklerinden hareketle açıklamaya çalışan sembolik etkileşimcilik arasındaki fark şöyledir:

Fonksiyonalistler, toplumu oldukça istikrarlı bir organizma olarak görmektedirler. Bir insan vücudunda ya da bir hayli düzenli çalışan bir makinada olduğu gibi, parçaların bir işlevsel içbağımlılık sistemi içinde “birlikte toparlanmış” olacağı varsayılmaktadır. Fonksiyonalistler de değişim, pek ender olarak toplumun temel yapısının dönüştürülmesi biçiminde algılanmıştır. Bunların yanın da çatışmacılar, değişimin bütün toplumsal organizmaların doğasında bulunduğu görüşü ile doğrudan doğruya değişimin kendisi üzerinde dururlar. Her iki kuram da toplumu, birbirlerine göre işlevsel olan (ya da olmayan) biçimlerde çalışan karşılıklı içbağımlılığı bulunan bir dizi yapılar olarak algılarken, fonksiyonalistler her yerde istikrar, çatışmacılar ise her yerde yapısal değişim görürler (Appelbaum, 1970: 63).

Bu iki yaklaşımın yanında, şiddette kaynaklık eden sapan davranışların nedenini, toplumsal ilişkiler ağı içinde anlamaya çalışan sembolik etkileşimcilerin ise, bireysel düzeyde gözlemlenen ve toplumsal yapıya aykırı olduğu düşünülen toplumsal davranışların, toplum içinde hangi gerekçeyle sapan davranışlar olarak sıfatlandırıldığını fonksiyonalistler ve çatışmacılardan pek de farklı olmayan bir açıdan anlamaya çalıştıkları gözlenir. Çünkü her üç yaklaşımda da, sapan nitelikteki davranışları açıklamaya yönelik anlayışlarının toplumsal kaynaklı olduğu açıkça görülmektedir.

Fonksiyonalist ve çatışmacı teorisyenler normal ve patolojik nitelikler yükledikleri sapma davranışlarını, toplumsal bütünleşme için fonksiyonel davranışlar olarak ele alır ve sonuçları açısından değerlendirirken, sembolik etkileşimciler, bir toplumda sapan nitelikteki davranışları olumsuz olarak değerlendiren anlayışların toplumsal dayanağını ortaya koymaya çalışmaktadır. Böylece sapmayı, tıpkı diğer iki yaklaşımda olduğu gibi, mevcut toplumsal normlara aykırı davranma olarak tanımlarken, toplumsal düzeyde sapma davranışlarına yönelik geliştirilen genel anlayışın, farklı toplumsal statülere sahip bireyler arasında eşit bir uygulamaya yol açmadığını, bireyin davranışlarının, sapma niteliğinde de olsa, sahip olduğu toplumsal

konuma göre kimi zaman meşrulaştırılabildiğini örneklerle göstermekte ve bu nedenle sapan davranışlara yönelik geliştirilmiş genel bir iradenin geçerliliğini, güçlünün güçsüzü kontrol edebilmek adına yöneldiği bir anlayış olarak irdelemekte ve eleştirmektedir.

Sembolik etkileşimci yaklaşımda sapma, toplumdan topluma hatta bir toplumun kendi içinde bile farklı kıstaslar göz önünde bulundurularak etiketlenen ve bir kez etiketlendikten sonra da birey tarafından içselleştirilerek sürdürülen bir davranış olarak kabul edilmektedir. Bu etiketleme ve içselleştirme faaliyetlerinin sorumlusu ise, topluma aykırı davranışlarda bulunan bireyler değil, etkileşime girdiği diğer bireyler olmaktadır.

O halde şiddet, yukarıdaki kuram ve yaklaşımlarda da açıkça görüleceği üzere, geneli ilgilendiren, beklenen ile gerçekleşen arasında bir fark bulunan, toplumsal kontrolü bozucu bir etki yaratabilen, düzeltilmesi ve çözümü için ortak bir çabaya gereksinim duyulan, görülen veya potansiyel olarak varolan ve bireylerin sonuçlarından etkilendiği bir durum olarak oldukça önemli ve titizlikle incelenmesi gereken bir olgudur.

Toplumsal normlara aykırı davranma, kimi zaman şiddet niteliğindeki davranışlara dönüşerek bireysel ve toplumsal düzeyde şiddet eylemlerinin de nedenini oluşturabilmektedir. Ancak, toplumsal normlara aykırı davranma biçiminde tanımlanan her sapma hareketi bir şiddet eylemi olarak değerlendirilemeyeceği gibi, ortaya çıkan her şiddet eyleminin de toplumsal yapıya aykırı davranma yani sapma olarak tanımlanamayacağıda bilinmelidir. Aslında bu davranışların sapma mı yoksa şiddet mi olduğu yargısı (bireysel düzeyde gözlemlenen psikolojik anormallikler dışında) yine topluma ve onun sahip olduğu değerler sistemine ait bir yargı olmaktadır.

Sapma davranışı, kimi zaman şiddet niteliğindeki eylemlerin de gerekçesi olabildiğinden, çeşitli yaklaşımlar açısından ele alınmış ve şiddette bağlantısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak, bir kavramın ne anlama geldiğini bilmek, ortaya çıkış nedenlerini ve biçimlerini değerlendirebilmek açısından önemlidir. Bu nedenle, çalışmanın bundan sonraki bölümü, çeşitli düşünürlerin, şiddeti algılayış ve tanımlayış

biçimlerine ayrılmıştır. Ancak, bu düşünürlerin bakış açılarını daha iyi değerlendirebilmek için şiddetin neden ve sonuçlarına vurgu yapan güç-saldırganlık ve sapma-suç gibi kavramları tanımlamak gerekmektedir.

1. 1. Güç ve Saldırganlık

Şiddet, kelime anlamı olarak, insanın fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne yönelik her türlü maddi ve manevi olumsuzluğu dile getirmektedir. Bu olumsuzluğun temelinde ise dikkatimizi çeken iki kavramdan biri güç, diğeri ise saldırganlıktır.

Güç, bir olaya yol açan her türlü devinim. (TDK, 1974: 339)

Saldırganlık, “Hâkim olmak, yenmek, yönetmek amacıyla güçlü, şiddetli, etkili bir hareket, fiil, işlem: bir işi bozma engelleme, boşa çıkarmaya karşı düşmanca, yaralayıcı, hırpalayıcı veya tahrip edici (yıkıcı, yok edici) amaç taşıyan bir davranış” (Erten ve Ardalı, 1996: 143) olarak tanımlanır.

“Güç” ve “saldırganlık” kavramlarının şiddetle ilişkisi doğrudandır. Gücün birey, gruplar ya da daha genel anlamda toplumsal bazda zarar verici nitelikte saldırgan bir eğilim içinde kullanılmasına genel olarak şiddet diyebiliriz. Kavramların birbirini besler nitelikte ve zincirleme bir süreçte hareket ederek şiddeti oluşturduğu gözlenir. Bu noktada şiddeti tanımlamada yaşanan güçlükler, saldırgan eğilimlerin boyutu ve niteliğinden kaynaklanmakta, bu yüzden saldırganlık kimi zaman bireysel düzeyde içgüsel bir eylem olarak tanımlanırken, kimi zamanda toplumsal düzeyde kolektif bir etkileşimin ürünü olarak algılanmaktadır.

Şiddetin sosyolojik boyutu kolektif bir etkileşimin ürünü olmasında yatar.

Şiddet ve saldırganlık farklı birer olgu gibi değerlendirilse de, konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, şiddet ve saldırganlığın birbirinden tamamen bağımsız kavramlar olmadığı görülür. Şiddet, insanda doğal olarak var olduğu kabul edilen saldırganlık eğiliminin bireysel ya da toplumsal boyutta, ancak diğesine zarar verecek biçimde dışa vurulması yansıtılması olarak tanımlanır. Hemen akla şöyle bir soru gelebilir. Şiddetin temelinde saldırganlık eğilimi varsa bu eğilimi harekete geçiren

nedir? “Engelleme, saldırganlığın meydana gelmesinde önemli bir etkidir. Her saldırgan davranışın temelinde mutlaka bir engellenmenin olduğu ileri sürülmektedir. Engellenmenin saldırganlık için basit bir uyarıcı olduğu ve organizmayı saldırgan olmaya hazırladığı öne sürülmektedir (Worchel ve Diğerleri, 2000:). Örneğin açlık, susuzluk gibi fiziksel ya da sevgi, ilgi, dokunma gibi psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması (engellenmesi), insanı bu durumda saldırgan hale getirebilmektedir. Kısaca, saldırgan eylemin nedeni, ortaya çıkış biçimi veya boyutu, yönü, niteliği ve sonucu şiddet konusunda farklı tanımlamalara gitmenin ve ya farklı bakış açılarıyla şiddeti değerlendirmenin nedenini oluşturmaktadır.

Şiddetle ilgili literatür incelendiğinde, insanda şiddeti doğuran saldırganlık eğiliminin nasıl ortaya çıktığı konusunda ise, farklı bakış açılarına rastlanır. “Çoğu zaman şiddet ya içgüdüsel ve bu nedenle toplumsallaşma sürecinde çok az değişen, ya da sadece ve sadece çevre etkenlerinden kaynaklanan bir davranış olarak görülür” (Mosses,1996: 23). Ama bugün bilim dünyası her iki etkenin de saldırganlık ve şiddet davranışının ortaya çıkmasında belli ölçülerde önemli olduğunu kabul etmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 10). Birinci bakış açısı, şiddetin biyolojik yönüne işaret ederken, ikinci bakış açısı sosyal etkenleri öne çıkarmaktadır.

Güç ve saldırganlık dışında şiddet olgusunu çağrıştıran, fakat onlar kadar önemli diğer olgular sapma ve suç olgularıdır.

1. 2. Sapma ve Suç:

Toplumsal yapının bütünlüğü ve devamlılığı yerleşik normlara uymaya ve temel sosyal değerleri benimsemeye bağlıdır. Ancak dinamik bir yapıya sahip olan toplumda, benimsenen ortak normlara ve sosyal değerlere karşı bir duruş her zaman vardır. Sapma ve suç olarak adlandırılan bu tür davranışlar, toplumsal düzenin sürekliliğini tehdit eder bir nitelik taşır.

Sapma, sosyal normlara aykırı davranmak anlamına gelir (Ergil, 1984: 216).

Suç, yasaklanan veya cezalandırılan davranışlardır (Demirbaş, 2001: 39).

Yukarıda da görüleceği üzere suç ve sapma, toplumsal yapıda patolojik birer durum olarak tanımlanmaktadır. Oysa Durkheim (1985 90-94), suç ve sapmanın toplum için pozitif sonuçlara sahip olduğuna dikkati çeker. Onun, suç ve sapma olgularına bakışı, genel fonksiyonalist yaklaşımın temel sayıltılarıyla uyuşmaktadır. Ona göre, tüm sosyal olgular toplumun uyumuna katkıda bulunmaya yönelirler ve sapma davranışlar belirli sınırlar içinde oluştukları takdirde normal toplumsal olgu gibi görülürler. Aynı yargı suç içinde geçerlidir.

“Durkheim’e göre bir olgu, oluşumunun belli bir döneminde, belirli tipteki bir toplumda genel olarak görülüyorsa normaldir” (Aron, 1994: 110). Bu nedenle Durkheim (1994: 90-94), suçun patolojik olarak çözümlenmesini eleştirir. Suç yalnızca şu ya da bu tür toplumların çoğunda değil, ama her türden tüm toplumlarda gözlemlenir. Suçluluğun varolmadığı toplum yoktur. Suçluluk biçim değiştirir ve böyle nitelendirilen edimler her yerde aynı edimler değildir, ama her yerde ve her zaman, ceza baskısını üzerine çeker. Bu nedenle, suç normaldir. Durkheim suçun her sağlıklı toplumun bütünleyici bir parçası, kamusal sağlığın bir unsuru olduğunu ileri sürer. Durkheim’a göre, suç gereklidir ve toplumsal yaşamın temel koşullarına bağlıdır. Çünkü bağlı olduğu bu koşullar ahlakın ve hukukun normal evrimi açısından vazgeçilmez koşullardır. Ona göre suçlular, adeta yarınki ahlakın birer öncüleridir

Yukarıda da görüleceği üzere suça ve sapmaya pozitif işlevler atfeden Durkheim’a (1994: 117) göre, suçun varlığı bir toplumda, hem kollektif duyarlılıklar arasında bir esneklik derecesinin varolduğunu gösterir, hem de bu duyarlılıkların belirginleşmesine yol açar. Aynı zaman da sapma da, insanlara paylaştıkları ortak değerleri hatırlatarak, sosyal dayanışmaya katkıda bulunur. Ancak, bir toplumda suç ve sapma oranlarının beklenilenin altında ya da üstünde olması ise toplumsal yapıda patolojik bir duruma işaret eder ki; Durkheim buna “anomi” der.

Amerikan sosyolojisinin aşırı deneyci ve nicelci eğilimlerine bir tepki olarak ve Avrupalı sosyologların tümü kapsayıcı olma eğiliminden doğan aşırılıklarına kapılmaksızın, sosyolojide kurama layık olduğu yeri, mikro ve makro kuramsal tipler

arasında orta bir yol seçerek, sosyal, kültürel ve davranışsal etmenlerin tümüyle göz önüne alındığı ve geçerliliği ampirik olarak irdelenebilecek nitelikte bir orta boy kuram yaratmaya çalışan Merton'un temel sorununun, sapma düzeyindeki değişimleri ve sapma biçimlerindeki çeşitliliği açıklamak olduğu görülür (Metron, 1967: 80).

Metron, sapmayı, anomi kavramından hareketle, bireysel davranışlar düzeyinde ve toplumsal nedenleriyle açıklamaya çalışır. Bu nedenle, öncelikle Merton'da anomi kavramının hangi anlamda kullanıldığını açıklamak gerekiyor. "Merton'a göre anomi, kültürel norm ve amaçlar ile bireyleri bunlara uygun ve uyumlu davranışlarda bulunmaya zorlayan toplumsal yapı arasında ki kopma halidir. Bu kopmalar nicel ve nitel yönden önem kazandığı oranda, kültürel yapı (değer, norm ve amaçlar) yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalır" (1967: 115). Merton, kültürel yapı ile toplumsal yapı arasındaki gerilimlerin ve uyumsuzlukların, disfonksiyonel bir nitelik taşıyabilir, toplumsal değişme aracı olabileceğini belirtir.

Ergil (1984: 216) tarafından, sosyal normlara ters düşen eylemler olarak tanımlanan sapma olgusu, normların sınırlarını belirlemeden kaynaklanan güçlükler nedeniyle, bilimsel olarak incelenmesi güç bir kavramdır. Tıpkı şiddet ve suç olguları gibi. Çünkü normlar, insanların nasıl davranacaklarını ayrıntılara kadar düzenleyen zorlamalar değildir. İnsanların günlük etkinliklerinde yaklaşık olarak uymaları beklenen soyut davranış ölçüleridir. Bu yüzden, çeşitli tonları vardır. Öyleyse, normun kendisi, davranış yelpazesinde orta noktayı temsil eder. Birisinin normu çiğnediği (saptığı) söylendiğinde, demek istenen, onun davranışının, normun belirlediği uygun davranış alanının iki ucu arasındaki sınırı aşmış olmasıdır. Davranış söz konusu sınırlar içinde kalıyorsa suç değildir. Ancak, normun, toplumca belirlenmiş sınırlarını aşan her eylem bir suçtur.

İnsanda doğal bir güç olarak kabul edilen saldırganlığın, sapma ile ilişkisi toplumsal etkileşimde ortaya çıkmaktadır. İnsan doğası gereği, biyolojik yapısında potansiyel bir güç olarak taşıdığı saldırganlık içgüdüsünü, toplumsal normları çiğneme ya da ona karşı olma niteliği taşıyan eylemlere dönüştürdüğünde, ortaya çıkan davranış

sapma kimliği almaktadır. Dolayısıyla saldırganlık eğilimi ve sapma davranışı, ortaya çıkış nedenleri göz önünde tutulduğunda kesin sınırlarla ayrılamayan kavramlardır. Çünkü sapmaya yol açan dinamiğin bir bölümü tıpkı saldırganlıkta olduğu gibi, bireyin doğal güdülerinin denetlenmesinden doğan engelleme duygusundan kaynaklanırken, bir bölümü de, kümelerin koyduğu “uygun” davranış ölçülerini ve bunların sınırlarını sınamak, zorlamaktan kaynaklanır. Bu durumda sapma, normları uygulayan ve uyumlu davranış biçimlerinde ısrar eden otoriteye başkaldırı anlamına gelir. Bazı sapmalar ise kötülükten çok hata yapmaktan kaynaklanır (Ergil, 1984: 215–216).

“Suça ilişkin olarak geliştirilen tüm tanımlamalarda suç olgusu, bir toplumda belirli bir dönemde var olan idealler, gelenekler ve değerler sistemi çerçevesinde geliştirilen normlara dayalı hukuk düzenine uygun olmayan, bu düzenden sapan davranışlar olarak ele alınmaktadır” (İçli, 2003: 533). Tanımdan da anlaşılacağı üzere; sapma ve suç olgusu, tıpkı şiddet olgusu gibi toplumdan topluma, kültürden kültüre ve zaman içinde değişiklikler gösteren göreceli olgulardır. Bu durumda, belli bir dönemdeki normlara dayalı hukuk düzenine uygun olmayan ve bu düzenden sapan davranışlar hem sapma ve hemde suçu oluşturmaktadır. Şiddet ise, sapma ve suç eylemlerinin bir çeşidi olarak karşımıza çıkar, ancak her şiddet eylemi suç olarak nitelendirilemez. Çünkü şiddet içeren bir davranışın suç olarak kabul edilmesi ve yaptırıma uğrayabilmesi için, tıpkı sapma eyleminde olduğu gibi, normlara dayalı hukuk düzenini ihlal eden bir davranış olması gerekir. O halde şiddet, sapkın davranışın bir türü ve normları çiğneme ya da onlara karşı olma bağlamında her sapma bir suçtur.

2. ŞİDDETİN TANIMI

Şiddet, insan hayatının her alanında var olan evrensel bir olgudur. Onun evrenselliği, kişiye ve topluma yönelik zarar verici niteliğinden kaynaklanır.

Kelimenin kökenine inildiğinde, yerli ve yabancı kaynaklarda benzer sözcük anlamlarına rastlanır. Oxford English’de (Hobart, 1996: 52) şiddet; “bedene zor uygulama”, “bedensel zedelenmeye neden olma”, “kişisel özgürlüğü zor yoluyla kısıtlama”, “bozma ya da uymama”, “rahatça gelişmesine ya da tamamlanmasına

engellemek üzere bazı doğal süreçlere, alışkanlıklara, vb. yersiz kısıtlamalar getirme”, “anlamın çarpıtılması”, “büyük güç, sertlik ya da haşinlik”, “kişisel duygularda sertlik”, “tutkulu davranışlara ya da dile başvurma” şeklinde çeşitli anlamlarda ve geniş bir alanda tanımlanmaktadır.

Fransızca- Türkçe Grand Dictionary’de “violencia” kökeninden gelerek, insanların ve nesnelerin kaba kuvveti, yamanlık, zorluk, birine karşı zor kullanmak, (viole) ırza geçmek, kirletmek anlamlarında kullanılmaktadır (Kocabay, 1990: 662).

Şiddet dilimize Arapçadan geçmiş bir kavramdır. Kamus-ı Türkî’ye bakıldığında, şiddet; sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma, kaba ve sert muammele, mükâfat ve ceza vermede mübalağ, peklik, müsalesizlik, sıkı ve ziyadelik olarak geçer (Sami, 1987: 771).

Türk Dil Kurumu’nun Türkçe sözlüğünde ise şiddet, kelime anlamı olarak; yeğnlik, sertlik anlamında kullanılırken, yeğnlik, bir etkinliğin ya da bir gücün derecesi, şiddet olayı ise, çevreyi sindirmek için yaratılan olay olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1974: 750).

Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu’nda ise şiddet şöyle tanımlanmaktadır: Bir kişiye bir gruba ve topluma karşı yaralanmayla, ölüm ve psikolojik zararlar, gelişme geriliği ile veya çöküntü ile sonuçlanacak fiziksel güç veya tehdit uygulamak (Mian, 2004: 14).

Güncel kullanımının çeşitliliğine rağmen şiddet hukuksal anlamda daha kesin bir içerikle tanımlanmaktadır. Hukuksal anlamda şiddet sadece kalıcı bedensel hasar yaratan güç kullanımını yani “**şiddet, darbe ve yaralama**”yı değil, “**şiddet ve etkili eylem**” kapsamındaki davranışları; birini yere atmak, ona tükürmek, saçını çekmek, birini tehdit ederek ve ya malına kötü davranarak ruhsal dengesinin bozulmasına neden olmak gibi davranışları da içermektedir. Böylece hukukçular şiddeti, “İnsanın benzerlerine karşı giriştiği, onlarda önemli ya da önemsiz hasarlar veya yaralar oluşturan, saldırganlık ve hoyratlık ifade eden hareketler...” (Polat, 2001: 5) olarak tanımlamaktadırlar.

Medeni hukukta ise şiddet, bir insanın istemi üzerine, onu geri adım atmaya zorlayacak baskı uygulaması olarak geçer (Polat, 2001: 6).

Şiddetin zarar verici boyutunu temel alan bu tanımlamaların yanında onu ortaya çıkış nedenleri açısından açıklamaya çalışanlar da vardır.

Tezcan'a (1996: 107) göre, şiddet çok yönlü bir olgudur. Tek bir neden şiddeti doğurmaz. Ekonomik, psikolojik, toplumsal boyutlar şiddet olayında birlikte söz konusudur. Şiddetin tek bir nedene indirgenerek algılanması, bilimsel gerçeklerle bağdaşmamaktadır.

Şiddet olgusunun en iyi toplumsal ilişkilerin dinamikleri içinde, bütüncül bir bakış açısıyla anlaşılabileceğini savunanlar ise, çatışmaların birbiri ile ilişki içinde olan, birlikte bir şeyler paylaşan ve ortak bir gelecek beklentisi olan bireyler ya da gruplar arasında olduğu düşüncesinden hareket ederler (Zülal, 2001: 35). Bu noktada, şiddet kavramını yönettiği insanları ezdiği ve sömürdüğü öne sürülen siyasal, sosyal ve ekonomik sistemlerin veya sömürge yönetimlerinin varlığına indirgeyen ve yürülükteki sistemin ancak karşı şiddetle ortadan kalkacağını ve yeni bir düzene geçileceğini savunan Marksist, anarko-sendikalist, kökten dinci siyasal eylemcileri ve ulusal kurtuluş savaşçıları unutmamak gerekir (Ünsal, 1996: 30). Temelinde yatan sosyal ve siyasal nedenler ne olursa olsun, bu tür şiddet hareketlerinin birincil amacı, siyasal erki işleyemez duruma getirmek, onu halkın gözünde yıpratmak ve yığınları sindirerek iktidara el koymaktır (Keleş ve Ünsal, 1996: 92). Bunların yanısıra şiddeti yücelten, ona olumlu bakan görüşler de vardır. Örneğin, savaşı, devletin gücünü arttıran ve insanlar arasında kahramanlığı, kendisini başkaları için kurban etmeyi ve dayanışmayı pekiştirici bir araç olarak gören faşizm gibi (Ünsal, 1996: 30).

Şiddeti sosyo-psikolojik açıdan ele alanlara göre, şiddetin ortaya çıkışında toplumlarının yapılarının ve hareketliliğinin, toplumsal değişimin rolü vardır. Hızlı toplumsal değişimin şiddete yol açan yeni engellemeleri doğurduğu, bu değişimin ancak hızlı bir ekonomik gelişmeyle birlikte olmasının şiddeti azalttığı, çalışmalarda izlenmektedir (Campbell ve Muncer, 1990: 410–419).

Şiddet, kaynağı ve hedef aldığı alanlar açısından toplumlara ve zamana göre değişiklik arzeden bir olgu olarak değerlendirilebilir. Böylece şiddet Micheal Maffesoli'nin de belirttiği gibi, barbar bir çağın kalıntısı bir olumsuzluk değildir (Akt: Keleş ve Ünsal, 1996: 91). Daha öncede belirttiğimiz gibi, bir toplumun gelişmişlik düzeyi, şiddet edimlerinin biçimlenmesinde ve ortaya çıkmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkar.

Fransız filozofu Jean-Marie Domenach'a göre şiddet, üç temel açıdan ele alınabilir. Psikolojik yönüyle, ahlaksal yönüyle ve siyasal yönüyle (Domenach, 1978: 760). Bu yönleri tarihsel gelişim süreci içerisinde, farklı zamanlarda yaşamış düşünürlerin şiddet tanımlamalarında açıkça görmek mümkündür.

Doğadaki şiddeti ilk dile getiren düşünür bir doğa felsefecisi olan Herakleitos'dur. O, "Savaş her şeyin babasıdır" der. Evren bize, bir yandan sürüp giden bir devinme, öbür yandan da karşıt şeylerin sonu gelmez bir savaşı olarak görünür. Bu karşıtlar ile bunlar arasındaki savaş olmasaydı, evrende nesnelerde olmazdı. Çünkü nesneler, dönüşümlü ilerleyen bir yanma sürecinin evreleridir, savaşa egemen olan yasanın karşıtları uzlaştırmısından meydana gelmiş olan uyumlardır, birliklerdir. Dolayısıyla savaş her şeyin babasıdır; savaşı kaldırırsak dünyadaki bütün şeylerde ortadan kalkar (Gökberk, 1996: 25–26). Kısaca karşıtların kendi aralarında uyum sağlayarak savaşa engel olabileceğinden bahseden Herakleitos, şiddeti, savaş adı altında, toplumsal yaşamın özünde insanlar arasında uyum sağlamanın ön koşulu olarak değerlendirir.

Devletin kuruluş ve işleyiş nedenini naturalist bir bakış açısıyla inceleyen Hobbes'a göre insan, her şeyden önce kendi varlığını ayakta tutmaya ve koruyup sürdürmeye çalışır; bu onun ana güdüsüdür; onun tüm eylemlerini belirleyen bu güdüdür. Buda insanı doğa nimetlerinden elden geldiğince fazla yararlanmaya sürükler. Bu nedenle her kes bir birinin düşmanı olur ve herkesin herkese karşı savaşı durumu başlar. Bu durumda insan insanın kurtudur. Ancak genel bir güvensizlik yaratan bu durum, insanın ana güdüsü olan kendi varlığını korumayı istemesine pek aykırıdır, bu

bakımdan çok tehlikelidir. İşte yine o varlığını korumak güdüsü, bu durumdan kurtulup herkesin güvenliğini sağlayan bir durumu bulmaya insanı zorlamıştır. Bu da ancak, dünya nimetlerini edinmede kullandıkları kuvvet araçlarına başvurmadan vazgeçeceklerine insanların aralarında birbirine söz vermesiyle ve bu kuvvet araçlarını kendisine hep birlikte itaat edecekleri bir kişiye devretmek için aralarında anlaşmalarıyla bulunabilir. Bu sözleşme bu anlaşma ile de devlet kurulmuş, doğa durumundan yurttaşlık durumuna geçilmiş olur. Yurttaşlık durumunun özelliği, bireylerin birbirine aykırı olan birçok istençleri yerine birliği olan tek bir istencin geçmiş olmasıdır (Hobbes, 2001: 127-131).

İnsanın ilk duygusunun varlığını hissetmesi ile kendini koruma duygusu olduğunu ileri süren Rousseau, insanın içgüdülerinin uyardığı ihtiyaçlardan hareketle doğayı kullanmaya başladığını iddia eder. Başlangıçta sırf duyular içinde sınırlı olan bu hayat, sonradan insanın öğrenme yetisiyle ve yeni bilgilerle ilk etapta hayvanlar üstünde ve daha sonrada hemcinsleri üstünde egemenlik düşüncesini getirdi. Topluluk hayatına geçmeden önce, her türlü ihtiyacını kendi karşılayan insanın aynı zamanda özgür insan olduğunu da vurgulayan Rousseau, insanın, bir kişinin iki kişiye yetecek kadar yaşama araç ve gereçlerine sahip olmasının yararlı, karlı olduğunu farkettiği andan itibaren eşitsizliğinde başladığını belirtir. Bu eşitsizliğin temelinde ise tarımın ve sanayinin bulunması ve buna paralel mülkiyet ilişkileri yatar. Sonuçta mülkiyet edinme hırsıyla başkalarının üstüne çıkma gereksinmesi, bütün insanlarda karşılıklı olarak birbirine zarar verme eğilimini, gizli bir kıskançlığı ortaya çıkarır. Bir yanda rekabet, yarışçılık, öte yanda çıkar çatışmaları, kendi çıkarını başkalarının zararına sağlamak arzusu kısaca tüm bu kötülükler, mülkiyetin ilk etki ve sonuçları, doğmakta olan eşitsizliği ayrılmaz mayeti olur. Böylece zenginlerin gasbı, fakirlerin haydutluğu, başkalarının malı üzerine bir tür hak, kendilerine göre mülkiyet hakkıyla eşdeğerde bir hak haline gelir. Doğa halinde hemen hiç bulunmayan eşitsizlik, gücünü ve artışını bizim yeteneklerimizden, insan aklının ilerlemesinden alır ve sonunda mülkiyetin ve kanunların yerleşmesiyle sabitleşir ve yasallaşır. Ancak, Rousseau'ya göre, hiç bir zorbalık meşru değildir, çünkü güç hiç bir hak yaratmaz. Gerçek yetke için bir ilk

sözleşme, bir bağlaşma gerekir. Bu bağlaşma ile her birey, tüm doğal haklarından topluluk yararına vazgeçer, karşılığında ise birey ve bireyin malları güvence altına alınır. Ancak koşullar herkes için eşitlendiğinde eşitlik sağlanır. Böylece insan, toplum sözleşmesi ile doğal durumdan yurttaş durumuna geçer (Rousseau, 1982: 156-207).

Sınıflar arasındaki çelişme ve çatışmaları, toplumların evrimi için diyalektik bir zorunluluk olarak gören Marx' a göre, maddesel yaşamın örgütlenmiş bir görünümü olan üretim biçimi, diğer toplumsal, siyasal ve tinsel kurumları oluşturan başlıca etkidir. Belirli bir zaman kesiti içerisindeki üretim ilişkileri toplumsal sınıfları, toplumsal sınıflar arasındaki çelişme ve çatışmalar sürecinde tarihi meydana getirir. Ona göre, hukuk, yasalar, gelenek ve görenekler, siyasal düzen ve kurumlar, din ve inançlar, düşünce ve felsefe üretim ilişkileri üzerine kurulur. Üretim araçlarının mülkiyetindeki farklılaşma, toplumun diyalektiğinde, diğer öğelerden daha önemli rol oynar. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlarla olmayanlar, yani sınıflar arasındaki çatışma ve çelişmeler, üretim biçimindeki nicel ve giderek nitel değişimleri yaratacaktır. Tarih bize, belirli bir üretim biçiminin kapsadığı üretim güçlerindeki ve üretim ilişkilerinde ki nicel ve nitel gelişmeleri gösterir (Marx ve Engels, 1999: 62-88).

Yukarıda kısaca değindiğimiz, Herakleitos, Hobbes, Rousseau ve Marx gibi düşünce adamlarının, yaşadıkları dönemin sosyo- kültürel ve ekonomik yapılarından hareketle toplumsal evrimi çatışma, çelişme, eşitsizlik gibi şiddeti çağrıştıran kavramları kullanarak açıklamaya çalıştıklarını görüyoruz. Bu durumda şiddet, bu günde kimi düşünür ya da bilim adamının vurguladığı gibi toplumsal etkileşimden kaynaklanan bir olgu olarak ele alınmakta, aynı zamanda toplumsal birlik ve dayanışmanın nedeni olarak algılanmaktadır.

Günümüze doğru gelindikçe şiddet ya da saldırganlığın temel nedenleri konusunda ileri sürülen fikirlerin yine bireysel ya da toplumsal etkileşimden hareketle açıklanmaya çalışıldığı kolayca görülür. Şöyleki:

Şiddeti içgüdüsel bir olgu olarak değerlendirenlerin başında Freud gelmektedir. Birinci, “içgüdüsel dürtü teorisi” nde, saldırganlıkla ve cinselliği birer dürtü olarak

sunarken, bu dürtülerin kullanılma biçim ve niteliğinin ise insanın sahip olduğu gelişmişlik düzeyine göre değiştiğini savunmuştur. İkinci “içgüdüsel dürtü teorisi” nde yaşam içgüdüleri (eros) ve ölüm içgüdü (thanatos) den bahseder. İnsanın doğasında yaşam içgüdüleri ve ölüm içgüdülerinin birlikte bulunduğunu, insanların tüm eğilimlerinin bu içgüdülerin nihai sonucu olduğunu belirtir (Challaye, 1968: 6-8).

Freud’a benzer biçimde şiddeti içgüdüsel bir olgu olarak kabul edenlerden biri de Eric Fromm’dur. “Sevginin ve Şiddetin Kaynağı” adlı eserinde, insan eğilimlerinin en kötü ve en tehlikeli temelini oluşturan üç olgudan bahseder. Bunlar, ölüm sevgisi, hastalıklı narsisizm ve birlikte yaşayan insanlar arasındaki kandaşla cinsel ilişki saplantısıdır. Bu üç eğilim birleşerek insanı yıkmak için yıkmaya, nefret etmek için nefret etmeye götüren “**çürüme belirtisini**” oluşturur. “Çürüme belirtileri”nin karşısına “**gelişme belirtileri**” dediği şeyi koyar. Bu belirtiler, ölüm sevgisine karşı yaşam sevgisini, narsisizme karşı insan sevgisini, kandaşla cinsel ilişki saplantısına karşı bağımsızlığı kapsar. Bu iki yönelişten biri pek az kişide sonuna kadar gelişmiştir. Buna göre, Fromm, katıksız ölümsevere deli, katıksız yaşamsevere ise aziz der. İnsanların çoğunda ise ölümseverlik ve yaşamseverlik eğilimlerinin özel bir karışımı görülür; önemli olan bu iki eğilimden hangisinin ağır bastığıdır. Buna göre, ölümseverlik eğilimi ağır basanların en belirgin özelliği şiddete karşı olan tutumlarıdır şiddet ve öldürme onlar için bir yaşama biçimidir (Fromm, 1994: 12–42). Görüleceği üzere gerek Fromm gerekse Ericson’da insanda “ölüm içgüdü”, “ölümseverlik” ve “yaşam içgüdü”, “yaşamseverlik” gibi eğilimlerle açıklanmaya çalışılan şiddet ve saldırganlık eylemleri, bu eğilimlerin hangi durumlarda ağır bastığını net bir biçimde ortaya koyamadıkları ve aynı zamanda toplumsal etkileşimin göz ardı edilmesi nedeniyle muğlâklık taşımaktadır.

“Şiddet, belirli eylemleri yapanlardan çok onların tanığı ya da kurbanı olanlara ait bir kelimedir” diyen Riches (1989: 12–27) göre, şiddeti tanımlarken önemli olan, şiddet eyleminin nasıl yapıldığını kavrayarak onu açıklamaktır. Bu durumda şiddet, “actor” tarafından meşru, tanık tarafından gayri meşru sayılan bir fiziksel zarar verme edimi olarak görülür. Riches’i böyle düşünmeye sevk eden şeyse, şiddet sayılan

eylemlerin kültürlerarası farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi gerektiğine olan inancıdır.

Michaud'a (1991: 10) göre, şiddet eylemi her şeyden önce bedensel bir saldırıdır fakat normlara bağlıdır ve görecelidir (özellikle bu bağlamda, insanın kişisel bütünlük normlarına). Norm değişince, eylem şiddet eylemi niteliğini yitirebilir. Spor alanında, cerrahi alanda ve kanunları koruma görevi sırasında başvurulmuş yasal şiddet eylemleri gibi. Michaud, bedensel saldırı olarak şiddetin kolaylıkla tanımlanabildiğini fakat kuralların çiğnenmesi bağlamında hemen her şeyin şiddet olarak algılanabileceğini vurgulamaktadır. Ona göre bu durum, şiddeti tanımlamayı zorlaştırmakta ve önerilen tanımlarda bir çeşitliliğe yol açmaktadır. Sadece kapsamı ve sonuçları ima edici tanımlamalardan ziyade daha karmaşık şiddet hareketlerini de içeren hem şiddet durumlarını, hem de şiddet eylemlerini açıklayan bir tanımlamaya gidilmelidir. Bu durumda Michaud şiddeti şöyle tanımlamaktadır: "Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya bir kaç doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bir veya bir kaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır" (Michaud, 1991: 11). Michaud'un oldukça geniş tutmaya çalıştığı tanımlamasında şiddeti, karşılıklı ilişkiler, kullanılan araçlar, zaman içindeki yayılımı ve verebileceği zarar açısından irdelediği görülmektedir. Bu tanımlamaya göre şiddet bir yandan, savaş, baskı ve terörizm gibi toplumsal etkileşimden kaynaklanan olguları diğer yandan ise duyguların kabaca ifade edilmesi anlamına gelen hoyratlık, darp, yaralama ve saldırı gibi olguları içermektedir.

Şiddeti fetih, yıkma ve sömürme duyguları ile ilişkilendiren Michaud (1991: 85), saldırganlığın insanların özünde olduğunu, buluşların, araştırmaların ve ekin üretiminin hep buna bağlı olduğunu vurgular. Tıpkı silah üretimine yönelik teknolojide gözlemlenen hızlı gelişmelerde olduğu gibi.

Şiddeti savaş bağlamında ve şiddet araçlarının teknik gelişiminin ulaştığı nokta açısından değerlendiren Arendt'a (1996: 7) göre, teknolojide alet yapımında yaşanan

devrim, savaş alanında özellikle dikkat çekici boyutlardadır. Savaşın hala bizimle olmasının başlıca nedeni ne insan türünün gizli ölüm istenci, ne bastırmaya gelmeyen bir saldırganlık dürtüsü ne de daha da inandırıcı olsa da silahsızlanmanın içerdiği ciddi toplumsal ve iktisadi tehlikelerdir. Bunun nedeni uluslararası ilişkilerde savaşın yerine siyasal sahnede başka bir nihai hakemin ortaya çıkmamış olmasında aramak gerekir. Bu gün ulusal düzeyde yaşanan silahlanma yarışının rasyonel amacı eskiden olduğu gibi zafer kazanmak değil caydırıcılıktır. Bu nedenle de silah yarışı savaşa hazırlık değil, daha çok caydırıcılık olduğu gerçeğiyle haklı kılınabilir. Bu durumun içerdiği gözle görülür çılgınlıktan kendimizi nasıl kurtaracağımız sorusuna ise verilecek bir yanıt henüz yoktur.

17. 18. ve 19. yüzyılda şiddeti, iktidar ve güç ilişkileri açısından inceleyen Foucault, tarihsel gelişim süreci içinde, iktidarın gücü kullanma biçimlerinde meydana gelen değişimleri toplumsal, ekonomik ve siyasi nedenleriyle ortaya koymaya çalışır. Onun bu konuda yaptığı incelemeler, iktidar yapılaması içinde gücün şiddete dönüşerek nasıl meşrulaştırıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Foucault klasik çağ olarak adlandırdığı, yaklaşık olarak 17. yüzyılın ortasından 18. yüzyıl sonuna kadar uzanan, aşağı yukarı monarşi kurumuyla örtüşen dönemin hukuk anlayışına göre yasaya karşı işlenen suçun, niteliği ve hedefi ne olursa olsun, aslında hükümrana karşı işlenmiş olduğunu, çünkü yasanın hükümranın iradesiyle özdeş olduğunu belirtir. Bu yüzden klasik çağda, suçun şiddet yoluyla ve halka açık olarak cezalandırılmasını mümkün kılan, hükümranın ve temsil ettiği iktidarın sahip olduğu bir ayrıcalıktır. Bu ayrıcalık yaşam ve ölüm üzerinde karar verme ayrıcalığıdır. Öte yandan 18. yüzyıldan itibaren girişilen reform hareketleriyle, iktidarın gücü kullanma şeklinde de değişimler gözlenir. Foucault bu değişme ve gelişmeleri, maddi üretimin gelişimine, servetin artmasına ve mülkiyet ilişkilerine daha fazla hukuksal ve ahlaki değer verilmesine bağlar. Böylece, bireyin gündelik yaşamını çevrelendirmeyi hedefleyen iktidarın kendini yeniden ayarlama çabaları, yeni bir ceza hukukunun gelişiminin de nedeni olur. Ceza hukukundaki reformun amacı ise, hükümlünün insanlığına duyulan saygıdan değil, cezayı veren ve uygulayan iktidarın toplumsal gövdeye daha fazla nüfuz etmesini

sağlamak ve böylece, itaatkâra, kurallara, düzene ve kendini kuşatan otoriteye boyun eğmiş ve onu içselleştirmiş bir birey yaratmaktır. Olumsuz ve sınırlayıcı olan ve hükümrânın yaşamı almak ve affetmek hakkıyla belirlenen eski iktidar biçimlerinin tersine, bu yeni iktidar biçimi olumlu, üretken ve yaşamın desteklenmesine yöneliktir. Bu yüzden bu yeni iktidar teknik ve mekanizmalarına Foucault **bio-iktidar** adını verir. Burjuva toplumunun bir ürünü olan bio-iktidar, normların yasaların önüne geçtiği bir normalizasyon toplumu oluşturur, bireyleri norma uymaya zorlayan bu toplumda, birey ve öznelliği, bilimsel disiplinci mekanizmalar tarafından oluşturulmuş ve biçimlendirilmiş bir bilgi nesnesi ve öznesi olarak ortaya çıkar. Foucault'nun “modernitenin eşiği” olarak adlandırdığı bio-iktidarın cezalandırma tekniklerinde niçin bedensel şiddeti dışladığı ve onun yerine hükümlüyü itaatkâr ve üretken hale getirecek islah edici ceza tekniklerini tercih ettiği açıktır. Çünkü birey, kapitalist düzen içinde bedenlen gücünden yararlanılacak vazgeçilmez bir unsurdur. İktidar bu yaşamın sahip olduğu güçleri engellemek ve yok etmek yerine teşvik etmek, güçlendirmek, denetlemek, en iyi şekilde kullanmak ve örgütlemek zorundadır. Kısaca, çıplak yaşamın kendisi artık politikanın tam merkezindedir ve ona yönelik şiddet karşısına iktidarı alır (Foucault, 2005: 11-56).

Yeni Güçler ve Yeni Şoklar adlı kitabında Toffler (1992: 10–37), sanayi uygarlığının, yeni doğan ve yükselen güçler karşısında yenilgiye uğrarken, egemenliğini bu güçlere nasıl teslim etmek zorunda kaldığını ve bu sürecin yeni güç mücadelelerini de beraberinde getirdiğinden bahseder. Güç, şiddetin, servetin ve geniş anlamda bilginin, insanları belli bir biçimde davranmaya itmek için kullanılması demektir. Görüleceği üzere şiddeti, servet ve bilgi ile birlikte, sosyal yapının temel güç kaynaklarından biri olarak gören Toffler, bunların gerektiği gibi kullanıldıklarında insana çok daha başka, çok daha farklı güç kaynakları sağladıklarından, belli koşullar altında bunların her birinin biçim değiştirerek diğerlerine dönüşebildiğinden ve böylece tek bir sistem oluşturduklarından bahseder. Örneğin silah bize para getirebilir ya da birinin ağzından gizli bilgiler koparmamızı sağlayabilir. Para enformasyon ya da silah satın alabilir. Enformasyonda, hem elimizdeki parayı arttırmaya, emrimiz altındaki güçleri çoğaltmaya

yarayabilir. Ancak, sosyal yapının bu temel güç kaynakları kalite olarak farklı nitelikler taşır ve gücün niceliksel olarak ortaya çıkış derecesini belirler. Bunlar içinde bilgi en kaliteli güç kaynağı iken, servet ikinci sırada gelir. Şiddet ise düşük güç kalitesindedir çünkü herkes için tehlike oluşturur. İyi işlediğinde bile karşı tarafta direnme yaratan bir şeydir, bundan zarar görenler ilk fırsatta öç almaya girişirler, en zayıf yanı ise hiç esnekliği olmaması ve yalnızca cezalandırmak için kullanılmasıdır. Ancak, şiddet, servet ve bilgi, aralarındaki ilişkilerle birlikte, toplumda gücü tanımlamaya etkendirler. Bu üçü arasındaki ilişkiler, günümüzde yaşanan devrimsel değişikliklerin özündedir. Fakat bu ilişkide şiddet ve servet bilgiye bağımlı bir pozisyonda hareket eder. Örneğin, uydulardan, denizaltılara kadar tüm modern silahlar, bilgi yoğun elektronik bileşenlerden oluşmaktadır. Bugünün savaş uçağı uçan bir bilgisayardan başka bir şey değildir. Bilgi, kaba kuvvetle, servetin en büyük girdisidir. Başka bir deyişle, bilgi artık para gücüyle kas gücünün eki olmaktan çıkmış, bunların ruhu ve çekirdeği haline gelmiştir. İşte yaklaşan yeni güç değişiminin anahtarı burada yatmakta, bu durum bilgiyi ve üretim araçlarını kontrol mücadelesinin neden dünyanın her yanında bu kadar kızıştığını da göstermektedir. Özetle Toffler, bu gün dünyada enformasyonun egemenliğinde yeni bir uygarlığın doğuşundan ve yayılmasından bahsetmektedir. Bu yeni sistem içinde servet biriktirme süreci ve bu süreç içerisinde şiddetin kullanımı bilgiyi esas alan ya da ona dayanan bir yönde hareket etmektedir. Kısaca bilgi, artık hem kaba kuvveti hem de servet birikimini yönlendiren bir temelle karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni uygarlığa Toffler “üçüncü dalga” adını vermektedir.

“Şiddet ancak çıkış yolları kapatılmadan, önüne dişlerini geçirebileceği bir şeyler atılarak aldatılabiliyor” diyen Rene Girard (2003: 6), *Kutsal ve Şiddet* kitabında şiddetin simgesel kullanımından bahsediyor. Ona göre dinsel inanç, şiddeti, insani olmaktan çıkartan, insanı kendi şiddetinden korumak için elinden şiddetini alan ve ancak uygun ayin gelenekleri ya da alçakgönüllü, sakıncalı hal ve tavırlarla yatıştırılabilen bir tehdit haline getirmektedir. Bu durumda dinsel inanç insanı kurtaran bir sıfatla, şiddetle mücadele biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre şiddeti, sözgelimi hayvanların

kurban edilmesinde, korunmak istenen bazı varlıklardan, ölmesine daha az önem verilen ya da hiç önem verilmeyen varlıklara çevrilmesi olarak düşünebiliriz.

Öküzün A'sı adlı kitabında Barry Sanders, elektronik çağda yazılı kültürün çöküşü ve şiddetin yükselişine değinir. Sanders'a (1999: 135–136) göre, sıradan bir çocuk altı yaşından on sekiz yaşına gelene kadar 16000 saat televizyon seyrederek, radyo ve CD dinleyerek 4000 saatini geçirmekte ve bir kaç bin saatini de sinemada harcamaktadır. Yani bu çocuk medyayla anne ve babasıyla geçirdiği zamandan daha fazlasını geçirmektedir. Yirmi yıldan daha az bir süre içinde altı ile on sekiz yaş arasındaki çocukların günlük televizyon izleme süresi %70 den fazla artış göstererek, 1967'de 2,8 saat iken, 1983'de günde 4,7 saate çıkmış bulunmaktadır. Böylece çocuk televizyon izlemekle başlayan elektronik eğitime girmektedir. Ancak bu eğitim başlar başlamaz çocuk, farkında olmadan kendine özgü değerleri, amaçları ve araçları olan belli bir bilişsel yolu da tercih etmiş olmaktadır. Söz konusu sanal dünya içinde, yarattığı sanal gerçekliklerle özdeşleşen çocuk televizyondan bilgisayara uzanan bir alternatifler yumağı içinde, yazılı kültürden ve sözellikten uzaklaşarak şiddeti yaşamının bir parçası haline getirmektedir. Söz konusu şiddet, elektronik çağda elektronik aletlerle haşır neşir olma sonucunda öğrenilen bir şiddet olduğu için, olumsuzluklarını ve yıkıcı etkilerini gerçek olmanın ötesinde içselleştirilmiş bir sanallıkla yaşatmaktadır. Böylece şiddet normal hayatta sıradan bir niteliğe bürünerek, pişmanlık ve suçluluk duygularını da ortadan kaldırarak normal bir davranışa bürünmektedir. Sanders, elektronik kültürün bireyler üzerindeki bu yıkıcı ve şiddeti öğretici etkilerini, daha çok dağılmış ailelere mensup çocuklarda gösterdiğini belirtirken, aynı zamanda çocuklar ve gençler arasında toplumsal gerçeklikten uzak bir alan içinde çete denilen alt grupların nasıl oluştuğunu da açıklamaya çalışmaktadır.

Köknel'e göre, bireysel ve toplumsal şiddetin doğal, bedensel, ruhsal, toplumsal birçok nedeni ve bu nedenler arasında sınırsız ilişki ve etkileşim vardır (Köknel, 1996: 15). Sözlü iletiden yakmaya, yıkmaya, yok etmeye varan saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleriyle iç içe yaşar duruma geldiğimizden bahseden Köknel'e göre, günlük yaşantıda karşılaşılan bireysel ve toplumsal şiddet olaylarının ardında, insanlık tarihi

boyunca sür gelen birikimlerin bulunduğu unutulmamalıdır. Ayrıca günümüz koşullarının yarattığı, saldırganlık ve şiddet doğuran, kışkırtan ve besleyen ortamlar ve etkenlerde söz konusudur.

Şiddetin araç ve amaç olarak kullanılmasının farklı türde şiddet eylemlerine neden olduğundan bahseden Ünsal'a (1996: 30) göre, şiddet, genel anlamda gücü aşan bir olgudur; başkasını öldürme, sakat bırakma ya da yaralama yoluyla zarar verilmesini içerdiği için, bu tür eylemlerin başkasına karşı tehdit oluşturması ve kısaca insana fiziksel veya ruhsal zarar veren bir edim ya da davranış olması gerekir. Kısaca, şiddetin, gücün kullanımı ile ilişkisi, verdiği zararlar ölçülebilir. Bu noktada birinci türde (araç olarak şiddette), belli hedeflere varılması için şiddet yoluyla başkalarına zarar verilir ya da caydırıcı bir etki yaratılır. İkinci türde (amaç olarak şiddette) ise şiddet, ister bireysel olsun ister kollektif olsun, bir amaçtır, sonucu dikkate alınmayan bir kahramanlık eylemi gibi.

Karizmanın Şiddeti adlı kitabında, değişim ve iktidar ilişkilerini tarihte yer almış ve iz bırakmış üç karizmatik lider açısından karşılıklı olarak ele alıp inceleyen Vahap Kaya (2000: 302–303), Atatürk, Hitler ve Humeyni'yi karizmatik yapan özelliğin tek olma, yani gücün tamamını tek elde toplama özellikleri olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, karizmatik bir liderin önderliğindeki duruma ne ad konursa konsun, sonuçta gücün tek elde toplanması, muhalif güçlere yaşama şansını tanımamak anlamına gelir. Böyle bir durumda baş gösteren muhalefetin karşılaştığı engellerin başta geleni karizmanın güç çemberidir. Bunu kırmaya çalışmak ise şiddeti doğurur. Şiddetin dozu ise muhalefetin beklenti ve isteklerinin haklılığı ile doğru orantılıdır. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Nasyonel Sosyalizmin iktidara gelişi ve İran İslam Cumhuriyeti'nin devrimi ile birlikte, her üç yerde de iktidarı kazananların karşısında veya içlerinde bir muhalefet görmek istememelerini buna bağlamak mümkündür.

Bu gün de iktidarların meşruluğunu tehdit eden en büyük güç muhalefettir. Bu nedenle, karizmatik liderlik dönemlerindeki kadar katı ve sert olmasa da, yine şiddet,

iktidar kaynaklı olarak, toplumsal düzeni koruma adına muhalefeti farklı yöntemlerle tehdit eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Araç olma niteliğinde ki şiddet, otoriter devlet yönetimlerinde baskıcı devlet aygıtları ile radikal çözümler üretirken, demokratik yönetimlerde ise ideolojik devlet aygıtlarından yararlanmaktadır.

“Şiddet vardır. Şiddetin nedeni yoktur. Şiddetin olmayışının sebebi vardır. Çünkü şiddet kendiliğindendir, doğrudandır. Şiddet, yaşamın en korkunç gerçeğidir” diyen Yakupoğlu’na (1997: 7–10) göre, ahlaki kuralların yaşamı düzenleme yetersizlikleri her zaman şiddete yol açar. Toplumsal ahlaki kurallar yetersiz kaldığında yaşamı düzen altına almak için devletin hukuksal veya hukuk-dışı (diktatörlük, krallık vs.) şiddeti devreye girer. Bireysel ahlak kuralları yetersiz kaldığında bireyin toplumla ilişkileri hep şiddet ilişkileri olarak gerçekleşir. Yakupoğlu’nun bireysel ahlak kurallarından kastı ise, toplumsal ahlak kurallarının bireysel düzeyde içselleştirilmesi, varoluşun gerçekleşme nedeni olan özgürlüğün yitirilmesi anlamına gelir. Özgürlük ahlaksallaşma sürecine giremediğinde ise şiddet ortaya çıkar.

Sonuç olarak, şiddet, insanın fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne yönelik her türlü maddi ve manevi olumsuzluk demektir. Bu olumsuzluğun temelinde güç, saldırganlık, sapma ve suç kavramları yatar.

Şiddetle ilgili tanımlamaların çeşitliliği şiddetin oldukça geniş kapsamlı (psikolojik, sosyal, siyasal ve ekonomik) bir olgu olduğunun da göstergesidir. Keleş ve Ünsal’ın “*Kent ve Siyasal Şiddet*” adlı kitaplarında belirttiği gibi, şiddeti tanımlamaya yönelik “...çabalar, disiplinler arası bir nitelik taşımalı; biyolog, psikolog, sosyolog, eğitimci, siyasal bilimci, hukukçu, antropolog, psikiyatr, kriminolog, iktisatçı, yönetici, sivil ve askeri idareci, emniyet görevlisi vb gibi, her biri kendi dalında uzmanlaşmış üyelerden oluşmuş çalışma grupları eliyle, çeşitli yöntem ve teknikler kullanılarak yürütülmelidir” (Keleş ve Ünsal, 1996: 91). Aksi takdirde, söz konusu etkenlerin birbiri ile ilişkileri göz önünde tutulmadan yapılacak şiddet tanımları, şiddeti kısır bir çerçevede ele almaktan öteye geçemeyecektir.

Buraya kadar incelenen şiddet tanımlamalarının, şiddeti farklı bakış açılarından hareketle ele aldığı görülür. Ancak tüm tanımlamalarda karşılaşılan ortak nokta, toplumsal anlamda şiddetin salt birey/bireylere özgü olduğu, birey/bireyler düzeyinde yaşanan şiddet eylemlerinin de çevresel koşullardan kaynaklandığıdır.

Tıpkı diğer canlılar gibi saldırganlık eğilimini doğal bir güç olarak bünyesinde taşıyan insanda da, bu eğilimi şiddete dönüştüren etmenler çoğu zaman, hem bireyin temel ihtiyaçlarını karşıladığı doğal çevreden, hem de sosyal bir varlık olmasında rol oynayan kurumlar, değerler ve diğer bireylerden kaynaklanmaktadır. Bu durumda yaşanan şiddet olayları doğal ve toplumsal nitelikleriyle bir bütün oluşturan çevre koşulları ve bu koşullar içinde bireyin sahip olduğu imkânlarla yakından ilişkili olmaktadır.

Böylece iyi bir çevre derken, en başta, bireyin içinde bulunduğu koşullara en iyi biçimde uyum sağlamasına yardımcı olacak sağlıklı bir aile önem kazanmaktadır. Sosyalleşme sürecinin ilk ailede başladığı ve bireyin davranışlarını büyük oranda öğrenerek ve başkalarını model alarak geliştirdiği düşünülecek olursa, bireyin gelişim sürecinin daha başından itibaren sağlıklı aile içi ilişkilere olan ihtiyacının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Konumuz aile içinde çocuğa yönelik şiddet olduğu için, buraya kadar yapılan tanımlamalar ve verilen bilgiler ışığında, şiddetin aile içinde yaşanan ve ilerde de açıklanacak olan boyutunu göz önünde tutarak şöyle bir tanımlama geliştirilebilir. Şiddet, kendini aile olarak tanımlamış bir grup içinde zorlama, cezalandırma, aşağılama, sevgisiz bırakma gibi öfke ve gerginliğini boşaltmak amacıyla bir anne-baba tarafından çocuklara yöneltilen fiziksel, cinsel, duygusal ve ihmal niteliğindeki olumsuz her tür davranıştır. Bu tanım çalışmada benimsenen ve çalışmaya esas oluşturan şiddet tanımıdır.

3. ŞİDDET SINIFLAMALARI

Şiddet, insanın parçası olduğu evrenin özündedir ve evrenin var olma mücadelesinin ürünüdür. İnsandaki şiddet duygusu da buna benzetilebilir. Var olabilme

adına açığa çıkan bu duygu, insanın gelişmişlik düzeyine paralel farklı niteliklere bürünebilir. Kızdığımızda, öfkelenip sinirlendiğimizde, kimi zaman haksızlığa uğradığımızı düşündüğümüzde, bir düşünce ya da ideolojinin yanında ya da karşısında tutum geliştirdiğimizde, kimi zaman mevcut düzeni savunur ya da onu hedef alır tutumlarımızda yansıttığımız bu duygu, farklı şekillerde ortaya çıktığı gibi, sonuçları da farklı olabilmektedir.

Şiddet kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık gibi duygu durumunun etkinlik kazandığı saldırganlık dürtüsünün, eyleme dönüşmüş biçimi olarak ele alınabilir (Heise ve Diğerleri, 1995: 6–9).

Her şeyden önce saldırganlık bir duygu durumudur. İnsanda saldırgan davranışların; kızgınlık, öfke durumunu dışa yansıtan yüz mimiğinden ya da bir sözcükten doğaya, canlıya zarar veren şiddet eylemlerine kadar geniş bir yelpaze içinde yer aldığı ileri sürülmektedir. Kaynaklarda, saldırganlığın bütün canlılarda ortak olan içgüdü, dürtü olarak kabul edildiği görülmektedir (Mehmet ve Diğerleri, 1994: 21–24).

Saldırganlık davranışının geniş bir yelpazesinden söz edilmesi aslında şiddet olgusunun kapsamına da vurgu yapar. Dar anlamda, darp, vurma, yaralama gibi fiziksel anlamları çağrıştıran şiddet olgusunun, saldırganlığın temsil edilişine göre oldukça çeşitli bir artalanı olduğu söylenebilir. Bireysel düzeyde insanın kendine uyguladığı şiddet eylemlerinden (intihar, kol ve bacakları jiletleme vb. gibi), adam öldürme, gasp, yaralama gibi başkalarına yönelik şiddet eylemlerine ve buradan da işsizlik, enflasyon ve terör gibi toplumsal ve ekonomik alanlarda ortaya çıkan ve toplumsal, ekonomik bazda yaralanmalara kadar uzanan şiddet eylemlerinden de söz etmek mümkün. Ancak şiddetin bilimsel açıdan tutarlı ve her kesin üzerinde anlaşabileceği ortak bir sınıflaması maalesef yoktur. Bunun nedeni Mark Hobart'ında (1996: 53) belirttiği gibi, şiddeti tanımlamada usun oynadığı ağırlıklı rolle ilgilidir. Çünkü şiddetin kaynağına dair tartışmaların hala sürmesi ve bu konuda farklı yaklaşımların benimsenmesi söz konusu olguyu sınıflandırma da en büyük güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda

şiddetle ilgili sınıflamaların çeşitliliği farklı bakış açılarının varlığı göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Şiddetle ilgili çeşitli sınıflamalar yapılmıştır ve bunlardan ilki Fromm'a aittir.

Sevginin ve Şiddetin Kaynağı adlı çalışmasında, insan eğilimlerinin en kötü ve en tehlikeli temelini oluşturan üç olgudan bahseden Fromm, bu olguların; ölüm sevgisi, hastalıklı narsisizm ve birlikte yaşayan insanlar arasındaki kandaşla cinsel ilişki saplantısı olduğunu belirtir. Ona göre bu üç eğilim birleşerek insanı yıkmak için yıkmaya, nefret etmek için nefret etmeye götüren “çürüme belirtisi”ni oluşturur. Bu eğilimler insanlar tarafından değişik biçimlerde kullanılarak şiddete dönüşür. Şiddetin tehlikesiz belirtilerinin hastalıklı ve tehlikeli yıkıcılık biçimlerini anlamakta yardımcı olacağına inan Fromm, şiddetin değişik türleri arasındaki ayrımın, değişik bilinçsiz dürtüler arasındaki ayırmadan doğduğunu; çünkü bir davranışın kendisini, kökenini, izleyeceği yolu ve yüklendiği enerjiyi ancak o davranışın bilinçaltı dinamiklerinin açıklanmasıyla anlaşılabilirliğini savunur ve ortaya çıktığı alanlar bakımından altı çeşit şiddetten bahseder (Fromm, 1994: 17–29).

1- Oyunda ortaya çıkan şiddet: Şiddetin en normal ve hastaliksız biçimidir. Bu tür şiddet yıkıcılık ya da nefretten doğmayan, yıkım amacı taşımayan hüner gösterilerinde ortaya çıkar. Oyunlu şiddetin çeşitli türleri ilkel kabilelerin savaş oyunlarında da açıkça görülebilir. Bu oyunların hiç birinde amaç öldürmek değildir; oyun ölümle sonuçlanırsa bu rakibin yanlış yerde durmasından kaynaklanır. Aslında insan, oyunda yürütülen bu açık mantığın ardında gizlenmiş bilinçsiz saldırganlığı ve yıkıcılığı görebilir. Bu tür şiddette asıl amaç, yok etmek değil, beceri göstermektir.

2- Tepkisel şiddet: Bu tür şiddetten -bir insanın kendisinin ya da başkasının- yaşamını, özgürlüğünü, onurunu ve malını korumak için kullandığı şiddeti anlıyoruz. Korkudan doğduğu için en sık rastlanan şiddet biçimidir. Bu korku, gerçeklikten ya da evhamdan doğduğu için, bilinçli ya da bilinçsiz bir korku olabilir. Bu tür şiddet ölümün değil yaşamın hizmetindedir; amacı da yıkım değil korumadır. Bu tür şiddet akıl dışı tutkulardan değil, bir ölçüde akla uygun hesaplardan doğar; bu nedenle amaçla araç

arasında belli bir dengeyi gösterir. Daha yüksek bir ruhsal düzeyde öldürmenin-savunma amacıyla bile olsa- ahlaksal açıdan hiçbir biçimde doğru olmadığı öne sürülmüştür. Ama bu inancı paylaşanların çoğu yaşamı savunmak için kullanılan şiddetin, salt yıkmayı amaçlayan şiddetten ayrı nitelikte olduğunu da kabul ederler. Tehdit edilme duygusunun yarattığı tepkisel şiddet çoğu zaman gerçeklikten değil insan zihninin bulandırılmasından doğar, siyasal ve dinsel önderler düşman tarafından tehdit edildiklerine inandırarak yandaşlarında tepkisel düşmanlıkta doğan kişisel bir karşı koyma duygusu yaratırlar, bu saldırgan savaşların savunma kılıfına bürünmediği hemen hiç görülmemiştir. Çünkü insanlar yaşamlarını, özgürlüklerini koruma amacı dışında ölmeye ve öldürmeye zorlanamazlar ancak, böyle durumlarda, bağlı oldukları siyasi liderlerin etkisi ile kendilerini savunmaları gerektiği duygusunu geliştirerek, saldırgan eğilimler içine girer ve bunun gerçekliğine inanabilirler.

3- Engellemelerden doğan gerginlikle ortaya çıkan şiddet: Tepkisel şiddetin bir türüdür. Herhangi bir istekleri ya da gereksinimleri engellendiği zaman hayvanlarda, çocuklarda ve erginlerde saldırgan davranışlar görülür. Bu türden saldırgan davranışlar engellenen amaca şiddet kullanarak ulaşma yolunda çoğu kez boşa çıkan girişimlerdir. Bunun yok etmek amacıyla değil, yaşamak amacıyla girişilen bir saldırganlık olduğu açıktır. Dolayısıyla gereksinimlerin, isteklerin engellenmesi birçok toplumda bu güne dek süregeldiğine göre şiddetin ve saldırganlığın sürekli yaratılmasında, sergilenmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

4- Gıpta ve kıskançlıktan doğan düşmanlık: Üçüncü saldırganlık tipine bağlı olarak ortaya çıkan bir tür şiddet eylemidir. Hem gıpta hem de kıskançlık bir tür gerginlik yaratır. Bunun nedeni A'nın sahip olduğu bir nesneye B'nin sahip olması ya da A'nın sevgisini özlediği bir kişinin B'yi sevmesidir. Kendisinin istediği ama sahip olamadığı şeylere sahip olan B'ye karşı A'da nefret ve düşmanlık doğar.

5- Öç alıcı şiddet: bu tür şiddet hem bireysel, hem de toplumsal boyutta görülebilir. Öç alma dürtüsü bir topluluğun ya da bireyin güçlülüğü ve yaratıcılığı ile ters orantılıdır. Güçsüzlerin, sakatların, zarar görerek yıkılmışlarsa, kendilerine

saygılarını onarmak için başvurabilecekleri bir tek yol vardır. “Göze göz dişe diş” kuralına göre öç almak. Ancak yaratıcı bir biçimde yaşayan bir insan bu tür şeylere ihtiyaç duymaz. Aşağılanmış, incinmiş bir insanın üretici niteliğinin devam etmesi, onun “öç alma” isteğine ağır basar. Ruh çözümleme belgeleri, öç alma duygusuna karşı olgun ve üretici bir insanın, bağımsız ve dolu yaşamayan, tüm varlığını öç alma isteğine bağlayan nevrozlu kişiden daha az eğilimi olduğunu gösterir. Ekonomik, kültürel ya da duygusal açıdan en geri topluluklarda öç alma duygusunun (geçmişteki bir yenilgiden dolayı) çok güçlü olduğunu görebiliriz. Bu yüzden sanayileşmiş ulusların en çok ezilen alt-orta sınıfları, ırksal ve ulusal duyguların odaklandığı sınıflar oldukları gibi, öç alma duygularının da toplandığı sınıflardır. Öç alma duygularının yoğunluğuyla ekonomik ve kültürel yoksunluk arasında ilişki vardır.

6- İncanın yıkılmasından doğan yıkıcılık: Öç alıcı şiddetle yakından ilişkili bir şiddet biçimidir. Kişinin daha küçük yaşlarda annesine, babasına ya da diğer aile üyelerine ve Tanrıya olan inancının, yaşadığı bir takım olaylardan dolayı yıkılmasından doğan tepkilerdir. Yaşamına iyilik, adalet ve sevgiye inanarak başlayan çocuk, örneğin, babasının önemli bir konuda yalan söylediğini duyduğunda, sevdiği bir hayvanın, arkadaşının ya da kardeşinin ölümü karşısında hem babasına hem de Tanrı’ya inancını yitirebilir. Ama burada yıkılan inancın Tanrı’ya ya da insana duyulan inanç olması pek önemli değildir. Yıkılan her zaman yaşama, yaşamın güvenilir olmasına, onun verdiği güvenceye duyulan inançtır. Bu tür deneyimlere gösterilen tepkiler değişiktir. Bazıları bu gibi durumlarda inancını yikan kişiden bağımsızlaşarak tepki verir. Başka arkadaşlar, sevgililer ya da diğerlerini bularak tepki verir. Başka pek çok insanda sonuç, kişinin kuşkular içinde kalması, inancını geri getirecek bir mucize beklemesi, insanları deneyip durması ya da kendisini daha güçlü bir yetkenin (kilisenin, siyasal partinin, bir önderin) kollarına atarak inancını yeniden kazanmaya çalışmasıdır. Böyle bir insan yaşama karşı geliştirdiği umutsuzluğunu dünyasal amaçlar (para, güç ve ün) peşinde koşarak yenmeye çalışır. Kısaca, yıkıcılık umutsuzluktan doğar ve bu da yaşamdan nefret etmeye yol açar. Aynı durum toplumsal yaşamda, kişinin güvendiği önderlerin kötü olduğu ya da yetersiz

kaldığı zamanlarda da geçerlidir. Kişi kendini daha bağımsız kılacak bir tepki gösteremiyorsa, çoğu zaman sinikliğe, ya da yıkıcılığa sürüklenmekten kurtulamaz.

Yukarıda sayılan şiddet türleri, umut kırıklığının getirdiği yıkımın bir sonucu olarak yaşama hizmet ederken, tüm bunlardan daha hastalıklı olan bir başka şiddet türü daha vardır. O da ödünleyici şiddettir.

7- Ödünleyici şiddet: İnsan kendini yöneten doğal ve toplumsal güçlerin nesnesi olsa da yalnızca bu koşulların etkisinde değildir. Elinde sınırlı olsa dünyayı dönüştürebilecek, değiştirebilecek istek, yetenek ve özgürlük vardır. Burada önemli olan isteğin ve özgürlüğün çapı değildir; insanın mutlak bir edilgenliğe katlanamamasıdır. İnsan, sadece kendini dönüştürmek ve değiştirmekle yetinmez; dünyayı değiştirmek ve dönüştürmek ister. İnsanın kendi güçlerini bu yolda kullanabilme yetisi, “güçlülük”tür. Aksi takdirde, insan zayıflık, güçsüzlük ve yetersizlik durumlarında acı çeker. Bu gibi durumlarda yapılacak şeylerden biri güçlü bir kişiye ya da topluluğa boyun eğmek ya da onunla özdeşleşmektir. Başka bir kişinin yaşamına simgesel biçimde katılarak kişi kendisinin etkin olduğu yansılmasına kapılır; oysa gerçekte yalnızca etkin olanlara boyun eğmekte, onların bir parçası olarak davranmakta, onların sözlerinden dışarı çıkmamaktadır.

Zayıflık, yetersizlik ve güçsüzlük durumlarında tutulacak diğer yol ise insanın yok etme gücünü kullanmasıdır. Yaşam yaratmak, insanın salt yaratık olma durumunu aşması demektir. Oysa yaşamı yok etmek yaşamı aşmak, edilgenliğin dayanılmaz acısından kurtulmak demektir. Yaşam yaratmak güçsüz insanda bulunmayan bir takım nitelikler gerektirir. Yaşamı yok etmek içinse yalnızca bir tek nitelik, şiddete başvurmak yeterlidir. Güçsüz insan tabancası, bıçağı ya da güçlü bir bileği olduğu sürece başkalarının ya da kendisinin içindeki yaşamı yok ederek bu güçsüzlüğü aşabilir. Böylece kendisini yadsıyan yaşamdan öç almış olur. Kısaca, ödünleyici şiddet güçsüzlükten doğan, güçsüzlüğü ödünleyen bir şiddet türüdür. Yaratmayan insan yok etmek ister; yaratırken yok ederken, salt bir yaratık olma rolünün ötesine geçer.

Ödünleyici şiddete çok yakın olan bir tür de “sadizm”dir. Bu bir canlı üzerinde tam ve kesin denetim sağlama dürtüsüdür. Burada bir insanı aşağılamak, tutsak etmek ve gücünü elinden almak sözkonusudur. Kısaca, sadist dürtünün temelinde, başka bir kişi ya da canlı üzerinde kesin bir egemenlik kurmanın getirdiği zevk yatar ve böylece insan bir nesneye, canlı bir şeye cansız bir şeye dönüştürülerek, tüm canlılar için yaşamın tek temel niteliği olan özgürlük sona erdirilir. Yıkıcı ve sadist şiddet ödünleyici şiddetin içinde yer alır, çünkü ödünleyici şiddet, bireysel ya da toplumsal düzeyde yıkıcı, sadist şiddetin görülme sıklığı ile anlaşılabilir. İnsanın içinde bu şiddet yaşama isteği ölçüsünde yoğun ve şiddetlidir. Şiddetin bu denli güçlü olması, yaşamın kendi sakatlığına dayanamayıp başkaldırmasındandır; insanın yıkıcı ve sadist bir yeti geliştirmesinin nedeni insan olması, bir nesneye dönüşmüş olması, yaşamı yaratamadığı için yok etmeye kalkışmasıdır. Ödünleyici şiddet cezalandırılma korkusuyla bastırılabilir, her tür seyir ve eğlence ile başka yönler saptırılabilir. Gene de bir yeti olarak var gücüyle saklanır bu şiddet; bastırıcı güçler zayıflar zayıflamaz hemen ortaya dökülür. Ödünleyici yıkıcılığın tek çaresi insanın içindeki yaratıcılığı, inanca güçlerini üretici bir biçimde kullanma yetisini geliştirmektir. Ödünleyici şiddet, tepkisel şiddet gibi yaşamın hizmetinde değildir; yaşamın yerini alan hastalıklı bir şeydir, onun sakatlığının, boşluğunun kanıtıdır. Ama salt yaşamı yadsımasından ötürü bu şiddet, gene de insanın sakatlıktan kurtulmaya, canlı kalmaya gereksinme duyduğunu gösterir.

8- Kana susamışlık: Bu, sakat insanın gösterdiği türden bir şiddet değildir; bütünüyle doğaya bağlı olarak yaşayan insanın kan tutkusudur. Bireysellik öncesi, var oluş durumuna dönerek, hayvanlaşıp, aklın getirdiği sorumluluktan kurtularak yaşama bir yanıt bulmaya çalışan insanda kan, yaşamın özü olup çıkar; kan akıtarak insan kendisini canlı, güçsüz, eşsiz ve başkalarından üstün duyar. Öldürmek, en ilkel düzeyde en büyük sarhoşluk, en büyük kendini doğrulama yolu olur. Bu anlamda öldürmek, aslında ölüm sevgisi değildir. En düşük ilkelik düzeyinde yaşamı doğrulamak, onu aşmaktır. Çünkü yaşamın dengesi ancak böyle kurulur. Bu tür kana susamışlığı zaman zaman bireylerin hayallerinde, düşlerinde, ağır ruh hastalıklarında ya da cinayetlerde

görebiliriz. Aynı şeyi savaş-uluslar arası ya da iç savaş-sırasında, normal toplumsal yasaklar kalktığı zaman bir azınlık grubunda da gözleyebiliriz.

Görüleceği üzere, Fromm'un bahsettiği bu şiddet biçimleri, yaşam sevgisi ile ölüm sevgisi arasında kişisel ya da toplumsal tercihlerle belirlenen şiddet eylemleri olmaktadır. Bu noktada, yaşama sevgisinin ağır bastığı kişiliklerde şiddet, kendini ya da başka bir deyişle yaşamı koruma davranışı şeklinde ortaya çıkıp yaşama hizmet ederken, güçsüz, zayıf ve üretken olmayan kişiliklerde yaşamı aşmanın ve kendini doğrulamanın tek yolu olarak ölüm sevgisine hizmet eder.

Şiddeti bir dar bir de geniş anlamda tanımlayan Ünsal'ın, dar anlamda şiddeti, hukuksal sınırlamalardan hareketle tanımladığını görüyoruz. Bu durumda hukuk dilinde karşılığını bulan bireyin kendisine, başkalarına ya da topluma karşı zarar verici eylemlerini, fiziksel şiddet alanı içinde ele aldığı gözlenir. Ünsal'a (1996: 31–33) göre, dar anlamda, tartışılmaz ve ölçülebilir nitelileriyle şiddet tekdir bu da fiziksel şiddettir. “Adam öldürmek cürümleri” (TCK, m.448–450), “şahıslara kaşı müessir filler” (TCK, m.456) ve “cebir ve şiddet” (TCK, m.495). Burada kurbanın canı, sağlığı, bedensel bütünlüğü ya da bireysel özgürlüğüne karşı bir tehdit söz konusudur.

Dar anlamda şiddet tanımlaması içinde Ünsal'ın diğer bir sınıflaması ise, “özel şiddet” ve “kolektif şiddet” sınıflamasıdır. Buna göre, insanın intihar ya da intihara teşebbüs ve kendi hatasıyla yol açtığı bir kaza yoluyla ölümü dar anlamda, salt bireyin aktörü olduğu özel şiddet eylemleridir. Bir de, çağımıza damgasını vuran kolektif şiddet eylemleri vardır ki, kanlı terör eylemleri, gösteri yürüyüşleri, grevler, iç savaşlar, uluslar arası savaşlar, ihtilaller, soykırımlar, acımasız diktatörlük rejimlerinin uyguladığı kitlesel şiddet ve imha eylemleri gibi. Bu şiddet eylemlerinin diğer bir ayırt edici özelliği ise, kimi zaman örgütlü ve düzenli bir biçimde, kimi zamansa kendiliğinden oluşmasıdır. Bireysel ya da kolektif düzeyde karşılıklı olabileceği gibi, devlete karşı ya da devlet kaynaklı da olabilir. Ünsal'ın geniş anlamda ise, hukuksal ve toplumbilimsel açıdan ölçülebilir nitelikte olmayan dolaylı şiddet eylemlerinden de bahsettiğini görüyoruz. Ekonomik şiddet (mafya eylemleri gibi), enflasyon ve işsizlik, medya terörü, cürümsel

nitelikte trafik kazaları, ormanların yok edilmesi ve buna bağılı olarak verimli alanların erozyon, yanlış kentleşme ya da sanayileşme ortadan kalkması, deniz ve nehirlerdeki kirlenmesi, ebeveyn dayaağı, koca dayaağı, polis dayaağı, okul dayaağı, mahkeme ve stadyum kavgaları ve insan hakları ihlalleri ve küreselleşmenin geri kalmış ve az gelişmiş ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri gibi.

Şiddeti, “kurucu şiddet” ve “totaliter şiddet” olarak ikiye ayıran Maffesoli, “doğa” ile “toplum” arasındaki kaçınılmaz bağa değinirken, şiddetin, toplumsal düzenin yıkılması ve kurulması ikili amacını hala korumakta olduğunu dile getirir (Akt: Keleş ve Ünsal, 1996: 91)

F.R. Von der Mehden, şiddet eylemlerine kimlerin katıldığını, nedenlerini ve amaçlarını araştırırken, altı tür şiddet eylemi saptadığını açıklar (Von der Mehden, 1971: 7–17). Birincisi, ülke kültüründen kaynaklanan şiddet eylemleridir. Ona göre, ülke kültüründe saklı şiddet potansiyelinin ortaya çıkış biçimi, ırksal, dinsel, etnik, bölgesel çeşitlilik içinde, çıkar çatışmalarına dayalı olarak içe dönüklük, yabancı düşmanlığı, sevgi ve nefret duyguları bileşimi olarak ortaya çıkan gerginlikleri ve çeşitli şiddet eylemlerini simgeler. İkinci grup içinde devrimci ve karşı devrimci şiddet eylemleri, üçüncüde, askeri darbelerin yol açtığı şiddet eylemleri, dördüncü grupta, öğrencilerin şiddet eylemleri, beşinci grupta, ayrılıkçı şiddet eylemleri, altıncı ve son grupta ise, seçim dönemlerinde patlak veren şiddet eylemleri yer alır.

Yukarıdaki sınıflamalarda da görüleceğı gibi şiddet ele alınan ölçüte göre değışik sınıflamalara tabi tutulabilmektedir. Ancak farklı bakış açılarından hareketle ele alınarak incelenen şiddetin boyutlarının genel olarak bireysel ve toplumsal etkenlere bağılı olarak şekillendiğı görülür.

4. ŞİDDETİN BOYUTLARI

Bugün bireysel ve toplumsal yaşamın her an karşılaşılabilir bir olgusu haline gelen şiddet, toplumda içerik olarak duygusal, sözel, fiziksel, cinsel, siyasal vs. niteliklerde ortaya çıkıp şekillenirken, şiddet olaylarının meydana geldiğı ortamların çeşitliliğı de dikkat çekicidir.

Aile içinde şiddet, okulda şiddet, medya da şiddet ve doğaya yönelik şiddet eylemleri vb. her biri ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi gereken geniş kapsamlı konular olmaktadır. Ancak, şiddetin meydana geldiği bu alanların hangisi inceleme konusu olarak ele alınır mı alınsın, şiddet ile ilgili çalışmalarda dikkati çeken, şiddetin bireysel ve toplumsal niteliklerinin birbirinden ayrı olarak ele alınamayacağı, toplumsal ya da bireysel boyutta şiddet eylemlerinin birbirini besler niteliklere sahip olduğudur.

Bu yüzden gerek bireysel gerekse toplumsal boyutta yaşanan şiddet eylemleri, bireyin niteliklerinden ve daha genel anlamda toplumun mevcut koşullarından ayrı düşünülmemeyeceği için bu bölümde birlikte ele alınıp değerlendirilecektir.

4. 1. Şiddetin Bireysel ve Toplumsal Nedenleri ve Biçimleri

Bireysel ve toplumsal düzeyde ortaya çıkan şiddet eylemleri geçmişte olduğu gibi bugün de tüm toplumların ortak sorunlarından biridir. Ancak, sebepleri, toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere paralel zaman içinde değişmekte ve gelişmektedir. Doğan'ın da (1996: 422) vurguladığı gibi, tarihi insanlıkla başlayan şiddetin, hem geçmişe göre ve geçmişe uygun bir açıklaması hem de bugüne özgü nedenleri ve açıklaması vardır.

Şiddetle ilgili tanımlamalar yanın da şiddet sınıflamaları da şiddetin çok yönlü bir olgu olduğunu açıkça göstermektedir. Kimi zaman insanda doğal bir eğilimin ürünü olarak, kimi zamansa değişen çevre etmenlerinin etkisi ile açıklanmaya çalışılan şiddet olgusu gerçekte tüm boyutları göz önünde bulundurularak incelenmesi gereken bir olgudur. Bu noktada şiddeti tanımlamada yaşanan güçlükler, çok yönlü bir olgu olan şiddetin boyutlarını belirlerken de yaşanmaktadır.

Tezcan'ın da (1996: 107) vurguladığı gibi, “Tek bir neden şiddeti doğurmaz”. Şiddet olayının incelenmesinde ekonomik, psikolojik ve toplumsal boyutun birlikte ele alınıp incelenmesi gerekir, çünkü şiddetin biçimlenerek ortaya çıkmasında bu boyutlar birlikte hareket etmektedir.

2003 Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'nda (2003: 1) belirtildiği üzere; “Şiddet, kişisel ilişki ve toplum boyutunda karşılıklı etkileşim faktörlerinden sonuçlanmaktadır. Hiçbir faktör, niye bazı insanların şiddet içeren davranışlarda bulunduğunu veya niye bazı toplumların diğerlerinden daha çok şiddet yaşadığını açıklayamaz.” Bu nedenle saldırganlık ve şiddeti incelemeye yönelik araştırmalar, saldırganlık ve şiddeti tanımlamada, sınıflamada ve boyutlarını belirlemede söz konusu davranış şekillerini ortaya koyan bireysel ve toplumsal etkenleri birlikte değerlendirebilmelidir.

Diğer yandan, bireyi olumuz bir biçimde etkileyerek onu şiddet uygulayıcısı haline getiren bu etkenler, nasıl bir süreç içerisinde etkileşerek farklı boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Şiddet bireysel düzeyde toplumsal etkenlerin, toplumsal düzeyde de bireysel etkenlerin mi etkisindedir?

Şiddet, genel olarak bireysel düzeyde, ekolojik ve toplumsal etkenlerden hareketle açıklanmaya çalışılır. Ekolojik etkenler derken, bunlar bireysel düzeyde, bireyin toplumsal yaşamını belirleyen doğal etkenlere vurgu yapar. Çünkü birey toplumsal yaşam içinde kendine has biyolojik özellikleri ile vardır ve bu özelliklerinin etkisi ile sosyal yaşam içinde yer alır. Doğal ve toplumsal çevresinden gelecek etkilere vereceği tepkiler onun saldırgan ya da uyumlu bir kişilik olup olmadığının da göstergesi olmaktadır.

Şiddet adlı kitabında şiddetin doğal ve toplumsal kaynaklarından bahseden Köknel'in (1996: 55-133) konuya ilişkin vurgulaması buna benzer. Ona göre, doğayla insan arasında sürekli iletişim, etkileşim vardır. Doğanın değişen fiziksel ve kimyasal koşulları insanı bedensel ve ruhsal olarak etkiler. İnsanın içinde yaşadığı doğal ortamın ısı, nemi, gürültüsü, ışığı, rüzgârı, besinlerde bulunan organik ve organik olmayan maddeler kimyasal olarak kişinin bedensel ve ruhsal durumunda değişiklikler yapar. Ekolojik etkilerin, bedensel ve ruhsal boyutta ortaya çıkardığı ve zihinsel işlevlerden ayrı beliren bu etkilenme ve tepki verme durumlarına Köknel “duygulanım” der. Günlük yaşamda neşe, sevinç, keder, üzüntü kızgınlık, öfke, kin, nefret, kıskançlık, durgunluk, ilgisizlik, isteksizlik gibi sözcüklerle dile getirilen duygulanımlar yoğunlaştıkça

organizmada gerginlik ve değişiklik yaşanır. Duygulanım ve onun yoğunluğunu dile getiren coşkular, insan davranışının önemli etkenleri arasındadır. GÜdülerle sıkı bağlantısı vardır, yani kaynağını güdülerden alır. Haz ve elem duygulanımının iki ucudur. Günlük yaşantımızdaki tüm duygu ve coşkular bu iki uç arasında yer alır. Karşılaşılan durumlar temel gereksinmelere doyum sağladığı ölçüde haz verir, ancak güdüler doyurulmazsa elem duyulur. Duygu yoğunluğu yani duygulanımın hafif ya da şiddetli olması farklı tepkilere yol açar. Çoğunlukla şiddetli duygular olumsuz davranışlara yol açar. Örneğin şiddetli korku, kızgınlık, öfke, üzüntü gibi duygular ya panik, taşkınlık yaratır ya da kişiyi olduğu yerde hareketsiz bırakır. Böylece bireysel düzeyde şiddet davranışlarının, bireyin doyurulmayan güdülerinin sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Ekolojik etkenlerle, bireyin şiddete yönelik davranış geliştirmesi arasında ilişki olduğu gibi öte yandan, kültürel etkenlerle de bireyin şiddete yönelik davranış ve tutum geliştirmesi arasında, bir ilişki vardır. Köknal'e (1994: 63–64) göre, insanın ruhsal yapısı ve yaşantısı toplum içinde gelişir ve oluşur. Böylece sağlıklı toplumsal koşulların varlığında, sağlıklı duygusal eğilimlere sahip bireylerin yetişmesi kaçınılmazdır. Şöyleki: Bireyler içinde bulundukları kültürel yapıya paralel davranış şekilleri geliştirmek zorundadırlar. Aksi takdirde, toplum dışına itilme ve yalnız kalma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Bu yüzden, her kültür, bireylerine aile ve diğer toplumsal kurumlar aracılığı ile verilir ve böylece ortak bir yaşam tarzı oluşturulur. Bu ortak yaşam içinde bireylerin davranışlarını belirleyen ortak değerler vardır. İşte bu ortak değerler, kişiliğin toplumsal yanına vurgu yapan üstbenliği, süpregoyu biçimlendirir. “Üstbenliğin en önemli gelişme dönemi ödipal karmaşanın çözümlendiği dönem, beş, altı yaşlarıdır. Ödipal karmaşanın çözümündeki temel özellik, çocuğın kendi cinsiyetinden ana-babası ile özdeşim yapmasıdır. Özdeşimle, çocuk kendi cinsiyetiyle ilgili davranış kalıplarını, toplumun değer yargılarını öğrenir. Bunlar üstbenliğin özelliklerini oluşturur... Üstbenlik ruhsal aygıtın dizginleyici, suçlayıcı, yargılayıcı, cezalandırıcı yapısıdır. Günlük yaşamdaki karşılığı vicdan, belirtisi ise suçluluk duygusudur. Bir sözümüzün ya da davranışımızın ardından vicdanımızın sızladığını

söylediğimizde ruhsal aygıtı olan şey, üstbenliğin benliği cezalandırmasıdır. Üstbenliğin insanın uyumsal davranışlarda bulunmasında önemli bir rolü vardır (Doğan, 2004: 18). Kültürel değerlerce meydana getirildiği kabul edilen üstbenlik ne kadar bastırıcı, katı ve sert olursa, saldırgan davranışların ortaya çıkması da o denli kolay ve şiddetli olur. Çocuk ve genç üstbenliğini meydana getiren, özdeşleşmesinde etkisi olan ana-babası ile birlikte bulundukça bu tür saldırgan davranışlarını başka nesnelere, kişilere yöneltir. Onların baskısı, etkisi kalkınca ilke, kural ve yasa tanımayan insanlar ortaya çıkar (Balcıoğlu, 2001: 38).

Üstbenliği gelişmiş bireyler, kendi cinsiyet rollerini benimsemiş ve toplumun değer yargılarını özümsemiş bireylerdir. Bu noktada, bir toplumun değer yargılarını belirleyen kültürün niteliği, saldırgan davranışların biçimlenmesinde, ortaya çıkmasında ve engellenmesinde doğrudan ya da dolaylı yollardan etkili olabilmektedir. Üstbenliğin gelişiminde, ana-babanın değer yargılarını çocuğa aktarma ve onu toplumsal bir varlık haline getirme sürecinde, toplumun temsilcisi rolünü oynadığı düşünülecek olursa, ebeveynlerin sergilediği (olumlu ya da olumsuz) davranışların çocuk tarafından model alınan davranışlar olduğu gözlenir. Bu durumda çocuğun, saldırganlık ve şiddet davranışlarını da aile içinde ebeveynleri, ebeveynleri ile diğer aile üyeleri ve çevresinde gözlemlediği diğer ilişki ve davranış şekilleri gibi olması gereken davranış ve ilişki şekilleri olarak algılayıp öğrenmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Yapılan birçok araştırma, bireyin toplumsallaşma süreci içinde karşılaştığı, maruz kaldığı ya da tanıklık ettiği bir takım tutum ve davranış şekillerinin, taklit ya da öğrenme yoluyla erken dönemde kazanılmış davranışlar olarak, onun daha ileriki yaşamında da belirleyici olduğunu göstermektedir.⁽¹⁾ Sağlıklı toplumsal koşullarda yetişen bireyler çevrelerine daha uyumlu ve karşılaştıkları engelleri daha kolayca aşan

⁽¹⁾ Şiddetin öğrenilen bir davranış olduğuna ilişkin çalışmalar için Bkz. Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları (2000), Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet (1995), **Polat, Oğuz**, “Şiddet” (2005), **Akyüz, Emine**, “Cumhuriyet Döneminde Çocuk Hukukundaki Gelişmeler” (1991), **Yıldırım, Aysel**, Sıradan Şiddet (1998), **Hancı, Hamit**, “İzmir’de Eğitim Hastanelerinde Çocuk İstismarı Tanısı Alan Olgularla İlgili İzmir Çocuk İstismarı Araştırma Grubunun Onsekiz Aylık Deneyimi” (1999), DSÖ’nün Kadın Sağlığının Çeşitli Konularındaki Görüş ve Mesajları (2001).

bireyler olmaktadır. Zira engeller toplumsal normlar ya da uyulması gereken kurallar niteliğinde algılanıp, toplumsal yapıya uyum sürecini de kolaylaştırmaktadır. Ancak toplumsal koşullar, bireyin sağlıklı bir ruhsal yapı geliştirmesine engel oluşturacak olumsuz ortamlar yaratıyorsa, doğasında zaten saldırganlık ve şiddete yönelik eğilimleri taşıyan birey, bu durumda, söz konusu eğilimlerini bilinçli ya da bilinçsizce kendini koruma çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkarmaktadır.

Fromm, (1994: 43–44) *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* adlı eserinde, sağlıklı ve sağlıklı kişiliklerin oluşumunda rol oynayan etkenleri bireysel ve toplumsal düzeyde şöyle ele alır: “Çocukta yaşam sevgisinin gelişmesi için en önemli koşul onun yaşamı seven insanlarla birlikte olmasıdır. Yaşam sevgisi de ölüm sevgisi ölçüsünde bulaşıcıdır. Bu sevgi sözcükler, açıklamalar, kişinin yaşamı sevmesi gerektiğini söyleyen öğütler olmaksızın iletilir. Fikirlerden çok davranışlarla, sözcüklerden çok ses tonuyla aktarılır. Bu sevgi, yaşamı düzenleyen açık ilke ve kurallardan çok, bir kişiyi ya da topluluğu saran genel havada gözlenebilir. Yaşam sevgisinin gelişmesi için gerekli koşullar arasında şunları sayacağım: Bebeklik sırasında başkalarıyla sıcak ve şefkat dolu ilişkiler; özgürlüğü tatma; tehditlerden uzak olma; içten uyum ve güç yaratan ilkelerin -öğütlerle değil de örneklerle- öğretilmesi; “yaşama sanatı”nı öğretecek bir önder; başkalarının yarattığı uyandırıcı etki ile buna gösterilen canlı tepki; sonra gerçekten ilginç bir yaşam şekli. Bunların tam karşıtı olan koşullarda, ölüm sevgisinin gelişmesine yol açar: Ölümü seven insanların arasında yetişmek; uyarılardan yoksun olmak; korku duymak; yaşamı tek düze ve sıkıcı kılan koşullar; insanlar arasında doğrudan, insanca ilişkilerle belirlenen bir düzen yerine mekanik bir düzenin bulunması” Fromm’un da belirttiği gibi, bireyin daha erken dönemlerde toplumsallaşma sürecine bağlı olarak ve öğrenerek geliştirdiği davranış şekilleri, kişiliğinin niteliğini de biçimlendirmektedir.

Fromm, yaşam sevgisinin gelişmesi için gerekli olan toplumsal koşulları, yukarıda sözü edilen ve bireysel gelişimi sağlayan koşullarla bir tutar. Fromm’a (1994: 458- 459) göre, yaşam sevgisi aşağıdaki niteliklere sahip bir toplumda gelişecektir:

Güvenlik: Onurlu bir yaşamın sağlanması için maddi koşulların tehlike içinde olmaması, yani hem ekonomik hem de ruhsal açıdan kıtlığa karşı bolluk içinde olma durumudur. İnsan enerjisinin çoğu saldırılara karşı yaşamı savunmak, açlıktan kurtulmak için harcanırsa yaşama sevgisi engellenir, ölüm sevgisi güçlenir.

Adalet: Hiç kimsenin başka birisinin amaçları için araç olarak kullanılmaması. Bir toplumsal sınıfın ötekini sömürdüğü, doyumlu ve onurlu bir yaşamı engelleyen koşulların insanlara zorla kabul ettirildiği, bir başka deyişle bir sınıfın ötekilerle yaşamın aynı temel deneyimlerini paylaşmasına izin vermeyen toplumsal durumun tersi.

Özgürlük: Herkese toplumun etkin ve sorumlu bir üyesi olma olanağının sağlanması. Ne var ki, bunun için sadece kısıtlayıcı siyasal zincirlerden kurtulmak yeterli değildir. Yaşam sevgisinin gelişebilmesi için bir şey “yapma” özgürlüğü gereklidir. Yaratma ve kurma özgürlüğü, şaşabilme ve göze alabilme özgürlüğü. Böyle bir özgürlüğü tatmak için etkin ve sorumlu bir birey olmak gerekir, tutsak ya da çarkın iyi yağlanmış bir dişlisi olmak değil.

Fromm, bireylerin yaşamı seven, saldırganlık ve şiddetten uzak tutumlar ve davranış biçimleri geliştirmelerinde, bireysel gelişimlerinde önemli bir rol oynayan bu toplumsal koşulların, bir bütün meydana getirecek biçimde bir arada olmaları gerektiğinden, böylece olumlu tek bir sosyal koşulun yaşamı sevmek ve şiddetten uzak durmak için yeterli olmadığından bahseder.

Saldırgan ve şiddete eğilimli kişilik geliştirme sürecinde etkili olan bireysel mi yoksa toplumsal mı faktörlerdir ikilemine girdiğimizde, karşımıza çıkan manzara, bu farklı iki çevrenin birbiri ile etkileşerek hareket ettiğidir. Çünkü sağlıklı bir bireysel gelişim için sağlıklı toplumsal koşullar bir zorunlulukken, aynı biçimde sağlıklı toplumsal bir yapılanma içinde, ruhsal açıdan sağlıklı bireylere ihtiyaç vardır.

Bir toplumda biyolojik, ekolojik ve toplumsal faktörlerin birbiri ile etkileşerek ortaya çıkardığı saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri doğayı, başka bireyleri, bireyin kendini, grupları ya da toplumun genelini hedef alır biçimde şekillenebilirken, bireyin, toplumun ve doğal çevrenin bu süreçte karşılıklı etkileşerek hareket ettikleri gözlenir.

Bu noktada olumsuz kişilik özelliklerinin sonucu beliren şiddet eylemleri sadece, bireyden bireye ya da bireyden çevreye yönelik olmayıp, aynı zamanda, sosyal ve doğal çevreden bireye yönelik de gelişebilmektedir. Ancak, hangi yönde olursa olsun ve kimi hedef alırsa alsın toplumsal yaşamda şiddetin aktörü birey ve bireylerdir.

Bireyden bireye, bireyden topluma ve sosyal ya da doğal çevreden bireye ya da bireylere yönelik şiddet eylemleri, bireysel ya da toplumsal boyutta niteleyebileceğimiz şiddet eylemlerinin kapsamına vurgu yapar.

Öyleyse bireysel düzeyde niteleyebileceğimiz şiddet eylemleri nelerdir ya da toplumsal düzeyde şiddet hangi biçimlerde ortaya çıkar?

Şiddet denilince akla ilk gelenin fiziksel şiddet olduğundan bahseden Ünsal'a (1996: 32) göre, şiddetin dar tanımıyla yetinmek ve sadece fiziksel şiddete ağırlık vermek, şiddet kavramına belli bir açıklık kazandırır da, hem eksiklikler taşımasına, hem de bazı toplumsal gelişmelerin ve sistemlerin yol açtığı zararların göz ardı edilmesine neden olabilir. Bu yüzden, şiddet, farklı kaynaklarda da vurgulandığı üzere, sadece fiziksel anlamda yaralanmaları değil, aynı zamanda bireylerin sindirilmesine, öfkelenirilmesine veya duygusal baskı altına alınmasına yol açan fiziki veya herhangi bir şekildeki hareket, davranış veya muamele olarak tanımlandığında onu tüm boyutlarıyla ortaya koyabilmek mümkün olacaktır. Bu nedenle, sadece cezai yaptırımı olan somut şiddet eylemlerinin dışında, bir de bireyi ve toplumu tehdit eden, bireysel ve toplumsal boyutta şiddet eylemlerinin yaşanmasında etkili olan toplumsal gelişmeler ve sistemleri de şiddeti uyaran ya da şiddete tetik çeken durumlar olarak bu boyutlar içinde değerlendirmek gerekmektedir. Bunlar arasında eğitim koşullarının yetersizliği, mafya gibi uyuşturucu madde ve silah kaçakçılığı yapan örgütlenmeler, küreselleşme sürecinde uygulanan ekonomik ve kültürel politikaların geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkeler üzerinde yol açtığı; ekonomik bunalımlar, sanayileşme, kötü kentleşme, hızlı nüfus artışı, dengesiz gelir dağılımı, işsizlik vb. sanayileşmeye ve teknolojik gelişmeye paralel doğaya verilen zarar, medyanın şiddet konusunda sansür tanımayan faaliyetleri gibi olumsuz gelişmeler sayılabilir.

DSÖ (WHO), toplu şiddet eylemlerinin ortaya çıkmasında rol oynayan risk faktörlerini ise şöyle sıralar (Dünya Şiddet ve Sağlık Sekreteryası Raporu, 3 Mart 2003):

1- Demokratik sürecin olmaması ve eşitsiz güç dağılımı. Bu risk, özellikle, güç grupları etnik veya dini kimliklere sahip olduğunda ve insan haklarını ihlal eden baskıcı bir liderlik var olduğunda yüksektir.

2- Adil olmayan kaynak dağılımı ve kaynaklara erişim açısından toplumsal eşitsizlik olduğu durumlarda, risk artar. Çatışmalar, genellikle ekonominin inişe geçtiği dönemlerde, kaynaklar için rekabetin arttığı ve toplumsal eşitsizliklerin görüldüğü dönemler de artar.

3- Değerli bir doğal kaynağın (elmas, petrol, kereste ve ilaçlar gibi) tek bir grup tarafından kontrol edildiği durumlar risklidir.

4- Devletin temel hizmetleri ve iş imkânı sağlama kapasitesini engelleyen hızlı demografik değişimler durumu çatışma riskini artırır.

Yukarıda sayılan etmenlerin toplumsal bazda ortaya çıkardığı şiddet eylemlerinin nedeni, kendilerini bir gruba veya bireylere karşı olan bir grubun üyesi olarak tanıtan kişiler tarafından siyasi, iktisadi ve toplumsal amaçlara ulaşmak için, araç olarak kullanılmasıdır (Dünya Şiddet ve Sağlık Sekreteryası Raporu, 3 Mart 2003). Bu durumda beliren toplu şiddet eylemleri ise; terör, grevler ve ihtilaller, devlet terörü, endüstriyel şiddet savaş vb. olarak sayılabilir.

Sonuç olarak, şiddet olaylarının, bireysel ve toplumsal etkenlerin birlikte şekillendirdiği olaylar olduğu, bireysel düzeyde yaşanan şiddet olaylarının, bireyin içinde bulunduğu toplumsal koşullardan ayrı düşünülemeyeceği, aynı zamanda toplumsal düzeyde yaşanan şiddet olaylarının da, bireyin kişilik özelliklerinden ayrı tutularak değerlendirilemeyeceği söylenebilir. Böylece gelişimini sağlıklı toplumsal koşullarda tamamlamış bireylerin sağlıklı toplumsal yapılar meydana getireceği, toplumsal koşulların yetersizliğinin ise sağlıklı bireysel gelişimlere, sağlıklı bireysel

gelişim geçiren bireylerin de doğal ve toplumsal çevrelerinde saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine neden olacağı düşünülebilir.

Şiddet, şiddet eğilimli kişiliklerin gelişiminde rol oynayan etkenlerin harekete geçmesi olarak da tanımlanabilir. Yapılan araştırmalarda, şiddeti besleyen en önemli faktörler üç noktada toplanmaktadır. Bunlardan birincisi aile ve çevre, ikincisi eğitim seviyesi ve üçüncüsü ve bekli de en önemlisi medyadır (Hasgür, 2005: 1). Söz konusu faktörlerin rol oynadığı şiddet eylemlerinin ortaya çıktığı ortamlardan başlıcaları ise doğal alanlar, eğitim kurumları ve medya olmaktadır. Söz konusu ortamlarda yaşanan şiddet olayları aile içinde yaşanan şiddet olaylarından ayrı düşünülemez. Bu nedenle doğada, eğitim alanında ve medyada yaşanan şiddet olaylarını nedenleri ve ortaya çıkış biçimleri açısından kısaca ele alıp incelemek, bu alanlarda yaşanan şiddet eylemlerinin aile içi şiddet eylemleri ile ilişkisini daha iyi anlayabilmek açısından önemlidir. Çünkü şiddete eğilimli kişilik gelişiminde rol oynayan başlıca etken aile ortamı olarak kabul edilirken, ailenin içinde bulunduğu ilişkiler ağı içerisinde yer alan kurum ve araçlarda şiddete yönelik tutum ve davranışların, dünya görüşlerinin ve hayata bakış tarzlarının gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir.

4. 1. 1. Doğaya Yönelik Şiddet

Doğaya yönelik şiddet olgusu, doğrudan konumuzla ilgili olmasa da, çevresel etmenlerle birlikte harekete geçtiği kabul edilen içgüdüsel bir eğilimin yani şiddetin yaşandığı alanlardan biri olması bakımından önemlidir. Ayrıca, diğer şiddet türlerinden farklı olarak doğaya yönelik şiddet, insanoğlunun ekonomik ve toplumsal tutkularının, sonucu doğrudan kestirilemeyen olumsuz gelişmeleri olarak da değerlendirilebilir. Diğer şiddet türleri ile ortak olan noktası ise insanlığa zarar verici boyutudur. Bu noktada doğaya yönelik şiddet, sonucu tam olarak kestirilemeyen, ancak etkisi diğer şiddet türlerinin yol açacağı zararlardan çok daha fazla olan bir şiddet türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Balcıoğlu'nun da (2001: 30) belirttiği gibi, toplumlar, hayatlarını sürdürdükleri sosyal çevrede gerçekleştirdikleri ekonomik ve teknik çalışmaları, bu çalışmaların boyut

ve modellerini, içinde bulundukları topluma paralel dünya görüşleri ve hayata bakışları ile orantılı olarak belirlerler. Bu yüzden, bu gün, çevre kirliliğini de kapsar biçimde tanımlanan doğaya yönelik şiddet olgusu, sosyal faktörler dikkate alınmaksızın açıklanamaz. Çünkü doğada şiddete ve dolayısıyla çevre kirliliğine yol açan faktörler, teknolojik ve ekonomik programların uygulanmasında etkisi olduğu düşünülen insan iradesi, beklentileri ve niyetleri ile yakından ilgilidir. Bu nedenle doğal alanda rastlanan şiddet, Türkdogan'ın da (1996: 131) vurguladığı gibi, ancak, kapitalist sistemin iktisadi ve sosyal çelişkileri, sanayileşme ve teknolojik ilerlemeleri ile açıklanabilir.

Bu süreçte kapitalist düzen tarafından uygulanan ekonomik politikalar ve ulaşılan teknolojik düzey, Balcıoğlu'nun da (2001: 30) belirttiği gibi, insana doğa üzerindeki egemenliği ve sömürsünden gurur duyacağı bir kültür anlayışını da beraberinde getirmiştir. Böylece insan, diğer toplumlar üzerinde egemenlik kurmaya çalışırken, bunu endüstrisini geliştirmek uğruna, doğayı bilinçsizce kullanarak ve onu neredeyse katlederek yapmaktadır. Dolayısıyla doğaya yönelik şiddet, bu gün teknolojinin ulaştığı boyutlarda, insanlığın geleceğini önemli derece de etkileyecek olumsuz sinyaller vermektedir.

Ormanların, yeşil alanların azalması, havada yakıt artışı ve çöplerden kaynaklanan zehirli gazların birikimi, arıtılmamış sanayi artıkları, arıtmasız, verimsiz teknik santrallerin çevreye saçtığı zehir, nükleer santrallerin doğaya ve insan sağlığına yönelik zararları, ayrıca kullanılan deterjanlar, kozmetik ürünleri ve parfümlerin ozon tabakası üzerindeki zararlı etkileri sanayileşmenin ve teknolojik gelişmenin ağır faturası olarak insanın karşına çıkmaktadır (Köknel, 1996: 58). Böylece doğayı yakıp yıkmaya yönelik türden şiddet eylemleri, aslında doğrudan insanlığa yönelik şiddet eylemleri olarak algılanmalıdır. Çünkü sanayileşme ve teknolojik gelişmeye dayalı bu olumsuz sonuçlar, göz ardı edildiği ve gerekli önlemler alınmadığı sürece insanlığın geleceği için büyük tehlike arz etmektedir.

İnsanların sağlıklı yaşaması için doğa ile iç içe yaşaması, ağaçlı ve yeşil alanlardan yararlanması gereklidir. Oysa kişi başına düşen ağaçlı yeşil alan Berlin'de 35,

Londra’da 40, Moskova’da 60, Stockholm’de 80 metrekare iken, ülkemizde durum hiç de iç açıcı değildir. Kişi başına düşen yeşil alan Ankara’da 3, İzmir’de 2, İstanbul’da ortalama 1 metrekaredir (Balcıoğlu, 2001: 92). Hatta bazı yerlerde bunun altına bile düşebilmektedir. Ülkemiz de, çarpık kentleşme, apartmanlaşma, gecekondulaşma, ağaçların ve yeşil alanların bu uğurda umarsızca tahrip edilmesi gerçeğinin altında ise çıkar amaçlı siyasi politikaların büyük rolü vardır.

Köknel’in de (1996: 59) belirttiği gibi, çağdaş insanlar, toplumlar sağlıklı yaşam pahasına kentleşmeye, sanayileşmeye, teknolojik gelişmeye, enerjiye karşı çıkmakta, doğayı yakan, yıkan, yok eden saldırıların, şiddetin insanlığı yok edeceğini bilmektedirler.

Bu anlayışa sahip bireylerin gelişiminde en önemli araçlar aile ve eğitim kurumları olmaktadır. Ailenin ve eğitim kurumlarının sosyalleşme süreci içerisinde çocuğa içinde bulunduğu dünya ve onun geleceği konusunda erken dönemde atfedeceği olumlu değerler ileriki dönemlerde çocuğun içinde bulunduğu dünyaya ve parçası olduğu doğaya karşıda yapıcı bakış açılarını geliştirmesinde etkili olacaktır. “Ağaç yaşken eğilir” anlayışına paralel doğa sevgisi insan sevgisi gibi erken dönemde çocuğa model oluşturacak davranışların sergilenmesi ile mümkün görünmektedir.

4. 1. 2. Eğitim ve Şiddet

Sağlıksız toplumsal koşullarda bireyin şiddete maruz kaldığı ya da şiddeti öğrendiği kurumlardan biri de eğitim kurumudur.

Türkiye’de evde başlayan ve okulda devam eden şiddet olaylarının faili ve mağduru durumunda olma riskini taşıyan binlerce çocuk vardır. 6 yaşında başlayan temel eğitimle okullu olan her çocuk için bu risk sözkonusudur.

“Okul, yuva, yetiştirme yurdu veya kamp gibi kurumlarda yönetici ya da öğretmenler tarafından uygulanan istismar olaylarına kurumda istismar ismi verilmektedir” (Polat, 2001: 163).

Eğitim kurumlarında uygulanan şiddet biçimleri de tıpkı diğer alanlarda karşılaşılan şiddet biçimlerine benzer. Duygusal, fiziksel ya da cinsel istismar biçiminde karşılaştığımız bu türden eylemlerin sanık ve mağdurları görünürde öğrenciler ve öğretmenlerdir. Başka bir ifade ile eğitim kurumlarında yaşanan şiddet eylemlerinde öğretmen ve öğrenciler kimi zaman sanık, kimi zaman ise mağdur kimliği ile karşımıza çıkar.

Eğitimde şiddete yönelik çalışmalarda karşılaşılan en büyük güçlüklerden biri yukarıda saydığımız istismar türleri konusunda yeterince nesnel veriye ulaşamamak olmaktadır. Bu durum, hem eğitim kurumlarında yaşanan şiddet olaylarının boyutunun ilgili mercilerce görülememesi ve bu konuda yeterli önlemlerin alınamaması gibi olumsuz sonuçlar doğururken, hem de eğitimden sorumlu kişi ve kurumların şiddete yaklaşımı konusunda da ipuçları vermektedir.

Ali Hikmet Demir'in "*Okuldaki Şiddete Çözüm Önerisi*" adlı makalesinde belirttiği gibi, "Eğitim tarihi konusunda yazılmış bilimsel eserlere, eski Türklere özellikle de İslam sonrası eğitim faaliyetlerine ve eğitimle ilgili eserlere baktığımızda eğitim aracı olarak dayaa da yer verildiğini ya da Ömer Seyfettin gibi hikâye yazarlarımızın ya da başka edebiyat alanında hatıralarını yazan yazarların kitaplarında da çocukluk dönemlerinde okuldaki dayak konusundan bahsettiklerini görmüş ve eskilerin ne kadar katı eğitim anlayışına sahip olduklarını düşünüp onları eleştirmişizdir. Bununla birlikte kendi eğitim hayatımız, gerek öğretmen olarak çalıştığımız okullarda şahit olduklarımız ve gerekse de gazete ve diğer medya araçlarına yansıyan haberler hala günümüzde dayaa'nın bir araç olarak okullarda kullanıldığını gösterir. Bu haberleri duyan herkes bunun yanlış olduğunu dile getirir, dayaa'nın açtığı sosyal, psikolojik, tıbbi, eğitsel ve daha başka zararlarından söz eder de çare olarak elle tutulur bir çözüm önerisi sunmaz. Yine konuyla ilgili etkili ve yetkili kişiler de buna çare olacak çözüm yolları aramaz" (Demir, 2001: 13-15).

Bir eğitimcinin kendi ağzından itirafı olarak değerlendirebileceğimiz bu düşünceler, eğitim kurumlarında, şiddet var mı yok mu sorusunu cevaplamak için ille de

kurumsal düzeyde araştırmaların zorunlu olmadığını bizlere göstermektedir. Böylece, bu itiraflar, sorunun varlığından ziyade çözümüne yönelik çalışmaların aciliyetine vurgu yapması bakımından önem taşımaktadır.

Türk eğitim sisteminde şiddet olayları, sadece medyanın yakın takipçisi olan herkes tarafından ya da okul çağında çocuğu olan veliler tarafından, farklı biçimlerde de olsa bizzat tanık olunan ya da yaşanan olaylar olmaktadır.

Bir eğitimci olarak kendi çocukluğumda ve bu gün kendi ocuğumda zaman zaman bire bir yaşadığımız türden bir olay okullarda yaşanan şiddet olayları. Bir disiplin aracı olarak en etkili yöntemlerden biri gibi algılanan ve genel olarak kendi sosyo-kültürel çevremizde de kimi zaman “ncelikle” kimi zamansa “zorunda kalma” gibi bahanelerle başvurulan şiddet olayları aslında hayatımızın bir parçasıdır.

Peki, nedir bizi şiddetle, toplumsal hayatımızın her alanında olduğu gibi okul hayatında da karşı karşıya getiren nedenler?.

Bugün okullarda şiddet uygulanıyor yorumunu rahatça yapabileceğimiz birçok dayanağımız var. Evet, biz şiddeti bire bir yaşayan bir toplumuz. Çünkü şiddet aile içi ilişkilerimizde genel olarak bir sorun çözme yöntemidir. Farklı boyutlarda, kimi zaman ama hayatımızın bir döneminde mutlaka karşılaştığımız aile içi şiddet olayları, okulda yaşadığımız ya da tanık olduğumuz şiddet olaylarının temeldeki nedenini oluştırmakta. Bu yüzden istismar olaylarında, söz konusu olayın nedenleri sadece kurumsal koşullarla sınırlı tutmamak gerekiyor. şöyle ki: Toplumsallaşma aile içinde başlayan, daha sonra aile dışı bireylerle ve kurumlarla etkileşerek devam eden bir süreçtir. Toplumsallaşma sürecinin, aile dışındaki kişi ve kurumlarla etkileşerek devam ettiği noktadan itibaren, bu çevrelerin hiç biri tek başına bireysel gelişim sürecinde belirleyici olmayıp, birbiri ile etkileşerek ve birbirini besler biçimde hareket etmektedir. Bu durumda bireysel gelişim üzerinde etkili olan çevrelerin, uyumlu ya da sapan kişiliklerin gelişiminde değişen ölçülerde, ancak birlikte etkili oldukları bir gerçektir. Bu durum sadece okullarda öğretmenleri ya da diğer arkadaşları tarafından şiddete maruz kalan ya da şiddet uygulayan öğrenciler için değil, aynı zamanda bu ortamlarda görev yapan öğretmenler

için de geçerlidir. Olumsuz bir toplumsallaşma süreci yaşamış ve bu noktada olumsuz bir kişilikle şiddet yanlısı tavırlar sergileyen öğretmenlerimizin, okullarda yaşanan şiddet olaylarına katkısı da göz ardı edilmemelidir.

Uras (2002: 199–200), okul öncesi dönemde, toplumsallaşmanın aile içinde gerçekleşen ilk aşamasının, iç kontrolün gelişiminde çok önemli bir aşama olduğunu vurgular. Gelişim psikolojisi alanın da yapılan çalışmalar, iç denetimin, çocuğun konuşmayı öğrenip etrafındakilerle sözel ilişkiler kurmaya başladığı 2–3 yaşlarında başladığını göstermektedir. Bu nedenle okul öncesi dönemde başlayan toplumsallaşma özel bir önem taşımaktadır. Uras'ın da belirttiği gibi, çocuğun okula başladığı 6–7 yaşına kadar aile, eğitimsel doğanın büyük bölümünü tamamlamış, kültürün çoğu bu yaşa kadar kazandırılmıştır. Ancak, çocuğun hala kolayca şekillendiği sonraki birkaç yıl boyunca, okul, çok güçlü etkisini sürdüren ailenin yanı sıra işlevini yerine getirmeye çalışır. Çocuğu sosyalleştiren bu iki kurum arasında ortak noktalar olabildiği gibi, çatışma olasılığı da vardır. Aile ve okul ortak değerlere sahip olduğunda, ailede verilen eğitim pekiştirilmiş olacaktır. Ancak, aile ile okul çatışan değerleri savunduklarında, çocuk açısından, hangisini tercih edeceği belli olmayan bir ikilem, bir çatışma ortamı doğacaktır. Kısaca Uras'a göre, aile, ilk yıllar çocuğa pek çok şey öğretirken, daha sonraki dönemde, çocuk yetiştirme görevinin bir bölümünü üstlenen kurum ise okul olmaktadır. Ancak, çok az sayıda öğretmen, ana-babanın yaptığı kadar derinden çocuğu etkileyebilir. Bu derin etki, sadece kültürün görünen yönlerinin aktarılmasını kapsamaz, çocuğun kişiliğini de büyük ölçüde oluşturur.

Bu nedenle, eğitim kurumlarında yaşanan şiddet eylemlerinin nedenlerini, bireyin kişilik özelliklerine, aile yapısına ve bu kurumlarda uygulanan öğrenim ve disiplin yöntemlerinden sadece birisine bağlamamak gerekir. Toplum kendisini meydana getiren parçaların birbiri ile etkileşerek oluşturduğu bir bütündür. Bu bütünü meydana getiren parçalardan birinin, bütünlüğü olumsuz yönde etkileyecek işlevler sergilemesi ya da uygulamalar yapması bütünlüğün bozulması anlamına gelir. Dolayısıyla aile, arkadaş çevresi, okul vb, toplumsal yapıyı meydana getiren parçalar bir birine uyumlu olduğu

sürece sorun yaşanmayacaktır. Ancak tersi durumunda diğer olumsuzluklar gibi şiddette kaçınılmaz olmaktadır.

Sadık'a (2002: 108) göre, sınıf içinde problem yaratan davranışların nedenleri sadece okul içi faktörlerle açıklanamaz. Bu süreçte okul dışı faktörler kadar okul içi faktörlerde etkili olmaktadır.

Çocuk, okula başlamadan önce etkileşime girdiği fiziksel ve toplumsal çevre öğelerinin etkisi ile belli davranış kalıpları geliştirir. Bu süreç içerisinde etkili olan bireyin fiziksel özellikleri, aile çevresi, toplumsal çevre, arkadaş çevresi ve kitle iletişim araçlarıdır. Söz konusu faktörlerin çocuğun kişilik gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri, okula başladığı anda çocukla birlikte bu ortama taşınmakta ve okulda uygulanan olumsuz öğretim yöntemleri ve materyalleriyle birleşerek şiddete neden olmaktadır.

Polat'ın da (2001: 163) belirttiği gibi, okullardaki fiziksel istismar olgularına yönelik yapılacak bir çalışmada, öncelik, eğitimcilerin öğrencilere uyguladıkları istismar olayı olmakla birlikte, evdeki şiddet önlenemediği ya da devam ettiği sürece bunun tek başına bir önemi olmayacaktır.

Çocuğun olumsuz davranışlar edinerek saldırganlık ve şiddet içeren eylemlere yönelmesinde aşağıdaki nedenler etkili olmaktadır (Sadık, 2002: 108–112): Çocuğun fiziksel ya da ruhsal olarak yeterli olmaması, çocuğun içinde bulunduğu ve yetiştiği sosyo-kültürel ve ekonomik çevre koşulları, anne babanın birbirine ve çocuğa yönelik olumsuz tutum ve davranışları, toplumsal çevrede uygun olmayan, şiddet içeren ilişki örüntülerinin gelişmiş olması, toplumsallaşma ve bireyselleşme sürecini olumsuz yönde etkileyen arkadaş gruplarına yönelme, şiddet içerikli televizyon programlarına ve gazete haberlerine sürekli tanık olma, öğretim sürecini sıkıcı hale getiren eğitim, öğretim yöntem ve materyallerinin kullanımı, öğretmenlerin tutum ve davranışları.

Yukarıda sayılan bu özelliklerden bir ya da bir kaçının varlığı, okul ortamında çocuğu saldırganlık ve şiddet eğilimlerini harekete geçirmek için yeterli olabilmektedir. Ayrıca bu konuda önemli bir noktaya daha vurgu yapmak gerekiyor. Okul yaşamı uzun bir süreç ve bu süreç içerisinde farklı gelişim aşamalarında bulunan bireylerin şiddete

yönelik eğilimleri şiddetin derecesi, niteliği ve biçimi açısından farklı olmaktadır. Örneğin, Baymur (1997: 35-37), öğrencilerin gelişim dönemindeki özelliklerinin, yetenek ve davranışlarına yansıdığını belirterek, hızlı fiziksel gelişimin görüldüğü ilk ve ortaöğretim döneminde; inat etme, ters davranma, çalışma da isteksizlik ve kötümserlik gibi davranışların görülebileceğine işaret etmektedir. Benzer şekilde ergenlikteki hızlı gelişimle birlikte vücut oranlarının hızla değişmesinin yarattığı şaşkınlık; yavaşlık, uyumsuzluk, beceriksizlik, düşürme, dökme davranışlarını arttırır. Aynı zamanda bu dönemde cinsel gelişimin baskısı altında olan öğrencilerde; alınganlık, kavga çıkarma, çabuk öfkelenme gibi istenmeyen davranışlarda görülebilir.

Eğitimde şiddet konulu araştırmalara baktığımızda öne çıkan en önemli olgulardan birinin dayak olduğunu görüyoruz.⁽¹⁾ Türk eğitim sisteminde dayak her zaman gözlenen, ancak bir türlü önüne geçilemeyen bir öğretim yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü okulda dayak, tıpkı birçok evde olduğu gibi, çocuğu disipline etme yöntemi olarak kullanılmakta, “hocam eti senin kemiği benim”, “öğretmenin vurduğu yerde gül biter” türünden atasözlerine de konu olarak, anne babalar tarafından öğretmene meşru görülmekte ve böylece toplumsal yaşamda daha kolay yer edinmektedir.

“Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği”ne gelen, İstanbul Ümraniye’deki bir okul müdürünün dernekten talepleri, buraya kadar vermeye çalıştığımız okul içi şiddet olgusunu nedenlerini ve sorunun çözümünde izlenmesi gereken süreci bize kısaca özetlemektedir. “Okulda öğrenciler birbirleriyle sürekli kavga edip birbirlerini dövüyorlar. Görüştüğümüz zamanda evde babanın sürekli anneyi dövdüğünü ve annenin de dayak yediğini saptadık. Bu durumda şiddet siklusu olarak tanımlanan şiddetin fasit bir daire içinde ortamda tekrarlandığı görülmektedir. Bu gibi durumlarda bu fasit dairenin kırılması gerekmektedir”(Polat, 2001: 163–164).

⁽¹⁾ Eğitimde şiddet için Bkz. **Gönenç ve Diğerleri**, “Kız Çocuklarının Eğitiminin Engellenmesi ve Ev İşlerinde Çalıştırılması” (2001), UNICEF-Türkiye/Basın Merkezi, Kız Çocuklarının Eğitimi, (2005), **İnam, Ahmet**, “Şidetin Anlamak” (2001), **Balcıoğlu, İbrahim**, Şiddet ve Toplum (2001), **Deveci ve Diğerleri**, “İlköğretim Öğrencilerinin Babaları Tarafından Annelerine Uygulanan Fiziksel Şiddet Durumu” (2002)

Eğitimde şiddet konulu bu bölümde, okullarda şiddet olayını anlamaya yönelik yapılan çalışmalar incelenmiş ve sonuçta dayanın Türk Eğitim sistemi içinde, yukarıda da belirtildiği üzere, çeşitli nedenlerle hala kullanılan bir öğretim yöntemi olduğu anlaşılmıştır. Aşağıda, Türkiye'nin bazı bölgelerinde konu ile ilgili yapılan araştırma sonuçları verilmiştir.

Öztürk, tarafından 2001 ve 2003 yılında Türkiye genelinde yapılan, “Çocuklara Yönelik Şiddet” konulu çalışmada, “şiddete nerede maruz kalıyorsunuz” sorusuna, 2001 yılında, araştırmaya katılan, 5.411 kişiden %9.24'ü ‘okulda’, %29.64'ü ‘evde’, 2003 yılında, araştırmaya katılan 4.710 kişiden %11.63'ü ‘okulda’ ve %35.47 ise ‘evde’ cevabını vermiştir. Yıllara göre, okullarda şiddete uğradığını belirten denek sayısının zaman içinde artış gösterdiği dikkati çekmektedir. Öztürk'ün bu araştırmalardan elde ettiği sonuçlardan biri, dayanın evde başlayıp okulda devam ettiği, şiddet ile mücadelede yararlanılması gereken iki kurumdan ev ve ailenin şiddetin kaynağı olduğu şeklindedir. Öztürk'e göre, okullarda çocuklar arasındaki şiddetin yaygınlığı kaygı vericidir (Milliyet, 22.05.2003).

Çukurova Üniversitesi'nden Adnan Gümüş, Songül Tümkaya ve Turan Dönmezer'in Adana'da'ki 12 ilköğretim okulunda, 868 öğrenciyle yaptığı araştırma, öğrencilerin en çok ‘kulak çekme’, ‘tahta sildirme’, ‘ayakta tutma’ cezalarından şikayetçi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu tip fiziki zorlamalara daha çok alt sosyo-ekonomik semtlerde rastlanırken, zengin semtlerdeki okullarda ise daha çok ‘fazladan ders, ödev verme’ tarzı cezaların verildiği saptanmış. Öğrencilerin %37,8'inin ‘bazen’, %37.1'inin ‘hiç’, %10.1'inin ‘çoğunlukla’, %15'inin ise ‘her zaman’ kulak çekmeyle karşılaştığı tespit edilmiş. Dayakla hiç karşılaşmayan öğrenci oranı okullara göre %35 ile %60 arasında olduğu saptanmış. Bu araştırmaya göre, dayanın alt sosyo-ekonomik düzeylerdeki okullarda yaygın olduğu görülmüştür. Bu çalışmaya göre, ayda en az bir kez dayak yiyenlerin oranı %28.5 iken, son bir yıl içinde en az bir kez dayak yiyenlerin oranı ise % 45, hiç dayak yemeyenlerin oranı ise %36'dır. Sonuç: Okullarda kötü muamele, alaya alma ve küçük düşürme davranışlarının oldukça yaygın olduğu, hem

öğretmenler hem de öğrenciler tarafından dayığa çok sık rastlandığı şeklindedir (Gümüş ve Diğerleri, 2004: 117-118).

“Kolej ve Anadolu Liselerine Giriş Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Duygusal İstismar”’a uğrama oranlarının araştırıldığı bir başka araştırma ise, sınava hazırlanan öğrencilerin en çok cezayı % 53 ile öğretmenlerinden aldıkları, öğretmenleri ise % 33 ile annelerin, anneleri de % 27 ile babaların izlediği tespit edilmiştir. Öğretmenlerin uyguladıkları fiziksel cezaların başında ise % 40 ile kulak çekme, % 35 ile ele ve vücuda ve % 27 ile ise yüze vurma gelmektedir. Saç çekme biçimindeki fiziksel cezanın uygulanma oranı ise % 24 olarak tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, annelerin % 18’inin en çok ele ve vücuda vurarak fizik müdahalede bulundukları gözlenmektedir. Saç çekme ise en düşük oranda rastlanan fiziksel istismar şeklidir (% 11). Bu çalışmada, babalar ise, ele ve vücuda vurma türünden fiziksel cezalar konusunda annelerle bir paralellik göstermektedir (% 16) (Batlaş ve Batlaş, 1991: 184). Bu araştırma sonuçları da göstermektedir ki; dayak evde başlayıp okulda devam etmekte, şiddet ile mücadelede yararlanılması gereken iki kurumdan ev ve ailenin şiddetin kaynağı olduğu açıkça gözlenmektedir.

Öğretmenlerin sınıfta iletişimini öğrenebilmek amacıyla, Murat Öner (1999: 1) tarafından, 600 öğrenci üzerinde Ümraniye, Üsküdar ve Kadıköy ilçesindeki özel ve devlet okullarında yapılan çalışmada özellikle ilköğretimde görev yapan öğretmenlerin öğrencilerle iletişim, ilgi, demokratik katılım ve şiddet unsurlarının sorgulanması amaçlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen en önemli sonuçlardan bir tanesi, eğitimde şiddet unsurunun şu ya da bu şekilde bir yöntem olarak kullanıldığı ve öğrenciye yönelik şiddet uygulamasında öğretmenlerin yetiştirme tarzı ile aldıkları eğitimin önemli etkilerinin olduğudur. Ayrıca çalışma sonunda, geleceğin toplumsal yapısını oluşturacak çocuklara yönelik şiddetin bu denli yoğun yaşanmasının, öğrencilerde onarılması güç olumsuz davranışlara neden olacağı açıkça belirtilmiştir

Sonuç olarak, eğitimde şiddet, temelde sosyal, ekonomik ve kültürel koşullardan, bu koşulların biçimlendirdiği aile yapısından ve aile içi ilişkilerden, çocuğun etkileşime

girdiği arkadaş grubundan, etkilendiği kitle iletişim araçlarından ve çocuğun fiziksel ve ruhsal yapısına kadar pek çok etkenin birbiri ile etkileşerek belirlediği faktörlerden bağımsız olarak değerlendirilemez. Böylece, eğitimde şiddeti önlemeye yönelik çalışmaların sadece okul koşullarını iyileştirecek uygulamalarla çözümlenemeyeceğini, bu aşamaya gelene dek bireyin gelişiminde etkisi olan yukarıdaki etkenlerinde mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğini söyleyebiliriz.

4. 1. 3. Medya ve Şiddet

Şiddet eskiden olduğu gibi bugün de pek çok alanda karşılaştığımız, hatta zaman zaman yaşamak zorunda olduğumuz bir olgu olarak karşımıza çıkarken, onun bu denli güçlenerek toplumsal hayatımıza yerleşmesinde etkisi olan etkenleri de göz ardı etmemek gerekir. Tıpkı kitle iletişimin araçlarının bu konuda oynadığı rolü göz ardı etmemiz gerektiği gibi.

Aile ve okul toplumsal yaşamda şiddetin birebir yaşandığı ortamlar olarak karşımıza çıkarken, bu ortamlarda yaşanan şiddet olaylarının gelişiminde ve tekrarlanmasında önemli derece de rol oynayan araçlardan bir tanesi de kitle iletişim araçları olmaktadır. Durum böyle olunca, şiddeti hedef alan ve onu önlemeye çalışan pek çok uygulamanın, şiddetin ortaya çıkmasında ve biçimlenmesinde birebir etkisi olduğu kabul edilen kitle iletişim araçlarını görmezden gelmesi de mümkün olmamaktadır. Hele bu araçlar çağdaş toplumun vazgeçilmez araçları olunca.

Barry Sanders (1999: 45–46), çağdaş yaşamın en zor isteklerinden birinin, “Televizyonu kapatıp şu konuyu konuşalım” tarzından istekler olduğunu vurgularken, aslında, elektronik çağda iletişim araçlarının, giderek artan egemenliğine vurgu yapmaya çalıştığı görülmektedir.

Konuyu ülkemiz açısından değerlendiren Köknel (1996: 121) ise, bu gün ülkemizde, kitle iletişim araçlarının evlerimizde başköşeyi işgal edecek kadar değer kazandığını, geleneksel kültür içinde sözü sohbeti dinlenir yaşlı dedelerimiz ve ninelerimizin yerini alarak, çocuklar, gençler ve yetişkinler arasında önemli iletişim sorunlarına neden olduğunu bildirmektedir.

Giddens'in kitle iletişim araçlarına vurgusu ise bu araçların, popüler kültürün bir parçası olarak yaygınlığı ve etkileri konusunda olmaktadır. Giddens'a (2000: 388) göre, kitle iletişim araçları, video oyunları ve televizyonu içerse de, gazeteler, filmler, dergiler, reklâmlar ve CD'ler de bu kapsam içindedirler. 'Popüler' kültürdeki 'popüler'de olduğu gibi, bunlarda kitle iletişim araçları olarak anılır çünkü bunlar kitle halindeki izleyicilere ulaşırlar ve bunlara kimi zaman kitle iletişimleri de denmektedir. Ancak, kitle iletişim araçlarının çoğunlukla bir eğlence olarak görülmesi ve bu nedenle insanın yaşamında oldukça önemsiz bir yer tuttuğunun düşünülmesi eksik bir görüştür çünkü kitle iletişimleri, toplumsal etkinliklerin başka pek çok yanında da yer almaktadır. Gazete ve televizyon gibi araçlar, bizim yaşantımız ile kamuoyu üzerinde de büyük bir etkide bulunmaktadır. Bunun nedeni, bunların yalnızca bizim tutumlarımızı belirli biçimlerde etkilemesi değil, pek çok toplumsal etkinliğin bağlı olduğu bilgiye **erişim araçları** da olmalarıdır. Örneğin, ulusal seçimlerde oy vermek, cari politik olaylar, adaylar ve partiler hakkındaki bilgiler genel olarak elde edilebilir olmasaydı, olanaksız olurdu. Politika ile büyük ölçüde ilgilenmeyen ve politikacılar hakkında pek az bilgisi olanlar bile ulusal ve uluslar arası olayların farkındadırlar.

Giddens'in vurgulamak istediği, kitle iletişim araçlarının sadece insanları eğlendirmenin bir aracı değil, aynı zamanda onları ilgilendiren toplumsal olaylar hakkında bilgi edinmenin de araçları olduğudur. Böylece insanlar, söz konusu araçlardan yararlanarak hem bireysel olarak etkilenmekte, hem de bireyler olarak toplumsal yapının gidişatını etkilemektedirler.

O halde denilebilir ki, günümüzde kitle iletişim araçları; aktardıkları mesajlarla toplumları çok büyük ölçüde etkileme gücüne sahiptir. Özellikle kentsel (modernleşen) toplumlarda, kitle iletişim araçlarının her eve, her kasabaya ve hatta toplumdan soyutlanmış biçimde yaşayan gruplara bile erişebilme özgürlüğünden ötürü, bir toplumsallaşma etmeni olarak bireyin yaşamındaki etkisi herkesçe kabul edilen bir gerçektir (Yıldırım, 1998: 41).

Bir toplumsallaştırma aracı olarak kitle iletişim araçları, Köknal'ın de (1996: 120) belirttiği gibi, bilgi aktarma, eğitim, öğretim gibi görevleri yanın da, haber verme, eğlendirme görevlerini de yüklenmiş olup, yayın amacına, yayının türüne, toplumun kültür düzeyine ve yapısına göre bu görevlerini de yerine getirmeye çalışır.

Ancak, çağdaş toplumda “toplumu ileriye götürme” işlevini yüklenmesi gereken kitle iletişim araçlarının, saldırganlık ve şiddet olaylarının ortaya çıkmasında ve artmasında bir etkisinin bulunup bulunmadığının hala tartışılıyor olması söz konusu araçların toplumsallaştırma fonksiyonlarını da tartışılır kılmaktadır.

Bu tartışmalara yol açan nedenler (yukarıda ve aşağıda daha detaylı bir şekilde ele alındığı gibi) daha çok kitle iletişim araçlarının (göze ya da kulağa hitabeden) niteliğinden, ayrıca saldırganlık ve şiddet içeren programları sunuş sıklığı ve biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Konu üzerine yapılan araştırmalar da (aşağıda da görüleceği üzere) bu yargıyı doğrular niteliktedir.

“Kitle İletişim Araçlarında Çocuk İstismarı ve İhmali”ni, ülkemiz açısından, gazete haberleri, dergi incelemeleri ve televizyon programlarına ilişkin içerik analizi yöntemiyle araştıran Sevil Atauz'uz bu konudaki saptamaları dikkat çekicidir. Atauz'un (1991, 233-234) belirttiği üzere, gazete haberleri genellikle, olayları sansasyon yaratıcı bir biçimde aksettirmekte, olaya daha çok ibret verici, çocukları kötülüklerden ve sapıklardan korumak için aileyi uyarmakta; ihmal ve istismara yol açan aileleri suçlayıcı bir tavırla yaklaşmaktadır. Bu konulara ağırlık, gazetelerin olguya bakış açısı ve yayın politikalarından dolayı, olaylarda ayrıntılara girmeden ve gerekli çözümlemeleri yapmadan verilmektedir. Diğer yandan ulaşabildikleri polis, adliye ve hastane tutanaklarının yanında uzman görüşlerine de yer veren ve olguyu çeşitli örneklerle sergileyen haftalık dergilerde olgu, daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Televizyon programları ise, belirli bir kurguya dayandırılarak, olgunun sadece bir boyutunu vurgulamakta, olayın kahramanları ile konuşmakta ve uzman görüşüne başvurmaktadır.

Ülkemizde, kitle iletişim araçlarının, şiddet olgusunu ele alış ve sunuş biçimi arasında gözlemlenen bu farklılıkların temel nedeninin, araçların özelliklerinden ve bu

özelliklerine bağlı olarak daha geniş bir izleyici kitlesi yaratabilme endişesinden kaynaklandığı söylenebilir. Ama şu da bir gerçek ki, kitle iletişimindeki son gelişmeler, bu gün iletişim dünyasında zincirleme bir hareketin sonucu olarak değerlendirilmeli ve gelinen noktada, bu zincirin son halkasını oluşturan televizyonun, görsel avantajları ile diğer iletişim araçlarına da egemen durumda olduğu bilinmelidir.

Böylece söz konusu iletişim araçları arasında en etkili araç hangisidir sorusunun yanıtı ise net bir şekilde televizyon olarak verilebilmektedir. Çünkü Giddens'ın da (2000: 389–394) belirttiği gibi, kitle iletişim araçlarının en eski ve en köklü biçimlerinden biri gazeteler olmasına ve yakın zamanlarda, gazete çıkarmayı eskisinden daha ucuz kılan bilgisayara dayanan teknolojilerin gelişmesine rağmen, gelişen elektronik iletişim, aslında gazetelerin dağıtımını azaltıcı bir etki yaratmış, teletekst sistemleri, gün boyunca sürekli olarak yenilenen haber bilgisi sunma olanağı ile bilgiye televizyon üzerinden ulaşabilme olanağını da beraberinde getirmiştir. Giddens'ın belirttiği üzere, televizyonun artan etkisi, yaklaşık son otuz yıl içinde kitle iletişim araçlarında ortaya çıkan en önemli gelişmedir ve bu gelişmeden payını alan olgulardan bir tanesi de şiddet olgusu olmaktadır. Çünkü son yıllarda televizyon programlarının etkilerini değerlendirebilmek amacıyla yapılan çalışmaların çoğunu, televizyonun şiddet ve suç eğilimleri üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar oluşturmuştur. Bunlar arasında, Amerikan televizyon ağlarının prime time ve hafta sonu programlarından alınan örneklemeleri, 1967'den başlayarak her yıl çözümleyen Gerbner ve arkadaşlarının birbirinden farklı programlar için, şiddet eylemleri ile olaylarının sayısı ile sıklığını belirlemeye yönelik çalışmaları, ayrıca F.S. Anderson'un, 1956 ile 1976 arasında, yirmi yıldan fazla bir süre yürütülen, televizyondaki şiddetin çocukların saldırganlık eğilimleri üzerindeki etkisine yönelik yapılmış altmış yedi araştırmanın bulgularının değerlendirildiği çalışması sayılabilir. Şimdi kitle iletişim araçlarının gelişim sürecinden en fazla etkilendiği ve kendisinin de bu araçların işleyiş ve izlenme oranları üzerinde önemli derecede etkili olduğu düşünülen şiddetin bu süreçteki yeni niteliği ve etkilerine değinelim.

Şiddet, eskiden olduğu gibi bu günde vardır. Ancak bu gün var olan şiddet, Michaud'un da (1991: 52) belirttiği gibi, gelişmiş teknolojilerden yararlanan, eskinin açık nitelikteki biçimine göre daha sessiz ve gizli olan şiddettir.

Şiddet, yararlandığı teknolojiyi kullanarak, aynı zamanda toplumsal örgütlenme ve yönetim yöntemlerine bağlı olarak biçimlenmektedir (bu süreçte, toplumsal örgütlenme, yönetim yöntemleri ve teknolojik düzey arasında karşılıklı etkileşim olduğu ve bu süreçlerin birbirini biçimlendirdiği unutulmamalıdır). Ayrıca ulaştığı teknolojik düzeyde kendini daha kısa zamanda ancak daha geniş bir alanda duyurabilme gücüne de kavuşmuştur. Şiddete bu gün uluslar arası bir nitelik kazandıran, mevcut üretim biçimlerine bağlı olarak ulaştığı teknolojik düzey, bir başka deyişle de sıklıkla malzeme edildiği kitle iletişim araçları olmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının, şiddet eylemlerine gösterdiği bu ilginin altında yatan gerçek sebep ya da sebepler nelerdir? Ya da başka bir deyişle, toplumu eğitmesi ve geliştirmesi düşünülen kitle iletişim araçları, acaba bu amaca ne kadar hizmet etmektedir?

Yukarıda ki sorulara yanıt ararken, şüphesiz küreselleşmenin kitle iletişim araçları üzerinde oynadığı etkileri göz ardı etmemek gerekmektedir. Ancak bu etkiler, zaman olarak, dünyada, 1989'dan sonraki gelişmeleri ifade etmek için kullanılan kapitalizmin yeni adı küreselleşme ile sınırlı değildir. Toffler'ında (1992: 364) belirttiği gibi, iletişimin gücünü anlayanın en iyi yolu, bugünkü iletişim devrimini tarihsel perspektife oturtmak ve üç değişik iletişim biçimini birbirinden net biçimde ayırmaktır. Zira kitle iletişim araçlarında sıklıkla kullanılan ve izleyenler üzerinde önemli etkiler yarattığı kabul edilen şiddet içerikli programları da ancak, bu gelişmelerden hareketle anlayıp, yorumlayabileceğimizi düşünmekteyiz.

Toffler'ın (1992: 364–365), birinci dalga dediği tarımsal toplumlarda iletişimin çoğu ağızdan kulağa ve yüz yüze, çok küçük gruplar içinde olurdu. Gazetesi, radyosu, televizyonu olmayan bir dünyada, bir mesajı dinleyici kitlelerine iletmenin tek yolu bir yere kalabalığı toplamaktı.

“İkinci Dalga” dediği sanayi toplumlarında, seri üretime dayanan servet yaratma sistemi, daha uzak mesafeler arası iletişimi zorunlu kılmış ve böylece postane, telgraf ve telefonu getirmiştir. Ama yeni fabrikaların aynı zamanda birbirinin benzeri bir işgücüne ihtiyacı olmuş, bu nedenle teknolojiye dayalı kitle iletişimi icat edilmiştir. Böylece gazete, radyo, sinema, televizyon, dergi vb. araçlar aynı mesajı, aynı anda milyonlara ulaştırabilen nitelikleriyle, sanayi toplumlarının kitleleşmesinde birinci araç olmuşlardır.

“Yeni Üçüncü Dalga” dediği enformasyon toplumunda ise, yeni servet yaratma sistemi çok daha farklılaşan bir işgücü ve nüfusa ihtiyaç gösterdiği için, bu süreçte kitle iletişim araçları, imge üretimini isteğe göre yapmakta, hedef nüfus kesimlerine, piyasalara, yaş gruplarına, mesleklere, etnik ve yaşam biçimi kesimlere farklı imgeler, fikirler ve simgeler yollamak olmaktadır. İkinci Dalga’nın tersine, bu yeni aşamada kitle iletişim araçlarının yeni fonksiyonu, kısaca kitlelikten çıkış olmaktadır.

Üçüncü Dalga’da kitlelikten çıkış, kitle iletişim sisteminin kilit özelliği haline gelirken, değişen bir de kitle iletişim araçlarının işleyiş biçiminde gözlenen değişimler olmaktadır. İkinci Dalga’nın birbirinden ayrı ve bağımsız çalışan iletişim ortamlarından farklı olarak, yeni iletişim ortamları (ve bu ortamdaki kitle iletişim araçları), birbiriyle bağlantılı ve birleşme eğilimindedir. Toffler buna “Medya Füzyonu” der. Gerçektende bu gün iletişim ortamında, pek çok iletişim aracı zincirleme bir şekilde çalışırken, aynı zamanda, mesajların oluşturulması ve kullanımında, birbirinin kaynağı da olabilmektedir. Mesela bu gün gazetelerin haber odalarında televizyonlar seyredilerek en son olaylar izlenmeye ve haber yapılmaya çalışmaktadır.

Toffler’ın iletişimi tarihsel bir perspektiften ele alan bu görüşleri, bugün iletişim ortamının temel aktörleri olan iletişim araçlarının rollerini gözler önüne sererken, aynı zamanda söz konusu araçlar arasında yaşanan örtüşmenin, toplumsal yaşayış biçiminde ki örtüşmelere de kaynaklık ettiği hatta onları biçimlendirdiği söylenebilir.

Dünya bugün artık, iletişim araçlarının zincirleme hareket tarzlarıyla gerçekten de küçük bir köy haline gelmiştir. Küreselleşmenin bu süreçteki etkisi, üretim biçimlerine bağlı olarak gelişen teknolojiye ve iletişim teknolojisinin ulaştığı sonuçlara

paralel olmaktadır. Başka bir anlatımla küreselleşme, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşayış tarzlarının ve iletişim araçlarının biçimlendirdiği bir ortama çağrı yapmaktadır. Unutulmamalıdır ki bu yaşayış tarzları ve buna bağlı olarak gelişen iletişim ortamlarının kesiştiği nokta, bu gün dünyada egemen olan üretim biçimidir.

O halde, gücün bu ortamda aldığı yeni biçim, kitle iletişim araçları üzerinde kimin egemen olduğu ile ilgili olmaktadır. Çünkü mevcut üretim biçimini belirleyen ve sürdüren bu ortamda iletişim araçlarına egemen olan güçler olmaktadır.

Öyleyse, iletişim araçlarının kullanım biçimi ve içeriğini anlamanın bir yolu da, bu gün dünyaya egemen olan kapitalist üretim biçimi ve bu biçimi belirleyen güçleri anlamak olmaktadır. Dolayısıyla, bugünkü yeni adıyla küreselleşme, yani kapitalist üretim biçimi ve bu biçimin işleyiş tarzını belirleyen ve yönlendiren anlayışlar, kısaca kapitalistler, nasıl bir iletişim ağı ve ortamı yaratarak dünya egemenliklerini sürdürme endişesi içerisindeyiler? Bu soruya verilecek yanıt, bugün medya ve şiddet ilişkisini de değerlendirebilmek adına önem kazanmaktadır.

Diğer taraftan acaba, uluslararası sermaye, kendi kapitalini arttırma ve daha da çoğaltma endişesi ile hareket ederken, bu süreçte hedef aldığı politikaların hesaplanamayan bir takım sonuçlarıyla da mı yüzleşmek zorunda kalmaktadır? Konuyu uluslar arası terör eylemleri açısından değerlendiren Kongar'ın da (2003: 17) belirttiği gibi, yenedünya düzenine muhalif gruplar, tarihsel olarak, soğuk savaş döneminde, bu yeni düzenin güç odakları tarafından mı yaratılmıştır? Çünkü bu gün terör niteliğindeki şiddet, sahip olduğu politikalar ve hedefleri açısından uluslar arası bir nitelik taşımaktadır. Buradaki uluslar arası ise, dünyaya egemen üretim biçimleri, bu biçimleri ellerinde bulunduran güçler ve bunların kullandığı araçların niteliğini belirlemektedir.

Bu süreci Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye* kitabında açık ve net bir şekilde sonuçlarıyla gözlerimizin önüne sermekte ve böylece uluslar arası nitelikteki şiddet eylemlerinin kitle iletişim araçlarıyla olan ilişkisini de açıkça ortaya koymaktadır.

Kongar'ın (2003: 17–24) ifadesi ile küreselleşme, dünyanın yaşadığı tarım ve endüstri devrimlerinden sonra ortaya çıkan üçüncü büyük devrimin, iletişim-bilişim

devriminin görüntülerinden biridir ve bu gelişme küreselleşmenin birinci kaynağını oluşturur. Bu devrim, telefon ve bilgisayarın icadı ile başlayan ve dünyanın her yerini, bu araçların kullanımı ile kısa sürede birbirine bağlayan bir süreci ifade eder. Bu gün artık dünyanın her yerinden, telefonla, her an her yere erişmek mümkün iken, bilgisayarların inanılmaz hızı ve yanılmaz hesapları ile her an her yerden, inanılmaz bir hızla hesap yaparak karar vermek olanaklıdır.

İletişim-bilişim devriminin araçları olarak karşımıza çıkan ve bu gün ulusal düzeyde yayın yapan tüm kitle iletişim araçlarının, kendini yaratan ve ona niteliğini bu şekilde kazandıran uluslar arası gelişimlerden kendini soyutlaması ve yaratılmaya çalışılan tek bir dünya anlayışından kendini soyutlaması mümkün görülmemektedir. Böylece, çağdaş toplumda kitle iletişim araçlarının, bu görevlerini, yaratıcısı olan uluslar arası sermayenin (küresel güçlerin) amaçlarına paralel bir şekilde, ekonomik bazda, bir yandan, geleneksel düzenin değerlerini küresel ortak kültür değerleri potasında eriterek diğer taraftan, insanlığı siyasal bazda, kültür temeline dayalı mikro parçalara bölerek yapmaya ve bu şekilde çağdaş dünyaya ya da küresel gelişime ayak uydurmaya çalıştığı gözlenmektedir. Bu gelişmeler ışığında şiddetin, kimi zaman küreselleşmenin kitle iletişim araçlarıyla desteklediği bir olgu olarak, kimi zaman ise bu sürecin önceden kestirilemeyen sonuçlarından biri (uluslar arası terör eylemleri) olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Başka bir deyişle, kapitalist üretim biçimine bağlı teknolojik gelişmelerin (kitle iletişim araçlarının gelişimi) şiddetin niteliğini etkilediği gibi ortaya çıkış biçimini de belirlediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç olarak, küreselleşme denen yeni süreçte, küresel güçlerin vazgeçilmez silahı haline gelen kitle iletişim araçları bir yandan, uluslararası sermayenin maddi çıkarlarına hizmet eden değerleri, ortak bir tüketim kültürü uğruna tüm dünyaya pazarlamaya çalışırken, bunu, kendi dışında kalanları kitle iletişim araçlarına bağlayarak ve onun tutsağı haline getirmeye çalışarak yapmakta, diğer taraftan ise milliyetçilik ve dincilik kisvesi altında, ulusların genel iradelerini bozucu ve yıpratıcı yayınları da onları bölmek, parçalamak, kısaca gücünü elinden almak için teşvik etmektedir. Böylece, vatan, millet, namus gibi değerlerin alet edildiği saldırganlık ve şiddet içeren olayların

kitle iletişim araçlarında ve özelliklede televizyonlarda reyting aracı olarak kullanılması, iletişimin, var olan tehlikelere karşı algılarımızı nasıl biçimlendirdiğinin somut bir göstergesi olmakta ve kitle iletişim araçlarının bu sürece inkâr edilemez bir katkı sağladığı da yapılan çalışma sonuçları dikkate alındığında kolayca görülebilmektedir.

Bu konuda Medya Takip Merkezi (MTM) (www.medyatakip.com, 04.07.2005) tarafından yapılan ve “Ana Haber Bültenlerinde Her Beş Haberden Biri Şiddet İçerikli” makalede sunulan araştırma sonuçları incelendiğinde, yukarıda ki yargının ne kadar doğru olduğu bir kez daha anlaşılabacaktır.

MTM’nin 11 aktüel içerikli TV (ATV, FLASH, KANAL D, MELTEM, STAR, STV, TRT1, TV 8, KANAL 7, SHOW, TGRT) kanalında 15 Kasım- 15 Aralık tarihleri arasında yaptığı haber ölçümlemesine göre, bir aylık süreçte “ana haber” bültenlerinde yayınlanan heberlerin % 18’i “yaşam” kesitli haber olduğunu, buna karşılık eğitime ayrılan sürenin ise sadece % 3 olduğunu tespit etmiştir.

Ana haber bültenlerinde yayınlanan haberlerin konularına, adetlerine ve bu haberlere ayrılan sürelerle göre yapılan ölçümlemeye göre, 1 aylık süreçte “ana haber bültenlerinde” toplam 6.087 adet haber yer almış, bunlardan cinayet, intihar ve şiddet haberleri, ana haber bültenlerinde en çok işlenen konular olurken, siyaset ve politika haberleri ikinci, Türkiye’nin dış politikalarıyla ilgili haberlerinin de üçüncü sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Yine MTM’nin 15 Kasım–15 Aralık tarihleri arasında yaptığı “ana haber” içerik analizine göre, “yaşam” ve “magazin” yoğunluklu ana haber bültenlerinin rating rekorları kırdığı tespit edilmiştir. Örneğin 56 kez ana haber bültenlerine konu olan “gelinim olur musun” yarışmasına toplam dört saat ayrılmış, ayrıca ana haber bültenlerinde sıkça ele alınan bir diğer konunun ise bu dönemde Tatlıses-Asena aşkı olduğu saptanmıştır.

MTM tarafından 15 televizyon kanalında Nisan ayı içinde sunulan programların içeriği üzerine yapılan araştırma sonuçlarından elde edilen bir diğer sonuç ise, en çok eleştiri alan magazin ve eğlence programlarının tv kanallarına daha fazla rating ve daha

çok reklâm kazandırdığı şeklindedir. Böylece, sık sık eleştirilere hedef olan magazin programlarının, eğlence programlarının da desteği ile popülaritesini hiç kaybetmediği ve izleyici ilgisi sayesinde her geçen gün sıralamanın başındaki yerlerini daha da sağlamlaştırdıkları belirtilmektedir. Ayrıca, araştırma sonuçlarında dikkati çeken bir diğer nokta ise, magazin ve eğlence programlarını reklâm verenlerinde tercih ettiğinin belirtilmesidir. Toplam 149 milyon dolar reklâm eşdeğerinde yatırım yapılan bu tür programlar için en fazla katkıyı sağlayan firmaların kimliğine dikkat edildiğinde, bu firmaların uluslar arası alanda isim yapmış ve izleyenleri, reklâmını yaptıkları ürünlerle daha fazla tüketime motive eden firmalar olduğu gözlenir. Bu uluslararası firmalar arasında başta Turkcell olmak üzere Nescafe, Adopen, Kilim Mobilya, Süttaş, İdevit, Danone, Dr Oetker ve Coca Cola sayılmaktadır. 15 televizyon kanalında sadece Nisan ayında yayınlanan programlarla sınırlı tutulan bu araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise, kültür ve sanat içerikli programların, magazin ve eğlence içerikli programlar kadar ilgi görmediğidir. 15 TV kanalından sadece 8'inde kültür ve sanat içerikli programlara rastlandığı, ancak bu programlarında tüm kanallar içerisinde en çok izlenen ilk 100 program arasına giremediği şeklindedir. Olayın ne kadar vahim olduğu, magazin ve eğlence içerikli programlara verilen reklâm sayısı ile kültür ve sanat içerikli programlara verilen reklâm sayısı karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. MTM tarafından yapılan araştırmaya göre, Nisan ayı itibarı ile magazin ve eğlence içerikli programlar kulvarında toplam 6.625 reklâm yayınlanırken, kültür ve sanat içerikli entelektüel açıdan daha zengin olan kulvarın payına ise 2.843 reklâmın düştüğü tespit edilmiştir.

MTM tarafından yapılan araştırma sonuçları göstermektedir ki, ülkemizde tv kanalları aracılığı ile sunulan ve en çok izlenen programlar arasında şiddet içerikli programlar ve magazin-eğlence programları başı çekmektedir. Ancak bunların yanında, toplumsal sorumluluk adı altında çözüm bekleyen ve toplumsal sorunların kullanılarak gündem oluşturulduğu programlarda söz konusudur. Örneğin kadın eksenli programlar gibi. Bu nitelikteki programların medyada yer almasının temel amacı halkı bu konuda bilgilendirmek ve sorunlarına çözüm getirebilmek olmalıyken, aksine, bu tür

programlarında medyada rayting aracı olarak kullanıldığı açıkça gözlenmektedir. Yapılan araştırmalarda bu gözlemleri doğrular sonuçlar vermektedir. Örneğin, Radyo Televizyon Üst Kurulu kısa adıyla RTÜK'ün, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'ne "aile, kadın ve şiddet eksenli" programlarla ilgili olarak hazırlattığı 07.06.2005 tarihli raporda belirtildiği üzere, aile ve kadın eksenli programlarda, kadın sorunlarının dile getirilmesi adına kadınların küçük düşürüldüğü vurgulanmaktadır. Raporda ayrıca, toplumun yoksulluk durumunun ve duygularının kötüye kullanıldığı, aile içi olumsuz ilişkilerin teşhir edildiği, böylece çocukların ve gençlerin ruh sağlığının olumsuz etkilendiği, ayrıca programa katılanların aile mahremiyetinin ortadan kaldırıldığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin körüklendiği, programa çıkan kadınlar aracılığıyla kız çocuklarının sağlıklı cinsel kimlik gelişimlerinin olumsuz etkilendiği, bunun yanı sıra kız çocuklarında karşı cinse ilişkin olumsuz tutumun gelişebileceği, bu tutumun gençlerin gelecekte kuracakları aile ilişkilerini de olumsuz etkileyeceği, kötü muameleye maruz kalmış kadınların yaşamlarının çıkar amaçlı kullanıldığı, özel hayatın açıkça ortaya konulduğu ve bunun sonucu olarak aile mahremiyetinin ortadan kaldırılmasının aile üyeleri arasında yeni çatışmalara zemin oluşturabileceği, sonuç olarak, aile eksenli programların bazı bölümlerinin, çocuk ve gençleri cinsel, sosyal, psikolojik, duygusal, ahlaki ve aile içi ilişkiler yönünden olumsuz etkileyebileceği" (www.medyatakip.com., 04.07.2005) belirtilmektedir.

Kısaca, geleneksel Türk Toplumunda medya bu gün, aile içi ilişkilerin mahremiyetini çıkar amaçlı rahatça kullanabilirken, diğer taraftan bu programlara katılanların niçin bu programlara katıldıkları sorusu da ayrı bir araştırma konusu olacak kadar önem kazanmaktadır.

Böylece, yapılan araştırmalarda, şiddeti besleyen faktörler üç noktada toplanırken, bunlardan birincisi aile ve çevre, ikincisi eğitim seviyesi, üçüncüsü ve en etkilisi medya olarak kabul edilmektedir (Hasgür, 2005: 1). Ancak, bu gün medya ulaştığı teknolojik düzey ile diğer iki çevreyi daha fazla etkileyebilme gücüne ulaşmıştır. O halde medya için şiddet ne demektir?

Michaud'un da (1991: 54) belirttiği üzere, iletişim araçları yaşamlarını sürdürebilmek için heyecan verici çeşitli olaylara gereksinim duyarlar. Bu bakımdan şiddet onların yaşamsal gıdaları gibidir ve olağan, kanıksanmış gündelik şiddet yerine olağanüstü, kanlı ve iğrenç olanlar her zaman yeğlenirler. Bu yeğleme, kapitalist üretim biçiminin ürünü olan kitle iletişim araçlarının, kendilerini cazip ve çekici kılabilme endişelerinin sonucu olarak karşımıza çıkar. Bu amaçla kullanılan saldırgan ve şiddet içerikli programlar, öncelikle, özel kitle iletişim araçlarının, kendi izlenme oranlarını yüksek tutabilme endişesini gidermeye yönelik ticari kaygılarının sonucudur.

Kaskun ve Öztunç'un da (2004: 1) vurguladığı gibi, göstergeler yoluyla fiziksel şiddetin yoğun biçimde işlendiği filmler, diziler, reality showlar, haber programları eğer bireyleri fiziksel şiddete itiyorsa içerdiği şiddet toplumun ilgisini çekmektedir. Çünkü içinde yaşadığımız zaman dilimi ve toplumsal yaşam biçimlerinde şiddet çok iyi bir eğlence kaynağıdır. Ayrıca, zaman içerisinde, biçim değiştirerek örtük bir nitelik alması, yani çıplak şiddete getirilen sansür, kitle iletişim araçlarında kimi zaman açıkça yer alan bu türden programları izleyenler açısından cazip hale getiren bir başka neden olmaktadır.

Şimdi bu konuda yapılan araştırmalara geçmeden önce, kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna yansıtılan şiddet eylemlerinin niteliği ve bu eylemlerin sıradan olaylarmış gibi kanıksanması ve benimsenmesinin nedenleri üzerinde duralım.

Michaud (1991: 54-55), kitle iletişim araçları, özellikle de televizyon aracılığı ile sunulan görüntülerin, aslının aynı yapılarına karşın aldatıcı olduğunu, çünkü bu tür görüntülerin seçilen, montaj yapılan ve yorum içeren görüntüler olduğunu belirtir. Michaud burada "bilgibozma" (dezenformasyon) kavramını öne çıkartmaktadır. Bilgibozma, bilginin alıkonması, değiştirilmesi, üzerinde gereğinden fazla durulmasının sağlanması ile gerçekleştirilir. Böylece, önemli olan yaşanmış gerçek değil, iletişim araçlarının öğrettikleri ya da gösterdikleri ve iletişim araçlarının gösterdiği kadardan öğrenilen olmaktadır.

Kısaca, Michaud'un da belirttiği gibi, iletişim aracılığı ile sunulan görüntüler, gerçek görüntüler değil, iletişim araçlarının görüntü üzerindeki egemenliğini yansıtan aldatıcı (makyaj edilmiş) ve çekici görüntüler olmaktadır.

Kaskun ve Öztunç (2004: 2), “Çocuk, Televizyon ve Şiddet” konulu çalışmalarında göstergesel yani televizyon aracılığı ile şiddetin çoğunlukla “gizli” ve “kibar” biçimde karşımıza çıktığına ve ayrımına varmadan bireyler üzerinde olumsuz etkiler yarattığına dikkat çekmektedirler. Bu olumsuz etkilenme, bir yandan ekranlarda gözlemlenen şiddet olaylarının kanıksanarak benimsenmesi ve tekrarlanması, diğer taraftan izlenenler tarafından doğal, sıradan ve günlük olaylarmış gibi algılanması ve bireylerin şiddete karşı duyarsız hale gelmesi şeklinde olmaktadır.

Bilindiği üzere, iletişimde, bir uyarıcın hedefi etkileyebilme yollarından biri, aynı uyarıcıyı sık sık tekrarlamaktan geçmektedir. Fakat kitle iletişim araçlarının saldırganlık ve şiddet niteliği taşıyan görüntüleri sıklıkla kullanmalarının temel amacı, insanlara saldırganlık ve şiddeti kanıksatmaktan ve onları duyarsız hale getirmekten ziyade, rekabetin yoğun olduğu iletişim ortamında diğerlerinden farklı olmak ya da insanların daha çok ilgisini çektiği düşünülen bu türden olaylarla gündem oluşturarak, diğerlerinin önüne geçme endişesinden kaynaklanmaktadır.

Rigel'e (1995: 36) göre, gündem oluşturma, medyanın haberleri sunuş yoluyla, tüketiciyi manipüle etme (etkileyerek yönlendirme) yöntemlerinden biridir. Bu yolla halkın düşünceleri bir yönde toplanır, çözüm gerektiren bir konu üzerinde kamuoyu yaratılır. Örneğin, AIDS, uyuşturucu bağımlılığı gibi konularda bilgilendirme “gündem yaratma” ile sağlanabilir. Kısaca medya, gündem yaratma rolü ile halkın dikkatini belli konulara rahatlıkla çekebilir. Ancak, medya açısından, gündemi kötüye kullanmakta söz konusudur. Mesela, saldırganlık ve şiddet içeren haberlerin, yaratacağı olumsuzlukları göz ardı ederek, izleyenlerin daha çok dikkatini çekeceği düşüncesinden hareketle ve daha fazla para kazanmak amacıyla gündem oluşturmak için kullanılması gibi. Amerikalı araştırmacılar, Shoemaker ile Reese “*Mediating the Message Theories of Influences on Mass Media Content*” (1991) başlıklı çalışmalarında, medyanın

gündemini belirleyen beş kategoriden biri olarak, içerik üzerindeki örgütsel etkiler adı altında, medyanın en yaygın amaçlarından birinin para kazanmak olduğunu belirlemişlerdir. Onlara göre, medya örgütleri para kazanmak amaçları nedeniyle içerik üzerinde sayısız değişmelerle istedikleri etkiyi sağlayabilirler (Akt: Rigel, 1995: 37).

Buraya kadar verilen bilgiler ışığında diyebiliriz ki, kitle iletişim araçlarının izleyenler üzerine zararlı etkileri, bir yandan izleyenlerin yaş, bilgi ve kültür düzeyine, diğer yandan kitle iletişim araçlarının teknolojik düzeyine, amacına ve programın niteliğine de bağlı olmaktadır. Böylece, “Genel olarak, kitle iletişim araçlarından yapılan yayınların, öncelikle çocukları ve gençleri, daha sonra bilgi ve kültür düzeyine göre erişkinleri etkilediği kabul edilmiştir. Başka bir deyişle insanlar geliştikçe, bilgi ve kültür düzeyi yükseldikçe etkilenme azalır” (Köknel, 1996: 121). Bu konuda yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlarda (aşağıda görüleceği üzere), yukarıdaki yargıyı doğrular bilgiler vermektedir.

Şiddetin, televizyonlar aracılığı ile özellikle çocuklar ve gençler üzerinde yıkıcı etkisinden bahseden Kaskun ve Öztunç, çocukların 3–4 yaşından başlayarak 12–13 yaşına kadar günde ortalama 1–2 saat çizgi film izleyerek, ayrıca çocukların ve gençlerin erişkinler için hazırlanmış programları da izleyerek, yoğun şiddet bombardımanı altında kaldıklarını vurgulamaktadırlar (Akarcalı, 2002; 533-560).

Yale Üniversitesi Televizyon Araştırma ve Danışma Merkezi’nin son araştırmasına göre, okul çağındaki bir çocuk, haftada ortalama 27 saat televizyon izliyor. Çocuklar için hazırlanan televizyon programlarında saatte 20 şiddet olayı yer alıyor. Amerikalı bir çocuk 12 yaşına kadar, televizyonda 8000 cinayet olmak üzere ortalama 100 bin şiddet içerikli görüntü izlemiş oluyor (Anadolu Haber, 15 Haziran, 2003).

Uzmanlara göre, bu rakamları Amerika Pediatri Akademisi’nin önerileriyle karşılaştırdınca, büyük çelişki ortaya çıkıyor. Akademiye göre, çocukların günde 1, en fazla 2 saatten uzun süreler televizyon izlemesi son derece zararlı. Özellikle de bunun dört önemli olumsuz etkisi var. Birincisi, çocuklar başkalarının çektikleri acı ve ya sıkıntılara duyarsızlaşıyor. İkincisi çevrelerine ve çeşitli olaylara karşı bir korku

geliştiriyor. Üçüncüsü, çok televizyon izleyen çocuklarda başkalarına karşı saldırgan ve ya zarar verici davranışlar geliştirme eğilimi daha çok görülüyor. Son olarak da sürekli televizyon karşısında oturan çocuklarda aşırı kilo sorunu geliyor (Anadolu Haber, 15 Haziran, 2003).

Televizyonda saldırganlık ve şiddet içeren programların, çocuğun duygusal beyin alanındaki gelişimleri olumsuz bir şekilde etkileyerek onun ahlaki erdemlerinin gelişmemesine neden olduğunu belirten Tarhan, NTV’de Defne Sarısoy’la yaptığı söyleşi de (19. 01. 2005), günümüzde televizyonlarda saldırganlığı ve şiddeti kanıksatan bir kültürün hâkim olduğunu belirtmektedir. Ona göre gençler arasında yaşanan şiddet bu kültürün sonucudur. Tarhan, bu şiddet eğiliminin altında, birazda Hollywood kültürünün etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Zevke düşkünlük, eğlence ve parasal hedeflerin önemsendiği ve bir dünya görüşü olarak sunulduğu Hollywood kültüründe, çocuklar kendi çıkarlarını ötekinin önüne geçiren bir zihinsel şartlanmayla büyümekte, benmerkezci, narsistik eğilimler bir süre sonra kendini tatmin için eğlence ve sekse düşkünlük eğilimlerine dönüşmektedir. Tarhan’a göre medyanın diğer olumsuz bir etkisi ise, yayınlanan şiddet filmleri ile ilgilidir. Bu filmlerde şiddetin olağan sunumu çocukta şiddetin doğal bir şey olduğu eğilimini doğurmaktadır.

Kısaca, Tarhan, saldırganlık ve şiddetin insanın doğasında var olan bir eğilim olduğunu ve insanın doğal haline bırakılması durumunda, bencil, saldırgan olma ve sadece kendi çıkarını düşünme eğilimlerinin doğal olarak yaşanacağını vurgulamaktadır. Bu durumda yapılması gereken, modern çağda, çocukluk dönemlerinden itibaren çocuğa değerler eğitiminin verilmesi ve böylece duyguların öz denetim becerisi ve duygudaşlık yeteneği gibi özelliklerin kazandırılması gerekmektedir. Suçluluk ve pişmanlık duyguları ancak bu şekilde çocuğa öğretilir. Bunu sağlayacak araçlardan biri de kitle iletişim araçları yani medyadır.

Yukarıda ki araştırma sonuçlarında da görüleceği üzere bu gün iletişim teknolojisi araçlarının ve bunlar arasında kitleleri etkileme derecesi en yüksek araç olarak kabul edilen televizyonun izleyenler üzerindeki olumsuz etkilerinin toplumsal,

ekonomik, kültürel, psikolojik ve daha birçok açıdan pek çok probleme kaynaklık ettiği ortadadır. Bu problemlerin temelinde ise kitle iletişim araçlarının işleyiş biçimi, temel aldığı politikalar ve hedefler yatmaktadır.

Şükrü Ünalın'ın (2000: 33-34) "Medya ve Kültür Değişmesi" adlı çalışmasında belirttiği gibi bu gün, medyanın gücü değil gücün medyası işlemekte ve etkili olmakta, bu güç, kitle iletişim araçları yoluyla yarattığı kitle kültürü aracılığı ile insanları hem kendi öz kültüründen uzaklaştırmakta hem de aynı ortamda onları birbirlerine yabancı kılmaktadır. Bunu yaparken de gerçekle kurguyu birbirine karıştırmakta, kurgu gerçekmiş gibi sunulurken gerçekte kurguya bürünmektedir. Bu durumda var olan kültürün yerini görselleşen bir kültür almakta, hayat televizyon ve video filmlerinde üretilen yapay olaylardan ibaret hale gelmektedir.

Özkök'ün (1985: 132) vurguladığı gibi, kitle iletişim araçlarının en olumsuz etkisi belki de günlük yaşamın her anını ve olgusunu seyirlik bir oyun haline indirgeyişidir. Bu gün dünyanın her tarafında olup bitenleri en kısa zamanda hem de görüntüleri ile izleyebiliyoruz. Etopya'da ki aç çocuklar, Güney Afrika'da kara derili insanlara yapılan işlemler, El Salvador'da, Şatilla kamplarında katledilen insanlar, günlük yaşamımızın seyirlik bir olgusudur artık. Kısaca bu açıdan kitle iletişim araçları kültürün 'duyarlı hale getirme' işlevini törpülemiştir. Oysa günlük dramın seyirlik hale gelmesi kadar tehlikeli bir şey olamaz. Ne yazık ki, çağdaş iletişim sistemi bu bakımdan eleştirel duygunun parçalanmasına yol açmıştır.

Şiddeti Önleme Platformu, Medya ve Şiddet Çalışma Grubu tarafından hazırlanan raporda yukarıdaki yorumları destekler niteliktedir. Şiddeti Önleme Platformu, ilk olarak, 13. 06. 2003 tarihinde "Sokak Çocuklarının Sorunlarının Çözümlemesi için Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi" amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin sunulan önerge ile başlayan ve daha sonra, izleyen yıllarda benzer konularda Meclise sunulan önergelerin birleştirilmesi ile TBMM'nin gündemine giren ve Araştırma Komisyonu oluşturulmasına kadar geçen bir sürece yönelik oluşturulur. Çok sayıda milletvekili ve çeşitli üniversitelerden bilim adamlarının yer

aldığı Şiddeti Önleme Platformu toplantıları, toplumsal alanda, ailede ve kitle iletişim araçlarında şiddetin önlenmesi ve bu konudaki toplumsal duyarlılığı arttırma amacıyla düzenlenmiştir. Eğitim ve Şiddet, Medya ve Şiddet, Aile İçi Şiddet çerçevesinde oluşturulan ve koordineli bir şekilde hareket eden çalışma gruplarından, Medya ve Şiddet Alt Çalışma Grubu Raporunda belirtilenler, medyada şiddetin bazen bir sorun çözme aracı olarak, bazen de “doğal” bir olgu olarak aktarıldığı şeklindedir. Ancak ister bir sorun çözme aracı, isterse doğal bir olgu olarak sunulsun, vurgulanan şiddetin sürekli olması ve yeniden üretilmesidir. İşte bu yeniden üretim sürecinde medya önemli araçlardan biri olmaktadır. Şiddete fazla oranda ve uzun süreli maruz kalınan durumlarda ki medyadaki şiddetinde etkisi böyledir, insanlarda şiddete karşı bir duyarsızlaşma ve umursamama hali gelişir, yani şiddet kanıksanmaya ve benimsenmeye başlanır ki bu da şiddetin uygulanmasının günlük yaşamda artmasına yol açacak en önemli nedenlerde birini oluşturmaktadır. Böylece, medyanın etkisi altında kalan benzer sorunlu toplumsal çevrede bulunan bireyler (özellikle gençler) kendilerini kabul ettirmek için şiddeti ilk başvurdukları yöntemlerden birisi olarak algılamaktadır. Kısaca, çok farklı açılardan beslenen şiddet karmaşık toplumsal bir sorundur, toplumda farklı araçlarla yeniden üretilmektedir. Özellikle bu yeniden üretim sürecini kırmak için medyanın bu konudaki sorumluluğunun farkına varılması-hem toplum hem de medya kuruluşları olarak- gerekmektedir. Ayrıca toplumda şiddetin engellenmesi açısından da sözlü ve yazılı basına önemli görevler düşmektedir (Medya ve Şiddet Alt Çalışma Grubu Raporu, 25.10.2004).

Buraya kadar verilen bilgiler ışığında denebilir ki, insanın doğasında içgüdüsel bir olgu olarak var olan ve insan kendi haline bırakıldığında (ya da toplumsal hayattan soyutlandığında) tıpkı diğer canlılarda olduğu gibi doğal bir süreç içerisinde canlanıp yaşanacağı kabul edilen şiddet, modern toplumun örgütlenme ve yönetim ilkelerinden ve gelişmiş iletişim araçlarından etkilenecek çıplaklığını yitirmişse de, bir sorun çözme yöntemi olarak şiddetin hiç bir zaman kaybolmadığı, kendisini harekete geçirecek uyaranlar ve uygun ortamlar aracılığı ile yeniden kolayca canlandığı ya da başka bir deyişle yeniden üretildiği açıkça gözlenir. Bu yeniden üretim sürecinde, kitle iletişim

araçlarının oynadığı rol, şiddet içerikli programların sürekli sunulması sonucu şiddete duyarsızlaşan, başka bir deyişle onu sıradan, olağan bir olguymuş gibi kanıksayarak benimseyen ve gerektiğinde bir sorun çözme yöntemi olarak kullanan bir izleyici kitlesinin yaratılması olmaktadır.

5. AİLE VE AİLE İÇİ ŞİDDET

Şiddet eylemlerinin görüldüğü ortamlardan birisi de ailedir. Yapılan araştırmalarda, şiddeti besleyen en önemli faktörlerden birincisi aile ve çevre olarak gösterilmektedir (Hasgür, 2005: 1).

Aile, gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda, yerine getirdiği (fiziksel ve duygusal) fonksiyonlar açısından vazgeçilemez öneme sahiptir. Toplumsal yapıda insan ilişkilerini düzenleyen, istikrarı sağlayan, daha sağlıklı bir toplum düzeni için gerekli olan, diğer toplumsal kurumlarla etkileşimde bulunan ve temel niteliklerini içinde bulunduğu toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısından alan sosyal bir kurumdur.

Aile içi şiddeti incelemeye yönelik çalışmalardan geçerli bulguların elde edilmesi, öncelikle incelemeye tabi tutulan toplumun toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve yasal özelliklerinin aile yapısı ve aile içi bireyler arası ilişkiler üzerindeki etkilerinin incelenmesine bağlıdır. Böylece toplumsal ve bireysel boyutta yaşanan olayların şiddet kapsamına girip girmediği, ancak mevcut değerlerle örtüşüp örtüşmediği noktasında anlaşılabilir. “Bu nedenle örneğin aile içi şiddeti etkileyebilecek faktörleri incelerken, ailenin gerek kendi içinde, gerekse kendi dışına dönük olarak verdiği toplumsal ve kültürel mücadelenin anlama çabasına dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kişiler arasında duygusal ilişkiler, çevre ile iş ilişkileri, giderek hem aile içindeki, hem de dışındaki ekonomik ve sağlık yapıları ve bu yapılardaki değişimler şiddet kullanma eğilimini etkilemektedir” (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995: 13). Böylece yapılması gereken öncelikle, genel olarak aile yapısını ve özelde de Türk aile yapısını, tarihsel gelişim süreci içinde meydana gelen değişimler ve nedenleri ile ele almak ve aile içi ilişkileri de bu değişimler bağlamında değerlendirmek olmalıdır.

5. 1. Ailenin Tanımı

Aile, geçmişten günümüz sanayi toplumuna kadar çeşitli görevler yüklenmiş ve zamanla fonksiyonlarının bir kısmını toplumun diğer sosyal kurumlarına ve bürokratik örgütlere bırakmış sosyal bir müessesedir.

Ailenin sanayileşme ve kentleşmeye paralel fonksiyonlarının bir kısmını toplumda var olan diğer kurumlara aktarması, onun salt cinsel davranışları düzenleyen ve neslin devamını sağlayan bir yapı halini aldığı inancını da beraberinde getirmiş ve bu inanç ailenin gereksizliğini savunan düşüncelere de kaynaklık etmiştir. Örneğin; F.Engels (1967: 177–199), *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı eserinde evliliği cinsel ilişkide tatmini gerçekleştiren tek bir amaçla sınırlandırmaktadır. Bunun yanında Max Weber (1946: 196–244), endüstrileşen bir toplumda bürokratik örgütlerin, toplum içinde her tür fonksiyonu aileden daha başarılı bir şekilde yerine getireceklerini savunur. Polat (2000: 80) ise, son yıllarda boşanmalardaki büyük artış ve sosyo-ekonomik gelişmelerinde etkisi ile aileye alternatif kurumların değerlendirilmesine gidildiğini, bunların başlıcalarının komünler (İsrail’de Kibbutism), beraber yaşama, ve yalnız yaşama olduğunu belirtmektedir.

Batı ülkelerinde, son zamanlarda, sanayileşmeye bağlı aile yapısının sarsıntıya uğraması ve temel fonksiyonlarını yerine getiremeyecek kadar zayıflamasına paralel geliştirilen ve ailenin gereksizliğine vurgu yapan bu düşüncelerin yanında, aynı zamanda, ailenin korunması ve güçlendirilmesi yönünde aile odaklı sosyal politikaların geliştirilmesine de ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü “Aile, toplum içerisinde diğer toplumsal kurumlara kurum olma kimliği açısından benzetilmekle birlikte, kendisini bu bahsi geçen kurumlardan ayıran özelliklere sahiptir” (Gökçe, 1991: 208). Aileyi olmazsa olmaz yapan bu özellikleri; sevgi, neslin devamı ve çocuğun sosyalleştirilmesi olarak tanımlanabilir.

Ailenin tanımı, çağlar boyunca insanların farklı yaşam koşullarına göre değişmiştir. Çünkü Kocacık’ın da (1997: 17) belirttiği gibi, ailenin genel özellikleri toplumdan topluma ve zamandan zamana değişiklik gösterir. Bir başka deyişle ailenin

özellikleri görelidir. Bu nedenle, farklı toplumsal yapılarda, değişen yer ve zamanlarda, bu yapıları ve süreçleri inceleyen toplumbilimcilerce farklı aile tanımlamalarına gidildiğini görmekteyiz.

Bu tanımlar; "...aileyi sosyal hayatın ana şekillerinden biri olarak kabul etmekle beraber, onu sosyal bir birlik, sosyal bir grup, sosyal bir örgüt, bir topluluk, sosyal bir kurum ve hatta sosyal bir yapı şekli olarak ayrı kalıplar içinde değerlendirmektedir..." (Gökçe, 1976: 46).

Aile tanımlamalarında gözlenen ve aileye atfedilen bu sıfatlamaların ortak bileşeni onun "sosyal" bir yapılanma olduğudur. Gerçekten de aile yerine getirdiği fonksiyonlar açısından sosyal bir yapılanmadır ve toplum olma gerçeğinin özünü oluşturur.

Şimdi çeşitli düşünürlerin aileye yönelik tanımlamalarına bakarak onu daha iyi anlamaya çalışalım zira farklı tanımlamalara değinmek, aileye yönelik farklı bakış açılarının niteliğini de ortaya koyabilmek açısından önemli olacaktır.

Aile ile ilgili yerli ve yabancı literatür, geçmişten günümüze doğru incelendiğinde pek çok aile tanımlaması ile karşılaşılır.

17. yüzyıl düşünürlerinden örneğin Hobbes aileyi, otorite ilişkilerinden hareketle tanımlanmaya çalışır. Onun tanımlaması ataerkilliğe vurgu yapan bir tanımlamadır. Devletçi bir zihniyetle, "Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez" (Hobbes, 1992: 127-171), diyen Hobbes'un aileyi, düzenli ve yasal özel kuruluşlardan biri olarak kabul ettiği, babanın ya da aile reisinin bütün aileyi, yasaların izin verdiği ölçüde yönettiği toplumsal bir sistem olarak tanımladığını görmekteyiz. Bu sistemde çocuklar ve hizmetçiler, ailevi yönetim altında oldukları sürece, bütün işlerde, yasal sınırlar içinde babalarına ve aile reislerine bağlıdırlar. "Çünkü devletin kuruluşundan önce kendi ailelerinin mutlak egemeni olan baba ve aile reisi, yetkilerinden, devletin yasasının çekip aldığı kadarını kaybederler sadece" (Hobbes, 1992: 171).

Tüm uğraşısını toplumun huzuru ve esenliğine ayıran ve bu nedenle de aile araştırmalarına yönelen ve bu çalışmalarında monografi tekniğini ilk kez kullanan, aynı zamanda Aile Sosyolojisinin kurucusu sayılan Le Play'e göre, toplumsal huzursuzlukların giderilerek toplumlarda barışı, istikrarı ve dirliği; kısaca mutluluk ve huzuru sağlamak için şu ilkelere uymak gerekir (Akt: Doğan, 1996: 172):

- 1) Allah'a (dekalog) ve baba otoritesine bağlılık,
- 2) Malın parçalanmadan kuşaklara intikali.

Le Play'in burada öne çıkardığı felsefe, "sağlam ve güçlü bir aile devleti meydana getirir" düşüncesidir. Hobbes'a benzer biçimde ataerkil bir aile yapılanmasının öneminden bahseden Le Play'in çalışmalarında özellikle işçi aileleri üzerinde durduğu gözlenir. Bunun gerekçesi de; işçi ailelerinin dar gelirli oluşu ve bu yüzden de çevrelerine bağımlılıklarının zengin ailelerden daha fazla olduğunu görmesidir.

Aileyi, toplumsal bir birim olarak ele alan ve inceleyenlerden biri de 19. yüzyıl düşünürlerin den Comte'dur. Ona göre, "Yalnız ve tek başına olan insan bir soyutlamadır. Toplumsal birim ailedir. Ailede sosyal organizmanın özelliğini gösteren ilk davranışlar belirir. Aile en içten bir topluluk, bir birleşmedir, ama bir ortaklık değildir" (Gökberk, 1996: 470).

Aileyi bazen sosyal kurumların temeli olarak gören R. Leslie (1979: 12), onun aynı zamanda sosyal organizasyonun aşikâr bir birimi olduğunu vurgular.

Aileyi, "...bütün toplumsal hayatın nüvesi..." olarak gören **Freyer** (1967: 220) ise, onu bütün karmaşık sosyal düzenleri geliştiren değişmez unsur olarak tarif etmektedir.

Giddens'a (2000: 148) göre, "Bir AİLE, akrabalık bağlarıyla doğrudan birbirine bağlanmış olan ve yetişkin üyelerinin çocukların bakımından sorumlu olduğu bir grup insandan oluşur". Aileyi akrabalık ilişkilerinin bir parçası olarak tanımlayan Giddens'ın bu süreci evlilik ya da kan bağına dayandırdığını görüyoruz.

Yerli literatürde aileyi toplumsal bir kurum olarak algılayan Erkal'a (1984: 96) göre, "...Aile, nüfus yenileme, milli kültürü taşıma, sosyal mirası nakletme, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik fonksiyonu yerine getirildiği bir müessesedir...". Bu gün bu fonksiyonlar, değişen nitelikleri ile (az ya da çok) hemen tüm toplumlarda aile tarafından yerine getirilen fonksiyonlar olmaya devam etmektedir.

Aileyi toplumsal bir kurum olarak ele alan ve tanımlayan diğer bir toplumbilimcimiz ise Ozankaya'dır. Ozankaya'ya (1984: 281) göre, "Aile, içinde insan türünün belli bir şekilde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir biçimde ilk ve etkili ölçüde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir biçimde düzenlendiği eşler ve ana-babalarla çocuklar (aile biçimine göre başka yakınlar) arasında belli bir ölçüde içten, sıcak ve güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur".

Bilen (1983: 16) ise aileyi, toplumsal kurallar, gelenekler ve kanunların öngördüğü şekilde kurulu bir sosyal kurum olarak tanımlarken, onun toplumun tipik bir göstergesi olduğuna gönderme yaptığını görmekteyiz.

Aileyi başlıca sosyalizasyon araçlarından biri olarak gören **Sevinç** (1990: 397), aynı zamanda cinsel ve politik fonksiyonların da aile tarafından yerine getirildiğini belirtmektedir.

"Aile, toplumun ve işgücünün yeniden üretimin belirli görevlerini üstlenen bir kurumdur" (Kudat, 1977: 94-95) diyen Kudat, bu kurumun genetik ve biyolojik açıdan karşılıklı bağımlılık ilişkisine dayandığını ve toplumun en küçük akrabalık birimi olması nedeni ile de diğer kurumlardan ayrıldığını belirtmektedir.

Aileyi farklı bir bakış açısıyla tanımlayanlardan biri de Çağatay'dır. Çağatay'a (1987: 1261) göre aile, "Nispeten az sayıdaki fertleri içine alan hayati zümrelerdir". Buna göre, birbirine çok yakın ve bağlı kişiler, komşular, meslektaşlar ve arkadaş grupları da bir bakıma aile olarak tanımlanabilir.

Aileyi, “Aralarında gerçek veya uzlaşma bir akrabalık bağı...” olarak tanımlayan Ülken’in (1990: 27) aileyi, temelde kandaşlık esasına oturttuğu, ancak bu kandaşlığın tamamıyla farz edilmiş, sıhrî ve kutsal bir bağdan ibaret de olabileceğini kabul ettiğini görmekteyiz.

Armağan’a (1988: 135) göre aile, “...duygusal bağlılık temeline dayalı, üyeleri için yaşamsal özellikler ve başkalarına aktarılamayan bir dayanışma çerçevesine sahip ve büyüklüğü sınırlı bir toplumsal kümedir”.

Kocacık’a (1997: 2) göre aile, toplumsal yaşamın ana biçimlerinden biridir.

Erkul (1994: 18) ise, “Aileyi, hiç bir kurumda vazgeçilmeyen ve korunmak zorunda olan bir toplumsal kurum olarak... seçenek kabul etmeyen, sosyal, ekonomik, kültürel ve biyolojik görevler yerine getiren bir kurum biçiminde...” değerlendirir.

Yerli literatürde aileyi tanımlamaya yönelik çabaların oldukça fazla olduğu ve bu çabalarında yabancı literatürden etkilendiği açıkça görülür. Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, aile kuruluşu bakımından kimi zaman kan bağına kimi zamansa gönüllü bağlılıklara dayandırılan ama değişmez fonksiyonlarına özellikle vurgu yapılan bir sosyal bir yapılanma olarak ele alınmakta ve tanımlanmaktadır.

Bana göre ise aile sevgi, neslin devamı ve sosyalleşme gibi fonksiyonları diğer tüm toplumsal kurumlardan daha iyi ve etkili bir biçimde gerçekleştiren ve bu noktada vazgeçilemez öneme sahip temel toplumsal birimlerden bir tanesidir.

Aileyi tanımlamaya ilişkin olarak ortaya çıkan bu çeşitliliği aşağıda aile biçimlerinde de açıkça görebilmekteyiz.

5. 2. Aile Biçimleri

“Evlilik ve kan bağına dayanan bir toplum birimi” olarak tanımlanan aile, Hançerlioğlu’nun da (1986: 13) belirttiği gibi, toplumsal ve tarihsel bir olgudur. Tarihsel süreçte tarımın ve kölecî üretim düzeninin gerçekleşmesiyle oluşmuş ve meydana gelmiştir. Bu gelişmelere paralel, tarih içinde karşımıza çıkan ilk aile şekli ‘kandaş aile’, ikincisi ‘ortaklaşa aile’ ve üçüncüsü ise ‘iki başlı aile’dir. Bu aile biçimlerinin

şekillendirilmesinde esas alınan ölçüt, eşler arası cinsel ilişkinin niteliğidir. Başlangıçta, insanlar arasında her türlü kuraldan yoksun yaşanan cinsel ilişkilerin, kadın ve erkek ayırtına gidilmeden ailesel değil aşiret boyutunda, özgürce yaşanan çok eşli ilişkiler niteliğinde olduğu görülür. Zamanla eşler arasındaki cinsel ilişkilerin boyut ve nitelik değiştirerek sürdürülmesinde mülkiyet haklarının ortaya çıkması önemli rol oynamış, böylece bu günkü aile biçimi olan ‘tek eşli evliliğe doğru bir gelişme başlamıştır. Mülkiyet ve bundan doğan miras haklarını sürdürmek için babaları kesinlikle belli olan çocuklar yetiştirme gerekliliği, başkaca cinsel ilişkinin sadece kadına yasaklanmasıyla gerçekleşmiştir.

Görüleceği üzere, aile denilebilecek ilk topluluklar ana-babalarla çocuklar arasında cinsel ilişki yasağıyla başlamış ve mülkiyet ilişkilerinin gelişimiyle de şekillenmeye başlamıştır.

Aileyle ilgili tanımlamalar incelendiğinde onu tek bir boyuttan hareketle sınıflandırmanın güçlüğü de açıkça görülmektedir. Çünkü “Toplumsal yaşamın ana biçimlerinden olan aile, toplumların gelişmesi ve gelişmelerine bağlı olarak özellikler göstermektedir. Yani, aile toplumdan topluma ve aynı toplumda farklı gelişme ve değişme aşamalarında değişik özellikler göstermektedir” (Erkul, 1994: 17). “Bu nedenle, aileyi tanımlamaya yönelik çabalarda çeşitli ölçütlerin kullanıldığı gözlenmektedir. Bu ölçütler hane halkı sayısı, otorite biçimi, evlilik şekilleri, ikametgâh tarzları, çevre, akrabalık ve mülkiyet ilişkilerine göre çeşitlenmektedir” (Yudulmaz, 1992: 21).

Doğan’a (2000: 172) göre, literatürde, tür itibariyle aile sınıflamalarının çeşitlilik arz etmesinin nedeni, ailenin daha çok toplumsal boyutu üzerindeki tartışmalardan ileri gelmektedir. Yani kendine has özellikler varsayılarak yeni bir çeşit olarak bakılan aile ya da ailelerde söz konusu farklılığa esas olan boyut üzerinde ortaya konan tereddütler türün sayısını arttıran ya da azaltan etken olarak işlenmektedir. Bu tartışmalar dikkate alındığında literatüre giren on üç çeşit aile türünde söz etmek mümkün olmaktadır. Bu aile türleri şu şekilde sıralanabilir.

1- Büyük köylü ailesi, 2- Kök aile, 3- Hane grupları, 4- Geleneksel yapılı geniş aile, 5- Çekirdek aile, 6- Bileşik aile, 7- Coğrafi konumlarına göre biçimlenen aile kent ailesi, kasaba ailesi, göçebe ailesi, gecekondlu ailesi), 8- Köylü ailesi, 9- Esnaf ve zanaatkar ailesi, 10- İşçi ailesi, 11- Burjuva ailesi, 12- Sanayi ötesi toplumlara özgü aile, 13- Geleceğe yönelik kuramsal aile, sanal aile.

Tüm bu ölçütler ve bunların ışığında yapılan çeşitlemelere rağmen Klasik Toplumbilimcilerin önemle üzerinde durdukları iki tip aile vardır (Yudulmaz, 1992: 21).

Bunlardan birincisi, çeşitli kuşakların bir arada yaşadığı, aynı evde oturup, aynı sofrayı paylaştığı, ortak mülkiyete sahip oldukça kalabalık olan geniş aile, ikincisi ise, anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek ailedir (Bilen, 1983: 16). Geleneksel geniş ve modern çekirdek aile biçiminin önemle vurgulanmasının başlıca nedeni, bu iki aile tipinin toplumsal yapıdaki değişmelere (endüstrileşmeye) paralel birbirini takip eder biçimde ortaya çıkmasındandır.

Genel olarak geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye geçişi sanayileşmenin bir sonucu olarak kabul eden görüşlerin yanında (yapısal-fonksiyonel yaklaşım gibi), "...çekirdek ailenin ortaya çıkması için sanayileşmenin ve kentleşmenin gerekli olmadığını ileri süren görüş ve araştırmalarında bulunduğu unutulmamalıdır" (Erkul, 1994: 19).

"Sosyologlar bir zamanlar, Batı Avrupa'da çağcıl dönemden önceki baskın aile biçiminin geniş biçim olduğunu düşünüyorlardı. Araştırmalar bu görüşün yanlış olduğunu göstermiştir. Çekirdek aile çoktan beri varlığını sürdürüyor görünmektedir. Çağcılık öncesi hane halkı bugünküne kıyasla daha geniştir, ancak aradaki fark özellikle çok büyük değildir. Örneğin İngiltere'de, on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar boyunca, ortalama hane halkı büyüklüğü 4.75 kişiydi. İngiltere'de bugünkü ortalama büyüklük 3.04'tür. Daha önceki büyüklük evdeki uşakları da kapsadığından, aile büyüklüğündeki söz konusu fark önemsizdir" (Giddens, 2000: 149).

Geniş aile gruplarının, Doğu Avrupa ve Asya ülkelerinde daha önemli olduğunu kabul eden bu görüşe rağmen, yine de "Ailenin temel işlevi ve yapısı tarihin hiçbir

döneminde kapitalizmin gelişmesi ve hızlanmasından etkilendiği ölçüde değişmemiş, farklılaşmamıştır. Kapitalizmin gelişmesiyle ekonomik işlevlerin aile biriminden soyutlanması, evliliğin dışsal işlevlerini azaltmış, evliliğin her şeyden evvel duygusal doyumu ve anlaşılmaya dayanan bir kurum haline gelmesini kolaylaştırmıştır. Böylece evlilik giderek kişisel mutluluk, duygusal ve cinsel tatmin aracı olarak şekil ve anlam değiştirmeye başlamıştır” (Kandiyoti, 1984: 19, Özbay, 1984: 36).

Dönmezer’in de (2001: 18) belirttiği gibi, aile gerçek işlevlerine sürekli değişen ve gelişen bir dünyada şimdi kavuşmuştur. Bu işlevleri ise şöyle sıralar:

- 1- Toplumsal kuralları ve değerleri bireylere aktarma,
- 2- Bireyleri diğer toplumsal kurumlara bağlama,
- 3- Başka kurumlara ve kişilere devredilemeyecek (cinsellik, sosyalleşme ve sevgi gibi) yükümlülükleri yerine getirme,
- 4- Üyelerini denetleyerek, toplumsal amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunma,
- 5- Dinamik yapısıyla toplumsal değişimde etkin bir araç rolü oynama.

Sonuç olarak, aileyi tanımlama ve onu biçimlendirme çabalarının genel olarak uluslar arası düzeyde ve özelde de ulusal boyutta, ortak bir takım noktalardan hareketle gerçekleştirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Ancak, aileyi sınıflandırmaya yönelik uluslararası ve ulusal boyuttaki çabaların genel olarak ailenin devredilemez ve değişmez işlevleriyle kesiştiği de bir gerçektir. Neslin devamı, sosyalleştirme ve duygusal ihtiyaçların giderilmesi gibi büyük emek, sabır ve çaba gerektiren bu türden işlevlerin, koşulsuz sevgi temeline dayanan bir anlayışla ve bu anlayışın oluşumunda temel oluşturan bir yapılanmayla (yani sağlıklı bir aile ile) gerçekleştirilebileceğine şüphe yoktur. Söz konusu işlevlerin arada kan ve sevgi bağı olmaksızın bir takım kurumlar (örneğin Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) aracılığı ile sağlanabilmesinin mümkün olmadığı ise toplumsal yapıda giderek artan şiddet ve suç olayları sanıklarının, sağlıklı aile ortamlarından yoksun olarak yetişmiş bireylerden oluşması ile açıkça

gözlenebilmektedir. Bu noktada hükümetlere düşen görevler, ulusal boyutta sağlıklı aile yapılanmalarını destekleyecek politikalar oluşturmak ve ailenin sosyal güvenliğini geliştirici tedbirler almakla ilişkili olmaktadır.

5. 3. Türk Aile Yapısı

Bir toplumda mevcut aile yapılarının yapısal ve biçimsel özellikleri ile ortaya konabilmesi, o toplum yapısının genel niteliklerinin bilinmesine bağlıdır. Diğer taraftan bir toplumda mevcut aile yapılarının niteliklerinin bilinmesi de o toplum yapısının nitelikleri hakkında bize genel bir bilgi verir.

Daha önce de belirtildiği gibi aile sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve yasal nitelikleri ile içinde bulunduğu toplumun tipik bir göstergesidir. Çünkü aile toplumsal bir kurum olarak yerine getirdiği fonksiyonları ile toplumsal bütünleşme ve dengeyi sağlamaya katkıda bulunur. Bu nedenle, Türk toplumunda mevcut aile yapılarının incelenmesinden elde edilecek bilgiler bizi, bir yandan toplumsal yapımız hakkında bilinçlendirecek, diğer yandan toplumsal hayatta sorun alanı oluşturan pek çok konu hakkında daha rahat çözüm üretebilmemize de yardımcı olacaktır. Tıpkı ülkemizde bu gün önemli bir sorun olarak kabul edilen aile içi şiddet olaylarında olduğu gibi.

Türk toplumbilimcileri bu gün Türkiye’de mevcut aile biçimlerine ilişkin çeşitli sınıflamalara gitmektedirler. Genelde “hane halkı esası”na ve “yerleşim yeri” ne göre yapılan bu sınıflamalarda ulaşılan ortak nokta; “Türk aile yapısının türdeş bir görünüm sunmaktan uzak olduğu şeklindedir” (Caporal, 1982: 507). Bizde aile biçimlerine ilişkin bu çok çeşitliliği Şahinkaya (1960: 176) şu nedenlere bağlar: Toplumsal yapıdan kaynaklanan kültürel farklılıklar, bunun yanında, aile içinde otoritenin teslim edildiği aile ferdi, ailenin yapısı, evlilik yaşı, aile görgüleri, köylülük ve şehirlilik, babanın işi gibi.

Türkiye’de aile yapılarına ilişkin sınıflamaların, Türk aile yapısını genel olarak, “hane halkı esası” na göre “geleneksel geniş aile” ve “çekirdek aile”, “yerleşim yeri esası”na göre ise “kent ailesi”, “gecekondu ailesi”, “kasaba ailesi” ve “köy ailesi” olarak ele alıp incelendiğini görmekteyiz. Diğer taraftan, aşağıda da belirtildiği üzere, Türk aile

yapısını incelemeye yönelik araştırma sonuçlarından elde edilen verilerde, bu aile biçimlerinin varlığını destekler bilgiler sunmakta ve genel olarak Türk aile biçimi/biçimleri hakkında aydınlatıcı bilgiler vermektedir.⁽¹⁾

Türkiye’de mevcut aile biçimlerini ortaya koymaya yönelik çalışmaların ortak sonucu, bu gün ülkemizde yaygın aile biçiminin çekirdek aile olduğu şeklindedir. Çekirdek ailenin daha çok “...kentlerde ve büyük kentlerde olduğu kanaati...”(Merter, 1990: 33) ise, kırsal alanda çekirdek aile oranının kentsel bölgelerden daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

1983 yılında yapılan bir araştırmaya göre, kırsal alanda çekirdek aile oranı % 54.4 iken, 1988’de bu oranın % 58.1’e yükseldiği gözlenmiştir. Kentsel alanda ise, 1983’de çekirdek aile oranı % 67.4 olarak saptanırken, 1988’de bu oranın artan bir şekilde %73.1’ yükseldiği gözlenir (Erel, 1990: 182).

Kağıtçıbaşı’nın (1981: 26), 1972’de “Türkiye’de Çocuğun Değeri” araştırmasından elde edilen verilerde yukarıdaki araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu araştırmaya göre ülke çapında çekirdek aile oranı % 63 olarak tespit edilmiştir. Geri kalan % 37’lik dilimin ise % 20’si ataerkil geniş ailelerden oluşmaktadır.

Serim (1972: 30) ise, Türkiye genelinde ailelerin %60’ının çekirdek, % 19’unun ataerkil geniş, %13’ünün geçici geniş, % 8’inin parçalanmış ailelerden oluştuğunu tespit etmiştir.

Sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri açısından Sivas’ta kent ailesinin özelliklerini inceleyen bir başka araştırmadan elde edilen veriler ise, kent merkezinde bulunan ailelerin % 90.18’nin çekirdek nitelikte olduğunu ortaya koymuştur (Yudulmaz, 1992: 341).

⁽¹⁾ Türkiye’de aile biçimleri için Bkz. **Caporal, Bernard**, Kemalizm ve Kemalizm Sonrası Türk Kadını (1919-1970) (1985), **Türkdoğan, Orhan**, Türkiye’de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları (1977), **Kongar, Emre**, Türkiye’nin Toplumsal Yapısı (1985), **Merter, Feridun**, 1950-1998 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler” (Malatya Örneği), (1990), **Özkalp, Enver**, “Aile Kurumu” (1986), **Kıray, Mübeccel**, “Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası” (1982), “Küçük Kasaba Kadınları” (1978), “Büyük Kent ve Değişen Aile” (1984), **Şahinkaya, Rezzan**, “Türk Aileleri Hangi Yönlerden Birbirlerinden Farklılık Gösterirler” (1960), **Serim, Timur**, Türkiye’de Aile Yapısı (1972), **Sayın, Önal**, Aile Sosyolojisi (1990), **Budak, Gönül**, “Endüstrileşme Süreci İçinde Ailenin Yeri ve Önemi” (1990), **Yudulmaz, Sezer**, Kent Ailesi (1992)

Yine, Sivas merkez köylerde 1994 yılında yapılan bir başka araştırmadan elde edilen veriler ise bu ilin kırsal kentsinde yaşayan ailelerin % 60.28'inin çekirdek özellikte olduğunu göstermektedir (Erkul, 1994: 26).

1997 yılında yapılan bir araştırmadan elde edilen veriler, Sivas merkez ilçede ailelerin % 78'inin çekirdek, % 18.38'inin ise geniş aile olduğunu ortaya koymuştur (Kocacık, 1997: 42).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından Türkiye'de 1968, 1973, 1978 ve 1983 yıllarında, bölgeler, yerleşim yerleri ve ortalama hane büyüklükleri ölçüt alınarak yapılan çalışmalarda; "Türkiye'de 1968'den bu yana geniş ailelerde azalma, çekirdek ve dağılmış ailelerin artma eğiliminde oldukları gözlenmektedir" (DPT, 1989: 30).

Yukarıda belirtilen araştırma sonuçları da göstermektedir ki; Türkiye'de kırsal ve kentsel yerleşim birimleri açısından, en yaygın aile tipi çekirdek ailedir, ancak ülkemiz açısından en yaygın aile biçimi olarak kabul edilen çekirdek ailenin kır-kent ikileminde, sayısal anlamda, farklı özellikler sergilediği bir gerçektir.

HÜNEE tarafından farklı yıllarda Türk aile yapısını incelemeye yönelik araştırma sonuçları incelenecek olursa, bu farklılığın, hem bölgeler ve yerleşim yerleri, hem de bölgeler ve yerleşim yerlerine göre hane halkı sayısı bakımından olduğu gözlenir. Şöyle ki: "Çekirdek ailelere en az Karadeniz bölgesinde, en fazla da Akdeniz bölgesinde rastlanmakta... Çeşitli yıllar itibarıyla bu eğilim bozulmamaktadır" (DPT, 1989: 29).

Çekirdek ailelerde kırsal yerleşim birimlerinden kentsel yerleşim birimlerine geçtikçe artış göstermektedir. 1983 yılında metropollerde rastlanan çekirdek aile oranı % 65.3 iken, nüfusu 2000'den az olan kırsal yerleşim birimlerinde bu oran % 53.2'dir (DPT, 1989: 19).

Bölgelere göre hane halkı sayısına gelince, Türkiye genelinde ortalama hane halkı büyüklüğü 5.2'dir. Hane halkı büyüklüğü Batı Anadolu'dan Doğu Anadolu'ya

gidildikçe hemen tüm aile tipleri açısından artış göstermektedir. Örneğin 1983 yılında Batı Anadolu’da çekirdek ailelerde rastlanan ortalama hane halkı sayısı % 4.0 iken, bu sayının Doğu Anadolu’da % 6.0’a yükseldiği görülmekte, bunun nedeni de, bölgeler arası doğurganlık oranının farklılaşmasına bağlanmaktadır (DPT, 1989: 31-32).

Hane halkı sayısında, “Yerleşim yerleri açısından da yukarıdakine benzer bir örüntü bulunmaktadır. Hane büyüklüklerinin... Büyük kentlerden daha küçük kent-kasaba ve köylere doğru gidildikçe arttığını görmekteyiz. Örneğin 1983 yılında, metropollerde çekirdek ailelerde rastlanan ortalama hane halkı üye sayısı % 4.0 iken, bu durum nüfusu 2000 ve daha az yerlerde % 5.3 civarında olmaktadır (Yudulmaz, 1992: 159). Kısaca, hane halkı büyüklüğü (sayısı), bölgelere ve yerleşim yerlerine göre belirgin bir farklılık göstermektedir.

Türkiye’de aile yapısını incelemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu araştırmalarda, dikkati çeken bir nokta, incelemeye alınan ailelerin sadece biçimsel açıdan ele alınarak incelenmesidir. Bu nedenle araştırmalardan elde edilen veriler, Türk aile yapısını sadece biçimsel özellikleri açısından ortaya koymaktadır. Ancak, bizde en yaygın şekilde gözlenen çekirdek aile yapısı, biçimsel özellikleri açısından çekirdek aileyi yansıtırken, aile içi ilişkilerin niteliği açısından modern toplumların aile yapısı olarak kabul edilen çekirdek aileden farklı özellikler sergilemektedir. Kongar’ın da belirttiği gibi (1985: 434), ülkemizdeki çekirdek aile yapısı ileri derecede sanayileşmiş ülkelerdeki çağdaş aileden değişik bir takım nitelikler sergiler. Bu farklılıklar, aşağıda ele alındığı üzere, aile içi ilişkilerin incelenmesiyle daha iyi anlaşılacaktır.

“Hane halkı esası”na ve “yerleşim yeri esası”na göre yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, Türkiye’de aile yapısının köy ve kent düzeyinde biçimsel açıdan çekirdek nitelikte, aile içi ilişkiler açısından ise geniş aileyi yansıtır özellikler taşıdığını göstermektedir. Bunun somut göstergesi ise; ailede otorite ve karar alma yetkisinin köy kent ekseninde önemli bir farklılık göstermemesi, ataerkil ailelerde baba, çekirdek ailelerde de koca otoritesinin görülmesidir.

Aile içi ilişkileri incelemeye yönelik araştırmaların ortak sonucu; erkeğe oranla kadının aile içi düşük statüsü üzerinde toplanmaktadır. Bu konuda dikkati çeken nokta, geleneksel yapıdan kaynaklanan ve cinsiyete bağlı rol ayrımından doğan bu farklılaşmanın kadın ve erkek tarafından doğal bir süreç olarak kabullenilmesidir. Deniz Kandiyotti (1984) bu konu ile ilgili olarak, sosyo ekonomik değişmelerin kadının durumunda pek değişikliğe yol açmadığını, cinsiyet rollerinde hemen her alanda olduğundan daha az değişme olduğunu, gelecek için de çok az değişme beklendiğini vurgulamaktadır. Ona göre bu alan, değişen yaşam biçimlerinin pek etkileyemediği kültürel normlarla bağlantılıdır. Söz konusu durum kadının eve para getirebildiği durumlarda bile kazanılan paranın erkeğe teslimi ile meşrulaştırılmaktadır (Akt: Kağıtçıbaşı, 1981: 34).

Kent yaşamı ve eğitim düzeyinin yükselmesinin eşler arası ilişkilerin değişmesine de neden olduğu bir gerçektir. Bu konuda Fişek'in açıklamaları kayda değerdir. Fişek'e (1996: 1-11) göre, eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan ve kentlerde yaşayan eşler, birliktelik ve yakınlıkla ilgili olarak eşitlikçi bir tutum sergilemekte ve böyle bir beklenti içinde olduklarını belirtmekte; daha çok birlikte karar vermektedirler. Ancak bu değişim her alanda ve tutarlı olmamaktadır. Örneğin, eğitim düzeyi yüksek ana-babalar, çocukları ile daha yakın ve paylaşımcı bir eğilim içinde olsalar da, bu eğilim, ana-babalarla çocukları arasındaki hiyerarşiyi etkilememektedir. Bunun yanında ana-babalar, çocuklarına karşı güçlü bir dayanışma göstermekle beraber, kendi aralarında ki hiyerarşi de devam etmektedir. .

Sonuç olarak, toplumsal değişimlere paralel aile yapımızda gözlenen değişmeler; işlevlerden ziyade öncelikle biçimi belirtir nitelik taşımakta ve yeni yapıda eski değerler etkisini sürdürmektedir. Bir başka deyişle, Türk ailesi, geleneksel ve modern değerlerin içi içe girdiği ve birlikte hareket ettiği geçiş halinde bir aile biçimi sunmaktadır. Gelenekselliğin ve modern değerlerin ise zaman zaman bir biri ile çakışarak ya da çatışarak aile içi ve aile dışı kişiler arası ilişkileri olumsuz yönden etkilediği ve birçok ailevi soruna da kaynaklık ettiği de gözden kaçmamaktadır. Tıpkı kuşaklar arası çatışmalarda, aile içi şiddet olaylarında vs. olduğu gibi.

6. AİLE İÇİ ŞİDDET VE TÜRLERİ

Geleneksel yapımızda bireyler demografik özelliklerine göre belli rolleri üstlenir ve oynarken, cinsiyet önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, erkeğin üstlendiği ve oynadığı rolde üstün bir statüden hareket etmesi, daha öncede belirtildiği üzere, değişen yaşam koşullarına nazaran daha yavaş değişen kültürel normlardan kaynaklanmaktadır. Bu noktada aile içinde kız ve erkek çocuğa atfedilen roller ve onlarla ilişkiler, genel olarak kadın erkek rol farklılaşmasını temellendiren değerlere paralel ele alıp incelenmelidir. Söz konusu kültürel normların değişmeye karşı direnci ise sosyalleşme boyutunda kuşaktan kuşağa aktarılan değerler bağlamında aranmalıdır.

Erkeğe üstün kadına ise düşük pozisyonda roller biçen kültürel yapımız, sürekli değişimler karşısında kimi zaman toplumsal, kimi zaman aile içinde ve kimi zamanda bireysel düzeyde patlamaların yaşandığı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu noktada aile içinde eşler arasında ya da ebeveyn ile çocuk veya çocukları arasında gözlenen şiddet, tıpkı cinsiyet rollerinden kaynaklanan farklılaşmanın meşrulaştırılması gibi meşrulaştırılan bir olgu olarak karşımıza çıkmakta ve onu tam anlamıyla ortaya koyabilme girişimlerini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Toplum yapısının çekirdeğini oluşturan aile, bireyleri ile birlikte o toplumun korunması, güçlendirilmesi ve refahının arttırılmasında önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla toplumsal ve bireysel boyutta her an karşılaştığımız şiddet olgusunun aile içinde yaşanmasının yol açacağı zararlar, toplumsal yapıyı bu günkü ve gelecekteki boyutuyla önemli oranda etkileyeceğinden dikkatle ve özenle ele alınması ve acil çözümlerin üretilmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun önem ve ciddiyeti anlaşılmış olmalı ki, gelişmiş batı ülkelerinde “Son 20-30 yıl içinde aile içi şiddet, psikologlar, hukukçular, feministler tarafından üzerine durulan güncel bir konu olmuştur (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995: 8). Ülkemizde ise aile içi şiddetin ivedilikle ele alınması gereken bir sorun alanı olarak görülmesi ve konuya ilişkin çalışmaların yapılması, 1980’lerin sonunda gelişen kadın hareketlerine paralel olmuştur (Yıldırım, 1998: 23).

Bugün bütün dünyada önemli bir sorun olarak kabul edilmesine rağmen, tarih boyunca aile içi şiddet, aileyi çevreleyen, toplumsal düzenden ve insan sağlığından sorumlu kişiler ve kurumlarca önemsiz, ailenin özel bir sorunu olarak görülmüş ve dışarıdan yardım yapılmasının mümkün olamayacağı savunulmuştur. Bugün de geçerli olmak üzere, örneğin; hekimlerin karşılaştıkları hastaların maddi durumları iyi ise aile içi şiddet olasılığını genellikle göz ardı ettikleri görülmektedir (Scutt, 1983: 216). “Polis de aile içi şiddetin polisi ilgilendirmediğini düşünmekte, ve “karı koca ve aile fertleri arasına girilmez” düşüncesi ile de bu tür olayları görmezden gelmektedir” (Akıncı, 2003: 7-8).

Bu kurumsal bakış açılarının yanında şiddetin, aile içi ilişkilerde, itaatsiz, otoriteye karşı gelen aile üyesini (kadın ve/veya çocuğun) yanlış olduğu düşünülen davranıştan vazgeçirme, onu çocuğa karşı bir disiplin yöntemi olarak uygulama ve bunların yanında, özellikle çocukların ve mali açıdan eşlerine bağımlı kadınların şiddete rıza gösterip bu yaşamlarını hiç değiştirmeye çalışmamaları ve bu uygulamaların kültürel normlarca kabul görmesi ve meşru sayılması gibi birçok nedenden ötürü hala gizli kalma olasılığı yüksek bir olgu olarak karşımıza çıktığını görüyoruz (Steinmetz, 1986: 51-65).

Bu gizliliğe rağmen, ailede şiddetle ilgili olarak yapılan yerli ve yabancı araştırmalarda, ailede şiddetin her türünün yoğun bir şekilde yaşandığını, ancak güçsüz ve çaresiz olan kadınlara ve çocuklara yöneltilen şiddetin daha da yoğun olduğunu görmekteyiz. Bir başka deyişle, aile içi şiddet en fazla erkekler tarafından kadınlara yönlendirilirken, bir halk sağlığı problemi olan şiddete karşı özellikle çocuklar çok daha fazla duyarlı olmaktadır. Çünkü aile içi çocuğa yönelik şiddet çocukta fiziksel yaralanmalara yol açmasının yanı sıra bilişsel, davranışsal, sosyal ve duygusal fonksiyonlar üzerinde zararlı etkilere de sahiptir. Aile içi şiddet çocuklarda sağlık sorunlarına yol açmakta ve aile içi istismarın tüm genetik hastalıkların toplamından daha fazla insanın hayatına zarar verdiği bildirilmektedir (Nicolson ve Wilson, 2004: 267).

Çocuklar üzerindeki etkilerinin araştırılmasına göre şiddet birçok farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu tanımlamalarda gözlemlenen, çocuk istismarı, ana-baba arasında saldırganlık ve direkt tanık ya da kurban statüsünde toplumsal şiddetin ayrı ayrı ele alınarak incelenmeye çalışılmasıdır. Oysa çoğu zaman bir arada gözlemlenen bu şiddet eylemlerinin her birinin ayrı bir araştırma konusu olarak ele alınıp incelenmesi ve bir biri ile ilişkilendirilmemesi aile içi şiddet eylemlerinin tespitinde gerçek oranlara ulaşmayı engellemektedir. Örneğin, 1990'da yapılan bir çalışmada (Mass. Department of Social Services'te) istismara uğrayan 200 çocuğun %30'un da aile içinde erişkin şiddeti de bulunduğu bildirilmiş, bu oran daha yakında yapılan çalışmalarda %48'e kadar yükselmiştir. Edleson'un 1999'da bu iki şiddetin bir arada bulunma sıklığı ile ilgili yayımlanmış 35 makaleyi değerlendirdiği bir çalışmadan elde ettiği sonuçlar, bu iki şiddetin %30-60 arasında bir arada bulunduğunu göstermektedir (Osofsky, 2004: 482).

Ülkemizde olduğu gibi tüm dünyada aile içi şiddetle ilgili istatistikler tipik olarak gerçekten daha düşük rakamları yansıtmaktadır, çünkü kurbanlar tarafından çeşitli nedenlerle tüm olaylar bildirilmemektedir (Nicolson ve Wilson, 2004: 267). Bunun bir diğer nedeni ise, Margolin ve Gordis'in de (2004: 152) belirttiği gibi, tanımlardaki ve veri toplama yöntemlerindeki farklılıklar olmaktadır. Örneğin, ABD'de bulunan Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Merkezi her 1000 çocuktan 23'ünün fiziksel, cinsel istismara ya da ihmale uğradığını tahmin ederken, ulusal düzeyde yapılmış başka bir çalışmanın sonucuna göre ise, ciddi fiziksel istismara uğrama oranı 1000'de 49'dur (Straus ve Diğerleri, 1998: 249). Straus (1992: 108), her yıl 10 milyondan fazla çocuğun ABD'de anne babası arasındaki fiziksel saldırganlığa tanıklık ettiğini tahmin etmektedir. Kısaca, toplumsal şiddet ve aile içi şiddet oranları genellikle mülakat şeklinde yapılan çalışmaların sonucuna dayanmaktadır. Bu nedenle gerçek rakamlar daha büyük olabilir. Örneğin Richters ve Martinez (1993: 7-21), aile içi şiddette dahil toplumsal şiddete maruz kalmanın çocuklar için oldukça sık olduğunu, her üç çocuktan birinin bu şiddete kurban, her 100 çocuktan 90'ının da tanık olduğunu belirtmektedir.

Araştırmalardan, en yaygın haliyle kocanın karısına, ebeveynlerin çocuklarına yönelttiği şiddet eylemlerinin, cinsel kimlik ve erkek otoritesine ilişkin çatışmalardan kaynaklandığına ilişkin çeşitli veriler elde edilmiştir. Bu veriler Türkiye için de bir kalkış noktası oluşturabilecek niteliktedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1985: 8).

Kadın-erkek statü farklılığına dayanan toplumsal değerlerimiz yaş, cinsiyet ve iş üstünlüğüne dayalı tahakküm kurma gücünü de erkeğe verince, aile içinde şiddet, cinsiyetler arası farklılaşmalarda kaynağını bulan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu toplumsal değerlerimize ilave olarak, aile içi şiddetin toplumsal boyutta da mahrem bir konu olarak algılanması, bu konuda kadına ve çocuğa yönelik yasal önlemlerin yeterince alınamamasının nedenini oluşturmaktadır.

Aile içinde şiddetle ilgili yeterli istatistiksel verilere ulaşamaması, araştırmacılar tarafından, araştırmalarda resmi kayıtlara geçen aile içinde (özellikle) kadına yönelik şiddet vakalarının, gerçeğin tamamını değil, sadece bir kısmını yansıtır biçimde olduğunun özellikle belirtilmesi de, toplumsal yapımızda aile içi ilişkilerin mahremiyetine vurgu yapmaktadır. Bunun yanında çocuğa yönelik şiddet vakalarının resmi kayıtlara eksik bir biçimde, yanlış tanımlarla ve kimi zamanda hiç yansıtılmaması, konunun ne kadar vahim ve acil müdahaleler gerektiren bir durum olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu noktada sorulması gereken sorulardan bir tanesi, acaba şiddeti körükleyen toplumsal değerlerimiz ve yetersiz yasal düzenlemelerimiz mi olmaktadır?.

Tılınç'ın da (1997: 5) belirttiği gibi, şiddetin meşru görülmesi, önce ailede sonara da toplumda tekrar tekrar üretilmesine ve bir sorun çözme yöntemi olarak kuşaktan kuşağa aktarılmasına yol açmaktadır.

Aile içi şiddet, aile içinde bir ya da daha fazla bireyin başka bir aile üyesi tarafından duygusal, fiziksel, seksüel ve/veya ekonomik istismara maruz kalmasıdır. Bununda ötesinde fiziksel şiddete aşağılama, mental veya sözel istismar, yoksun bırakma (parasız bırakma veya izole etme gibi) ve diğer sindirme formları da eşlik

edebilir, hatta aile içi şiddet, sistematik olarak eleştirme ve küçümsemeyi de içerebilir (HMSO, 2003: 3).

Başka bir tanımda, aile bireylerinden birinin, diğer bir aile bireyini sindirme, öfkelenendirme veya duygusal baskı altına almaya yönelik fiziksel ve sözel davranışları şeklinde tanımlanan aile içi şiddet, uygulama biçimi bakımından dövme, yaralama, sakat bırakma, cinsel saldırı, saldırı ve öldürmeye kadar giden fiziksel şiddet ve sözle somut olarak belirlenemeyen beden dili şeklinde, sözlü, duygusal ve zihinsel şiddet biçimlerinde de olmaktadır (Özgüven, 2001: 297).

Aile içi şiddet en fazla erkekler tarafından kadınlara yönlendirilir (Grace (1995), Hague Males (1993), HASK (1993)) ve genellikle, kadına karşı, şu anki ya da eski eşi tarafından uygulanan bir davranış olarak tanımlanır (CDC, 1998: 849-853). Her yıl iki milyon kadının partneri tarafından istismar edildiği ve tüm kadınların %50'sinin de hayatlarının bir döneminde aile içi şiddet kurbanı olacağı tahmin edilmektedir (Walker, 1994: 57-74). Fakat bu hayat boyu görülen şiddetin prevelansı (sıklığı) örneklerin nasıl seçildiğine, şiddetin nasıl ölçüldüğüne ve tanımlandığına göre değişmektedir (Strausse, 1990: 47).

“...En yaygın şekliyle, eşler arasında, kocanın karısına şiddet uygulaması ve ebeveynlerin çocuklara karşı yönelttikleri şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu yaygın iki şeklin dışında çocukların (özellikle buluş çağındaki ve yetişkin çocukların) anne/baba ya da büyükanne/büyükbabaya uyguladıkları şiddet ya da kadının kocasına karşı öldürmek dâhil uyguladığı şiddet olarak da (nadir de olsa) görülmektedir” (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1985: 8). Aile içi şiddetin bir diğer biçimi de çocukların birbirine uyguladıkları şiddettir.

Aile içi şiddetin temel nedenleri açık olmamakla beraber, bazı sosyal faktörler sürekli olarak şiddetle birlikte bulunmaktadır. Bu faktörler üç genel kategoriye ayrılabilir: Sosyo-demografik faktörler (ırk, etnisite ve yaş), alkol ilaç ve madde kullanımı ve sosyal entegrasyon (evlilik statüsü, işsizlik, bir dine mensup olma, sosyal aktivitelere katılım) gibi (Soler ve Diğerleri, 2000: 721). Yapılan bir çalışmada, istismar

anında kötü muamele gördüğünü iddia eden kadınların %60'ının eşlerinin alkolün etkisinde, 1/3'ünün ilaç kullandığı ve %21'inin de hem ilaç hem alkolün etkisinde olduğu rapor edilmiştir (Roberts, 1987: 82-93).

Bazı kaynaklar aile içi şiddeti, ortaya çıkış biçimi ve nedenlerine göre beş grupta değerlendirmektedir (Aksoy, 1993: 10):

1- Fiziksel şiddet: Dövme, tokatlama, tekmeleme ve yakma gibi eylemlerin yer aldığı şiddet türü.

2- Cinsel Şiddet: Seksüel motivasyona bağlı olarak yapılan şiddet türü.

3- Duygusal Sömürü: Sevgi göstermeme, aşağılama, devamlı eleştirme, kıskançlık ve reddetme gibi eylemlerin yer aldığı şiddet türü.

4- İhmal: Kişinin sosyal ihtiyaçlarını gidermeme biçiminde olup daha çok yaşlıların ve çocukların maruz kaldığı bir şiddet türü.

5- Ekonomik Sömürü: Kişinin parasını yönetme, başka kişiye ait paradan çıkar sağlamaya yönelmek.

Yukarıdaki sınıflamadan da görüleceği üzere aile içi şiddet "...aile içindeki güç ilişkilerinde belirlenerek, güçlüden güçsüze yönelik gerçekleşmektedir..." (Rittersberger, 1997: 5). Böylece, en yaygın şekilde aile içinde kadına ve çocuğa yönelik gerçekleşen şiddet eğilimleri, zamanla güç ilişkilerindeki rollerinin değişmesi ile değişmekte, faili mağdur, mağduru ise fail statüsüne taşıyabilmektedir. Böylece kadının erkeğe, çocukların ebeveynlere yönelik şiddet eylemleri (nadir de olsa), aile içi şiddetin bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Kuramsal olarak ele alındığında, eşler arasında yer alan aile içi şiddeti her hangi bir eş diğerine uygulayabilir. Ancak yapılan araştırmalar, aile içerisinde eşler arası şiddet vakalarının %90'ından fazlasında kadınların şiddete maruz kaldığını göstermektedir" (Dobash ve Dobash, 1979: 4).

Aile içi şiddeti, toplumun en küçük birimini oluşturan bir ikili ilişki içinde, eşlerden birinin diğerine zarar verecek davranışlarda bulunması şeklinde tanımlayan Polat'a (2001: 20-21) göre, eşler arasındaki şiddet, üç biçimde karşımıza çıkmaktadır.

1- Fiziksel şiddet: Fiziksel olarak ağır zarar veren ve ya verebilecek olan her tür davranış.

2- Duygusal istismar: Eşlerden birinin diğerini sürekli eleştirmesi, aşağılayıcı sözler söylemesi, yeterince para vermemesi, arkadaşları ve ailesi ile görüşmesini engellemesi, yapmak istemediği şeylere zorlaması, çocuklarından ayırma konusunda tehdit etmesi, yardıma muhtaç ya da hasta durumdayken yeterli desteği vermemesi bunların yanında, inancını ve geldiği sosyal sınıfı aşağılaması.

3- Cinsel istismar: Bir kişiyi, istemediği zaman ve şekilde cinsel ilişkiye zorlamak; gebelik ve ya seksüel yolla bulaşan hastalıklara yakalanmasına neden olmak gibi davranışlar bu başlık altında toplanabilir.

Güneri'nin (1996: 8), "Aile İçinde Kadına Yöneltilen Şiddet" adlı incelemesinde de belirttiği gibi, şiddeti uygulayanların %95'inden fazlasını erkek, şiddete maruz kalanların %90'ından fazlasının kadın ve çocuklar oluşturmaktadır.

Aile içi şiddetin nedenlerini ortaya koymaya yönelik olarak geliştirilen yaklaşımlar incelendiğinde, bu yaklaşımlarda ileri sürülen hiçbir nedenin aile içi şiddeti tanımlamada tek başına belirleyici olamayacağı, birden fazla faktörün (örneğin bireyin kişilik özellikleri, içinde yaşanılan kültüre ilişkin özellikler, aile içindeki etkileşim ve ekonomik sorunların hepsinin birden) birlikte etkili olduğu görülür. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Aile Raporundan (2001: 51-52) elde edilen veriler bu yargıyı doğrular niteliktedir.

1- Ciddi yaralama ve öldürme vakalarının %20-50'si ailede olur. Öldürülen kadınların %40'ı kocaları tarafından öldürülmüştür, erkeklerin ise %10'u eşleri tarafından öldürülmüş olup, bunların %7'si kendini müdafaa sırasında ortaya çıkan durumdur.

2- Şiddet ailede öğrenilir. Şiddete maruz kalan kadınların %37'si çocuklarına şiddet göstermişlerdir. Şiddete maruz kalan çocuk, gelecekte şiddet gösterimine adaydır. Görüldüğü gibi şiddet şiddeti doğurmaktadır.

3- Tüm katillerin ailede şiddete maruz kaldıkları görülmüştür. Demek ki, ailede şiddet yalnızca bireysel bir sorun olarak kalmayıp, toplumsal bir sorun haline gelmektedir.

4- Çoğunlukla şiddetin bulunduğu ailelerde geçmişe ait benzer öykülere rastlanır. Şiddete başvuran kadında, ailede şiddet, alkol sorunu ve çocukların şiddete maruz kalması söz konusudur. Erkeklerde ise duygusal sıcaklıktan yoksun bir aile geçmişi, koruyucu tutumdan yoksun ve şiddetin var olduğu alkol bağımlılığı görülen bir ortam söz konusudur.

5- Şiddete başvuran erkekler çoğunlukla engellenme eşiği düşük, dürtü kontrolü zayıf, patolojik düzeyde kıskanç ve alkole düşkün bireylerdir.

Görüldüğü gibi, aile içi şiddet, aile bireylerinin birbirlerine ve genelde de güçlü olanın güçsüz olana uyguladığı fiziksel, cinsel ve duygusal nitelikteki olumsuz eylemlerdir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, şiddet, hem bireysel hem de toplumsal etkenlerle ilgili bir olgudur. Gerek bireysel düzeyde gerekse toplumsal düzeyde yaşanan şiddet eylemleri birbirini besler bir biçimde karşımıza çıkar. Öyleyse, ailede şiddet varsa toplumda da vardır. Ya da toplumda şiddet olayları yaşanıyorsa bunun ailenin işleyişine yansımaları kaçınılmazdır. Bu açıklamadan hareketle şiddeti bireysel ilişkiler bağlamında hem üreten hem de onu meşrulaştırarak toplumsal boyuta taşınmasında önemli bir rol oynayan kurumlardan biri ailedir diyebiliriz. Ancak, aile içi şiddet olaylarının açığa çıkarılmasında yaşanan güçlükler, aile içi ilişkilerin mahremiyetinden ve buna bağlı olarak aile içinde yaşanan şiddet olaylarının meşrulaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada, aile içi şiddete dayanan suçların gizli kalma ihtimali de artmakta, bu gizlilik, bir yandan aile içi şiddet olaylarının ortaya çıkmasını ve çözümünü engellerken,

diğer taraftan şiddetin yeniden üretilerek toplumsal boyutta daha büyük şiddet olaylarının yaşanmasına da neden olmaktadır.

7. ÇOCUK KAVRAMI

7. 1. Çocuğun Tanımı

Çocuğu, çocukluk dönemini incelemeye ve tanımlamaya yönelik literatür incelendiğinde, bu konuda genel geçer bir tanımlamaya ulaşmanın güç olduğu açıkça görülür. Bu güçlük genel olarak, çocukların farklı gelişim aşamalarından geçerek olgunlaşmalarından değil, Polat'ın da (2001:6) belirttiği gibi, çocukluk döneminin başlangıcı ile bitiş zamanı arasındaki görüş farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu farklılaşma, aynı zamanda tanımlamalarda çeşitliliğe yol açarken, diğer taraftan mevcut sosyo-kültürel, politik ve ekonomik yapılarla da ilişkilidir.

Bu konuda sağlıklı bir tanımlama yapabilmek için hem çocukluk döneminin genel özelliklerini, hem de mevcut sosyo-kültürel, politik, hukuki ve ekonomik yapının çocuğa bakış açısını iyi bilmek gerekmektedir.

Mevcut sosyo-kültürel, ekonomik, hukuki ve politik yapılar bir bütün olarak toplumsal yapıyı oluşturur. Toplumsal yapının bütünlüğü, yine bu yapıyı oluşturan toplumsal kurumlar tarafından bireylere atfedilen statülerin gerektirdiği toplumsal rollerin yerine getirilmesi ile sağlanır. Bu süreçte ilk görev aile kurumuna düşmektedir. Mevcut yapının şekillendirdiği temel toplumsal kurumlardan biri olarak aile, bu özelliklerin biçimlendirdiği davranış şekillerini, sosyalleşme süreci içinde çocuğa aktararak, kendisine ve mevcut yapıya uyumlu bireyler yetiştirme görevini de üstlenir.

Aile, üyelerinin birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini belirleyen işlevlerle yükümlüdür. Bu açıdan aile, Dönmezer'in de (2001: 3–4) vurguladığı gibi, hem kendine özgü nitelikler taşır hem de, diğer ailelerle benzer özellikler gösterir. Örneğin her ailenin yemek yeme alışkanlıkları, kendi aralarında kurdukları iletişimin biçimi ve yaptıkları espriler ailenin kendine özgü nitelikler gösterirken, aileler arasındaki benzer özellikler ise, daha çok, toplumsal değerler, siyasal inançlar ve toplumsal olaylara bakış açılarında

görülebilir. Kısaca aile, içinde bulunduğu toplumsal yapının sahip olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik niteliklerinin bir yansımasıdır. Bu yansımanın, aile aracılığı ile ulaştığı diğer bir kesim ise de çocuklar olmaktadır.

Aileyi, içinde bulunduğu kültüre bağlı bir sistem olarak ele alan Cüceloğlu'na (2002: 49) göre, bireyler, aile yapıları içinde çeşitli roller üstlenerek, kendilerine özgü bir kişilik ve davranış yapısı oluşturur. Bu kişilik ve davranış türlerinin bazıları bireyleri uyuma, bazıları ise uyumsuzluğa götürür. Ancak, bireylerin uyumlu ya da uyumsuz kişilikler geliştirmelerinde rol oynayan faktörler sadece bunlarla sınırlı değildir. Birey henüz doğmamış bir fetüs halindeyken bile annenin gergin ya da huzurlu olması, sağlığa yararlı ya da zararlı maddeleri alıp almaması ve bunun fetüs tarafından algılanabilir olması gibi durumlarda, bireyin ileride uyumlu ya da uyumsuz kişilikler geliştirmesinde rol oynayan faktörler olmaktadır. Kısaca bireyin doğum öncesi ve doğum sonrası etkileşime girdiği ilişkiler, onun ruhsal ve fiziksel gelişiminde önemli derece de rol oynar.

Tüm bu faktörler ışığında çocukluk, birey olma sürecinin erken dönemlerini vurgular. Bu süreçte, “Öncelikle kabul edilmesi gereken, çocuğun olgunlaşmamış, anne-babaya bağımlı, özel ihtiyaçlara ve korunmaya ihtiyacı olan ve haklara sahip birey olduğudur” (Polat, 2001: 65).

Bir başkasının bakımına ve korumasına muhtaç olma başka bir ifade ile anne-babaya bağımlı olma çocuğun tanımlanmasında temel ölçütleri oluştururken, çocukluğun başlangıç dönemi olarak doğum öncesinin mi yoksa doğum sonrasının mı alınacağı ise bir yaklaşım sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık çocuk döneminin bitişi ise yasalarla ve olağanüstü bazı durumlarla bağlantılıdır. Olağan üstü durumlarla kastedilen ise bireyin çocukluğunu sona erdiren eylemleri olmaktadır. Örneğin; bireyin erken evlenmesi ya da erken yaşta çalışmak zorunda kalmasında olduğu gibi.

Çocuk kavramı, çocuğun gelişim özellikleri ve mevcut sosyo-kültürel, politik, hukuki ve ekonomik yapıdan etkilenecek tanımlansa da, bu tanımların ortak bir bakış açısını yansıttıkları, tanımlamalar arasındaki ufak tefek farklılıkların daha önce

belirtildiği gibi çocukluk döneminin başlangıç ve bitiş sürelerinin belirlenmesinden kaynaklandığı gözlenmektedir. Çünkü Wolff'un da (1999: 19) belirttiği gibi, zekâ gelişimi büyük oranda biyolojik özelliklere bağlı iken, doğumdan olgunluğa dek izlenen gelişim dönemleri, en geri zekâlısından en akıllısına değin bütün çocuklarda aynıdır; bir basamak öbürünü izler. Sonuçta, değişik dönemlerde çevredeki olayların çocuk tarafından nasıl algılandığı ve olumsuz bir ortam içine girdiğinde hangi yöntemin yardım için uygun olacağı, bu sınırlar içinde tahmin edilebilir. Wolff'a göre, tek başına bu dönemlerin sırası değil, çocuğun bu dönemlerde neler yaşadığı önemlidir.

Gelişim dönemleri tüm çocuklarda aynı olduğu için, genel olarak çocuk kavramı, bebeklikle erginlik dönemi arasında yer alan bireyler için kullanılan bir sıfatlandırma olarak karşımıza çıkar. Örneğin; Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğünde çocuk; bebeklik çağı ile erginlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1974: 190).

Ancak, henüz olgunlaşmamış, bağımlı ve korunmaya muhtaç olma gibi nitelikler çocuğun daha anne karnında olduğu dönemlere de vurgu yaptığı için biz çocuğu ve çocukluk dönemini, doğum öncesi dönemini de içine alacak biçimde aşağıdaki gibi tanımlamayı uygun görüyoruz.

Çocuk; fiziksel, psikolojik, ekonomik ve toplumsal açılardan bir başkasının bakımına ve korumasına ihtiyaç duyan ve bu nedenle bir diğerine (öncelikle ana-baba bunların yokluğunda ise ilgili kişi ya da kurumlara) bağımlı, henüz kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek olgunluğa erişmemiş bireydir.

Gelişim aşamaları açısından değerlendirildiğinde bireyi, gelişimin ilk aşamalarında, bir başkasının bakım ve korumasına muhtaç kılan ihtiyaçların, fiziksel ve psikolojik açıdan yeterince olgunluğa erişememiş olmakla ilgili olduğunu, ancak erginliğe yaklaşan aşamalarda ise, bu ihtiyaçların, belli bir fiziksel ve psikolojik olgunluğa erişen ergende, nitelik ve boyut değiştirerek farklı ihtiyaçlar niteliğinde devam ettiğini söyleyebiliriz. Gelişimin ikinci aşaması da denilen erinlik ve ergenlik döneminde ortaya çıkan gelişimsel özelliklerin, bu aşamada dışa dönük (aile dışına,

toplumsal çevreye yönelik) ilişkileri yoğun olarak yaşayan ergende, daha çok mevcut yapının sosyo- kültürel ve ekonomik nitelikleriyle bağlantılı olduğu gözlenir. Çünkü birey, bu dönemde, bir çocuktan ziyade bir erginin özelliklerine daha yakın iken, bu süreçte yaşanan ve ergeni bir başkasının koruma ve bakımına sokan ihtiyaçların, daha çok, söz konusu aşamada edinilen fiziksel, psikolojik ve toplumsal yeni özelliklerle, ergenin, toplumsal yapıya uyum sürecinde yaşanan güçlüklerden kaynaklandığı söylenebilir. Bu açıdan çocukluk dönemi, gelişim aşamaları arasındaki büyük farklılıklar nedeni ile tek bir tanımlamayla açıklanamayacak bir dönemdir.

Çocuk nedir? Sorusunu yanıtlamaya çalışan Franklin’de (1993: 21–27), bu konuda basit tanımlar yapmanın kolay olmadığından bahseder. Çünkü çocukluk deneyimlerinin çeşitliliği düşünüldüğünde, bu çeşitliliği yakalayacak basit formüller bulmak hiç de kolay olmamaktadır. Bu yüzden Franklin çocukluğa ilişkin beş noktayı ortaya koymaya çalışır.

Birincisi, çocukluk herhangi sabit bir döneme ait tek bir evrensel deneyim değildir. Daha çok tarihsel olarak değişen kültürel bir yapıdır. Franklin’e göre çocukluk, tarihsel gelişim süreci içerisinde kültürel çeşitliliğin ve göreceliğin bir yansımasıdır.

Çocuğu ya da çocukluk dönemini tanımlamada yaşanan güçlüklerden ikincisi ise, çocuğun farklı toplumlarda, çeşitli (cinsel, cezai ya da seçimle ilgili) faaliyetler açısından farklı yaşlarda yetkin sayılması sorunudur.

Üçüncüsü ise, çocuğun negatif bir bakış açısıyla, “yetişkin olmayanlar” şeklinde değerlendirilmesidir. Oysa çocukluk dönemini 0–18 yaş arası olarak ele alınırken, bu dönemin son aşamalarında çocuklar çocukluktan çok erginliğe daha yakın tutum ve davranışlar sergilemektedir.

Dördüncüsü, çocuk teriminin iktidarla olan ilişkisidir. Bu bakış açısından hareketle çocuk mecaz anlamda, iktidar olanlara rağmen, iktidar olamayan güçsüz bir grubu ifade etmek için kullanılır.

Beşincisi ve sonuncusu ise, tarihsel gelişim süreci içerisinde, çocuğa yönelik bakış açısında meydana gelen değişme olmaktadır. Eskiye göre bu gün çocukluğun, yaşamın özel bir evresi olarak ele alınmasının nedeni, modern toplumların çocuğa bakış açısıdır. Bu bakış açısı çocukluğu, yaşam eğrisini ikiye ayıran yapay iki dönemden birincisi olarak ele alırken, çocukluğun masumiyetine, zayıflığına, basitliğine, çaresizliğine ve akıl dışılığına da vurgu yapar.

Çocuğu, gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, “reşit” sayılmayan küçük yurttaş olarak tanımlayan Yörükoğlu’na (1984: 3) göre ise, çocukluk, üst sınırı belirsiz bir çağdır. Çünkü yasalar çocukluğun bitimini farklı şekillerde belirlemiştir. Bu belirleyiş, suç, çalışma koşulları ve evlilik gibi toplumsal olgular açısından değerlendirildiğinde, farklı tanımlamaları da beraberinde getirmektedir.

Zevklilere (1986: 203) göre, erginlik yaşı saptanırken, genellikle ırkın özellikleri, toplumsal ve iklimsel durum ve ülkenin gelenekleri her ülke için ayrıca göz önünde tutulur ve böylece erginlik (rüşt, reşit olma) yaşının ülkeden ülkeye 18 ile 21 arasında değiştiği gözlenir.

Ülkemizde de, yukarıda ki açıklamalara benzer şekilde, çocuk ve çocukluk dönemini tanımlamaya yönelik girişimlerin esas alınan ölçütlerin niteliğine göre farklılıklar gösterdiğini kolayca görebiliriz. Şöyle ki:

Türk Medeni Kanunu’na (Zevkliler, 1986: 196–202) göre; küçük denilince, genel olarak henüz 18 yaşını doldurmamış kişiler anlaşılırken, ergenliğin, eylem yeteneğini düzenleyen 10 uncu maddeden hareketle tanımlandığı görülür. Bu Kanun’dan hareketle erginlik (rüşt, reşit olma), “medeni hakları kullanma salahiyeti” ya da, “kişinin belli bir yaş ve düşünsel olgunluğa ulaşması” olarak tanımlanır. Yaş olarak bu sınır, düşünsel olgunluğu engelleyen (akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk vb. gibi) durumlar haricinde 18 yaşını doldurmuş olmak şeklinde belirlenmiştir. Buna, Türk Medeni Kanununda, yaşa bağlı olarak kendiliğinden kazanılan erginlik denmektedir (MK.11).

Türk Medeni Kanunu’na göre, “erginlik (yetişkinlik) onsekiz yaşının doldurulması ile başlar” (Md. 11).

Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, erginliğin çeşitleri vardır. İşte bu çeşitlilik, yukarıda da belirtildiği gibi, çocukluğun yasal üst sınırını belirleme de yaşanan belirsizliğin de nedeni olmaktadır. Çünkü medeni hakları kullanmak için bireyin mutlaka 18 yaşını doldurmuş olmasını gerektirmeyen durum ve haller, gerektiğinde yargıç onayıyla bireyi daha erken yaşta da ergin sayabilmektedir.

Bu haller Türk Medeni Kanun'unun 11, 12, 13, 14, 124, 124/1, 126, 127, 128, 129/I, II, III. maddelerinde açıkça belirtilmiştir (Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu, 2004).

Medeni Kanun'a paralel bir biçimde, Türk Ceza Kanunu'nda da yaş (onsekiz yaşını bitirmemiş olmak) ve ayırtetme gücü (kusurluluk), cezanın niceliğini ve niteliğini belirleyen bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır (Yeni Türk Ceza Kanun'u ve Diğerleri, 2005). Şöyle ki: "Kusurluluk" kavramı fiilin faili ile olan psişik, manevi ilişkisini kasteder. Her kişide kural olarak kusur yeteneği vardır. Bu kuralın istisnaları kanun tarafından gösterilmiştir. Kanunumuzda belirtilen bu istisnalardan bir tanesi de yaşla ilgilidir. Kanunumuz çocuklar için, yaşın kusur yeteneğine ve ceza sorumluluğuna etkisini ise üç devre içinde belirlemiştir (Önder, 1989: 256–272). Bu devreler 31. Madde'nin I, II ve III. bölümlerinde ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

İşlenen suçun niteliğine göre, suç işleyenlere, yaşlarından dolayı yapılacak indirim TCK'da ayrıntılı olarak verilmektedir.

Görüleceği üzere, kanunlarımız çocuğa yönelik düzenlemelerde, yaş haddini dikkate alırken, çocuğun salt biyolojik gelişimini değil, aynı zamanda toplumsal ve psikolojik gelişim düzeyini de dikkate almaktadır. Buna göre 12 yaşın altı bireylerde anlama ve eylemin sonucunu değerlendirme yeteneğinin hiçbir surette gelişmemiş olduğu kabul edilirken, 12- 15 ve 15–18 yaş arası çocuklarda kusur yeteneğinin varlığı kabul edilmekte, ancak yaşları nedeniyle cezalarında indirime gidildiği gözlenmektedir.

İnsan hayatını, evrensel bir değerlemeye olanak sağlayacağı düşüncesi ile zekâ, sosyal ve ruhsal gelişim açısından, genel olarak, iki kısımdan oluştuğunu söyleyebiliriz.

1- Doğum öncesi ve doğum sonrasını da kapsar biçimde, 0-18 yaş aralığı,

2- 18 yaşından sonraki dönem, yani erginlik dönemi.

Bu çalışmada birinci dönem yani 0–18 yaş aralığı önem taşımaktadır. 0–18 yaş aralığı genel olarak literatürde çocukluk dönemi olarak geçer. Ancak bu dönemde kendi arasında bir takım aşamalardan oluşur. Söz konusu aşamalar bireyin zekâ, fizik ve psikolojik gelişimi açısından farklı özellikler kazandığı aşamalardır. Bu aşamaların önemi ise, birbirini tamamlar biçimde devam ederek, bireyin kişilik gelişimine etkili olan olayları kapsamasından kaynaklanmaktadır. Böylece, bireyin gelişim aşamalarında yaşadığı olaylar, söz konusu gelişim dönemlerinin özelliklerine bağlı olarak onun kişiliğini de belirlemekte ve ileriki dönemlerde ortaya çıkabilecek uygun olmayan davranış ve düşünce yapılarının çözülmesinde de anahtar rolü oynamaktadır.

Şimdi bu aşamaların neler olduğuna bakalım.

7. 2. Büyüme ve Gelişme Süreci

Büyüme ve olgunlaşma, bireyin erginlik aşamasına gelinceye dek geçirdiği biyolojik değişimleri ifade eder. Bu iki kavramı kapsar biçimde “**gelişme**, doğumdan ölüme kadar kişinin geçirmiş olduğu değişiklikleri anlatır” (Bacanlı, 2004: 40). Buna göre, çoğu zaman birbiri ile karıştırılan bu kavramlardan gelişme, diğer iki kavrama göre hem daha geniş kapsamlı, hem de daha uzun bir süreci ifade eder. Çünkü “İnsan gelişimi denildiği zaman, döllemeden başlayarak, yaşamın sonuna kadar yer alan süreç anlaşılmaktadır” (Erden ve Akman, 2003: 24).

Yapısal artışı dile getiren **büyüme**, bedende gerçekleşen kilo ve boy artışı gibi niceliksel değişiklikleri ifade ederken, **olgunlaşma**, büyüme süresinde kişinin genetik yapısının yönlendirilmesiyle oluşan biyolojik boyuttaki gözlenir, fonksiyonel değişiklikler anlamına gelir. Diğer bir deyişle büyüyen organizmanın kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilecek fizyolojik güce ulaşmasıdır (Aydın, 2004: 30). Örneğin bir yaşına gelmiş bir bebeğin, normal çevresel koşullarda yürüme davranışını gerçekleştirmesi gibi.

Olgunlaşma çevre faktörlerinden oldukça bağımsızdır. Çevre, normal koşullarda olgunlaşmayı etkilemezken, çevresel uyarıcıların yetersizliği durumunda etkin olabilmektedir.

O halde diyebiliriz ki, “büyüme ve gelişme büyük oranda önceden planlanmıştır. Hastalık ve kötü beslenme gibi nedenler olmadığında büyüme ve gelişme halindeki insan bedeni adeta “belirli bir hedefe varmaya” çalışmaktadır” (Kulaksızoğlu, 1999: 38).

İnsanın gelişim süreci değerlendirilirken fiziksel büyüme ve olgunlaşma yanın da üzerinde durulması gereken kavramlardan biri de **öğrenme** kavramıdır. Aydın’a (1999: 6) göre, öğrenme genel olarak, yaşantı yoluyla kazanılan kalıcı davranış değişiklikleri olarak; çocuğun basit bedensel edimlerden, uygun cinsiyetle özdeşleşme ve yetişkin standartlarına göre hareketlerini denetlemeye kadar uzanan kompleks bir süreç olarak tanımlanır.

Kısaca, öğrenme, hem bireyin bio-fizyolojik güdülerine hem de sosyal ve kültürel koşul ve beklentilerine bağlı olarak gelişir. Böylece birey gelişim süreci içerisinde pek çok davranışı bio-fizyolojik güdülerinin ve içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevresinin etkisinde kalarak öğrenir. Sonuçta, sağlıklı bir kişilik gelişiminde, sosyo-kültürel çevre içinde tekrar ve yaşantısal deneyimlerle öğrenilen davranışlar en az bio-fizyolojik güdülerle kazanılan davranışlar kadar etkilidir.

Bir insan ömrü kadar uzun bir süreyi içeren gelişme, bireyler arası benzerlikler ve farklılıklara kaynaklık eden fiziksel ve psiko-sosyal değişikliklerin tümünü kapsarken, aynı zamanda ortak bazı ilkelere göre gerçekleşir.

Erden ve Akman’a (2003: 38–39) göre, bu ilkeler, kalıtım, çevre ve zaman etkileşiminin yanı sıra, gelişimde önemli olan ilkelere ve bu ilkeler hem doğum öncesi hem de doğum sonrası için geçerlidir. Şöyle ki;

1- Gelişimin yordanabilir bir sıra izler (gelişimin sırası ilkesi): Bu ilkeye göre bedensel ve motor gelişim sırasında yapısal ve işlevsel özellikler belirli bir sırayla ortaya çıkarlar.

a. Gelişim baştan ayağa olur. Doğum öncesinde, bebeğin ilk önce başı, daha sonra başa yakın bölgelerden sırasıyla ayaklara doğru bir gelişme ortaya çıkar. Doğumdan sonra da ilk önce baş, daha sonra gövde, en sonra da bacak ve ayak kaslarının kontrolü ortaya çıkar.

b. Gelişim bedenin iç kısımlarından dışa doğru, merkezi bölgelerden uzaktaki organlar yönünde oluşur. Örneğin ilk önce omuzlar, daha sonra kollar, en sonra da eller gelişir, ellerin kontrolü parmakların kontrolünden daha önce ortaya çıkar.

c. Gelişim genelden özele doğrudur. Bebekte ilk önce ayrılaşmamış büyük kas hareketleri, daha sonra küçük kasların kontrolü gerçekleşir.

2- Gelişimde bireysel ayrılıklar vardır: Gelişme, olgunlaşma süreci ile yaşantılar arasındaki öğrenmenin etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Yani, biyolojik potansiyelin tam olarak ortaya çıkabilmesi (olgunlaşma) için, bireyin gerekli öğrenmeleri gerçekleştirebileceği yaşantılar geçirmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu ilke doğrultusunda her birey değişik ve tektir. Gelişme boyunca ilk önce emeklemek- sonra yürümek, önce sesler çıkarmak-birkaç anlamlı sözcük kullanmak- cümle kurmak gibi aynı sırayı izleyen benzer süreçlerden geçilse bile, taşınan farklı kalıtsal yapılar ve çevresel koşullar nedeniyle hiçbir birey bir diğerine tam anlamıyla benzemez.

3- Yaşamın değişik dönemlerinde farklı türden gelişmeler önem kazanır: Farklı gelişim dönemlerinde, değişik gelişim özellikleri ön plana çıkar. Örneğin bebeklik döneminde bedensel ve motor gelişim, psikolojik ve zihinsel gelişimden daha hızlı ve baskındır. Ergenlik çağına gelindiğinde, psikolojik ve cinsel gelişme daha ön plana çıkar. Yetişkinlik dönemine gelindiğinde, bedensel ve motor gelişim önemini kaybeder.

Yapılan gözlemler, çocuklarda, belli gelişim dönemlerinde ortak eğilimlerin ve davranış kalıplarının bulunduğunu ortaya koymuştur (Yörükoğlu, 1982: 15). Buna göre her bir yaş diliminde yer alan çocuklar da (Örneğin, 3-4 yaş gibi), fiziksel ve psiko-sosyal gelişim aşamaları açısından ortak noktalar bulunmakla beraber, kalıtım ve çevre

gibi faktörlerin etkisi ile bu sürecin, bireyler arası benzerliklere ve farklılaşmalara neden olacak şekilde geliştiği de gözlenir.

O halde, “İnsan gelişimi, kalıtım ve çevre arasındaki sürekli ve karşılıklı etkileşimin ürünüdür” (Aydın, 1999: 1). Bu etkileşim sonucu ortaya çıkan benzer ve farklı davranışlar, organizmanın karşılaştığı, belirli zaman dilimleri içindeki uyarıcıların niteliği ve miktarı ile de yakından ilgilidir. Çünkü organizma Bacanlı’nın da (2004: 46) vurguladığı gibi, belirli zaman dilimleri içerisinde karşılaştığı uyarıcılara sahip olduğu kalıtsal potansiyele, toplumsal beklentilere ve bireysel eğilimlerine bağlı olarak tepki vermektedir.

Kalıtım ve çevresel faktörler, çocuğun gelişimi olumlu biçimde etkilediği gibi, olumsuz biçimde de etkileyebilmektedir. Sonucu belirleyen, hem gelişim aşamaları üzerinde rol oynayan faktörlerin çeşitliliği, hem de bu faktörlerin olumlu ya da olumsuz nitelikleri olmaktadır.

Yukarıda sözü edilen faktörler, çocuğu tanıma ve tanımlamaya yönelik çalışmalarda karşılaşılan sorunlara da kaynaklık etmektedir. Bunlardan biri çocukluğun başlangıcı olarak hangi dönemin kabul edileceği sorunu olurken, diğer bir sorunda, çocukluk döneminin bitiş aşamasının belirlenmesi sorunu olmaktadır. Çocuğun gelişim aşamalarının başlangıcı ve bitiş konusunda yaşanan bu belirsizlikler, yer ve zamana bağlı olarak, çocuklarda gözlenen fiziksel ve psiko-sosyal gelişim özelliklerinden, çocuğun içinde bulunduğu toplumun ona bakış açısına ve bu bakış açısının gelişiminde etkili olan psikolojik, sosyo-kültürel, ekonomik ve yasal düzenlemelere kadar uzanabilmektedir. Bu nedenle, öncelikle kabul edilmesi gereken, çocuğun gelişim aşamalarının, yukarıda sayılan faktörlerin etkisi ile tek bir standart sıralamaya imkân vermediği ve yine aynı nedenlerden dolayı çocuk tanımlamalarında ve ona yönelik uygulamalarda farklılıklar yaşandığıdır.

Çocuğun ve gelişim dönemlerinin tanımlanması güçlüğünden doğan bu sorunların, çocukla ilgili farklı çalışma alanlarına da yansıdığı açıkça görülür. Tıpkı çocuk istismarı ve ihmali çalışmalarında olduğu gibi. Bu konuda yaşanan problemler,

Polat'ın da (2001: 63) belirttiği gibi, toplumların çocuklarını ne zaman bir kişiliğe sahip olduğu, ne zaman kendi başına bağımsız birey olduğu konusunda değişik yaklaşımlara sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Böylece, çocuk istismarı ve ihmali uygulamaları, doğum öncesi ya da doğum sonrası dönemlere yönelik olarak, farklı toplumlar açısından ele alındığında farklı bakış açılarını ortaya koyar. Örneğin, fetusa yönelik zarar verici uygulamalar (düşükler gibi), canlanma anından başlayarak, çocuğu insan olarak kabul eden toplumlarca çocuk istismarı olarak kabul edilirken, diğer uçta bazı toplumların, çocuğu doğduktan sonraki birkaç dakikaya dek (ağlayana ve ilk kez meme emene dek) birey olarak kabul etmediği ve buna bağlı olarak, doğumdan hemen birkaç dakika sonraki infantist (çocuğun annesi tarafından öldürülmesi) uygulamalarını, doğurganlığın düzenlenmesi mantığı ile meşrulaştırdığı görülür.

O halde, çocuğa yönelik bir tutum ya da davranışın istismar ya da ihmal olarak kabul edilip edilmemesinin temelinde öncelikle, o toplumun çocuğu ne zaman bir birey olarak kabul ettiği anlayışı yatmaktadır. Diğer taraftan bu anlayış, ayrıca, gerek aile içinde gerekse eğitim kurumlarında, çocukların disipline edilmesi adına, istismar ve ihmal niteliğindeki bazı davranış ve tutumları da meşru kılabilmektedir. Böylece, içinde bulunduğu topluma uyumlu, iyi bir birey yetiştirme düşüncesinin aracı olarak görülen istismar ve ihmal niteliğindeki tutum ve davranışlar, çocuğun gelişim sürecini olumsuz etkilemekte, erken dönemlerde karşılaşılan istismar ve ihmal niteliğindeki tutum ve davranışlar, daha çocukluk döneminde benimsenerek, gelecek kuşaklara kolayca aktarılabilmektedir.

Çocuğun gelişimini değerlendirmeye yönelik bir takım faktörler, aynı zamanda istismar ve ihmale uğradığı düşünülen çocukların gerçek durumunu ortaya koyabilmek açısından da önem kazanmaktadır. Bedensel ve ruhsal gelişimin bir birini bütünler biçimde farklı aşamalardan geçerek tamamlandığı düşünülecek olursa, öncelikle, gelişimi değerlendirmeye yönelik önceden belirlenmiş bir takım kriterlerin, gelişimin niteliği, hızı ve yönü noktalarında bize önemli ipuçları vereceği ve sonrada, söz konusu ipuçlarından hareket ederek istismar ve ihmal olgularının daha kolay tespit edileceği de unutulmamalıdır. Çünkü yapılan çalışmalar, hem gelişimin farklı aşamalarında bulunan

çocukların farklı istismar ve ihmal davranışlarına maruz kaldığını ortaya koyarken, hem de gelişim dönemlerinin özelliklerine bakarak istismar ve ihmal olgularının kolayca değerlendirilmesine imkân sağlayacak ipuçlarını da vermektedir.

Yörükoğlu'na (1982: 15–16) göre, çocukta gözlemlenen fiziksel ve psiko-sosyal gelişme dönemlerinin incelenmesi birçok yönden yararlıdır. Önce, gelişim basamaklarında ortaya çıkan yeni yetenekler ve davranış özellikleri saptanabilir. Sonra, gelişimin her çocukta niteliğinden gelişimin yönü ve hızı kestirilebilir. Böylece, kişisel ayrılıklarla birlikte ortak yanların bilinmesi çocuk eğitiminde tutulacak yolu belirler. Diğer taraftan, gelişim dönemlerinin incelenmesi ayrıca ruh sağlığı bakımından da önemlidir. Dönemlerin ortak ruhsal özelliklerinin bilinmesi ruhsal gelişimin normal olup olmadığını anlamaya yardımcı olurken, tıpkı Wolff gibi Yörükoğlu'da, çocukluk yaşantılarının bilinmesinin, ayrıca, erişkinlikte ortaya çıkabilecek ruhsal uyumsuzlukların ve sorunların aydınlatılması bakımından da önemli olduğunu vurgular. Çünkü erişkin ruh hastaları, çocuklukta çekilen doyumsuzlukların, örseleyici yaşantıların ve saplantıların derin izlerini taşırlar.

Çocuğun gelişim aşamalarını bilmek, öncelikle hem beden ve hem de ruhen sağlıklı bireyler yetiştirebilmek adına önem kazanırken, diğer taraftan istismar ve ihmal olgularının ortaya çıkarılmasında ve önlenmesi açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümü çocuğun gelişim aşamalarını belirlemeye ve tanımaya ayrılmıştır.

Çocuğun gelişim aşamalarını belirlemeye geçmeden önce, son 30-35 yıl içinde çocuk psikolojisi alanında meydana gelen gelişmelere kısaca değinmek, bu aşamaların daha iyi bir biçimde değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Çocuk gelişimine ilişkin çalışmalarda son yıllarda ortaya çıkan bir gelişme, gelişimi bebek, çocuk ve ergenle sınırlı tutan **“çocuk psikolojisi”** anlayışının geçerliliğini yitirmesi, gelişimi inceleme de yeni bir yönelimin olan **“yaşam boyu gelişim psikolojisi”**nin doğmuş olmasıdır. Onur'a (1997: 20) göre, gelişimi incelemede yeni bir yönelim olan yaşamboyu gelişim psikolojisi iki temel sayıtlıya dayanır. Birinci

sayıtlı, gelişimin, dölleme ile başlayan ve ölüm ile sona eren yaşam boyu bir süreç olduğu, ikinci sayıtlı ise, gelişimin büyüme ve olgunlaşma ile sona ermediği sayıtlıdır. Bu anlayışta, her bireyin döllemeyle başlayıp ölümle sonuçlanan bir yaşam çizgisi vardır ve bu çizgi üzerinde fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal işlevlerde ortaya çıkan tüm değişimler yer alır. Yaşam boyu gelişim psikolojisinin amacı ise, döllemeden ölüme dek, yaşam boyu gelişimin genel ilkeleri, gelişimde bireyler arası farklılıklar ve benzerlikler hakkında yaşa bağlı olarak bilgi elde etmektir.

Yaşam boyu gelişim psikolojisi, döllemeden ölüme dek bireyde gözlemlenen değişimler hakkında bilgi edinmek için üç dizi ilkedен hareket eder. Bunlar: 1- Fiziksel büyüme ilkeleri, 2- Olgunlaşma ilkeleri ve 3- Öğrenme ilkeleridir. Bunlardan fiziksel büyüme ve olgunlaşma biyolojiktir. “Öğrenme” ilkeleri ise, geniş anlamda, sadece geleneksel koşullanmayla (gereksinim güdü etkileşimine bağlı) değil, aynı zamanda okuldaki öğrenimle ve diğer çevre (sosyal ve kültürel koşul ve beklenti) etkileriyle birlikte tanımlanır. Böylece yeni anlayışta, gelişimin ortaya çıkmasında hem öğrenme ve hem de kalıtım zorunludur, hiç biri tek başına yeterli değildir. Kısaca kalıtım gizli sınırları saptar, çevre de bu sınırlara ne kadar yaklaşılacağını belirler (Onur, 1997: 22).

Gelişimle ilgili çalışmalara baktığımızda, bu çalışmalarda bireyin gelişiminin, genel olarak fiziksel ve psiko-sosyal nitelikler açısından ayrı ayrı ele alındığını görürüz. Bu çalışmalarda fiziksel gelişim, bireyde büyüme ve olgunlaşmaya bağlı bedensel ve davranışsal değişiklikleri içerirken, bireyin bilişsel, duyuşsal ve ahlaki gelişimine ilişkin özelliklerin ise genel olarak psiko-sosyal gelişim adı altında ele alındığını görürüz. Ancak, Aydın’ın da (1999: 13) belirttiği gibi, genel olarak, yaşam çizgisi üzerinde fiziksel ve psiko-sosyal nitelikteki bedensel ve davranışsal değişikliklerin tümü bir bütünün farklı görünümelerini ya da boyutlarını oluşturmaktadır.

Fiziksel ve psiko-sosyal nitelikler, gelişim aşamalarının belirlenmesinde rol oynayan iki farklı ama birbirini bütünleyen alanlar olmalarına rağmen, bu alanlar üzerinde rol oynayan faktörlerin çeşitliliği, gelişimi incelemeye yönelik girişimlerde, farklı bakış açılarından kaynaklanan çeşitliliğin de nedenini oluşturmaktadır. Bu

çeşitlilik, kimi zaman kalıtımla kazanılan nitelikleri ön plana çıkarıp, gelişimle ilgili sınıflamaların salt biyolojik niteliklerle tanımlanmasına neden olurken, kimi zaman sosyo-kültürel faktörleri ön plana çıkararak, gelişime tarihsel bir perspektiften bakan bakış açılarına da kaynaklık etmektedir. Örneğin, çocuk psikolojisi alanında yer alan psikologların, gelişim aşamalarını doğumdan itibaren alan ve ergenlikle sınırlayan anlayışlarının, büyüme ve olgunlaşma niteliğindeki bedensel ve davranışsal değişiklikleri temel alarak, gelişimin daha çok biyolojik yönüne ağırlık verdikleri görülürken, yaşam boyu gelişim psikolojisi savunucularının ise, tarihsel bir perspektiften hareketle, bireyin davranışlarını, daha çok belli bir zaman dilimi içinde bir toplumun sosyo-kültürel yapılanmasından ve bu zaman diliminde toplumsal boyutta yaşanan ve davranışı mutlaka etkilediği düşünülen toplumsal olaylardan hareketle ele aldığı ve böylece çocuk psikolojisi alanında büyüme ve olgunlaşma süreciyle sınırlı tutulan gelişim anlayışı konusunda daha geniş bir perspektif sundukları görülür.

Gelişime ilişkin görüşlerde karşılaşılan çeşitliliğin bir diğer nedeni de gelişim kuramları olmaktadır. Bireyin gelişimini açıklamaya yönelik çalışmalarda dikkati çeken bir nokta da, modern gelişim araştırmalarının çoğunun kuramlar ışığında gerçekleştirilmesidir. Bu nedenle çocuğun gelişim aşamalarına geçmeden önce bu kuramlara kısaca değinmek, çoğu kuramlar ışığında yapılmış sınıflandırmaları değerlendirebilmek açısından önemli olacaktır.

Onur'a (1997: 40-43) göre, özellikle dört büyük psikoloji kuramı, gelişimle ilgili tüm çalışmaları etkilemektedir.

Bunlardan ilki **olgunlaşma kuramı**dır. Kuramın dayandığı temel düşünce, çocukta zaman içinde görülen temel değişimlerin çoğunun bedende ki özel ve önceden belirlenmiş bir şema ya da plana göre ortaya çıktığıdır. Bu görüşe göre olgunlaşma bu planın doğal açılımının ortaya çıkmasıdır. Bütün gelişimlerin doğal süreçlerin ve biyolojik planların açılımıyla kendi kendine düzenlendiğini savunan bu görüş Arnold Gessell tarafından geliştirilmiştir. Gessell, öncelikle çocukların fiziksel ve devinimsel

gelişimini incelemiş ve-çok az bir muhalefete karşı-pek çok kabul görmüştür. Buna karşılık, kişilik ve zihin gelişimine ilişkin olgunlaşmacı görüş şiddetle eleştirilmiştir.

İkinci kuram Freud'un geliştirdiği **psikanalitik kuram**, insanın psikolojik bakımdan evrensel ilkelere uygun olarak geliştiğini kabul eder. Ancak Freud kişiliğin işlevsel yönlerinin toplumsal bir bağlam içinde biçimlendiğine de inanır. Freud'un gelişimcilere en büyük katkısı, tüm yaşam boyunca sürece örüntülerin oluşmasında erken yaşam deneyimlerinin önemini vurgulamasıdır.

Toplumsal öğrenme kuramı geleneksel davranışçılığı aşarak, kişisel ve çevresel etkenlerin hepsinin birbiri içine girmiş belirleyiciler olarak etkili olduğunu savunur. Davranışın çevreden etkilendiği doğrudur, fakat çevrede kısmen bizim tarafımızdan yaratılır. Bu yaklaşım, toplumsal gelişim süreçlerinin etkisiyle doğrudan ilgili olduğu için çok etkili olmuştur.

Psikolojik gelişimi, düşünme ve bilme süreçlerinin gelişimi açısından ele alan dördüncü kuram ise, **bilişsel gelişim kuramı**dır. En önemli adı Jean Piaget'tir. Piaget, toplumsal ve ahlaksal gelişimin bilişsel temelde anlaşılabilirliğini göstermiştir. Bilişsel gelişim kuramı temeldeki yapı ile yaşantı arasındaki dinamik etkileşimi vurgular; bilişsel yeteneklerin gelişimine ve zihinsel anlama ve kullanma becerisine önem verir.

Bireysel gelişimi fiziksel ve psiko-sosyal faktörlerden hareketle açıklamaya çalışan bu kuramların kimi zaman soyaçekime bağlı (biyolojik) özellikleri kimi zaman ise çevresel etkenleri ön plana çıkararak kişilik gelişimini açıklamaya çalıştığını görüyoruz.

Bireyin gelişim süreci üzerinde rol oynayan biyolojik ve çevresel nitelikteki etkilerde kendi aralarında çeşitlenir. Onur'a (1997: 22) göre, gelişim üzerindeki biyolojik etkiler iki çeşittir. Birincisi, bir türün bütün üyelerince paylaşılan türe özgü etkilerdir (bebeğin beslenme ve bakım için başkalarına gereksinme duyması gibi). İkincisi, her kişiye özgü olan genetik özelliklerdir (bireyler arasındaki farklılıklar gibi). Öte yandan, gelişim üzerindeki çevresel etkilerde iki çeşittir. Birincisi fiziksel çevredir (doğum öncesi dönemde ana rahmi, kent ya da kır gibi). İkincisi toplumsal çevredir

(diğer insanlar toplumsal çevre gibi). Onur'un açıklamalarından da anlaşılacağı gibi bireyin gelişimi üzerinde rol oynayan etkenler birbiri içine girmiş durumdadır. Bu durumda gerek biyolojik gerekse çevresel etkenler hem bireyle hem de bireyin çevresi ile doğrudan ilişkili olmakta ve bireyin gelişimini karşılıklı olarak etkilemektedir.

Bireyin gelişimine yönelik tartışmalarda bu gün geline nokta, gelişim üzerinde hem soya çekimle kazanılan özelliklerin hem de çevresel etkenlerin birlikte rol oynadığıdır. Böylece bu gün konuya yönelik tartışmaların (yukarıdaki kuramlarda da görüleceği üzere), kalıtım mı çevremi şeklindeki niteliğini kaybettiği, “Bunların yerine, davranışta biyolojik ve toplumsal etkilerin nasıl birleştiği” (Onur, 1997: 22) niteliğine büründüğünü görüyoruz.

Çocuğun gelişim aşamalarına yönelik çalışmaların bu anlayışa paralel geliştirildiğini görüyoruz. Örneğin, Gessell'in olgunlaşma kuramı, Freud'un psikanalitik kuramı, toplumsal öğrenme kuramı ve Piaget'in bilişsel gelişme kuramında olduğu gibi. Bu kuramlarda ve kuramları temel alan çalışmalarda kimi zaman fiziksel kimi zamansa sosyo-kültürel etkenler ön plana çıkarılmakta, ancak söz konusu etkenlerin birbiri ile etkileşerek gelişim sürecini belirlediği de kabul edilmektedir. Örneğin, Morgan'a (1999: 50–60) göre, çocukluğun ilk yıllarından yetişkinliğe kadar gözlenen fiziksel ve psiko-sosyal davranış şekilleri beynin gelişim hızına bağlı olarak değişir ve olgunlaşır. Gelişimin her aşamasında beynin davranışlar üzerindeki belirleyici rolünden hareket eden Morgan'a göre, beynin ön kısmının olgunlaşması motor (hareket) gelişimden, arka kısmının olgunlaşması ise duyuşsal gelişimden sorumludur. Ancak, çevresel etmenlerde, hiç kuşkusuz olgunlaşma süreci ile etkileşimde bulunarak davranışlarımızın gelişimini tayin ederler.

Bizdeki durumda aslında bundan farklı değildir. Örneğin Yavuzer (1999: 30), tüm davranışların biyolojik yapı içinde gerçekleştiğini, bu nedenle de biyolojik yapı hakkında ne kadar çok bilgi edinilirse, davranış anlamaının da o kadar kolay olduğunu belirtir.

Aynı şekilde Polat'da (2001: 65), büyüme ve gelişme süreci içinde ortaya çıkan anatomik ve fizyolojik aşamalara göre çocukluk döneminin farklı evrelerden oluştuğunu ve herhangi bir çocuğun gelişiminin bu evreler göz önünde tutularak değerlendirilebileceğini kabul eder.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, bugün gelişimin, döllenmeden ölüme dek bireyin geçirmiş olduğu fiziksel (bedensel) ve psiko-sosyal (bilişsel, duyuşsal ve ahlaksal) değişiklerin göz önünde tutularak değerlendirilmesi gereken bir süreç olduğunu görüyoruz. Bu sınırlamayı yaparken de, çoğu gelişim psikologu gibi, yaşa bağlı geliştirilen evrelerden hareket edeceğiz. Bu “evre”ler, bizim yukarıdaki anlatımlarda “aşama” olarak kullandığımız kelimenin eş anlamlısı olarak düşünülebilir.

Döllenmeden doğuma kadar olan döneme “doğum öncesi dönem” denir ve bu dönem aşağıda da belirtildiği üzere bir çok kaynakta benzer şekilde,⁽¹⁾

1- Embriyonal dönem (0–10 hafta) ve

2- Fetal dönem (10 haftadan doğuma kadar) olmak üzere ikiye ayrılır (Polat, 2001: 62).

Doğum öncesi dönemin, doğum sonrasında gözlenen gelişim aşamaları üzerindeki etkisi, yine bireyin soya çekime bağlı kendine has özellikleri ile çevresel etmenlerden kaynaklanmaktadır.

Yapılan araştırmalar, öğrenme sürecinin daha anne karnın da başladığını bize göstermiştir. Fetüs sese, ışığa ve ısıya karşı şartlandırılabilir. Bunların yanın da annenin yetersiz beslenmesi, uyuşturucu madde, alkol ve sigara kullanması, ayrıca ruhsal yapısında gözlemlenen olumsuzluklar bebeğin doğumdan önceki gelişimini olumsuz biçimde etkilemektedir (Kulaksızoğlu, 1999: 14).

Doğum sonrası dönem:

⁽¹⁾ Çocuğun gelişim aşamaları için Bkz. **Bacanlı, Hasan**, Gelişim ve Öğrenme (2004), **Aydın, Ayhan**, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi (1999), **Erden, Münir ve Akman, Yasemin**, Gelişim ve Öğrenme (2003), **Kulaksızoğlu, Adnan**, Ergenlik Psikolojisi (1998).

- 1- Bebeklik (0–2 yaş),
- 2- İlk çocukluk (2–7 yaş),
- 3- Son çocukluk (7–11 yaş),
- 4- Ergenlik (12–18 yaş),
- 5- Genç yetişkinlik (18–30 yaş),
- 6- Orta yetişkinlik (30–45 yaş) ve
- 7- Yaşlılık (45–75 yaş üstü) olmak üzere yedi aşama olarak kabul edilmektedir.

Çocuğun gelişimini açıklamaya yönelik geliştirilen bu aşamaların her biri, aynı yaş döneminde bulunan çocuklarda gözlemlenen ortak fiziksel ve psiko-sosyal özellikler göz önünde tutularak oluşturulmuştur. Bu nedenle her bir aşamada öne çıkan özelliklerin, normal gelişim süreci içinde gelişen bireylere özgü özellikler olduğu bilinmelidir. Ancak konumuz, aile içinde çocuğa yönelik şiddet olduğu için, biz bu gelişim aşamalarından sadece ergenliği ele alıp, normal gelişim süreci içinde her ergende gözlemlenen ortak fiziksel ve psiko-sosyal özellikler üzerinde duracağız.

Fiziksel özellikler, ergende yaşa bağlı olarak gözlemlenen bedensel ve cinsel gelişme özelliklerini, psiko-sosyal özellikler ise bilişsel, duyuşsal ve ahlaksal gelişim özelliklerini içermektedir.

7. 2. 1. Ergenlikte Bedensel ve Cinsel Gelişme

Ergenlik, çocukluk döneminde göreceli olarak yavaşlayan bedensel büyüme ve gelişmenin yeniden hızlandığı ve özellikle cinsel nitelikteki fiziksel özelliklerin olgunlaştığı aşamadır. “Ortalama olarak kızların erkeklere oranla iki yıl kadar önce olgunlaştıkları sebebiyle, gençlik dönemindeki yaş sınırlarında, cinsler arasında belirgin bir farklılık görülür. UNESCO, ergenlik dönemini, 15–25 yaş dilimleri arasında göstermektedir. Bu dönem, ülkemizde, kızlarda ortalama 10–12, erkeklerde 12–14 yaşları arasında başlar” (Yavuzer, 1992: 266).

Ergenlik aşamasında bulunan bir birey, ergin sayılabilmesi için gerekli bedensel özelliklerin tümünü kazanmış demektir. Ama bu kazanım, ergenlik dönemi içinde aşamalı bir şekilde gerçekleşir. Bu aşamalar puberte denilen erinlik ya da bir başka deyişle ön ergenlik, buluş ve adolescence denilen ve erinliği de içine alan ergenlik aşamalarından oluşur.

Dönmezer'e (2001: 148) göre, erinlik ve ergenlik kavramları, genellikle aynı anlamda kullanılmalarına rağmen farklı özellikler içermektedir. Gelişim özellikleri açısından erinlik dönemi Yavuzer'in de (1992: 266) belirttiği gibi, seksüel organların olgunlaştıkları sırada, oldukça kısa süren fizyolojik değişiklikler evresi olarak görülür. Ergenlik öneminin bir bölümünü oluşturan bu evre, kızlarda altı ayı biraz aşarken; erkeklerde iki yıl, hatta daha da fazla sürebilir. Kısaca, erinlik dönemi, üreme fonksiyonları ile doğrudan ilgili olan özelliklerin kazanıldığı dönemdir. "Ergenlik ise, bunlara ek olarak toplumsal, duygusal ve düşünsel gelişmenin olduğu, kişiliğin bütünleştiği ve benlik bilincinin kazanıldığı dönemdir" (Dönmezer, 2001: 148).

Ergenlik döneminde bedende gözlemlenen diğer gelişmeler ise şöyledir:⁽¹⁾

Bu dönemde, cinsiyet hormonunun (kızlarda östrojen, erkeklerde testosteron hormonunun) vücutta diğer hormonlarla birleşmesi sonucu metabolizma hızla gelişirken, kemik ve kas yapısındaki büyüme hızlanır. Kızlar erkeklerden daha önce buluş çağına girdikleri için dönemin başında boy ve ağırlık açısından, erkeklerden ileridirler. Ancak erkeklerin fiziksel gelişiminde, 15 yaş civarında önemli artışlar olur ve kızları geçerler. Kızların ergenlik dönemine girdiklerinin en açık göstergesi, adet kanamalarının başlamasıdır. Erkeklerde ise, ergenlik dönemine girişin ilk belirtileri, vücut yapısında ve ses tonundaki değişimlerdir. Bu evrede kızlarda göğüsler büyür ve bedensel hatlar ovalleşirken, erkeklerde kas dokusu artar ve vücudun tüm bölümleri hızla gelişir. Her iki

⁽¹⁾ Ergenlikte bedensel gelişim için Bkz. **Dönmezer, Sulhi**, Sosyoloji (1982), **Yörükoğlu, Atalay**, Gençlik Çağı (1986), **Kulaksızoğlu, Adnan**, Ergenlik Psikolojisi (1998), **Aydın, Ayhan**, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi (1999), **Bacanlı, Hasan**, Gelişim ve Öğrenme (2004), **Yavuzer, Haluk**, Çocuk ve Suç (1996), **Morris, Charles, G.** "Yaşam Boyu Gelişim" (2002), **Morgan, Clifford T.**, Psikolojiye Giriş (1995), **Polat, Oğuz**, Çocuk ve Şiddet (2001), **Piaget, J.**, "Ergenlikten Yetişkinliğe Gelişim Psikolojisi" (1991).

cinsiyette iskelet sisteminde oluşan hızlı değişme, vücudun boy ve ağırlık olarak artışı, ergenin denge ve yoğunlaşma gerektiren bazı devinsel becerileri yeterince gösterememesine neden olur.

Bedensel büyüme ve gelişmenin yeniden hızlandığı bir dönem olan ergenlikte, Yörükoğlu'nun da belirttiği gibi gençler, hızlı beden gelişmelerine karşı değişik tepkiler gösterirler.

Bu tepkiler, ergenin içinde bulunduğu toplumsal çevrenin ergene yönelik tutum ve davranışlarına göre olumlu ya da olumsuz olabilir. Ana-baba, öğretmenler ya da yakın çevresinde yer alan diğer bireyler, ergende gözlemlenen bedensel ve cinsel büyüme belirtilerine karşı olumlu tutum ve davranışlar gösterdiği ve ergeni bu konuda bilinçli bir şekilde yönlendirdiği sürece ergende olumlu bir benlik bilincinin geliştiği ve ergenin bu dönemi daha az çalkantılı geçirdiği gözlenir. Bu aşamada, gence çevresi tarafından verilecek olumlu ve bilinçli destek gerçekten çok önemlidir. Çünkü “Bireyin kendisi, fiziki ve sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucu sahip olduğu kendine ait bir takım duygu, değer ve kavramlar sistemi” olarak tanımlanabilecek benlik kavramının, birey tarafından olumlu olarak algılanmasının ve algılanan benliğin kabul edilmesinin ruh sağlığı üzerindeki önemi büyüktür.

7. 2. 2. Ergenlikte Psiko-Sosyal Gelişme

Aydın'a (1999: 27) göre, psiko-sosyal gelişim, bilişsel (cognitive), duygusal (emotional) ve ahlaki (ethical) boyutları olan kompleks bir kavramdır ve söz konusu sınırları birbirinden ayırmak olanaksızdır. Çünkü bilişsel, duygusal ve ahlaki gelişim, büyük ölçüde eş zamanlı olarak oluşan ve karşılıklı olarak birbirleri ile etkileşen değişkenlerin ürünüdür. Bu nedenle de birlikte değerlendirilmeleri gerekir.

Ergenlik döneminde ergende gözlemlenen psiko-sosyal değişimler, bu dönemin başında gözlemlenen fiziksel değişimler kadar hızlı bir şekilde gelişmez. Bu nedenle, bedensel ve cinsel açıdan bir yetişkinin sahip olduğu özelliklere kısa bir zaman dilimi içinde ulaşan ergen, fiziksel anlamda ulaştığı olgunluğu sindirebilecek psikolojik ve toplumsal olgunluğa aynı hızla ulaşamadığı için ruhsal hayatında bir takım çalkantılar

yaşar. Ergenin bu çalkantıları sağlıklı bir şekilde atlatarak, dönemin sonunda olumlu bir benlik ve kişilik geliştirmesi büyük oranda çevresinden alacağı olumlu tepkilere bağlıdır.

Ergenlik döneminde bir ergende gözlemlenen bilişsel, duygusal ve ahlaksal gelişim özellikleri genel olarak şöyledir:⁽¹⁾ Ortaokul dönemine denk düşen ilk gençlik çağının ruhsal özellikleri inişli çıkışlıdır. Ergenlikle birlikte yeni ruhsal tepkiler ve davranışlar belirmeye başlar. Bunun en önemli nedeni, ergenliğin başındaki büyümenin hızlı oluşudur. Bu dönemde biyolojik-cinsel değişmeye eşlik eden hormonal salgılar buluşda ve onu izleyen yıllardaki ergenin hem duygularında, hem de davranış ve tutumlarında belirgin farklılıklar sergilemesine neden olur. Duygularını yoğun ama istikrarsız bir şekilde yaşar. Örneğin çabuk sevinir, çabuk üzülür, birden sinirlenir, olur olmaz şeylerde problem çıkartır. Kısaca ergenin duygu hali inişli ve çıkışlıdır.

Hızlı cinsel gelişiminin sonucu, cinsel içerikli beğenilme arzusu ile âşık olur, bedensel görüntüsünden memnun olmayan ergen, çıplak görünmekten korkar, utanır hatta mahcup tavırlar sergiler. Bu dönemde ergen yaşadığı duygusal yoğunluk ve zihinsel gelişimine paralel aşırı hayalperesttir. Hayalleri geleceğe yönelik tasarılar olabileceği gibi, gerçekleşmesini istediği her hangi bir isteği de olabilir. Hayalin içeriği genellikle karşı cinse yönelik düşüncelerdir. Tedirginlik ve huzursuzluk, kaygı ve endişesi, yalnız kalma isteği, çalışmaya karşı isteksizliği vb. ergenin hızlı bedensel ve cinsel gelişiminin sonucunda azalan fiziksel enerjisine bağlı olarak ortaya çıkan davranışsal ve tutumsal değişikliklerdir.

Ancak, bu dönemde bedensel ve cinsel gelişime bağlı olarak ergende gözlemlenen değişmelerin tümü yukarıda sayılanlar gibi tamamıyla olumsuz değildir. Zihinsel gelişimin soyut işlemler (Pigeat) dönemine denk düşen ergenlik döneminde, gencin düşünce yeteneğinde önemli bir sıçrama olur. Soyut kavramları daha iyi anlayan

⁽¹⁾ Ergenlikte bilişsel gelişim için Bkz. Dönmezer, İbrahim, Ailede İletişim ve Etkileşim (2001), Yörükoğlu, Atalay, Gençlik Çağı (1986), Kulaksızoğlu, Adnan, Ergenlik Psikolojisi (1993), **Aydın,** **Ayhan** Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi (1999), **Bacanlı, Hasan,** Gelişim ve Öğrenme (2004), **Yavuzer, Haluk,** Çocuk ve Suç (1999), **Morgan, Clifford T.,** Psikolojiye Giriş (1995), **Morris, Charles, G.,** “Yaşam Boyu Gelişim” (2000), **Piaget, J.,** “Ergenlikten Yetişkinliğe Bilişsel Gelişim” (1991).

ve kullanan genç, bu dönemde ileride seçeceği meslekten, politika ve toplumsal konulara kadar daha duyarlı ve eleştirel bir düşünce yapısı sergilerken, duygu ve düşüncelerini inançla savunan davranış ve tutumlar geliştirir.

Gencin zihinsel gelişimine paralel soyut düşünce yeteneğinin gelişmesi ile ergen çocukluk döneminde görülen çevredeki nesne ve olaylara bağımlılıktan kurtulur; sınırsız bir düşünce yeteneği kazanır; varsayımsal bir dünya oluşturabilir. Böylece, soyut düşünme yeteneğinin gelişimi ile fiziksel ve düşünsel yönden özerkleşmeye ve bağımsızlaşmaya çalışır. Ergen, bir yandan ayakları üzerinde durabileceğini, sorunlarının üstesinden gelebileceğini, kendi kendini denetleyebileceğini ve yönetebileceğini düşünürken, diğer yandan, çevresinden (özellikle ailesinden) bu konuda kendine güvenilmesini ister. Bu güveni kazanması ise çevreye karşı takındığı eleştirel tutum nedeniyle zorlaşır.

Ergende toplumsallaşma ve yeni bir kimlik kazanma özdeşleşme süreciyle gerçekleşir. Ancak ergenlik döneminde gözlemlenen özdeşleşme, çocukluk yıllarında gözlemlenen özdeşleşmeden nitelik olarak farklıdır. Yaşamın ilk yıllarında güçlü bir kişi olarak algılanan ana-baba tek özdeşim modeli iken, ergenlik yıllarında, eleştirilen ve sorgulanan bir kimlikle algılanmaya başlanır. Bunun nedeni, ergenin soyut düşünce yetilerini kullanarak ana-babasının davranışlarını yeniden değerlendirmeye başlamasıdır. Böylece, onların doğru dediği her şeyin her zaman doğru olmadığını, ana-babasının da tutarsız ve çelişkili davranışlar gösterebileceğini anlayan ergenin, ailesiyle doğruluğuna inandığı değerler uğruna kolayca tartışmaya girdiği görülür. Toplumsal kurallar ve değerlerin üstbenliğinin bir parçası haline geldiği ergenlik döneminde genç, yanlış davranmaktan, çocukluğundaki gibi ceza alacağı endişesi ile değil, kendisi de doğru bulmadığı için kaçınır. Soyut düşünce yetisine bağlı olarak, bu dönemde, kendine ait bir değerler sistemi yaratan genç, inandığı değerleri, karşısındakinin kim ya da ne olduğuna aldırmadan savunur. Böylece kimi zaman toplumsal değerleri yanlış bulduğu için eleştirerek, yeni bir toplumsal düzen adına savunucu bir kimlikle ortaya çıkarken, kimi zaman ana-babasının baskılayıcı ve kısıtlayıcı tutumlarına karşı gelerek, bağımsızlığını ve özerkliğini ilan etmeye çalışır. Hayranlıklarının ve tutkunluklarının bol olduğu bu

dönemde, özerkleşme ve bağımsızlaşma adına ailesinden koparken, boşluğu, kendisine yeni örnekler seçerek doldurmaya çalışır. Bu bağlamda, kimi zaman bir öğretmenini, kimi zaman ünlü bir film yıldızını ya da bir şarkıcıyı örnek alarak ona benzemeye çalışır. Ancak örnek alınan kişinin yerini kısa zamanda bir başkası doldurur.

Zihinsel gelişmeye koşut olarak, ahlak anlayışında da çocukluktan gençliğe doğru belli basamaklardan geçen bir gelişme gözlenmektedir. Mantıklı ve soyut düşünme kapasitesinin gelişimi ile ahlaki değerler artık akla-kara gibi görmeyen ergen, karşılaştığı yeni durumlar karşısında, kendi mantığına uyan ve doğru olduğuna inandığı seçimler yapar. Buna paralel gerçekleştirdiği ahlak anlayışı, onun gelecekte hangi mesleği seçeceği ile de yakından ilgili olmaktadır. Seçeceği meslek onun için sadece bir geçim kaynağı değil, aynı zamanda nasıl bir insan ve kişi olmak isteğiyle yani idealleri ile de yakından ilgilidir.

Ergende bu dönemde gözlemlenen fiziksel, cinsel ve psiko-sosyal değişimlerin tümü ergenin nasıl bir kişilik geliştireceği süreciyle de yakından ilgilidir.

Kişilik, Wallerstein'in (1981: 208) belirttiği üzere, bireyin sosyal, ahlaki, zihinsel ve fiziksel özelliklerinin dinamik bir şekilde bütünleşmedir. Kısaca insanın (karakter, mizaç, huy ve benlik gibi) tüm özelliklerini içeren geniş kapsamlı bir kavramdır ve kişilik, çocukluktan itibaren yapılan özdeşimlerle yavaş yavaş gelişir.

Erikson da (1984: 27), insan hayatında ergenlik kişilik gelişiminde çok önemli bir dönemdir. Ergenlikteki en önemli değişim "kimlik karışıklığı" olarak adlandırdığı değişimdir. Çocukluğunda sağlıklı psikolojik ve cinsel özdeşimler kuramamış bir kısım ergen, yeni kimliğini oluşturma sürecinde kendisinin gerçek kimliğinin ne olduğu konusunda karmaşaya düşebilir. Başkalarının gözündeki kendisi ile kendi gözündeki kendisi arasındaki bağdaşmazlık, onda bir kimlik krizine ve karmaşasına neden olabilir. Çocukluğunda anne ve babası ile olumlu özdeşimler kurmuş olanların ergenlikte ve yetişkinlikteki kimlik oluşturma süreçleri sağlıklı geçecektir. Ergenlerin çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde kendisi ve kendi gerçek kimliği konusundaki kaygı ve arayışları onda ciddi sarsıntılara ve zaman zaman kendi üzerindeki denetimini

kaybetmesine yol açabilir. Erikson’a göre ergenler yeni bir kimlik oluşturma mücadelesinde başkalarının gözündeki kendisi ile kendi gözündeki kendisini karşılaştırırlar. Önceden edindikleri rol ve beklentilerini yeni durumla nasıl bütünleştirecekleri onlar için sorundur. Ergen çocukluktaki özdeşimlerini ve cinsel yönelimlerini, doğuştan getirilen yetenek ve toplum tarafından sunulan olanaklarla bütünleştirir.

Sonuç olarak, Erikson’un belirttiği gibi, ergenlik, kişilik gelişiminde çok önemli bir dönemdir. Ancak, kişilik salt ergenlik dönemine ait bir gelişim süreci olmayıp, Yörükoğlu’nun da (1986: 71) belirttiği gibi, çekirdekleri yaşamın ilk yıllarında atılan, altı yaşında ana çizgileri beliren, ancak son biçimini gençlik çağının sonlarına doğru alan bir süreçtir ve bireyin çevresiyle sürekli etkileşimi ve uyum çabası sonucu oluşur.

Ergenliğin başlangıcında, Kulaksızoğlu’nun da (1999: 106) belirttiği gibi, çocukların kendi kimlikleri hakkında belirgin olmayan bazı imgeleri vardır. “Ben kimim?”, “hangi hareket doğru?”, “nasıl davranmalıyım?” türünden sorular, ergenlik döneminde benlik arayışı içinde olan çocuğun kendine yönelttiği sorulardır.

Bu soruların kaynağı, ergenlik sürecinin başlaması ile çocukta gözlemlenen hızlı fiziksel ve cinsel gelişimlerdir. Oldukça kısa bir zaman süreci içerisinde, bedeninde kendisinin bile kolayca benimseyemediği değişimleri yaşayan ergen, bu fiziksel değişimleri kabullenme sürecinde çevresinden alacağı tepkilere paralel olumlu ya da olumsuz bir benlik bilinci geliştirir.

Erden ve Akman’ın da (2003: 54-55) bildirdiği üzere, ana-babaları, öğretmenleri bu süreç içerisinde, kendilerine karşı uygun tutumlar gösteren ergenlik çağındaki gençler, kendilerinde olan bu değişimleri kolayca kabullenebilirler. Ancak gençlerin hepsi çevrelerinden destek almada, aynı şansa sahip değildir.

Bu dönemde, ergenin, davranışlarına rehberlik edecek değerleri kazanması ve sosyal yönden sorumluluklarını öğrenmesi konusunda yardıma ihtiyacı olduğunu vurgulayan Yavuzer’e (1992: 268-270) göre, bu ihtiyacı karşılayan ve ergenin yaşamında etkili olan toplumsal kurum, ailedir. Olgunlaşmakta olan ergenin, aile

yuvasında gördüklerinin, onun kişilik yapısının biçimlenmesinde çok büyük etkisi vardır.

Ergenlik döneminde yaşanan uyumsuzlukların nedenini ergenin gelişim hızı ile bu değişikliklere hazırlıklı olmaması, toplumun ergen için koyduğu ölçütlerle ergen arasındaki uyumsuzluk ve bu uyumsuzluğun ergenin davranışları üzerinde etkili olmasına bağlayan Yavuzer, bu süreç içerisinde, ergene karşı yetişkinin baskı ve yasaklara dayanan disiplin anlayışının olumlu ve yapıcı olması gereken bu evreyi, çatışmalarla dolu, olumsuz bir döneme dönüştürebileceğini belirtir. Oysa, genç, ana-babasına güven duyduğu ölçüde, sorunlarına onları da ortak edecek ve böylelikle sorunların çözümü de kolaylaşacaktır. Böylece Erikson'un da (1984: 27) belirttiği gibi, çocukluğun ve ergenliğin olumlu geçmesi, yetişkinliğe de yansıyacak ve bireyin sağlıklı bir yetişkin olarak yaşaması mümkün olacaktır.

Ergenlik dönemine çocuğun uyum sağlamada gösterdiği zorlukların, sadece bu dönemde yaşanan fiziksel ve cinsel değişikliklerle sınırlı olmadığını, bunların yanında kişiliğin gelişiminde rol oynayan çocukluk dönemi yaşantılarına kadar uzandığını söyleyebiliriz.

Mussen'e (1973: 47) göre, kimliğimizin oluşması çok sayıda değişkenin etkisine bağlı olarak gerçekleşir. Doğuştan getirdiğimiz genetik ve biyolojik özelliklerimizin dışındaki çevresel etkenleri de dört alt başlıkta inceleyebiliriz.

- 1- Genetik ve biyolojik etkenler,
- 2- Bireyin içinde yaşadığı kültürel etkenler,
- 3- Bireyin içinde bulunduğu sosyal sınıfa bağlı etkenler,
- 4- İçinde yaşanan psikolojik ortama bağlı etkenler.

Fakat tüm bu etkenlerin çocuğun gelişimine etkisi, çocukta farklı gelişim aşamaların da ortaya çıkan yeni fiziksel ve psiko-sosyal özelliklere bağlı olmaktadır. Çünkü çocuk, gelişimin farklı aşamalarında öne çıkan yeni fiziksel ve psiko-sosyal niteliklerine paralel davranış ve tutumlar sergilemektedir. Ancak, tüm gelişim aşamaları

içinde, çocuğun en fazla sorunlar yaşadığı aşama ergenlik aşaması olmaktadır. Çünkü doğumu takip eden ilk üç yıldan sonra, gelişimin yeniden hızlanarak atağa geçtiği ergenlik aşamasında, "...Hızlı beden gelişimiyle birlikte gelen cinsel uyanış genci baskı altına alıp bunaltmaktadır. Genç birden bu değişikliklere kendisini uyduracak gücü bulamamakta, iç dengesi altüst olmaktadır. Doğanın bir oyunu sonucu ruhsal olgunlaşma, bedensel ve cinsel gelişmeye ayak uyduramamaktadır. Genç bozulan dengeyi düzeltmek için çabalamakta, denemeler yapmaktadır. Tepkilerindeki değişkenlik, davranışlarındaki tutarsızlık, duygularında ki iniş çıkışlar hep yeni bir denge kurmaya yöneliktir... Başka bir deyişle genç içten gelen cinsel ve saldırganlık dürtülerinin baskısından kurtulmaya çalışmakta, kendisi için yeni ve yabancı olan duyguları bir düzene sokmaya uğraşmaktadır..."(Yörükoğlu, 1986: 37).

Ergenlik aşamasında zihinsel anlamda da bir erişkinin niteliklerine sahip olan ergenin, bedeninde yaşadığı gelişmelere karşı takınacağı tutum, hem kendi niteliklerine hem de içinde bulunduğu çevresel niteliklere bağlı olmaktadır. O halde, bu aşamada, aile içinde ergene yönelik istismar ve ihmal davranışlarının temelinde, onun kişilik gelişiminde rol oynadığı belirtilen tüm faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu faktörler, hem bireyin fiziksel ve psiko-sosyal özellikleri, hem de içinde bulunduğu çevrenin psiko-sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleridir.

7. 3. Büyüme ve Gelişme Sürecini Etkileyen Faktörler

Bedensel ve zihinsel gelişim büyük oranda, çocuğun kalıtımla getirdiği özelliklerine bağlı olmakla birlikte, içinde bulunduğu çevrenin sosyo-kültürel ve ekonomik nitelikleri de bu süreci olumlu ya da olumsuz biçimde etkilemektedir. Olumlu çevre koşulları, kalıtımla getirilen bir takım olumsuz bedensel ve zihinsel özelliklerde zamanla olumlu yönde iyileşmeler yaratabilirken, olumsuz ve yetersiz çevre koşulları, bedensel ve zihinsel açıdan çocuğun en yüksek gücüne ulaşmasını engelleyebilen yoksunlukları da beraberinde getirebilmektedir.

Büyüme ve gelişme sürecinde etkili olan temel iki faktör kalıtım ve çevredir. Ancak, bu konuda yapılan çalışmalarda kimi zaman kalıtımın, kimi zaman ise çevrenin

öne çıktığını görülse de, bugün bilim dünyası her iki etkenin de çocuğun gelişimin de belli ölçülerde önemli olduğunu kabul etmektedir.

Gelişimde, bazı özellikler için çevrenin, bazı özellikler içinse kalıtımın etkili olduğunu bildiren Bacanlı'ya (2004: 116–120) göre, bireysel farklılıkların kökeninde de hem çevrenin hem kalıtımın etkilerini görmek mümkündür. Gelişimi etkilediğini düşündüğü çevresel faktörleri Bacanlı, sekiz başlık altında toplar. Bunlar kısaca şöyledir.

a- Anababa tutumları

Çevre deyince ilk akla gelen **aile** olmaktadır. Çünkü kalıtımın hemen ardından birey anababa tutumu ile karşı karşıya gelmektedir. Anne ve babanın çocuğa yaklaşım biçimi, uyguladığı disiplin tarzı çocuğun kişiliğini ve diğer bireysel özelliklerini biçimlendirmektedir. Anababa tutumlarını **demokratik** (otoritatif), **otoriter** (otoriteryan) ve **izin verici** anababa modeli olarak ele alan Bacanlı'ya (2004: 116-120) göre, bunlardan demokratik özellikler gösteren anababaların çocukları, diğerlerine göre kendilerinden memnun, kendine güvenen, atılgan, kendilerine saygı duyan çocuklardır. Çünkü bu nitelikleri taşıyan anababalar, bir yandan katı birtakım kurallar koyan ve isteklerde bulunan, diğer yandan ise kuralların mantığı konusunda çocuklarına gerekli açıklamaları yapan ve eleştirilmeye açık anababalardır. Bazen cezaya da başvurular ama çoğunlukla çocuğun olumlu davranışlarını ödüllendirmekten yanadırlar. Bu nitelikteki anababalar diğerlerine göre sağlıklı bireylerin yetişmesinde daha etkilidirler.

b- Ekolojik perspektif

Bireyin gelişiminde rol oynayan yetişkinleri kapsayan bu model, Bronfenbrenner tarafından geliştirilmiş bir modeldir. Bu modelde, sadece yakın çevre değil, bireyin gelişiminde rol oynadığı düşünülen tüm kişiler onun çevresi olarak düşünülmekte, kısaca toplumun, bireysel gelişim üzerindeki etkileri incelenmektedir.

c- Çevresel etkiler

Bireyin (ve ailesinin) içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumun kişinin gelişimini ve davranışlarını etkilediği kabul edilmektedir. Bu çerçevede, alt sosyo-

ekonomik düzeyden gelen ve kısıtlı imkânlarla sahip çocukların, kalıtımla getirdikleri bir takım üstünlüklerini ortaya koyamadığı, ancak üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan çocuklarsa, kalıtımla getirdikleri dezavantajlarının bir kısmından, sahip oldukları güçlü sosyo-ekonomik imkânlarla kurtulabilecekleri kabul edilmektedir.

d- Kültür

Bireyin içinde bulunduğu kültürel atmosferin, sosyo-ekonomik düzeyden bağımsız olarak bireyin gelişimini etkilediği kabul edilmektedir. Kültür derken, çocuğun içinde yer aldığı ve etkileşime girdiği düşünülen tüm faktörler (aile, okul ve arkadaş grubu gibi) bu çerçevede içinde yer almaktadır.

e- Çocuk bakım uygulamaları

Bura da anababanın çocuğu disipline etmede kullandığı yöntemlere vurgu yapılmaktadır. Çocuk sevilerek mi yoksa dövülerek mi disipline edilmektedir? Çocuk uygunsuz bir davranış sergilediğinde anababadan göreceği karşılığın onun gelişimini etkileyeceği kabul edilmektedir. Bu nedenle dövülerek ve hakaret edilerek disipline edilmeye çalışılan çocukların huzursuz ve hırçın davranışlar geliştirdiği kabul edilirken, çocuklarına daha olumlu yaklaşan, onun için uygun bir ev ortamı yaratan, istek ve ihtiyaçlarına duyarlı, çocuğun başarılarının ve yeteneklerinin farkında olan bu açılardan onu destekleyici tutum ve davranışlar gösteren anababaların çocuklarının ise daha huzurlu ve sakin nitelikler geliştirerek hareket ettikleri kabul edilmektedir.

f- Doğum sırası

Araştırmalar, doğum sırasının kişiler üzerinde etkili olduğunu gösteren bulgular ortaya koymaktadır. Buna göre, bulgular, ilk çocukların sonrakilere göre daha yetişkin eğilimli, kendini kontrol edebilen, uyumlu, başarısızlıktan endişe duyan, edilgen ve çalışkan olduklarını ortaya koymaktadır.

Tek çocuklara ilişkin araştırma bulguları ise birbiri ile çelişen sonuçlar vermektedir. Bir taraftan ailede tek çocuk olmanın, bencil ve toplumdan uzak duran

özelliklerin gelişiminde etkili olduğu kabul edilirken, diğer taraftan, tek çocukların daha başarılı ve uyumlu olduğunu gösteren araştırma bulguları da vardır.

g- Ailenin özel durumu

Anababanın boşandığı aileler, annenin çalıştığı aileler, başıboş bırakılan çocuklar, suistimal ve istismar edilen çocuklar, çalışan çocuklar gibi gruplar ailenin özel durumu içinde değerlendirilmekte, bu özelliklerin çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkilediği kabul edilmektedir.

Bacanlı'nın belirttiği ve bireysel farklılıklara neden olduğu kabul edilen bu etkenlerin, aslında birbirine kaynaklık eden etkenler olduğu da açıkça görülmektedir. Örneğin boşanan ailelerde, boşanmayla birlikte sosyo-ekonomik düzeyde bir düşme doğal olarak gözlenebilmekte, anababa tutumlarından çocuğun içinde bulunduğu ya da girebileceği çevrelere kadar pek çok faktörü belirleyen yine sosyo-kültürel ve ekonomik nitelikler olmaktadır.

“Doğayı ve çocukluk dönemindeki türlü yoksunlukların etkilerini çözümlemek zordur” diyen Wolff'e (1999: 35) göre, bu zorlukların her birinin etkisini tam olarak açığa çıkarma olanağı yoktur. Ancak, bazı özel koşullarda bu yetersizliklerin yaptığı zararlar giderilebilir.

Çocuğun gelişim sürecini olumsuz yönde etkileyen “çocukluk dönemi yoksunlukları”nı Wolff (1999: 36-41), dört ana grupta inceler.

a- Bebeklikte yetersiz beslenme

Yoksulluğun yaygın olduğu kırsal kesim dışında, yetersiz gıda alımına, genellikle uyarım azlığı ve bakımdaki eksiklikler neden olmaktadır. Erken bebeklikte beslenme yetersizliği uzun sürerse, kalıcı bir fiziksel gelişme kısıtlılığı ve yaşamın bu döneminde beyin hala geliştiği için, zekâ gelişiminde duraklama olacağı sanılmaktadır. Bu durum “yoksunluk cüceliği” olarak tanımlanır.

b- Bağ kurmak için elverişli durum noksanlığı

Wolff, erken çocukluk dönemindeki sosyal gelişimi (anne ile çocuk arasındaki) karşılıklı etkileşim varsayımından hareketle açıklamaya çalışır. O, çocukluk döneminde(altı ay ile üç yaş arası) aile yaşamından yoksun kalan çocukların kişiliklerinin yeterince gelişemediğini, zekâ düzeylerinin geri, belleklerinin zayıf ve konuşma dili gelişimleri ile okul çalışmalarında bozukluklar olduğunu belirtmektedir.

c- Zekâ ve dil uyarımında yetersizlik

Zekâ ve dil uyarımındaki yetersizlik de, zekâ ve dil gelişimini kolaylaştırıcı bakımın özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Birçok anne farkında olmadan bebekleri ve çocukları ile ilgilenirlerken, onların duygusal istekliliklerini ve dil öğrenimlerini kolaylaştırırlar. Ancak gerekli ilgi ve bakımdan yoksun çocuklarda zekâ gelişimine bağlı olarak dil gelişiminde de gerilikler yaşanır.

d- Örnek almada ve sosyalleşmede sakatlık

Genital dönemden sonraki dönemde çocuklar (2-6 yaş arası, ilk kimlik oluşumu), anababalarını kendilerine örnek alırlar ve kendi kişisel özelliklerini nasıl düzenleyeceklerini onlardan da öğrenirler. Çocuğun taklit yoluyla öğrenme yöntemi ve anababanın davranışları, ahlak düzeyi ile çocuk gelişimi arasındaki ilişkiler dikkate alınmalıdır. Bu durumda anababaların yokluğu ya da davranışlarında ki yanlışlar, çocuğun ilerdeki kişiliği açısından risk oluşturur.

Wolff'ün çocukluk dönemi yoksunlukları dediği tüm bu faktörlerin çocuk gelişimi üzerindeki önemli etkileri, tek tek maddeler ele alınıp incelendiğinde de anlaşılacağı gibi, tek bir etkene, aile yaşamına dayandırılmaktadır. Ancak aile derken, sadece bir anne ve babaya biyolojik olarak sahip olmaktan bahsedilmemektedir. Önemli olan erken gelişim döneminden itibaren, çocuğun duygusal ve sosyal yönden sağlıklı bir biçimde benlik gelişimini etkilediği düşünölen çocukluk dönemi yoksunluklarının ortaya çıkmalarını önleyecek davranış modellerinin, çocuk bakımından sorumlu olan kişilerce geliştirilmesidir. Bu rolleri üstlenenler doğrudan çocuğun biyolojik anne-babası

olabileceği gibi, çocukla biyolojik yakınlığı olmayan ancak onun bakımından sorumlu (bakıcı gibi) bir yetişkinde olabilir.

Çocukluklarda duygusal ve sosyal yoksunluğun etkileri konusunda çağdaş anlayış, 1940’larda yetimlerin yaşamlarının incelenmesiyle başlamış. Bu dönemden günümüze dek bu konuda pek çok araştırma yapılmış, bunlardan bir kaçının yukarıdaki yargının gelişiminde rol oynadığı da gözlenir.

“XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında yetimhanelerde ölen çocuk oranı çok yüksekti. O zamanki hekimlik bebeğin sadece biyolojik beslenmesine, temiz çevrede bulunmasına önem veriyor, ancak psikolojik gereksinimleri olabileceğini düşünmüyordu. Yıllar sonra yapılan araştırmalar, bebeklerin besin yoksunluğundan değil kucağa alıp sevilmemekten kaynaklanan çeşitli ruhsal kökenli hastalıklardan öldüğünü ortaya koydu. Bu araştırmalardan sonra, batı ülkelerinde bu gün yetimhanelerde bebeğin günde birçok kez kucağa alınıp sevilmesi, onunla konuşulması yöntemi uygulanmaktadır. Çocukların sık sık kucağa alınması yönteminin uygulanması ile ölüm oranının da büyük bir düşme gözlemlenmiştir” (Cüceloğlu, 1987: 162-163).

Bir Amerikan çocuk psikiyatrisi olan Lowrey (1940), ilk üç yılını yetimhanede geçiren çocuklarda “benlikçi”liğin ve sevgi alamamanın ve verememenin klinik şikâyetlerini, bununla birlikte saldırgan davranışlar ve konuşma bozukluklarını tanımlamış, sonuçta, iki ya da üç yaşından sonra yetimhaneye gelen çocuklarda bu davranışların görülmediğini gözlemlemiştir (Akt. Wolff, 1999: 37).

Goldfarb (1946), dört aylıktan üç yaşına kadar yetimhanede kalıp, sonra evlatlık olarak alınıp buradan ayrılan on beş çocuğu ve yine yetimhaneye aynı zamanda gelen, fakat hemen evlatlık edinilen bir kontrol grubu üzerinde çalışmıştır. Ulaştığı sonuç şöyledir: Erken çocukluk döneminde aile yaşamından yoksun kalan çocukların kişilikleri, pek çok bakımdan evlatlık alınanlardan daha zayıftır. Zekâ düzeyleri geridir, bellekleri zayıftır ve konuşma dili gelişmemiştir (Akt. Wolff, 1999: 37).

Yukarıdaki örneklerde de görüleceği üzere, gelişim sürecini olumsuz biçimde etkileyen bir takım yoksunlukların varlığı, farklı gelişim aşamalarında farklı davranış

şekillerinin ortaya çıkmasına neden olur. Örneğin, gelişimin ilk yıllarında gözlenen anneye bağıllık ve anneden kopma şeklindeki ilk sosyal davranışlar buna örnek olarak verilebilir.

Morgan'a (1995: 66-69) göre, anneye bağıllığın temelinde "dokunmanın verdiği rahatlık" gereksinimi yatar. Dokunma ihtiyacı, doğduğu andan itibaren bebekte içgüdüsel olarak mevcut olup, doyurulduğu oranda, bebekte çevreye uyum ve güven duygularını da geliştirir. Ancak, ihtiyacı olduğu anda annesini yanında bulamayan bir bebeğin, çevresini tanıma ve keşfetmeye yönelik arzuları, çevrede yabancıların ve kendini korkutan uyaranların varlığı durumunda olumsuz etkilenmektedir. Böylece anneye olan bağıllık, çevreyi tanıma ve keşfetme ihtiyacıyla, zorunlu olan anneden kopma davranışına değil de, anneye daha fazla bağlanma davranışına dönüşmektedir. Bu aşırı bağıllığın temelinde ise doyurulmamış dokunma gereksinimi vardır ve doyurulmamış bu duygular kendine ve çevresine uyumsuz ve güvensiz kişiliklerin gelişmesine de neden olmaktadır.

Gelişim aşamalarında karşılaşılan bir takım yoksunlukların yol açacağı olumsuz tutum ve davranış şekillerine bir örnekte saldırganlık eğilimlerini doğuran durumlar olmaktadır. Morgan'ın (1995: 69-70) belirttiği gibi, çocuğun hareketlenip diğer insanlarla ilişkiye başladığı dönemden itibaren, bu insanlara nasıl davranacağını belirleyen, büyük ölçüde çocuğa sağlanan sosyal öğrenme yaşantıları ve örnek aldığı modeller olmaktadır. Ona göre, bazı yeteneklere karşılık sosyal davranışların gelişimi, büyük ölçüde çocukların bir takım özel yaşantıları tarafından tayin edilir. Buna göre olumlu sosyal davranışların büyük bir kısmı aile içindeki öğrenmeye ve aile bireyleri tarafından sağlanan modellerin örnek alınmasına dayanmaktadır. Tıpkı yardımseverlik ve diğerkamlık davranışlarının model alınarak öğrenilmesi gibi. Ancak, bireysel yaşantıları sırasında çocuklar hem yardımseverlik, işbirliği ve diğerkamlık gibi olumlu sosyal davranışları, hem de saldırganlık davranışlarını kazanırlar

Gerek doğum öncesi ortamda gerekse doğum sonrasında çocuğun büyümesi ve gelişimini etkileyen faktörleri Polat (2001: 70), genetik faktörler, çevre koşulları,

cinsiyet, mevsimsel farklılıklar, hormonal etkiler ve intrauterin (doğum öncesi) ortam olarak belirler.

a- Genetik faktörler

Sağlıklı bir çocuğun büyüme potansiyeli o çocuğun taşıdığı genetik özelliklerle sınırlıdır. Ancak beklenen genetik gelişimin ortaya çıkabilmesi için optimum çevre koşullarının sağlanmış olması gerekir. Genetik bakımdan bireyler arasında gözlemlenen farklılıklar toplumlar arasında da gözlenebilmektedir.

b- Cinsiyet

Büyüme ve gelişme cinsiyetler arasında farklılıklar gösterir. Çünkü büyüme ve gelişme erkeklerde ve kızlarda farklı zamanlarda ve farklı şekillerde seyreder.

c- Mevsimsel farklılıklar

Büyüme hızı ilkbahar ve yaz aylarında, sonbahar ve kış aylarına oranla daha fazla olmaktadır. Bunların yanı sıra tropikal iklimde yaşayanların daha ince, uzun ve narin bir yapıya sahipken, kutup bölgelerinde yaşayan insanlar daha tıknaz ve ekstremiteleri (kol ve bacakları) göreceli olarak daha kısadır.

d- Hormonal etkiler

Hormonların (insülin, somatotropinler gibi hormonların), büyüme ve gelişme üzerinde etkileri olmaktadır. Bu hormonların salınımında her hangi bir düzensizlik büyüme ve gelişmenin çeşitli yönlerde etkilenmesine yol açacaktır.

e- İntrauterin (bebeğin anne karnında içinde bulunduğu) ortam

Doğum öncesi, bebeğin anne karnında içinde bulunduğu ortamın koşulları bebeğin gelişimini etkilemektedir. Özellikle gebeliğin ilk 10 haftasında ortaya çıkan düzensizlikler bebeğin ölümüne ya da önemli gelişim bozukluklarına yol açmaktadır. Dolayısıyla gebeliği süresince anne adayının fiziksel ve ruhsal sağlığına ve beslenmesine özen göstermesi gerekmektedir.

f- Çevre koşulları

Gerek gebeliği süresince annenin gerekse doğumdan sonra bebeğin içinde bulunduğu çevre koşulları çocuğun gelişimini önemli ölçüde etkileyecektir. Bunların arasında gebeliği süresince annenin ve büyüme dönemi süresince çocuğun beslenmesinin niteliği ve niceliği başta gelmektedir. Beslenme dışında hijyen koşulları, aşılama gösterilen özen, sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik, toplumun yaşam biçimi ve alışkanlıkları, örf ve adetleri, ailenin yapısı ve kendi içinde ki düzeni, anne babanın eğitimi, ailenin sosyo-ekonomik yapısı ve belki de hepsinden önemlisi, devletin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi sayılabilir.

Tüm bu araştırma sonuçlarından hareketle diyebiliriz ki; kişiliğin gelişimi, erken dönem yaşantılarının etkisi ile başlar ve yetişkinliğe dek edinilen yaşantıların niteliği ile belirlenir. Bu nedenle bireyin hem kalıtımla getirdiği hem de fiziksel ve sosyal çevresi yoluyla edindiği tecrübeler, birbirini tamamlar niteliklerdir. Bu süreç içerisinde, eğer birey kalıtımla getirdiği özelliklerini olumlu yönde geliştirici çevresel etkilere maruz kalırsa sağlıklı, aksi takdirde duygusal ve zihinsel açıdan ya da kısaca ruhsal bakımdan sağlıklı bir birey olur.

8. PSİKO-SOSYAL, TARİHSEL VE HUKUKSAL AÇIDAN AİLE İÇİNDE ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDET

Bir olgu, kendisini çerçeveleyen bakış açılarının tarihsel gelişim seyrinde izlediği çizginin belirginleştirilmesiyle daha net anlaşılabilir. Bu düşünceden hareket çocuğa yönelik şiddet olgusu psiko-sosyal, tarihsel ve hukuksal boyutlarıyla ele alınması gereken bir olgudur.

Çalışmanın bu bölümünde çocuğa yönelik şiddet olgusu, tarihsel süreçte kendini şekillendiren teorik bakış açıları, nedenleri ve sonuçlarını açıklamaya yönelik ulusal ve uluslar arası boyutta gerçekleştirilmiş araştırmalar, şiddeti önlemeye yönelik hukuksal düzenlemeler, çocuk hakları ve son olarak da tüm bu çerçevelerden etkilenecek geliştirilmiş çocuğa yönelik istismar sınıflamalarından hareketle ele alınarak incelenmiştir.

8. 1. Saldırganlık Teorileri

Ailesel şiddetin (ve çocuğa yönelik şiddetin) nedenlerini açıklamaya yönelik geliştirilmiş düşünce sistemlerinin genel olarak, saldırganlık teorilerinden hareketle oluşturulduğu gözlenir. Söz konusu teoriler tarihsel gelişim süreci içinde incelendiğinde, geliştirilen ilk teorilerin saldırganlığı ve onun davranışsal boyutu olarak tanımlayabileceğimiz şiddeti, içgüdüsel bir dürtü olarak ele alıp incelemeye çalıştığı gözlenir. Bunların başlıcaları “içgüdü teorileri” (Freud, McDougall ve Lorenz) ve “biyolojik teoriler”(Burgess ve Draper 1989) dir. Bu teorilerden esinlenerek geliştirilen diğer teoriler arasında ise, ”dürtü teorileri” (O’Leary 1993), “değişim sosyal kontrol teorisi” (Gelles ve Cornell 1990), “feminist teori” (Dobash and Dobash 1979) ve “şiddetin jenerasyonlar arası geçiş teorisi” yer alır.

Aile içi şiddet konusunda bu kadar çok teori geliştirilmiş olması, bu şiddet türünün tek bir teori ile kolayca açıklanamayan karmaşık bir sosyal problem olmasının da göstergesi olmaktadır (Bıdwell ve Vander Mey, 2000: 376).

8. 1. 1. İçgüdü Teorileri

Saldırganlığın en eski ve en tartışmalı teorileri arasında “içgüdü teorileri” yer alır. Bu teoriye göre,⁽¹⁾ bir davranış öğrenilmiş olmaktan çok kalıtsaldır ve bir davranış şekli bir türün bütün öğelerinde görülür.

“Freud, McDougall, Lorenz ve onlar gibi düşünen diğerleri, daha doğuştan insanlarda saldırganlık dürtü ya da içgüdülerinin bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. İnsanlar, kendilerini aç, susuz ya da cinsel olarak uyarılmış hissedebildikleri gibi, saldırgan da hissetmektedirler. Başka dürtülerde olduğu kadar, saldırganlık duyguları ile de bağlantısı kurulabilecek ve bilinen hiçbir fizyolojik mekanizmanın bulunmamasına

⁽¹⁾ İçgüdü teorileri için bkz. **Polat, Oğuz**, Çocuk ve Şiddet (2001), **Worchel, Stephen** ve Diğerleri, “Agression: Harming Others” (2000), **Franzoi, Stephen L**, “Agression” (2001), **Baron ve Byrne**, “Agression” (2000), **Kenrick ve Diğerleri**, “Agression” (1999), **Geen, Russell, G.**, “Human Agression” (2000).

karşın saldırganlık temel dürtülerden biri olarak düşünülür” (Freedman ve Diğerleri, 1989: 194-195).

I. Dünya Savaşının yok ediciliğini ve ölümcülüğünü gören Freud, insanların saldırma içgüdüsüne sahip olarak doğduklarına karar vermiş ve insanda sadece iki temel dürtünün bulunduğunu ileri sürmüştür bunlar; yapıcı cinsel enerji “**libido**” ve yıkıcı saldırganlık enerjisi “**thanatos**”dur. Her insanın içinde güçlü kendi kendini yıkıcı içtepilerin bulunduğunu savunmuş ve bazen içe bazen de dışa dönük olarak etkinleşebilen bu içtepilere **ölüm arzuları** adını vermiştir. Bu içtepiler içe dönük olarak etkinleştiklerinde, insanların enerjilerini kısıtlamalarına, kendilerini cezalandırmalarına, mazohistik olmalarına ve aşırı durumlarda, intihar etmelerine neden olurlar. Dışa dönük olarak etkinleştiklerinde ise, saldırgan, savaşımçı davranışlarda anlatım bulurlar (Freedman ve Diğerleri, 1989: 195). Freud’a göre insanlar bu duygulardan arındırılamaz, ancak bu duyguyu insanların yok edici olmayan yollarda kullanmaları sağlanmalıdır (Challaye, 1968: 29-33).

İçgüdülerle ilgili bir diğer teori etnolojistler tarafından geliştirilmiştir. Konrat ve Lorenz’e göre birçok hayvan türünde saldırgan içgüdüler ortak bir özelliktir. Fakat Lorenz Freud’dan farklı olarak, dış etkenlerle tetiklenmedikçe saldırganlığın ortaya çıkmadığını söyler. Lorenz, saldırganlığın temelde insanların diğer canlılarla paylaştığı doğuştan gelen bir **savaşma içgüdüsünden** kaynaklandığını öne sürmüştür. Tahminen bu içgüdünün evrim boyunca gelişme gösterdiğini ve sadece güçlü ve kuvvetli olanların genlerini sonraki nesle geçirmesini sağlamaya yardım ettiğini belirtir (Baron ve Byrne, 2000: 441). Bu noktada içgüdü teorisinin, “şiddetin jenerasyonlar arası geçiş teorisi”ne de kaynaklık ettiği gözlenmektedir.

İçgüdü teorilerine birçok eleştiri getirilmiştir. Eğer insanlar içgüdüsel olarak saldırgan olsalardı, toplumda toplum da görülen saldırganlıkların birbirine benzer olması gerekirdi. Hâlbuki insan saldırganlığının temel karakteristiklerinden biri çeşitliliğidir. Bazıları sözlü olarak saldırırken, bazıları fiziksel olarak saldırır (Worchel, 2000: 305). Ayrıca bu konuda insanlarla ilgili kesin sonuca götürücü deneyler henüz yoktur. Bazı

etologların bütün hayvanlarda içgüdüsel saldırganlık dürtülerinin bulunduğuna inanmayı sürdürmelerine karşın, psikologlar bu görüşe karşı çıkmaktadırlar. Evrim ölçeğinde görece olarak daha aşağılarda yer alan hayvanlar arasında saldırgan davranışlara neden olmada içgüdü önemli bir rol oynar, fakat merdiveni tırmandıkça, içgüdü önemini kaybetmeye başlar. Özellikle, insanlarda saldırganlık doğrultusunda içgüdülerin bulunduğuna inanmak için ortada yeterli kanıt yoktur (Freedman ve Diğerleri, 1989: 194-197).

8. 1. 2. Biyolojik Teoriler

Bu teoriler, bireyin içinde saldırganlığın olduğu yeri karakterize ederler. Biyolojik teoriler kendilerinden önce gelen içgüdü teorilerinden insanları saldırganlığa iten spesifik biyolojik mekanizmaları tanımlamasıyla ayrılır ve bu mekanizmaların önemine dikkat çekerler. Biyolojik teorinin destekçileri beyin veya sinir sisteminin agresif davranışla ilgili olan bölgelerini tespit etmeye çalışmışlardır. Duyularımızı ve davranışlarımızı etkileyen limbik sistem bu alanlardan biri olarak tanımlanmıştır. Bir başka araştırma grubu (Marazzitti et al., 1993) ise, beyin kabuğu hasar gören bireylerde saldırgan davranışlara rastlandığını söylemiştir. Benzer şekilde, bazı cinsiyet hormonlarının da saldırganlık konusunda etkili olabileceğine ilişkin bulgular artmaktadır (Örneğin Van Goozen, Frijda ve de Poll, 1994). Ancak günümüzde hala sinir sistemi içinde bu ilişkiyi kesin olarak gösteren bir çalışma yoktur. Bu nedenle de yeni çalışmalara gereksinim vardır (Worchel, 2000: 303-308).

Kısaca, sosyal psikologlar, genel olarak insan saldırganlığının büyük oranda doğuştan gelen faktörlerden kaynaklandığı görüşünü reddetmekle beraber, genetik faktörlerin insan saldırganlığında azda olsa rol oynadığı olasılığını ve ayrıca, bu tür bir davranışta biyolojik faktörlerin potansiyel rolünü de kabul etmektedirler, çünkü çalışmalar bu konuda birbiri ile tutarlı sonuçlar vermektedir.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Biyolojik teoriler için bkz., **Freedman ve Diğerleri**, Sosyal Psikoloji (1989), **Worchel, Stephen ve Diğerleri**, "Agression: Harming others" (2000), **Franzoi, Stephen L.**, "Agression" (2001), **Baron ve Byrne**, "Agression" (2000), **Kenrick ve Diğerleri**, "Agression" (1999), **Geen, Russell, G.**, "Human Agression" (2000).

8. 1. 3. Dürtü Teorileri

Sosyal psikologlar, Freud ve Lorenz tarafından ileri sürülen içgüdüsel saldırı görüşlerini reddetmekte ve kendi alternatiflerini sunmaktadırlar. Onlara göre⁽²⁾ saldırı, yani diğerlerine zarar verme dürtüsü dış etkenlerden kaynaklı bir dürtüdür. Bu yaklaşım saldırı konusundaki birçok farklı dürtü teorisinde sunulmaktadır. Bu teoriler dış şartların (engellenme ya da hedefe yönelik davranışa müdahalenin) diğerlerine zarar verme konusunda güçlü bir güdüyü meydana çıkarabileceğini öne sürmektedirler.

Dürtü teorilerinden en ünlüsü engellenme-saldırganlık hipotezidir. Dollard ve arkadaşları tarafından 1939'da geliştirilen bu görüşe göre, engellenmenin temel amacı, bir kişi veya bir objeye zarar vermek olan bir dürtünün meydana çıkmasıdır ki bu dürtü aynı zamanda engellenmenin nedenini de oluşturur. Kısaca engellenme, bir amaca ulaşmanın engellenmesi ya da yavaşlatılmasıdır. Örneğin, eğer biri bir yere gitmek, ya da bir şeyi elde etmek isterse, bir eylemde bulunur, eylemi önlenirse engellendiğini, dolayısıyla zorlandığını söyleriz.

Yine engellenmenin saldırgan davranışlara yol açtığı ile ilgili araştırmalardan elde edilen sonuçlar, keyfi engelleme ve zorlamaların, keyfi olmayan engelleme ve zorlamalardan daha fazla saldırgan davranışlara yol açtığı şeklindedir. Buna göre, eğer engellenme, bir niyetin sonucu olarak algılanmaz, kaza sonucu, haklı bir nedene dayalı koşullar altında önemini yitirmiş olarak algılanırsa, insanları o kadar kızdırmaz ve saldırganlığa başvurma olasılığını da azaltır. Başka bir deyişle, engellenme ya da saldırı, karşılığında saldırgan duygular uyandıracak ya da saldırgan davranışlara yol açacaksa, hedef olan kişinin onu kendisine zarar vermeyi amaçlayan bir eylem olarak algılaması zorunludur (Freedman ve Diğerleri, 1989: 189).

Bu psikolojik etkilerinin yanında engellenme toplum genelinde de görülebilir. “Şiddetin sosyo-psikolojik boyutunda; toplumların yapılarının ve hareketliliğin,

⁽²⁾ Dürtü teorileri için bkz., **Freedman ve Diğerleri**, Sosyal Psikoloji (1989), **Worchel, Stephen ve Diğerleri**, “Agression: Harming others” (2000), **Franzoi, Stephen L.**, “Agression” (2001), **Baron ve Byrne**, “Agression” (2000), **Kenrick ve Diğerleri**, “Agression” (1999), **Geen, Russell, G.**, “Human Agression” (2000).

toplumsal değişimin rolü vardır” (Balcıoğlu, 2001: 20). Örneğin, “ekonomik çöküntüler herkesi etkileyen engellemelere neden olurlar. İnsanlar iş bulamaz, gereksindikleri şeyleri satın alamaz ve yaşantılarının tüm yönlerinde büyük ölçüde kısıtlanırlar. Sonuç engellenmenin her türünün daha yaygın hale gelmesidir” (Freedman ve Diğerleri, 1989: 198).

Engellenme-saldırganlık teorisi kapsamında, başlangıçta, her türlü engellenme saldırganlığa yol açar ve her türlü saldırganlık belli bir engellemeden kaynaklanır görüşü hâkim olmuşsa da, zamanla, yapılan laboratuvar çalışmaları⁽¹⁾, her tür engellenmenin saldırganlığa yol açmadığını ortaya koymuştur. Yani her saldırganlığın temelinde bir engelleme yatmayabilir. Dolayısıyla her engellenmenin mutlaka bir saldırıya yol açacağını söylemek yanlıştır. Daha sonra Miller bu kuramın temel varsayımını şöyle değiştirmiştir: Engellenme kişide değişik davranış biçimleri ortaya çıkarır. Bu davranış biçimlerinden bir tanesi de saldırganlıktır.

Kısaca, yukarıda genel olarak ele alınan saldırganlık teorileri-tıpkı aile içinde çocuğa yönelik şiddeti açıklamak amacıyla geliştirilen modellerde olduğu gibi, şiddet davranışlarının hem bireysel hem de toplumsal boyutta yaşanan ve gözlemlenen türlerini de açıklamada kullanılan başlıca teoriler olmaktadır. Ancak, biyolojik ve psikolojik nitelikteki bu teoriler, kuvvetli bilimsel kanıtları olmadığı için eleştirilmektedir (Bidwell, Vander Mey, 2000: 377). Gelles ve Cornell (1990: 111-112), bir yandan, ailesel şiddet olaylarının %10’undan daha azının kişilik bozuklukları, mental hastalıklar ve psikopatolojik bozukluklara bağlanabileceğini belirtirken, biyolojik ve psikolojik teorilerin kendilerini destekleyen çok fazla verileri olmasa da kabul görmeye devam edeceklerini, çünkü bu teorilerin şiddeti, sadece sağlıklı insanlara mal ederek, sağlıklı insanları, şiddete kaynaklık ettiği kabul edilen bir rahatsızlıkları olmadığına şiddet yapma yeteneğinin de olmayacağına inandırmaktadır (Bidwell, Vander May, 2000: 378)

⁽¹⁾ Engellenme saldırganlık teorisi için bkz., **Worchel, Stephen ve Diğerleri**, “Agression: Harming others” **Baron ve Byrne**, “Agression” (2000), **Franzoi, Stephen L.**, “Agression” (2001).

8. 2. Saldırganlık Teorilerini Temel Alan Modeller

Bu gün, toplumsal alanda önemli bir sorun alanı oluşturan aile içinde çocuğa yönelik şiddet olaylarının tek bir boyuttan hareketle açıklanamayacağı, aşağıda çocuğa yönelik aile içi şiddeti açıklamaya yönelik farklı bakış açıları incelendiğinde daha iyi anlaşılmaktadır. Bu farklı bakış açıları, saldırganlık konusunda geliştirilmiş teorileri temel alan farklı modellerle sunulmuştur.

8. 2. 1. Psikiyatrik Model

Psikiyatrik model, çocuğu en fazla istismar ettiği tespit edilen ebeveynlerin kişilik özelliklerinin ve eşler arası ilişkilerin incelemesinden hareketle aile içinde çocuk istismarı ve ihmalini açıklamaya yönelik geliştirilmiş bir modeldir. Bu modelde, istismarcı ebeveynlerin diğer ebeveynlerden farklı bir dizi kişilik özelliklerine sahip oldukları varsayılmakta, hatta istismarda bulunan ebeveynlerin “anormal” ya da “hasta” oldukları yönünde gizli bir varsayıma dayanılarak, ebeveynler şizofren, manik depresif ve psikotik gibi psikiyatrik sınıflamalara sokulmaya çalışılmaktadır. Ancak, yapılan klinik gözlem ve incelemeler, çocuklarını istismar ettiği tespit edilen ebeveynlerin sadece %10’unun bazı ruhsal sorunları olduğunu ortaya koymuştur (Parke ve Lewis, 1981: 170).

Psikiyatrik modele göre, aile içinde çocuğu istismar edici ebeveyn kişilik özellikleri ve eşler arası ilişkilerin niteliği aşağıdaki gibidir.⁽¹⁾

1- Düşük zekâ düzeyi, 2- Ego zayıflığı, 3- Karakter bozukluğu, 4- Katı kompulsif ya da obsesif-kompulsif davranışlar, 5- Depresif tepkiler 6- Empati kuramama, 7- Tepki kontrolünde bozukluk, 8- Aile veya eşle olan ilişkilerdeki doyumsuzluk nedeniyle çocuğa yönelme, 9- Değersizlik duygusuna karşı dışlama ve yansıtma mekanizmalarının kullanılması, çocuğun yanlış algılanması, 10- Ebeveynlerin çocukluklarında şiddete

⁽¹⁾ Psikiyatrik model için bkz. **Polat, Oğuz**, Çocuk ve Şiddet (2001), **Kars, Özcan**, “Çocuk İstismarı: Nedenleri ve Sonuçları” (1996), **Selçuk, Ziya**, “Türkiye’de Çocuk İstismarı ve İhmali” (1985), **Özdemir, Ayten**, “Çocuğun Fiziksel Yönden İstismarı ve İhmali” (1989), **Kozcu, Şeyda**, “Çocuk İstismarı ve İhmali” (1990).

maruz kalmaları ve stres durumunda kendi çocuklarına da şiddet uygulamaları, 11- Çocuğa ve birbirlerine güven duymayan ilişkiler geliştirmiş olmaları, 12- Tek ebeveynlilik, 13- Boşanmış olma, 14- Sık sık kavga etme.

Psikiyatrik model, Polat'ın da (2001: 369) belirttiği gibi çoğu zaman, aile içinde çocuğa yönelik şiddeti açıklamada tek başına yeterli olmayabilir. Çünkü yukarıda sözü edilen risk gruplarının içinde yaşadığı sosyal evrenin de olayda payı büyüktür.

8. 2. 2. Sosyal Psikolojik Model

Sosyal Psikolojik modeller (Sweet ve Resick, 1979), insan davranışlarının değerlendirilmesinde çevre ve birey arasındaki etkileşimi odak alan modellerdir. Bu kuramcılardan Gelles, istismar konusunu açıklarken çok sayıda psikolojik ve toplumsal neden üzerinde durmakta ve çocuk istismarının nedenlerini “**psikopatolojik durumlar**” ve “**toplumsal durumlar**” diye iki kategoriye ayırmaktadır. Psikopatolojik durumlar içinde ruh hastalıkları, stres, depresyon sayılırken, toplumsal durumlar içerisinde de toplumsallaşma deneyimleri, şiddet ve saldırganlıkla ilgili rol modelleri, toplumsal statü, değer ve normlar belirtilmektedir. Bu etkenlerden her birinin tek başına ya da birlikte çocuğun kötü davranışa maruz kalmasına neden olabileceği savunulmaktadır (Gelles, 1983: 157).

Sosyal psikolojik modeller arasında yer alan “**sosyal öğrenme**” modeli aile içinde çocuğa yönelik şiddetin nedenlerini açıklamada en çok başvurulan modellerden biridir.

Bu modelin taraftarlarından Bandura ve Walters (1963) göre; çocuklar ne zaman, nasıl ve kime karşı saldırganlık göstereceklerini öğrenmektedirler. Bu öğrenilenler anne babadan gelmekle beraber, ekstradan akran gruplarından ve kitle iletişim araçlarından da gelmektedir. Hatta bunun en uç noktasında çocuklar agresyon teknikleri açısından anne babaları ve öğretmenleri tarafından sürekli eğitiliyor olabilirler.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Sosyal öğrenme modeli için bkz. **Freedman ve Diğerleri**, “Agression: Harming others” (1989), **Worchel, Stephen ve Diğerleri**, “Agression” (2000), **Franzoi, Stephen L.**, “Agression” (2001), **Baron ve Byrne**, “Agression” (2000), **Kenrick ve Diğerleri**, “Agression” (1999), **Geen, Russell, G.**, “Human Agression” (2000)

Bu modele göre, insanlar saldırgan olmayı iki temel mekanizmayla öğrenirler. Birincisi **zorlamadır**. Çocuklar sıklıkla saldırgan davranışlar nedeniyle ödüllendirilirler. Bu, örneğin, çocuğun kendinden daha büyük bir çocuğa vurması ve babasının onu ödüllendirmesi ile ya da anne baba veya öğretmenleri tarafından saldırgan davranışı onay görmese dahi, bu davranış ile dikkat çekmesi nedeniyle ortaya çıkar, yani çocuk ya ödüllendirilerek ya da dikkat çekmek için saldırgan davranışlarda bulunur.

Bu konuda, 1973’de Geen ve Stoner zorlamanın saldırganlığı arttırdığına dair önemli çalışmalar yapmışlar, örneğin sözlü zorlamaların şiddetin miktarını arttırdığını tespit etmişlerdir (Baron ve Byrne, 2000: 443).

İkinci mekanizma ise, **model alma taklit** mekanizmasıdır. Bandura ve Walters saldırganlığın model alınarak ya da taklit edilerek de öğrenilebileceğini belirtmişlerdir. Özellikle insanların hoşlandığı veya imrendikleri insanların davranışlarını taklit etme eğiliminde olduklarını belirtirler, hatta Wolfgang ve Fenacuti (1967), çocukların çevrelerinin onlara şiddet iyidir dersi verdiği bir atmosferle çevrili olduğunu belirtmişlerdir (Baron ve Byrne, 2000: 308).

8. 2. 3. Modern Saldırganlık Modelleri

Daha önceki görüşlerin tersine modern saldırganlık teorileri (Örneğin, Anderson, 1997; Berkowitz, 1993; Zillmann, 1994) saldırganlığın başlıca nedeni olarak sadece bir faktöre odaklanmamaktadır. Bunun yerine, bu tür davranış daha ayrıntılı şekilde incelemek için psikolojinin birçok alanındaki gelişmeleri dikkate almaktadırlar. Sosyal psikologların şu anda önemli olarak gördükleri bütün öğeleri kapsayan tek bir teori olmamakla birlikte Anderson (1997) tarafından ileri sürülen bir yaklaşım, “Genel Duyuşsal Saldırganlık Modeli (GAAM) dir.

Kısaca GAAM olarak bilinen bu modele göre, saldırganlık çok çeşitli *girdi değişkenlerinden* kaynaklanır ya da sağlanır.

İlk kategorideki değişkenler, engellenmeyi, başka bir kişiden gelen bir çeşit saldırıyı (örneğin bir hakaret), saldırgan modellere maruz kalmayı (saldırgan davranışlar

gösteren diğer kişiler), saldırganlıkla ilgili uyarıcıların varlığını (örneğin, tabancalar ya da diğer silahlar) ve görünürde kişileri rahatsız eden her şeyi –aşırı yüksek sıcaklıktan bir dişçinin delgi makinesi ya da aşırı derecede sıkıcı bir dersi- içerir. İkinci kategorideki (kişisel farklılıklar) değişkenler; kişileri önceden saldırganlığa hazırlayan hususları (örneğin, aşırı derecede sinirlilik), şiddet hakkındaki bazı tutumları ve inançları (örneğin, bunun kabul edilebilir ya da uygun olduğuna inanma), şiddet hakkındaki değerleri (örneğin, bunun iyi olduğu-hatta kişinin değerini ya da erkekliğini gösterdiği-görüşü) ve saldırganlıkla ilgili belirli becerileri (örneğin, nasıl dövüşeceğini bilmek, farklı silahları nasıl kullanacağını bilmeyi) içermektedir.

GAAM'a göre bu durumsal ve kişisel farklılık değişkenleri daha sonra üç temel süreç üzerindeki etkisi ile açıkça saldırganlığa neden olabilir. Bu üç temel süreç: 1- Uyarılma (psikolojik uyarılma ya da heyecanı arttırabilir; duygusal durumlar) düşmanca hisleri ve bunlara yönelik işaretleri meydana çıkarabilir. 2- Bilişler- kişileri düşmanca hislere teşvik ederler ve aklına düşmanca fikirler sokarlar. 3- Mevcut duruma ait kişilerin tahminlerine (yorumlarına) ve muhtemel sınırlama faktörlerine (örneğin, polisin varlığı ya da belirlenen hedef kişinin tehdit edici karakteri) bağlı olarak saldırganlık ya meydana gelir ya da gelmez.

GAAM gibi modern modellerin Freud ve Lorenz tarafından öne sürülen ilk teorilerden (içgüdü teorilerinden) daha karmaşık olduğu kabul edilmektedir. Fakat bu model bir çok kanıt ile de desteklenmektedir (Baron ve Byrne, 2000: 443-445).

8. 2. 4. Sosyolojik Teori, Yaklaşım ve Modeller

Şiddetin nedenlerini insanın kalıtımla getirdiği özelliklerinde arayan içgüdü teorileri, insanları saldırganlığa iten spesifik biyolojik mekanizmaları tanımlamaya çalışan biyolojik teoriler, şiddetin nedenlerini çevresel faktörlerle açıklamaya çalışan dürtü teorileri ve şiddeti toplum birey etkileşimi temelinde değerlendiren sosyal psikolojik teorilerin aksine, sosyolojik teoriler, şiddetin kaynağını doğrudan çevresel ve sosyo-kültürel faktörlerde arayan ve böylece psikolojik nitelikli teorilerden ayrılan teorilerdir.

Aile içinde çocuğa yönelik şiddetin nedenlerini açıklamaya yönelik olarak geliştirilen sosyolojik nitelikteki kuramsal bakış açıları konusunda vurgulanan, psikolojik nitelikteki düşünce yapılarının söz konusu olguyu açıklamada daha erken davrandığı bir başka deyişle, aile içinde çocuğa yönelik şiddeti açıklamaya yönelik geliştirilmiş sosyolojik nitelikteki kuramsal yaklaşımların olguyu değerlendirmede geç kaldığıdır. Marsden (1979: 104-109) göre, bu konuda kesinlikle söylenecek şey, sosyolojinin aile içi şiddeti kendisine araştırma alanı yapmakta geç kaldığı ve bu nedenle diğer alanların uzmanlaşmış dallarının yapmış olduğu katkıdan daha az katkı yaptığıdır. Bunun bir nedeni, yakın zamana kadar büyük okullar (yaklaşımlar) tarafından ailenin geniş toplumsal yapı içerisinde ikincil element olarak görülmesi, bir diğer nedeni ise, aile ilgili çalışmaların daha çok fonksiyonalist gelenekten gelen sosyologların eline bırakılmasıdır. Böylece aile içi şiddet, toplumu geniş boyutlarda inceleme ve normali içermeyle koşullanmış olan sosyologlar tarafından ihmal edilen bir konu olmuştur. Nitekim aile ile ilgili çalışmalara yönelen fonksiyonalistlerin, toplumu sorunsuz işleyen bir sistem olarak görme gayreti içinde, aileyi toplumdaki gerilimleri dengeleyen kutsal bir yapı olarak ele alıp değerlendirmeleri de bu geç kalmışlığın gerekçeleri arasında sayılabilir.

Aile sosyolojisi ile ilgili literatür incelendiğinde, genel olarak aileyi incelemeye yönelik geliştirilmiş kuramsal yaklaşımların, yeterli nitelikte ve düzeyde olmasa da, aileyi makro ve mikro boyutlarda ele alıp incelediği görülür. Giddens'in de (2000: 598-599) belirttiği gibi, bu kuramsal yaklaşımlardan işlevselcilik ve marxizmin bir çok versiyonu toplumsal gruplar veya toplumların daha büyük özellikleri üzerinde odaklanırken, sembolik etkileşimciliğin, toplumsal yapının yüz yüze konumları üzerinde odaklandığı, yapısalcılığın ise toplumsal etkinliklerin kültürel yönleri üzerinde durduğu gözlenir. Ayrıca, bu konuda, sosyolojik literatürün kısırlığı, konuyla ilgili psikolojik modellerin yanında yeterli nitelikte sosyolojik modelin oluşturulmamış olması ile açıkça gözlenebilmektedir. Bununla birlikte, yukarıda sıralanan bu yaklaşımların, aile içinde çocuğu da hedef alır biçimde yaşanan şiddet olaylarını, kendi bakış açılarından hareketle aşağıdaki şekillerde irdelediği gözlenir. Bunlardan ilki fonksiyonalist bakış açısıdır.

8. 2. 4. 1. Fonksiyonalist Yaklaşım ve Aile

Sosyolojide aile ilgili çalışmaların daha çok fonksiyonalist gelenekten gelen sosyologlarca yapıldığı görülür. Böylece, aileyi toplumsal yapıda uyum ve eşgüdümü sağlayan bir yapılanma olarak değerlendiren fonksiyonalistlerin aile içi şiddete bakış açıları ise, tıpkı toplumsal yapıda uyum ve eşgüdümü bozucu disfonksiyonel öğelere bakış açılarını yansıtır niteliktedir. Fonksiyonalistler bu noktada, şiddetin yaşandığı aileleri, genel olarak kendi bakış açılarına paralel bir şekilde, ana toplumdan uzak daha çok bir alt kültür ögesiymiş gibi görürler. Bu fonksiyonalist temalar, değişik alanlarda yapılmış aile çalışmalarında görülebilir.⁽¹⁾

Aile, birey gibi konuları ele aldığı için evrimci büyük boy kuramlardan ayrılan ve orta boy kuramlar içinde yer alan, evlilikte uyumu, eşlerin benzer backroundlara, yakın yaşlara, sınıflara, dine, eğitime ve benzerine sahip olmaları gereğine dayandıran fonksiyonalistlerin, aile içi şiddetin nedenlerini aşağıdaki gerekçelerle açıklamaya çalıştıkları gözlenir.

Fonksiyonalistlere göre, aile içinde uyumsuzluğun ortaya çıkması daha çok bacroundların benzeşmemesi ile veya eşlerden birinin gerekli kaynaklara sahip olmamasıyla veya bozuk ilişkiler nedeniyle olabilir. Kadının kocasına göre daha yüksek eğitime sahip olması şiddeti ortaya çıkarabilirken, eşine göre daha düşük eğitime sahip olması da şiddeti doğurabilir. Gene şiddet kimi durumlarda, eğer kadın çalışamaz durumdaysa artabilir. Saldırıları genellikle kadın depresyondayken, hastayken ya da hamileyken görülmektedir. Buna benzer şekilde çocuk istismarı da çocuğa karşı duyarsızlık durumlarında ortaya çıkmaktadır.

Fonksiyonalist yaklaşım ayrıca, kocanın iş yerinde tatminsizliğini, aile içi şiddeti körükleyen bir faktör olarak tahmin etmektedir. Kocanın ailenin geçimini yeterince

⁽¹⁾ Fonksiyonalist yaklaşımı temel alan aile çalışmaları için bkz., **Marsden Dennis**, “Sociological Perspectives on Family Violence” (1979), **Özen, Sevinç**, “Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar” (1991), **Smelser, Meil, J.**, “Towards a Theory of Modernization” (1964), **Taylor, Robert, J. ve Diğerleri**, “Parents, Children, Siblings” (1979).

karşılayamamasının erkekte yaratacağı stres ve endişenin aile içinde şiddetin dozunu arttıracaklarını, böyle bir durumda diğer eşten gelebilecek bir eleştirinin dahi şiddeti tetikleyebileceğini iddia edilmektedir.

Kısaca, fonksiyonalist yaklaşımda ebeveynlerin sosyal statüsü ile şiddet arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır. Öyle ki, orta sınıftan ailelerde ilişkilerin dengeli ve sevgi temelli olduğu, buna rağmen çalışan sınıfa ait ailelerde ilişkilerin daha çok keyfi, fiziksel kontrollü ve otoriter olduğu, bu nedenle de çalışan ailelerde şiddetin daha yaygın olduğu iddia edilmektedir. Düşük ücretle çalışanlar arasında sık görülen şiddet olayları, düşük ücretli işlerde çalışanların ailelerinde çocukları daha sık ve kötü dövmelemlerle ilgili örneklerin çokluğu bu görüşü destekler niteliktedir. Kadın erkeğe oranla çocuklarını daha fazla dövmektedir. Bu ise her şeyi erkeğin çalışma durumuna bağlayan bir teori için kolay açıklanabilir bir şey değildir.

8. 2. 4. 2. Eklektik Yaklaşım ve Strauss'un Davranışsal Sistemler Yaklaşımı

Yapısalcılığını yansıtır nitelikte, insan bilimlerinin temel amacının insanı oluşturmak değil, onu çözündürmek olduğunu ileri süren Levi-Strauss'un (Kızılcılık, 2002: 186), "Sistemler Yaklaşımı"nın en önemli söylemi; şiddetin çocuklarca ailedeki ve medyadaki örnekleri yüzünden öğrenildiği ve güçlendirildiğidir. Eğer bir çocuk büyüme sürecinde yetişkinlerin sorunlarını çözmek için şiddete başvurduklarını izler ve bunu içselleştirirse, kendisi de büyüdüğünde sorunları çözmede, şiddeti karısına ve çocuklarına uygulamaktan geri kalmayacaktır (Marsden, 1979: 111).

Aileyi toplumsal yapıda, birbirlerine çok yakın ilişkiler sergileyen bireylerden oluşan özel bir kurum olarak kabul eden Strauss, "Davranışsal Sistemler Kuramı"nda, aile ile diğer toplumsal kurumları, bireyler arası ilişkilerin niteliği açısından karşılaştırarak, nedenleri açısından çözümlemeye çalışır.

Strauss'a göre, aile toplumda özel bir kurumdur. Aile üyeleri birbiri ile evde çok yakın bir arada bulunmak durumundadırlar. İlişkiler her zaman yapıcı nitelikte olmayabilir. Diğer kurumlarda tartışmalar ve fikir alışverişleri olumlu sonuçlar yaratabilen resmi süreçler olabilirken, aile durum farklıdır, çünkü aile yapılanmaları

boşanma ve ayrılıklar dışında gayri resmi statülerdir. Aile içinde ortaya çıkan sorunların çözümünde genellikle bir tarafın kazanması diğer tarafın kaybetmesi anlamına gelir. Tatil geçirmeyle ilgili bir tartışmada, eşler farklı yerleri düşünüyorlarsa, tatil sadece bir yerde geçirileceğinden eşlerden birisi kaybetmek durumundadır. Erkeğin ailedeki liderlik rolü nedeniyle kaybeden genelde kadın olmaktadır. Bu ve benzeri örnekler nedeniyle ailede kimi durumlarda uyumlu ilişkilerden bahsetmek olanaksızdır. İşin içerisine birde evde olanların dışarıdan gözlenememesi yani sadece aileye özel olması ve bu durumun sosyal normlar tarafından onaylanması karıştığında, ister istemez evde şiddetin daha kolay ortaya çıkması sağlanmış olur (Marsden, 1974: 111).

Sistemler Yaklaşımı, şiddetin sadece evde değil, ayrıca toplum içerisinde de görüldüğü üzerinde durur. Şiddet evde ya da toplumun diğer kesimlerinde bireylerin duruma uygun davranışlarıyla ve uygulayacakları şiddetin kabul görmesini sağlayarak ortaya çıkmaktadır. Böylece birey şiddet uyguladığı zamanlarda toplumca onaylanır. Şiddet uygulamadığı zamanlarda da diğerlerinin uyguladığı şiddeti onaylar. Kısacası bir çeşit birlikte davranış sözkonusudur (Marsden, 1974: 112).

Kısaca, yapısalcılığın önde gelen isimlerinden olan ve geleneksel fonksiyalizmi yeniden düzenlemeye çalışan Strauss'un amacı, toplum ile aileyi birbirine bağlı sistemler olarak, bir bütün halinde gösterebilmektir. Sistemler yaklaşımında da görüleceği üzere, aileyi, bireyler arası ilişkilerin niteliği açısından çözümlemeye çalışırken, onu hem toplumsal yapıda özel bir kurum olarak ele almakta, hem de aile içi ilişkilerin niteliğinin toplumsal yapıdan ayrı olarak düşünülemeyeceği ve bu ilişkilerin onun tarafından meşrulaştırılarak yaşanan ilişkiler olduğunu vurgulamaktadır.

8. 2. 4. 3. Değişim/Sosyal Kontrol Teorisi

“İnsanlar aile üyelerini döver ve istismar eder, çünkü bunu yapabilirler”, bu cümle Gelles'in (1983: 157) sosyal değişim ve sosyal kontrol teorilerinden fikirleri birleştiren bu teoriyi açıklama şeklidir. Sosyal değişim teorisi, insanların, ödülü maliyetinden fazla olduğu sürece davranışlarını sürdürecekleri anlayışına dayanır. Bu teori, formel ve formel olmayan sosyal kontroller olmadıkça sapmaların ortaya

çıkacağı savunur. Gelles, hipotetik olarak, ailesel şiddetin kurbanlardan aynı şekilde geriye dönmesi ya da istismarcıların toplum içinde sıkıntıya düşmesi veya saldırganların tutuklanması gibi negatif sonuçlarından saldırganların nadiren korktuklarını, çünkü kurbanların saldırganlar kadar güçlü olmaması, utanma duygusuna sahip olması ve tarihsel olarak hâkimler ve savcılarının aile içi şiddeti cezalandırmamasının bunlara neden olduğunu belirtir.

Kısaca, değişim/sosyal kontrol teorisine göre, formel ya da informal bedeli arttıkça ailesel şiddet azalır. Gelles'e göre, medyadaki şiddeti ihbar etme kampanyaları, çocuk istismarını önleyen kanunlar ve ağır cezalar bu bedeli arttırabilecek tedbirlerdir.

8. 2. 4. 4. Çatışmacı Yaklaşım ve Feminist Teori

Toplumun dengeli, uyumlu ve bütünleşmiş bir organik ve işlevsel bütün olduğu görüşünün anti tezi olarak geliştirilen çatışmacı yaklaşıma göre, toplumu oluşturan birim ve ögeler arasında sürekli bir çatışma ve çelişki vardır. Çatışmanın sürekliliği ve kaçınılmazlığı, toplumu oluşturan kişilerin, toplumsal grupların ve sınıfların nesnel koşullar içinde oluşan farklı çıkarları, özlemleri ve değer yargıları olmasından kaynaklanır. Böylece çatışma bireysel düzeyde (Freud ve Simmel tarafından), bireyin içgüdüsel bir niteliği olarak kaçınılmaz ve evrensel olarak kabul edilirken, toplumsal düzeyde ise, çatışmaların toplum içinde çeşitli grupların çıkarlarının birbiri ile çatışmasından doğduğu ve bu nedenle kaçınılmaz olduğu (Marx ve Dahrendorf) anlayışına dayanır. Başka bir deyişle, çatışmacı yaklaşım, sosyal ya da sınıf çatışmalarının nedenini, monopolleşme ve kaynak kıtlığında arar. Ancak, çatışma, sosyal yapıya dinamiklik kazandırır, özellikle toplumun amaçlarını yerine getirmesine, sosyal uyumun artmasına, evrime ve gelişmeye katkıda bulunur. Bunu da, yeniliğe, yaratıcılığa ve yeni normların doğmasına yol açarak yapar. Kısaca, çatışma, toplumda koalisyonlar ve birliktelikler inşaa eder, bu nedenle, toplumun bütünlüğü için işlevseldir.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Çatışma yaklaşımı için Bkz., **Eshleman, Ross**, "Introductions" (1969), **Kongar, Emre**, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği (1985), **Kızılçelik, Sezgin**, Sefaletin Sosyolojisi (2002), **Oskay, Ülgen**, "Çatışmacı Kuram Açısından İşlevselci Kuramın Eleştirisi" (1984).

Çatışma kuramcıları (Eshleman, 1998), aileye, işlevselcilerden farklı olarak eleştirel bir gözle bakmaktadırlar. İşlevselciler modern aileyi toplumun diğer birimleri ile denge içinde, pasif olarak görürken, çatışma kuramcıları aileyi potansiyel ve güncel çatışma ile dolu bir sistem olarak görme eğilimindedirler. Bireylerarası ilişkilerde, aile içinde ve toplumda kaçınılmaz bir olgu olarak, çatışmanın değişmeye yol açacağını kabul ederler. Bu yaklaşım taraftarlarına göre ve işlevselcilerin farklı olarak çatışma, sosyal sistemleri ve sosyal etkileşimi tahrip edici olarak görülmemekte, çatışma aile sistemleri ve evlilik etkileşimini de kapsayan, tüm sosyal sistem ve etkileşimlerin beklenen ve kabul edilen bir yönü olarak görülmektedir. Çatışma negatif ve zarar verici olmaktan ziyade, ilişkileri güçlendirebilir, değişmeyi zorlayabilir ve daha anlamlı hale getirebilir (Özen, 1992: 124-125).

Çatışma kuramı çerçevesindeki araştırmalar, evlilik ve ailelerin mutsuz, sürekli çatışma durumunda oldukları nosyonundan başlamaz. Eşlerin ve çocukların ilişkilerini rekabet ve çatışma yönünde algıladıklarını da varsaymaz. Düşmanlık zorunlu değildir. Bu yaklaşım çoğu kez boşanma, evlilik düzeni ve uyumu, karar verme gibi konuları incelemede kullanılmaktadır, bunlar aile yaşamının çatışmayı oluşturması en muhtemel alanlarıdır (Nock, 1987: 12).

Aileye uygulanan çatışma yaklaşımının temel varsayımlarını; 1- İnsanlar, kendi çıkarlarına yönelimlidir ve bu nedenle diğerleri pahasına kendi çıkarlarını izleme eğilimindedirler. 2- Beşeri çevre, insanlar tarafından yaratılan düşünceler ve sembollerden ibaret olup semboliktir. Bu nedenle insanlar, yüksek sembolik hedefleri başarmayı bekler ve ümit ederler. Güç, saygınlık ve ayrıcalık gibi sembolik şeyler için insan isteğinin sınırlarını bilmenin yolu yoktur. Başarıları, beklentileri ve ümitleri arasındaki ayırım, çatışmanın hâlihazırdaki kaynağıdır ve 3- Rekabet, her sosyal ilişkiye içseldir diyen Sprey'e (1988: 699-706) göre, çatışma açısından aile sürecinin açıklanmasında aile uyumu bir problem olarak ele alınmalıdır. Uyum kavramı yerine işbirliği kavramını koyan Sprey'e göre, aile süreci, varolan farklılıkların kaldırılması ile değil, onların etkili bir şekilde yönetilmeleriyle ilgilidir. Aile çatışması, çatışan parçalardan birinin elenmesi, yok edilmesiyle çözümlenmemeli, bunun için başarılı bir

çatışma yönetimi gerekmektedir. Bu yöntem ise, ailelerin çatışma ile yaşamayı öğrenmeleri yöntemi olmaktadır.

Çatışmayı aile içi ilişkilerin beklenen bir yönü olarak kabul eden ve onu doğal bir süreç olarak görenlerin yanın da, bir de aile içi çatışmaların nedenini ekonomik üretim ilişkilerine (kapitalizme) bağlayan ve ailenin ortadan kaldırılması gerektiğini savunanlarda vardır. Marx ve Engels gibi. Marx ve Engels'in düşünceleri ile bu düşüncelerin ardılı olan Marsist teori, kadın sorunları üzerinde de durmuş, spekülasyon olarak nitelenen bu düşüncelerin sonraları feminist teorinin gelişmesinde merkezi önem taşıyan çok şey içeriği kabul edilmiştir. Bu nedenle, çalışmanın bu bölümünde Marx ve Engels'in düşüncelerine kısaca değinmek, aile içi şiddetle mevcut üretim biçimi ve bu üretim biçiminin sonucu olarak kabul edilen çekirdek aile ile arasındaki ilişkiyi anlayabilmek açısından önem taşımaktadır.

Metanın insanlığa hükmettiğini (kapitalist endüstrileşmenin etkisi ile insanın metaya dönüştüğü) ve burjuvazinin aile ilişkisini bir para ilişkisine indirgediğini savunan Marx, Alman İdeolojisi ve daha sonra Kapital'de, işbölümünün köklerinin "ailedeki doğal işbölümü" olarak adlandırdığı şeyde olduğunu söyler. En temel işbölümlerinden birisinin ailede oluştuğunu belirten Marx, bir aile içinde cinsiyet ve yaş farklılıklarının neden olduğu fizyolojik temelde ortaya çıkan doğal işbölümünün, bir insanın başka bir insana efendiliğinin ilk biçimi yarattığını belirtmiş; karı ve çocukların koca tarafından köleleştirilmesini özel mülkiyetin ilk biçimi olarak görmüştür(Marx, 1977: 168-169-467). "İşbölümü ile birlikte... ki bu ailedeki doğal işbölümüne ve toplumun hepsi birbirlerine karşı olan tek tek ailelere bölünmesine dayanır, aynı anda emek ve ürünlerinin ve dolayısıyla mülkün gerek nitelik, gerekse niceliksel olarak eşitsiz bölüşümün de ortaya çıkmış olur: Çekirdeğin ilk biçimi ise karı ve çocukların kocanın köleleri olduğu ailededir. Ailedeki bu gizli kölelik başkalarının emek güçlerine el koyma gücünün ilk özelliğidir" (Marx, 1977: 168).

Teorisini, aile ve kadınların ailedeki rolünün çözümlenmesine yönelik olarak geliştiren Engels'in ise, kadınların ezilmesi üzerine çözümlemesini tümüyle Marx'ın, özellikle kapitalde geliştirilmiş olan ekonomik teorilerine dayandırdığı görülür.

Engels'in "*Ailenin Kökeni*"n deki temel tezi, tarih öncesi komünist anaerkilliğin belirli bir anda ataerkillik tarafından nasıl tersine çevrildiği üzerinedir. Engels, bu geçişi ekonomik gelişmelere, özellikle özel mülkiyetin kurulmasına ve değişim ve kar için kullanılan metaların ortaya çıkmasına bağlar. Ona göre, üretim biçimindeki ataerkil dönüşüm ve yabancılaşmanın gelişmesine yol açan ilk büyük değişiklik, hayvanların evcilleştirilmesi, daha çok ürün ya da değişim için daha fazla materyal edinilmesi ve artı değer ortaya çıkmasıdır. Ancak, Engels'in "*Ailenin Kökeni*"nde de belirttiği gibi, bu yeni üretim ilişkilerinde sağlanan ilerlemeler, erkek egemen bir toplum yapılanmasının da temelini oluşturan gelişmelerdir. Çünkü bu değişimden kazançlı çıkan, erkekler olmuştur. Böylece, zenginlik arttıkça erkeğin konumu, kadınınkinden daha önemli hale gelmiş ve bunun sonucu olarak anaerkil toplum yapılanmasının dayanağı olan "analık hukuku" devrilmek zorunda kalmıştır. Kısaca, erkek egemen tek eşli bir çekirdek birime dönüşen aile içinde, kadına biçilen yeni rol, aynı zamanda Engels'e göre, kadın cinsinin tarihsel yenilgisini oluşturur. Tarihte görülen ilk sınıf mücadelesi (çatışması) tekeşli bir evlilikte kadın ve erkek arasındaki karşıtlığın gelişmesiyle çakışır ve ilk sınıf baskısı eril cinsin dışı cins üzerindeki baskısı ile gelişir. Erkeğin maddi anlamdaki güçlülüğü endüstriyel ailede de devam etmiş, koca hayatı kazanmak ve ailesine bakma yükümlülüğü ile aile içinde kadın ve çocuklardan daha üstün bir konuma sahip olmuştur. Kısaca, modern toplum, tekil aile, kadının açık ya da gizli eviçi köleliği üzerine kurulu ve toplumun ekonomik birimi olarak yeni bir nitelik kazanmıştır (Engels, 1992 13-29).

Kapitalist üretim ilişkilerinden hareketle, çekirdek ailenin oluşumu ve aile içi ilişkilerin kazandığı yeni niteliği, kadınların sömürülmesi ve ezilmesi açısından değerlendiren Marx ve Engels'in önerdiği çözüm, ev işlerinin toplumsal bir endüstriye dönüştürülmesi ve böylece kadınların ev içinde hapsolmalarını engelleyip onların tümüyle toplumsal işgücüne katılmalarını teşvik etmektir. Engels'in konuya daha radikal yaklaştığı ve çözümü, toplumun ekonomik birimi olan tek eşli ailenin ortadan

kaldırılmasına kadar götürdüğü gözlenir. Bu kuşkusuz onun ve Marx'ın en tutkulu biçimde Komünist Manifesto'da savundukları konuma denk düşer. Tüm bunlar komünizmde gerçekleştirilecektir. Şöyle ki: Üretim araçlarının ortak mülkiyete geçmesi ile tekil aile toplumun ekonomik birimi olmaktan çıkacak, özel ev işi toplumsal bir endüstriye dönüştürülecek, çocukların bakımı ve eğitimi toplumsal bir iş olacak, toplum meşru olsun ya da olmasın, tüm çocuklarla benzer biçimde ilgilenecektir. Böylece, erkeklerin değişim için ürettiklerinin (değişim değeri) kadınların kullanım (kullanım değeri) için ürettiklerinin (ev işlerinin) üstünü örtmesi engellenecek ve erkek iktidarlığına son verilebilecektir (Engels, 1992: 13-29).

Sonuç olarak Marxçı ekonomik çatışma perspektifinde aile, yukarıda da anlatıldığı üzere, düşük ücretler vererek işçi sınıfını sömüren kapitalist sistemi desteklemeye hizmet eden bir niteliktedir. Benzer şekilde ücretsiz ev işi ve çocuk bakımını (koca-eş tüm zamanını kapitalist işverene adadığı için) yerine getiren kadınları da sömürmektedir (Sevinç, 1992: 125).

Marx ve Engels'in, kapitalist düzenin olumsuzluklarını, aile içi ilişkiler açısından eleştiren görüşleri bu günde, aileyi çözümlemeye yönelik incelemelerde ileri sürülen düşüncelere paralellik gösterse de, özellikle gelişmekte olan geleneksel toplumlarda, aile içi ilişkiler niteliksel açıdan değerlendirildiğinde, bu toplumlarda, geleneksel ve modern değerlerin birbirini etkileyerek birlikte hareket ettiği gözlenmektedir. Bu etkilenme sürecinde kadının ve çocuğun aile içindeki yeri ve rolü geleneksel değerlerce şekillenip biçimlenirken, erkeğin kapitalist üretim ağı içerisinde daha avantajlı bir konumda olduğu gözlenir. Genellikle, aile üyelerinin maddi ihtiyaçlarının evin erkeği tarafından sağlandığı ailelerde, erkeğin, aile içi statüsünün daha güçlü olduğu, kadın ve erkeğin birlikte çalıştığı ailelerde ise, erkeğin, bu kez de, kültürel yapı tarafından ona atfedilen değerlerle yine kadına karşı daha avantajlı konumda olduğu gözlenir. O halde, diyebiliriz ki, aile içi ilişkilerin niteliğini belirleyen salt ekonomik koşullar olmamaktadır. Ekonomik koşulların hızla değiştiği ortamlarda kültürel yapıya şekil veren değerlerin aynı hızla değişmemesi aile içi ilişkilerin çözümlemesinde salt ekonomik koşulların belirleyici olduğu görüşünü de zayıflatmaktadır. Nitekim aile

içinde kadına ve çocuğa yönelik şiddeti konu edinen sosyolojik çalışmalarda, özellikle vurgulanan noktalardan biri, şiddetin, ailelerin salt ekonomik koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan bir durum olmadığı, ekonomik düzeyi düşük ailelerde olduğu gibi ekonomik düzeyi yüksek ailelerde de şiddete rastlandığıdır. Polat'ın da (2001: 22-23) belirttiği gibi, aile içi şiddetin hem failler, hem de kurbanları her ırk, sınıf, meslek, sosyo-ekonomik düzey, etnik grup veya dine mensup kişiler olabilmektedir.

Marx ve Engels'in düşüncelerine paralel bir biçimde ailenin gereksizliğini savunan ve bu düşüncelerini "*Ailenin Ölümü*" adlı eserinde dile getiren düşünürlerden biride Cooper'dır. Cooper, "*Ailenin Ölümü*"nde, içinde doğduğu ve gençlik yıllarını geçirdiği üçüncü dünya ile erginlik yıllarını geçirdiği birinci dünyayı, ailenin işleyişi konusunda edindiği tecrübeler ve gözlemlerden hareketle karşılaştırır. Onun, bu karşılaştırmada, Marx ve Engels'e paralel, kapitalist toplumda varolan çekirdek aileye yöneldiği gözlenir.

Cooper, sömürüye dayalı tüm toplumlarda-köleci toplumda, feodal toplumda ve geçen yüzyıldaki en ilkel biçiminden bugünkü yeni sömürgeci birinci dünyaya kadar olmak üzere kapitalist toplumda aileyi, bir ideolojik koşullandırma aracı olarak görür ve ailenin bu işlevinin birinci dünyanın işçi sınıfı, ikinci dünya ülkeleri ve üçüncü dünya toplumları içinde geçerli olduğunu vurgular. Ona (1988: 11-15) göre, ailenin gücü, toplumsal aracılık işlevinden gelir. Aile, her toplumsal kuruma hayli denetlenebilir bir tarzda örnek olarak, bütün sömüren toplumlarda yönetici sınıfın etkin iktidarını pekiştirmektedir. Bu nedenle ailenin biçiminin, fabrikada, sendikada, okulda, üniversitede, iş kuruluşunda, kilisede, siyasal partilerde, hükümet aygıtında, silahlı kuvvetlerde, genel hastaneler ve akıl hastanelerinde varolan toplumsal yapıda kopya edildiğini görürüz. İyi ya da kötü, sevilen ya da nefret edilen "anneler" ve "babalar", büyük ya da küçük "erkek kardeşler" ve "kız kardeşler", hükümsüz ya da çaktırmadan denetleyen "büyükanneler" ya da "büyükbabalar" her zaman vardır. O, burada Freud'un görüşlerine de gönderme yaparak, asıl ailemizde edindiğimiz ilk aile yaşantımızın parçalarını her türlü iş ortamında birbirimize aktararak nasıl bir örnek hale geldiğimizi anlatmaya çalışır. Böylece ailenin, toplumsal olarak değişime uğradıkça, her hangi bir

kurumsal yapı içinde birlikte çalışan ya da birlikte yaşayan insanları nasıl adsız hale getirdiğini ve etkili bir tavırla, otobüs kuyruğuna sokar gibi insanları sıraya dizdiğini belirtir.

Bir ideolojik koşullandırma aracı olarak aileyi, aktardığı somut ifadelerle üyelerinin gerçekliği görmesini engelleyen bir toplumsal kurum olarak kabul eden Cooper, bunun ailede gelişen gruplaşma ihtiyacından kaynaklandığını belirtir. Kişiyi aile içindeki koşullanması sırasında verilen ilk ders, dünyada kendi başına var olamayacağıdır. Kendi benliğine sahip çıkmaması ve bir şeye yapışarak yaşaması konusunda ayrıntılarıyla bilgilendirilir, böylece öteki insanların parçalarını kendisine yapıştırıp, benliğindeki ötekilik ile benliğinin kendisiyle aynı oluşu arasındaki farkı görmezlikten gelecek kadar ileri gider. Bu, ötekilerin, ilk olarak da ailedeki ötekilerin istilasına pasifçe boyun eğme anlamında yabancılaşmadır. Bu yabancılaşmanın temelinde ise, ailenin üyelerine özgürce kimlik edinmelerine ortam hazırlamaktansa, onlar için roller oluşturması yatmaktadır. Tipik bir ailede çocuğa, emredilmiş ve inceden inceye hesaplanmış bir özgürlük eşliğinde, belli bir cins oğul veya kız (sonra da koca, karı, baba, anne) olmaya yönelik arzular aşılanır, böylece birey boyun eğmeyi ya da dış merkezli bir tarzda yaşayıp gitmeyi öğrenir. İşin doğrusu çocuğa öncelikle toplum içinde ayakta kalmanın değil ona boyun eğmenin yolları öğretilir. Bu öğretme ise, çocuğun kafasına ailesi tarafından sokulan, inceden inceye işlenmiş bir tabular sisteminin yardımı ile gerçekleştirilir. Bu da tıpkı daha genelde toplumsal denetimin öğretilmesinde olduğu gibi suçluluk duygusu yaratılarak benimsetilir (Cooper, 1988: 15-27). Kısaca, tüm kurumlara karakterini veren ailevi toplumsal varoluş, yukarıdaki faaliyetleri eşliğinde, özerk insiyatifi yok eder özünde. Aile son iki yüzyıldır, emperyalist kapitalizmin durmaksızın işleyişi açısından elzem olan, bireylerin yaşamlarına yönelik bir işgalciliğe aracılık etmektedir. Bu işgalcilikten kurtularak, sevgi ve anlayış üstüne kurulu yeni bir dünya inşası için her yol denenmelidir. Çünkü burjuva toplumunun bireyüstündeki kısıtlamalarını yok etmek için bu şarttır. Toplumu, insanların bir arada durdukları ve birbirlerini anlamaktan aciz kaldıkları bir toplumsal praxist, bir sistem olarak gören Cooper, bu sistemin karşısında yer alır. Sisteme karşı gelmenin tek yolu olarak da aşk ve

delilik devrimini görür. Ona göre, aşk devrimi, cinselliğimizi yeniden keşfetmemizi sağlayacak, delilik devrimi ise benliklerimizi tekrar bulduracaktır. Bunun için öncelikle deliliğin dilini anlamamız gerekir. Bu dil hem bir ihtiyacın, hem de bu ihtiyacı tanımazlıktan gelen bir dünyaya meydan okuyuşun ifadesidir. Cinselliğimizi, hayatlarımızı, özerkliğimizi bir araya getirememekteki beceriksizliğimizi ortaya koyar (Cooper, 1988: 26-29, 125).

Cooper'ın düşünceleri de aile içinde yaşanan şiddet gibi olumsuzluklara temel oluşturduğu kabul edilen kapitalist üretim biçiminin, bireyin sosyalizasyonunda oynadığı rol üzerinde yoğunlaşır. Ona göre ideolojik bir toplumsallaştırma aracı olarak, kurulu düzenin sürekliliğini sağlamaya yönelik kurumlar, kurallar ve kişiler, kapitalist üretim biçiminin bir ürünüdür. Bireyi özerkliğinden soyutlayarak gerçeği algılamasına engel olan bu düzende amaç, belirlenen ve sınırları çizilen değerler ve roller aracılığı ile sistemi iyice güçlendirmek, başka bir deyişle kapitalizmi meşru kılmaktır. Bu düzenlemede temel alınan değerler ve normlar ise, Marx ve Engels'in düşüncelerinde karşılaştığımız cinsiyet ayrımına dayalı rol farklılaşmaları ve mülkiyet ilişkileridir. Bu ilişki düzeninde kapitali elinde bulunduran erkek (yani kapitalist), tüm dünya toplumlarında (birinci, ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinde), sınıfsal bir üstünlükten hareket ederek kadınları ve çocukları kendi düzeninin sürekliliği için sömürüye dayalı bir anlayışla kullanır ve yetiştirir. Bunu da, onları kendi benliklerinden ve cinsel kimliklerinden soyutlayarak yapar. O halde bireyin kendi benliğini bulmada ve cinsel ihtiyaçlarını gidermede yönlendirici tutumlara maruz kalması ya da başka bir deyişle sömürülmesi şiddete maruz bırakılması değildir de nedir?...

Marx ve Engels'in yukarıda belirtilen düşünceleri ile bu düşüncelerin ardılı olan Marsist teorinin ve çatışmayı bireysel düzeyde, toplumu oluşturan kişilerin, toplumsal grupların ve sınıfların nesnel koşullar içinde oluşan farklı çıkarları, özlemleri ve değer yargıları olmasına bağlayan ve böylece çatışmayı bireysel düzeyde, bireyin içgüdüsel bir niteliği olarak kaçınılmaz ve evrensel olarak kabul eden Freud'un görüşlerinin, feminist teorinin gelişmesinde merkezi önem taşıyan çok şey içerdiği görülür. Hatta bu içeriş, Marsisizmin çağdaş Marksist ve sosyalist feminist uyarlamalarına kadar uzanır.

Donovan'ın da (1992: 130) belirttiği gibi, gerçek çağdaş “Marksist feminizm”in artık katışıksız bir Marksizmden çok, temelde radikal feminizm tarafından değiştirilmiş bir Marsisizmi temsil ettiğini göstermek için “sosyalist feminizm” diye adlandırılması daha uygun olur.

Çağdaş sosyalist feminizmin temel ilgi alanı-Marksist anlayışa paralel bir biçimde⁽¹⁾ kapitalist toplumda *evin rolü* ve *ailenin ideolojik toplumsallaşmadaki rolü* üzerinedir. Bunlardan ilkinde Zaretsky tarafından verilen cevap, ücretli emek sisteminin toplumsal olarak gerekli olan, fakat ev kadınları ve annelerin kişisel emeği olan emekle sürdürüldüğüdür. Böylece Marksistlerin çoğunun, ev işlerinin kapitalist sistemin sürmesi işlevine katkıda bulunduğu noktasında anlaştıkları gözlenir. Ancak bu cevap, kapitalist düzende kadınların ezilmesi sorununa tam olarak yanıt vermemektedir. Bu nedenle Sosyalist feministler, ataerkil toplum yapılanmasını maddi bir temele oturtma çabası içinde ailenin ideolojik toplumsallaşmadaki rolü sorunu üzerinde durmuşlardır. “Ataerkinin ve Sermayenin Gerçek Maddi Temeli Nedir? Sorusuna, sosyalist feminist kanatta yer alan Sandra Harding’in cevabı, eril davranış özellikleri ile kapitalist sermaye arasındaki uyumdan hareketle verilir. Harding’e (1981: 151-152) göre, bu uyumun nedeni, ideolojik toplumsallaşmanın evde oluşması ve kadınlar tarafından yapılıyor oluşudur. Kuşkusuz, maddi temeli olan emeğin cinsel işbölümü, o ideolojiyi yaratır. Yaratır, çünkü bakım neredeyse evrensel olarak kadınlar tarafından sağlanır ve aynı zamanda kadınlar neredeyse evrensel olarak aşağılanır. Çocuk bu olgular bağlamında bilinçlenir ve kendi cinsiyet kimliğini öğrenir, toplumsal cinsiyet ideolojisi bu süreçte oluşur.

Sosyalist feminist düşünce içerisinde yer alan “toplumsal cinsiyet ideolojisi”ne değinenlerden biride, Freud’cu teorinin bazı yanlarını Marksizmle birleştirmeye çalışan savaş sonrası Marksist Frankfurt Okulu taraftarlarından Horkheimer’dır. “Otoriter kişilik üzerine” - yani, işçilerin ideolojik olarak kapitalist çalışma dünyasında işlevsel olmaları

⁽¹⁾ Marksistler, çağdaş kadın hareketlerinden etkilenecek, Marksist teorinin geliştirilmesi için “kadın sorunu”nu yeniden ele almışlar ve bu çabalarını, kadınların sömürülmesine neden olduğunu düşündükleri maddi sebeplere bağlamaya çalışmışlardır (Donovan, 1992: 147-148).

için yeniden üretilmeleri- teorisinde, Horkheimer'in, çocuk bakımını, işçilerin gerekli ideolojik damgalarla yeniden üretilmesi olarak tanımladığı görülür (Donovan, 1992: 162).

1960'ların sonu 1970'lerin başında harekete geçen XX. yüzyılın radikal feministleride, tıpkı Marksistlerin aileyi, kapitalizmin ideolojik üremesi için şart olarak görmeleri gibi, onun ataerkilliğin yeniden üretimi için gerekli olduğuna inanmışlar ve aileyi, gençleri, ataerkil ideolojinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumları içinde toplumsallaştıran bir kurum olarak tanımlamışlar, diğer taraftan, evliliğin ve ailenin, yani "heteroseksüel seks kurumu"nun, ortadan kaldırılmasını ve "üreme için rahim dışı yollar"ın geliştirilmesini savunmuşlardır. Onlara göre bu türden yapay sistemler, çocuk doğurma ve büyütmeyle bağlı cinsel rol ayrımlarını sona erdirecektir. Çünkü radikal feministlerden bazıları kadının üreme işlevini, ataerkilliği ve onu yönetme ideolojisinin, cinsiyet ayrımcılığının üzerine kurulduğu cinsiyete dayalı işbölümünün nedeni olarak görmektedirler (Donovan, 1992: 275-279).

Özet olarak, bu teoriyi destekleyenler, toplumda cinsiyet ve güç ilişkilerini anlamadan ailesel şiddetin anlaşılamayacağını savunurlar (YIIö 1993). Feminist bakış açısından ailesel şiddet ataerkil sosyal yapıdan kaynaklanmaktadır. Erkeklerin ekonomik, politik ve sosyal kaynaklara daha kolay ulaşır olması onları kadına göre kuvvetli yapar ve kadınların da erkek şiddetine daha zor karşı koymasına neden olur. Tarihsel olarak kadın istismarına tolerans gösteren ve ihmal eden yasal sistemde erkeğin bu durumunu güçlendirir (Bidwell, Vander May, 2000: 378).

Feminist teori, bu şiddet şeklinin toplumda nasıl masum şekilde kalmasını açıklıyor olması nedeni ile önemlidir. Bu teorinin öncüleri olan Dobash ve Dobash'a (1990: 127) göre, kadınlara yönelik şiddet, bozuk kişiliklerin veya hasta evliliklerin bir sonucu değil, en saygı duyulan geleneklerimizin, inançlarımızın ve kurumsal yanıtlarımızın bir uzantısıdır. Dolayısıyla ceza sistemi gibi toplumsal kurumlar kadın kurbanları daha çok düşünen bir yapıda olmalı, şiddet uygulayıcısı erkekler

davranışlarının bedelini ödeyeceklerini bilmeli, sinema-video oyunları, televizyon ve internette erkek şiddetine karşı kampanyalar düzenlenmelidir.

Feminist teorinin eleştirilen yanları ailesel şiddetin bütün formlarını açıklayamaması, özellikle erkekler kurban ise uygulamanın zor duruma düşmesidir. Ayrıca, feminist teori tarafından üretilen çözüm önerileri (değişen cinsiyet normları ve şiddete kültürel tolerans gibi) kolay uygulanabilir değildir (Bidwell, Vander Mey, 2000: 378).

Buraya kadar özetlemeye çalıştığımız ve çatışmacı anlayışa dayanan teorik yaklaşım ve modellerin, kapitalist üretim ilişkilerinden hareketle, aile içi ilişkileri, özellikle de erkek egemen ataerkil toplum yapılanmasında kadına atfedilen yeri irdelediği görülür. Kadın ve onun doğurganlığının bir ürünü olan çocuğu ise bu süreçte kadından ve onun toplumsal konumundan ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Tüm bakış açılarının ortak noktası, kapitalist ilişkiler ağı içerisinde, erkek egemen ailenin, ideolojik bir toplumsallaştırma aracı olarak ve kadını sömürerek düzenin devamlılığına katkıda bulunduğu, bu süreçte, sömürülen kadınların, sömürü düzenini içselleştirerek çocuklarını mevcut ideolojik yapılanmaya uyumlu bir şekilde sosyalleştirdiği biçimindedir. Böylece, çocuğun içinde yetiştiği ortamın değerleri, onun kişiliğini, gelişim süreci içerisinde şekillendiren değerler olarak belirlediği için, çocuk kendisinin ve annesinin sömürüldüğü bu düzenin gelecekte de devamının garantisi olmaktadır. Böylece, çocuk sosyalleşme sürecinin başlangıcından itibaren, sömüren bir düzen içinde, bu düzenin değerleri kendisine empoze edilerek, fakat kendisi bunun farkında olmadan istismara açık hale gelmektedir.

8. 2. 4. 5. Şiddetin Kuşaklararası Geçiş Teorisi

Egeland'ın (1993: 197) savunduğu ve ailesel şiddet alanında öncü olan bu teoriye göre, istismara tanıklık eden ya da istismara uğrayan çocuk bunu erişkinliğine uygulayıcı olarak taşır. Davranış psikolojisi ve sosyal öğrenme teorilerinden bazı fikirleri birleştiren bu teori şartlanma ve model geliştirme süreçleri aracılığı ile şiddetin öğrenildiğini savunur.

Davranış psikolojisine göre, şiddet içeren davranış kurbanın bu davranışa karşı esneklik göstermesi ile güçlenir. Daha da ötesi, ailesel şiddet çoğu zaman bir sır olarak saklanır. Sosyal öğrenme teorisine göre, çocuklar sevdiği ve saygı duyduğu ana babasından gördüğü davranışları taklit eder. Bu arada tartışmaları şiddet olmadan çözme ve öfkeyi yatıştırma yollarını öğrenemez.

Ailesel şiddet için bu teori geniş kabul görmüş olsa da, unutmamak gerekir ki istismar ve şiddet ortamında büyüyen çocukların çoğu istismarcı ya da şiddet uygulayıcısı olmamaktadır.

Bununla birlikte normal ortamda büyüyen bir kişinin de istismara anne baba ya da eş olmayacağı garanti edilemez. Bu teoriyi şu önemli mesajın hatırlatıcısı olarak görmek gerekir: “Çocukluğundan şiddet zemininde bulunması insanın erişkinliğinde de şiddet uygulayıcısı olmasının önemli etkenlerindendir (Bidwell, Vander Mey, 2000: 378).

Sonuç olarak, aile içinde çocuğa yönelik şiddetin nedenlerini açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiş teorik yaklaşım ve modellerin bireylerin sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerinden hareketle oluşturulduğu gözlenmektedir. Ancak, bu konuda gözlemlenen, teorik yaklaşım ve modellerin birbirlerinin eksikliklerini tamamlar biçimde geliştirilmiş olmalarıdır. Çünkü şiddet tek bir nedenle açıklanamaz. Şiddetin sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik birçok nedeni vardır ve bu nedenler değişen derecelerde bir araya gelerek farklı türlerde şiddet eylemlerinin de nedenini oluşturmaktadır. O halde, şiddet hangi boyutuyla ele alınarak incelenirse incelenir, yukarıda sayılan tüm bu etkenlerin birbirini etkileyerek şiddetin yaşanmasına neden olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim çocuğa yönelik şiddet üzerinde odaklanan sosyolojik nitelikteki çalışmaların, psikolojik nitelikteki teorik yaklaşım ve modellerden etkilendiği de gözlenmektedir. Örneğin, psikanalizin kurucusu sayılan Freud’un görüşleri, Marksist teorisinin önde gelen isimlerinden Engels’in aileye ilişkin görüşlerinde etkili olduğu gibi, Frankfurt Okulu düşünürlerinden Horkheimer ve Adorno’nun da düşüncelerini etkilemiş, hatta feminist teoriye de kaynaklık etmiştir.

Aile, sosyoloji alanında, özellikle sosyolojik nitelikteki uygulamalı çalışmalarda önemli bir araştırma alanı olarak kabul edilir (Sayın, 1990: 26). Bu nedenle aileyi incelemeye ve aile içi ilişkilerin niteliklerini çözümlemeye yönelik nitelikte pek çok sosyolojik model ya da yaklaşım geliştirildiği gözlenir. Ancak, daha öncede belirtildiği gibi oluşturulan bu teorik yaklaşım ve modellerin, aileyi, genel olarak, üyelerinin uyum içinde, toplumsal bütünlüğe hizmet eder fonksiyonlarla hareket eden bir kurum olarak ele almaları, aile içinde çocuğa yönelik şiddetin sosyolojik boyutuyla incelenmesi çalışmalarını da geciktirmiştir. Ancak, yukarıda genel olarak aileyi incelemeye yönelik oluşturulan sosyolojik nitelikteki düşünce yapıları ve aile içinde çocuğa yönelik şiddetin nedenlerini araştırmaya yönelik çalışmalara bakıldığında, genel olarak, toplumsal değerler, kültür, örgütler ve aile kurumunun, hem aile içi ilişkilerin açıklanmasında, hem de istismara yol açan nedenler arasında kabul edilen, sosyolojik nitelikteki başlıca etkenler olduğu görülmektedir. Böylece, “çocuk istismar ve ihmali açıklayabilmek için, toplum felsefesinin, değer yargılarının, şiddete ilişkin kültürel tutumların, aile yapısı ve organizasyonunun ve sosyo ekonomik konumun” (Kozcu, 1990: 385) bu çalışmada da olduğu gibi, aile içi şiddeti ve ailede çocuğa yönelik şiddeti incelemeye yönelik sosyolojik nitelikteki araştırmalarda özenle ve üzerinde durulması gereken ana etkenler olduğu açıkça görülmektedir.

8. 3. Çocuğa Yönelik Şiddetin Tarihsel Gelişimi

Bu bölümde çocuğa yönelik şiddet, çocukluk olgusunun tarihsel gelişim süreci içerisinde aldığı farklı biçimlerden hareketle dünya ve Türkiye açısından ele alınarak incelenmiştir.

Bu incelemeler, çocukluğun diyalektik bir süreç içerisinde şekillendiğini göstermektedir. Geleneksel çocukluk anlayışından modern çocuk paradigmasının gelişime dek geçen süre içerisinde yaşanan sosyo-kültürel, ekonomik ve politik değişimlerin-sözlü kültür, matbaanın icadı, okur-yazarlığın gelişimi ve son olarakta kitle iletişim teknolojilerinde yaşanan- gelişmelerin bu süreç üzerinde belirleyici olduğu gözlenmektedir. Bunlara ek olarak, söz konusu gelişmelerden etkilenen felsefi yaklaşım

ve dinsel anlayışlar da çocukluk fikrinin farklı dönemlerde kendine has şekillenmesinde etkili diğer faktörle arasında sayılabilir.

Tüm bu faktörlerin, çocukluk olgusunda olduğu gibi çocuğa yönelik istismar ve ihmal olgularının ortaya çıkmasında, kabul edilmesinde ve tanımlanmasında da belirleyici olduğu gözlenmektedir. Kısaca, yapılan incelemeler ışığında ulaşılan sonuç, çocuk istismarı ve ihmalinin antik çağdan günümüze kadar süregelen bir olgu olduğu, fakat bu olgunun toplumsal bir sorun olarak, çocukluğun kendine has zihinsel ve fiziksel özellikleri ile “insan hayatında ayrı bir dönem” olarak görülmesi ve kabul edilmesi (modern çocuk paradigması) şeklindeki anlayışın gelişimine kadar ele alınmadığıdır.

8. 3. 1. Çocuğa Yönelik Şiddetin Dünya’daki Tarihsel Gelişimi

Çocuk istismarı ve ihmali, başka bir deyişle çocuğun fiziksel, cinsel ve duygusal anlamda kötü muameleye maruz kalması olgusu yeni bir olgudur ve çocuğun toplumsal yapıdaki yakın gelişmelere bağlı olarak edindiği yeni konumla ilgilidir. Bu yeni konum, Pollock’ın da (1984: 5) belirttiği gibi, çocuklara karşı yeni tutumların geliştirilmesinin değil, erişkinlerin dünyasını kesin olarak değiştiren tarihsel gerçeklerin ürünüdür.

Çocukluk anlayışında, kültür ve uygarlık özelinde ortaya çıkan farklılığın temel ölçütü, insanlığın, toprağa yerleşme süreci ve buna bağlı olan “dönüşüm kültürü” dür. Diğer ise, çocuğu kendine özgü döneme yerleştiren gelişmelerin sonucudur. Bu gelişmelerden ilki çocukluğun, yetişme, ilgi ve etkinlikleri, zayıflıkları ve duyarlılıklarıyla yetişkinlerden farklı bir gelişim aşaması olduğu gerçeğine dayanır. Kuşkusuz bunda toplumsal ve kültürel olduğu kadar, toplum yaşamının fiziksel, iklimsel, siyasal güçlük ve olumsuzluklarının da rolü bulunur ve bunlar diğer nedenleri oluşturur. Böylece, bu önemli olgu karşısında kültür ve uygarlıkların farklı yaklaşımlar içinde oldukları görülür (Doğan, 2000: 1-2).

Bu türden olguların ortaya çıkışı, şiddet ve ihmalin toplum tarafından cezalandırılış biçimini ve her kültürün çocuğun özel gereksinmelerine ne derece duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak, ana-babaların inancı, ahlaki tutumları,

toplumsal idealleri ve toplumun kanun ve gelenekleri de çocuğa nasıl davranılacağını belirleyen faktörler arasındadır (Franklin, 1993: 14-15).

Çocuğa yönelik istismar ve ihmal bugünün bakış açısından hareketle, geçmişe dönük olarak ele alıp incelendiğinde, söz konusu olgunun aslında tarihsel bir olgu olduğu görülür. Her çağda ve her toplumda çocuklar istismar ve ihmalin kurbanı olmuşlardır. Doğu toplumları, Batı toplumları, İslam kültürü, Hristiyan kültürü, Amerikan kültürü, Ortadoğu ve Uzakdoğu kültürlerini ayrı ayrı olarak ele alınıp inceleyen bir araştırmada da açıkça görüleceği üzere (Doğan, 2000: 119), her bir toplumsal yapılanmanın kendi kültür ve değerlerine göre çocukluğa farklı açılardan baktığı ve bu bakış açılarından hemen hepsinde istismar ve ihmale yönelik uygulamalara rastlandığı görülmektedir. Ancak, bu uygulamaların, kendi zamanının koşulları içerisinde istismar ve ihmal olarak algılanmadığı, toplumsal, kültürel, ekonomik ve fiziksel gereksinimlerin sonucu olarak meşrulaştırıldığı görülür. Bir başka deyişle, çocukluk, her bir toplumun kendine has kültürel yapısı içerisinde toplumsal bir kurgu olarak şekillenmiş, çocukluğun biyolojik nitelikleri ile insan hayatında belli bir döneme denk düştüğüne ilişkin anlayışın (modern çocukluk anlayışının) şekillenmesi ise yüzyıllar almıştır. Çocuk istismar ve ihmalinin bir olgu olarak ele alınıp incelenmesinin de bu gelişmelere paralel olduğunu görmekteyiz. O halde, çocukluğun tarihini incelemek, çocuğa yönelik şiddet ve istismarın geçmişten günümüze aldığı biçimleri ortaya koyabilmek açısından önemli olmaktadır.

Tarihsel incelemeler, ilk ve orta çağlarda çocukluk düşüncesinin gelişmemiş olduğunu göstermektedir. Bu döneme ait çocukluk incelemelerinin tarihsel belgelerini döneme ait tablolar ve edebi romanlar ile destanlar oluşturmaktadır. Şimdi bu dönemlere kısaca bir göz atalım.

Geleneksel Doğu'nun ve Batı'nın çocuk olgusuna yaklaşımını değerlendiren bir çalışmadan elde edilen sonuçlar, çocuk istismarı ve ihmalinin Antik Çağ'a kadar uzanan tarihi hakkında bize önemli ipuçları sunmaktadır (Doğan, 2000: 119).

Antik Çağda, geleneksel Doğu ve Batıda (bu günkü anlamıyla) özel bir çocukluk dönemi olmadığı ve çocukların çok kısa bir sürede yetişkin olmak zorunda kaldığı gözlenir. Geleneksel Doğu’da, toplumun savaşçı ve mücadeleci genç insanlara duyduğu ihtiyaç, çocukları kısa sürede yetişkin olmaya zorlayan toplumsal taleplerin sonucudur. Bu talepler eski Türk Destanlarında, masal ve öykülerin de (Oğuz Kağan ve Manas Destanları, Dede Korkut Masalları vb.) açıkça görülür (Kaplan, 1985: 14).

Batı’da da durum Doğu’dakinden farklı değildir. Örneğin, “Eski Isparta’da çocuğun iyi eğitilmesine önem verilir, iyi bir savaşçı, yiğit bir yurttaş olarak yetiştirilmesi için büyük çaba harcanırdı. Bu amaçla katı bir disiplinden geçirilir, kuru yerde yatırılır ve bol bol kamçılanırdı. Başka bir deyimle eğitim çocuk için değil; çocuk eğitime kurban edilirdi. Çetin sınavlardan geçip sağ kalanlar erişkinler safında yerini alır, sakat kalanlarda yaşama hakkını yitirirdi (Yörükoğlu, 1984: 11).

Kısaca, antik çağda, akademik bir eğitim gerekli değildi; çünkü eğitim, üretim yeterliliği kazandırmayı amaçlıyordu. Temel üretim etkeni de topraktı. Bunu da aile çocuğuna öğretebiliyordu. Ancak bu durum, antik çağda okul sisteminin gelişmediği anlamına gelmez. Çünkü bu dönemde, kendi adına uygarlık bırakan toplumların (Mısır, Çin, Hint, İran, Türk, Yunan vs.) okul sistemini de geliştirdikleri, ancak bu okulların kapılarının genellikle erkeklere ve seçkinlere açık olduğu görülür (Çınar, 2002: 46).

Bunlara ek olarak geleneksel Doğu ve Batı’nın erkek ve kız çocuk ayırımına dayanan anlayışını döneme ait eserlerde açıkça görebilmekteyiz.

Kutatgu Bilig’de ki şu ifadeler geleneksel Doğu kültüründe kız ve erkek çocuk ayırımının en bariz delilleri olmaktadır (Hacip, 1996: 408-512):

“Oğula bütün faziletleri tam olarak öğret; o bu faziletler ile ileride mal sahibi olur”.

“Ey dost arkadaş, sana kesin bir söz söyleyeyim; bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşamasa daha iyi olur”.

“Eğer dünyaya gelirse, onun yerinin toprağın altı veya evinin mezara komşu olması daha hayırlıdır”.

Bunun yanında, erkek lehine gelişen cinsiyet ayrımı geleneksel Batı’nın en belirgin kültürel dokusunu oluştururken, kadını adeta toplumdan soyutlayan bu ayrımın, Roma’da kadını ömür boyu aile ve koca vesayetine mahkûm ettiği gözlenir (Doğan, 2000: 118-119).

Her iki kültürün güçlü, sağlam ve gürbüz çocuklara karşı talebinin sakat ve kusurlu (özürlü) çocukların yaşama hakkını sınırladığı ve bu niteliklere sahip çocukların her türlü güvenceden (sosyal ve yaşamsal) yoksun bırakıldığı gözlenir. Mesela, Çin’de doğan çocuğun geleceğine ilişkin tahminler, onun yaşatılıp yaşatılmamasının da gerekçesini oluşturmuştur (Kanad, 1963: 28-29).⁽¹⁾

Eski Yunan’ın önde gelen düşünürlerinden Eflatun’a göre, yaşama kabiliyetinde olmayan ve sakat doğan çocuklar, ortadan kaldırılmalıydı (Koçer, 1980: 136).

Aristo’ya göre de, dünyaya gelen çocuk sakat ise onu yetiştirmekten vazgeçilmeliydi (Kanad, 1963: 166). Çünkü bu toplumda istenen ve beklenen insan her türlü toplumsal ve doğal güçlüklerle mücadele edebilecek savaşçı bir insandı (Koçer, 1980: 100).

Antik çağda, yine çocuk terbiyesinde manevi değerler öğretiminin ön planda geldiği erdem, itaat, büyüklere saygı, korku, edep, yiğitlik, cesaret gibi değerlerin Doğu toplumlarında yaşlıların ve yetişkinlerin yaşamını, genç kuşaklar karşısında güvenceye alan pragmatist değerlere dönüştüğü görülür (Doğan, 2000: 104). Örneğin, Eski İran’da çocukların eğitiminde itaat kültürüne büyük önem verilmiş, bu kültürde “annesine karşı üç kez aykırı tepki ve cevap veren çocukların öldürülmesi” ne dair örneklerle bile rastlanmaktadır (Kanad, 1963: 75).

⁽¹⁾ Baba doğar doğmaz çocuğunu astroloğa götürür, onun geleceğine dair kehanette bulunmasını isterdi. Eğer astrolog, çocuğun geleceğinin parlak olmadığını söylerse, çocuk boğularak öldürülür ve bu sebeple anne-babalar ceza almazdı.

Eski Doğu kültür anlayışına benzer şekilde eski Batı kültüründe de aile ve toplumun çocuktan en büyük beklentisi saygı ve itaat olmuştur. Özellikle Roma’da itaat kültürü, toplumun siyasal varlığına hayatiyet kazandıran en önemli unsurlardan biridir. Önce itaatkâr çocuk sonra da itaatkâr birey ve itaatkâr vatandaş bu kültürün özlenen insan modelini oluşturmuştur. Bu süreçte en büyük role sahip olan ise babadır. Geleneksel Batı’da baba tanrısal ve siyasal bir otorite simgesidir. Çocuklar üzerinde vesayet hakkı ve yetkisini sınırsız olarak kullanan kişidir (Doğan, 2000: 118).

20. yüzyılın modern çocuk paradigması önceki yüzyılların çocukluk karşısındaki olumsuzlukları kadar, bunları vaktiyle görebilen felsefe ve uygulamalardan da güç ve teşvik almıştır. Semavi dinler (tek tanrılı dinler) ile bazı ünlü düşünürlerin (Jhon Lock ve J.J. Rousseau)⁽¹⁾ yaklaşımları bu bağlamda asla göz ardı edilmemesi gereken önemli gelişmelerdir. Çünkü dinden (Hristiyanlık ve Müslümanlıktan) gelen özgün dalgalanmalar ilerleyen dönemde aydın ve filozof yaklaşımlarının esin kaynağı olmuş, böylece, modern çocuk paradigması, Ortaçağ’ın bu iki kaynaktan gelişen düşünce ve çabalarıyla filizlenmiştir. Dönemin toplumsal ve siyasal hareketliliği ise paradigmanın hayata geçmesinde çok önemli işlevler yüklenmiştir. Ortaçağ’ın yakın planda tahlili, bu yaklaşımı kanıtlayan malzemeleri ortaya çıkarmaktadır (Doğan, 2000: 149-150).

Ortaçağ’ın feodal toplum yapısı incelendiğinde, çocuğa atfedilen değerlerin, 20. yüzyılda çocuğa atfedilen değerlerden daha çok geleneksel Batı ve Doğu Kültür değerlerini yansıtır nitelikte olduğu gözlenir. Ortaçağ’ın tarımsal üretime dayalı feodal sınıflı yapısı içinde, çocuğun konumunu belirleyen değerler, mensubu olunan sınıf ya da tabakanın değerlerini yansıtır niteliktedir. Böylece aristokrat ya da köylü tabakada yer almanın bedeli bir takım toplumsal, ekonomik ve siyasal ayrıcalıklara sahip olmayla eş anlamlı olsa da, “yakın tahlilde bu görece şanslılığın mutluluğa ya da mutlu çocukluğa yol açmadığı görülür” (Doğan, 2000: 150). Bu durumu Coleman (1968: 7-8) şöyle

⁽¹⁾ “17. yüzyılın çocuk ve çocukluk konusunda yol açtığı değişmelerde, siyasal ve toplumsal dönüşümlerin etkisi kadar, dönemin aydınlarının da yenilikçi düşüncelerinin etkisi olmuştur. Özellikle 18. yüzyıla damgasını vuran **Aydınlanma Düşüncesi**, ticaret ve endüstri hayatının empoze ettiği bu gelişmeleri, düşünsel ve pedagojik temellere oturtulması sürecini başlatmıştır. John Locke ve Jean Jacques Rousseau gibi isimler bu sürecin başında yer alan önemli isimlerdir”(Doğan, 2000: 158-159).

açıklar: “Endüstri öncesi Avrupa’da çocukların ufku genellikle aileleri tarafından sınırlanmaktaydı; bu yüzden çocuklar ailelerine göre yaşıyorlardı. Babalarının konumu ve yaşam standardı ne ise çocuklarıinki de o oluyordu. Eğer babanız köle ise sizde muhtemelen köle olarak yaşıyordunuz. Eğer babanız zanaatkâr ise sizde zanaatkâr olmaya mecburdunuz. Bu hareketsizlik bile durumun zor kısmı değildi. Çocuk aile-üretim- işletmesinin bir parçasıydı ve muhtemelen de bu işletmenin içinde kalacaktı. Bu anlamda, aile çocuk üzerinde tam bir otorite ve sorumluluğa sahipti. Bu durum çocuğun yetişkin olması durumunda da değişmezdi. Çünkü aynı ekonomik birimin bir parçası olarak kalırdı ve bu sorumluluk geleneğini sonraki kuşak üzerinde de yerine getirirdi. Aile dışında bir miktar değişkenlik olsa bile tablo ataerkil geniş aile içinde aile sürekliliği idi”.

Coleman’ın da vurguladığı gibi, ortaçağda, tarıma dayalı üretim ilişkileri içerisinde, ataerkil bir yapılanma sergileyen ailede çocuk üretim ilişkilerinin bir parçası olarak, temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeye gelir gelmez yetişkinler dünyasına katılır ve çocukluk statüsünden çıkartılırdı. Böylece, modern çocuk paradigmasının temel aldığı “sevgi”, “şefkat” gibi çocukluğa atfedilen ve çocukluk dönemini bir süreç olarak sabitleyen duygusal yaklaşımların ortaçağda da, çocuğun bir üretim birimi olarak algılanması gibi nedenlerle bir takım engellere takıldığı ve çocukluk döneminin çok kısa sürdüğü gözlenir. Bunlara ek olarak, Ortaçağ boyunca ve onu izleyen zamanlarda dinsel felsefenin, yetişkinlerin çocukları nasıl gördüğü ve disipline soktuğu konusunda güçlü bir etkiye sahip olduğunu da söyleyebiliriz. Bu dönemde yaygın inanç insanların günahkâr doğduğu şeklinde olup, yanlış davranış, herkes tarafından doğuştan gelen kötülüğe yüklenmekteydi. Anababaların ve yetişkinlerin görevi şeytani eğilimleri bastırmaktı. Yetişkinlerin çocukluğun oluşun doğasını anlamadıkları için, bu gün çoğunun uygun bulamayacağı yöntemlerle küçük çocuklarını denetlemeye çalıştıkları gözlenmektedir. Örneğin bir anne ya da bakıcı evden çıkmak isterse, çocuklarına eğer yataktan çıkarlarsa kötü hayaletin onları yakalayacağını söyleyebilirdi. Hatta bir bakıcı çocukların uysal ve bakımlarının kolay olmasını istiyorsa onları likör ve afyonla

uyuşturabilirdi. Çocuklar sık sık korkutulur, dövülür, hatta bazen ceza için öldürülür ya da katı bir itaat altında tutulurdu (Gander ve Gardiner, 1995: 26).

Sıradan bir insanın yaşam standardının çok düşük olduğu Ortaçağ'da, biçimi bozuk ya da gayri meşru bebeklerin teşhiri veya öldürülmesi, dilendirmek amacıyla yoksul ailelerin çocuklarının organlarını kesmeleri, eğlenmek amacıyla yetişkinler tarafından kundaklanmış bebeklerin bir basket topu olarak kullanılmaları vs. gibi uygulamalar yanında doğum ve bebek ölüm oranlarının çok yüksek olması, sadece tıbbi bilgisizlik ve kötü sağlık uygulamalarından değil, bebeğin gereksinimlerini anlamamaktan doğan ihmalden ve kaba muameleden kaynaklanmıştır (Gander ve Gardiner, 1995: 24).

Phillipe Aries, *Çocukların Yüzyılları* (1962) adlı kitabında, çocukluk döneminin ayrı bir dönem olarak kabul edilmesinin M.S. 400-1000 yılları arasındaki ortaçağda ortaya çıktığını anlatmaktadır. Bundan önce çocuklar minyatür yetişkinler olarak görülmekte ve bu çağa ait portrelerde böyle resmedilmekteydi. Rönesans döneminde ilk kez çocuklar gerçek çocuk olarak çizilmeye başlanmaktadır (Gelles, 2000: 11-16).

Ortaçağ dünyasında çocukluk fikrinin oluşmamasını, okur-yazarlığın, eğitim düşüncesinin ve ayıp fikrinin olmamasına bağlayan Postman'a (1995:30) göre ise, "Sözel bir kültüre daldırılmış, yetişkinler gibi aynı çevrede yaşamış ve ayırım gözeten kurumlar tarafından sınırlanmamış olan Ortaçağ çocuğu, kültür içinde genel olan tüm davranışları gerçekleştirebiliyordu. 7 yaşındaki bir erkek çocuk, savaşma ve âşık olma kapasiteleri hariç, her yönüyle bir erkekti. Kesinlikle ayrı bir çocukluk dünyası yoktu. Çocuklar yetişkinlerle aynı oyunları, aynı oyuncakları ve aynı peri masallarını paylaşmışlardı. Yaşamlarını yetişkinlerden ayrı değil, birlikte sürdürmüşlerdi. Cinsel dürtüleri gizleme düşüncesi, yetişkinlere yabancıydı. Çocukları cinsel sırlardan koruma fikri, bilinmiyordu. Önlerinde her şeye izin veriliyordu: Bayağı dil, açık-saçık davranış ve durumlar. Çocuklar her şeyi işitiyor ve görüyorlardı. Gerçekten de Ortaçağ'da yetişkinlerin çocukların cinsel organlarıyla oynaması serbestti. Ortaçağ çağ zihniyeti

açısından bu tür uygulamalar, sadece sıradan eğlencelerdi... Çocukların mahrem kısımlarıyla oynama davranışı yaygın bir gelenek oluşturuyordu.”⁽¹⁾

Yaşam standardının düşüklüğü, tıbbi yetersizlikler, çocuk gelişimi konusundaki bilgisizlik, yetersiz ebeveynler, yanlış dinsel tutum ve inançlar, okur-yazar oranının düşüklüğü ve formel olmayan eğitim uygulamaları vs. gibi nedenlerden dolayı çocuğa yönelik bu olumsuz uygulamaların 17. yüzyıla kadar aynı biçimde devam ettiği gözlenir.

Çocukluk kavramına yeni bir boyut kazandıran 17. yüzyıl ve sonrasındaki gelişmelerin tahlili, çocukluğun insan hayatında yeni bir dönem olarak görülmesi konusundaki yeni düşüncelerin hangi temellere dayandığını ve çocuk istismarı ve ihmalinin mevcut sosyo-ekonomik ve kültürel koşullara bağlı bir biçimde boyutlarını ortaya koyması açısından önemli olacaktır.

17. yüzyıl sonları Batı’da toplumsal yaşam ve toplumsal yapının önemli ölçüde değişmeye başladığı bir dönemdir. Sanayileşme ve kentleşme bu dönüşümlerin en somut sonuçlarıdır. Ortaya çıkan yeni toplumsal tablo, bilim ve teknolojiye hızlı gelişmelere paralel olarak çeşitli sektörlerde yetişmiş insan gücüne ihtiyaç gösterir. Bu ihtiyaçlar toplumsal kurumların yapı ve işlevlerini değiştirerek günlük hayatta eskisinden çok farklı alışkanlıklar ve değerler yaratır. Ekonomi, eğitim, hukuk, siyaset, ahlak gibi temel toplumsal kurumlar yanında aile, değişimin etkisini derinden yaşayan kurumların başında gelir. Kısaca, sanayi devrimi, kendi kendine devam eden ekonomik bir birim olarak ailenin işlevlerinde değişiklikler yaratmıştır. Ekonomik örgütlenmeler aile ortamı dışında gerçekleşirken, çocuklar meslek olarak ailelerinin dışında da hareketli olmaya başlamışlardır. Böylece, aile ekonomik üretim aktiviteleriyle birlikte refah ve koruyucu

⁽¹⁾ “Ortaçağ’da okullar vardı ve bilinmekteydi. Bunların bir kısmı kiliseye bağlıydı. Diğer bir kısmı da özeldi. Fakat okuma ve yazmayı öğretecek ve daha ilerideki öğretim için bir temel sağlayacak olan ilköğretim düşüncesinin tümüyle eksikliği, bir okur-yazarlık eğitimi (:Literate Education) anlayışının yokluğunu kanıtlamaktadır. Ortaçağ’da öğrenme tarzı, sözelci nitelikteydi. Bu tarz öğrenme, “iş başında eğitim” dediğimiz çıraklık ve hizmetle gerçekleştirilmekteydi. Bu tür okullar inceleme konusunun güçlüğüne göre müfredatta derecelemenin yokluğuyla, konuların eş zamanlı öğretilmesiyle, farklı yaştaki çocukların karışık biçimde oturtulmasıyla ve öğrencilerin serbestliği ile tanımlanmaktaydı... Ohalde kesin olarak şunu söyleyebiliriz: Ortaçağ dünyasında çocuk gelişimi, ardışık öğrenme, yetişkin dünyasına hazırlanma için öğrenim görme anlayışları yoktu” (Postman, 1995: 27-28).

işlevlerini de kaybetmeye başlamıştır. Bundan böyle yoksulluk, hastalık, sağlık vs. toplumun sorumluluğu altına girer (Coleman, 1968: 284).

Onyedinci yüzyılla birlikte gelen ve çağdaş tanımı şekillendiren çocukluk kavramı, çocuğun masumiyeti ve zayıflığını vurgular. Çocukluğu bir masumiyet ve zayıflık dönemi olarak görüp yetişkinlere masumiyeti koruma ve zayıflığı güçlülüğe dönüştürme görevini veren bu anlayış ve çocukların hayatındaki birçok değişiklik bu döneme dayanmaktadır. Genç insanların hayatına çocukluğun gelişimi ile birlikte gelen önemli değişiklikler arasında çocukların çalışma hayatından uzaklaştırılmaları ve giderek artan bir şekilde eğitime ve okula yöneltilmeleri yer alır (Franklin, 1993: 24-25). Ancak, bu değişimler çocuklar için bir takım olumlu ve olumsuzlukları da beraberinde getirir, çünkü yaşanan değişimlerin her sınıftan çocuk için eş zamanlı gerçekleşmediği görülür.

Endüstrileşme ve sanayileşmenin ilk dönemlerinde yoksulluk, eğitimsizlik ve çocuk işçiliği “fabrika sisteminin gelişmesiyle birlikte en kötü aşırılıklar ve sömürüleri” (Hill, 1969: 263) de çocuklar için beraberinde getirirken, çocukların bu dönemde daha önceki olumsuz yaşam koşullarından hiç de farklı olmayan -hatta daha ağır- koşullarda yaşama zorlandığı görülür. Bu aşırılıklar çocuk istismar ve ihmaline yeni bir boyut kazandıran aşırılıklardır.

Şöyle ki, Sanayi Devrimi’nin özelliği olan yenilikler, 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de ortaya çıkar. Dokuma ve iplik tezgâhları üretimi çok arttırır. Dokuma tezgâhları, buhar makineleri ve yüksek fırınlar gibi endüstriyel buluşlar, ortaya çıkan yoksul işçi sınıfı ve çocuklar için, fabrikaların birer kışlaya dönüşmesine neden olur. Yoksulluk ve kimsesizlik nedeniyle Londra’da 40 binden fazla çocuk sokaklarda başıboş dolaşır. Bu çocuklar yoksul evleri tarafından iş yerlerine, dokuma fabrikalarına ve çiftçilere ya satılır ya kiralanır. Çok düşük ücretlerle ve günde 18 saatten az olmamak üzere çalıştırılan çocuklar içinde, elleri küçük olduğu için iplik işinde özellikle çalıştırılan 4-5 yaşlarında çocuklar bile vardır. Aynı yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde de durum pek farklı değildir (Akarslan; 1998: 13-14).

Engels, “İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu” adlı kitabında, sanayi kapitalizminin ilk dönemlerinde yaşanan olumsuz gelişmeleri, İngiliz işçi sınıfının içinde yaşadığı koşullar açısından ayrıntılı bir şekilde ele alıp inceler. Kadın ve çocukları giderek içine çeken bu yeni üretim sürecinin özellikleri incelendiğinde sanayi kapitalizminin burjuva ve proleter sınıftan gelen çocuklar üzerinde zıt yönlü etkiler yarattığı, özellikle işçi sınıfı çocuklarının ucuz, potansiyel birer işgücü olarak görüldüğü ve kullanıldığı bu süreçte istismar ve ihmale aileleri ve işverenleri açısından maksimum düzeyde maruz kaldığı görülür.

Bu süreci Engels kitabının farklı bölümlerinde ele almakta ve aşağıdaki ifadelerle, bu dönemde (17.yy’ın sonu ve 18.yy’ın başı) çocukların içinde bulunduğu korkunç gelişmelere vurgu yapmaktadır.

“Eğirme ve dokuma işindeki insan emeği, esas olarak kopan iplikleri bağlamaktan ibaretti, gerisini makine yapar. Bu iş adale gücü istemez, kıvrak parmaklar ister. O nedenle yalnızca erkeklere bu işte gerek olmayışı bir yana, el adalelerinin daha da gelişkin oluşu nedeniyle, bu işe kadınlardan ve çocuklardan daha az uygundurlar; bu yüzden de yerlerini doğal olarak onlar alır (Engels, 1997: 204).

“1839’da Britanya İmparatorluğundaki 419.590 fabrika işçisinden 192.887’si ya da yaklaşık yarısı onsekiz yaşının altındaydı; 242.296’sı kadındı ve bunların da 112.192’si onsekiz yaşından küçüktür. Buna göre onsekiz yaşından küçük olan erkek işçilerin sayısı 80.695, yetişkin erkek işçilerin sayısı 96.599’dur ya da tüm sayının tam dörtte biri değildir.”(Engels, 1997: 206).

1833 tarihli Fabrikalar Soruşturma Komisyonunun Raporundan elde edilen bilgiler, imalat sanayinin yeni işgücü çocuk işçilerin olumsuz çalışma koşullarını yansıtmaları bakımından önemlidir.

“Ana komisyonun raporu, imalatçıların, çocukları nadiren beş yaşındayken, sıklıkla altı yaşında, daha sık biçimde yedi yaşında ve genelde sekiz dokuz yaşındayken çalıştırmaya başladığını anlatıyor; işgününün yemek arası ve mola dışında, çoğu, çoğu zaman ondört-onaltı saat sürdüğünü belirtiyor, imalatçıların, nezaretçilere çocukları

kamçılama ve eziyet etme izni verdiklerini ve çoğu zaman kendilerinin de kamçılama ve eziyete bizzat katıldıklarını kaydediyor.” (Engels, 1997: 215).

Yetişkin erkek işçilerin dışarıya itildiği, kadın ve çocukların temel işgücü olarak istihdamını öngören bu yeni üretim sürecinin aile yaşamı üzerindeki olumsuzluklarını ise Engels ailenin çözülüşü olarak değerlendirir. Günün oniki, onüç saatini ev dışında çalışarak geçiren ve bu nedenle de çocuk/çocuklarına yeterince zaman ayıramayan anne-babaların ve anne-babasından yeterince sevgi ve ilgi görmeden büyüyen ve ortalama onüç-ondört yaşında çalışma hayatına atılan çocukların ailenin çözülme sürecine hep birlikte katkıda bulunduklarını vurgular. Ailede bu tipteki bir çözülmeyi mülkiyet ilişkileri içinde özel çıkarlarla açıklamaya çalışır. Böylece aile içi ilişkiler en fazla para getiren aile bireyinin egemenliğinde sürdürülen yeni bir sürece girer (Engels, 1997:207-208). Egemenliğin başlangıçta kadın, daha sonra ise çocuk tarafından devralındığını, böylece geleneksel tarım toplumunun ataerkil aile yapılanmasının ters yüz edildiğini özellikle vurgular. Engels’e (1997: 209-210) göre, “...yine de bu durum, erkeğe gerçek bir kadınlık, kadına da gerçek bir erkeklik armağan etmeden erkeği hadım eden, kadından da kadınlığını alan bu durum, en utanmaz biçimde her iki cinsi ve onlar aracılığı ile insanlığı aşağılayan bu durum, çok övündüğümüz uygarlığın ulaştığı son noktadır; yüzlerce ve yüzlerce kuşağın, kendi durumlarını ve gelecek kuşakların durumunu iyileştirme savaşımının son başarısıdır”.

Fabrika sisteminin yol açtığı olumsuz çalışma koşullarının insan sağlığı, özellikle çocukların sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz gelişmeler ise, bir yandan çocukların anne ve babalarından çok uzun saatler ayrı kalmalarının sonucu olarak ortaya çıkarken, diğer yandan çocukların (ve aynı şekilde yetişkinlerinde) çalıştıkları mekânların olumsuz koşullarından da etkilenmiştir. Engels’in 1844 tarihli “Fabrika Soruşturma Komisyonu Raporu” ve Manchester hastanesi kayıtlarından elde ettiği veriler, dokuz ay içinde yanmadan 69, boğulmadan 56, düşmeden 23, başka nedenlerle olmak üzere, kazalar sonucu toplam 215 çocuğun öldüğünü göstermiştir (Engels, 1997: 206).

Ancak, fabrika sisteminin yıkıcı etkileri, dikkatleri epey erken bir zamanda çekmeye başlar. 1802 yılında çıkarılan “Çıraklık Yasası”nı 1819, 1825 ve 1831 tarihli fabrika yasaları izler. Ancak bunlardan ilk ikisi hiç uygulanmaz. 1831 tarihli fabrika yasası ise rastgele uygulansa da yaşı yirmibirin altında olanların, pamuklu fabrikalarında akşam saat yedibuçukla sabah saat beşbuçuk arasında çalışmalarını yasakladığı gibi tüm fabrikalarda onsekiz yaşın altındaki gençlerin, günde oniki saatten fazla, cumartesi günleri de dokuz saatten fazla çalışmamasını öngörür. Ancak Engels’in de (1997: 236) belirttiği gibi, “işçiler, patronlarına karşı, işten atılmaksızın tanıklık edemeyecekleri için, bu yasanın pek az yararı...” olmuştur. 1831 tarihli fabrika yasası hernekadar rastgele uygulanmışsa da, onsekiz yaşın altındaki bütün işçilerin günde on saatten fazla çalışmasını yasaklayan bir yasa çıkarılması istemine de vesile olmuştur. Böylece 1833 yılında çıkarılan Fabrika Yasası ile dokuz yaşından küçük çocukların (ipekli fabrikaları dışında) çalıştırılması yasaklanmış, 9-13 yaş arası çocukların çalışma süresi, haftada 48 saat, günde en çok dokuz saatle, 14-18 yaş arası gençlerin çalışma süresi haftada 69, günde en fazla oniki saatle sınırlandırılmıştır. Çocuklar için en az bir-buçuk saatlik yemek tatili arası tanınırken, onsekiz yaşından küçüklere gece vardiyasını tümünden yasaklayan hüküm yenilenmiştir. Ondört yaşından küçük olan her çocuk için günde en az iki saat zorunlu okul esası getirilmiş; fabrika doktorundan yaş belgesi, öğretmenden okula devam belgesi bulunmayan çocuğu çalıştıran imalatçının cezalandırılması kabul edilmiştir. Öğretmenin ücretini ödemek üzere, işverenin, çocuğun haftalık ücretinden bir peni kesmesine izin verilmiş, ayrıca diledikleri zaman fabrikaları ziyaret edebilecek doktorlar ve denetmenler atanmıştır. Bunların işçilerin yeminli ifadesini alabilmesi ve yasayı yürütmek üzere sulh mahkemesinde dava açabilmesi esası benimsenmiştir

Yukarıda Engels’inde belirttiği gibi, 17. yüzyılın çocukları yetişkin dünyasından koparmaya yönelik faaliyet alanlarından bir tanesi de çocukların eğitimidir. Sanayi devrimi sadece kendi kendine devam eden bir birim olarak ailenin salt ekonomik işlevlerini değil, diğer taraftan çocuklara yönelik eğitim fonksiyonunu da aile dışındaki kurumlara devretmiş ve böylece eğitim kamusal bir nitelik kazanmıştır. Ancak, endüstri toplumunun sınıflı yapısı, çalışma koşulları sanayileşme ve kentleşmeyle ağırlaşan işçi

çocukları için eğitim olanaklarını da ulaşılması daha zor hale getirmiştir. Franklin, çocukları yetişkin dünyasından koparmaya hizmet eden değişikliklerin sınıf ve cinsiyet farkına dayanan uygulamalarını ve bunların gerekçelerini şöyle açıklar: “Sözü edilen diğerleriyle birlikte, eğitimdeki bu değişiklikler çocukları yetişkin dünyasından koparmaya hizmet etti, onlara önceden sahip olmadıkları zayıflık ve masumiyeti bahşetti ve onları yetişkinlere bağımlı ve onların disiplinine tabi kıldı. Ancak bu değişimler tüm çocuklar tarafından eşit bir şekilde ve aynı anda yaşanmadı; cinsiyet ve sınıf, gelişmelerin hızını etkiledi. İlk çocuklar orta sınıfın erkek çocuklarıydı, çünkü çocukluk kadınlara (kız çocuklarına) uygulanmıyordu. Gelişen burjuvazi yalnızca kendi oğullarının bu yenilikçi tarzda eğitilmesini istiyordu; böylelikle toplumdaki hızla gelişen teknolojik değişimlerle başa çıkılabiliirdi. Kızlar gelecekte yapacakları işi evde öğreniyorlardı; dolayısıyla okulların verdiği eğitim ve öğretime ihtiyaçları yoktu. Dahası, kızların dışlanması bütün toplumsal grupları kapsıyordu; iyi ailelerin kızları daha aşağı sınıfların kızlarından daha iyi eğitilmiş değildi. Aynı şekilde madenlerde, fabrikalarda ve imalathanelerde çalışan işçi sınıfı çocuklarının da okuma yazmaya ihtiyaçları yoktu, bu nedenle en azından başlangıçta çocukluk dışında bırakıldılar” (Franklin, 1993: 26).

Franklin’in açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, Ortaçağ’da feodalitenin yıkılışına bağlı olarak ortaya çıkan burjuvazi, faaliyetleri ile birlikte sanayileşme ve kentleşmeye hız kazandırmış, gelişen teknoloji, imkânlarını, her dönemde olduğu gibi kendi sınıfının yani burjuva sınıfının (ya da egemen sınıfın) üyelerine ayrıcalıklı ve öncelikli olarak sunmuştur. Böylece, çalışma hayatından çekilip eğitim kurumlarına yönlendirilen ilk çocuklarda burjuva sınıfı çocukları olurken, fabrika ve iş çevrelerinin ihtiyaç duyduğu iş gücünün potansiyel kaynağını oluşturan işçi sınıfı çocukları ise daha da ağırlaşan yaşam koşulları altında uzun süre ezilmeye devam etmiştir. Taki zamanla işçi sınıfının refah düzeyi artıp, kamu eğitimi düşüncesi işçi sınıfı çocukları içinde zorunlu hale getirilene dek.

Çocukluğun ya da çocukluk fikrinin, Gutenberg'in matbaayı buluşu ve öğretmen kesiminin oluşumuyla birlikte gelişip ortaya çıktığını⁽¹⁾ ve bunların modern dünyada çocukluğun oluşumundaki önemli olaylar olduğunu varsayan Postman'a (1995: 71-72) göre, her ulus bunu anlayıp kendi kültürüyle bütünleştirmeye çalıştığı ölçüde, çocukluk, oluştuğu ekonomik, dinsel ve entelektüel ortama özgü bir görünüm almıştır. Bazı durumlarda zenginleştirilen çocukluk fikri, bazen ihmal edilmiş ve bazen de yozlaştırılmıştır. Ancak çocukluk, bazı dönemlerde yok oluşun kıyısına gelmesine rağmen hiçbir durumda ortadan kaybolmamıştır. Örneğin 18. yüzyılda geliştiği biçimiyle sanayileşme, çocukluğun sürekli ve korkulu bir düşmanı olmuştur. İngiltere'de okur-yazarlık, okullaşma ve çocukluk, 17. yüzyılın sonlarına kadar hızlı biçimde gelişmiştir. Fakat büyük endüstriyel kentlerin gelişmesiyle ve fabrika ile modern işçilere olan gereksinimle birlikte çocukların özel doğası, ucuz işgücü olarak faydalanma biçimine tabii kılınmıştır. Postman, özellikle, 18. yüzyıl ve kısmen 19. yüzyıllar boyunca İngiliz endüstrisinin çocuklara yönelik davranışlarında özellikle vahşi olduklarını ifade etmektedir.

Çocuklara karşı bu olumsuz bakış açısının 18. yüzyıla kadar sürdüğü, ancak, Aydınlanma Çağı'ndan itibaren karşıt görüşlerin oluştuğu gözlenmektedir. Bunda etkili olan düşünce ise, toplumun da çocuğun korunması konusunda sorumluluğunun bulunduğu bilincinin gelişmesi olmuştur. Ortaçağdan itibaren Batı ülkelerinde yayılmaya başlayan hümanist düşünceler ve hukuk anlayışı ile 1789 Fransız Devrimi, çocukların korunması fikrinin geniş kitlelerce benimsenmesinde etkili olmuştur (Başkan, 1994: 19).

Postman'ın da (1995: 75) vurguladığı gibi, hümanist çocukluk anlayışına yönelik olan Avrupa Kökenli Akım, kısmen, çocukların refahına yönelik olan devlet sorumluluğunun gelişen ilgisinden kaynaklanıyordu. Çünkü 18. ve 19. yüzyıllarda

(1) "Bu gelişmeler önemli bir oranda hem kitaplar hem de okulların doğasının zorlamasıyla gerçekleşti. Örneğin, öğretmenler, okulların doğasına uygun olan ardışık nitelikte ders kitapları yazarak ve sınıfları takvim yaşına göre düzenleyerek çocukluğun devrelerini icat ettiler. Bir çocuğun hangi yaşlarda ne öğrenebileceğine ve öğrenmesi gerektiğine ilişkin düşüncelerimiz, büyük ölçüde ardışık müfredat anlayışından kaynaklanmaktadır" (Postman, 1995: 63).

özellikle İngiltere’de ve yoksul sınıflar arasında yetişkinler sıklıkla günümüzde makul olarak dikkate aldığımız çocuklara yönelik ilgi ve şefkat düzeyini sağlayacak ya da gösterecek bir konumda değillerdi. Mause’ın (1974: 39) belirttiği gibi, çoğu yetişkin, çocuklara yönelik şefkat gösterebilecekleri psikolojik mekanizmalardan bile yoksundular. Bu dönemde, ailelerin çocuklara, sadece istedikleri şeyleri yaptıracak özel mülklerin olarak değil, varlığı ailenin bekasının çıkarları için harcanan taşınır mallar olarak da davrandıkları iyi bilinmektedir. 18. yüzyıldaki, devletin, çocukların bir koruyucusu olarak yasa yapma hakkı olması fikri, hem yeni hem de radikaldi. Gene de ailelerin bütünsel yetkesi, tedricen insani biçimde dönüştürüldü ve böylece tüm toplumsal sınıflar çocuk bakımıyla ilgili sorumluluk almada devletle işbirliği yapmaya zorlandı” (Postman, 1995: 75-76).

Postman, 18. yüzyıldaki devletin çocuk bakımı ile ilgili sorumlulukları üstlenmesinin gerekçelerinden biri olarak Aydınlanma’nın entelektüel iklimini gösterir (Postman, 1995: 76). Bu yüzyıl düşünürlerinden Lock ve Rousseau aydınlanma düşüncesinin, ticaret ve endüstri hayatının dayattığı gelişmeleri, düşünsel ve pedagojik temellere oturtmaya çalışarak çocuk ve çocuğun eğitimi konusunda alternatif düşünceler ileri sürmüşler (Kanad, 1963: 321) ve düşünceleri 19. yüzyılın büyük bölümünde hatta 20 yüzyılda da etkili olmuştur. Böylece, dönemin düşünsel temelini oluşturan Aydınlanma Felsefesi’nin eğitimle ilgili uygulamalarda değişimler yaşanmasına yol açtığı da söylenebilir.⁽¹⁾

İnsanlararasındaki büyük farklılıkların (iyi-kötü, yararlı-zararlı kişilikler bakımından) eğitimlerinden kaynaklandığını belirten Locke, konuyla ilgili olarak yaptığı bir benzetmede, çocuğu kaynak suyuna, eğitmeni de kaynağın kendine benzeterek şu ifadeyi kullanır: “Kaynakta sular bir elin özenli dokunuşuyla kanallara yönlendirilir ve kanallar sulara bambaşka bir yön verirler. Kaynaktan yapılan bu yönlendirme ile sular farklı yönlerde akarlar ve sonuçta birbirinden tamamen ayrı ve uzak yerlere varırlar” (Locke, 2004: 16). Çocuk ruhunun bu kaynak örneğinde olduğu gibi aynı kolaylıkla bu

⁽¹⁾ Örneğin 1857’de, Ulusal Eğitim Birliği olarak tanınan örgüt kurulmuştur (Postman, 1995).

ya da şu tarafa yönlendirilebileceğini, iyi bir eğitim için ise öncelikle sağlıklı bir bedenin zorunlu olduğuna vurgu yapar. Bunun içinde anne babalara görevler düşmektedir.⁽²⁾

Genel olarak erken yaşlarda çocuklar üzerinde katı ve sert bir otorite kurulmasından yana olduğunu ve ancak bu şekilde anne-babalarıyla aynı tutkuları ya da istekleri paylaşan uyumlu çocuklar yetiştirilebileceğini vurgulayan Locke, katı ve sert kavramlarıyla kesinlikle şiddet ya da başka bir deyişle dayak yanlısı bir tavır sergilemediğini de vurgular. Ona göre, çocuklar kendi yeteneklerini kullanarak kendi kararlarını kendilerinin verebileceği yaşlara yaklaştığında, başlangıçta gösterilen katılık onlara yakışan şekilde, fark ettirmeden yavaş yavaş gevşetilmelidir. Anne babanın katı otoritesi yavaş yavaş yumuşadığında ve otoritenin soğukluğu azaldığında, daha önceki sertlik sevgiyi büyütecek, çocuklar karşılaştıkları her türlü hoşgörülü ve anlayışlı davranış için, bunun anne babalarının bir lütfü olduğunu, ailelerinin ve diğer insanların saygısını kazanmaları için kendilerine gösterilen özen olduğunu anlayacaklardır. Sürekli dövülerek eğitime çalışılan çocukların nadiren iyi insanlar olabileceğini iddia eden Locke, dayakla cezalandırma yönteminin eğitimciler arasında alışlagelmiş ve her zaman uygulanan tek yönetim aracı olduğunu da belirtir. Ancak, Locke göre, eğitimde dayak yöntemi en az uygun olan ceza yöntemidir, çünkü bu ceza türü hiçbir şekilde fiziksel ve anlık zevklere kapılmak ve isteksizlikten kaçınmak gibi doğal eğilimleri kontrol etmeye katkı sağlamaz, aksine onları teşvik eder, içimizdeki bütün insani eylemlerin ve işten kaçarak eğlenceye düşkünlüğün başlangıcının köklerini güçlendirir. Bu nedenle bir çocuğa verilecek ceza, acı çekmesine neden olacak fiziksel nitelikte bir ceza (dayak) olmamalı, aksine, işlediği suçtan dolayı onda utanma duygusu uyandırıcı ve böylece onu disipline edici nitelikte bir ceza olmalıdır. Fakat, Locke'un tamamıyla fiziksel cezaya yani dayığa karşı olmadığı çok fazla gerek görüldüğünde ve son çare olarak kullanılabileceğini de vurguladığı görülür (Locke, 2004: 49-53).

Locke'un bu görüşlerinin temel alındığı çocuk paradigmasına, literatürde "Protestan çocukluk anlayışı" denir. Bu anlayışa göre çocuk, okuryazarlık, eğitim, akıl,

⁽²⁾ Bkz. **Locke, Jhon**, Eğitim Üzerine Düşünceler (2004).

benlik denetimi ve ayıp gibi faktörlerle uygar bir yetişkin olarak biçimlenmemiş kişidir. Bu kurama göre başlangıçta, yani doğar doğmaz, zihin boş bir levha, *tabula rasa*'dır. Bu yüzden aile ve öğretmenlere ve daha sonra devlete bu boş zihin üzerinde yazılacak şeyler için büyük bir sorumluluk düşecektir. Cahil, ayıp duygusu olmayan, disipline edilmemiş çocuk, çocuğun değil, yetişkinlerin başarısızlığını gösterir Locke'un "*tabula rasa*"sı, ailelerde çocukların gelişimi ile ilgili bir suç duygusu yaratmış ve en azından Locke'un seçmenleri olan zanaatkâr sınıflar arasında özenli çocuk bakımı için ulusal ölçekte psikolojik ve epistemolojik temeller sağlamıştır (Postman, 1995: 77).

18. yüzyılın ikinci entelektüel literatürde "Romantik Çocukluk" adıyla anılan anlayışın savunucusu Rousseau'dur. Aydınlanma dönemi düşünürlerinden Rousseau, eğitim üzerine düşüncelerini açıklamak için "Emile" adını verdiği öksüz bir çocuk düşünür. Bu çocuk bir eğitimcinin (Rousseau'nun) eline düşmüştür. O da Emile'i beşiğinden gerdek yatağına kadar eğiterek (ve bu süreçte çocuğun gelişimini beş aşamaya ayırarak) eğitim üzerine düşüncelerini ortaya koymaya çalışır. "Çocuğu sıkmamalı kendi kendine bırakmalı. Doğa ona öğretir" derken, çocuğun eğitiminin, gelişiminin doğal akışı içinde ve farklı aşamalarında kendi kendine yaşayarak ve fark ederek öğrenmesi gerekliliği üzerinde ısrarla durur. "... Benim eğitimimin özü, çocuğun kafasını doldurmak değildir. Onu doğru, aydın düşünceli kılmaktır. Bilgisinin kıt oluşu önemli değil bence. Önemli olan ileride öğreneceği konularda yanılmamasını sağlayacak birkaç temel gerçeği çok iyi bilmesi. Doğru bilmek, doğru düşünmek yavaş yavaş sağlanır; fakat köhne inanç, yanlış bilgi doludizgin gelir. Bunlardan sakınmalı... Sağlam eğitimin temel ilkesi şudur bence: Bilgiyi öğretmeden önce, bilgiyi sevdirmek! Sevgiden sonra da metod gelir, çünkü metod bilgiden önemlidir... Kendi kendine öğrenilen daha iyi öğrenilir; hem de çocuk düşünmeye alışır, olaylar arasındaki ilgileri kendi bulur... Gerçek hocalarımız deneylerle duyularımızdır (Rousseau, 1962: 84-85). Kısaca, eğitim üzerine düşüncelerini açıklarken, çocukluğu, çocuğun masumiyeti ve zayıflığını ön plana çıkararak, yetişkinlikten ayrı, çok özel bir dönem olarak tanımlayan Rousseau'nun bu düşüncelerinin modern çocuk paradigmasının gelişiminde etkili olduğu gözlenir. "Friedrich Frobel, Johann Pestalozzi, Maria Montessori, Jean Piaget, Arnol Gesell ve

A.S. Neil'in Rousseau'nun entelektüel mirasçıları olduklarını söyleyebiliriz... Bu yazarların çalışmaları, kuşkusuz çocukluğun psikolojisinin yetişkinlerden temel biçimde farklı olduğu ve kendi içinde değerlendirilmesi gerektiği biçimindeki varsayımından kaynaklanmıştır" (Postman, 1995: 80). Ancak Kanad'ın da (1963: 321) vurguladığı gibi, pedagoji alanında gerçek devrimi her ne kadar J.J. Rousseau'nun gerçekleştirdiği kabul edilse de, Lock bu alanın ve bu devrimin öncülerindendir. Rousseau'nun Locke'dan etkilendiği, *Emile* adlı eserinde onun bazı görüşlerinden istifade ettiği gözlenir.

"Böylece çocukluk 19. ve 20. yüzyıllara doğru yol alırken ve Atlantik'i aşır Yeni Dünya'ya geçerken çocukluk düşüncesini oluşturan iki entelektüel tarz oluşmuştur. Birincisi Locke'cu ya da Protestan çocukluk anlayışı; ikincisine de Rousseau'cu ya da Romantik çocukluk anlayışı adını verebiliriz" (Postman, 1995: 79-80).

20. yüzyılda bütün çocukluk tartışmalarına damgasını vuranlar ise Jhon Dewey ve Sigmund Freud'dur. "Çocuğun doğal haklarıyla uygarlığın istemlerini nasıl dengeleriz?" sorusuna yanıt arayan bu düşünürlerin, 18. yüzyıla damgasını vuran Locke ve Rousseau'nun çocukluk konusundaki düşüncelerinden hareketle, "çocukluğun 16. yüzyıldan günümüze olan yolculuğunun" (Postman, 1995: 83) bir sentez ve özetini sergilediği görülür.

Freud, çocukların olgun yetişkinliğe erişebilme çabalarında içgüdüsel hazlarını yenme, zamanla bırakma ve yüceltmeleri gerektiğini öne sürer. Ona göre, "Genel olarak, bu günkü uygarlığımız, içgüdülerin ortadan kaldırılmasına dayanmaktadır. Her birey, kendi benliğinin bir parçasından vazgeçmek, yani kendisinin herkesten daha güçlü olduğunu duyuşunu, ya da kişiliğindeki saldırganı ve intikamcı yanları bir yana koymak zorundadır. Uygarlığın maddi ve manevi zenginliği bu vazgeçişlerden doğmuştur... Cinsel içgüdünün, asıl amacını bir başka amaç için değiştirmesi olayına yücelme (sublimation) yatkınlığı diyoruz... Nitekim bu içgüdünün yücelmeye elverişli %sinin de bireylere göre değiştiğini söyleyebiliriz. Her hangi bir bireyin, cinsel içgüdüsünün ne kadarının yücelmeye uğrayacağını ve kullanılabilir hale gireceğini belirleyen şeyin, ilk önce onun doğuştan getirdiği maddi ve manevi yapısı olduğunu

sanıyoruz. Bundan başka, yaşantının ve kültürel etkilerin zihinsel yapı üzerindeki basıncının herhangi bir bireyin cinsel içgüdüsünün daha ne kadarının yücelmeye elverişli hale geldiğini belirlediğini de söyleyebiliriz” (Freud, 1981: 28-30). Bu açıklamalarıyla Freud’un Locke’un görüşlerini çürüttüğü Rousseau’nun görüşlerini doğruladığı açıktır. Çünkü bu açıklamaları doğuştan zihnin boş bir levha olmadığına işaret etmektedir. Birey doğuştan sahip olduğu maddi ve manevi yapısıyla içgüdülerine engel olabilmekte ve uygarlığın gelişimine katkıda bulunabilmektedir. Ancak, “insanların, doğuştan getirdikleri yapı dolayısıyla, uygarlığın isteklerine ancak bir sınıra kadar başeğbeldiklerini...” (Freud, 1981: 34) de belirtir. Diğer taraftan, yaşantının ve kültürel etkilerin de bireyin zihinsel faaliyetleri üzerinde belirleyici olduğunu savunurken, Freud’un Locke’a yeniden yaklaştığı gözlenir. Ona göre, “Bireysel psikoloji ile kolektif veya sosyal psikoloji arasındaki ayrılığı fazla büyütmemelidir. Birey arzularını, benzerleriyle münasebetleri dışında ancak çok az hallerde tatmin edebilir. Başkası bireyin hayatında daima bir model, nesne veya ortak düşman rolünü oynar. Bireyin ebeveynleri, erkek ve kız kardeşleri, sevdiği kimse... Kısacası, ... bütün münasebetleri sosyal fenomenler gibi düşünülebilir” (Freud, 1968: 112). Kolektif bir ruhun varlığı varsayımını ortaya atan Freud (1968: 114), kitle baskısının bireyi nasıl değişikliğe uğrattığını güçlü bir şekilde anlatmaktadır.

Çocuğun ruhsal gereksinimlerinin, çocuğun ne olacağı değil ne olduğuna dayanarak tayin edilmesi gerektiğini ileri süren ve çocuğun sadece bu biçimde sosyal yaşamda verimli ve katılımcı olabileceğini iddia eden Dewey’e (1899: 55) göre, “Eğer kendimizi çocukluğun gerçek duyguları ve gereksinimleriyle bir tutarsak ve sadece onların tam anlamıyla haklarını gözetir ve büyümelerine gerek duyarsak... yetişkin yaşamının disiplin ve kültürü onların uygun mevsimine...” bir başka deyişle, gelişim sürecine uyacaktır. Dewey, çocukluğun gelişim aşamalarının özelliklerinin yetişkinler tarafından göz önünde tutularak hatta bu konuda yetişkinlerle çocuklar arasında empatik bir iletişim biçimi geliştirilerek ve yetişkinlerin çocukluğun gelişim özelliklerine paralel bir disiplin ve kültür anlayışı geliştirerek çocukların toplumsal hayatına katılımlarının sağlıklı bir şekilde gerçekleşebileceğine inanmaktadır.

1850-1950 arası dönemi, Freud ve Dewey'in de katkılarını göz önünde tutarak, çocukluğun doruğa ulaştığı dönem olarak kabul edilir. Bu dönem, modern aile biçiminin egemen olduğu ve bu gelişmenin bir sonucu olarak ailelerin çocuklarına yönelik bir biçimde en üst düzeyde empati, şefkat ve sorumluluğu onaylayan ruhsal mekanizmaları geliştirdiği bir dönemdir. Başka bir deyişle, çocukluğun sosyal ve ekonomik sınıflaşmayı aşan bir ideal, herkesin doğuştan kazandığı bir hak olarak dikkate alınmaya başladığı bir dönemdir. Artık çocukluk kaçınılmaz bir biçimde kültürel bir ürün olarak değil, biyolojik bir kategori olarak tanımlanmaya başlamıştır (Postman, 1995: 89).

Çocukluk bir fikir olarak, Avrupa'daki siyasal ve düşünsel gelişmelerin bir ürünü olarak belirmişse de, kültürel görüşlerdeki değişmelerin başlangıç yeri Amerika olmuştur. 1825 yılında, New York'da ilk olarak çocuk suçlular için bir ev kurulmuş, bu ev aynı zamanda istismar ve ihmale uğramış çocukları barındırmada da kullanılmıştır. 1871 yılında çocuklara yapılan haksız muameleyi önlemek amacıyla New York'da başka bir topluluk kurulmuş ve bunun örnekleri Amerika ve İngiltere'de devam etmiştir (Polat, 2001: 135).

Uluslararası platformda çocukların himayesi ve korunması ile ilgili ilk çalışmalar yine Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmüştür. ABD ülkesindeki muhtaç çocukların korunmasını Kraliçe Elizabeth kanunlarını kendilerine örnek tutan İngiliz göçmenlerin, memleketlerine gelmesiyle gündeme getirmişlerdir. Şöyle ki: Bu göçmenler kimsesiz çocukların doyurulması amacıyla her yerleştikleri yerde aşevleri kurmuşlardır. Nitekim bu şekilde ortaya çıkan kurumların sayısı 1850 yıllarında 116'ya ulaşmıştır (Akarslan, 1998: 26).

“ABD’de, 1874’de New York’da Mary Ellen olgusu ilk rapor edilen çocuk istismarı olayıdır. Üvey anne-babası tarafından dövülen Mary Ellen, bir işçi tarafından “Hayvanları Ezizyetten Koruma Derneği”ne götürülmüş ve bu olay böyle bir eksiği, yani çocukları koruyan bir derneğin yokluğunu, ortaya koymuştur. 1885’de, ilk kez “Çocukları İstismardan Koruma Derneği” kurulmuştur. Açıkça görülmektedir ki,

hayvanları koruma yasaları, çocukları koruma yasalarından çok önceleri vardır. Çocukların himayesi ile ilgili olarak 1899 'da Amerika'da ilk çocuk mahkemelerinin açılması gündeme gelmiştir (Akarslan, 1998: 26). Yine Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1909 yılında, ilk olarak Beyaz Sarayda bebek ölümlerinin önlenmesine yönelik bir adım atılmış ve bu konudaki çalışmalara destek verilmiştir. Daha sonraları konu üzerinde yoğunlaşmış ve çocuk istismarının nedenleri olarak psikolojik etmenlerin temel etkenler olduğu ileri sürülmüştür" (Polat, 2001: 135).

Çocuğun ve haklarının uluslar arası alanda korunması amacıyla son yüzyılda ise önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmelerin Birinci Dünya Savaşından sonra hız kazandığı gözlenmektedir.

"1920 yılında kurulan Milletlerarası Çocuklara Yardım Teşkilatı'nın amaçlarından birisi savaştan zarar gören memleketlerin çocuklarının acil ihtiyaçlarını gidermektir. Teşkilat bu amaçlarını gerçekleştirme çabalarını sürdürürken, geniş çapta ve devamlı olarak çocukları korumak için gerekli olan programın düzenlenmesine ve programın ilkelerinin araştırılmasına çaba sarfediyordu. İşte bu çabaların sonucunda 1922 yılında Englentyn Jebb tarafından "Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi" adı ile anılan beyannamenin esaslarını teşkil eden ve "dünyadaki çocuklara asgari bir ihtimam gösterilmesi" fikrini esas alan Çocuk Hakları Beyannamesi teklif edilmiştir. Bu teklif esas alınarak hazırlanan "Çocuk Hakları Beyannamesi" 1923 yılında Milletlerarası Çocuklara Yardım Birliği tarafından yayınlanmıştır (Tiryakioğlu, 1991: 5). 26 Eylül 1924 yılında da Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, savaşların yarattığı olumsuzlukların ortadan kaldırılması ve insanlığın barış ve huzurlu bir dünyada yaşamak isteği sonucu kurulan Milletler Cemiyetinin kabul ettiği ilk beyannamedir. Ancak, İkinci Dünya Savaşının 1939'da patlak vermesi Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin bir süre ertelenmesine neden olmuştur. 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Sözleşmesi'nde çocukların hak ve özgürlüklerine yeterince değinilmediği için çocukların özel durumları ve özel korunma ihtiyaçları nedeniyle çocuklara özgü ayrı bir belge hazırlama çalışmaları başlatılmıştır. 20 Kasım 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 78

ülkenin temsilcilerinin katıldığı genel oturumda Çocuk Hakları Bildirgesi’ni oybirliği ile kabul etmiştir. Geçen otuz yıllık süre içinde üye ülkeler açısından bağlayıcı olan yeni bir metnin hazırlanması gerekli görülmüş ve yapılan çalışmalar sonucunda 20 Kasım 1989’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Çocuk Hakları Sözleşmesini oybirliği ile kabul etmiştir. 28 Ocak 1990 tarihinde imzaya açılan Sözleşme, aynı gün 61 ülke tarafından imzalanmıştır (Aral ve Gürsoy, 2001: 6).

Çocukların refahı alanında, çocukların yaşatılması, geliştirilmesi ve korunması açısından yeni yaklaşımlar ve standartlar getiren Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların yetiştirilmesinde toplumun, devletin ve ailenin sorumluluklarını, yeni ilke ve standartlarla belirlemektedir. Bu ilke ve standartlarla “nitelikli insan”ın yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Aral ve Gürsoy, 2001: 6).

Uluslararası alanda, “bütün ülkelerde, fiziksel, duygusal veya cinsel olsun çocuklara yönelik zulüm ve sömürüyü önlemek ve dünya çocuklarının sağlıklı ve normal bir çevrede fiziksel ve toplumsal olarak gelişmesini sağlamak ...” (Oates, 1991: 27) amacıyla oluşturulmuş derneklerden biri de “Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmali Önleme Deneği”dir. 1976 yılında kurulan dernek, uluslar arası kongreler düzenlemek; özellikle gelişmekte olan ülkeleri, kendisi ile işbirliği yaparak çocuk istismarı ve ihmali konusunda bölgesel konferanslar düzenlemeye özendirmek ve bunlara destek vermek; ulusları niteliğini koruyarak, çeşitli ülkelere gelen üye sayısını arttırmak; gelişmekte olan ülkeler grubu ve gelişmekte olan ülkelerdeki kişilere yönelik bülten yoluyla bu ülkelerde çalışmaya devam etmek; ulusal organizasyonlarla işbirliği yapmayı sürdürmek ve tüm ülkelere istismar edilmiş çocuklarla çalışmalarını iyileştirme ve geliştirmede yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Oates, 1991: 28).

Görüleceği üzere, Antik Çağ’dan günümüze dek çocukların korunması hususunda ulusal ve uluslar arası alanda pek çok girişimde bulunulmuştur.⁽¹⁾ Bu

⁽¹⁾ Çocukları kötü muameleden korumaya yönelik düşünce ve girişimlere erken dönemlerde de rastlanmaktadır. Örneğin, M.Ö. 4. yüzyılda Platon öğretmenlere, “çocukları kaba kuvvetle değil, oyun oynarcasına eğitin” (1975) diyerek cezalandırma yöntemini dayığa alternatif görüş sunan ilk düşünür

girişimler ilk dönemlerden itibaren farklı kültürel yapılarda çocuk istismar ve ihmalinin varlığını gösterir girişimler olması bakımından önemlidir. Bu durum çocuk istismar ve ihmalinin tarihsel bir olgu olduğu varsayımımızı güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, ilkel çağlarda, özellikle devletlerin ortaya çıkmasına kadar olan devrede çocukların korunması aileye ait bir görev olarak kabul edilmiş, devletlerin kurulması ve örgütlenmesinden sonra ise bu görev sadece aileye ait bir sorumluluk olmaktan çıkmıştır. Böylece toplumsal kurumlar ve devlet çocuğun korunması sorunu ile ilgilenmeye başlamıştır. Çocukların korunması ile ilgili kurumlar dini bir nitelik taşıırken, toplumların ekonomik, sosyal ve siyasi görüşlerindeki değişiklikler ile uygarlık seviyesinin yükselmesi neticesinde bu kurumlar dini niteliğinden sıyrılarak, çağın gelişim ve anlayışına uygun kurumlar haline gelmiştir. Günümüzde ise bu kurumlar artık devlet eliyle kurulmakta ve hatta bu, devletin ödevi olarak düşünülmektedir (Tiryakioğlu, 1991: 1).

Ancak, devletlerin bu konuda üzerine düşen görevlerde ne derece başarılı olduğu da tartışmalıdır. Çünkü dünya çocuklarının bugün içinde bulunduğu mevcut koşullar incelendiğinde, gelişmiş veya az gelişmiş tüm toplumlarda mevcut sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların hiçte içaçıcı olmadığı açıkça görülmektedir. Bu durum, çocukları daha iyi koşullarda yaşatmaya yönelik girişimlere paralel, mevcut toplumsal yapılarda yaşanan sürekli değişimlerin sonucu olarak değerlendirilebilir. Böylece, çocukları yaşatma, koruma ve geliştirmeye yönelik tedbirlerinde değişen koşullara paralel sürekli yenilenmesi bir zorunluluk olmaktadır. Ancak sınırlı imkânlar, uygulanan ulusal ve uluslar arası politikalar ve farklı kültürel anlayışların sonucu çocuklar ve onları

olmuştur. Ayrıca, “Birinci ve İkinci Yüzyıldan kalma yazıtlarda kasten yaralanmış çocuklara ait hikayeler bulunmuştur” (Lynch, 1985: 7).

Batı Avrupa’da, çocuk istismarını önlemeye yönelik ilk uygulamalardan birisi Roma’nın geç dönemlerinde Papa III. Innocentius’un Tiber nehrine atılan çocukları korumak amacıyla bir kurum oluşturmasıdır. İlk yetimhane ise M.S. 687’de Milan’da Başpiskopos Datheus tarafından kurulmuştur. İngiltere’de “16. yüzyıl süresince yerel bölgelerdeki çocukların temel düzeydeki eğitiminde kullanılacak özgür okulların kurulması için köylüler tarafından yüzlerce dönümlük toprak vb. bağışı yapıldı. İngiltere’de 1480 yılında 34 okul vardı. 1660 yılına gelindiğinde ise okul sayısı 444’e çıkmıştı. Her 4400 kişiye bir okul düşüyordu” (Postman, 1995: 56).

iyileştirmeye yönelik girişimlerde eşgüdüm ve uyum sağlanamadığı, geleceği kestirmeye yönelik güçlü bakış açılarının yokluğu nedeniyle, toplumsal yaşamda insanlığa yönelik her türlü değişimin beraberinde bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirdiği gözlenmektedir.

Antik çağ ve Orta çağ çocukluğu arasında önemli farklılıklar olduğu gibi, modern çağa ilişkin gelişmelerinde bu gün artık çocukluğun içinde bulunduğu koşulları karşılamaya yetmediği açıkça görülmektedir. Postman'ın da vurguladığı gibi, sanayileşme, kentleşme, kitle iletişim araçlarının gelişimi gibi durumlar gelecekte yeni bir çocukluk anlayışını da şekillendirmeye başlamıştır bile. Bu yeni anlayış, aslında yeni olmayıp eskiye dönüşü ifade etmektedir. Kitle iletişim araçlarının çocuk, yetişkin sınır tanımayan uygulamalarının sonucu olarak, Postman, çocukluğun antik çağ ve orta çağ'ı yansıtır niteliklere yeniden bürünmeye başladığını ve çocuklukla yetişkinlik arasında ki ayrım çizgisinin giderek belirsizleştiğini ifade etmektedir (Postman, 1995: 89). Çocuklar bu günde geçmişten az olmayan bir biçimde pek çok alanda istismar ve ihmalin kurbanı durumundadır. Ne yazık ki, bu koşullarda yaşama mücadelesi veren çocukların gelecekte de sağlıklı bir yapılanmanın en büyük engelini oluşturacağına şüphe yoktur.

Bu gün dünya çocuklarının uluslar arası düzeyde ortaya çıkan yoksunlukları geçmişte yaşananlardan daha da korkunçtur. Açlık, sağlık, silahlı çatışma, cinsel ve fiziksel taciz, erken yaşlarda çalıştırılma çocukların mağdur olduğu görünür toplumsal alanların başında gelmektedir (Doğan, 2000: 192).

UNESCO kaynaklarına (Dünya Çocuklarının Durumu, 1994: 2) göre;

- Bu gün dünyada, aileleri tarafından terk edilen yaklaşık 100 milyon çocuk ancak, çok ağır şartlarda çalışarak yaşamını sürdürebilmekte ya da yasa dışı işlere, fuhuşa ve dilencililiğe yönelmektedir.

- 50 milyonun üzerinde çocuk güvenliksiz ya da sağlıksız koşullarda çalışmaktadır.

- 6 ile 11 yaş arasında 120 milyon çocuk çeşitli imkânsızlıklar nedeniyle okula gidememektedir.

- Her yıl yaklaşık 3.5 milyon çocuk önlenebilir ya da tedavi edilebilir hastalıklar yüzünden ölmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde 5 yaşın altında 155 milyon çocuk mutlak yoksulluk düzeyinde yaşamaktadır.

Daha varlıklı toplumlarda yaşayan çok sayıda çocuk da aralarında olmak üzere milyonlarcası kötü davranışa ya da ihmale uğramakta, cinsel istismara maruz kalmakta ya da uyuşturucu kurbanı olmaktadır.

Diğer taraftan yoksunluğun ve sömürünün en aşırı biçimleri; çocukların savaşlar sırasında gayri insani biçimde kullanılmaları; çalıştıkları yerlerde, sokaklarda ve evlerinde ağır biçimde istismar edilmeleri gibi sorunlar, gerek gelişmekte olan gerekse sanayileşmiş ülkelerde milyonlarca çocuğu etkilemeye devam etmektedir. Üstelik bu gün, 18 yaşından küçük çocukların dünya nüfusuna oranı insanlık tarihinde görülen en yüksek noktasına ulaşmışken (Doğan, 2000: 207-208). 10-19 yaş arası genç nüfus (1 milyarın üzerinde) bu gün dünya nüfusunun beşte birini oluşturmakta ve bu genç nüfusun %85'i de gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır (Dünya Çocuklarının Durumu, 2000: 70).

8. 3. 2. Çocuğa Yönelik Şiddetin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de kültürün geleneksel değerlerinin çocuk haklarının köklerini batılı oluşumlardan çok önceye götürdüğünü iddia eden görüşlere rastlansa da 19. yüzyılda çocuklara yönelik çalışmalarda yine Batılılaşma hareketinin etkileri gözlenir. Bu etkilenmenin temel nedeni, teknoloji ve bilim alanındaki gelişmelerin Batı toplumlarından sonra Doğu toplumlarını da etkilemeye başlamasıdır. Ancak, sanayileşme ve modernleşme alanında ki bu yeniliklerin her iki toplumda farklı zamanlarda ve farklı biçimlerde geliştiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bilindiği üzere batıda çocuk hakları, insan hakları ve demokrasi anlayışının sanayileşmeyle paralel bir süreçte geliştiği gözlenirken, bizde bilim ve teknoloji alanında ki ilerlemelerin bu söylemlerin gerisinde kaldığı açıktır. Bir başka deyişle, 19. yüzyılda Osmanlı toplumu köklü büyük bir değişim geçirmemiş, ama her alanda bir modernleşmenin başladığı da tartışılmazdır. Ancak bunun nedeni, hızlı bir sanayileşme sürecinin başlamış olması değil, mali alanların yanında, adli ve idari alanlarda da bir bütün olarak modernleşmenin gereğini anlayan devlet adamlarının varlığıdır. Tanzimat döneminde, devlet adamlarının tarım, eğitim ve aile hukukunu modernleştirmeye yönelik atılımları bu bağlamda değerlendirilmelidir.⁽¹⁾

Ortaylı (1984: 86-87), Türkiye’de Tanzimat döneminde gerçekleştirilen reformları, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde aile yapısında ve özellikle kadın ve kız çocuklarının hayatında özgürlük için uygun bir zemin hazırlayan gelişmeler olarak değerlendirir.

Böylece, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte çocuk hakları konusunda Batıyla paralel gelişmeler ve imzalanan anlaşmalar, “çocuk nüfusunun empoze ettiği sorunlara evrensel ölçütler çerçevesinde yaklaşmayı” (Doğan, 2000: 222) olanaklı kılan gelişmeler olarak değerlendirilmelidir. Bu gelişmeler, bir zamanlar her ikisi de geleneksel olan ve çocukluk konusunda tarım kültürünün getirdiği ortak değerleri paylaşan toplumların, (Doğu ve Batının) bu günde sanayileşme gibi ortak bir süreci, farklı zamanlarda da olsa yeniden paylaşıyor olmasının yarattığı benzer sorunları yaşamalarının sonucu olarak gösterilebilir. “Bu benzerliğin temelinde ise Batı’nın sanayileşme ile birlikte eğitimde, kültürde ve sanatta kat ettiği mesafenin büyük rolü vardır” (Doğan, 2000: 178). Ayrıca, Batı bu sorunları daha erken yaşamasının avantajıyla çözümlerini de daha erken üretebilmiş ve 20. yüzyıla gelindiğinde hala sanayileşmesini tamamlayamamış hatta bu sürece yeni girmiş toplumlar için de bir model olmuştur.

⁽¹⁾ 1858 tarihli “Arazi Kanunnamesi”, geleneksel aile yapısını ve evlilik biçimlerinin yarattığı sorunlara gidermeye yönelik olarak yayımlanan bir takım tembih ve fermanlar ve II. Meşrutiyet döneminde ki modernleşmecî fikir akımları ve siyasal girişimler kadının ve kız çocuklarının hayatında iyileştirici gelişmeler olarak değerlendirilebilir (Doğan, 2000).

Ülkemizde çocuk hakları konusundaki ulusal yasal girişimler uluslar arası çalışmalarla eş zamanlı olarak gerçekleşmiş olsa da, çocuğa yönelik şiddet olgusu şiddetin bir terbiye biçimi olarak algılanması anlayışından dolayı hiçbir zaman çok fazla tepkisel bir karşı harekete yol açmamış bir olgudur (Polat, 2001: 136). Bu yüzden, “yıllardan beri kabul gören ve hiçte aykırı gelmeyen dayak olgusunun istismar kapsamına alınması ancak 1985’li yıllardan başlayarak gerçekleşmiştir (Polat, 2001: 136). Bu gelişmeler, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun çocuk haklarına yasal zorunluluk kazandırmak amacıyla yürüttüğü çalışmalarla eş zamanlı gerçekleşir ve 1990’lı yıllarda, soğuk savaşın bitimine paralel, dünyada daha önce silahlanmaya harcanan paranın, “bir barış” getirisi olarak insani kalkınma amaçlarına ayrılabilceği yönündeki anlayış ve beklentilerin gelişimi ile de hız kazanır (Sandalcı, 2000: 29). Bu amaçla 1990’larda “Çocuk Politikası Ulusal Kongresi” adı altında yapılan çalışmalar, daha sonra “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin ülkemizdeki taban çalışmasını oluşturur (Akarslan, 1997: 39) ve “Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesi”ni 29-30 Eylül 1990 tarihleri arasında yapılan Çocuklar İçin Dünya Zirvesi’nde imzalar” (Akarslan, 1997: 74).

Bu gelişmelerin öncesi de vardır. Türkiye’de çocuk hukuku ile ilgili gelişmelerin başlangıcı 19. yüzyıla kadar uzanır. Bu dönemde çocuklara ilişkin nizamnameler yayınlanmış,⁽¹⁾ özellikle güç koşullardaki çocuklara vakıflar aracılığı ile hizmet verilmiştir. Bu alandaki önemli gelişmeler ise gerçek anlamda Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiştir (Sandalcı, 2000: 29). Şöyle ki: Batı’da çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliği ilk defa 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesiyle dünya kamuoyunda tescil edilirken (Akarslan, 1997: 32-33), Mustafa Kemal Atatürk te 11.12.1928 tarihinde imzaladığı bu belge ile hem ülkesinin hem de dünyanın “yarının gençleri ve yetişkinleri” olacak çocuklarına özel bir önem verdiğini göstermiştir (Sandalcı, 2000: 29).

⁽¹⁾ Bunlardan en ilginç ve özgün olanı dönemin maarif nazırlığına kadar yükselen bir aydın ve düşünce adamı olan Münif Paşa’ya ait olanıdır. Münif Paşa’nın Türk düşünce tarihinin ilk popüler bilim dergisi olan **Mecmua-i Fünun**’da yayınlanan bir makalesi bugün bile geçerli ve değerli olan çocuk analizidir. Münif Paşa bu makalesinde; çocuğun topluma hazırlanması hususunun toplumda tam bir kayıtsızlık ve bilinçsizlik sorunu olduğunu nedenleri ve sonuçlarıyla irdelemektedir.

Yine 1921 yılında, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal, 1917 yılında, padişah iradesi ile kamu yararına çalışan bir cemiyet olarak kurulan ve 26 Kasım 1937’de de Bakanlar Kurulunun 1223 sayılı Kararı ile kamu yararına çalışan bir dernek olarak kabul edilen Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) Cemiyetinin koruyuculuğunu kabul eder.

1949 yılında 5387 Sayılı 1. Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun, 1957 yılında 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki 2. Kanunla yürürlükten kaldırılmış ve yerel yönetimleri, Koruma birliklerini kurmak ve korunmaya muhtaç çocuklara bakmakla yükümlü kılmıştır. Yoksul ve korunmaya muhtaç çocuklara Milli Eğitim, Koruma Birlikleri ve Çocuk Esirgeme Kurumu olmak üzere üç ayrı kurum tarafından götürülen hizmetlerde bütünlüğün sağlanması amacıyla 24 Mayıs 1983 tarihinde 2828 Sayılı yasayla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Sandalcı, 2000: 29). Bu kurum, istismara maruz kalan çocukların resmi tek başvuru merkezi olarak yıllardan beri faaliyetlerine devam etmektedir (Polat, 2001: 136). Ayrıca, Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabulünden itibaren, ÇHS’ye yönelik teknik alt yapılanmada en önemli görev, kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlama adına bu kurumuna verilmiştir.

Çocuk hakları konusunda anayasal düzenlemelere de gidilmiştir. Bunlardan özellikle “1961 Anayasası iki dünya savaşı sonrasında, kimsesiz, yetim çocukların ve parçalanmış ailelerin artışı nedeniyle uluslar arası bildirgelerinde etkisi ile aile ve çocuk politikalarının temellerini oluşturan hükümler konulan en ileri Anayasal düzenlemedir.

1961 Anayasası, 35. maddesi devleti, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri almak ve bunun için kurumlar kurmakla sorumlu tutmuştur. Çocuğun çalışma yaşamında korunması, ilköğretimin kız ve erkek tüm çocuklara zorunlu olması, eğitimin parasız olması, yoksul öğrencilere burslar verilerek okutulmalarının sağlanması gibi “sosyal adalet” ve “sosyal devlet” kavramlarını yaşama geçiren hükümler içermiştir” (Akyüz, 1999: 497). 1982 Anayasasında 1961 Anayasası’ndaki düzenlemeler aynen benimsenmiştir. Tüm bu yasal ve kurumsal yapılanmalar, diğerlerine göre daha

dezavantajlı olan, yoğun olarak istismar ve ihmal edilen veya yüksek riskler taşıyan çocuklar için gerçekleştirilmiştir.

Çocuk istismarı ve ihmali kapsamına giren sorunlardan bir kısmı (ki bunlar Çocuk Haklarının da gerekçesini oluşturan sorunlardır), Kağıtçıbaşı'nın da (1990: 47) belirttiği gibi, Türkiye örneğine özgü olmayıp evrensel olarak düşük sosyo-ekonomik gelişme düzeyi bağlamında benzer niteliklere sahip toplumsal sınıfların ortak sorunlardır. Bunların dışında bir de kültürün geleneksel değerlerinin yarattığı sorunlardan söz edilebilir ki bunlar daha çok bir toplumun çocuk yetiştirmeye yönelik tutum ve davranışları olarak karşımıza çıkar ve bu nedenle de istismar ve ihmal kapsamına alınmaz. Şöyle ki:

Kağıtçıbaşı'na (1990: 50) göre, ülkemizde, kırsal-kentsel ve sosyo-ekonomik farklılıklar çocuk yetiştirme yöntemleri üzerinde etkili olurken, bu farklılıklardan etkilenmeyen genel bir değer, aile içi karşılıklı bağımlılıklar olmaktadır. “*Çocuğun Değeri*” araştırmasından elde edilen bulgulara göre, bu bağımlılıklar önce çocuğun ana-babasına olan bağımlılığı şeklindedir. Sonra ana-babanın yetiştirmiş evlatlarına bağımlılığı şekline dönüşür. Bu araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise, gelecekte yetişkin evlatla görülmek istenen en önemli özellik olarak “ana-babaya iyi ve hayırlı bir evlat olması” beklentisi gelir. Bu bulgular ülkemizde bireysel başarı değil, karşılıklı dayanışma değerlerinin ailesel ve toplumsal sosyalleşme de önemli olduğu bir aile ortamına işaret etmektedir.

Karşılıklı dayanışma esasına dayanan aile içi kültürel değerlerimiz, bir başka deyişle otoriter ve koruyucu ana-baba tutumları çocuğun aile içinde özerk bir kişilik geliştirmesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmektedir (Dönmezer, 1999: 74). Buna birde kadın-erkek rol farklılaşmasından kaynaklanan cinsiyetçi kültürel değerlerimiz ve ana-babaya itaat beklentisi eklendiğinde çocuk ana-babanın ama özellikle de babanın otoritesi altında büyümektedir. Ayrıca, çocuğun yetiştirilmesinde kullanılan disiplin yöntemlerinin de bu kültürel değerleri pekiştirici yönde yöntemler olması, (örneğin, çocuk eğitiminde önce aile de daha sonra eğitim kurumlarında şiddetin

özellikle de dayağın bir eğitim aracı olarak kullanılması) Türk toplumunda aile içinde çocuğa yönelik istismar ve ihmal davranışlarının kültürel zeminini oluşturmaktadır.

Bizde çocuk yetiştirmede esas alınan bu kültürel değerlerin hedeflediği insan tipi, temel üretim etkeninin bilgi olduğu ve bunu “sorgulayıcı, özgür düşünebilen ve yaratıcı” (Çınar, 2002: 55) kişiliklerin yetiştirilmesi ile gerçekleştirebilen bilişim toplumunun insan tipine karşılık gelmemektedir. Artan kentleşme ve sosyo-ekonomik gelişmeyle aile üyeleri arasında maddi bağımlılıklarda azalma ve sosyal güvenlik sistemleriyle alternatif yaşlılık güvencesi kaynakları ortaya çıkmış olsa da, duygusal bağımlılıklar ve yakın aile bağlarının süregelmeye, değişen sosyo-ekonomik gerekliliklere çocukların uymalarını sağlayacak özerklik yönelimlerini engellemektedir. Üstelik ev ortamında ana-babaya bağımlılık beklentileri, okulda da öğretmene bağımlılık ve itaat beklentileriyle bütünleşerek devam etmektedir (Kağıtçıbaşı, 1990: 50-51).

Türk aile yapısını şekillendiren kültürel değerler gelişmiş Batılı toplumların aile içi ilişkilerini düzenleyen kültürel değerleriyle karşılaştırıldığında, otoriter ve koruyucu anne-baba tutumlarının, ailede itaat kültürünün ve özellikle geleneksel aile yapılarında kullanılan fiziksel cezalandırma yöntemlerinin, kültürün geleneksel değerleri kapsamında olmakla, çocuk istismar ve ihmali kolaylaştırıcı değerler olduğu gözlenir.

Çocuk istismarı ve ihmali kapsamına giren ve evrensel nitelikte olan sorunlar, uluslar arası platformda da çocuk sorunları olarak algılanıp, çözümüne ilişkin uluslar arası yasal düzenlemelere gidilirken, bir kültürün geleneksel değerlerinden kaynaklanan istismar ve ihmal türündeki davranışlar, çocuk yetiştirme yöntemleri olarak görüldüğü için, ulusal düzeyde çocuğa yönelik istismar ve ihmali gizli kalmasına neden olmaktadır. Bu durumda yapılması gereken, çağın gereklerine uygun nitelikte çocuk yetiştirme konusunda aileleri bilgilendirici düzenlemelerin yapılmasıdır. Bu görev başta devlet tarafından örgün ve yaygın eğitim kurumları aracılığı ile gerçekleştirilebileceği gibi, aynı zamanda çocuk istismarı ve ihmali konusunda örgütlenmiş sivil toplum kuruluşlarınca da yürütülmelidir. Nitekim bu gün ülkemizde çocuk istismarı ve ihmali

konusunda çalışmalar yapan gönüllü kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ankara’da kurulan “Çocuk İstismarını Önleme” derneğidir.

Bu dernek, bütün dünya çocuklarının, fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal yönden gelişmelerine elverişli, sağlıklı bir ortamda yaşamaya hakları olduğuna ve her türlü istismardan korunmaları gerektiği inancından hareketle, 1988 Haziran ayında, çocuk gelişim ve refahına ilgi duyan eğitim, hukuk, tıp, sosyoloji, psikoloji ve sosyal hizmetler alanında uzmanlaşmış bir kadro ile kurulmuş ve temel amacını; Türk çocuklarının istismar ve ihmalden korunmaları için gerekli önlemleri almak, diğer yandan uluslar arası kuruluşlarla işbirliği yaparak, bu konuda, tüm dünya çocukları için, yürütülen etkinliklere katkıda bulunmak olarak belirlemiştir (Günçe, 1991: 24). Derneğin bu hedefleri doğrultusunda düzenlemiş olduğu etkinliklerden bazıları şunlardır (Zeytinoğlu, 2002: 64):

1- Çocukların Kötü Muameleden Korunması 1. Ulusal Kongresi: Derneğin A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO), UNICEF ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) işbirliği ile 12-14 Haziran 1989 tarihinde Ankara’da düzenlenmiştir.

2- Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Çalışma Grupları: Derneğin A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi işbirliğiyle, UNICEF ve British Council’in da katkılarıyla 1990 yılının 5-7 Kasım tarihlerinde Ankara’da, 9-11 Kasım tarihlerinde İzmir’de, 12-14 Kasım tarihlerinde İstanbul’da düzenlenmiştir.

3- Çocuk İstismarının ve İhmalinin Önlenmesi 1. Balkan, Kafkasya ve Ortadoğu Konferansı: Derneğin A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi işbirliğiyle, UNICEF, ILO ve International Society for the Prevention Child Abuse and Neglect (ISPCAN) katkılarıyla 19-21 Nisan 1993 tarihlerinde Ankara’da düzenlenmiştir.

4- İstismar Edilen Çocukların ve Ailelerinin Sağaltımı Kongresi: Dernek tarafından 20-24 Aralık 1993’te Ankara’da düzenlenmiştir.

5- Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme 2. Ulusal Kongresi: Derneğin A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi işbirliğiyle 24- 26 Nisan 1996 tarihlerinde Ankara’da düzenlenmiştir.

6- Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Semineri: Derneğin ISPCAN işbirliğiyle 8-9 Eylül tarihleri arasında Kemer’de düzenlenmiştir.

7- ISPCAN Çocuk İstismarı ve İhmalinin Önlenmesi VIII. Avrupa Konferansı: 6 kıtada yer alan 57 ülkeden 415 uzmanın katıldığı konferansın ana teması, “Çocuk Koruma Politikalarının ve Uygulamalarının Geliştirilmesi” dir. 24-27 Ağustos 2001’de İstanbul’da düzenlenmiştir.

İkincisi ise 1991 yılında kurulan ve kısa adı “ÇİKORED” olan “Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon” derneğidir. Bu dernek çalışmalarını daha çok alan çalışmalarına yönelterek konu ile ilgili data toplama, bunun yanı sıra destek oluşturma çalışmalarına ağırlık vermektedir (Polat, 2001: 136).

Bu dernekler uluslar arası kongrelerden, alan çalışmalarına uzanan geniş bir yelpazede hizmet vermekte ise de, bizim gibi gelenekselliğini, günün koşullarında istismar ve ihmal niteliği içeren çocuk yetiştirme yöntemleriyle sürdürmeye çalışan ve bu yöntemleri kültürün geleneksel değerleri olarak algılayıp bundan rahatsızlık duymayan toplumlar için yetersiz kalmaktadır diyebiliriz.

8. 4. Çocuğa Yönelik Şiddet Konusunda Yapılan Araştırmalar

Tarihsel süreç içinde çocukların korunması ve himayesi büyük değişiklikler göstermiştir. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren çocukla ilgili araştırmalar ve çocuğa verilen önem artmıştır. Söz konusu bu gelişmeler, çocuğun bir değer olarak kabul edilmesine ve çocukların korunması anlayışının toplumların ekonomik, sosyal ve siyasal yapısıyla ilişkilendirilmesine kadar uzanmaktadır (Tiryakioğlu, 1991: 1).

Çocukların korunması ile ilgili ilk kurumlar dini nitelikte iken, ilerleyen zaman içerisinde uygarlık seviyesinin yükselmesi sonucu bu kurumların, çağın gelişimi ve anlayışına uygun müesseseler olma çabasına girdikleri gözlenir. Günümüzde bu

kurumlar hem devlet eliyle kurulmakta hem de konuya hassas ve alanında uzman kişilerin katkılarıyla sivil toplum örgütlenmeleri niteliğinde hareket etmektedirler. Diğer taraftan devletin ve sivil toplum örgütlenmelerinin konuya eğilmeleri uluslar arası gelişmelere paralel olmakta ve bilimsel çalışmalarla da desteklenmektedir. Bir başka deyişle, kurumsal ve yasal boyutta yapılacak girişimler konuya ilişkin sağlıklı veriler sağlayacak bilimsel araştırmaları mutlak kılmaktadır.

Ancak görülen, çocuğu istismardan ve ihmalden korumaya yönelik çalışmaların çok da eskiye dayanmadığıdır. Bunun temel nedeni, çocuğun bir değer olarak algılanması anlayışının sanayileşmenin hızlandığı döneme ve buna ek olarak eğitimin kurumsallaşması sürecine tekabül etmesidir. Diğer taraftan, kültürel farklılıklar nedeniyle çocuk istismarını tanımlama girişimlerinin toplumdan topluma farklılık göstermesi ve konun evrensel bir tanımlamasının yapılamaması, konu hakkında ulusal boyutta yapılan çalışmaların nicelik ve nitelik açısından ortaya koyduğu farklılıkların temel gerekçesi olarak ta değerlendirilebilir.

Çocuk istismarı bir olgu olarak, sanayileşmiş ya da halen sanayileşmekte olan toplumlarda, bu sürecinin yarattığı ortak sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, çocuk istismarını araştırmaya yönelik çalışmalara, kapitalist üretim ağı içerisinde çocuğun rolü ve yeni toplumsal konumu belirinceye ve bu yeni rol ve statüden kaynaklanan durumlar bir sorun olarak algılanıncaya kadar rastlanmaz. Ancak, bu algılama biçimleri ortaya çıktıktan sonra da, çocuk istismarı adı altında anılan durumların, salt sanayileşme sürecinin yarattığı sorunlar olmayıp, çocuk yetiştirmeye yönelik davranış ve tutumları belirleyen kültürel farklılıklardan da etkilendiği anlaşılır. Bu durum, literatürde uluslar arası çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin çalışma/çalışmalara rastlanamamasının gerekçesi olarak gösterilebilir.

Aşağıda ulusal boyutta Türkiye ve diğer ülkelerde yapılan araştırmalara değinilecektir. Bu araştırmalardan elde edilen veriler incelendiğinde, gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlarda çocuk istismarının nedenleri konusunda kimi zaman ortak yargılara varıldığı görülür. Bu ortak yorumlamalar, her ikisi de bir zamanlar geleneksel

olan, şimdi ise sanayileşmesini tamamlamış ya da hala tamamlamaya çalışan toplumların, farklı dönemlerde de olsa ortak bir süreci yaşamış ya da birbirini model olarak yaşıyor olmalarına bağlanabilir.

Konumuz, ailenin sosyo-kültürel, ekonomik ve iletişimsel özelliklerinden hareketle aile içinde çocuğa yönelik şiddet olduğundan, bu bölümde doğrudan çocuğa yönelik şiddeti konu edinen uygulamalı çalışmalara değinilecek, bunların yanında aile içi şiddeti konu edinen ve çocuğa yönelik şiddetle ilgili bulguların sunulduğu çalışmalar da ele alınacaktır.

8. 4. 1. Çocuğa Yönelik Şiddet Konusunda Dünya’da Yapılan Araştırmalar

Yapılan incelemeler, aile içi ve çocuğa yönelik şiddetin Batı toplumlarında da yeni bir olgu olmadığını göstermektedir. Bu günün bakış açısından hareket edildiğinde, çocuk istismarı ve ihmalinin bu toplumlarda da insanlığın tarihi kadar eski olduğu, ancak Batı kültür anlayışında ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak meydana gelen değişmelerin, söz konusu olgunun bir sorun olarak ele alınmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Altı bin yıl önce Mezopotamya’da ki çocukların onlara bakmak için koruyucu tanrıları olduğu belirtilirken, çocuk bakımevlerinin eski Yunanlılar ve Romalıları kadar uzandığı görülmektedir. Samuel Rodbill (1987) çocuk haklarının korunması için ilk yasal düzenlemelerin M.Ö. 450 yılına kadar gittiğini bildirmektedir. Antropologlar, nerede ise her toplumun çocukların seksüel hayata geçmelerine dair kurallarının ve kanunlarının olduğunu bildirmektedir (Gelles, 2000: 11).

Gells’in de (2000: 11) belirttiği gibi, aile ya da birbiri ile sevgi bağı oluşması gereken insanlar arasındaki şiddet olgusu eski olmasına rağmen, kişilere ve sosyal iyilik haline zararlı olması nedeni ile son zamanlarda, bir sosyal problem olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Ancak, son zamanlarda güncel bir konu haline gelen aile içi şiddet olaylarını kapalı kapılar ardından açığa çıkarmaya başlayan gelişmelerin bazı dramatik

değişikliklerle gerçekleştiği ve bu kapıların açılmasının birden bire değil, yavaş yavaş uzun bir sürede olduğu gözlenmektedir.

Micheal Robin (1982: 1-41), çocuk haklarının korunması ile ilgili tarihsel başlangıcı araştırdığında 1300'den 1600 yılına kadar süren dönemdeki Rönesansın çocukların toplumun korunmasına muhtaç bir sınıf olarak algılandığı ve ailenin çocuğun eğitimi ve davranışlarından sorumlu olduğu dönem olarak başladığını görmüştür. Yine bu dönem babanın gücünün en fazla arttığı dönem olarak dikkati çekmektedir.

18. yüzyıldaki Aydınlanma çocuklarla ilgili hizmetin ve ilginin de artmasını getirmiştir. Bu dönemde kurulan Londra Vakıf Hastanesi'nde çocuklar için ayrı sağlık hizmeti verilmekle kalınmamış burası çocuklar adına yapılan ahlaki reform hareketlerinin de merkezi olmuştur.

Marry Ellen Wilson davası, 1874'de 8 yaşındaki bir kıza kötü muamele nedeni ve üvey annesinin hapse mahkûm edilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu davadan sonra (Aralık 1874) ABD'de New York Çocuklara Kötü Muameleyi Önleme Derneği kurulmuştur (Gelles, 2000: 12).

Ancak siyaset bilimci Barbara Nelson'a (1984) göre, 1950'lere kadar istismar ve ihmale toplumsal ilgi pratik olarak yoktur (Akt. Gelles, 2000: 13). 1946'da radyoloji uzmanı Dr Jhon Cafeyy kemik kırıkları ve kafatasında kan birikimleri olan çocuklar ile ilgili filmlerini yayınlamış, 1957'de bu kırıkların çocukların anne-babaları ya da onlara bakanlar tarafından yapılmış olabileceğini speküle etmiştir. 1962'de Kepme ve arkadaşları Colorado Üniversitesi Tıp Merkezi'nde çocuklarda gördükleri kırıkların ve iyileşmiş kırık izlerinin birçoğunun kesin olarak anne-babalarca oluşturulmuş yaralanmalar olduğunu belirtmişlerdir (Kepme, 1962: 17-24). Kempe'nin "*The Battered Child Syndrome*" adlı makalesi, çocuk istismarının toplumsal ve profesyonel bakımdan yeniden keşfini sağlamıştır. Bu makale ile birlikte yayınlanan güçlü çarpıcı editör yorumunu ünlü gazetelerde çıkan haberler ve farklı öyküler izlemiştir. Barbara Nelson'a göre, 1962'ye kadar hiçbir konu bu kadar yoğun şekilde kitle medyasınca işlenmemiştir. Bundan sonra Kepme kendi profesyonel dergisi olan "Child Abuse ve Neglect

International Journal'ı kurmuş ve günümüzde aile içi şiddetle ilgili çok sayıda makaleyi düzenli olarak yayınlayan dergiye öncülük etmiştir. 1962'deki gelişmeyi takibeden en önemli gelişme ise, ABD'de 50 eyaletin tamamında 1963-1967 yılları arasında çocuk istismarı ile ilgili pasajların bu ülke kanunlarında yer alması olmuştur. Bunu ise 1912 yılından itibaren Çalışma Bakanlığının bünyesinde kurulu olan çocuk bürosunun aktif hale getirilmesi izlemiştir (Akt. Gelles, 2000: 13).

Batı'da, bu gelişmelere bağlı olarak bu güne dek, çocuğa yönelik şiddet konusunda pek çok araştırma yapıldığı gözlenmektedir. Bu nedenle, artık Batı'da "çocuk istismarı ve ihmalinin yeterince araştırılmadığı" bir sorun olmaktan çıkmış, sorun araştırmalarda kullanılan metodolojik uygulamalara yönelik eleştiriler sorunu olmaya başlamıştır. Bu eleştirilerin temel hedefi ise, çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılacak araştırmaların, ancak multidisipliner çalışmalarla sağlıklı sonuçlara ulaşabileceği gerçeğidir.

Örneğin, Kurry ve Diğerlerinin 1990'lı yıllara kadar Avrupa'da çocuk istismarı araştırmalarına getirdiği eleştirilerden biri resmi istatistiklerin metodolojik eksiklikleri sorunudur. Oysa aile içi şiddetin ve bu süreç içerisinde çocuğa yönelik şiddetin nedenlerini araştırmaya yönelik incelemelerin, bu şiddet biçimlerine kaynaklık ettiği düşünülen risk faktörlerini, şiddetin derecesi hakkında güvenilir sonuçlar verecek biçimde birlikte araştırması bir zorunluluktur. Onlar, Avrupa'da 1990'ların başlarına kadar aile içi şiddetin yaygınlığını ortaya koymaya yönelik çalışmaların klinik olgulardan hareketle resmi istatistiklere dayandırıldığını, ancak 90'ların başından itibaren kiliniksel olmayan modeller üzerinde çalışılmaya başlandığını belirtmektedirler (Kurry ve Diğerleri, 2004: 750).

Kurry ve Diğerlerinin "*Aile İçi Şiddetin Yaygınlığı Çocuklara Karşı Şiddet*" adlı çalışmaları 1990'lı yıllardan itibaren Almanya'da yapılan çeşitli araştırmaları içeren bir inceleme olup, Avrupa'da çocuk istismarının yaygınlığını ve risk etmenlerini ortaya koyması bakımından önemlidir (Kurry ve Diğerleri, 2004: 749-769).

Bu makalede, ele alınan ilk çalışma, Wetzels (1997) tarafından gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında Almanya’da, 16 yaşından 59 yaşına kadar olan 3200 denek üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, deneklere hayatları boyunca karşılaştıkları her hangi bir şiddet deneyimi olup olmadığı sorulmuş, kadınların %2 ile %7.3, erkeklerin ise %6.2 ile %18.1 arasında çocukluklarında ve ergenliklerinde cinsel şiddete uğradıkları tespit edilmiştir. Bu araştırmada ayrıca bir aile şiddeti kurbanı olmanın riskinin aile yapısına bağlı olduğu, 14 yaşına kadar biyolojik anne ve babası ile birlikte yaşayan deneklerin sadece %5,4’ünün aile içi şiddete uğradığı belirlenmiştir. Bu oran evlatlık olanlar veya üvey anne ve baba tarafından yetiştirilmiş ya da yetimhanede büyümüş denekler için %9.3 olarak bulunmuştur.

Almanya’da ki diğer araştırmalar da, cinsel yönden suiistimal edilen çocuk kurbanların bu tür aile ortamlarında daha yaygın olduğunu ve bu ailelerdeki atmosferin bu tür uyuşmazlıklarla bağlantılı olmasının muhtemel olduğunu göstermiştir. Kurry ve Diğerlerinin diğer zengin ülkelerdeki dağılımın da (aşağıdaki araştırmada da görüleceği üzere) bu duruma oldukça yakın olacağını iddia etmektedirler. Örneğin, Trocme (2001) tarafından yapılan bir Kanada araştırması biyolojik anne ve babaların yine de hala kötü davranışların çoğundan sorumlu olduklarını göstermiştir. 16. doğum günlerinden önce kötü davranışa maruz kalan çocuk kurbanlara göre fiziksel suiistimalin suçluları %42 ile biyolojik babalar ve %47 ile de biyolojik anneler olarak belirtilmiştir. Bu durum bütün kötü davranış örneklerinin %90’ının en az bir biyolojik ebeveyn tarafından yapıldığını da ortaya koymuştur.

1999 yılında farklı Alman şehirlerindeki 16.000 ergen üzerinde yapılan bir başka çalışma kötü davranışa maruz kalmış davalıların %9,8’inin 12 yaşından küçük olduğunu göstermiştir. Bu oran düşük sosyo-ekonomik statülü aileler içinde daha yüksek bulunmuş, en azından babanın işsiz olduğu ya da sosyal yardım alan aileler içinde çocuklara kötü muamelenin oranı %13’lere yükseldiği gözlenmiştir (Pfeiffer, Wetzels ve Enzmann, 1999).

Luedtke ve Lamnek tarafından (2002) gerçekleştirilen Bavarian araştırmasında ise toplam 1236 evden bir genç ile yapılan telefon görüşmeleri sonucu, deneklerin üçte birinin (%28,4 ile) son 30 gün içerisinde aile içi şiddete maruz kaldığı ve suçluların da anne ve babalar olduğu tespit edilmiştir.

Kurry ve arkadaşlarının, yukarıda ele aldıkları çalışmalar, bir yandan Avrupa’da aile içi şiddet ve çocuğa yönelik şiddetin yaygınlığını göstermesi bakımından önem taşıırken, diğer yandan metodolojik eksikliklerin giderilmesi noktasında aile içi ve çocuğa yönelik şiddeti oluşturan risk faktörlerini ortaya koyması bakımından önemli olmaktadır.

Avrupa’da yapılan ve aile içi çocuğa yönelik şiddetin risk etmenlerini belirlemeye çalışan bir başka araştırma ise Mette Ystgaard ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Çocukluğun cinsel ve fiziksel yönden kötüye kullanılması ile tekrarlanan intihara eğilimli davranışlar arasında özel bir ilişki bulunup bulunmadığını inceleyen bu çalışmada; %65’i kadın olan 76 denek bir intihar girişiminde bulunduktan sonra genel bir hastaneye kabul edilmiş, görüşmeler sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır (Ystgaard ve Diğerleri, 2004: 863-875)

Bir intihar girişiminde bulunan deneklerle yapılan görüşmeler sonucunda, bu deneklerin 18 yaşından önce %35’inin cinsel suistimale, %18’inin şiddetli fiziksel istismara, %27’sinin ihmale, %34’ünün anne-baba tarafından antipatik davranışlara, %37’sinin ilgisizliğe ve %31’inin ise aile içi şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Diğer çocukluk güçlüklerinin etkileri kontrol edildiğinde sadece, fiziksel ve cinsel suistimalin bağımsız olarak tekrarlanan intihar girişimleri ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Çünkü cinsel veya fiziksel suistimale karşı korunmasızlık olasılığının oranı, tekrarlanan intihar girişimleri ve kendine zarar verme arasında en yüksek olarak tespit edilmiş ve sonuç olarak cinsel ve fiziksel suistimalin önemli ölçüde ve bağımsız olarak tekrarlanan intihar davranışı ile ilişkili olduğu gözlenmiştir.

Aile içi çocuğa yönelik şiddet araştırmalarında vurgulanan risk faktörlerinden biri, ebeveynlerin çocukken istismar ve ihmale maruz kalmaları durumunda yetişkinlikte

de kendi çocuklarına karşı şiddet uygulayıcısı durumuna gelebilecekleridir. Çünkü şiddet öğrenilen bir davranış olarak kabul edilmekte ve sosyalleşme süreci içerisinde, bireyin yakın çevresi içerisinde şiddet eylemlerine maruz kalarak yetişmesinin onu potansiyel bir şiddet uygulayıcısı haline getireceği kuramsal olarak da iddia edilmektedir. Bu güne değin yapılan araştırmalar, küçükken kendi ebeveyninden dayak yiyen, istismar ya da ihmal edilen her çocuğun yetişkinlikte de kendi çocuğu/çocuklarını mutlaka istismar ettiğini doğrulamış olmasa da, aile içi çocuğa yönelik şiddeti konu edinen araştırmalarda bu durum bir risk etmeni olarak kabul edilmekte ve araştırılmaktadır. Ancak, görülen o ki, şiddete maruz kalmış çocukların, erişkinlik dönemlerinde şiddet uygulayan ya da şiddete maruz kalan insanlar olup olmadığını ileriye dönük olarak (prospektif) inceleyen az sayıda çalışma vardır (Margolin ve Gordis, 2004: 4). 20 yıllık prospektif bir çalışmanın sonuçlarına göre, anne babaları arasında şiddet olduğunu gören çocukların kendi partnerlerine şiddet uygulama oranı artmaktadır (Ehrensaft, 2003: 752-753). Bununla birlikte, Kaufman ve Zigler'in (1987: 186-192) prospektif çalışmaları değerlendirdiği bir derlemede, şiddete uğrayan çocukların, çocukluk dönemlerinde diğer çocuklara şiddet gösterme oranının %5'den %30'a çıktığını, fakat yetişkinlikte bu çocukların %70'inin saldırgan olmadıkları belirtilmiştir. Widom'da (1998: 225-234), şiddet döngüsünün kırılmasına ilişkin görüşleri incelediği bir çalışmada, çocuklukta şiddet kurbanı olmanın suça yönelik davranışları ve mental problemleri arttırmasına rağmen şiddet döngüsünün kırılmaz bir döngü olmadığını belirtmiştir.

Coohey tarafından 1994 yılında yayınlanan *“Battered Mothers Who Physically Abuse Their Children”* adlı çalışmanın amacı da, dövülen annelerin çocuklarını niçin fiziksel olarak suistimal ettiklerini anlamaya yönelik bir çalışmadır.

Çocuklarını döven ve fiziksel olarak suistimal eden anneler grubunu, çocuklarını fiziksel olarak suistimal etmeyen iki anne grubu ile (çocuklarını sadece döven ya da çocuklarını dövmeyen ve fiziksel olarak suistimal etmeyen anneler) ve fiziksel olarak suistimalci olan fakat dövmeyen bir anne grubunun karşılaştırıldığı bu çalışmada, şiddete kaynaklık ettiği düşünülen dört durum (annelerin çocukken kendi ebeveynleri

tarafından suistimal edilip edilmedikleri, son oniki ay içerisinde strese neden olan bir olay /ya da olaylar yaşayıp yaşamadığı ve annenin akrabalarından ve yakın arkadaşlarından aldığı duygusal desteğin derecesi ve babanın alkol ya da uyuşturucu kullanıp kullanmadığı) ele alınmış ve toplam 184 anne (53'ü dövülen ve suistimalci grup, 57'si dövülmeyen ve suistimalci olmayan grup, 33'ü dövülen fakat suistimalci olmayan grup ve 41'i suistimalci ama dövülmeyen grup) araştırmaya dâhil edimiştir. Anneler, daha önceden “Çocukları Koruma Sevisi” kayıtlarına geçirilmiş veya onlar tarafından, kendilerine (anne ve babalara) çocuklarını suistimal ettikleri bildirilen anneler ile eşi tarafından şiddete uğradığı “Uyuşmazlık Taktik Ölçeği” ile tespit edilen anneler ve şiddete maruz kalmayan anneler arasından seçilmiştir. Yukarıda belirtilen dört şiddetli saldırı maddesinin risk etmeni olarak kabul edildiği bu araştırmada, annelerin çocuklukta fiziksel suistimal tarihi değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan anneler üzerinde uygulanan çeşitli ölçeklerden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, çocukken babaları tarafından suistimal edilen ve edilmeyen annelerin kendi çocuklarını suistimal etme dereceleri arasında fark bulunamamış (%53.5 ve %38.7), çocuklarını suistimal eden annelerin, daha çok (%90.4) çocukken kendi anneleri tarafından fiziksel suistimale uğradığı tespit edilmiştir. Eşleri tarafından dövülen annelerin ise çocuklarını fiziksel olarak suistimal etme oranı %48.7 ile daha düşük bulunmuştur. Böylece, kendi anneleri tarafından şiddetli bir biçimde saldırılan annelerin, eşleri tarafından dövülüp dövülmediklerine bakılmaksızın çocuklarını fiziksel olarak suistimal etmeye meyilli oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında 13-19 yaşları arasında çocuk sahibi olan annelerin dövülmüş olabileceği ve çocuk/çocuklarını fiziksel olarak suistimal edebileceği varsayımı ispat edilememiştir (bu konuda elde edilen sonuçlar tahminlerin %69 altında bulunmuştur). Yine annenin eşinin kızgınlığını zorla kontrol ettiğini bildirdiği durumlarda dövülme ve çocuklarını suistimal etme oranları tahminlerin üstünde hesaplanmıştır. Kısaca, çocuğa yönelik şiddete kaynaklık ettiği düşünülen ve bu araştırmaya temel ouşturan değişkenlerin sadece %66 oranında etkili olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuç ise, fiziksel çocuk şiddetini önlemek için, şiddetin nesiller arası geçişini azaltmanın bir zorunluluk olduğudur (Coohey, 2004: 943-952).

Çocuk istismarının sıklığını tahmin etmek için bir diğer yöntem tesadüfi genel toplum taramalarıdır. Bu yapıldığında çok daha yüksek istismar oranlarına rastlamak mümkün olmaktadır (Herzberger, 1996: 8). Straus ve Gelles'in (1986: 465-479) ülke çapında tesadüfi olarak, iki ebeveyninde bulunduğu evlere telefon açarak yaptıkları böyle bir çalışmada "Conflict Tactics Survey", soru formları kullanılmış, çocuğuna tekme atan, yumrukla ya da bir objeyle vuran, bıçak ya da silahla tehdit eden ya da yaralayan ebeveynler şiddete katılıyor olarak kabul edilmişlerdir. Toplam 2688 anne-baba ile görüşme sonucunda, %18 oranında ebeveynin, geçen bir yıl içinde çocuklarına şiddet uyguladıkları belirlenmiştir.

Çocuklara karşı şiddetin risk faktörlerini, eş suistimali olan ve olmayan evler açısından karşılaştırmayı amaçlayan bir başka araştırma ise, 2002 yılında Tajima tarafından gerçekleştirilmiştir. 1985'de, Amerikan ailelerini kapsar biçimde, "*Ulusal Aile Şiddeti Araştırması*" (NFVS) yürüten Straus ve Gelles'in çocuk şiddeti risk faktörlerini açıklamak için yaptığı (yukarıdaki) araştırma verilerinden hareketle gerçekleştirilen ve bu çalışmada gözlemlenen bir takım sınırlılıkları⁽¹⁾ aşmayı amaçlayan bu çalışmadan elde edilen veriler şöyledir (Tajima, 2002: 122-149)

Bu inceleme, 6,002 tane ev hanesini temsil eden ve ulusal bir örnek olan 1985 NFVS'den veriler kullanmış, sadece rastgele bir cevaplayıcı her ev ahalisinden seçilmesine rağmen, hem kadın hem de erkekler araştırılmıştır. Telefon araştırmaları %84 cevap oranı ile eğitilmiş bayan görüşmeciler tarafından yürütülmüş, telefon numaraları rastgele seçilmiştir. Mevcut inceleme, evli ve 18 yaşından küçük en az bir çocuğu olan 2,733 olayı analiz etmiştir ve cevap verenlerin yaklaşık %55.6'sı kadındır.

⁽¹⁾ 1985 NFVS'den (National Family Violence Survey) elde edilen veriler çeşitli sınırlamalara sahiptir. Örneğin araştırma sadece heteroseksüel çiftleri içermiş, böylece gay ve lezbiyen eşlerin olduğu ailelerdeki çocuklara karşı şiddet analizini engellemiştir. NFVS, ayrıca 13-19 yaş arasındaki ebeveynleri dışarıda bırakmış, araştırmaya katılan kişiler 18 yaşından büyük kişiler arasından seçilmiştir. Tek ebeveynler araştırılmasına rağmen, onlara ailevi şiddetle ilgili sorular sorulmamış ve bundan dolayı ebeveyn çalışmasına dâhil edilmemişlerdir. Oysa pek çok dövülmüş anne, uzaklaşmış eşleri tarafından suistimal edilen tek (bekâr) annelerdir. Mevcut çalışmada ırk ve etniklik karşılaştırmaları Afrikalı Amerikalılar, beyaz, Latin ve diğer ırklar ile sınırlandırılmıştır (Tajima, 2002: 149).

Bu araştırmada NFVS “Uyuşmazlık Taktik Ölçeği” (TS) ailevi şiddet ve çocuk suistimalini ölçmek için kullanılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Çocuklara karşı şiddetin bütün biçimleri, eş suistimalini bildiren evlerde, eş suistimalinin olmadığı evlerden daha yüksek oranlara ulaşmıştır. Fiziksel çocuk suistimali göreceli olarak seyrektr (Eş suistimalinin olduğu evlerde %8, olmadığı evlerde %3’dür). Buna karşın fiziksel ceza ve sözel suistimal daha yaygındır (Eş suistimalinin olduğu evlerde %71-%82 arası, olmadığı evlerde %52-%58 arası).Çocuklara yönelik şiddetin üç çeşidi arasında önemli bir korelasyon vardır. Fiziksel suistimal, sözel suistimal ve fiziksel ceza ile sözel suistimal ise fiziksel ceza ile bağlantılıdır. Kısaca, bu araştırmada, fiziksel olarak suistimal edilen çocukların %90’ının, ayrıca sözel suistimal ve fiziksel cezayı yaşamış olduğu tespit edilmiştir.

Yine çocukların şiddete kurban olması ve ölümü ile ilgili bir çalışmada White ve Widom (2003: 841-853), istismar ve ihmal edilmiş çocukların erişkinliklerini izlemişler, bu durumun mental ve fiziksel sağlığı olumsuz etkilemesine rağmen, erken ölüm ya da şiddetle ilişkili ölüm riskini arttırmadığını saptamışlardır.

Brezilya’da mahkûm erişkin kadınlar arasında yapılan bir başka araştırmada da, bu mahkûmların çocukluk ve adölesanlık döneminde şiddete maruz kalmasıyla daha sonra kendilerinin de çocuk ve adölesanlara şiddet uygulama oranları arasında doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu gruptaki en sık şiddet uygulayıcıları mahkumların kendi anne babaları (537.4) olarak tespit edilmiş, diğer taraftan mahkûmların anne ve babalarından gördükleri şiddet biçimleri arasında fiziksel, duygusal (emosyonel) veya ihmal biçiminde şiddet eylemlerine rastlanmıştır (Gilliatt ve Diğerleri, 2004: 292-295).

Yukarıdaki araştırmalardan da anlaşılacağı üzere, aile içi çocuğa yönelik şiddeti konu edinen Batı kaynaklı araştırmaların söz konusu olaya bakış açıları belli noktalardan, bir başka deyişle, aile içi çocuğa yönelik şiddete neden olduğu düşünölen belli risk faktörlerinden hareketle gerçekteştirilmiştir ve buna benzer daha pek çok araştırma vardır. Ancak bu araştırmalarda dikkati çeken bir başka nokta, araştırmacıların bilindik bakış açılarından ziyade olayı açıklamaya yönelik yeni bakış açlarına yönelmiş

olmalarıdır. Bu yeni bakış açıları, yaşanan olayları doğru bir biçimde değerlendirme noktasında göz önünde bulundurulması gereken diğer noktalara ışık tutmakta ve bu alanda yeterince istatistikî bilgi elde edilememesinin sebeplerini de ortaya koymaktadır. Çünkü Batı’da, aile içi çocuğa yönelik şiddet araştırmalarının, artık sadece kurbanlar ve sanıkların özelliklerini inceleme ya da sürekli vurgulanan risk etmenlerini ortaya çıkarmanın yanın da, söz konusu olaylara müdahale noktasında, resmi görevlilerin olaya bakış açıları ve müdahalenin niteliği konusunda da bilgi verici çalışmalara yöneldiği gözlenmektedir.

Bu çalışmalardan biri, Osofsky’nin (2004: 478-485) “*Community Outreach For Children Exposed to Violence*” adlı çalışmasıdır. Şiddete uğrayan çocuklar için toplumsal yardımı konu edinen çalışmada Osofsky, ABD’de bakıma muhtaç olduğu için bakım evlerine terk edilen, istismar ve ihmale uğramış çocukların, bir yandan sosyo-ekonomik ve ailesel özelliklerini incelemekte, diğer yandan, şiddetin çocuklar, aileler ve bakıcılar üzerindeki etkisinden, travmatize küçük çocuklara yardımda toplumsal işbirliğinin öneminden ve yenidoğan ve küçük çocukluk döneminde (toddlers) şiddete uğrayanların nasıl belirlenebileceğinden bahsetmektedir.

Osofsky, fakir ortamlardan ve aile içinde erişkin şiddetinin ve çocuğa yönelik (çifte) şiddetin bir arada olduğu ailelerden gelen bu çocukların genellikle fiziksel istismara maruz kaldığını, hem erişkin şiddetinin, hem de çocuğa yönelik şiddetin bir arada olduğu ailelerde çocukların şiddet olaylarından daha belirgin bir biçimde etkilendiğini belirtmektedir.

Bu makalede, aileler ve bakıcılar üzerinde şiddetin etkilerinden de bahseden Osofsky, şiddeti uygulayanın genellikle erkek olduğunu ailelerde, şiddete uğrayan anne-baba ya da çocuğa bakan erişkinin, çocuk için gerekli olan stabil merkezi rolden çıkarak ürkek, mutsuz, depresif ve kendi sorunlarıyla meşgul bir ebeveyn kimliğinde çocuğun sorunlarını dinleyemez duruma geldiğini, böylece yanlarında bulunan erişkinlerden güvenli bir destek bulamayan her yaştan çocuğun gerileme ve disorganize davranışlar içine girdiğini vurgulamaktadır.

Oysa Osofsky'e göre, çocukları korumak ve gelişimlerini kolaylaştırmak bir ailenin en temel fonksiyonudur. Aileler kompozisyonlarına bakılmaksızın, büyümek ve gelişmek zorunda olan çocuklarına dikkat, şevkat ve güvenlik sağlayan kurumlardır. Yoksulluk, işsizlik gibi stabilizeyi bozan durumlar bu süreci tehlikeye sokan riskler olmaktadır.

Bugüne kadar şiddete uğramanın ana-babalığa ya da bakım ortamına (care-giving environment) olan etkileri hakkında sistematik bir çalışma yapılmamış olmakla beraber, incelediği çeşitli makalelerden hareketle Osofsky, bu gibi ebeveynlerin kendilerini umutsuz, yarımsız ve çocuklarını korumaktan aciz kişilikler sergilediklerini vurgulamaktadır.

Şiddete maruz kalan küçük çocuklara yardımda toplumun işbirliğine de değinen Osofsky'e göre, şiddet nedeniyle travmatize olan çocuğa daha erken ulaşmanın yollarından biri de polis ya da öğretmen gibi araçlar yardımıyla toplumsal desteğin sağlanması olmalıdır.

Aynı makalesinde Osofsky'nin ele aldığı konulardan biri de, yenidoğan ve küçük çocukluk döneminde (toddler) şiddete uğrayanlara nasıl bakılması gerektiği sorunudur.

Ona göre, çocuğun şiddetten etkilenmesinde birkaç faktör rol oynar. Bu faktörler; çocuğun yaşı, içinde bulunduğu çevre (komşuluk ortamı), aile ve ailenin çocuğun yaşamındaki desteği ve daha önce yaşadığı şiddet olayları.

Osofsky'e göre, çocuğun erken dönemlerde karşılaştığı şiddette yaşananlar ve kişiler çok önemlidir. Eğer şiddet uygulayıcısı çocuğa çok yakın ise çocuk için ilişkilerin güvenilirliği sorgulanır hale gelir. Eğer tekrarlanan şekilde şiddete uğranıyorsa etkileri daha ağır olur, çocuk zamanla şiddete karşı dirençli ve aldırılmaz hale gelir.

Çok küçük çocukların duygularını ve streslerini sergileyebilmelerinin çok kolay olmadığını belirten Osofsky, bu nedenle, bu çocuklarda gözlemlenen uyku problemleri, içine kapanma, saldırganlık, ağlama, huzursuzluk ve yeme problemleri gibi tepkilerin, çocukların şiddete verdikleri cevaplar olarak değerlendirilebileceğini belirtir. Bunlara ek

olarak, şiddete uğrayan çocuklarda tuvalet eğitiminde başarısızlık ya da konuşamama şeklinde beliren dil yetersizliğinin de görülebileceğini vurgulamaktadır.

Finkelhor ve Ormrod (2001: 219-229) tarafından yapılan “*Factor in The Under-Reporting of Crimes Againsts Juveniles*” adlı çalışma, ABD’de fiziksel ve cinsel şiddete uğramış genç kurbanlara yardım veren 157 polis ve doktoru kapsamış ve bu tür olaylarda saldırının bir suç olarak kabul edilmesini arttırıcı faktörlerin neler olduğu, ilgili kişilere uygulanan iki aşamalı bir testle ortaya konmaya çalışılmıştır. İncelemeler sonucu genç insanlara yönelik fiziksel ve cinsel saldırıların bir suç olarak tanımlanabilmesin de; kurbanın ergenlik çağında olması, saldırganın erişkin olması, çok defalar saldırıyı tekrarlaması, yaralanmanın fiziksel olması, kurbanın bayan olması ve ailenin daha önce polisle ilişki tecrübesinin olması gibi faktörlerin, saldırının bir suç olarak kabul edilmesini arttırıcı faktörler arasında sayıldığı gözlenmiştir.

Tıbbi merkezlerin acil ve travma merkezlerinde çalışanlar şiddete uğramış genç kurbanları erken belirlemedeki rollerini giderek daha iyi anlamaktadırlar. Bu kavrayışta, şiddete yol açtığı düşünülen durumların tespitine yönelik bilimsel nitelikteki araştırmalar önemli rol oynamaktadır. Çünkü bu araştırmalar, çocuğa yönelik şiddeti doğuran ya da daha fazla yaşanmasına yol açtığı düşünülen risk etmenlerini ortaya çıkarabildiği oranda, bu alanda çalışanlara teşhis, tedavi ve önleme yolları hakkında detaylı bilgiler sunabilmektedir.

Örneğin, Zun ve Rosen (2003: 15-19) tarafından yapılan “*Psychosocial Needs of Young Persons Who Are Victims of Interpersonal Violence*” adlı çalışmadan elde edilen veriler, yüksek risk davranışları gösterenler için tarama (yani bunları tespit etme) ve danışmanlık yapmanın ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Bu çalışma da, hayati tehlike ile karşı karşıya kalacak derecede şiddete uğradığı tespit edilen gençler şehir merkezinde yer alan bir acil departmanında incelenmişler ve bu popülasyonun temel olarak siyahi ya da Hispanik kökenli, sosyal ve ailesel ilişkileri zayıf, depresyonda ve anksiyeteli, kendine güven seviyesi düşük olduğunu saptamışlardır.

Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'nda, şiddet için tanımlanmış risk faktörlerine bakıldığında çocuklar için belirleyici olan faktörlerin yaş ve cinsiyet olduğunu görmekteyiz (Mian, 2004: 14). Yapılan araştırmalar, çocukların farklı gelişim aşamalarında farklı biçimde ve derecede şiddet eylemleri ile karşılaştığını göstermektedir. Bu gelişim aşamalarından biri olan ergenlik (adölesanlık) dönemi çok önemli sağlık risklerini içermesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Çünkü ergenlik dönemi, önlenabilir yaralanmalar ve ölüme hayatın her döneminde olduğundan daha fazla maruz kalınan bir dönem olarak tanımlanmaktadır (Marino, 2004: 486). Bu nedenle, şiddetle ilgili Batı literatürü incelendiğinde ergenlik döneminde şiddeti çeşitli faktörlerle ilişkilendiren birçok araştırmaya rastlanır.

Bunlardan bir tanesi ergen şiddetini toplum, aile ve bireysel faktörlerin yol açtığı eşitsizlik açısından inceleyen *“Inequality and Adolescent Violence: An Exploration of Community, Family and Individual Factors”* adlı çalışmadır. ABD’de toplumsal, ailesel ve kişisel faktörlerin şiddetle olan ilişkisini ulusal ergen sağlığı çalışmasının verilerinden hareketle inceleyen bu araştırmadan elde edilen veriler, sosyal ve çevresel faktörlerin ergen şiddetine ırka ve cinsiyete özgü şekilde son derece önemli etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmanın tanımsal analizi incelendiğinde; ırk olarak siyahların daha çok şiddet uyguladığı görülmektedir. Toplum düzeyinde bakıldığında, siyah adölesaların daha fakir bölgelerde yaşadıkları, ailesel olarak daha kısıtlı sosyo-ekonomik imkânlarla sahip oldukları, eğitim seviyesi düşük tek ebeveynli ailelerde yaşadıkları, daha fazla alkol alıp, marihuana kullandıkları, daha fazla şiddet kurbanı oldukları tespit edilmiştir. Araştırmanın çok değişkenli analizine bakıldığında ise, ırk ve cinsiyetin siyah ve erkek olarak şiddet davranışında önemli etkisi olduğu, diğer tüm değişkenler eşitken bile cinsiyet ve ırk faktörünün şiddeti arttırdığı bildirilmiştir (Marino, 2004: 486-494).

Adölesanlarla ilgili bir diğer çalışma, ergenlerde şiddetle ilgili davranışları belirlemek ve bunların sıklığını karşılaştırmak için İrlanda, İsrail, Portekiz, İsveç ve Amerika olmak üzere 5 ülkede gerçekleştirilen *“A Cross-national Study of Violence-Related Behaviors in Adolescents”* adlı çalışmadır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar şöyledir (Khuri ve Diğerleri, 2004: 539-544):

Beş ülke de ergenler, kavga etme sıklığı, silah taşıma sıklığı ve kavgada yaralanma oranları açısından karşılaştırıldığında fark bulunamamış, ancak zorba davranışların en yaygın İsrail ve en az İsveç'te yaşayan ergenler arasında gerçekleştiği gözlenmiştir.

Kavga etme eylemine en fazla sigara içme, içki içme, kötü hissetme ve zorbalığa maruz kalma eylemlerinin eşlik ettiği belirlenmiştir.

Aynı araştırmanın ABD'ye ilişkin verileri ise; bu ülkede fiziksel saldırıya maruz kalmanın 15-19 yaş arasında en sık altıncı ve 10-14 yaş arası insanlarda da yedinci sırada yer aldığı ve ergenler arasında fiziksel saldırıya maruz kalmanın ölümcül olmayan yaralanma nedeni olarak belirlendiğini göstermektedir.

“Bir Yıldan Daha Uzun Süren Adölesan İlişkilerinde (Çıkma Şeklinde) İstismarın Belirlenmesi: Çocuğa Kötü Muamele ve Travmanın Rolü” adını taşıyan bir başka çalışmada erken çocukluk çağında kötü muameleye maruz kalma ile ergenlikte şiddet uygulama arasında olası bir ilişki olup olmadığı, travma semptomları, şiddet eğilimleri ve çıkma ilişkisinde etkinlik gibi önceden belirlenen üç risk faktörü açısından incelenmiş, sonuç olarak; bu üç parametre ile, ergenlikte çıkma döneminde şiddet uygulama ile çocukluk çağında kötü muamele görme arasında (hem erkekler hem de kızlar için) ilişki olduğu görülmüştür (Wolfe ve Diğerleri, 2004: 406-415).

Çocuğa yönelik şiddet konusuna farklı bir açıdan yaklaşan gençlerle ilgili bir başka araştırma ise, şiddete gençlik gözüyle bakmayı ve değerlendirmeyi amaçlayan bir çalışmadır. Daiute'nin de (2003) belirttiği gibi, gençlerle ilgili araştırmalar, erişkinler tarafından hazırlanıp değerlendirilen sorularla değil, onların açısından da bakmayı gerektirir (Akt: Bailey, 2004: 264). Nayak (2003: 303-315) tarafından, değişik sosyo-ekonomik gruplardan gelmiş gençlerle yapılan bir çalışma, onların kendilerini anne babalarından bağımsız hissettikleri yerlerden biri olan caddelerde diğer arkadaşları ile biraraya geldiklerinde, çevre sakinleri ve polis tarafından suç çetelerinden ayırt edilmediklerini düşündüklerini göstermiştir. Bu çalışmada ulaşılan sonuç, gençlere

yönelik suçlu endişesinin bazı durumlarda sosyal ayrışmayı (onların toplumdan ayrılmasını) arttırdığı şeklindedir.

Adölesan yaşamında şiddeti, günlük tehditleri tecrübe etme ve onlarla başa çıkma yolları açısından inceleyen bir başka araştırma, Denver Colorado’da, ilaç kullanımı, suç oranları, 10’lu yaşlarda görülen gebelik oranları, liseyi terk etme, ırk çeşitleri ve aile kompozisyonları gibi kriterlerce belirlenmiş beş farklı bölgede yaşayan gençlerin şiddet durumlarını görüşme yoluyla değerlendiren bir çalışmadır. 10-20 yaş arası ergenlerin kendileri ve aileleri ile yapılan derinliğine görüşmelerde önce ergenlerin (tanık, sanık ve mağdur olarak) yaşadığı şiddet türleri tespit edilmiş ve daha sonra bu gençler şiddet için düşük (17 çocuk), orta (15 çocuk) ve yüksek risk (11 çocuk) gruplarına ayrılarak, onlara şiddetle karşılaştıklarında nasıl mücadele edecekleri sorulmuştur. Alınan cevaplar, farklı risk gruplarında yer alan ve şiddete maruz kalan çocukların, şiddetle mücadelede farklı stratejiler geliştireceklerini göstermiştir. Örneğin yüksek risk grubunda (YRG) yer alanlar kaçmak yerine, kalıp şiddetle mücadele etmekten ve kendilerini savunmaktan bahsederken, orta risk grubunda (ORG) yer alanların ise, şiddetten uzak durmak, tehlikeli yerlerden ve kişilerden sakınma-kaçınma şeklinde stratejiler belirlemişlerdir. Bu risk grubunda yer alanlar için arkadaşları, kendilerine nasıl hareket etmeleri ve tehlikeden kaçmak için nasıl giyinmeleri gerektiğini söyleyen kişilerdir. Yüksek risk grubundaki çocuklar, şiddete uğradıklarında kendilerini koruyacak, kendilerini nasıl savunmaları gerektiğini gösterecek daha büyük yaşta arkadaşlarına sığınmayı, onların yanında yer almayı, hatta bu amaçla gerekirse çetelere bile girebileceklerini bildirmişlerdir. Bu sonuçlar, ülke genelinde yüzlerce şiddeti önleme ve şiddetten kaçınma programları mevcut olmasına karşın, şiddetle yüz yüze gelen gençlerin bu programların dışında, daha çok kendilerini şiddetten koruma stratejileri geliştirdiklerini göstermektedir.

Düşük risk (DRG) grubundaki gençler ise suç oranı düşük bir ortamda yaşadıkları için, güvenliklerini tehlikeli alanlardan uzak durarak sağlayacaklarını ayrıca, potansiyel suçlu gördükleri kişileri kendilerinden ve arkadaş gruplarından uzak tutmaya çalışacaklarını belirtmişlerdir.

Araştırma da, yüksek risk grubundaki gençlerin düşük risk grubundakilerin aksine bu sorun yaratıcılarla iyi ilişki ve sıkı bağlar kurma eğiliminde olduklarının belirlenmesi araştırmacıyı;

1- Yüksek risk grubu gençlerin davranış şekillerinin onları daha büyük bir risk içine sokacağı ve

2- Bu başa çıkma stratejilerinin şiddet oranlarını ters yönde etkileyebileceği sonucuna götürmüştür.

Bir başka deyişle, şiddet oranlarının ekonomik ve kültürel parametrelerle ters yönde bir orantı oluşturası ilaç ve uyuşturucu satıcılarını bu özel yapısal koşullardan cesaret alarak bu çocukları kolayca kendilerine çekmesine neden olabilir.

Irwin'e göre, suç oranları arttıkça, insanların suça maruz kalma oranlarında artmaktadır. Bu şiddet tehdidi daha sonra bazı yasal olmayan korunma etkileşimlerine yol açmaktadır. Şöyleki: Bu korunma etkileşimleri, bir yandan gençleri şiddet uygulayıcısı olmaya motive ederken, diğer yandan, suça yatkın sosyal ağları ya da şebekeleri güçlendirmektedir.

Diğer yandan, farklı sosyal yapılar arasındaki ilişkilere odaklanan bu çalışmadan elde edilen veriler, suçun önlenmesi alanındaki güncel trendlere de ışık tutmaktadır. 1970 ve 80'lerde ki suç önleme programlarının bir işe yaramayacağı düşünenlerin aksine, 1990'larda bazı araştırmacılar sosyal programların suçu azaltmada etkin olduğunu belirtmektedirler (Irwin, 2004: 452-477).

Çocuğun şiddete uğradığı ortamlardan biri de okul ortamıdır. Yapılan incelemeler, okullarda karşılaşılan şiddet olaylarının değerlendirilmesinde aile içi şiddetin ve toplumsal alanda gözlemlenen şiddet eylemlerinin bir birinden bağımsız olarak ele alınıp incelenemeyeceğini, okullarda gözlemlenen şiddet olaylarının aile içinde ve toplumsal alanda yaşanan şiddet olaylarının bir yansıması olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Gelişiminin bir dönemini aile ortamının yanın da eğitim kurumlarında tamamlamaya çalışan çocukların, aile kurumu yanında

eğitim kurumunda da maruz kaldığı şiddet olayları onların fiziksel ve ruhsal gelişimi üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle eğitim kurumlarında yaşanan şiddet olayları, toplumsal alanda yaşanan diğer şiddet olaylarının bir parçası olarak sık sık araştırma konusu yapılmakta ve incelenmektedir.

“Impact of Exposure to Violence in School On Child And Adolescent Mental Health And Behavior” adlı araştırma okullardaki çocukların ve ergenlerin akıl sağlığı ve davranışları üzerinde şiddetin etkisini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir çalışmadır. Flannery, Wester ve Singer (2004: 560-572) tarafından gerçekleştirilen bu çalışma okullarda şiddete karşı korumasızlık, psikolojik travma semptomlarının çocuk raporları ve şiddet davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Model iki farklı eyaletten 17 devlet okulu içindeki 3. ve 12. sınıflar arasındaki çocukları kapsamıştır. Bu okullarda geçen yıl şiddete tanık olma dağılımı şu şekildedir: İlkokul öğrencilerinin %56’sı birinin dövüldüğüne, %87’si birine vurulduğuna, tokat atıldığına ya da birinin yumruklandığına şahit olmuştur. Ortaokuldaki gençlerin yaklaşık %44’ünün okulda tehdit edildiği tespit edilmiştir. Araştırmada demografik özelliklerin hesaba katılmasından sonra, okulda şiddete tanık olma, hem psikolojik şiddet semptomlarını hem de şiddet davranışlarını tahmin etmede okulda şiddet kurbanı olmaktan daha çelişkili sayılmıştır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre; okulda yüksek oranda şiddete maruz kaldığı tespit edilen öğrenciler, okulda düşük oranda şiddete maruz kaldığı saptanan öğrencilerden, travma semptomlarının klinik seviyelerini yaşamaya daha meyilli bulunmuştur.

Çocukların okulda şiddete maruz kalma oranı kabul edilemez derecede, yaş, okulun türü ya da coğrafik konumu göz önüne alınmaksızın yüksek bulunmuştur.

Araştırmada; herhangi bir yerde şiddetin kurbanı olan gençlerin psikolojik travma, öfke, depresyon, endişe, ayrılma gibi psikolojik travmanın klinik derecelerini yaşamaya daha meyilli olduklarını, yüksek derecedeki öfke ve depresyonun öğrencinin kendine zarar verme ve başkalarına karşı şiddet suçu işleme riskini arttırdığını, akıl

sağlığı konusu, şiddete karşı korumasızlık korkusu ve şiddet kurbanı olmanın öğrencinin okuldaki davranışını ve akademik performansını etkilediği tespit edilmiştir.

Tüm bu gelişmelere rağmen, Batı’da çocuk istismarı ve ihmali olgularının tam olarak belirlenemediği belirtilmektedir. Batı’da çocuklara kötü davranmanın yaygınlığı resmi istatistiklerle belirlenmeye çalışılsa da, (tıpkı ülkemizde olduğu gibi) bu istatistiklerin istismarın gerçek derecesi hakkında güvenilir sonuçlar sağlamadığı, çünkü aile üyeleri tarafından işlenen bu tür suçların çoğunluğunun polise bildirilmediği ve bunun da düşük yaygınlık oranlarıyla sonuçlandığı belirtilmektedir. Bunun başlıca nedeni, bir yandan meydana gelen her olgunun resmi makamlara ulaşamaması, diğer bir neden de aile içi çocuğa yönelik şiddet vakalarının araştırılmasında yaşanan metodolojik eksiklikler olarak gösterilmektedir. Bu sonuçlar, Batı’da çocuk istismarı ve ihmali konusunda, yetersizde olsa, en güvenilir verilere ulaşmanın tek yolunun yine resmi kuruluşlarca tutulan istatistikler olduğunu göstermektedir.

Bu gün ABD’de Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı tarafından desteklenen edilen 2 kuruluşun “National Child Abuse and Neglect Data System” (NCANPS) ve “National Incidence Study of Child Abuse and Neglect” verileri çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili sorulan soruların cevaplanmasında kaynak görevleri yapmaktadır. Örneğin bunlardan NCANPS, yıllık olarak her eyalette bulunan çocuk koruma hizmetleri servislerinin verilerini alıp analiz etmekte ve bu veriler ABD’de yıllık çocuk istismarı ve ihmali oranlarını belirten resmi istatistikler olarak değerlendirilmektedir (National Clearinghouse On Child Abuse And Neglect, 2000: 298).

8. 4. 2. ÇocuğaYönelik Şiddet Konusunda Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Çocuğa yönelik şiddet evrensel bir olgu olmasına rağmen, Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmaların Batı Avrupa ve Kuzey Amerikeda yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında yeterli olmadığı açıkça görülür. Bunun çeşitli sebepleri vardır.

Ülkemizde çocuğa yönelik şiddet konusunda yapılan çalışmaların azlığı öncelikle, “konunun henüz yaygın bir sosyal sorun olarak” (Kozcu, 1990: 387) kabul edilmemesi anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlayışın temelinde ise, aile içi ilişkiler

ve bunlardan kaynaklanan sorunların toplumca mahremiyet arzeden ve bu nedenle de dışarıya yansıtılmaması gereken durumlar olarak algılanması gereceği yatar.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 2003 yılında Türkiye çapında toplam 1133 kişi üzerinde gerçekleştirilen “*Türkiye’de Aile İçi Şiddetin Boyutları, Nedenleri ve Çözüm Önerileri*” konulu araştırma bu gerçeği yakın zamanda yeniden ortaya koyması bakımından önemlidir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, özellikle cinsel şiddet eylemleri başta olmak üzere, aile içinde gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin başkalarıyla konuşmak, çözüm aramak, aile dışı kurumlar ve özellikle de hukuksal kurumları devreye sokmak açılarından hala bir tabu olduğunu göstermektedir. Çünkü anket yapılan 1133 kişiden sadece 31 tanesi konu ile ilgili sorulara cevap vermeyi kabul etmiş, geriye kalan 1102 kişi ise çekimser davranmıştır (Ünver, 2003: 41)

Türkiye’de aile içi ilişkilere yönelik mahremiyetçi bakış açısı, konuya ilişkin bilimsel çalışmaların ve yasal müdahalelerin önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Buna bir de, başka kültürlerce istismar ve ihmal edici nitelikte algılanan bazı çocuk yetiştirme yöntemlerinin (dayak gibi), hala kabul edilen ve uygulanan yöntemler olması gerçeği eklendiğinde, durum daha iyi anlaşılmaktadır

Literatürde aile ve çocuk incelemelerine çok sık rastlansa da, aile içinde çocuğa yönelik şiddeti konu edinen çalışmaların çok yakın zamanlı olduğu görülür. Ancak, bu durum, ülkemizde ailelerin çocuklarını yeni istismar etmeye başladıkları ya da ihmal ettikleri anlamına gelmemelidir. Polat’ın da (2001: 136) belirttiği gibi, ülkemizde geleneksel bir disiplin yöntemi olmasından dolayı, özellikle fiziksel şiddete karşı tepkisel bir hareket toplumsal anlamda yakın zamana kadar gerçekleşmemiş, konuya yönelik yoğunlaşma, yukarıda da belirtildiği üzere, uluslar arası gelişmelere paralel ortaya çıkmıştır.

2 Eylül 1990 yılında Birleşmiş Milletlerce “Çocuk Hakları” adı altında kabul edilen sözleşme, ülkemizde çocuk istismarı konusunda ki bilimsel çalışmalara hız kazandırmıştır. Bu hızlanma, Cılga’nın da (2001: 1) belirttiği gibi, Çocuk Hakları

Sözleşmesi'nin (ÇHS) ilke ve standartlarının kabulü ile yakından ilgilidir. Kabul edilen bu ilke ve standartlar, Türkiye'nin 21. yüzyıldaki nitelikli vatandaşlarını yetiştirme yönünden önemli bir çıkış noktasıdır. Bu gelişmelere ilave olarak, 90'lı yıllarda "Aile Araştırma Kurumu"nun kurulması, çocuk istismarı konusunda bilimsel nitelikteki sosyal araştırmaların araştırma kurumu bazında destek görmesine neden olmuştur. Böylece, kurumsal ve bireysel düzeydeki bilimsel çalışmalarla çocuk istismarının sosyo-kültürel boyutu ön plana çıkarken, sosyal bilimciler de kurumsal boyutta gördüğü destekten hareketle bu konuda Türkiye gerçeğini irdelemeye yönelmiştir. Aile Araştırma Kurumu tarafından Türkiye çapında yapılan "*Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları*" ile "*Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*" konulu araştırmalar bu bağlamda değerlendirilebilir.

Ülkemizde çocuk istismarı konusunda ilk çalışmaların hukukçular ve sosyal hizmet uzmanları tarafından yapıldığı ve bu çalışmaların özellikle fiziksel çocuk istismarına yönelik gerçekleştirildiği görülür. Esin Konanç, Sezen Zeytinoglu, Şeyda Kozcu ve Şule Bilir'in çalışmaları bu konuda ilkler arasında sayılabilir. (Polat, 2001: 136).

Konanç, Zeytinoglu ve Kozcu tarafından 1988 yılında yapılan bir araştırmada, Türkiye'de mahkemelere yansıyan çocuk istismarı ve ihmali vakalarının incelenmesi ve çeşitli yönleriyle aydınlatılması amaçlanmıştır. 1985-1986 yıllarına ait 48 bin 165 mahkeme kararının taranmasına yönelik bu araştırmada çocuklara karşı işlenen suçların başında %68.3 ile cinsel suçların geldiği saptanmıştır. Araştırmada ırza geçme ve ırza geçmeye teşebbüs suçuna kız çocuklarının %54, erkek çocukların ise %45.9 oranında hedef oldukları belirlenmiştir. Aynı araştırmada bu tür eylemlerin 7 yaşına kadar daha çok erkek çocuklara, 7 yaşından sonra ise daha çok kız çocuklarına yöneltilmiş olduğu gözlenmiştir. Irza geçme ve buna teşebbüs suçuna hedef olmuş mağdurlardan yarısından fazlası (% 55) 12 yaşın altındadır (Konanç ve Diğerleri, 1988: 391-397).

Oskay tarafından 1978-79 ders yılında Çankaya Lisesi II. sınıfında bulunan 200 öğrenci ve bunların anne babalarıyla gerçekleştirilen "Dayak Konusunda Ana-Baba ve

Ergenin Tutumu” konulu araştırmadan elde edilen sonuçlar da şöyledir (Oskay, 1986: 60-65):

- Ana babalarla ergenlerin çoğunluğu, uygun olmayan bir davranışta bulunduğu zaman çocukların dövülmesinin doğal olmadığı görüşünde birleşmektedirler ancak, dayak konusunda ana babaların kız ve erkek çocuklara karşı tutumlarında az da olsa bir farklılık görülmüştür. Şöyle ki kızlarını dövmediklerini belirten analar %67, babalar %65.5 iken; oğullarını dövmediklerini ifade eden analar %63, babalar ise %60’dır. Buna göre ana babaların kızlarını oğullarına göre daha az dövmekte oldukları, aynı zamanda anaların hem kızlarını hem de oğullarını babalara nazaran daha az dövme eğilimi gösterdikleri anlaşılmaktadır.

- Toplam cevaplar incelendiği zaman kız ve erkek çocukların dayağa karşı tepkilerinin farklı olduğu görülmüştür. Kızlara nazaran erkek çocukların anne babanın kendilerini dövmesini daha doğal karşıladıkları tespit edilirken, hem kızlarda hem de erkeklerde babanın dövmesine karşı tepkinin daha fazla olduğu gözlenmiştir.

- Aynı araştırmada ana babaların %57’sinin uygun olmayan bir davranışta bulunan çocuklarını dövmeme eğiliminde oldukları gözlenirken, %14’ü ise dövmenin gerekli olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Araştırma sonuçları, cevaplar arasındaki farkın az oluşu nedeniyle dayak konusunda ana babaların birbirlerinden çok da farklı düşünmediklerini göstermektedir.

Ülkemizde fiziksel ve duygusal olarak örselenen çocukların oranını belirlemek amacıyla; sekiz ilde, Malatya, Nevşehir, Afyon, Ağrı, Giresun, Trabzon, Rize ve Ankara illerinde Bilir ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen, 4-12 yaşları arasında toplam 16.100 çocuğu kapsayan bir araştırmadan elde edilen sonuçlar ise şöyledir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 49-52):

- Çocukların fiziksel ve duygusal örselenme oranları iller arasında önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre illerdeki örselenme %leri sırasıyla Afyon’da %13.9, Ankara’da %23.1, Ağrı’da %27.8, Giresun’da %30, Trabzon’da %35.6, Rize’de %40.6, Nevşehir’de %41.9 ve Malatya’da %54’dür.

-Çocukların yaş gruplarına göre fiziksel ve duygusal örselenme durumu incelendiğinde, yaş grupları arasındaki farklılık önemli olup yaş büyüdükçe örselenmenin azaldığı görülmüştür. Buna göre 4-6 yaş grubu çocuklarda örselenme oranı %40.7 iken, 7-10 yaş grubunda %33.5 ve 11-12 yaş grubunda ise %25.8’dir

- Örselenme durumunun cinsiyet gruplarına göre farklılığı incelendiğinde, farklılığın önemli olup, örselenmenin kız çocuklarında daha fazla olduğu görülmektedir. Bu oran kızlarda %34.6, erkeklerde ise %32.5’dir.

- Anne yaşı ile çocukların örselenmesi arasındaki ilişki incelenmiş ve adölesan grubu annelerin çocuklarında örselenme oranının %44.5 ile yüksek olduğu tespit edilmiştir.

- Baba yaşı ile çocuğun örselenmesi arasındaki ilişkiye bakıldığında 20 ve daha küçük yaştaki babaların çocuklarındaki örselenme oranının daha fazla olduğu bulunmuştur.

- Annelerin eğitim durumu ile çocukların örselenmesi arasındaki ilişkiye bakıldığında, annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların örselenme oranının düştüğü tespit edilmiştir. Buna göre, hiç eğitimi olmayan annelerin çocuklarında örselenme %si % 36.7 iken, yüksek eğitilmiş annelerin çocuklarının örselenme %si ise %11.6 olarak tespit edilmiştir.

- Babanın eğitiminde de aynı durum görülmüş, hiç eğitimi olmayan grupta örselenme %si %40.7 iken, yüksek eğitilmişlerde %16.9 olarak bulunmuştur.

- Geniş ailede örselenen çocuk oranı %36 iken, bu oran çekirdek ailede %32.8’dir.

- Tek çocuklu ailelerde örselenme oranı %24.4 iken, 2, 3 çocuklu ailelerde bu oran %32.6, dörtten daha fazla çocuğu olan ailelerde ise %35.7’dir.

1995 yılında gerçekleştirilen “*Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları*” adlı çalışma Türkiye genelini, kır-kent kesimini temsil edecek genişlikte inceleyen bir araştırmadır.

Toplam 4287 haneyi kapsayan bu araştırmanın ilk aşamasında, aile içi şiddetin yaygınlık ve sıklığı, ikinci aşamasında ise aile içi şiddetin varlığının saptandığı aileleri kapsayan vak'a analizi çalışması yapılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar şöyledir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995: 205).

- 1- Fiziksel şiddete ailelerin %34'ün de rastlanmaktadır.
- 2- Sözlü şiddetin rastlandığı hanelerin oranı %53'ü aşmaktadır.
- 3- Çocuklara yönelik fiziksel şiddete rastlanma oranı, en az %46 olarak hesaplanmaktadır.
- 4- Şimdiki ebeveynlerin geçmişlerinde fiziksel şiddete maruz kalmış olma oranı ise, %70'i geçmektedir.

1998 yılında gerçekleştirilen “*Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*” konulu çalışmanın evrenini Türkiye sınırları içerisinde yaşayan yetişkin kadın, yetişkin erkek ve çocuklar oluşturmaktadır. Evreni temsilen toplam 2578 haneye uygulanan anketlerden elde edilen verilerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik sonuçları aşağıdaki gibidir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 248):

Bu araştırma da, çocuğu olan kişilerin çocuklarının yaramazlıkları karşısında uyguladıkları yöntemler arasında “açıklama ve ikna etme” çok yüksek oranlarda birinci sırada yer almakta, onu “azarlama, utandırma”, “cezalandırma ve yoksun bırakma ve “korkutma” izlemektedir. Buna göre, evde çocukların hiç dövülmediğini söyleyen aileler %54.6 oranındadır; çocuklarını ayda birden fazla ve çok şiddetli dövdüklerini söyleyenler %2.7, yılda 1-10 arası çok şiddetli dövdüklerini söyleyenler %1.5 oranındadır. %40 aile ise çocuklarını hafif şiddette dövdüklerini belirtmektedirler. Araştırmada dikkate değer bir diğer sonuç da, evde çocukları dövmeyi daha çok annelerin üstlenmiş olmalarıdır. Kızlar annelerinden erkekler ise hem annelerinden hem de babalarından dayak yemektedirler. Kocalar eşlerini anneler çocuklarını daha çok dövmektedir; çocukluğunda hem annelerinden hem de babalarından dayak yiyen erkek çocuklar, hınçlarını eşlerinden almaktadırlar ve döngü böyle sürüp gitmektedir.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin ülkemizin suç politikasının düzenlenmesine katkıda bulunabilmek amacıyla 2003 yılında gerçekleştirdiği alan araştırması, gerek fiziksel gerekse cinsel nitelikli aile içi şiddete ilişkin bir alan araştırması olup, toplam 1123 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın temel amaçları, konunun ülkemiz açısından yansıttığı tabloyu ortaya çıkarmak, hukuksal mekanizmaların yeterliliğini ve varsa eksikliklerini/yanlışlıklarını denetlemek, toplumsal kültürüne, gelişmesine ve hukuk devleti bilincinin oluşumuna katkıda bulunmak ve imzaladığı çok taraflı ulusalüstü belgelerin yüklediği yükümlülükleri eksiksiz yerine getirmek için duyulan ihtiyaçları ortaya çıkarmaktır (Ünver, 2003: 11-43).

Araştırmada, aile içi şiddetin yaş gruplarına göre dağılımında ve mağdurların sayı çokluğuna göre sıralamasında, çocuklar ve yaşlıların daha çok şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Mağdurlar açısından anket yapılan yaş gruplarının sayısal olarak kendi içindeki oran sıralaması şöyledir: 12-15 yaş grubu: %40; 56+ yaş grubu: %35.1; 35-45 yaş grubu: %27.3; 26-35 yaş grubu: %22.1; 46-55 yaş grubu: %21.4 ve 19-25 yaş grubu: %20.9 dur. Aile içinde başkasının şiddete maruz kaldığına tanık olunan hallerdeki dağılım ise şöyledir: 12-15 yaş grubu: %20; 56+ yaş grubu: %8.1; 35-45 yaş grubu: %9.3; 26-35 yaş grubu: %10.4; 46-55 yaş grubu: %13.1 ve 19-25 yaş grubu: %13.3'dür.

Yine aynı araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, aile içinde şiddet uygulayan kişilerin ezici çoğunluğunu %82.2 ile erkekler ve %17.8'ini de kadınlar oluşturmaktadır. Bunların mağdur ile yakınlık derecesi şöyledir: Aile içinde şiddet uygulayanların %10.4'ü anne; %24.4'ü baba; %10.8'i ağabey; %4.4'ü abla; %2.6'si akraba; %0.4'ünü komşu, %40'ı eş; %0.7'si çocuklar ve %2.6'sını ise yabancı kişilerdir.

Aynı araştırmada aile içi cinsel şiddet sorusuna cevap vermeyi kabul eden 31 kişiden hiçbiri cinsel tacize uğramadığını belirtirken, 1102 kişinin soruyu yanıtlamaktan kaçınmış olması konuya ilişkin diğer çalışmalar ve yargıya aksettirilen olaylarla karşılaştırıldığında sonucun inandırıcılığını sarsmaktadır.

Atauz tarafından 1986-89 tarihleri arasında çeşitli gazete, dergi ve televizyon programlarının incelenmesiyle gerçekleştirilen ve cinsiyet, aile, kamusal ve toplumsal alanlarda çocuğa yönelik istismar ve ihmali basına yansıyan boyutuyla konu edinen, *“Kitle İletişim Araçlarında Çocuk İstismarı ve İhmali”* başlıklı araştırmadan elde edilen bulgular şöyledir (Atauz, 1991: 235-242):

- Basına yansıyan istismar ve ihmal olaylarında 0-6 yaş grubu kız çocukları erkek çocuklarla karşılaştırıldığında aile içi ihmale daha fazla maruz kaldığı, ancak ileri yaşlarda erkeklerle eşitlendiği görülmüştür.

- İhmal olaylarının %85’i çocukların ölümüyle sonuçlanmaktadır.

- İstismar türleri arasında %39.1 ile cinsel istismar birinci sıradadır. Bunu %18.04 ile duygusal istismar izlemektedir.

- İstismar olaylarının %82.71’i kentsel alanlarda yaşanmaktadır.

- En çok istismara maruz kalan yaş grubu 7-12 yaş grubu olup, bunu 13-18 yaş grubu çocuklar izlemektedir.

- Çocuğa yönelik cinsel istismar ve saldırılarda şiddet ögesi çok yüksek olup, bu tür vakaların 1/3’ü ölümle sonuçlanmaktadır.

- İstismara en fazla uğrayan grup 7-12 yaş grubu olarak tespit edilmiştir. Bunu 13-18 yaş grubu izlemektedir. İki yaş grubunda da kızlar, belirgin olarak daha fazla istismara maruz kalmaktadır

- Basına yansıyan duygusal istismar daha çok anne-baba veya çocuğa çok yakın olan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir.

- Ailenin çocuk ihmaliinde ev içi kazalar ortada bırakılan tabancalarla yaralama ve ölümler, çocukların evde yalnız bırakılıp komşuya gidilmesi sonucu çıkan yangınlar ve sıcak suyla haşlanmalara rastlanmaktadır.

Zeytinoğlu ve Kozcu tarafından 1988-89 yılları arasında yapılan ve fiziksel çocuk istismarı ile ilgili tutumları ve istismar edenlerin özelliklerini ortaya çıkarmayı

amaçlayan bir başka araştırma ise, Ege bölgesi kentlerinde yaşayan 767 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar şöyledir (Zeytinoğlu ve Kozcu, 1990: 391-396):

- Araştırmaya katılan ve son bir yıl içerisinde fiziksel çocuk istismarı vakalarına tanık olan 441 kişinin %67'si, olaya kişisel olarak müdahale ettiklerini yalnızca %5'i ise olayı resmi mercilere bildirdiklerini belirtmişlerdir.

- Yine araştırmaya katılan deneklerin %73'ü çocuğu şiddetli biçimde dövmeyle hiç kimsenin hakkı olmadığını belirtirken, deneklerin %51'i ailenin ve %9'u da bazı başka yetişkinlerin çocuğu şiddetli dövme hakkı bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşlerle deneklerin yaşları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, 18-22 yaş arası deneklerin %88'inin dövmeyle karşı olduğu, buna karşılık daha küçük yaş grubunda yer alan deneklerden %34'ünün ailenin ya da diğer yetişkinlerin bu hakka sahip olduğunu belirttikleri gözlenmiştir.

- Yukarıdaki soruyla ilgili cevaplar deneklerin eğitim düzeyi ile ilişkilendirildiğinde, şiddete karşı olanların her eğitim düzeyinde fazla sayıda oldukları, ancak bu görüşün eğitim düzeyine paralel olarak artış gösterdiği görülmüştür.

- Şiddetli dayanın kimi zaman çocuk için yararlı olduğuna inananlar erkeklerden daha fazla oranda (%11.66 ile) kadınlar olarak tespit edilmiştir.

- Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu (%56'sı) çocuğu şiddetli bir biçimde döven yetişkinlerin yardıma ya da tedaviye ihtiyacı olduğunu belirtirken, %28'inin böyle kişileri normal ve %16'sının ise suçlu olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Aynı araştırmada tanık olunan vakalarla ilgili bulgular ise şöyledir:

- İstismar edenlerin %69'u çocukla aynı hanede yaşayan kişiler ve %63'ü ise çocuğun ana ya da babası olarak tespit edilmiştir.

- İstismar edenlerin eğitim düzeyleri oldukça düşük olduğu, bu kişilerden yalnızca %24'ünün ortaokul düzeyinin ötesinde eğitim görmüş oldukları bulunmuştur.

- Aynı araştırmada çocukların %71'inin elle vurularak, %28'inin tekmelenerek ve %19'unun yumruklanarak dövüldükleri saptanırken, çocukların istismar sonucu aldıkları hasarlar; %68 kızarma ve morarma, %23'ü kanama ve %9 ile de kırık çıkık ya da bayılma şeklinde tespit edilmiştir. Ayrıca, bedensel hasar derecelerinin çocukların yaşlarına bağlı olarak artış gösterdiği belirlenmiştir.

- İstismar edilen çocukların %72'si erkek çocuklar olup, öz ve üvey babaları tarafından istismar edilme %leri birbirine yakındır. Ayrıca, erkek çocukların kızlara göre daha büyük bir oranının aile dışı kişiler tarafından istismar edildiği anlaşılmıştır. Ağbileri tarafından istismar edilen kız çocukların oranı da erkeklere göre daha yüksektir. Bu sonuçlara ilave olarak, 0-3 yaş grubundaki çocuklar hariç olmak üzer, her yaş grubunun istismara birbirine yakın sayılarda hedef oldukları tespit edilmiştir.

- Araştırma, anababa tarafından girşilen fiziksel çocuk istismarının çocuğun yaşına paralel olarak azaldığı, başkaları tarafından girşilenlerin ise arttığını göstermektedir. Çocuğun yaşı ile istismar edenin çocuğa yakınlığı arasındaki ilişki anlamlı olup, 0-3 yaş grubunda bulunan çocukların %76'sının anneleri tarafından istismar edildiği tespit edilmiştir. 16 yaşına kadar hem anne hem de baba tarafından girşilen istismar yoğun iken, 16-18 yaş arasındaki çocukların daha çok ana babaları dışındaki yetişkinler tarafından istismar edildikleri gözlenmiştir.

Bulut tarafından Ankara'da bulunan altı Ana-Çocuk Sağlığı Merkezine kayıtlı genç annelerle yapılan ve annenin çocuğunu istismar ve ihmal etmesi ile ilişkili faktörleri ortaya koymaya çalışan "*Genç Anne ve Çocuk İstismarı*" konulu araştırmadan elde edilen verilere göre; (Bulut, 1996: 70-155)

- Yaş faktörünün tek başına çocuk istismarında etkili olmadığı, psikososyal faktörlerin bu konudaki etkisinin yadsınamayacağı gözlenmiştir. Buna göre çocuklarını istismar eden annelerin %46.7'sinin 20 yaş ve altında, % 53.3'ünün ise 21 yaş ve üstünde olduğu tespit edilmiştir. Yani adölesan olmayan anneler adölesan annelere göre çocuklarını daha çok istismar etmektedir. Adölesan olmayan annelerin çocuğu

konuşmayarak istismar etme (%82.1), dayak (%61.59) ile istismar etme ve genel olarak istismar durumu içinde aynı sonuçlar geçerlidir.

- Çalışan adölesan annelerin çocuklarını istismar etme oranı %55.2, çalışan ve adölesan olmayan annelerin çocuklarını istismar etme oranları ise %65 olarak tespit edilmiştir.

- Aile biçimi ile çocukların istismar durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında, çekirdek ailelerde istismar olayları % 50.6 iken çekirdek olmayan ailelerde %51.4 olarak bulunmuştur.

- Adölesan annelerin çocuğunu genel olarak istismar etmesi ile ilişkili olan sorunların başında çocuk ile baş edememe gelmektedir. Bunu evde araç gereç eksikliği ve ev işini bitirememesi sorunları izlerken, para sıkıntısı da istismar ve ihmale neden olan önemli konulardan biri olarak görülmektedir. Adölesan annelerin bu tür sorunları diğer annelerden daha fazla yaşadığının tespit edilmesi, onların sosyo-ekonomik düzeyinin ve çocuk yetiştirme becerisinin diğer annelere göre daha az olduğu varsayımı ile de örtüşmekte ve araştırma bulgularına göre, annenin yaşadığı sorunlar sayıca arttıkça, çocuğun dayak ile istismar edilme oranı da yükselmektedir

- Araştırma sonuçları, eşleriyle iyi anlaşamadıklarını ifade eden annelerin (%39.2); çocuklarına karşı daha sabırsız olduklarını, çocuklarını daha çok dövdüklerini, genel olarak diğer şekillerde de (bağırma, korkutma gibi) daha çok istismar ettiklerini göstermektedir. Ayrıca, kocasından dayak ile istismar görme ve çocuğunu dayak ile istismar etme (%28.8) arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir.

- Bulgular, geçmişte anne babalar tarafından ihmal ve istismar edilen annelerin çocuklarını daha çok istismar ve ihmal ettiklerini göstermektedir. Kendi anne babasından dayak yiyen annelerin (%28.8 ile) söz dinlemeyen çocuğunu çeşitli şekillerde istismar ettiğini gözlenmektedir. Çocuğunu bu durumda istismar etmeyenlerde ise bu oran %8.7'dir. Çocukluğunda kendi annesi tarafından ihmal edildiğini belirten annelerin %67.5'i; çocukluğunda babası tarafından ihmal edildiğini belirten annelerin ise %77.5'i çocuklarını ihmal ettiklerini belirtmişlerdir.

- Aynı araştırmada, çocuğun özellikleri ve davranışları ile annenin istismarı ve ihmali arasındaki ilişkiye bakıldığında; çocuğun yaşı, anne ile ilişkilerde önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma bulguları çocuğun yaşı büyüdükçe, annenin sabırsızlığının arttığını göstermektedir. Örneğin 1-6 ay civarında çocuğu olan annelerin %38.4'ünün çocuklarına karşı daha sabırlı davrandıkları gözlenirken, 25-36 ay civarında annelerin %15.4'ünün çocuklarına karşı daha sabırlı oldukları tespit edilmiştir. Diğer yandan annenin sözünü dinlememe, yaş ile bağlantılı olarak, önemli bir istismar konusudur. Özellikle 1 yaşından sonra söz dinlememe nedeniyle anne tarafından istismar edilme oranının arttığını araştırma bulguları göstermektedir. Ayrıca, bulgular çocuk büyüdükçe annelerin dayaa daha çok başvurduklarını göstermektedir. Bir yaşından küçük olan çocukların dayak ile istismar edilme oranları, bir yaşından büyük olanlara göre daha düşük bulunmuştur.

- Annenin çocuğunu yapı olarak nasıl değerlendirdiği de bu araştırmada, çocuk istismarında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Anneleri tarafından “iyi huylu” olarak görülen çocukların daha az istismar edildikleri, huysuz, şımarık ve akıllı olarak nitelendirilen çocukların ise anneler tarafından daha çok istismar edildiği görülmüştür. Bu bulgulardan da anlaşılacağı gibi istismar olgusu, çocuğun annesinin üstünlüğünü kabul etmeyip, onun istekleri doğrultusunda davranmaması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Annelerin kendi beklentilerine uygun çocuk yetiştirme çabaları, farkında olmadan çocuklarını istismar etmeleriyle sonuçlanmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin çocukluk döneminde karşılaştıkları tecavüz dışı cinsel istismarların çocuk ve aile yapısı ile ilişkisini incelemek amacıyla Doç Dr. Görak ve arkadaşları tarafından 366 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen “*Üniversite Öğrencilerinin Karşılaştıkları İstismar Türlerinin Aile Yapısı İle İlişkisi*” başlıklı araştırmadan elde edilen sonuçlar şöyledir (Görak ve Diğerleri, 1999: 401-409):

- Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin %54'ü ve babalarının da %45.6'sı okur-yazar ya da ilkokul mezunudur. Yine annelerin %80.6'sı ev hanımı, buna karşılık %6.3'ü memur, %4.6'sı serbest meslek sahibi, %4.1'i emekli, %3.3'ü işçi, %1.1'i ise

yaşamamaktadır. Babaların %34.4'ü serbest meslek sahibi, %24.3'ü emekli, %17.8'i memur, %13.9'u işçi, %7.1'i yaşamıyor ve %2.2'si ise işsizdir. Ailede nüfus sayısının %73.1 ile 4-6 arasında yoğunlaştığı görülmüştür.

- Öğrencilerin çocukluk dönemindeki yaşamsal özelliklerine ilişkin elde edilen bulgulara göre: Çocuklar aile ilişkilerinin 13 yaşa kadar iyi olduğunu, adölesan döneminde ise ilişkilerin giderek azaldığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin çocukluğunda aile üyeleri arasında (anne-baba) alkol bağımlılığı %6.6, uyuşturucu bağımlılığı (amca ve yakın akraba) %0.3 olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin %7.7'si ailelerini çocukluğunda ilgisiz olarak belirtirken, %17.8'i aile üyeleri arasında iletişim bozukluğu olduğunu belirtmiştir. Çocukluğunda yakın akraba ve komşularla bozuk ilişkiler yaşadığını belirten öğrencilerin oranı ise %10.7'dir

- Çalışma kapsamındaki öğrencilerin çocuklukta karşılaştıkları istismar türlerinden açık-saçık konuşma %26.8, teşhircilik %29.2, cinsel ilişkiye şahit olma ve röntgencilik %12.3 ve dokunma %23.9'dur. Bu istismar türleriyle öğrencilerin karşılaşma oranı ise %20.9 olarak bulunmuştur.

- Araştırmada cinsel taciz türlerini etkileyen çocuk ve aileye ait faktörlerin ilişkilendirilmesi sonucu elde edilen dağılım ise şöyledir: Çocukluk döneminde karşılaşılan cinsel taciz türleri ile cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında; teşhir ve cinsel organlara dokunma dışındaki taciz türleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış, teşhir erkekler aleyhine anlamlı bulunurken, cinsel organlara dokunma kızlar aleyhine ileri derece anlamlı bulunmuştur. Sonuçlar cinsel tecavüz olaylarıyla daha çok kızların karşılaştıklarını göstermektedir. Cinsel taciz türleri ile çocuğun aile sıralamasındaki yeri karşılaştırıldığında; açık-saçık konuşma, cinsel ilişkiye şahit olma ve banyoda röntgencilik ikinci çocuklarda daha çok rastlandığı görülmüştür. 5 yaş altı açık-saçık konuşma, 13-18 yaşta ise banyoda röntgencilik ve cinsel organlar dokunma gibi cinsel taciz türleriyle çocukların karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir.

- Olumsuz anne baba ilişkileri çocuğa karşı tüm taciz türlerinde gözlemlenen bir durum olurken, annelerin eğitim düzeyi ile çocuklarına cinsel tacizde bulunması

arasında ilişki kurulamamıştır. Çocukların tuvalette ve banyo yaparken gözlenmesine ilişkin taciz türlerine işçi çocuklarında, açık-saçık konuşma, teşhircilik, şahit olma, göğüse dokunma ve cinsel organlara dokunma gibi cinsel taciz türlerine ise alkolik anne babalarda daha sık rastlanmıştır.

Yıldırım tarafından yapılan “*Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddetin Toplumsal Kaynakları*” adlı çalışmada, şiddete uğrayan kadınların kendi çocukluklarına ve çocuklarına uyguladıkları şiddetin boyutlarına ilişkin olarak elde edilen verilere göre (Yıldırım, 1998: 186):

- Sığınakta kalan kadınlar ve eşlerinin tamamına yakınının, çocuklarını dövmüş oldukları ve kadınların tamamına yakınının da çocukluğunda kendi anne babası tarafından dayak yediği tespit edilmiştir. Disiplin yöntemi olarak hem kendi çocukluğunda uğradığı hem de kendi çocuklarına uyguladığı yol; bir sözel şiddet biçimi olan azarlama ve bağırmadır. Davranış ve taleplere sınırlama getirmenin de bu anneler tarafından bir disiplin yöntemi olarak kullanıldığı belirlenmiştir.

- Aynı araştırmada kadınların %50’si çocukların (itaat etmediklerinde) dövülebileceğini düşünürken, çoğunluğu; kendi oğlu ileride karısına şiddet uygularsa onu uyarma yoluna gideceğini, kızının şiddete uğraması durumunda boşanmasını önereceğini belirtmiştir.

Kars tarafından, Ankara ili Keçiören ilçesinde yer alan resmi ve özel ilkokullar üzerinde gerçekleştirilen “*Çocuk İstismarı: Nedenleri ve Sonuçları*” adlı çalışmanın temel amacı, öğretmenleri tarafından başarılı ve başarısız olarak seçilen çocukların aile ortamında istismar ve ihmal edilip edilmediklerini ortaya çıkarmak ve aynı zamanda aile içi istismar ile okul başarısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar şöyledir (Kars: 1996: 124- 127):

- Çocukların %44’ünün anne ve babası arasında geçimsizlik olduğu tespit edilmiştir. Reddetme davranışı içinde çocuğun aile içi konuşmalara katılımının engellenmesi en yüksek oranda (%48.3) görülmüştür. Bu konuda anne ve babadan gelen engelleme birbirine eşittir. Ebeveynle rahat konuşamama, ebeveynin çocukla yumuşak

ve sevecen bir ses tonuyla konuşmaması ve çocukla birlikte olmaktan hoşlandığını söylememesi konularında babalardaki istismar davranışının daha fazla olduğu görülmektedir.

- Şiddet ve korkuya dayalı iletişim konusunda, anne babaların istismar davranışlarının oranları birbirine oldukça yakındır. Çocuğun son çare olarak dövülmesi anne ve babalar arasında en yüksek oranda görülen istismar davranışıdır. Sırlarını açıklamakla tehdit edilme davranışı ise annelerde babalara göre daha yüksektir.

- Çocuğun okul birincisi olmasını ve devamlı çalışmasını istemek kapasite üstü istek arasında en yoğun olan (%76.9) istismar davranışıdır.

- Çocuğun “sen adam olmayacaksın, nedir senden çektiğim “ diyerek eleştirilip aşağılanması en yüksek oranda görülen istismar davranışıdır. Ayrıca, bu davranış şekline babalarda annelerden daha fazla rastlandığı tespit edilmiştir.

- Suça yöneltme konusunda da istismar davranışı anne ve babalarda birbirine yakın orandadır. Çocuğun şiddet filmlerini seyretmesine izin verme davranışı suça yöneltme davranışı içinde en yüksek oranda görülmektedir. Yine çocuğun eve arkadaşlarını getirmesinin engellenmesi izole etme davranışları içinde yüksek oranda görülen istismar davranışıdır.

- Çocuğun cinsiyeti ile duygusal istismar arasında ilişki olduğu ve erkeklerin kızlara göre daha fazla istismar edildikleri tespit edilmiştir

- Ailede çocuk sayısı ile çocuğun istismar edilmesi arasında doğrusal bir ilişki olup, çocuk sayısı arttıkça duygusal istismarında arttığı gözlenmektedir. Çocuk sayısı ile reddetme, şiddet ve korkuya dayalı iletişim ve kapasite üstü istek ve kendi çıkarına kullanma arasında ilişki bulunmuştur.

- Anne babaların öğrenim düzeyi yükseldikçe istismar ve ihmal davranışlarının azaldığı, bunun tersine öğrenim düzeyi düştükçe istismar ve ihmal davranışlarının arttığı tespit edilmiştir.

- Çalışmayan annelerin çocuklarını daha fazla istismar ettikleri görülmüştür.

-Anne baba geçimsizliğinin olduğu ailelerde duygusal istismar davranışlarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

- İstismar edilen çocuklar arasında başarısız öğrencilerin oranı başarılı öğrencilere göre daha fazladır. Bir başka deyişle, çocuğun duygusal istismarı ve ihmali ile okul başarısı arasında ilişki vardır.

Çocuklara yönelik şiddet konusunda Türkiye genelinde yapılan kapsamlı çalışmalardan bazıları, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve D.E.Ü. Hukuk Fakültesi'nin Hannover Kriminoloji Enstitüsü ile işbirliği sonucu gerçekleştirdiği çalışmalardır. Bu çalışmalardan ilki 2001 yılında gerçekleştirilmiş ve daha sonra 2003 yılında tekrarlanmıştır. Türkiye genelinde yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmalar, yetişkinlerin çocukluklarında şiddet mağduru ya da faili olduğu durumlar ile sekiz yıllık temel eğitim ve öğretim kurumlarında okuyan çocukların şiddet mağduru ya da faili oldukları durumları saptamaya yönelik gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de çocuklardan kaynaklanan şiddet ile mücadelede sosyal çevrenin, ailenin ve anne babanın rolünü ve eğitimin önemini bir kez daha ortaya koyması bakımından önemli olan bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir (Öztürk, 2000: 1-11).

- Araştırmaya katılan toplam 10121 yetişkinden (bunlardan 5441 kişi 2001 yılında ve 4710 kişi de 2003 yılında araştırmaya dahil edilmiştir.) %76.69'u (2003'de %60'ı) çocukken şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Bu oran kadınlarda %69, erkeklerde %82'dir. Çocukken şiddete maruz kaldığını belirtenlerin yerleşim biçimine göre dağılımı ise, şehir merkezinde %74.35 (2003'de %57), gecekonduda %84 (2003'de %71) ve kırsalda %84 (2003'de %71) oranındadır. Bu sonuçlar zaman içinde çocuklara yönelik şiddetin azalma eğilimi içinde olduğunu göstermektedir. Gerçekten son elli yıl içinde şiddete maruz kalma oranının %80'lerden %54'e gerilediği gözlenmektedir. Ancak bu oran gelişmiş ülkeler dikkate alındığında yine de çok yüksektir.

- Araştırmaya katılan yetişkinlerden %15.67'si (2003'de %16'sı) annesinden, %19.27'si (2003'de %20'si) babasından, %31'i de (2003'de ise %23'ü) hem annesinden

hem de babasından şiddet gördüğünü belirtmiştir. Kardeşinden şiddet gördüğünü belirtenler %19.69 (2003'de 18.82), akrabalarından gördüğünü belirtenler %7.12 (2003'de %8) ve her ikisinden gördüğünü belirtenlerin oranı ise %6.21 (2003'de %8.49) dir. Hiçbir akrabasından şiddet görmediğini belirtenler ise %66.98 (2003'de %67) dur. Bu sonuçlar ülkemizde şiddetin beşiğinin aile olduğunu ve şiddetle mücadelenin aileden başlatılmasını gerektiğini ortaya koymaktadır. Aile ve akrabaların dışında kadınların %1.70'i ve erkeklerinde %8'i, %4.97 (2003'de 11.12'si) oranında ustalarından, kadınların %32'si ve erkeklerin %46'sı %39.26 oranında öğretmenlerinden (2003 %32.31), %5.4'ü her ikisinden (2003'de %6.91) ve %50.53'ü de (2003'de %49.67'si) hiç birinden şiddet görmediğini belirtirken, elde edilen sonuçlar, ailede başlayan şiddetin okulda hemen aynı yoğunlukta devam ettiğini bu nedenle şiddetle mücadeleye okulunda dâhil edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aynı araştırmalarda, arkadaşları tarafından şiddete maruz kaldığını belirtenlerin oranı %11.9 (2003 de %11.13) iken, yabancılardan şiddet gördüğünü belirtenlerin oranı ise %14.86 (2003'de %18.78) olarak tespit edilmiştir.

-Bu araştırmalarda şiddete maruz kalmanın gerekçeleri %36.10 (2003'de %30.30) ile terbiye, %20.86 (2003'de %19.54) ile cezalandırma ve %4.30 (2003'de %4.37) ile saldırı olarak belirlenmiştir. Hiçbir sebep yokken şiddete uğradığını beyan edenlerin oranı ise %19.37 (2003'de ise %20.09) dir. Şiddete maruz kaldığını belirtenlerin %29.64'ü (2003'de %35.47'si) evde, %9.24'ü (2003'de % 11.60'ı) okulda, %36.17'si (2003'de %23.67'si) ise her iki yerde de şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Ev dışında, iş yerinde şiddete maruz kaldığını bildirenler %5.61 (2003'de %8.65), sokakta %22.32 (2003'de %16.34), eğlence yerinde %5.26 (2003'de %5.50) ve stadyum gibi spor yapılan yerlerde şiddete uğradığını beyan edenlerin oranı da %5.73 (2003'de %11.9) dür. Bu sonuçlar maçlarda ve maç sonrası yaşanan şiddeti gözler önüne sermektedir ve eğilim artma yönündedir. Maruz kalınan şiddetin türü ise, %71.78 (2003'de %59.07) oranında dayak olmaktadır. Dayak biçiminde şiddete maruz kalma oranı kadınlarda %67 (2003'de %57), erkeklerde %76 (2003'de %67) dır. Elde edilen veriler son yıllarda dayak türünden şiddet eğilimlerinin gerilediğini göstermektedir.

Bu araştırmalarda çocuklardan kaynaklanan şiddet, bir başka deyişle çocuğun faili olduğu şiddet eylemlerine yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmalardan elde edilen veriler ise aşağıdaki gibidir:

- Çocukluğunda veya gençliğinde şiddete karıştığını belirtenlerin oranı %37.78 (2003’de %34.87) dir. Bu oran kadınlarda %29.84, erkeklerde %43.60’dır. Bu oranlar erkek ocuk ve gençlerin kızlara nazaran şiddete daha eğilimli olduklarını göstermektedir. Ayrıca, şiddete karışma olaylarının yaş durumlarına göre dağılımı incelendiğinde, 11-15 yaş diliminde %33 (2003’de %26), 16-21 yaş diliminde ise bu oranın %38.36 (2003’de %37) olduğu gözlenmektedir. Araştırmaya katılanlar, çocukluk ve gençlik yıllarında işledikleri şiddet eylemi türü olarak ilk sırada müessir fiil yani vücut bütünlüğüne yönelik şiddet eylemlerine katıldıklarını beyan etmişlerdir. Bu oran kadınlarda %22.25, erkeklerde ise %31.46’dır. Bu tür şiddet eyleminin ilk sırada yer alması dikkat çekicidir. Bu şiddet türünü sırasıyla mala zarar verme, silahlı saldırı ve gasp eylemlerinin izlediği görülmektedir.

- Çocuğun tek başına şiddetin faili olduğu durumlar %25.25 (2003’de %14.07) dir. Bunu %3.63 (2003’de %14.07) ile kardeşleriyle birlikte giriştiği şiddet eylemleri izlemektedir. Çocukluğunda arkadaşlarıyla birlikte şiddet eylemlerine katıldıklarını bildirenlerin oranları %13.56 (2003’de 16.55) iken, tanımadığı kişiilerle bu tür eylemlere giriştiğini belirtenlerin oranı ise %.93 (2003’de %14.50) dir. Ülkemizde şiddet hareketine yönelen ocuk ve/veya gençlerin bu eylemleri genellikle tek başlarına gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Ancak 2001 yılı verilerine bakıldıda söz konusu fiilleri arkadaşları ile birlikte, bir kısmının kardeşleri ile birlikte, hatta bir kısmının da hiç tanımadıkları kimselerle birlikte işlediklerini söylemeleri dikkat çekicidir.

- Çocukların şiddete yönelmelerinin sebebi incelendiğinde, eğitimsizliğin %18.57 (2003’de %33.88) ilk sırayı aldığı, bunu %17.92 (2003’de %46.05) ile ana-babanın ilgisizliğinin izlediği, şiddet içerikli yayınlar, programlar ve oyunların etkisi ile girişilen şiddet eylemlerinin ise %17.35 (2003’de %14.50) ile üçüncü sırada yer aldığı gözlenmektedir. Çocuğun psikolojik nedenlerle şiddet olaylarına katılımı %8.31

(2003’de %21.77) , sosyal nedenlerle katılımı %41.46 (2003’de %51.04), ekonomik koşulların yetersizliğinden dolayı katılımı %30.49 (2003’de %15.99) ve büyükleri taklit amacıyla katılımı ise %19.09 (2003’de %9.35) olarak tespit edilmiştir. Araştırmalara katılanlarca çocukların ve gençlerin şiddete yönelmesinin başlıca sebepleri önem sırasına göre;

- 1- Çocuğun içinde yaşadığı sosyal çevre
- 2- Ana-Baba ilgisizliği
- 3- Eğitimsizlik
- 4- Çocuğun psikolojik durumu
- 5- Ekonomik koşullar
- 6- Şiddet içerikli yayınlar, programlar ve oyunlar
- 7- Büyükleri taklit olarak belirtilmiştir.

- Yetişkinlerin çocukluğunda şiddetin faili olduğu durumla ilgili araştırmada, yetişkinlere aynı koşullar olsa, bu gün de aynı şekilde davranırmıydınız diye sorulmuş ve araştırmaya katılanlardan %41.23’ü (2003’de %38.30’u) evet cevabını verirken, %31.07’si hayır demiş ve %27.70 (2003’de %24.84) ise çekimser kalmıştır.

Yine aynı grup tarafından önce 2001 ve daha sonra 2003 yılında temel eğitim ve öğretim kurumlarında okuyan çocuklar üzerinde gerçekleştirilen mukayeseli tekrar araştırmalarında, çocuğun mağdur olduğu durumlar ile ilgili olarak elde edilen sonuçlar şöyledir:

-Son iki yıl içinde şiddete maruz kaldığını belirten çocuklar %44.47 oranında olup, bunlardan %40.23’ü kız ve %47.05’i ise erkek çocuklarıdır ve bunların çoğunluğu %56.74 ile gecekonduda yaşamaktadır.

- Son iki yıl içinde şiddete maruz kaldığını belirten çocuklardan % 41.75’inin anne ve babası birlikte iken, %54.64’ünün ayrı yaşadığı, %54.21’inin annesinin, %52.21’inin ise babasının hayatta olmadığı gözlenmektedir. Anne ve babası çalışan

çocuklar %39.98, sadece babası çalışan çocuklar %42.88, annesi ev hanımı ve babası işsiz olanlar %61.80, anne ve babası işsiz olanlar ise %66.20'dir.

- Mutlu bir ailede yaşadığını beyan edenlerin oranı %29.53 iken, anne ve babasının zaman zaman tartıştığını belirtenlerin oranı %44.67'dir. Anne babası arasında şiddetli geçimsizlik olduğu tespit edilen çocukların oranı %65.19, şiddetli geçimsizlikle babasının annesini dövdüğünü belirtenlerin oranı %76.55 ve şiddetli geçimsizlik nedeniyle anne babalarının birbirlerine vurabileceğini belirtenlerin oranı ise %71.77'dir.

- Ailelerin ekonomik durumları incelendiğinde; %27.68'inin gelir durumunun çok iyi, %38.31'inin iyi, %62.22'sinin sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve kötü olduğu, %75.40'ının ise temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak derece de kötü olduğu görülmektedir. Bu çocuklardan çalışıp aile bütçesine katkıda bulunanların oranı %63.69'dur.

- Çocukların maruz kaldıkları şiddetin türü %31.55 ile müessir fiil (dayak) dir. Bu oran kızlarda %27.50, erkelerde %35.01 dir. Dayığa maruz kaldığını beyan eden çocukların %39.69 ile çoğunluğu gecekondu tipi konutlarda yaşamaktadır. Eşyalarına zarar verildiğini belirtenlerin oranı %8.52, cinsel bir davranışa zorlandığını bildirenlerin oranı ise %1.74'dür. Ayrıca, bu çocuklardan %17.01'i evde, %14.19'u okulda, %12.09'u sokakta ve %1.88'i ise spor yapılan yerlerde şiddete maruz kaldığı gözlenmektedir.

Yukarıdaki araştırmadan elde edilen sonuçlar, şiddetin ülkemizde son derece yaygın bir eylem biçimi olduğunu ve en sık ortaya çıkan türününse müessir fiil, yani dayak olduğunu göstermektedir. Dayak, evde başlamakta okulda devam etmektedir. Yani, şiddet ile mücadele de yararlanılması gereken iki kurum aile ve okul şiddetin kaynağı durumundadır. Okullarda çocuklar arasındaki şiddetin yaygınlığı kaygı vericidir. Şiddet ayrı yaşama, boşanma ve ölüm sebebiyle parçalanmış; ekonomik durumu zayıf ya da kötü, anne babanın işsiz olduğu; gecekondu ve kırsalda yaşayan; anne baba arasında şiddetli geçimsizliğin ve şiddetin bulunduğu ailelerde çok yaygındır.

İzmir'deki beş eğitim hastanesinden hekim, psikolog, sosyal hizmet uzmanları yanı sıra İzmir Sosyal Hizmetler Müdürlüğü ve İzmir Baro'sunun katılımıyla oluşturulan İzmir Çocuk İstismarı Ekibinin, İzmir'de eğitim hastanelerinde çocuk istismarı tanısı konan olgularla ilgili olarak gerçekleştirdiği ve multidisipliner bir ekibin bu olgulara tıbbi ve sosyal olarak destek olabileceğini göstermeyi amaçlayan bir çalışmadan elde edilen sonuçlar şöyledir (Hancı, 2005: 1-7):

Toplam onsekiz aylık süre içerisinde hastanelere başvuran ve çocuk istismarı tanısı konan 32 olgu incelenmiş, bunlardan %85'inin psikolojik, %66'sının fiziksel ve %38'inin de cinsel istismara maruz kaldığı belirlenmiştir. Saf fiziksel istismara olgulardan yalnızca %16'sında, hem psikolojik hem fiziksel istismara ise olguların sadece %38'in de rastlanırken, cinsel istismar olgularının tümüne psikolojik istismarında eşlik ettiği gözlenmiştir. Olguların %13'ün de ise üç istismar tipine birden rastlanmıştır.

- Karşılaşılan istismar biçimleri ise 12 olguda ensest, 4 olguda boğma, 4 olguda ağır fiziksel ihmal, 3 olguda kırık, 2 olguda yakma, 2 olguda kanama, 2 olguda yumuşak doku lezyonu, 1 olguda ağır aşağılama ve 1 olguda da cinsel pazarlama şeklindedir. İstismarın şiddeti ise %78'in de ağır, %22'sinde orta bulunmuş, hafif istismar olgusuna ise rastlanmamıştır.

- İstismara uğradığı tespit edilen çocukların yaş ortalaması 9.8 iken, bunların cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında %41'inin erkek ve %59'unun ise kız olduğu saptanmıştır.

- İstismarcıların %72'si baba, %34'ü anne, %6'sı üvey baba, %6'sı bir aile yakını, %3'ü da üvey anne ve %19'u ise birden fazla aile bireyidir.

- Bu incelemede çocuk istismarı ile ilişkili risk faktörlerinden en sık saptananlar sırasıyla düşük eğitim düzeyi %75, anne/babada ruhsal sorun %69, aile içi şiddetli geçimsizlik %66, aile içi şiddet %59, düşük sosyo-ekonomik düzey %56, anne babada alkol kullanımı %47, işsizlik %44 ve parçalanmış aile %44'dür. Olgulardan %4'ünde ise üç ve daha fazla sayıda risk faktörüne beraber rastlanmıştır.

Türkiye’de 1981-1991 yılları arasında Malatya, Nevşehir, Afyon, Ağrı, Giresun, Trabzon, Rize ve Ankara illerindeki 4-12 yaş arası 16000 çocuğu kapsayan ve çocuk istismarı oranını belirlemeyi amaçlayan bir araştırmadan elde edilen sonuçlar şöyledir (Kepenekçi, 2001: 120-124):

-Bu araştırmaya göre çocuk istismarı oranları Afyon’da %13.9, Ankara’da %23.1, Ağrı’da %27.8, Giresun’da %30, Trabzonda %35.6, Rize’de %40.6, Nevşehir’de %41.9 ve Malatya’da %54 olarak belirlenmiştir.

- Araştırmada çocukların yaş gruplarına göre fiziksel ve duygusal istismar durumları incelendiğinde, yaş grupları arasındaki farklılık önemli olup yaş arttıkça istismarın azaldığı görülmüştür. İstismar oranı 4-6 yaş grubu çocuklarda %40.7 iken, 7-10 yaş grubunda %33.5, 11-12 yaş grubunda ise %25.8’dir.

- Annelerin eğitim durumlarıyla çocukların istisara uğrama sıklığı arasındaki ilişki incelendiğinde; hiç eğitim almamış annelerin çocuklarında istismar oranı %36.7, okur yazar ve ilkokul mezunu olanlarda %35.5, orta ve lise eğitimi olanlarda %19.8, yüksek eğitilmiş olanlarda ise %11.6 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, eğitim düzeyi ile istismar arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu, eğitim düzeyi arttıkça istismar oranlarının azaldığını ortaya koymakta, şiddetin önlenmesinde en önemli araçlardan birinin aileye verilecek eğitim olduğunu ortaya koymaktadır.

Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde yapılan “*A Descriptive Study On Street Children Living In A Southern City Of Turkey*” adlı çalışma Türkiye’nin güneyinde bir şehirde yaşayan sokak çocuklarını konu edinen çalışmadır. 52 sokak çocuğu üzerinde yapılan bu araştırmadan elde edilen veriler; çocukların %35’inin dövülme ya da saldırıya maruz kalma, %6’sının cinsel tacize uğrama, %4’ünün aktif olarak kavgaya katılma ve %4’ünün kesici alet yaralanması ile biten kavgaya karışma şeklinde şiddet eylemleri yaşadığını ortaya koymaktadır.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, çocuklarda, cinsel istismara uğrama, ilaç bağımlılığı ve hepatit B enfeksiyonunun önemli ölçüde artmış olduğunu göstermektedir (Türkmen ve Diğerleri, 2004: 131-136).

“Level of Knowledge And Attitude of Primary Care Psysicians in Eastern Anatolian Cities in Relation to Child Abuse And Neglect” adlı bir başka araştırma ise, Türkiye’nin Doğu Anadolu şehirlerinde çalışan pratisyen hekimlerin çocuk istismarı ve ihmeline ilişkin yaklaşım ve bilgi derecelerini belirlemek amacıyla gerçekleştirmiştir. Araştırmaya Elazığ, Malatya, Tunceli ve Bingöl’de ki sırasıyla 98, 110, 28 ve 30 hekim katılmıştır. Hekimlere gönderilen soru formlarının %85.7’si cevaplanmıştır.

Sonuçta hekimlerin, konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı, ancak ana çocuk sağlığı ve aile planlama merkezlerinde çalışan hekimlerin diğerlerine göre çocuk istismarı konusunda daha yeterli düzeyde bilgi ve yaklaşıma sahip olduğu gözlenmiştir.

Buna göre çocuk istismarının belirlenmesi, değerlendirilmesi, bildirilmesi, tedavisi ve önlenmesi için hem hekimlere, hem de diğer sağlık çalışanlarına yönelik eğiti programlarına ihtiyaç olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Açık ve Diğerleri, 2004: 791-796).

Sonuç olarak, başta toplumsal kültür, gelenekler ve dini anlayışlar olmak üzere, tekrar şiddete maruz kalma, toplum dışına itilme, ekonomik veya diğer açılardan zarar görme, boşanmak zorunda kalma gibi başka nedenlerle de, insanlar bu konuda konuşmaktan korkmakta, sorunu çözmek veya çözmeye çalışmak yerine gizleyip örtterek, diğer bazı zararlı durumları tetikleyici tutumlar takınarak, olayı görmezlikten gelme gibi çağ dışı metodlar takınmaktadırlar (Ünver, 2003: 42-43).

8. 5. Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Çocuk Hakları

Bir toplumun temel kurumlarından biri olan aileyi, vazgeçilmez kılan fonksiyonlarından biri neslin devamıdır. Neslin devamı, ailenin kuruluşunda temel rol oynayan, anne ve babanın çocuk sahibi olmasından çok daha geniş sorumlulukları gerektiren bir fonksiyondur. Sadece çocuğun dünyaya getirilmesi değil, aynı zamanda onun sağlıklı bir yetişkin olma sürecinde ihtiyacı olan fiziksel, sosyal, ekonomik ve duygusal her türlü ihtiyacının yeterince karşılanması anlamına da gelir. İhtiyaçlarının karşılanması her çocuğun hakkıdır, ilkesinden hareketle, sağlıklı bir toplum için sağlıklı bireyler yetiştirmeye olan inanç, bu konuda hükümetler için yeterli politikalar ve bunlara bağlı uygulamaları da zorunlu kılmaktadır. Söz konusu politikalar, tüm aile bireylerini

ve ailenin yetersiz olduğu durumlarda, çocuğun bakımını üstlenecek toplumsal kurumları oluşturur ve destekler nitelikte olmalıdır.

Ulusal düzeyde belirlenen ve uygulanan politikalar dışında, uluslar arası alanda kabul edilen sözleşme ve antlaşmaların kabulü, küresel gelişmelere uyum ve eşgüdümü sağlama açısından önem taşır. Bu bölümde çocuğa ilişkin şiddetle ilgili yasal düzenlemeler ve çocuk hakları konusunda yapılan çalışmalar, tarihsel gelişim süreci içerisinde, önce dünya ve daha sonra ülkemiz açısından ele alınacak ve incelenecektir. Bunun yanında ülkemizde konuya ilişkin uygulamalar değerlendirilirken, bu güne değin sağlanan gelişmelerin yanında, ayrıca uygulama da yetersiz kalınan noktalar özellikle vurgulanmaya çalışılacaktır.

8. 5. 1. Dünyada Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Çocuk Hakları

Çocukların korunmasına yönelik olarak, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine kadar, uluslar arası platformda, muhtelif tarihlerde benimsenmiş 18 sözleşme daha mevcuttur (Bkz. Ek.1). Ancak, çocuk eksenli pek çok anlaşma ve sözleşme arasında Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924), Çocuk Hakları Beyannamesi (1959) ve özellikle de Çocuk Hakları Sözleşmesi uluslar arası platformda çocukla ilgili en önemli çalışmalar olarak görülmektedir. Bu önem, farklı tarihlerde düzenlenmiş ve benimsenmiş çalışmaların birbirini temel alan düzenlemelerle oluşturulmasından kaynaklanmaktadır. Aslında insanı ve onun haklarını esas alan anlaşmaların tümü birbirini kaynak alan anlaşmalar olarak değerlendirilmelidir.

Çocuk haklarıyla ilgili olarak, İlk kez 26 Eylül 1924’de Milletler Cemiyeti Genel Kurulu (Cemiyet-i Akvam) tarafından Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi kabul edilmiştir.

Söz konusu beyanname daha sonra yeniden ele alınarak, 78 ülkenin de katıldığı Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20 Kasım 1959 tarihli oturumunda “Çocuk Hakları Beyannamesi” olarak, oybirliği ile kabul edilmiştir. (Savaşer ve Diğerleri; 1999: 12). 1959 Çocuk Hakları Beyannamesinin kabulünde, 1948’de İnsan Hakları Evrensel

Beyannamesinin kabul edilmesi ve buna paralel, 1924'deki Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi'nde, "çocukların hak ve özgürlüklerinin yeterli olarak vurgulanmadığı ve yer almadığı..." (Akarslan, 1997: 35) düşüncesi etkili olmuştur. Böylece, "Çocukların erişkinlerden çok farklı fiziksel, fizyolojik, davranış ve psikolojik özellikleri olduğu, sürekli büyüme ve gelişme gösterdiği bilincinin yerleşmesi, çocukların bakımının bir toplum sorunu olduğu ve bilimsel yaklaşımlarla herkesin bu sorumluluğu yüklenmesi gerektiği..." (Akarslan, 1997: 35) şeklinde daha detaylı ifadelerle ve "Çocuk Hakları Bildirgesi" adı altında 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Ancak, gerek 1924 Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi ve gerekse 1959 Çocuk Hakları Beyannamesi'nin yasal açıdan bağlayıcı bir özelliği yoktur (Bkz. Ek 2, 1959 "Çocuk Hakları Beyannamesi").

20 Kasım 1959 yılında kabul edilen bu beyanname ile çocuklar hakları korunması gereken varlıklar olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu bildirinin ardından çocuk hakları ile ilgili çalışmaların Birleşmiş Milletler tarafından 1979 yılının çocuk yılı olarak ilan edilmesine kadar yavaşladığını görüyoruz.

Birleşmiş Milletler tarafından 1979 yılının "Dünya Çocuk Yılı" olarak kabul edilmesi, 1959 yılında oybirliği ile imzalanan Çocuk Hakları Bildirgesi'nin bir çocuk hakları sözleşmesine dönüştürülmesi düşüncesinin gelişiminde etkili olmuştur. Çünkü, "1959 tarihli Çocuk Hakları Beyannamesinden sonra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1989 Kasım ayında beklenti ve sözlerin yeterli olmadığını, çocuk haklarının uluslar arası bir anlaşmayla bağlayıcı niteliğe sahip yasal bir belge haline gelmesini ve onaylayıcı ülkelerin çocuklara yönelik tutum ve davranışları konusunda belirli standartlar saptamasını amaçlamıştı" (Akarslan, 1998: 37-38). 10 yılı aşkın bir zamanda hazırlanan sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 yılında benimsenmiş, 26 Ocak 1990 tarihinde imzaya açılmış, 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (Savaşer ve Diğerleri, 1999: 12). Bu gün 192 ülke ya sözleşmeyi imzalamış ya da onay ve katılma yoluyla Taraf Devlet durumuna gelmiştir (Bkz. Ek 3, Çocuk Hakları Sözleşmesi).

Uluslararası boyutta “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” çocuklara hayat, sağlık ve eğitim alanlarında gösterilecek tutum ve davranışlara getirilen evrensel standartlara vurgu yapar (Ertemsir ve Güler, 1999: 26). Söz konusu sözleşmenin 19.maddesi taraf devletlerin “...çocuğun bakımını üstlenen kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet ve ya suiistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alacağını kabul ettiğini belirtmektedir. Bu tür koruyucu önlemler, çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, gerekli yerlere bildirilmesi ve izlenmesi ile ilgili kurumsal yapıları harekete geçirmek yanında çocuğun bakımını üstlenen kişilere gerekli desteği sağlamayı da içermektedir” (Bulut, 1996: 41).

En geniş uluslar arası kabul görmüş ve katılımlı sözleşme olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin imzalanmasında, uluslar arası alanda daha önceden kabul edilmiş bazı anlaşma ve sözleşmeler ve bunların ilgili maddelerinin göz önünde tutulduğu ve “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin bunlardan hareketle oluşturulduğu da unutulmamalıdır (Bu anlaşma ve sözleşmeler için Bkz. Ek 4).

Adı geçen sözleşme ve antlaşmalarda ilan edilen temel ilkelere paralel oluşturulan “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin hükümleri 18 yaşından küçüklerin yaşama, gelişme, korunma ve katılım gibi bireysel haklarını içeren 4 temel alanı kapsamakta ve toplam 54 maddeden oluşmaktadır (Savaşer ve Diğerleri, 1999: 12). Çocukların medeni, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal haklarını kapsayan sözleşmede yer alan haklar, ırk, renk, din, dil, cinsiyet, siyasal görüş, mülkiyet ve doğuma göre statü farkı gözetmeksizin tüm çocuklar için eşitlik temeline istinat etmekte ve çocukların hukuken tanınmış haklarını konu alan ilk uluslararası anlaşma olması bakımından ayrıca önem taşımaktadır (Akarslan, 1998: 38-39).

Üç bölümden oluşan sözleşmenin birinci bölümünde (1. ve 41. maddelerde), sözleşmeyi onaylayan devletlerin görevlerini düzenleyen esasa ilişkin kurallar yer alırken, ikinci (42. ve 45. maddelerde) ve üçüncü (46. ve 54. maddelerde) bölümlerde ise, sözleşmeye uyulmasının nasıl sağlanıp denetleneceğini tanımlayan ve hangi koşullar

altında yürürlüğe gireceğini belirleyen uygulama maddeleri yer almaktadır (Akarslan, 1998: 42).

Toplam elli dört maddeden oluşan Çocuk Hakları sözleşmesi ve bu sözleşmenin oluşmasında rol oynayan uluslar arası diğer sözleşme ve antlaşmaların içeriği incelendiğinde, “çocukların özel ilgi ve yardıma, özel güvence ve korumaya gereksinimleri bulunduğu düşüncesinin esas alındığını görmekteyiz. Yola çıkıştaki ilk saptama, çocuğun korunmasının gerekliliğidir. Bundan sonra, çocuğun toplum içinde bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi, kişiliğinin tam- ve uyumlu” olarak gelişebilmesi- belirli bir ruhla yetiştirilmesi kaydı ile- yaşama koşullarının iyileştirilmesi, bir takım hak ve özgürlükleri daha geniş olarak kullanılabilmesi... Gibi hedeflerin gerçekleştirilmesi için uyulacak kurallar sıralanmaktadır” (Çocuk Hakları Kurultayı, 1991).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, her ne kadar yoksul ülke çocuklarının durumları da göz önünde bulundurularak hazırlanmış ve bu gün yüzü geçkin ülke tarafından kabul edilmiş ya da taraf olunmuş bir sözleşme olsa da, çocukları ve içinde bulundukları olumsuz koşulları düzenlemeye yönelik girişimlerin, sözleşmede yer alan hükümlerden ziyade, ülkelerin sosyo-kültürel ve ekonomik niteliklerine bağlı olduğu da unutulmamalıdır.

Bu noktada, çocukların bir takım haklara kavuşturulması ve yetişkinler dünyasında kendi hakları ile yer alması endişesini yansıtan sözleşme hükümlerinin, ülkelerin kendi iç hukuklarına yansıtılarak uygulamaya konması, ancak sözleşmeye taraf ülkelerin sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerine paralel çocuğa bakış açısına ve çocuk açısından olumsuz koşullarını iyileştirmesine bağlı olmaktadır. İşte bu noktada Çocuk Hakları Sözleşmesi izlenecek yol ya da başvurulacak yöntemler açısından, çocuklarını kendi gelecekleri olarak gören ve daha iyi bir gelecek endişesi taşıyan ülkeler için iyi bir rehber olacaktır. Ancak, sözleşme hükümleri taraf devletleri, kendi iç hukuklarında sözleşme hükümlerine paralel düzenlemelere gitme konusunda sadece gönüllü olarak bağlamaktadır. Başka bir deyişle madde 52 de belirtildiği gibi, taraf devletler istedikleri zaman Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterine verecekleri yazılı bir bildiri ile

sözleşmeyi feshedebilme hakkına da sahiptir. Dolayısıyla taraf ülkeler açısından çocuğun durumunu iyileştirmeye yönelik düzenlemelerin ülkelerin kendi anlayışlarına bağlı bırakılması, sözleşmede belirlenen hedeflere ulaşabilme imkânını da kısıtlamaktadır. Bunun yanında, ülkeler sözleşme hükümlerini kendi iç hukuklarına paralel yasal dayanaklara kavuşturabilseler de uygulamada farklı ve istenmeyen sonuçlarla da karşılaşabilmektedir. Konu ülkemiz açısından ele alıp değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılacaktır.

8. 5. 2. Türkiye’de Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal Düzenlemeler ve

Çocuk Hakları

Bir toplumda aile, üyelerinin fizyolojik ve duygusal ihtiyaçlarını karşılama açısından ilk ve temel kurumlardan biridir. Fizyolojik ihtiyaçlar derken beslenme, bakım ve korunma, duygusal ihtiyaçlardan söz ederken de sevgi, şefkat ve güven ihtiyaçlarının karşılanmasından söz etmekteyiz.

Sanayileşmeyle birlikte, geleneksel toplumun çok fonksiyonlu aile yapısı, gelişen yeni sosyo-ekonomik koşulların yarattığı kurumsal yapılanma içinde, bir takım fonksiyonlarını devrederek daralma eğilimi gösterse de, üyelerinin fizyolojik ve özelliklede duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasında vazgeçilmez olma kimliğini hala korumaktadır. Aileyi vazgeçilmez kılan bu fonksiyonlarının özellikle çocuklar açısından, onların sağlıklı bireyler olarak yetişebilmesi bakımından önemi şüphesiz tartışılmaz. Ancak, söz konusu fonksiyonların zamanında ve yeterince yerine getirilmemesi toplumsal alanda yaşanan pek çok sorununda nedenini oluşturmaktadır. Tıpkı aile içi şiddet olaylarında olduğu gibi. Söz konusu sorunlar iyi bir anne-babada bulunması gereken niteliklere sahip olamamadan, yeterli sosyo-ekonomik koşullara sahip olamamaya kadar uzanmaktadır.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Aile içi şiddetin sebepleri için Bkz. **Dönmezer, İbrahim**, Ailede İletişim ve Etkileşim (2001), **Tarhan, Nevzat**, Makul Çözüm (20004), **Yavuzer, Haluk**, Okul Çağı Çocuğu (2000), **Polat, Oğuz**, Çocuk ve Şiddet (2001).

Çocuğun fizyolojik ve duygusal ihtiyaçların gereğince karşılanması, ailenin içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve ekonomik koşullarla yakından bağlantılıdır. Soyo-ekonomik koşulların yeterliliği refah düzeyi yüksek bir toplumsal yapılanmaya vurgu yapar. Bu noktada hükümetlere önemli görevler düşmektedir. Ekonomik ve toplumsal açıdan refah içinde bulunabilmenin kriterleri, sanayileşmeye bağlı kurumsal bir yapılanma sergileyen toplumsal hayatta, başta aile olmak üzere, tüm kurumlar arasında uyum ve eşgüdümü sağlamakla mümkün olabilmektedir. Söz konusu uyumun sağlanabilmesi ise ülke düzeyinde oluşturulacak politikalar ve bu politikalarda saptanan hedefleri gerçekleştirmeye yönelik yasal ve idari düzenlemeleri gerekli kılar.

Ülkemiz de ailenin ve aile üyelerinin özellikle de çocukların refahını hedef alan idari ve yasal düzenlemelerin bu mantıktan hareketle gerçekleştirilmeye çalışıldığı söylenebilirse de, gerek idari gerekse yasal düzenlemeler arasında uyum ve eşgüdümü sağlamaya yönelik çabaların yine de yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Söz konusu yetersizliklerin, çoğunlukla ailenin ve çocuğun refahını hedefleyen idari ve yasal düzenlemelerin uygulanma aşamasında ortaya çıktığı da bir gerçektir. Başka bir deyişle aile ve çocuk refahını hedef alan yasalar ve bu amaçla oluşturulmuş kurum ve kuruluşlar ülkemizde de mevcuttur ama işleyiş biçimleri ne yazık ki kâğıt üzerinde belirtildiği gibi değildir. Çocuğa yönelik olarak sosyal ve ekonomik alanda yaşanan istismar olaylarının, dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli bir sorun alanı oluşturması bu bakış açımızı doğrulamaktadır.

Ülkemizde çocuk istismarını toplumsal ve ekonomik alanda önlemeye yönelik ulusal ve uluslar arası platformda kabul edilmiş pek çok antlaşma ve sözleşme vardır. Bu antlaşma ve sözleşmelerin tümünün temel hedefi “çocuğun refahı”dır. Bulut’un da (1996: 39) belirttiği gibi, çocukların ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı olduğu anlayışına dayanan “çocuk refahı” kavramı, sadece sorun durumunda çocuğun bakım ve ihtiyacını karşılamakla sınırlı olmayıp, korunması ve gözetilmesini de kapsar. Buna göre çocuk refahı kavramı Friedlander’in de (1966) belirttiği üzere, sadece yoksul, ihmal edilmiş, terkedilmiş, hasta, sakat ve suçlu çocukların bakımı ve gözetilmesi ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda çocuğun fiziksel, kültürel ve duygusal gelişiminin sağlanması

için sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin organize edilmesini de içine alır (Akt: Bulut, 1996: 40).

Bu nedenle aşağıda sayacağımız çocuğa yönelik yasal düzenlemeleri ekonomik, sosyal ve kültürel alanda çocuğun fiziksel, duygusal ve kültürel gelişimini sağlamaya yönelik organizasyonlar olarak algılayıp, bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu değerlendirme, bir yandan halen geçerli olan yasal ve idari uygulamaların kapsamını belirleme öte yandan, Çocuk Hakları Sözleşmesi hükümleri ile uygunluğunu tespit edebilmek açısından önem taşımaktadır.

Ülkemizde çocuklarla ilgili kanunlar arasında, başta Medeni Kanun ve Milli Eğitim Kanunu olmak üzere 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun yer almaktadır (Gülan, 2000: 430).

Yukarıda saydığımız ve bu gün yürürlükte olan kanunların tümü çocuğun refahını esas alan kanunlardır. Ancak, bunlar arasında, çocuğu şiddetten ve konumuz açısından aile içi şiddetten korumaya yönelik düzenlemelere doğrudan 4721 sayılı Medeni Kanun’da, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda rastlamaktayız. Bu saydığımız kanunlar yanında 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ise “çocuğun gelişim ve kişilik özelliklerine göre yargılama gerçekleştiren ve rehabilitasyonunu içeren özel bir...” kanundur (Doğan, 2005: 1). Bu kanunlara kısaca değinmek, ulusal boyutta çocuk istismarı ve ihmali önlemeye yönelik yasal ve idari düzenlemeleri, uluslar arası alanda kabul edilmiş sözleşme hükümleri ile karşılaştırarak yeterlilikleri ve yetersizlikleri konusunda değerlendirebilmek açısından önem taşımaktadır.

8. 5. 2. 1. Medeni Hukuk’ta Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal

Düzenlemeler ve Çocuk Hakları

Türkiye’de, kişiler arası ilişkileri düzenleyen Medeni Hukuk içerisinde çocuğu istismardan önlemeye yönelik hükümlerde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (Bkz. Ek 5). Medeni Kanun anne babanın çocuk üzerindeki hakkını “şahıs üzerinde mutlak hak” statüsünde bir hak olarak düzenlemektedir. Ancak, “velayet, ana babaya yalnızca haklar tanımaz, yükümlülüklerde yükler. Ana baba çocuğun kişiliği ve malları üzerinde bir takım yetkilere, fakat aynı zamanda bazı ödevlere de sahiptir” (Zevkliler, 1986: 681).

Bunlardan biri tedip hakkıdır. Ana baba çocuğu eğitip onu yetiştirmek üzere, uslandırma (tedip) hakkına sahiptir. Bunun için ana baba, çocuğun akli, bedeni ve ruhi durumuna uygun yol ve araçları seçmelidir. Ana baba gerektiğinde çocuğa ceza vererek, onu hafif tertip döverek, yani zor kullanarak ta uslandırma yöntemleri uygulayabilir (Zevkliler, 1986: 82-85).

Medeni Kanun’da aile içinde çocuk istismarını önlemeye yönelik düzenlemelerin, çocuğun korunmasını hedef alan düzenlemeler olduğu açıkça görülmektedir. Reşit olana dek çocuğun velayet hakkını ana babaya tanıyan Medeni Kanun’un maddi ve manevi koşulları açısından çocuğun yanında yer aldığı gözlenirse de, çocuğun terbiye edilmesi hususunda ana babaya tanıdığı “Tedip Hakkı” eleştiriye açıktır. Salt bu hak bile çocuğu korumaya yönelik olarak Medeni Kanun’da yer alan düzenlemelerin üzerine gölge çekebilmek için yeterli gözükmekte, aile içinde çocuğa yönelik şiddet olaylarının meşrulaştırılarak daha sık yaşanır hale gelmesine de neden olabilmektedir.

8. 5. 2. 2. Türk Ceza Kanunu’nda Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal

Düzenlemeler ve Çocuk Hakları

Medeni Kanun’a benzer şekilde aile içinde çocuğu şiddetten korumaya yönelik düzenlemelere Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) da rastlamaktayız (Bkz. Ek 6). TCK’da doğrudan çocuğa karşı işlenen suçlara ilişkin genel hükümler, kasten öldürme, vücut

dokunulmazlığına karşı suçlar, işkence ve eziyet, çocukların cinsel yönden istismarı ve kişiyi hürriyetinden mahrum bırakma suçlarını içerecek biçimde düzenlenmiştir.

TCK’da yukarıda sayılan genel hükümler dışında birde, uluslar arası platformda suç sayılan eylemler yer almaktadır. Bunlardan özellikle çocuk kavramının geçtiği eylemler: Çocuklara cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı” ve 18 yaşını doldurmamış olanların insan ticareti amacıyla kullanılmaları durumuna ilişkin hükümlerin uluslararası alanda insanlık suçu olarak kabul edildiği görülmektedir.

TCK’da yukarıda sayılan maddeleri içerisinde doğrudan çocuk kavramının geçtiği maddelerdir. Ancak, ceza kanunu bir bütün olarak incelendiğinde, söz konusu hükümlerin tümünün yetişkin çocuk ayrımı yapılmaksızın kişi bazında değerlendirmeye alındığı ve yaş haddinin hükmün derecesini arttırıcı bir faktör olarak karşımıza çıktığı gözlenir.

TCK’nın çocuk istismarı ve ihmali konusundaki eylemlere yönelik kabul ettiği yaptırımlar, ilgili kanun maddelerinden de anlaşılacağı üzere, kişileri söz konusu olumsuz tutum ve eylemlerden caydırıcı nitelikte ağır hükümler içermektedir. Ancak ülkemizde aile içi ilişkilere yönelik mahremiyetçi bakış açısı, hem bu türden olayların açığa çıkartılmasına hem de cezalandırılmasına gölge düşürmektedir. Bu nedenle kanun hükmünde yer alan uygulamalar çoğu zaman kâğıt üzerinde kalmakta, uygulamaya geçirilemediği için de caydırıcı olamamaktadır.

8. 5. 2. 3. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda

Çocuğa Yönelik Şiddetle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Çocuk Hakları

Ülkemizde aile ve çocuk refahı alanında hizmet sunan kurumlardan biri “Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu” dur. 2828 sayılı kanunla kurulan “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu” aile ve çocuk refahı alanın da söz konusu işlevleri yasalarla güvence altına almaya çalışan bir kurumdur.

2828 sayılı Kanunda “korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın... ” faaliyetleri esas alınmaktadır (Madde/1).

Kanunda da belirtildiği üzere, Sosyal hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesine ve çözümlenmesine yardımcı olunmasına ve hayat standartlarının iyileştirilmesini, yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü kapsar (Madde/3-a).

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun üçüncü maddesinde korunmaya muhtaç çocuklar “beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar” olarak tanımlanmakta ve bu koşullar içinde bulunan çocuklara kurumsal düzeyde, evlatlık verme, koruyucu aile yanına yerleştirme, kurumsal bakıma alma ya da ana ve/veya babanın var olduğu koşullarda da ailenin işlevlerini güçlendirici sosyal, ekonomik ve fiziksel imkânlar sağlama gibi hizmetlerin verileceği belirtilmektedir.

Ülkemizde haklarında korunma kararı alınan çocukların sayısına ve korunma kararı nedenlerine bakıldığında ekonomik nedenlerin daha ağırlıklı olduğu, gelir dağılımının bozulduğu dönemlerde sorunun daha da ağırlaştığı gözlenmektedir. Bunların yanın da sosyal güvenlik programlarının tüm nüfusu kapsamaması, işsizliğin yaygın olması, kadının eğitimi ve sosyal statüsünün yeterince geliştirilememiş olması gibi nedenler bu sorunu daha da büyütmektedir. Diğer bir deyişle sorun ülkede yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ile yakından ilişkilidir (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001: 44).

1995-1999 döneminde haklarında korunma kararı alınan çocukların korunma kararı alınma nedenleri aşağıdaki gibidir (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001: 44).

Korunma Kararı Alınma Nedenleri	Cinsiyet		Toplam
	Kız	Erkek	
Buluntu	778	949	1727
Anne baba ölü	258	816	1074
İkinci evlilikte çocuğu istememe	711	1883	2595
Anne-baba veya birisi olup ekonomik sıkıntısı olma	2071	4353	6525
Anne-baba veya birisi olup istismar edilen	942	1736	2678
Toplam	4760	9738	14498

Haklarında korunma kararı alınan çocukların genel durumu değerlendirildiğinde, anne-baba veya birisi olup da ekonomik sıkıntı içinde olması nedeninin birinci sırayı aldığı görülmektedir.

Ana babası veya biri olup istismar edilen ve bu nedenle koruma altına alınan çocuk sayısının, sıralamada ekonomik nedenlerle koruma altına alınan çocuklardan sonra ve ikinci evlilikte çocuğu istememe durumundan önce gelmesi de aslında çocuk istismarına vurgu yapmaktadır. Çünkü sıralamada birbirini izleyen koruma nedenleri çocuk istismarı ve ihmalini oluşturan temel nedenler arasında yer almaktadır.

Nisan 2003 Ulusal Eylem Planı'nda da (2003: 6-7) belirtildiği gibi, çocuklar, genellikle ailelerinin ekonomik yetersizliği veya işgücü ihtiyacı nedeniyle, okula devam etmek yerine çalışma yaşamına girmek zorunda kalmakta, mesleki eğitim göremediklerinden düz işçi olarak, düşük ücretle veya ücretsiz ve sosyal güvenceleri olmaksızın çalıştırılmaktadır. Bu durumda çocuk işçiliği yayılmakta, çocuk çalıştırılması meslek öğrenme amacını aşarak bazı alanlardaki üretimde neredeyse temel işgücünü oluşturmakta, sömürü ve istismar aracı haline gelmektedir. Kentlerde ayrıca sokakta çalışan ve sayısı bilinmeyen pek çok çocuk bulunmaktadır. Çalışan çocuklar içinde en

büyük risk grubunu oluşturan sokakta çalışan çocuklar, her türlü tehlike ve sömürünün tehdidi altında bulunmaktadır.

Bu veriler, ailenin ekonomik yetersizliğinin giderilmesi yönündeki koruyucu-önleyici ve aileyi destekleyici çalışmaların önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu gün Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) bu amaçla, korunmaya muhtaç çocuklara ve ailelerine ayni-nakdi yardım, ücretsiz gündüzlü bakım, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, koruyucu aile ve evlat edindirme hizmeti ve sokak çocuklarına yönelik çocuk ve gençlik merkezleri, özürlü çocuklara ise bakım ve rehabilitasyon merkezleri ile hizmet vermektedir (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001: 45).

2002 sonu itibarıyla Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı 82 çocuk yuvası ve 109 yetiştirme yurdunda toplam 18 bin çocuğa koruma ve bakım hizmeti verilmektedir (Ulusal Eylem Planı, 2003: 7).

Ülkemizde 0-18 yaş dilimi arasında yer alan çocukların, 2000 yılı itibarıyla genel nüfusa oranı yaklaşık % 38'dir. Başka bir deyişle, genel nüfusun 26 milyonu çocuk ve gençtir. Bunlardan % 0.069'luk bir dilimin çeşitli nedenlerle yuva ve yurtlarda korunma altına alınmış olması, yukarıda sayılan koruma nedenleri birlikte düşünüldüğünde, bir yandan ülkemizde çocuk istismarının boyutlarının ne kadar ürkütücü olduğu ortaya çıkarmakta, diğer yandan hem çocuk istismarını önlemeye yönelik koşulların yetersizliğine ve hem de acil çözümlerin ve konuya ilişkin düzenlemelerin önemine vurgu yapmaktadır.

Tarihsel gelişim süreci içinde ÇHS dışında, çocuklara bir takım hakların verilmesine ve özellikle çocukların istismar ve ihmalden korunmasına yönelik hükümler içeren başka anlaşma ve sözleşmelere de imza atılmıştır. "Çocuk Hakları Cenevre Beyannamesi" ve 1959 tarihli "Çocuk Hakları Beyannamesi" gibi. Ancak, çocuklara yönelik iyileştirme ve geliştirme faaliyetlerinin özellikle Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabulünden sonra hızlandığını görmekteyiz. Bu süreçte çocukları daha iyi koşullara ulaştırmayı amaçlayan yasal ve idari düzenlemelerin kazandığı ivme salt

ÇHS'nin hukuksal açıdan bağlayıcı olan niteliğinden değil, Avrupa Birliği'ne aday olma hakkı kazanan Türkiye'nin Avrupa topluluğunun hazırlamış olduğu katılım ortaklığı metnini uyum sürecine girmiş olmasındandır da. Böylece ÇHS'nin kabulü ile başlayan süreçte kaydedilen yasal ve idari ilerlemeler küresel boyutta çocuklara sunulan evrensel standartları yakalayarak Birliğe giriş yollarını daha da kısaltma endişesini yansıtmaktadır. Ancak nedeni ne olursa çocuklara yönelik kabul edilen evrensel standartların yasal ve idari boyutta uygulamaya geçmesi yarının büyükleri olan çocukların iyi birer vatandaş olarak yetişmesinde açısından çok önemlidir. Buda ancak, ÇHS Hükümlerinin sağlam bir zemine oturtulması ile mümkün olacaktır. Bunun için girişilen teknik alt yapı çalışmaları, hakların kalıcı ve uygulanabilir olması açısından en az sözleşmenin kabulü kadar önemli olmaktadır.

ÇHS'ye ilişkin teknik alt yapı çalışmaları arasında ülkemizde, Çocuk Haklarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi Üst Kurulu ve Alt Komitesinin oluşturulduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan T.C. Hükümeti-UNICEF işbirliği 1997-2000 Ülke Programı'nda, "Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Ulusal Faaliyet Planı'nın İzlenmesi (Çocuk Bilgi Ağının Geliştirilmesi) Projesi" inde yer alan Devlet İstatistik Enstitüsü işbirliği ile çocuğun yaşatılması, geliştirilmesi, korunması ve katılımı alanlarında bilgi alış verişi sağlamaya ve çocuklara yönelik verileri tek bir merkezde toplamaya yönelik olarak Türkiye'de Çocuk Bilgi Ağı (TÇBA) (1997) projesini uygulamaya koymuştur. Ancak, çocukların yaşatılması, geliştirilmesi ve korunmasında annenin birinci derece de etkin olması nedeni ile T.C. Hükümeti-UNICEF işbirliği 2001-2005 Ana Uygulama Planı'nda kadına ilişkin verilere de geniş yer verilmesi ve verilerin CEDAW (Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) hükümleri ile ilişkilendirilmesi düşünülmüş, bu nedenle mevcut olan Çocuk Bilgi Ağı Projesi 2001-2005 döneminde "Kadın ve Çocuk Bilgi Ağı" (ÇKBA) şeklinde tasarlanıp "Çocuk Bilgi Ağı" ve "Kadın Bilgi Ağı" adı altında iki alt veri tabanı şekline dönüştürülmüştür. Düzenlemenin amacı, veri tabanında yer alan istatistiksel verilerin çocuk, genç ve kadınlar içerisindeki alt hedef gruplarına yönelik olarak düzenlenmesi, çocuk ve kadın olgusunun farklı

boyutlarını ortaya koyacak bütüncül (composite) göstergelerin geliştirilmesidir (BM ÇHS Ulusal İlk Rapor Ek Rapor Türkiye'nin Profili, 06.09.2005).

ÇHS'ye yönelik bu teknik alt yapılanmada en önemli görevin ise kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlama adına Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna verildiğini görmekteyiz.

Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, 1924 yılında Cenevre'de kurulan Uluslar arası Sosyal Hizmetler Organizasyonunun ISS'in (International Social Services Agency) Türkiye temsilcisi olarak 1963-1964 yılları arasında kurulmuş, yurtdışından sosyal inceleme raporlarının sağlanması için yetkili tek makam kılınmıştır. Ayrıca, 2828 sayılı kanunun 9. maddesi gereğince SHÇEK Genel Müdürlüğü, Uluslar arası Kuruluşlarla beraberlik ve işbirliğine dayanan ortak çalışmaları da yürüten bir kuruluştur (SHÇEK Yönetmeliği, 06.05.2005).

Uluslar arası Sosyal Hizmetlerle ilişkisini temsilcilik düzeyinde yürüten SHÇEK Genel Müdürlüğü, TBMM'nin kabulü sonucu iç hukuk kuralına dönüşen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilke ve kurallarının ülkemizde uygulanmasının izlenmesinden sorumlu "Koordinatör Kuruluş" olarak, Uluslararası Çocuk Hakları Komitesi'ne sunulacak ilk raporun hazırlanmasında eşgüdümü sağlama görevlerini de üstlenmiştir. Nitekim geçen beş yıllık dönemde; Çocuk Hakları Sözleşmesinin onaylanmasından sonra gelişen süreçte, Türkiye, Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuk Hakları Komisyonunun öngördüğü yaklaşım ve ilkeler çerçevesinde, ilk ulusal raporunu hazırlamış ve sunmuştur. Türkiye'de çocukla ilgili yasal, idari ve yapısal durumun incelendiği ulusal rapor, hem bir başlangıç noktası olması bakımından, hem de Ulusal Eylem Planının hazırlanması ve gerçekleştirilmesi açısından önemli bir adım olmuştur (Cılga, 2001: 2).

VIII' inci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları çerçevesinde oluşturulan ilk ulusal rapor, Çocuk Alt Komisyonunun "Çocuk Sağlığı", "Özürlü Çocuklar", "Korunmaya Muhtaç Çocuklar", "Çocuğun Yasal Korunması", "Çalışan Çocuklar" ve "Çocuk ve İletişim olmak üzere altı çalışma grubunun çalışmalarının sonucunda hazırlanmıştır. Raporda, çocuk konusunda kısa dönem (2005) ve uzun dönem

(2023) ulaşılmak istenen amaç ve hedefler belirlenmiş, ortaya konulan sorunların çözümüne yönelik politika, strateji ve faaliyetler önerilmiş ve ayrıca bunları izleme ve değerlendirme kriterleri de belirlenmiştir (Akın, 2001: 9).

Bu gün SHÇEK'nin ÇHS' ye paralele yürüttüğü projeler arasında, “Çocuk İhmal ve İstismarına Multidisipliner Yaklaşım ve Çocuk ve Gençlik Merkezi”, “Anadolu Bahçesi”, “Erken Çocukluk Gelişimini Destekleme”, “Uçurtmayı Vurmasınlar”, ve “Sevgi Zinciri” projeleri yer almaktadır. Bu projeler detaylı bir biçimde incelendiğinde, tümünün çocuğun bedensel, zihinsel ve kültürel gelişimini en iyi koşullarda sağlamayı amaç edindiği, bu amaçla ulusal düzeyde bir takım yasal ve idari düzenlemelere gidildiği gözlenmektedir (www.shcek.gov.tr, 06.09.2005).

8. 5. 2. 4. Uluslararası Örgütlerle İlişkilerle İlişkiler Çerçevesinde Çocukları

Korumaya Yönelik Çalışmalar

Kapitalist üretim ağının gelişmesine paralel özellikle çocuklar açısından ortaya çıkan olumsuz koşullar ve bu koşullardan duyulan endişe, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri daha sağlıklı çocuklar ve daha sağlıklı bir dünya adına uluslar arası işbirliğine yöneltmiştir. Bu amaçla, bu güne dek, uluslar arası arenada çocukların durumunu iyileştirmeye yönelik pek çok anlaşma ve sözleşme gerçekleştirilmiştir (Bkz, Ek 7).

Ülkemizde çocukları korumaya, iyileştirmeye ve geliştirmeye yönelik çalışmaların uluslar arası boyuttaki gelişmelere eş zamanlı olarak yürütüldüğü ve bu gelişmelere paralel hareket edildiği gözlenmektedir. 26 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu (Cemiyet-i Akvam) tarafından kabul edilen “Çocuk Hakları Cenevre Beyannamesi” altında, Büyük Kurtarıcı M. Kemal Atatürk'ün de imzasının bulunması yukarıda ki ifadelerimizi doğrulamaktadır.

“Çocuk Hakları Sözleşmesi” dışında, uluslar arası örgütlerle Türkiye arasında imzalanan anlaşmalar ve işbirliği programları göstermektedir ki, ÇHS'nin kabulüne dek, ülkemizde çocuğun durumunu iyileştirmeye yönelik girişimler uluslar arası gelişmelere paralel bir seyir izlemiştir. Söz konusu sözleşmenin kabulünden önce mevcut durum

değerlendirmesine yönelik gerçekleştirilen “Çocuk Politikası Ulusal Kongresi” de ülkemizin bu sürece hazırlıklı girdiğinin göstergesi olmaktadır.

1990’ların Çocuk Politikası Ulusal Kongresi, Birleşmiş Milletlerin, 1979 yılını dünya çocuk yılı olarak ilan etmesinin 10’uncu yılı nedeniyle hazırlanan “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin ülkemizdeki taban çalışmasını oluşturmuştur Kongre, dünyadaki bütün çocukları sağlık, eğitim, hukuk, sosyal ve benzeri konularda evrensel standartlara kavuşturmayı amaçlayan Çocuk Hakları Sözleşmesi imzalanmadan önce, ülkemizdeki çocukların konumunu ve durumunu ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir (Akarslan, 1998: 39).

Aynı gün, 71 ülkeden devlet ve hükümet başkanlarının bir araya geldiği Çocuklar İçin Dünya Zirvesi’nin de Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini, T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutarak, sözleşmeyi imzalamıştır.

“Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen ve ülkemiz tarafından onaylanarak 27 Ocak 1995 tarih ve 22184 Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin (ÇHS) ilke ve standartlarıyla kazanılan yeni paradigma, Türkiye’nin 21’nci yüzyıldaki nitelikli vatandaşlarını yetiştirme yönünden önemli bir çıkış noktasıdır...”(Cılga, 2000: 117).

Türkiye’nin 21. yüzyılda nitelikli vatandaşlar yetiştirme yönünde belirlediği hedefler, diğer Birleşmiş Milletlere üye devletlerin “Bin Yılın Kalkınma Hedefleri” başlığı altında belirlediği hedeflerine paraleldir.

Birleşmiş Milletlere üye ülkelerin 2015 yılına dek “Çocuklar İçin Uygun Bir Dünya” adı altında gerçekleştirmeyi amaçladığı; daha sağlıklı bir yaşam, kaliteli eğitim, sömürü, ihmal, istismar ve şiddete karşı koruma, genel koruma, silahlı çatışmalardan koruma, çocuk işçiliğine karşı mücadele, çocukların alınıp satılmalarının ve cinsel sömürüye tabi tutulmalarının önlenmesi, HIV-AIDS’e karşı mücadele gibi hedefler, Türkiye içinde çocukların ve gençlerin yaşamının iyileştirilmesinde kılavuz niteliği

taşımaktadır. Bu amaçla hazırlanan Nisan 2003 “Ulusal Eylem Planı” ; kaliteli eğitim, Sağlık, HIV-AIDS ve Çocukların İhmal, İstismar, Sömürü ve Şiddete Karşı Korunması konularında, 0-18 yaş arası tüm çocukların, haklarını korumak ve geliştirmek üzere, bu güne kadar yapılan çalışmalardan hareket ederek, 2005, 2010 ve 2015 yıllarında varılması öngörülen hedefler ile bu süreçte yapılması gereken öncelikli eylemleri içermektedir (Ulusal Eylem Planı 2003: 1).

Sözleşmenin imzalanmasından bu güne dek ulusal ve uluslar arası örgütlerle kurulan işbirliği çalışmalarına paralel çocuğun yaşatılması, geliştirilmesi ve korunmasını hedef alan pek çok araştırma, proje, protokol ve sözleşmeye imza atılmış (Bkz. Ek 8) ve sözleşme hükümlerini hedef alan uygulamalarla çeşitli alanlarda ilerlemeler kaydedilmiştir (Bkz. Ek 9). Bu gelişmeler, 1991 yılında kabul edilen sözleşmede yer alan hedeflere ne kadar yaklaşıldığını ya da daha neler yapılması gerektiğini değerlendirebilmek açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, sözleşmeye bağlı olarak ulusal boyutta alınan önlemler ve bu konuda kaydedilen ilerlemelerin ülkemiz açısından değerlendirilmesi, ulusal boyutta çocuğa verilen değerin önemini de belirtmesi bakımından önemli olmaktadır.

Türkiye’de, Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabulünden bu güne dek yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların sözleşme hükümlerinin içeriğine uygun bir biçimde, çocuğun yaşatılması, geliştirilmesi ve korunmasını hedef alan çalışmalar olduğu gözlenmektedir.

Çocuk hakları Sözleşmesi, bu güne dek, dünyada tüm çocuklara eşit haklar sağlanması amacı ile taraf olan ülkeleri hukuki anlamda da bağlayan bir sözleşmedir. Sözleşmeyi imzalamış ve taraf ülke durumuna gelmiş T.C. Hükümeti sözleşme hükümlerini çocuklar için mevcut yasal uygulamaları ile eşitlemeye çalışmaktadır. Bu amaçla, “Çocuklar için Medeni Kanunda Yapılan Değişiklikler” şöyledir (UNICEF Türkiye, Çocuklar İçin Sağlanan İlerlemeler, 2005: 5):

1- Resmi nikâh içi ya da dışı dünyaya gelen bütün çocukların aynı haklara ve hukuki imkânlara sahip olması;

2- Evlilik için yaş sınırının hem erkekler hem de kadınlar için 17'ye çıkartılması;

3- Öncelikle çocuğun yararı gözetilerek, hem babaların hem de annelerin vesayet hakkı elde edebilmeleri;

4- Çocuğun sahip olduğu herhangi bir gelirin örneğin miras payı gibi çocuğun bakımı ve eğitimi için kullanılması.

Medeni Hukuk'ta yapılan bu iyileştirmeler yanında 2005 yılında UNICEF-Türkiye işbirliği çerçevesinde ÇHS'ye paralel beklenen sonuçlar yine UNICEF Türkiye, Çocuklar İçin Sağlanan İlerlemelere ilişkin olarak sunulan raporda (2005: 5) şöyledir:

1- Kız çocukların ilköğretime kayıt oranlarının erkek çocuklarla eşit düzeye gelmesi;

2- Bebek Ölüm Oranının (BÖÖ) %43'ten (1998) %30'un altına çekilmesi;

3- Anne Ölüm Oranının (AÖÖ) %50 azaltılması;

4- Doğumu izleyen ilk altı ay içinde sadece anne sütüyle beslenme oranının artırılması;

5- Bütün çocukların iyot yetersizliği bozukluklarından korunması;

6- Üç milyon anne ve babanın çocuk yetiştirmede doğru uygulamaları öğrenmeleri ve bunları yaşama geçirmeleri;

7- Ergenlerin HIV/AIDS'le birlikte cinsel yolla bulaşan diğer hastalıklar ve bunlara karşı nasıl korunmak gerektiği konusunda bilgilendirilmeleri;

8- Özel Koruma Gerektiren Çocuk Sayısının önemli ölçüde azaltılması;

9- Türkiye'deki mevzuatın ÇHS/CEDAW ile tam uyumlu hale gelmesi;

10- Bütün sektörlerin ve kaynakların çocuk haklarının daha etkili biçimde yaşama geçirilmesi adına seferber edilmesi;

11- Ulusal bütçeden çocuklara ayrılan payın arttırılması.

Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi, “Ulusal Eylem Planı”nda belirtildiği üzere (2003: 1), tarihte dünya ülkeleri tarafından en yaygın biçimde benimsenen insan hakları anlaşmasıdır. Türkiye, anlaşmayı 1990 yılında 43. ülke olarak imzalamış, 1994 yılında TBMM onaylamış ve böylece sözleşme hükümlerine uygun düzenlemeler (yukarıda da belirtildiği üzere) yasal ve idari boyutlarda gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi hükümleri çocuk haklarıyla ilgili dört temel alanı kapsamaktadır (Akarslan, 1997: 38-39).

a-Yaşama: İlk hak, varlığın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen yaşama hakkıdır. Devletler çocuğun yaşama ve gelişimini mümkün olan en üst düzeyde güvence altına almak zorundadırlar. Temel sağlık hizmetlerine ve yeterli yaşam düzeyine sahip olma hakkı diğer taraftan çocuğun bir isme ve milliyete sahip olma hakkını da içermektedir.

b- Gelişme: Çocuğun parasız eğitime, dinlenme, eğlenme boş zaman, bilgi edinme, düşüncelerini ifade etme, vicdan ve din özgürlüklerine sahip olma hakkına ilişkin hükümlerini içermektedir.

c- Korunma: Çocuklara yeterli bir korunma sağlanmasını amaçlamaktadır. Ayrıca zihinsel ve fiziksel özürli olan çocuklara, mülteci konumunda ya da anne babasız ya da anne babası ayrılmış olanlar için özel koruma gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda, çocuk emek sömürsünü, çocukların fiziksel ve cinsel anlamda istismarını ve evlat edinmeyle ilgili hükümleri kapsamakta, çocukların uyuşturucu kullanımı ve satışı ile ilgili işlerden korunmalarını da içermektedir.

d- Katılım: Sözleşme, çocuğun düşünce, vicdan, din, ifade ve bilgi edinme özgürlüklerinin de altını çizmektedir. Yaşlarına ve olgunluk düzeylerine göre çocukların görüşlerine “gerekli ağırlığı” tanımaları, onları toplumda etkin rol oynayacakları biçimde yetiştirmeleri için, ana-babalara çağrıda bulunmaktadır.

Yukarıda kabul edilen alanlara ilişkin hükümler, farklı toplumsal ve kültürel anlayışlar sergileyen toplumlarda, çocukların yaşama ve gelişmeleri açısından gerekli temel koşullar üzerinde varılan bir anlaşmayı yansıtmaktadır. Ayrıca taraf ülkeleri hukuksal açıdan bağlayıcı olması, söz konusu anlaşmayı uluslar arası diğer anlaşma ve sözleşmelerden ayıran önemli bir özelliktir. Ülkemizde de, yukarıda sayılan sözleşme hükümlerine ilişkin gelişmeler, Türk hukuk sistemini bağlayıcı gelişmeler olarak değerlendirilmelidir. Ancak, Sözleşmenin 44. maddesi uyarınca taraf devletler tarafından sunulan raporların değerlendirilmesinde, Çocuk Hakları Komitesi'nin Türkiye'ye ilişkin sonuç gözlemleri aşağıda belirtildiği üzere pek de iç açıcı yorumlar içermemektedir. Ancak, 2001 yılından bu güne kadar geçen sürede, Çocuk Hakları Komitesinin 8 Haziran 2001 tarihli raporunda belirtilen eksikliklerin, aşağıda belirtilen eleştiri konuları da kısmen dâhil olmak üzere giderildiği görülmektedir. Söz konusu Komite raporu ile bu raporun yayınlanma tarihinden bu güne dek geçen süreçte çocuklara tanınan haklar karşılaştırıldığında durum daha iyi anlaşılmaktadır. Fakat Sözleşme hükümlerinin mevcut mevzuata tam anlamıyla eşitlendiğini söyleyebilmek için de daha çok erkendir.

Çocuk Hakları Komitesine sunulan ve ülkemizde söz konusu haklara ilişkin alınan önlemlerin ve gerçekleştirilen ilerlemelerin belirtildiği raporun incelenmesine paralel, Komite tarafından 8 Haziran 2001 tarihinde yayınlanan sonuç gözlemlerine ilişkin yorumlar aşağıda belirtildiği gibidir (Çocuk Hakları Komitesi 27 nci Oturum, 2001).

1- Komitenin Türkiye'ye ilişkin sonuç gözlemlerini bildirdiği raporunda öncelikle yukarıda sayılan gelişmeler takdirle karşılanırken, özellikle sözleşmenin imzalanmasında çekince gösterilen 17, 29 ve 30 uncu maddelerin uygulamaya geçirilmesi gerektiği konusunda eleştiriler yer almaktadır.

Komite, eğitim, ifade özgürlüğü, kendi kültürünü yaşatma hakkı ve kendi dilini kullanma gibi hakları kapsayan bu maddelere ilişkin çekince girişimini, 1923 tarihli Lozan Anlaşması ile azınlık olarak tanınmayan bazı etnik gruplara mensup çocuklar

bakımından, özellikle Kürt kökenli çocuklar bakımından olumsuz etkileri olabileceğini belirtmektedir.

2- Komite; sözleşmenin uygulanmasında koordinasyon makamı olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne yeterli mali kaynaklar ve insan (personel) sağlanmamış olmasını eleştirmektedir.

3- Komite ayrıca töre cinayetleri, çocuğun görüşüne saygı, çocuğun nüfusa derhal kaydı, düşünce özgürlüğü, dernek kurma hakkına sahip olması, ailelere sunulan sosyal yardımı geliştirecek etkili tedbirlerin alınması, sosyo-ekonomik nedenlerle aile ortamından yoksun bırakılmış çocukların kurumsal bakımının daha iyi koşullarda sağlanması için yeterli mali kaynak ve yetiştirilmiş personel ihtiyaçlarının giderilmesi, istismar mağduru olan çocuklara sunulan yardımın genişletilmesi, özürlü çocukların durumlarının iyileştirilmesine yönelik programlar ve olanakların artırılarak diğer çocuklarla aynı eğitim sistemi içerisinde bütünleşmelerinin sağlanması, ana-çocuk sağlığı konusunda coğrafik bölgeler ve farklı sosyo-ekonomik sınıflar arasındaki büyük farklılıkların kaldırılması, ruh sağlığı da dahil, gençlerin sağlığına yönelik çalışmaları geliştirecek tedbirler alınmasını, özellikle cinsel sağlık ve madde bağımlılığı alanlarına yönelik politika üretilmesini ve okullardaki sağlık eğitimi programının güçlendirilmesini, başta kırsal olmak üzere okullara düzenli devamı sağlayacak uygun tedbirlerin alınmasını, özellikle kızlar arasında görülen okulu terk oranını azaltmayı, okul öncesi eğitimi sisteme yerleştirmeyi, eğitilmiş öğretmen sayısını arttırmayı, öğretimin kalitesini yükseltmeyi, çocuk mültecilere mülteci statüsü tanıma koşullarının düzenlenmesini, mülteci çocuklara yeterli psikolojik yardımın verilmesini, mülteci durumdaki çocukların eğitim olanaklarından tam yararlanmasını sağlayacak tedbirlerin alınmasını, iç göçe maruz kalmış çocukların ve ailelerinin uygun sağlık, eğitim hizmetlerine ve yeterli iskana kavuşabilmelerinin sağlanması için yeterli tedbirlerin alınmasını, ticari anlamda cinsel sömürü de dahil, çocukların ekonomik sömürünün tüm biçimlerinden korunabilmesinin sağlanması, sokaklarda yaşayan çocuklara yeterli beslenme, giyecek, iskan sağlık bakımı, mesleki tecrübe ve hayat tecrübesi kazandırma eğitimi de dahil eğitim imkanlarının sağlanmasını, bu çocukların fiziksel ve cinsel

sömürüsü ve madde bağımlılığı nedeni ile rehabilitasyon hizmetlerine erişimlerinin güvence altına alınmasını, polisin sert tutum ve davranışlarından korunmalarını, aileleri ile barışıp yeniden bir araya gelmelerine yardımcı olacak hizmetler sunmalarını, 18 yaşına kadar tüm çocuklarda Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nun uygulanmasını ve son olarak da her ilde çocuk mahkemeleri kurulmasını tavsiye etmektedir.

ÇHS'ye ilişkin olarak yasal ve idari boyutta elde edilen başarılarla Birleşmiş Milletler Çocuk Komitesi'nin 2001 tarihli raporu karşılaştırıldığında, yukarıda yer alan listenin uzunluğuna da bakarak daha atılacak çok sayıda adımın olduğunu görüyoruz.

Bu durumda yapılması gereken (28. maddesinde de belirtildiği üzere), sözleşmenin bütün genel ilkelerinin, ülkede çocuklarla ilgili tüm mevzuat ile bütünleştirilmesi; tüm uygulamalar ile hukuki ve idari kararlarda uygulanması ve ayrıca çocuklar üzerinde etkisi olan tüm proje, program ve hizmetlerde kullanılmasını tavsiye etmektir. Bu ilkeler bir yandan her düzeyde planlama ve politika oluşturma sürecini yönlendirmeli, diğer yandan sosyal güvenlik ve sağlık kurumları hukuk mahkemeleri ve idari makamlar tarafından gerçekleştirilen uygulamaları da yönlendirici olmalıdır.

Sonuç olarak, çocuğa yönelik ulusal ve uluslar arası anlaşma ve sözleşmeler tarihsel gelişim süreci içerisinde incelendiğinde, bunların genel olarak, toplumların çocuğa bakış açılarına paralel şekillendiği görülür. Ancak, söz konusu anlaşma ve sözleşmelerin içeriğine bakarak, çocuğa yönelik bu türden uygulamaların genel anlamda kapitalizmin gelişim sürecine ve bu süreçte çocuğun yeni konumuna paralel geliştiğini söyleyebiliriz.

Modern çağın çocuk anlayışı kapitalist gelişime paralel bir biçimde 1600'lerden itibaren sınıf ve cinsiyet farklılığını temel alarak şekillenmeye başlar ve bu anlayış 19. ve 20. yüzyıl toplum hukuku içinde çocuğa yönelik baskıcı uygulamaların yaratılması ile bugünkü halini alır. Franklin (1993: 21-27), bu gün çocuğa yönelik bakış açısının, tarih içinde belli grupların ve hareketlerin ihtiyaçları ve çıkarları doğrultusunda geliştiğini kabul ederken, Hoyles (1979), Plumb (1972) ve Fireston (1972) gibi tarihçilerin buna paralel görüşlerinden hareket eder. Onlara göre, "Feodalizmden kapitalizme geçiş yeni

bir toplumsal sınıf yarattı: Burjuvazi. Bu geçiş, iş bölümündeki kaçınılmaz bir artışla birlikte kentleşme ve sanayileşmeyi de doğurdu. Yeni toplum, bilim ve teknolojinin hızla geliştiği bir toplumdur ve bu nedenle öncellerinden çok daha karmaşık olan bu toplum ticaret ve diğer meslekler için vasıflı personele ihtiyaç duyuyordu. Okullar kuruldu ve orta sınıf erkekleri yetişkin yaşamı için uzun ve yalıtılmış bir öğrenimden geçen ilk kişiler oldular; ilk çocuklar onlardı. Kızlar değil erkekler seçildi, çünkü yeni zenginlik elde etmiş olanlar bunu erkekler yoluyla gelecek kuşaklara geçirmek istiyorlardı (Akt: Franklin, 1993: 27). Bu değişimler sırasında Plumb (1972) şunları gözlemlemiştir: *Büyümekte olan çocuğu baskıcı ve yapay bir dünyaya, bir hapishaneye kapattık... şimdi, kaba bir biçimde de olsa, erkeklerin, kadınların ve çocukların hayatlarını birlikte yaşadıkları, aynı oyunların yanı sıra aynı ahlakı, aynı sıkıntıların yanı sıra aynı mutlulukları paylaştıkları ortaçağ sonlarına özlemle bakabiliriz*” (Akt: Franklin, 1993: 27).

ocukluğun bir kavram olarak tarih içinde geçirdiği aşamalar gözlendiğinde, 1600’ler itibaren hızlanan kapitalizmin bu aşamalar üzerinde kendi gereksinim ya da ihtiyaçlarına paralel gelişmeler sağladığı gözlenmektedir. Ancak bu gelişmelerin çocuğun lehine mi yoksa aleyhine mi gelişmeler olduğunun, çocuğa yönelik farklı bakış aıllarının tartışma malzemesi olmaya devam etmesi, ocuk hakları konusunda yapılan düzenlemeleri de tartışılır kılmaktadır.

Çocuğun günün gereksinimlerine uygun koşullarda yetiştirilmesini hedef alan bu tür gelişmelerin olumlu gelişmeler olduğuna şüphe yoktur. Ancak, bu süreçte sınıf ve cinsiyet ayırımına dayanan uygulamaların başlangıçta olduğu gibi bu günde sürüyor olması, başka bir ifade ile tüm sınıf ve her cinsiyetten çocuğa aynı imknların eşit ölçüde sunulamamasının yarattığı dezavantajlar, söz konusu dezavantajlara sebep olan ülkelerin, ocuk hakları adı altında giriştiği bazı düzenlemelerle, çocuklara yönelik iyileştirme çabaları üzerinde de şüphe uyandırmaktadır. Zira ocuğun kapitalist üretime geçişle ilişkili olarak bu gün geldiği ve içinde bulunduğu durumun, özellikle yoksul ülkeler açısından bu üretim ilişkilerinin bir sonucu olduğuna şüphe yoktur. Diğer

tarafından bu sürecin istenen yönde işlenmesine engel olan başka faktörlerde vardır. Ulusal düzeyde mevcut sosyo-kültürel etkenler gibi.

Çocuğa yönelik şiddeti konu edinen çalışmalarda karşılaşılan en büyük güçlüklerden biri şiddetin kapsamını belirlemede yaşanan güçlükler olmaktadır. Bu durumda farklı bakış açıları ve ya farklı yaklaşımlar, kültürel ve bireysel farklılıklar ve ailelerden bağımsız olarak toplumsal koşulların belirlediği olanaklar konunun sınırlandırılmasında önemli engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, şiddeti tanımlamada ve kapsamını belirlemede yaşanan bu güçlüklerle baş edebilmenin bir yolu da konuyu hukuksal düzenlemeler açısından değerlendirmek olabilir. Bu nokta da ulusal ve uluslararası çocuk hukukuna yönelik düzenlemelerin göz önünde bulundurulması önemlidir. Polat'ın da (2001: 101) belirttiği gibi, çocuk istismarı çalışmalarında en önemli referans çocuk hakları sözleşmesidir. Bu sözleşmenin maddelerine uymanın yanı sıra sözleşmenin felsefesine uygun çocukların yaşamaları ve yetiştirilmeleri çocuk istismarının olmaması için olmazsa olmaz koşullardır.

O halde, çocukluk dönemini iyileştirmeye yönelik uluslararası çalışmalar, tek tek uluslararası düzeyinde benimsenip iç hukuka aktararak uygulamaya geçilmedikçe kuramsal düzeyde hiçbir anlam taşımayacaktır. Ancak söz konusu hakların çocuklara verilebilmesi ulusal boyutta oldukça masraflı harcamalar gerektirirken, yoksul ülkelerde iş gücü için potansiyel bir kaynak oluşturan çocukların çalışma hayatından çekilerek, gelişmiş ülke vatandaşı çocuklar gibi eğitim alanına yönlendirilmesi de oldukça güç gözükmektedir. Nitekim Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (Dikbayır ve Diğerleri, 2002: 1) bulgularına göre, büyük bir bölümü yoksul ülkelerde olmak üzere dünyada 250 milyon dolayında çocuk tam zamanlı ya da yarı zamanlı olarak çalışmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü, 1995 yılında 5-17 yaş grubunda bulunan en az 120 milyon çocuğun tam zamanlı ve ücretli olarak çalıştığını tespit etmiştir. İş gücüne katılan çocukların en fazla olduğu yer Asya kıtası olmakla birlikte çocuklarda iktisaden faal olma oranı en yüksek değerine Afrika kıtasında ulaşmaktadır.

Bu verilerde göstermektedir ki, kapitalist üretim ağı içerisinde yer alan uluslar arası sermayenin, yoksul ülkelerde, ucuz işgücünden yararlandığı kesimler arasında çocuklar önemli bir yer tutmakta ve bu üretim biçiminin olumsuz çalışma koşullarından fiziksel özellikleri açısından en fazla etkilenen kesim de çocuklar olmaktadır. Dolayısıyla, bu sürecin yaratıcısı gelişmiş ülkelerin çocuk hakları adı altında giriştiği ve yoksul ülke çocuklarını da iyileştirmeyi hedefleyen uygulamalarının amacına ulaşabilmesi, bu sürecin sorumluluğunu üstlenen bir anlayışla, öncelikle çocukların içinde bulunduğu olumsuz koşulları düzeltmesi ile mümkün olacaktır. Bunun için gelişmiş ülkelerin yapması gereken, kapitalist ideallerini çocuk emeği dışında tutarak gerçekleştirmektir. Ancak bu günün koşullarında bu pek de mümkün gibi görünmemektedir.

8. 6. Çocuğa Yönelik Şiddet Çerçevesinde İstismar Çeşitleri

Çocuğa yönelik şiddet genel bir kavram olmakla birlikte, içeriği araştırıldığında çocukların toplumsal ve ekonomik alanda farklı şiddet türleri ile karşı karşıya oldukları gözlenir.

Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'nda, şiddetin olumsuz etkilerine ilişkin veriler, çocuğa yönelik şiddetin, direkt fiziksel hasardan, uzun süreli psikiyatrik bozukluğa kadar birçok etkiyi kapsadığı şeklindedir. Bu nedenle, çocuğun hayatındaki şiddet sadece sağlığına zararlı olmakla kalmaz, aynı zamanda fiziksel, bilişsel ve duygusal yönlerden gelişimini de olumsuz etkiler (Mian, 2004: 16).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 1999'da yapmış olduğu tanımında; fiziksel ve/veya duygusal her türlü kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya kar amaçlı davranış ya da, sorumluluk, güven ve güç ilişkisi içinde gelişen veya çocuğun sağlığına, sağ kalımına, gelişmesine ve saygınlığına gerçek ya da potansiyel zarar verme tehlikesi olan her türlü davranış çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Teşkilatı'nın (WHO) tanımında, çocuk istismarının sorumluluk, güven ve güç ilişkilerinde ortaya çıktığı ve çocukların gelişim geriliği ve bağımlılıklarından dolayı bu ilişkisel yönün çocuk istismarında anahtar rol oynadığı vurgulamaktadır. Kanıtlar göstermektedir ki sosyal

izolasyon, kalabalık gruplar içinde yaşama ve daha az sosyal ilgi çocukları, sorumluluk, güven ve güç ilişkisi içinde bulunduğu insanlarca istismara daha fazla açık hale getirmektedir (Mian, 2004: 14).

Toplumsal ve ekonomik alanda çocuğa uygulanan şiddet eylemlerinin en yaygını aile içinde yaşanan şiddet eylemleridir ve aile içinde yaşanan şiddetten çocuklar farklı biçimlerde etkilenmektedirler. Bir taraftan şiddet gören annenin çocuğuna şiddet göstermesi, diğer taraftan ana-baba arasındaki şiddet sahnesine tanık olan çocuğun duygusal yıkımı şeklinde çocuklar sıklıkla yetişkin aile üyeleri arasındaki şiddetin kurbanı olurlar. Ayrıca, pek çok aile kesiminde, çocuk eğitiminin önemli bir unsuru olan ödüllendirme ve cezalandırmanın bilinçsizce kullanımı ve çocukların terbiye amacıyla dövülmeleri gibi nedenler de istismarın belirgin örnekleri olarak gösterilebilir (Doğramacı, 1991: 35).

Şiddet, çocuğa aile içinde aile bireyleri tarafından doğrudan (bir disiplin aracı olarak) uygulanabildiği gibi, aile içinde yaşanan diğer şiddet olayları da (özellikle kadına yönelik şiddet gibi), çocuğun bu süreçte duygusal zarar görmesine, istismarına neden olabilmektedir. Çünkü “çocuğa karşı şiddetin yaşandığı ailelerde karı-koca çatışması, tatminsiz evlilik gibi özellikler bulunmuş ve aile içinde genel olarak sözlü denebilecek bir şiddetin yaşandığı görülmüştür. Ebeveynlerden birinin üvey olması durumunda çocuğun şiddetle karşılaşması olasılığı fazladır. Çocuk bakımı ve karar alma konusunda eşitsiz dağılımın yaşandığı ailelerde çocuğa karşı şiddet oranı yüksektir. Ayrıca büyük oranda ailenin yaşadığı sıkıntılar ve ani değişmelerle çocuğa karşı şiddet arasında bir ilişki kurulmaktadır (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 28). Böylece, aile içi şiddete yoksul ve düşük eğitilmiş ailelerde daha çok rastlanmaktadır (Hornor, 2005: 206- 212).

Toplumsal, ailesel ve kişisel faktörlerin, ırk ve cinsiyete bağlı olarak şiddetle olan ilişkisini ergenlik düzeyinde ele alan bir araştırmadan elde edilen veriler, sosyal ve çevresel faktörlerin ergenlik döneminde yaşanan şiddet olaylarında son derece önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmada, fakir bölgelerde, kısıtlı sosyo-ekonomik

imkanlarda ve anne-babaların düşük eğitim düzeyine sahip olduğu siyah adölesanlarda daha çok şiddet eylemine rastlandığı ve siyah adölesanların beyaz adölesanlara göre daha fazla şiddet kurbanı olma riskleri taşıdıkları belirlenmiştir (Marino, 2004: 486-495).

Diğer taraftan, çocukların aile içi şiddet olaylarından en fazla etkilenen taraf olmalarının bir diğer nedeni de, “çaresizlik ve savunmasızlıklarından kaynaklanmakta, anne ve babalarına olan bağımlılıkları onların bu tür bir yaşam biçimini kabullenmelerine yol açmaktadır. Hazin olan da, bu çocukları mağdur edenlerin yabancı değil, aile bireyleri olmasıdır” (Lopez ve Bornstein, 1995: 63). Kaufman ve Henrich’e göre, aile içinde şiddete tanıklık eden çocuklardan % 40’ı fiziksel istismara maruz kalmaktadır (Kaufman ve Henrich, 2000: 195). Aile içi şiddetin çocuk istismarını arttırdığı açıkça ortadadır (DiLaura, 2004: 69-70). Birçok çalışma, bir ailede kadın şiddete uğradığında bu ailelerin % 60 ve % 75’inde çocuklarında şiddete maruz kaldığını göstermektedir (Osofsky, 2004: 482). 1990’da yapılan bir çalışmada istismara uğrayan (Mass. Department of Social Services’te) 200 çocuğun % 30’unda aile içinde erişkin şiddetide bulunduğu bildirilmiş, bu oran daha yakında yapılan çalışmalarda % 48’e kadar çıkmıştır (Dykstra ve Alsop, 1996). Edleson’un 1999’da bu iki şiddetin bir arada bulunma sıklığı ile ilgili yayımlanmış 35 makaleyi değerlendirmesi ile ulaştığı sonuç; bu iki şiddet türünün % 30 ile % 60 oranında birlikte görüldüğü ve birinci sırada yer aldığı şeklindedir. Bunlara “dual violence” “çifte şiddet aileleri” denilmektedir (Edleson, 1998: 39-53). Bu iki şiddetin bir arada bulunmasının çocuğa olan etkisi önemlidir. Margolin’in (1998) yaptığı derlemede aile içi şiddete uğrayan çocukların % 45-70’inin aynı zamanda fiziksel istismara maruz kaldığını, fiziksel istismara maruz kalanların % 40’ının aile içi şiddete uğradığını göstermektedir. McCloskey, Figueredo ve Koss (1995) dövülen ya da şiddete maruz kalan bir annenin çocuğunun da annenin partneri tarafından evde ya da dışarıda cinsel istismara maruz kalma riskinin arttığını belirtmektedir. Beklenildiği gibi ikili şiddetin olumsuz sonuçları çocuk üzerinde daha belirgindir (Akt: Osofsky, 2004: 482-483).

İstismarcı tipik olarak anneye istismar uygulayandır, fakat annede çocuğa fiziksel istismar uygulayabilir (Wilden ve Diğerleri, 1991: 299-304). Aile içinde şiddete uğrayan annelerin çocuklarıyla ilişkileri, aile içi şiddete uğramayanlara göre, daha çok fiziksel ve duygusal istismara yöneliktir (Lutenbacher ve Diğerleri, 2004: 236-242).

İzmir’de beş eğitim hastanesinde, istismar tanısı alan olgularla ilgili “İzmir Çocuk İstismarı Araştırma Grubu”nun çalışmaları sonucu elde edilen verilere göre: Toplam 32 istismar olgusunda, İstismarcı % 72’sinde baba, % 34’ünde anne, % 6’sında üvey baba, % 6’sında ailenin yakını, % 3’ünde hala, % 3’ünde teyze, % 3’ünde üvey anne ve % 19’da birden fazla aile bireyi olarak belirlenmiştir (Oral ve Diğerleri, 1997: 137-144).

Şiddet özellikle yakın ilişkideki kişiler tarafından uygulanıyorsa bu saldırılar zaman içinde yineleme eğilimi gösterdiğinden, yabancılardan gelen saldırılardan daha fazla etki yaratmaktadır. Bu etki, kurbanların çocuklarını şiddet ortamının normatif olduğunu kabul etme yönünde dolaylı olarak koşullandırdığı şeklinde ifade edilmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995: 12-15). Böylece, istismara uğrayan çocukların ilerideki yaşamlarında çocuk istismarına daha yatkın bireyler olma olasılığının yüksek olduğu kabul edilmektedir (Vural, 1996: 16). Çünkü şiddeti uygulayan kişilerin geçmişlerinde şiddete rastlanma olasılığının yüksek olduğu beklenmektedir. Ailenin, düzenin korunması yönünde işleyen sosyalizasyon süreci içine şiddet girdiği andan başlayarak, çocukluktan itibaren şiddetle aradaki mesafenin kapandığı ve şiddetin kolayca başvurulmuş bir yöntem olduğu da bu çerçevede bir hipotez olarak dile getirebilir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995: 10-11). Nitekim 2001 Aile Raporunda da (2002: 51) belirtildiği üzere, şiddete maruz kalan kadınların % 37’si çocuklarına da şiddet göstermişlerdir.

Şiddetin yaşandığı ortamda gelişimini tamamlamak zorunda olan çocuğun bu süreçten etkilenme biçimi ise, şiddet gören tarafından ya doğrudan fiziksel şiddete maruz kalması ya da bundan ruhsal açıdan olumsuz etkilenmesi (duygusal istismar) şeklinde olmaktadır. Çünkü şiddete uğrayan anne-baba ya da çocuğa bakan erişkin,

çocuğa gerekli olan stabil merkezi rolden çıkarak ürkek, mantıksız, depresif, kendi travma ve kaderi ile meşgul olduğu için çocuğun problemlerini dinleyemez durumda olmaktadır.

Brezilya’da, mahkûm erişkin kadınlar arasında yapılan bir çalışmada, bu mahkûmların çocukluk ve adölesanlık döneminde şiddete maruz kalmasıyla daha sonra kendilerinin de çocuk ve adölesanlara şiddet uygulama oranları arasında doğrusal bir ilişki olduğu gösterilmiştir. Bu gruptaki en sık şiddet uygulayıcıları çocukların kendi anne babalarıdır (% 37.4). Bu mahkûmların uğradıkları şiddet cinsleri ise fiziksel, emosyonel (duygusal) ve ihmal olarak belirtilmiştir (Gilliatt ve Diğerleri, 2004: 292-295).

Yine, yapılan bir çalışmadan elde edilen verilere göre; çocukluklarında sık sık dayak yiyen kadınların (% 10.21) % 10.35’i kendi çocuğunu sık sık dövdüğünü belirtirken, %28.45’i bazen, % 32.72’si seyrek olarak çocuklarını dövdüğünü belirtmektedir. Kısaca çocukluklarında sık sık dayak yiyen kadınların % 72’si sıklığına bakılmaksızın çocuklarına dayak atmaktadırlar. Aynı araştırmada, çocukluğunda sık sık dayak yiyen erkeklerin (% 9.12) %54’ü kendi çocuklarına dayak atmadıklarını belirtirken, bu gruptaki erkeklerden sadece % 3.35’i kendi çocuklarına da sık sık dayak attıklarını belirtmektedirler. Genel olarak, çocuklukta kendilerine yöneltilen dayaktan etkilenererek, bunu kendi çocuklarına da yansıtırma durumunun kadınlarda daha yaygın olduğu söylenebilir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 2000: 114-115).

Kısaca, aile içinde çeşitli nedenlerle yaşanan şiddetten en fazla etkilenen taraf olarak çocuklar, aile içinde genel olarak fiziksel, cinsel, duygusal ve ihmal boyutlarında belirlenen dört istismar biçimine maruz kalmaktadırlar.⁽¹⁾ Ancak, çocuk istismarı ve ihmali konusunda farklı kültürlerde yapılmış olan incelemeler, bazı toplumlarda yaygın olarak görülen istismar türlerine, diğer toplumlarda daha nadir olarak rastlanıldığına dikkati çekmektedir. Örneğin Çin ve Japonya’da fiziksel istismara nadir olarak

(1) Bkz. Jain AM (1999), Polat, Oğuz (2001), Kozcu, Şeyda (1991), Dokgöz ve Diğerleri, (2002).

rastlanıldığı, çünkü dayanın, bu ülkelerde çocuk yetiştirme yöntemleri arasında yaygın olmadığı, oysa ABD’de çeşitli istismar türleri arasında ilk olarak ilgiyi çeken ve incelemeye girilen istismar biçiminin fiziksel istismar olduğu belirtilmektedir (Zeytinoğlu, 1991: 150).

Konuyu ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde, yapılan çalışmalar, Türk aile yapısı ve çocuk yetiştirme yöntemleri içerisinde fiziksel cezanın bir disiplin aracı olarak yer aldığını ve fiziksel cezanın bu nedenle Türk toplumunda yaygın şekilde kullanıldığını göstermektedir. Özellikle geleneksel aile yapılarında sözel disiplin yöntemleri yerine fiziksel ceza yöntemlerinin tercih edildiği ve şehirlerde de fiziksel ceza yöntemlerinin yaygın bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir (Polat ve Diğerleri, 2000: 124). Konuya ilişkin aşağıda sunulan istatistiksel bilgiler incelendiğinde yukarıdaki yargının geçerliliği daha iyi anlaşılabacaktır.

8. 6. 1. Fiziksel İstismar

Uzmanların ilk dikkatini çeken istismar türü fiziksel istismar olmuştur. Nesnel sonuçları açısından daha kolay belirlenebilen fiziksel istismarın özellikle tıp çevrelerinde incelenmesi, Kempe’nin “örselenmiş çocuk sendromu” tanısı ile hız kazanmıştır (Karlı, 1996: 6). Daha sonra bu terim yerini çocuk istismarı terimine bırakmıştır (Pressel, 2000: 3057).

Fiziksel istismar, çocuğun kaza dışı nedenlerle yaralanması veya aile tarafından yeterince gözetilmemesine bağlı gelişen kazaları kapsar. Kaza dışı travmalar genellikle çocuk anne-babası tarafından cezalandırılmak istendiğinde veya anne baba kontrolünü kaybettiğinde ortaya çıkar (Kara ve Diğerleri, 2004: 142).

Klinik bulguları arasında çürükler, morarmalar, çıkık ve kırıklar ve baş travmaları fiziksel istismar sonucu sıkça meydana gelen hasarlar olarak sayılmaktadır. Çürük, kırık kemik, yumruk izi, şişlikler, eksik ve koparılmış saç, sigara yanığı, ısırık izi, yaralanma sıklığı, yaraların veya kırıkların farklı iyileşme düzeyinde olmaları, yaralanma biçiminin aile ve çocuk tarafından mantıksal bir biçimde açıklanamaması istismarı saptamada dikkate alınması önerilen belirleyicilerdir. Hamilelik sırasında

anneninin aşırı alkol ve uyuşturucu kullanması ve çocukların kasti olarak öldürülmeleri, yakılmaları ve zehirlenmeleri gibi olaylar da bu konu çerçevesinde ele alınmaktadır (Kozcu, 1991: 379-390).

Polat (2001: 164), fiziksel istismarın uygulanma şekline göre iki başlık altında incelenebileceğini belirtir:

1- Aletsiz saldırılar: Bunlar istismarın bir alet kullanılmaksızın çocukta oluşturduğu lezyonlardır. Tokat, yumruk, itip-kakma, tekme, sarsma ve çimdikleme gibi olayları içine alır.

2- Aletli saldırılar: Bu tür saldırılar ise istismarın bir alet kullanılarak çocukta çeşitli lezyonların oluşturulduğu durumlardır. Kullanılan araçlar genellikle kemer, kayış, herhangi bir ev eşyası (telefon, tava, v.b.), hortum, sigara, ütü, sıcak su ve sıcak yiyeceklerdir.

Dünyada istismara uğrayan çocuk sayısı oldukça fazladır. Örneğin ABD’de 1983 Çocukları Koruma Birliği’nin raporlarına göre 1.5 milyondan fazla çocuğun istismar edildiği, bunlardan %27’sinin fiziksel istismara uğradığı bildirilmiştir (Polat, 1997: 55). Türkiye’de ise bu konuda sayısal verilerin azlığı bilimsel çalışmaların yetersizliğine bağlanmaktadır Ancak, ülkemizde çocuk istismarı konusundaki duyarlılık son yıllarda gelişmeye başlamış ve konunun sorumluluğunu 70’li yıllardan beri taşıyan eğitimci ve hukukçuların yanı sıra hekimler, sosyolog ve sosyal çalışmacılar ile psikologlar da bu alanda çalışmalara başlamışlardır.

SİAR tarafından (1985) yapılan bir kamuoyu araştırması, Türkiye’nin kent nüfusunda uygulanan fiziksel cezaya ve çocuk istismarına ilişkin bazı bilgiler edinmemizi sağlamıştır. Bu araştırmanın sonuçları bize kentsel kesimde fiziksel cezanın yaygın bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Mülakat yapılan anababaların % 63’ünün çocuk yetiştirmede fiziksel ceza yöntemlerine başvurdukları, bunların % 87’sinin ise özellikle dayığa başvurduğu anlaşılmıştır. Dayak olaylarının % 2’sinin de çocuğun bedensel yara almasıyla sonuçlandığı bildirilmiştir (Zeytinoğlu ve Kozcu, 1988-1989: 77-84).

Türkiye’de Bilir ve Diğerlerinin (1991: 49-50) 4-12 yaş arası toplam 16000 çocuk üzerinde ve sekiz ilde yaptıkları bir araştırma sonucuna göre, bu çocuklar arasında fiziksel ve duygusal örselenme oranının yaş grupları arasında önemli farklılıklar gösterdiği, yaş büyüdükçe örselenmenin azaldığı tespit edilmiştir. 4-6 yaş grubu çocuklarda örselenme oranı % 40.7 iken, 7-10 yaş grubunda % 33.5, 11-12 yaş grubunda ise % 25.8’dir. bu veriler literatür ve çeşitli araştırma bulgularını destekleyicidir. Araştırmalara göre örselenen çocukların üçte ikisi (2/3) okul öncesi çağı çocukları olup, bunlar savunmasız, ev ortamından uzaklaşmayı başaramayacak kadar küçük ve örseleyici anne babayla sürekli birlikte olan çocuklardır. Yedi yaşından büyük çocuklar ise, okula başladıktan sonra, ikinci bir sosyal çevre edinmekte, ev ortamından uzaklaşabilmekte, örseleyici anne ve baba ile daha az birlikte bulunmaktadır. Bu çocuklarda örselenme oranının düşüklüğü okul gibi ikinci bir sosyal çevreye kavuşmaları ve aileleriyle birlikte geçirdikleri zamanın azalması ile ilişkilendirilmektedir. Örselenme durumunun cinsiyet gruplarına göre farklılığı incelendiğinde, farklılığın önemli olup, örselenmenin kız çocuklarında daha fazla olduğu dikkati çekmiştir. Bu oran kızlarda % 34.6, erkeklerde ise % 32.5’dir.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu’nun 1995 yılında yaptığı “Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları” adlı çalışmasında 7-14 yaş grubundaki çocukların yaklaşık % 40’ı anne ve/veya babaları tarafından şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Aynı araştırma annelerin babalara göre çocuklara daha fazla şiddet uyguladığını ortaya koymuştur. Bu araştırmaya katılan 14 yaşından büyüklerin % 8.5’i sık sık, % 31.2’si ise arada bir çocukluklarında aileleri tarafından dövüldüğünü bildirmiştir. Erkek çocuklar, kız çocuklarına göre fiziksel şiddete daha çok maruz kalmaktadırlar. Türkiye’de ailelerin % 46’sında çocuklara yönelik fiziksel şiddet izlenmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995: 204-205).

Bahri Öztürk tarafından, 2001 ve 2003’te Çocuk ve Şiddet konusunda Türkiye genelinde yapılan araştırmalardan elde edilen veriler incelendiğinde; çocukların % 76.69’unun (bu oran 2003 yılında % 60’dır.) şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Şiddetin türü fiziksel şiddet olup, bu oran kızlarda % 69, erkeklerde % 82 olarak tespit

edilmiştir. Bu sonuçlarda da erkek çocukların kız çocuklarına oranla daha fazla fiziksel şiddete maruz kaldığı gözlenmektedir (Öztürk, 2005: 1-11)

İzmir Çocuk İstismarı Araştırma Grubu'nun araştırma verilerine göre, araştırmaya dâhil edilen çocuklardan % 66'sında fiziksel istismara rastlandığı belirtilmiştir. Bunlar arasında saf istismara çocukların % 16'sında rastlanırken, % 38'in de hem fiziksel hem de psikolojik istismara rastlandığı bildirilmiştir. Ayrıca, araştırmada psikolojik istismarın tüm çocuk istismarı tiplerine eşlik ettiği, olguların üçünde ise fiziksel, cinsel ve psikolojik istismara birlikte rastlandığı belirtilmiştir (Oral ve Diğerleri, 1997: 137-144).

“Araştırmalara göre fiziksel örselenmenin büyük bir kısmı bebeklerde ve okul öncesi çağı çocuklarda görülmektedir... Fiziksel olarak örselenen tüm çocukların yaklaşık üçte ikisi (2/3) üç yaşından küçük çocuklardır (Bilir ve Diğerleri, 1991: 46).

Zeytinoğlu ve Kozcu (1991: 391) tarafından, Ege Bölgesinin farklı kentlerinde 767 denek üzerinde yapılan “*Fiziksel Çocuk İstismarı*” konulu araştırmadan elde edilen veriler ise, fiziksel olarak istismar edilen çocukların üç yaşın üzerinde ve çoğunlukla erkek çocuklar olduğunu göstermektedir.

Evden kaçan adölesanların geçmişine bakıldığında, ev çevresinden kaçmayı başarana kadar yıllardır fiziksel olarak örselendikleri görülmektedir” (Bilir ve Diğerleri, 1991: 46).

Çeşitli araştırmalar çocuğa sık sık uygulanan güç gösterisinin (dayak gibi) yetersiz bir iç denetim oluşmasına yol açtığını, çocuğun dış denetime ihtiyaç duyar hale geldiğini göstermiştir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 28). Oates (1991: 139) ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada istismar edilmiş çocukların benlik kavramlarının zayıf olduğu görülmüştür. Bunlar araştırmadaki kontrol grubuna göre daha az arkadaşları olduğunu ve onlarla daha az zaman harcadıklarını belirtmişlerdir. Bu çocukların gelecek konusundaki beklenti düzeylerinin daha düşük olduğu ve benlik kavramı ölçeğinde daha düşük puanlar aldıkları görülmüştür. Okul başarısızlığının bir

başka nedeni de benlik saygısı eksikliği ve başarısızlık korkusu olabilir (Lynch, 1991: 43).

Kısaca, çocuğun kaza dışı hasar görmesi olarak tanımlanan fiziksel istismarın hafif ya da öldürücü izleriyle her toplumda rastlanan bir olgu olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz (Bilir ve Diğerleri, 1991: 45).

8. 6. 2. Cinsel İstismar

“Psiko-sosyal gelişimini tamamlamamış ve yaşı küçük olan bir çocuğun bir erişkin tarafından cinsel doyum için kullanılması” (Kara ve Diğerleri, 2004: 143) olarak tanımlanan çocuğa yönelik cinsel istismar, Polat’ında (2001: 209) belirttiği gibi saptanması en güç olan istismar tipidir. Tanımlamalarda istismarla ilgili kesin bir yaş sınırının getirilmemiş olmasının yarattığı güçlükleri göz önünde tutan Polat, bu amaçla, Amerikan Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Merkezi (NCCAN) tarafından aşağıda yapılan tanımlamayı benimsemiştir.

“Çocuk ve erişkin arasında temas ve ilişki, o erişkinin veya başka birinin cinsel stimülasyonu için kullanılmışsa, çocuğun cinsel istismarı olarak kabul edilir. Cinsel istismar diğer bir çocuk tarafından eğer bu çocuğun diğeri üzerinde belirgin bir gücü veya kontrolü söz konusuysa veya bariz bir yaş farkı varsa da gerçekleştirilebilir”(Polat, 2001: 209). Bu yaş farkının ne kadar olduğu konusunda ise kesin bir sınırlama getirilmemiş, “diğeri üzerinde belirgin bir gücü ve kontrolü” ifadesi yeterli görülmüştür.

Günçe (1991: 125-135) ise cinsel istismara konu olan olguları üç grupta toplayarak çocuğa yönelik cinsel istismarı içerik açısından daha detaylı bir şekilde sunmaktadır. Şöyle ki: Dokunma olmaksızın yapılan istismar, dokunmanın yer aldığı istismar olguları ve şiddet kullanılarak yapılan istismar. Bu istismar biçimleri, “oral-genital, genital veya oral temas ile olabileceği gibi, teşhircilik, röntgencilik ve çocuğu pornografide kullanmak şeklinde de olabilir” (Kara ve Diğerleri, 2004: 143). Bu farklı cinsel istismar biçimlerinin ağırlığı, bir başka deyişle farklı biçimlerde yaygınlığı toplumlar ve kültürler arasında küçük farklılıklar gösterse de, cinsel istismar, genel olarak, hiçbir toplumda hoş karşılanmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

nedenle, aile içinde görülen ve ensest olarak isimlendirilen cinsel istismarın görülme sıklığının, sanıldığından yüksek olduğu izlenmektedir.

Yapılan, 1992 yılındaki bir ÇİKORED çalışmasında, son üç yılda İstanbul’da ki en büyük 6 hastanenin kayıtlarında cinsel istismar tanısı almış hiçbir olgunun bulunmadığı görülmektedir. Bu, sonuçta olayın bilgisizlikten dolayı atlanmış olabileceğini, bu nedenle başka teşhisler almış olduğunu düşündürmektedir. Zaten dünya literatürü de, bu tip olguların ebeveynler tarafından sıklıkla “merdivenden düşme” olarak açıklandığını göstermektedir (Polat ve Diğerleri, 2000: 143).

Cinsel istismar aile içinde gerçekleştiğinde “ensest” olarak adlandırılır.

Ensest: Ailedeki bireyler tarafından çocuğa yönelik yapılan her türlü cinsel aktivite olarak tanımlanmaktadır. Ensesti uygulayan anne babadan biri, üvey baba, üvey anne, erkek kardeşler, büyükanne, büyükbaba ve amca gibi akrabalar olabilir (2001 Yılı Aile Raporu; 2002: 46). Nitekim 1999 yılı içerisinde cinsel istismar nedeniyle, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na yerleştirilen 16 kız çocuğuna cinsel istismarı uygulayan kişiler incelendiğinde; kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen 3, üvey babası ve erkek arkadaşı tarafından 3, erkek arkadaşı tarafından 4, komşusu tarafından 1, amcasının oğlu tarafından 1, üvey baba veya dayı tarafından 1, dayı ve baba tarafından 1, dede ve erkek arkadaşı tarafından 1, babası tarafından 1 kişinin bu travmatik olaya maruz kaldığı tespit edilmiştir (Özel Durumdaki Çocuklar Komisyon Raporu, 2000: 561).

ÇİKORED’in 1995 yılında İstanbul mahkemelerine yansıyan olgular üzerinde yaptığı bir çalışmada suçu işleyen kişilerin % 22’sinin öz baba oldukları, yani her ensest suçu işleyen kişiden birinin, kızın öz babası olduğu görülmektedir. Gözden kaçan bir başka boyut ise, erkek çocuklarının kız çocukları kadar cinsel istismara maruz kaldıklarıdır (Aile ve Aile İçinde Çocuğun Korunması Raporu, 2000: 143).

“Batı ülkelerinde yapılan bazı araştırmalar, ensestin tüm cinsel istismarların % 10 ile % 32’si arasında bir oran oluşturduğunu göstermektedir. Yazarlar kadın

nüfusunun % 16'sının, 18 yaşına gelmeden önce bir aile üyesi tarafından cinsel istismara maruz kaldığına dair bulgular vermektedir” (2001 Yılı Aile Raporu: 46).

Türkiye’de Konanç ve arkadaşları tarafından çok sayıda mahkeme kararının tanınmasına dayalı çalışmanın sonucuna göre çocuklara yönelik şiddetin başında % 68.3 ile cinsel şiddet gelmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995: 204).

ÇİKORED’in 1993 yılındaki bir çalışmasında kız çocukların % 58, erkek çocuklarınsa % 42 oranında cinsel istismara maruz kaldığını göstermektedir (Aile ve Aile İçinde Çocuğun Korunması Raporu, 2000: 143).

Ankara’da Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Derneği tarafından açılarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na devredilen ALO Çocuk Merkezi’ne bir yıl içerisinde başvuran 59 istismar mağdurunun 24’ü cinsel istismar ve encest kurbanıdır (2001 Yılı Aile Raporu, 2002: 47).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı olarak hizmet veren Fatma Üçer Çocuk ve Gençlik Merkezi’ne 2001 yılında başvuranlardan 12’si cinsel istismar ve 5’i ise encest mağdurudur. Ayrıca 2002 yılı ocak ayından mart ayına kadar Merkeze başvuran cinsel istismar mağduru 2 iken, encest mağduru çocuk sayısı 5’dir. Sadece Ankara’da ki bir merkeze üç ay içinde başvuranların sayısı dikkate alındığında ülke düzeyinde olayın boyutlarının büyüklüğü anlaşılabılır. Ayrıca ortaya çıkarılan bu vakıaların buz dağının su üstünde kalan kısmı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (2001 Yılı Aile Raporu, 2002: 47).

1999 yılı içerisinde cinsel istismar nedeniyle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na yerleştirilen kız çocuk sayısı 16’dır. Yaşları 13 ila 18 arasında değişen bu çocukların tamamının ergenlik dönemindeki çocuklar olduğu görülür (Özel Durumdaki Çocuklar Komisyon Raporu, 2000: 561).

Yapılan araştırmalar, cinsel istismara yönelen kişilerin daha çok genç yetişkinler olduğunu, hatta cinsel cinayetlerin genç yetişkinlerce işlendiğini göstermektedir. Bu

alanda oldukça önemli bir yol gösterici olan araştırma “Vincent De Francis” tarafından yapılmıştır. Bu araştırma bulgularına göre (Akt: Günçe, 1991: 129):

- Saldırganların yaş ortalaması 31-32 dir ve bunların % 21’i yirmi yaşın altında, yalnızca % 10’u elli yaşın üstünde bulunmuştur.

- Saldırganların yalnızca % 15’inin daha önceden cinayetten mahkumiyeti vardır ve % 7’si cinsel suçlardan mahkum olmuştur.

- Saldırganların % 75’inin daha önceden çocuk tarafından bilindiği ve tanındığı bulunmuştur.

Cinsel yönden saldırıya uğrayan çocukların özellikleri bu alanda kapsamlı bir araştırma olan, De Francis’in New York’da böyle bir saldırıya uğramış olan 250 kişilik bir çocuk grubundan elde ettiği bulgularla şöyle belirlenmiştir (Akt: Günçe, 1991: 130):

- Cinsel saldırıya uğrayan çocukların yaş ortalaması 11’dir.

- Kurbanların her bir erkeğe karşı 10 kız olduğu görülür.

- Saldırganların % 75’i çocuğun tanıdığı kişilerdir.

- Saldırı olaylarının % 41’in de olay zaman araları ile tekrarlanmakta. Bu olaylar haftalar hatta yıllar boyu sürebilmektedir.

- Olayların % 60’ın da çocuk üzerinde zorlama ve güç kullanma vardır. Çocuğun vücuduna zarar verilerek boyun eğdirilmektedir. % 15 olayda çocuk para ya da başka hediyelerle kandırılarak istismara sürüklenmektedir. %25 olayda çocuk tanıdıklık ya da akrabalık nedeniyle, sevdiği için saldırgana yaklaşmakta ve boyun eğmektedir.

Tüm bu tanımlamalarda genel olarak, çocuğu cinsel yönden istismar edenin, çocuk üzerinde güç sahibi olduğu vurgulanmaktadır. Bu güç sahibi bir yetişkin olabileceği gibi, istismar edilenden daha büyük bir başka çocukta olabilmektedir. Bunun yanında istismarı gerçekleştirenin cinsel kimliği çoğu durumda erkek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kutchinsky (1991: 201-214) göre, cinsel istismar olayında suçlular ve mağdurlar erkek veya kadın olabilir, ancak suçlunun erkek ve mağdurun kadın olduğu

durumlar, bildirilen veya kliniğe gelen vakalar arasında en çok rastlananlar olmaktadır. Suçlu bir yabancı, bir tanıdık, bir akraba veya daha yakın bir aile üyesi olabilmektedir. Bu kişilerin genel özellikleri ise şöyledir: Çocuklara karşı işlenen cinsel suçların çoğu, cinsel doyumu çocuklarla ilişkide arayan cinsel açıdan gelişmemiş ve sosyal açıdan yetersiz kişiler tarafından işlenmektedir. Bunların yanında, çocuklara karşı işlenen cinsel suçların bir bölümü de cinsel açıdan erişkinleri değil de çocukları çekici bulan “pedofil”ler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak, çocukları dokunmayla rahatsız edenlerin çoğu, özellikle çocukları çekici bulmayan, fakat tercih ettikleri yetişkinlerle ilişkiye giremeyen veya ancak yetersiz cinsel ilişkiye girebilen ve bu ilişkilerin eksikliğini çocuklarla cinsel ilişki kurarak gidermeye çalışanlar olmaktadır. Ayrıca, cinsel “istismar, sadece çocuğun bir kimse tarafından cinsel amaçlı kullanımı olarak görülmemeli, böyle bir ilişkinin teşvik edilmesi, onaylanması veya duyarsız kalınması ya da bundan bir çıkar sağlanması da istismar kapsamı içerisinde değerlendirilmelidir (Özel Durumdaki Çocuklar Komisyon Raporu, 2000: 538).

Karslı’nın da (1996: 7) belirttiği gibi, cinsel istismar sonucu çocuktaki fiziksel hasarlara, önemli duygusal sorunlarda eşlik etmektedir. Bu nedenledir ki cinsel istismar diğer istismar türlerine göre daha karmaşık, teşhisi daha kolay ancak ortaya çıkarılması, doğrulanması zor bir istismar türüdür. Çünkü bu konuda ülkemizde de olduğu gibi toplumlarda büyük bir gizlilik egemendir. Bu gizlilik enstest söz konusu olduğunda daha da güçlenmekte, yaşam boyunca ortaya çıkmama olasılığı da artmaktadır (2001 Yılı Aile Raporu, 2002: 46). Enstestin yaygınlığı hakkında tüm toplumlarda yeterli veri bulunamamasının nedeni, bu konuda yasal düzenlemelerin yetersizliğinden ziyade, sorunun ahlaki boyutuyla ilgili olmaktadır. Genel olarak, çocuklara yönelmiş cinsel sataşmalar olayın kurbanı çocuk olduğu için hemen herkes tarafından öfke ve dehşetle karşılanmakta, anneler-babalar, öğretmenler ve polisler bu kişileri cezalandırma duyguları ile tehlikeli eylemlere yönelebilmektedirler (Günçe, 1991: 125-126).

Cinsel örselenme her yaştaki kız ve erkek çocuklarında görülebilir, fakat okul çağı ve adölesan grubu kız çocuklarında daha sıklıkla görülmektedir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 46).

Cinsel istismara uğrayan çocuklardaki duygusal ve davranışsal etkileri tanımlayan çalışmalardan elde edilen verilere göre, bu çocuklarda korku reaksiyonu, anksiyete, depresyon, kızgınlık, düşmanlık, post-travmatik stres bozukluğu, uygunsuz cinsel davranışlar (herkesin ortasında masturbasyon, cinsel ilişki takliti, anüs veya vajinaya yabancı cisim sokmak, insanlara sürünmek, sürekli genital organlarıyla oynamak gibi) sık görülmektedir (Kara ve Diğerleri, 2004: 144).

8. 6. 3. Duygusal İstismar

İstismar türleri içerisinde en yaygın olan istismar biçimi duygusal istismardır.

Polat'ında (2001: 324) belirttiği gibi, duygusal istismarın temelinde çocuğun psikolojik hasara uğraması söz konudur ve bunun da ortaya çıkmasının iki nedeni vardır.

1- Çocukların kendilerine bakmakla yükümlü kişiler tarafından olumsuz olarak etkilendikleri tutum ve davranışlara maruz kalmaları,

2- Gereksindikleri ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılmalarıdır.

Ayrıca, duygusal istismar iki özelliği ile de diğer istismar biçimlerinden ayrılmaktadır. Bunlar;

1- Fiziksel ve cinsel istismarda olduğu gibi somut fiziksel bulguların bulunmayışı,

2- Tek başına bulunabileceği gibi birçok olguda diğer istismar türleriyle birlikte bulunması.

Duygusal istismar türlerinin incelenmesinde ve sınırlarının çizilmesinde, duygusal istismar kapsamında kabul edilen bir takım tutum ve davranışların, toplumda ailenin çocuk yetiştirme yöntemlerinin bir boyutu olarak algılanmasından kaynaklanan zorluklarla karşılaşmaktadır” (Kozcu, 1990: 382).

Duygusal istismar, genel olarak, çocuğun duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini engelleyici tüm davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Çocuğa yönelik bir davranışın duygusal anlamda istismar niteliği taşıyabilmesinin temel şartı; davranışın bir yetişkin

tarafından yapılması ve yapılan bu davranışın çocuğun psikolojik, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişmesinde duraklama, gerileme, engelleme yaratmasına bağlıdır (Biçici ve Diğerleri, 1996: 5).

Psikolojik istismar, çocuğa değersiz, seilmeyen, istenmeyen ve ona yalnızca başkalarının ihtiyacı için varolduğu görüntüsü veren tekrarlı davranış modelidir. Çocuklar ve gençler üzerindeki duygusal istismar, psikolojik olarak zarar verdiği düşünülen ihmal eylemlerinden ve davranışlarından oluşur ve çocuk istismarının tüm formlarında mevcuttur (Hart ve Diğerleri, 1996: 73-74).

Diğer istismar türlerine neden olan bir faktör olarak değerlendirilen duygusal istismarın engellenmesi, diğer istismar türlerinin önlenmesinde de bir anahtar rol oynamaktadır (Karaman, 1993: 19-20). Çünkü duygusal istismar bağımsız olarak görülebileceği gibi, çoğunlukla fiziksel örselenme ve ihmal veya bazen cinsel örselenme ile birlikte görülür. Duygusal olarak örselenmiş çocuklar her zaman fiziksel olarak da örselenmiş demek değildir. Bununla birlikte fiziksel olarak örselenen çocuklar her zaman duygusal olarak da etkilenebilir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 46) ve fiziksel yaralar iyileşse de duygusal parçalardaki olumsuz etki uzun süre devam etmektedir (Uzun, 2002: 33).

Duygusal istismara neden olan davranışlar, daha çok çocuk ve ergenin yakın çevresinde onunla ilişkili olan yetişkin kişiler tarafından gösterilir. Bu davranışlar aşağıdaki gibidir (Erkman, 1991: 164): Reddetme, aşağılama, yalnız bırakma, yalıtma, ayırma, korkutma, yıldırma, tehdit etme, suça yöneltme, duygusal bakımdan ihtiyaçlarını karşılamama.

Ayrıca, sık eleştirme, çocuk ve ergenden yaşının üstünde sorumluluklar bekleme, kardeşler arasında ayırım yapma, değer vermeme, önemsememe, küçük düşürme alaylı konuşma, lakap takma, aşırı baskı ve otorite kurma gibi davranışlarda çocukta duygusal ezime yol açan yetişkin ve ana-baba davranışları arasında sayılmaktadır. Bu davranışlara maruz kalan çocuk ve gençler bunlardan; davranışı yapan kişi ile yakınlık derecelerine, davranışın süresi ve sıklığına, yaşlarına ve davranış anında içinde bulundukları

psikolojik duruma bağlı olarak değişen derecelerde etkilenmekte, bağımlı bir kişilik geliştirme, huzursuz, gergin ve kaygılı olma, aileden uzaklaşma, uyumsuzca ve saldırganca tepkiler gösterme, içe kapanma ve değersizlik duyguları geliştirme gibi tepkiler vermektedir (Kulaksızıoğlu, 1999: 197).

Günümüzde özellikle psikologlar arasında, duygusal istismarın, ocuk istismarı konusunun en temel türünü teşkil ettiği yaygın bir biçimde kabul edilmektedir (Kozcu, 1990: 383). ABD’lerinde yapılan bir çalışmada, “rselenmiş ocuk Sendromu” olarak bildirilen olguların hemen hemen yarısının ocuk ihmali olguları, % 3’ünün ise duygusal istismar olduğu tespit edilmiştir (Alexander, 1995: 30). Çocuğun duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini olumsuz bir biçimde etkileyen davranışların, hem ihmal hem de duygusal istismar kapsamında yer alan davranışlar olduğu düşünülecek olursa, istismarın ihmal ve duygusal boyutta, ayrıca diğer istismar türlerine eşlik ettiği de göz önünde tutularak en yaygın istismar biçimi olduğu daha kolayca anlaşılabilmektedir.

Türkiye’de Kona ve arkadaşları tarafından çok sayıda mahkeme kararının incelenmesine yönelik gerçekleştirilen araştırmada çocukların yaş gruplarına göre duygusal istismar durumu incelendiğinde, yaş grupları arasındaki farklılık önemli bulunup, yaş artıkça istismar oranının azaldığı görülmüştür. İstismar oranı 4-6 yaş grubu çocuklarda % 40.7 iken, 7-10 yaş grubunda % 33.5, 11-12 yaş grubunda % 25.8’dir (Resul ve Diğerleri, 2002: 20).

Yine İzmir’de beş eğitim hastanesinde, İzmir ocuk İstismarı Araştırma grubunun yaptığı bir araştırmadan elde edilen sonuçlar, araştırma kapsamında yer alan olgulardan % 3’ünün psikolojik istismara, % 94’ünün ise birden fazla istismar türüne maruz kaldıklarını göstermektedir (Oral ve Diğerleri, 1997: 137-144).

Cebiroğlu, Yurtbay ve arkadaşları (1974), saldırgan davranışlar gösteren 7-14 yaşlarındaki çocukları kişilik nitelikleri ve çevresel etkenler tarafından incelemiş, bu çocukların % 83’ünün babanın otoriter olduğu, % 54’ünün de dayakla cezalandırıldıkları aile ortamlarından geldiklerini saptamıştır (zgven, 2001: 198).

Suçlu gençler üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmadan elde edilen verilere göre, gençlerin evden kaçmalarına en büyük etkenin % 59 oranında baba baskısı olduğu kanıtlanmıştır. Denekler evden kaçma nedeni olarak, babalarının kendilerine fazla iş vermelerini ya da bir hatadan dolayı cezalandırılma endişesini ileri sürmüşlerdir (Yavuzer, 1996: 320). Görüleceği üzere, ebeveynler tarafından, çocuk ve ergene yönelik tutum ve davranışların niteliği çocukluk ve ergenlik döneminde gözlenen anti-sosyal davranışların başlıca nedeni olabilmektedir.

Karşlı'nın (1996: 16) belirttiği gibi, ebeveynin aşırı baskılı ve otoriter tutumu, çocuğun kendine olan güvenini ortadan kaldıran, onun kişiliğini hiçe sayan bir tutumdur. Katı bir disiplin uygulayan ebeveyne karşı çocuk sessiz, uslu, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşın küskün, silik, çekingen, başkalarının etkisinde çabuk kalabilen, aşırı hassas bir kişiliğe sahip olabilir.

8. 6. 4. İhmal

İhmal, ailenin ve ya çocuktan sorumlu kişilerin, çocuğa karşı en temel yükümlülüklerini yerine getirmemesi olarak tanımlanır (Kozcu, 1991: 38). İstismar ve ihmali birbirinden ayıran en temel nokta istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olmasıdır. Ayrıca, Fiziksel istismar arada bir olma eğilimi gösterirken, ihmal kronik olma eğilimi gösterir (Yenibaş, 2001: 51).

Kulaksızoğlu'nun da (1999: 199) belirttiği gibi, ihmal ve istismar birbirinden çok kesin çizgilerle ayrılamayan iki davranış biçimidir. İhmalin nedeni, süresi ve çocuk ve gencin ihmalden doğan zararının derecesi ihmal davranışının ne boyutta olduğunu anlamamıza yardım eder. Bu durumda, yetişkinin veya anne babanın kötü niyetinden kaynaklanmayan unutkanlık ve bilgisizlik sonucu çocuk ve gencin zarar görmesi ile sonuçlanan ihmaller bir ölçüde mazur görülebilir. Ancak, anne-baba ve sorumlu yetişkinlerin çocuk ve gence yönelik sorumluluklarını önemsemeyerek yerine getirmemeleri ihmalden çok, bir kötü muamele olarak ele alınmalıdır.

İhmal genel olarak iki grupta ele alınıp incelenmektedir.

1- Fiziksel ihmal,

2- Duygusal ihmal.

1- Fiziksel İhmal: Çocuğun beslenme, barınma, güvenlik, temizlik, sağlık ve eğitim gibi en temel fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmaması durumudur (Yücel, 1993: 5).

2- Duygusal İhmal: Çocuğun ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi ve yakınlığın gösterilmemesidir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 46).

Bu boyutları istismar olayında olduğu gibi birbirinden ayırmak oldukça güçtür (Kozcu, 1990: 384). Ayrıca, “Fiziksel istismardan daha sık görünmesine karşın, ölüm ve ağır yaralanma ile sonuçlanmadıkça göz ardı edilme olasılığı fazladır, çünkü fiziksel ve cinsel istismara göre tanısı daha soyuttur” (Karlı ve Diğerleri, 2004: 144).

İhmalin nedenlerine eğilen araştırmacıların genel kanısı, ihmalin daha çok toplumsal, ekonomik ve ekolojik nedenlerin yol açtığı, bilinçsizlik, eğitimsizlik ve yoksulluktan kaynaklandığıdır (Kozcu, 1990: 384). Yörükoğlu’nun da (1984: 76) belirttiği gibi, aslında çocuk öldürmenin en kolay yolu ve yarı bilinçli uygulanan biçimi, onu beslemeyerek, hastalanınca doktora götürmeyerek kendi yazgısına bırakmaktır ki bu tüm yoksul ülkelerde uygulanmaktadır.

İhmal bulguları iki grupta incelenmektedir (Polat, 2001: 342).

1- Dolaysız belirtiler: Temiz olmamaktan kaynaklanan pişikler, kirli ve uygunsuz giyecekler, temizlik eksikliği, yetersiz beslenmeye bağlı solgun ve zayıf yapı küçük çocuklarda bakımın yeterli olmadığını gösteren doğrudan belirtilere örnek olarak verilebilir.

2- Dolaylı belirtiler: Büyüme geriliği, gelişim noksanlığı ve davranış bozuklukları olarak sınıflandırılmaktadır. İhmalin ortaya çıkmasında çocukla yeterince iletişim kurulmamış olması, beslenmesinin unutulması ve ilgisizlik başlıca sebepler olarak görülmektedir.

Araştırmalar aile içinde çocuk ihmalinin istismardan on kat daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Aile içinde yaşanan çocuğa yönelik şiddet olaylarının birçok nedeni vardır. Psikolojik, sosyo-kültürel, ekonomik sebeplerin yarattığı aile içinde çocuğa yönelik şiddet olgusu, sayılan bu nedenlere bağlı olarak çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Ancak, dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da aile içinde çocuğa yönelik olarak gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin her birinin birbirinden bağımsız eylemler olarak düşünülemeyeceğidir.

“Uygulamada çoğu zaman bir çocuğun birden fazla istismar ve ihmale maruz kaldığı veya aile içinde çeşitli kötü muamele türlerinin birlikte bulunduğunu görürüz. Cinsel istismara uğrayan çocukların büyük bir bölümü, çocuk yetiştirmede karşılaştıkları sorunlar nedeniyle uzun süre izlenen ailelerden gelmekte ve bunlarla ilgili daha önceden yapılmış fiziksel ihmal ihbarı bulunmaktadır. Cinsel istismara uğrayan çocuklar, bu türe özgü bazı kısa ve uzun vadeli sorunlar nedeniyle acı çektikleri gibi, birçoğu diğer tür istismar ve ihmale uğrayan çocukların karşılaştıkları güçlüklerle de karşılaşır” (Lynch, 1991: 38).

Çocuğun aile içinde maruz kaldığı istismarın nedenleri şüphesiz ailenin, çocuğun ve istismarı uygulayan/uygulayanların sahip olduğu özelliklerle yakından ilgilidir. Dünya Sağlık Örgütü’nün 2002 yılı raporlarına göre, dünya da birgün de 1424 genç öldürülmektedir. Şiddet, ölüm nedeni olduğu kadar sakatlığın, cinsel ve ruh sağlığı problemlerinin önemli kaynaklarından biridir (WHO, 2004). O halde aile içinde çocuğa yönelik şiddet uygulamalarını önleyebilmenin başka bir deyişle şiddetten uzak sağlıklı nesiller yetiştirebilmenin yollarından biri ve beklide en önemlisi, ailede çocuğa şiddet uygulayanların özelliklerini bilmektir.

8. 7. Çocuğa Şiddet Uygulayanların Özellikleri

Yapılan çalışmalardan, aile içi şiddetin tanımı ve kavramsal çerçevesini çizmek için bir yandan bireyin yakın çevresi ile ilişkilerinin ve psikolojik yapılarının, diğer yandan toplumsal çevrenin ve bu çevre ile olan ilişkilerin göz önüne alınması gerektiği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, aile içi şiddeti etkileyebilecek faktörleri incelerken ailenin gerek kendi içinde, gerekse kendi dışına dönük olarak verdiği kültürel

ve toplumsal mücadelenin anlama çabasına dâhil edilmesi gerektiği, çünkü kişiler arası duygusal ilişkilerden çevre ile iş ilişkilerine kadar yaşanan tüm etkileşim biçimlerinin ve bu biçimleri belirlediği düşünülen sosyal ve ekonomik yapıların, bu yapılara bağlı olarak yaşanan değişmelerin şiddet kullanma eğilimini etkilediği düşünülmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 2000: 13). O halde ana-baba açısından, şiddetin ortaya çıkış ve uygulanma biçimini belirleyen bu etkenleri bir yandan sosyo-kültürel ve ekonomik, diğer yandan psikolojik etkenler olarak ayırtedip ele almak aile içinde şiddet uygulayan ebeveynlerin özelliklerini anlayabilmek açısından önem taşımaktadır.

Bireysel ve toplumsal boyutta saldırgan davranışlarda ve şiddet eylemlerinde bulunanlar hangi özellikleri ile ayırt edilebilirler? Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO), 2003 tarihli “Şiddet ve Sağlık Konulu Dünya Raporu”nda, şiddete sebep olan etkenler aşağıdaki gibi sıralanır (DSÖ, Türkiye İrtibat Bürosu, 2003: 1): Ana babanın sert disiplin uygulaması, çocukların denetimsiz bırakılması, şiddete maruz kalmak, uyuşturucu ve ateşli silahla yakın ilişkide olmak, alkol ve madde bağımlılığı, her türlü eşitsizlik, zayıf polis sistemi, kadınlara karşı ayrımcılık.

“Birçok araştırmacı, şiddet eylemlerini biçimleyen güçleri anlamaya ve bu yolla kimlerin şiddetin gösterebileceğini öngörmeye çalışmışlardır. Şiddeti öngörmekte kullanılan ve bu araştırmalarda elde edilen tek tek bireylere ait bulguların en bilinenleri şunlardır” (Göka ve Türkçapar, 2005: 2–3):

Yüksek düzeyde zarar verme niyeti, kurbanın varlığı, sık ve açık tehditlerde bulunma, somut plan yapma, şiddet araçlarına kolaylıkla ulaşabilme imkânı, kontrolü yitirmeye dair önceki yaşamından sağlanan bilgi, devamlı öfke, düşmanlık ve küskünlük duyguları, şiddet seyretmekten hoşlanma, merhametsizlik, kendisini kurban olarak görme, otoriteye küsme, çocuklukta kötü muamele ve yoksunluk, evde sıcaklık, şefkat ve ilgi azlığı, çocuklukta yangın çıkarma, yatak ısılatma ve hayvanlara zalim davranma, daha önceden şiddet eylemlerinde bulunmuş olma, dikkatsiz ve tedbirsiz araba kullanma...

Bir saldırgan ve şiddet eylemcisinde, değişen biçimlerde rastlanan bu özellikler, çoğunlukla çevresel faktörlerle etkileşime bağlı olarak ortaya çıkan nitelikler gibi görülmektedir. Çünkü şiddet bireysel düzeyde, “...bireyin artmış saldırganlık dürtüleri ile içsel kontrol düzenekleri arasındaki denge bozulduğunda gündeme gelir. Bireyin saldırgan eğilimleri ve şiddet fantezileri olabilir, fakat bunlar kişi kontrolünü yitirmedikçe eyleme dönüşmezler; böylelikle bir şiddet problemi ortaya çıkmamış olur. Organik ve sinirsel bozukluklar ile çevreden gelen uyarılar, saldırganlığı ortaya çıkartan dürtüleri güçlendirirken, beyindeki kimyasal bozukluklar ve kişinin ruhsal dünyasının kolayca kırılabilme özelliği göstermesi, kontrol sistemini zayıflatır” (Göka ve Türkçapar, 2005: 2). Aile içinde yukarıda belirtilen türden olumsuz kişilik özelliklerine sahip bireylerin varlığı aile içi şiddetin ortaya çıkmasında ve gerçekleşmesinde başlıca nedenler arasında sayılmaktadır.

Kevin’in de (1990: 5) belirttiği gibi, her toplumda ana-baba çocuk ilişkisinin biçimi ve standardı, toplumsal ve kültürel değerlerden etkilendiği gibi, ana-babanın yaşı, eğitimi, sosyo-ekonomik statüsü, etnik grubu ve sosyal sınıfından da etkilenebilmektedir. Ayrıca ana-babanın kişilik özellikleri, psikolojik sorunları ve çocukluğunda istismar ve ihmal davranışlarıyla karşılaşma durumları da bu ilişkide etkili olmaktadır. Yapılan bir araştırma, istismar eden ana-babalar arasında psikolojik sorun oranının % 61, istismar etmeyen ana-babalarda ise % 22 olduğunu ortaya koymuştur (Browne, 1991: 5). O halde aile içinde yaşanan şiddet olayları bir taraftan ailenin içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve ekonomik koşullardan etkilenirken, diğer taraftan aile üyelerinin psikolojik özelliklerinin de bu süreç üzerinde önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir.

Nitekim aile içi şiddetin nedenlerini incelemeye yönelik olarak gerçekleştirilen hemen tüm araştırmalarda yukarıda sayılan faktörlerin bu araştırmalarda anahtar rol oynayan faktörler olarak ele alınıp incelendiğini ve aile içinde şiddete uğrayan

çocukların aile yapısına ve anne-babasına ait aşağıdaki özelliklerin, benzer araştırmaların ortak sonuçları olarak şekillendiğini görmekteyiz.⁽¹⁾

Cinsiyet: İstismar olaylarında daha çok anneler suçlu bulunmuştur. Simmons, istismarın daha çok aynı cinsiyetteki çocuğa yönelik olduğunu tespit etmiştir. Başka bir deyişle, her iki ebeveynin kendi cinsiyetindeki çocuklarına karşı istismar uyguladıkları dikkati çeken bir noktadır. Ayrıca, babalar daha çok büyük yaştaki çocuklarını fiziksel olarak istismar ederken, annelerin daha çok küçük çocuklarını istismar ettikleri gözlenmektedir. İstismarcı ebeveynin cinsiyeti ile çocukta oluşan hasar arasındaki ilişkiye gelince, çocukta ölüme kadar varabilen fiziksel yaralanmaların faillerinin daha çok babalar olduğu gözlenmektedir. Bunun sebebinin erkek ebeveynin fiziksel olarak kadın ebeveyne göre daha güçlü olmasına bağlayan görüşler vardır. Ayrıca fizik kuvvetin daha fazla uygulanma eğiliminin erkeklerde olması da bir başka boyutu oluşturmaktadır (Polat, 2001: 378).

Yaş: Anne-babaların, özellikle annelerin yaşı çok gençtir. Smith, istismarla suçlanan annelerin ortalama yaşının 22 olduğunu tespit etmiştir.

⁽¹⁾ Aile içi şiddetin nedenleri için Bkz. **Byers, Joy**, “Çocuk İstismarını Önleme: Önleyici Programlar ve Halk Eğitimi” (1999), **Veltkamp, Miller ve Diğerleri**, Clinical Handbook Of Child Abuse And Neglect (1994), **Maltz, Holman**, Sen Suçlu Değilsin (1997), **Jutice, Blair ve Justice, Rita**, The Abusing Family, (1990), **Lynch, Margaret**, “Çocuk İstismarının ve İhmalinin Önlenmesi”, (1991), **Browne, Kevin**, “Aile İçinde Çocuk İstismarının Anlaşılması ve Sağaltımı” (1991), “Çocuk İstismarını Önceden Kestirme” (1991), **Aydın, Ayhan**, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi (1999), **Bilir, Şule ve Diğerleri**, “4-12 Yaşları Arasında 16.000 Çocukta Örselenme Durumları İle İlgili Bir İnceleme” (1991), **Polat, Oğuz**, Çocuk ve Şiddet (2001), **Sandalcı, Fatma** “Çocuğa Yönelik Fiziksel, Duygusal ve Cinsel İstismar”, (1999), **Zeytinoğlu, Sezen, Kozcu, Şeyda**, “Fiziksel Çocuk İstismarı Konusunda Bir Araştırma” (1988-1989), - “Sağlık, Sosyal Hizmet, Hukuk ve Eğitim Alanlarında Çalışanların Türkiye’de Çocuk İstismarı ve İhmali Sorunu İle İlgili Görüşleri” (1991), **Arıkan, Çiğdem**, “Ailede Çocuğa Yönelik Şiddet”, **Unicef**, “Dünya Çocuklarının Durumu”, (1995), **Bulut, Işıl**, Genç Anne ve Çocuk İstismarı (1996), **Özgüven, İbrahim, E.**, Ailede İletişim ve Yaşam (2001), **Kars, Özcan**, Çocuk İstismarı Nedenleri ve Sonuçları (1996), **Kozcu, Şeyda**, “Çocuk İstismarı ve İhmali”, (1990), **Osofsky, Joy, D.**, “Community Outreach For Children Exposed To Violence” (2004).

Çocuğa yönelik cinsel istismarı konu edinen bir başka araştırmada ise, saldırganların yaş ortalaması 31, 32 olarak tespit edilmiş, bunların % 21'inin ise 20 yaşın altında, yalnızca % 10' u elli yaşın üstünde bulunmuştur (Günçe, 1991: 129).

“Hatcher (1973) annelik duygusunun anne yaşına göre arttığını ifade etmektedir. Bu durum erken ve geç adölesan dönemde olan annelerde dahi gözlenmiştir. Gebelik döneminde de geç adölesan dönemde olanların fetüsü daha gerçekçi limitlerde algıladığı belirtilmektedir (Akt: Bulut, 1996: 21). Çocuğu istismar riski ilerleyen yaşla birlikte azalmakla beraber, özellikle genç anne ve babalar, planlanmamış ve istenmeyen çocuklara sahip olduklarında, anne baba olma yeterliliğinde olmadıklarında, bir başka deyişle, çocuk geliştirmeye ve yetiştirmeye ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğu veya etkili ana baba olma konusunda yeterli beceriye sahip olamadıkları durumlarda istismar riski artmaktadır. Erken yaşta sorumluluk alan ebeveynin çocuklarından da aynı davranışı beklemesi istismar olasılığını arttırmaktadır. Başka bir deyişle, ana babalar çocuğun normal gelişimine uygun olmayan davranışları onlardan beklemektedirler. Bu beklentiler çocuğun gelişimi, davranışları ve duygusal tepkileri konusunda olabilir. Çocuk ana-babasının isteklerine cevap vermeyi başaramadığında, ana babalarda engellenme ve hayal kırıklığı başlar. Çocuklarının fiziksel gereksinimlerini karşılayamaz hatta tamamen ihmal ederler ya da çocuğu istedikleri gibi davranmaya zorlamak için fiziksel ceza uygulayabilirler.

Sosyo-ekonomik düzey: Çeşitli araştırma bulgularına göre örselenmiş çocuk oranının işsiz ve ekonomik durumu elverişsiz olan ailelerde daha yüksek olduğu bilinmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2003 yılı raporunda belirtildiği üzere, çocukların kötü muameleye maruz kaldığı toplumlarda, yoksulluk oranı yüksektir ve bu toplumlarda çocukların korunmasına yönelik çevresel destek sistemleri bulunmamaktadır.

Ferguson ve arkadaşları (1984), Gorbolino (1986) ve Chun (1989) aile içindeki işsizlik ve maddi sıkıntılar gibi stresli yaşantıların anne ve babaların çocuklarına kötü muamele etmelerine yol açabileceğini belirtmişlerdir (Akt: Osofsky, 2004: 482-485).

Krugman, Lenher, Betz ve Freyer (1986) işsizlik oranının artmasıyla istismarın şiddeti ve istismar edilen çocuk sayısının arttığını belirtmişlerdir. 1970-1985 yılları arasında istismarcı babaların % 45'inin işsiz olduğu belirlenmiştir. Morgolis Foran da (1983) işsiz babaların çalışan babalara göre üç kez daha çocuklarını istismar ettikleri sonucuna varmışlardır. Nedeninin de işsiz ya da ekonomik yetersizlik içinde olan ebeveynlerin streslerini çocuklarını örseleyebilecek kadar onlara yansıtmış olmalarından kaynaklandığı belirtilmektedir (Akt: Kars, 1994: 35).

Bu durumda ekonomik yetersizlik aile için en önemli stres faktörü olup, yoksulluk, işsizlik ve borçlanma gibi nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Çoğu zaman iyi beslenememe, yetersiz ev koşulları, sağlıksızlık gibi sorunları da beraberinde getirebilmekte, tüm bu olumsuzluklar, başka bir deyişle, ekonomik ve sosyal stres faktörleri, ana babanın dayanıklılığı ve sabrı üzerinde olumsuz etkiler yaratarak çocuk istismarına neden olabilmektedir.

Ayrıca, ana-babanın eğitim düzeyinin düşük olması, çocuk istismarını ve ihmalini arttıran etmenlerden biri olmaktadır. Örneğin, Bilir ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırmada, annelerin ve babaların eğitim düzeyleri yükseldikçe çocuklarını istismar etme oranlarının düştüğü gözlenmiştir. Hiçbir eğitim almamış anneleri çocuklarını % 36.7, sadece okur-yazar ve ilkokul mezunu annelerin çocuklarını % 35.5, ortaokul ve lise mezunu olan annelerin % 19.8 ve yüksek eğitimli annelerinde % 11.6 oranında çocuklarını istismar ettikleri saptamıştır. Babaların eğitim düzeylerinde de aynı durum gözlenmiş, hiçbir eğitim almayan babaların % 40.7, sadece okur-yazar ya da ilkokul mezunu olanların % 36.1, orta ve lise mezunu olanların % 30.4 ve yüksekokul mezunu babalarında % 16.9'unun çocuklarını istismar ettikleri belirlenmiştir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 51).

Zeytinoğlu ve Kozcu'nun 441 istismar olayını inceledikleri bir araştırmadan elde ettikleri veriler ise, istismar edenlerin eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu, bu kişilerden yalnızca % 24'ünün ortaokul düzeyinin ötesinde eğitim görmüş oldukları tespit edilmiştir (Zeytinoğlu ve Kozcu, 1990: 395). Ancak, "Bu konuyla ilgili yapılan

alışmalar, hep düşük sosyo-ekonomik sınıftan hasta gruplarıyla olduğundan, hatalı olarak istismar grubunun bu gruptan olduğu sonucu çıkarılmıştır. Aynı zamanda daha yüksek gelir grubundan gelenler problemlerini özel hekimler aracılığıyla, daha gizli yollardan özebilmektedirler. İstismar sorunu belirli bir sosyal düzeyde bulunanlara ilişkin bir sorun olmayıp tüm toplumda kişilerin sosyo-ekonomik düzeyi ne olursa olsun görülebilen bir problemdir. Ancak düşük düzeyde eğitim alan..., sık iş değiştiren, sosyal yardım alan ve standart altı evlerde yaşayan anne babalarda daha sık rastlanmaktadır. Böylece, düşük sosyo-ekonomik sınıftan ebeveynler çocuklarını cezalandırmada daha sıklıkla fiziksel yöntemlere başvururlar. Bu istismarın doğrudan bir kanıtı olmamakla birlikte, çoğunlukla bu ikisi birlikte görülür” (Polat, 2001: 384-385).

Yapılan araştırmalarda, genel olarak, şiddetin varolduğu ailelerde sosyo-ekonomik seviyenin düşük olduğu, alt sosyo-ekonomik seviyedeki ailelerin orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelere göre, beş misli daha fazla şiddet içeren davranışlar gösterdikleri tespit edilmiştir (Özgüven, 2001: 298-299).

Türkiye çapında yapılan ve aile içi şiddeti, şiddete uğradığı tespit edilen mağdur ve faillerin özellikleri açısından inceleyen bir araştırmadan elde edilen bulgular, ailenin sosyo-ekonomik özellikleri ile ailede şiddete uğrama oranı arasındaki ilişkiyi şöyle yansıtmaktadır. Bu araştırmada özellikle, aile içi şiddetin mali durum ile doğrudan bağlantılı olduğu ve mali durumun iyileşmesine göre aile içi şiddetin bariz bir şekilde azalma gösterdiği saptanmıştır. Araştırmaya göre; mali durumu yoksulluk derecesinde olan ailelerde şiddet % 46.4, orta derecede olan ailelerde % 11.9. iyi derecede olan ailelerde % 21.3 ve çok iyi derecede olan ailelerde ise % 4.5 olarak saptanmıştır. Ancak üzücü olan durum, ülkemizde her mali seviyedeki aile içinde şiddetin uygulanıyor olmasıdır. Aynı araştırmada, faillerin öğrenim durumlarına göre ortaya çıkan sonuçlar ilginçtir. Buna göre lisans-üstü eğitim hariç okur-yazarlık seviyesi yükseldikçe şiddet eylemleri de artış göstermektedir. Okur yazar olmayanların % 2.6’sı, okur-yazar olmakla birlikte herhangi bir okul bitirmeyenlerin % 1.5’i, İlkokul mezunlarının %24.4’ü, ortaokul mezunlarının % 12.6’sı, lise mezunlarının % 30’u, üniversite mezunlarının % 27.8’i ve lisansüstü eğitim alanların da % 0.7’si fail (şiddet uygulayıcısı) olarak tespit

edilmiştir. Bunlardan ise % 17.8'i kadın iken, % 82.2'sinin erkek olduğu bildirilmektedir. Bu araştırmada aile içinde şiddete uğrayanların özellikleri ise şöyledir: Aile içi şiddete maruz kalanların yerleşim yerlerine göre dağılımına bakıldığında, en yüksek oranı gecekonduda yaşayanlar ile kırsal alanlarda yaşayanların oluşturduğu gözlenmektedir. Buna göre, metropolde yaşayan ve şiddete uğradığı tespit edilenlerin oranı % 23.2, şehir ilçe merkezinde yaşayanların oranı % 22.5, kırsal alanda yaşayanların oranı % 33.3 ve gecekonduda yaşayan ve şiddete uğradığı tespit edilenlerin oranı da % 70 olarak belirlenmiştir. Bu kişilerin öğrenim durumlarına göre dağılımı ise, okur yazar olmayanlar % 60, okur yazar olmakla birlikte bir okul bitirmeyenler % 56.5, ilkokul mezunları % 33.3, ortaokul mezunları % 31.6, lise mezunları % 22.8, üniversite mezunları % 17.8 ve lisans üstü eğitim yapan mağdurlarının oranı ise % 9.3 olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar, tıpkı ailenin ekonomik düzeyinin ölçülmesinden elde edilen bulgulara paralellik gösterir biçimde, okur-yazar olmayanlar ile okur-yazar olupta bir okul bitirmemiş olan düşük eğitim düzeyi almış kişiler arasında şiddete uğrama oranının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu araştırmada boşanmış kişilerin % 63.6 ile aile içide en fazla istismara uğrayan kişiler olduğu saptanmış, mağdurların % 23.6 ile çok çocuklu ailelerden geldiği tespit edilmiştir (Sokullu Akıncı , 2003: 35-41).

Osofsky'e (2004: 482-485) göre, çocukları korumak ve gelişimlerini kolaylaştırmak bir ailenin en temel fonksiyonudur. Aileler, kompozisyonlarına bakılmaksızın, büyümek ve gelişmek zorunda olan çocuklarına dikkat, şefkat ve güvenlik sağlamak zorunda olan kurumlardır. Yoksulluk, işsizlik gibi stabilizeyi bozan durumlar bu süreci tehlikeye sokan risklerdir. İstatistikler, bakıma muhtaç çocukların yaş ortalamasının giderek küçüldüğünü göstermektedir. ABD'de 2002 yılında yuvalarda bakılan 600 bin çocuktan 1/5'i yaşamlarının ilk yıllarında bakımevlerine girdiğini göstermektedir. Bu çocuklar genellikle fakir ortamlardan, aile içi şiddet ve kötü muameleye maruz kalarak gelmişlerdir. Bu veriler, aile içi şiddet ve kötü muameleye uğrama riskinin yeni doğan ve küçük çocukluk döneminden itibaren, bu en savunmasız dönemde bile önemli bir risk haline geldiğinin alarımını vermektedir.

Sonuç olarak, ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük veya kötü oluşuyla çocukların şiddete hatta suça eğilimli olmaları arasındaki ilişki incelendiğinde, bu süreçte daha çok çocuk yetiştirme değerlerinin ve disiplin yöntemlerinin etkili olduğu gözlenmektedir (Korkmaz, 1988: 23). Ancak sosyo-ekonomik düzeyin düşük ya da kötü olması tek başına çocuğa yönelik şiddetin nedeni olmamaktadır. Bu yüzden çocuğa şiddet uygulayanların sosyo-ekonomik özelliklerinin diğer özellikleri ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sosyal izolasyon: Anne ve babanın kısıtlı bir sosyal çevre içinde bulunmaları ve çevreyle uyumsuzluk içinde olmaları ya da içinde bulundukları toplumdan izole yaşamaları çocuğa yönelik istismar ve ihmal oranını arttırmaktadır. Ancak, sosyal izolasyonu (yalıtımı) ortaya çıkan faktörlerin de doğrudan ailenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve ebeveynlerin psikolojik özellikleriyle bağlantılı olduğu unutulmamalıdır.

Evlilikle ilgili problemler, ayrılık ve yalnız tek başına ebeveyn: Aile bireyleri arasındaki güvensiz ya da kaygı verici ilişkilere bağlı olarak beliren stres ortamında ana-babaların çocuklarını istismar ve ihmal riski artmaktadır. Evlilikle ilgili ciddi problemler, eşler arası ilişkilerde yaşanan kopukluk ve aile içi ilişkilerde yaşanan sorunlarla baş edebilme becerisinin gelişmemiş olması aile içinde çocuğa yönelik istismar ve ihmal riskini arttıran faktörler arasında sayılmaktadır. Ayrıca, eşlerin ayrı yaşaması, boşanma ve hiçbir araya gelmeme gibi sebeplerle, tek başına çocuk yetiştiren ve çoğunlukla anneden oluşan ailelerde istismara daha sık rastlanmaktadır. İstismar bu durumda ya ayrılma nedeni olan sebeplere ya da yalnız kalmanın ebeveyne yüklediklerine bağlanabilir.⁽¹⁾

Çocuklukta istismar ve ihmale maruz kalma: Ana-babanın geçmişlerinde istismar deneyimi olması çocuğun istismar ve ihmalinde önemli rol oynayabilir. Yapılan

⁽¹⁾ Şiddete neden olduğu düşünülen evlilikle ilgili problemler için bkz. **Bulut, Işıl**, Genç Anne ve Çocuk İstismarı (1990), **Kulaksızoğlu, Adnan**, Ergenlik Psikolojisi, (1993), **Polat, Oğuz**, Çocuk ve Şiddet (2001), **Walker, E., A.**, “Sexual Victimization and Physical Symptoms in Woman” (1994), **Justice, Blair ve Justice, Rita**, The Abusing Family (1990).

çalışmalar isismarda bulunan ana-babaların çocukluklarında istismara uğradıklarını göstermektedir. “Kanada’daki bazı çocuk refah kurumları, istismarcı ana-babaların % 85’inin kendilerinin de, çocukluklarında istismar edildiğini belirtmektedirler” (Yücel, 1993: 6). Veltkamp ve Miller (1994:11), Grozs, Kepme ve Kelly’e (2000: 11) göre, çocuğun aile içinde istismar ve ihmal edilmesi ile ebeveynlerinin çocukken istismara uğrama biçimleri arasında ilişki vardır. Polat (2000: 11) ise çocuğun aile içinde istismar ve ihmale uğrama riski ile ebeveynlerin çocuklukta veya adölesan dönemlerinde cinsel istismara uğramaları arasında ilişki olduğunu vurgulamaktadır.

Çalışmalarda ebeveynlerin çocuklukta istismar ve ihmale uğraması ile kendi çocuklarına karşı da potansiyel bir şiddet uygulayıcısı haline gelebilmeleri arasında sıkı bir ilişki kurulmaktadır.⁽¹⁾

Ailede çocuk sayısının fazla olması: Ailede çocuk sayısı ve çocuğun yaş sırası ile istismar arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda rastlanmaktadır. Bu konuda gerek ABD’de (Gill, 1970) gerekse kültürlerarası karşılaştırmalı olarak yapılan araştırmalarda (Light, 1973) çok çocuklu ailelerde istismara daha sık rastlandığı belirtilmektedir (Zeytinoğlu ve Kozcu, 1990: 395).

Yapılan bir araştırmaya göre, ailedeki çocuk sayısı ve örselenme durumu arasındaki ilişki incelendiğinde, ailedeki çocuk sayısına göre farklılığın önemli olduğu bulunmuştur. Tek çocuklu ailelerde örselenme oranı daha düşük olup, %24.4 iken, çocuk sayısı arttıkça örselenme oranıda artmaktadır. 2-3 çocuklu ailelerde bu oran %32.6, dörtten fazla çocuğu olan ailelerde ise %35.7’dir (Bilir, 1991: 51).

Bir başka araştırmada ise, ailede çocuk sayısı arttıkça şiddet uygulama oranının arttığı ve ailedeki kişi sayısı 5 ve daha fazla olanlarda, şiddetin çok yüksek oranlarda uygulandığı gözlenmektedir. Bu araştırmaya göre; şiddete iki kişilik ailelerin %15.7’sin de, üç kişilik ailelerin %23.7’sin de, dört kişilik ailelerin %22.6’sın da ve beş kişilik

⁽¹⁾ Daha fazla bilgi için “Aile İçi Şiddet”bölümüne bakınız.

ailelerin %23.6'sın da, altı kişilik ailelerin %27.4'ünde ve yedi kişilik ailelerin de %28'inde rastlandığı tespit edilmiştir (Sokullu Akıncı, 2003: 60).

Ancak söz konusu çalışmalarda, istismar edilen çocuk ile o çocuğun ailede kaçınıcı çocuk olduğu arasında bir ilişki olduğu doğrultusunda kesin sonuçlara rastlanmamaktadır.

Ana-babanın alkol, uyuşturucu veya ilaç bağımlısı olması: İlaç, alkol, uyuşturucu ve uyarıcı kullanımıyla saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalardan elde edilen bulgulara göre; küçük doz alkol kullanımının saldırganlığı azalttığı, ancak doz arttıkça saldırganlığın arttığı ve kullanılan diğer maddelerinde bu konuda alkolün etkilerini taklit ettiği belirtilmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 18).

Erkeğin alkol tüketimi şiddeti tetikleyen başlı başına bir neden olarak değerlendirilebilir. Bir başka deyişle, nedeni ne olursa olsun, normal şartlar altında şiddet uygulamayan ya da ender olarak uygulayan bazı erkekler, alkol alınmasını takiben şiddet davranışı gösterebilmektedir. Alkol alınması sonucu mağdura uygulanan şiddetin türü sözel şiddet ile fiziksel şiddet arasında değişebilmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995: 155).

Alkol, uyuşturucu veya ilaç kullanımının aile içi şiddet olaylarına etkisi, zaman içinde aile içi şiddetin, şiddete maruz kalan kadından çok, saldırgan koca veya çifte bağlı özelliklerin incelenmesiyle daha iyi anlaşılacağı düşüncesine paralel yürütülen araştırmalardan elde edildiği gözlenmektedir. Bu bağlamda, aile içi şiddetle bağlantılı bir değişken olduğu öngörülen uyuşturucu ve alkol tüketiminin etkileri üzerinde yaygın araştırmalar bulunmaktadır. Bu güne kadar yapılan çalışmalarda, alkolün aile içi şiddette önemli bir etken olduğu anlaşılmış, ancak diğer uyuşturucuların aile içi şiddetle bağlantıları tam olarak belirlenebilmiş değildir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 2000: 10).

Ülkemizde aile içi şiddetle ilgili araştırmalardan elde edilen sonuçlar da, alkol ve madde kullanımı ile aile içinde şiddet uygulama ve şiddete uğrama arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Aile içi şiddet faillerinin, kötü alışkanlıkları ve sabıka kayıtlarının olup olmadığını incelemeye yönelik bir araştırmadan elde edilen sonuçlar, aile içinde şiddet uygulayıcılarının %26.7'sinin alkol, %0.4'ünün uyuşturucu madde, %3.7'sinin kumar, %1.5'inin kimyasal madde/ilaç, %7.4'ünün sigara vb. kötü alışkanlıkları ve %5.9'unun da adli sabıkası olduğunu göstermektedir (Sokullu Akıncı, 2003: 40). Bu araştırmada açıkça görüleceği üzere; alkol, uyuşturucu ya da ilaç kullanan kişiler sadece aile üyeleri açısından değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de potansiyel bir şiddet uygulayıcısı olarak değerlendirilebilir.

Yine bir başka araştırmadan elde edilen sonuçlar, alkol kullanımının aile içinde şiddeti arttırıcı bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır (Deveci ve Diğerleri, 2002: 847). Başka bir çalışmadan elde edilen bulgular da aynı şekilde, darp esnasında faillerin %78'inin alkollü olduğunu ortaya koymaktadır (Küçük, 2002: 42).

Başka bir araştırmadan elde edilen veriler, aile bireylerinden birinin alkol bağımlısı olması halinde şiddet eylemlerinin arttığını göstermektedir. Bu araştırmaya göre, orta ve üst gelir diliminde alkol bağımlısı olan erkeklerde şiddet eğiliminin fazla olduğu gözlenirken, alt gelir dilimlerinde, alım gücü yetersizliğinin, içkiyi sürekli ve zarar verici boyutta bir sorun olmaktan alıkoyduğu belirtilmektedir. Bu araştırmada, kadınların içme alışkanlıkları çok zayıf bulunduğundan, alkolün onlar için bir şiddet nedeni oluşturmadığı belirtilmektedir. Ancak çok sınırlı da olsa kadının içki alışkanlığının yoğun olduğu hanelerde şiddetin fazla olacağı beklentisi bu araştırmada ileri sürülen düşüncelerden biri olmaktadır (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995: 193).

Cinsel kimlik ve rol farklılığı: Yapılan araştırmalar ailede başta çocukların, daha sonrada kadınların şiddete maruz kaldıkların göstermektedir. Rittersberger'in de (1998: 129) belirttiği gibi, aile içi şiddet kullanımı kendi nedenlerini büyük ölçüde bir

güç ilişkisi temelinde şekillenen genel toplumsal şiddetten alır. Koca, kendisini, ailede gücün ve iktidarın sahibi olarak görür. Karısı ve çocukları ise kendine bağımlı varlıklar hata, bir anlamda da üzerlerinde her türlü tasarrufta bulunabileceği kendi mülkü olarak algılar. Namus ve benzeri kavramların büyük ölçüde bu anlayış üzerine şekillendiği ortaya çıkıyor. Koca, erkek egemen toplumun genelindeki anlayışa paralel, belli davranış normları oluşturup bir namus çerçevesi çiziyor, kadının ve çocukların bu çerçeve dışına çıkmalarını hoş görmüyor. Bu temelde şiddeti meşrulaştırıyor. Kadınlar ise çoğunlukla bu güç ilişkisini kabul ederek, bir anlamda şiddetin yeniden üretilmesine neden oluyor.

O halde, içinde yaşadığımız kültür tarafından belirlenen cinsel rol kalıpları, aile içinde yaşanan şiddet eylemlerinin kurbanlarını da daha en başından belirlemektedir diyebiliriz. Sümer'in de (1998: 132-133) belirttiği gibi, geleneksel toplum yapılarında erkeğe aktif (saldırgan ve kavgacı) olmak öğretilirken, kızlar daha pasif olmaya, söylenenlere itaat etmeye özendirilmektedir. Kız çocuklar ailede babasına ve erkek kardeşine hizmet etmeye mahkûm bırakılarak ve onların sözünden çıkmaması onaylanarak daha küçük yaşlarda duygusal bir şiddetin içine sürüklenmektedir. Erkek üstünlüğünü hissederek büyüyen kız çocuğu evlenince de adeta babasından ve erkek kardeşlerinden sonra kocasının himayesine girmektedir. Kısaca, kültürlenme sürecinde kadın ve erkeğe ilişkin rol kalıpları ve bu kalıplara bağlı olarak erkeğin şiddeti öğrenişi, kadınınsa şiddeti benimsemesi ve sabredişi geleneksel toplumlarda, şiddetin temelinde, cinsiyete dayalı kadın-erkek rol farklılaşmasının yattığını açıkça göstermektedir. Bunların yanında, eşler arasında önemli yaş, statü ve kültür farklılıklarının bulunması ve aile dışındaki akraba ve komşularla olan ilişkiler gibi nedenler de aile içinde çocuğa yönelik şiddeti artırıcı sosyo-ekonomik ve kültürel risk etmenleri arasında sayılmaktadır.

Kısaca, ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel tüm bu özelliklerin, ailede kriz yaratarak çocuğun istismarına yol açtığı söylenebilir. Bulut'un da (1996: 16) belirttiği gibi, sosyal ve çevresel stres yapıcı faktörler aile içi ilişkileri olumsuz bir şekilde etkileyerek, aile içi şiddetin ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Çalışmalar,

aynı çevrede yaşayanların çocuklarına benzer şekilde davrandıklarını, aynı biçimde istismar ettiklerini göstermektedir

Ana-babaların yukarıda sayılan olumsuz sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerinin yanında olumsuz kişilik yapılarına sahip olmaları, bir başkada deyişle psikolojik bozukluklarının olması aile içinde çocuğa yönelik istismar ve ihmal riskini arttıran nedenler arasında sayılmaktadır. Bu bozuk kişilik özellikleri anne-babaların çocuklarına karşı takındıkları olumsuz tavırların ve daha da ötesi aile içinde çocuğa yönelik şiddet eylemlerinin nedenini oluşturmaktadır. Lynch'in de (1991: 39) belirttiği gibi, istismar ve ihmal riskini arttıran etmenler, gelişimsel sorunlarla ilgidir. İstismar eden ana-babanın özellikleri, bunların yaygın toplumsal sorunları ve ailedeki fiziksel ve ruhsal hastalık oranının yüksekliği çocuğun gelişimini tehlikeye atar. Bulut (1996: 17), bu durumu, ailenin iç dinamiğinden kaynaklanan sorunlar olarak görmekte ve bunları çocuk istismarına neden olan iç stres faktörleri olarak tanımlamaktadır. Bu faktörleri sırasıyla; ana-babanın kişilik yapısı, çocuğun özellikleri ve çevrenin çocuktan aşırı beklentiye girmesi şeklinde belirlemektedir. Buna göre; ana-babanın fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkları, kişilik bozuklukları birbirleriyle ve çevre ile olan ilişkilerini etkilemektedir.

Çocuğun istismar ve ihmal edilmesine neden olan olumsuz kişilik özellikleri bir yandan olumsuz sosyo-kültürel ve ekonomik yetersizliklerin (işsizlik, yoksulluk vb. gibi) bir sonucu olarak belirirken, diğer taraftan doğrudan anne babanın olumsuz ya da bozuk bir psikolojiye sahip olması ile de ilgili olmaktadır. Buna göre; ebeveynlerde özgün kişilik bozuklukları, öz saygı düşüklüğü, eleştirel olma, yetersizlik ve yetersizlik duyguları içinde olma, kendilerini değersiz ve sevilmeyen kişiler olarak algılamaları, çocuktan gelişimi, davranışları ve duygusal tepkileri bakımından gerçek dışı beklentilerde bulunma, zayıf annelik ve babalık duyguna sahip olma, mental yönden zayıf olma, saldırgan olma, ego zayıflığı, esnek olmayan ve sıcaklıktan yoksun bir karakter sergileme, depresyon, bağımlılık, benmerkezcilik, çocuğa yakınlık kuramama, kronik kızgınlık, psikozlar, düşük tolerans, çocuğu yadsıma (istememe), çocuğa karşı kendi geçmişinden kaynaklanan düşmanlık duygusu besleme, eşlerin birbirlerine karşı

düşmanca duyguları, karakter bozukluğu, kimlik problemleri, mükemmeliyetçilik, çocuğu ihtiyacı olan ilgi, sevgi ve şevkatten mahrum bırakma, aşırı otoriter olma, aşırı korkutucu ve cezalandırıcı olma, cinsel sorunlar, ilişki problemleri, güvenmede yetersizlik, fizyolojik ve fiziksel gerginlikler, anne ve babanın öğrenme güçlükleri, diğer insanlarla ilişki kurmada zorlanma, düşüncesizce ve tahrik edici boyutta davranışlar, hükmetme eğilimi olan ve değişime direnen, üvey olma, benlik saygılarında düşüklük, çocukken cinsel istismara uğramış olma, çocukken istismar ve ihmal edilmiş olma, sorumluluk ve adalet duygularının gelişmemiş olması, parçalanmış bir aileden gelme, krizle başa çıkmada veya kendi duyguları ve çatışmaları ele almada olgunlaşmamış olma, çocuğun yaşına uygun olmayan disiplin yöntemleri uygulama, yalnızlık, aile ve arkadaşlarıyla problemleri olma, depresif bozukluklar ve psikotik bozukluklar.⁽¹⁾

Çocuğun istismar ve ihmal edildiği evlerde yapılan gözlemler ailelerin bazı ortak özellikleri olduğunu göstermektedir. Örneğin Spinetta (1980) tarafından Kanada’da bu tür ailerin %70’inin yoksulluk sınırı altında yaşadığı tespit edilmiştir. Orta gelirli ailelerde de istismar ve ihmale rastlanırken, varlıklı ailelerde bu olayın daha gizli kalabildiği görülmüştür. İstismar eden annelerin genellikle akraba ve komşu desteğinden yoksun, kocasıyla ilişkisi bozuk, annelik ve eş sorumluluğunu taşıyacak olgunluğa erişmemiş, ruhsal bunalım içinde kadınlar olduğu görülmüştür. Bu annelerin %5’in de ruhsal bunalımlar, %10-20’sinde de ağır kişilik bozuklukları saptanmıştır (Akt: Yörükoğlu, 1984: 78-79).

Aile içinde çocuğa yönelik şiddet olgusu, sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik etkenlerin hep birlikte etkili olduğu bir olumsuzluk olarak

⁽¹⁾ Aile içinde çocuğa yönelik şiddete kaynaklık ettiği düşünülen olumsuz kişilik özellikleri için bkz. Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları, (2000), **Polat, Oğuz**, Çocuk ve Şiddet (2001), **Özsan, Muharrem**, “Çocuk Suçlarında Aile ve Anne-Baba İlişkilerinin Rolü”, (1990), **Veltkamp, Miller**, Clinical Handbook Of Child Abuse And Neglect, (1994), **Gros ve Diğerleri**, Height And Weight As A Reflection Of Nutritional Situation Of School-Aged Children Working And Living In The Streets Of Jakarta (1996), **Justice, Blair ve Justice, Rita**, The Abusing Family (1990), **Arıkan, Çiğdem**, “Ailede Çocuğa Yönelik Şiddet” (1988), **Sandalcı, Fatma**, “Çocuğa Yönelik Fiziksel, Duygusal Ve Cinsel İstismar” (1999), **Polat, Oğuz**, Çocukta Dayaa Hayır (1997), Kavaklı ve Diğerleri “Hırpalanmış Çocuk Sendromu”, 1(1995), **Bulut, Işıl**, Genç Anne Ve Çocuk İstismarı (1996), **Savi, Firdevs**, “Ergenlerde Duygusal İstismar İle Benlik Algısı ve Genel Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki”, (1999).

değerlendirilirken, bu konuda yapılan araştırmaların gerçek durumu tam anlamı ile yansıtmadığı, elde edilen verilerin buz dağının sadece görünen kısmına ilişkin veriler olduğu sürekli vurgulanmaktadır. Bu nedenle ailede çocuğa yönelik şiddetin gizli kalma ya da erken dönemde tespit edilerek vahim sonuçlarını önlemeye yönelik müdahalelerle azaltılabileceği inancı taşıyan çalışmalarada rastlamaktadır. Kepme ve arkadaşlarının Colorado Üniversitesinde gebelik sonrası kliniklere gelen bin anne üzerinde yürüttükleri çalışmaları buna örnek olarak verilebilir. Bu çalışmanın amacı; eğer bebeklerini döven (şiddet uygulayan) anne babalar erken evrelerde belirlenirse acının çoğundan kaçınılabilir şeklindeydi. Nitekim araştırmada anneler deney ve kontrol grubu olarak ikiye ayrılmış, deney grubunda yer alan anneler araştırma süresince her hafta ziyaret edilerek sürekli yardım almışlardır. Sonuçlara göre, yardımda bulunan annelerin hiç biri çocuklarına saldırmamış, fakat kontrol grubundaki (yardımda bulunulmayan) anneler tarafından ise üç çocuğun dövüldüğü ve hatta birinin öldürüldüğü tespit edilmiştir. Bu araştırmaya bağlı olarak gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise üç Amerikan doktoru Schreider, Helfer ve Pollock, dövme potansiyeli olan anne ve babaları tahmin edecek kusursuz bir anket geliştirmeye çalışmışlardır. Yukarıda belirtilen her iki araştırmada da, bu anne babalarla iletişim kurulurken bazı zorluklarla karşılaşıldığı belirtilmektedir. Davranış biçimi sözlü iletişimden önemli olduğunda ebeveynlerin kişiliklerinin, gelişimlerinin erken bir evresinde bir takım engellemelerle karşılaştığı ve gelişimlerinin durduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle kendi kimliğine karşı tutarlı bir sezgiye sahip olmayan bu kişilerin sağlam bir kimlik geliştiremedikleri ve istedikleri gibi bir anne baba olamadıkları tespit edilmiştir. Araştırmacıların ifadelerine göre, kendi kimlikleri hakkında tutarlı düşünceler geliştiremeyen bu anne babalar, diğer insanların kendilerini gördüğü yoldan bir imaj kazanmaya çalışırlar. Bu kişiler sosyal yönden özellikle bir ebeveyn olarak başarılı olmak ister ve bazen akıllı, sevgi dolu bir ebeveyn gibi davranırlar. Ancak kendindeki bu kavram çok zayıftır ve bu kişi büyük bir hızla şiddetçi bir ebeveyne dönüşebilir. Kim olduğu, kim olmak istediği ile ilgili farklı fikirlerden oluşan bir koleksiyona sahiptirler, fakat olgun bir insan olarak kendileri ile

ilgili net bir izlenime sahip değildirler. Bu kişilerin anne ve babalarının onları sürekli çocuk olarak yetersizlikleri için azarladıklarını düşündüğünüzde, bu ebeveynlerin başarılı bir şekilde bir şeyler yapmak için kendi yeteneklerine hiç güvenmedikleri, bu kişilerin anne babaları kıskanç olduğu ve onları kapalı tutmak istediği için, hatta kendi arkadaşlarını seçmelerine bile izin verilmediği, yeni arkadaşların açıkça yasaklandığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, her iki araştırmadan elde edilen veriler, gelişimlerinin her hangi bir aşamasında engellenmiş bireylerin yaşamlarının ileriki dönemlerinde bu engellemelerden olumsuz bir şekilde etkilendiklerinin bir takım davranışlarından gözlenebileceği ve anne-babalık davranışlarının da bunlardan sadece bir tanesi olduğu şeklindedir. Diğer taraftan, potansiyel şiddet uygulayıcısı olabileceği tahmin edilen ebeveynlere erken müdahaleler yoluyla söz konusu olumsuzlukların azaltılabileceğide bu araştırmalardan elde edilen diğer sonuçlar arasında değerlendirilebilir (Renvoize, 1975, 173- 195).

Yukarıda sıraladığımız bu durumlara paralel olarak diyebiliriz ki; çevre ile iyi ilişkiler kuramama, gerek ekonomik, gerekse sosyal açıdan dışlanma ailenin ekonomik ve sosyal ilişkilerinden ve kişilik yapısından kaynaklanmaktadır. Çocuğunu istismar eden ana-babanın fiziksel ve ruhsal sağlığının bozuk olduğu, toplumsal açıdan dışlandığı, antisosyal davranışlar içinde bulunduğu şeklinde bulgular vardır. Erken ana-babalık ve duygusal olarak yetişkinliğe ulaşmamış olmanın çocuk ile duygusal ilişki kurmada güçlük yarattığı bilinmektedir. Ayrıca çiftlerden birinin alkol veya uyuşturucu bağımlısı olması, suç işleyip hapse girmesi, aile üyelerinden birinin kronik rahatsızlığı veya ölümü aile içinde kriz yaratarak çocuğun istismar edilme riskini arttıran faktörlerdir. Lynch (1991) bu sorunların ana-babayı aşırı duyarlı hale getirdiğini, dayanıklılığını azalttığını belirtmektedir (Bulut, 1996: 17).

Sonuç olarak, çocuğa karşı şiddet başvuran ebeveynlerin özelliklerine bakıldığında (Tuna ve Diğerleri, 2000: 69);

- Kendilerinin de çocukluklarında şiddete uğradığı,
- Ebeveynlerin birbirlerine yönelik şiddet davranışlarına sıklıkla başvurduğu,

- Şiddetin aile içinde (özellikle duygusal, fiziksel ve sözel) bir iletişim aracı olarak kullanıldığı,
- Aile üyelerinin şiddet seanslarına tanık olduğu evlilik sorunlarının varolduğu,
- Çocuk yetiştiremeye ve geliştirmeye ilişkin bilgilerin yetersiz olduğu, kendini kontrol edebime becerisi gelişmemiş oluğu,
- Otokontrolleri zayıf, çocuk-yetişkin arasındaki farkı ayırt edemedikleri,
- Ebeveyn rol ve sorumluluklarını yerine getiremeyi bilmedikleri,
- Genellikle eğitimsiz ya da az eğitilmiş oldukları,
- Erken evlendikleri,
- Çok sayıda çocuğa sahip oldukları,
- Genellikle geniş ailelerden geldikleri ve
- Sosyal çevrelerinin dar olduğu gözlenmektedir.

8. 8. Çocuğun İstismarına Katkıda Bulunan Özellikleri

Çocuk istismarında, ana-babanın sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik özellikleri kadar, çocuğun bireysel özellikleri ve kişilik yapısı da etkili olmaktadır.

Yıldırım'ın da (2002: 39) belirttiği gibi, toplumsal normlara göre meşru bir ortamda ve geniş sosyo-ekonomik koşullarda yetişen çocuklar gelecek hayatlarında ruh sağlığı yerinde ve başarılı bireyler olabilirler. Çünkü insan psikolojisinin ilk süreçleri aile ortamında anne baba model alınarak biçimlenmeye başlar. Öğrenme kabiliyeti, hafıza inşası, kavrama gücü, konuşma ve lisan bu kişilik gelişme süreçlerinden sadece birkaçıdır.

Bireyin kişiliğinin gelişiminde içinde büyüdüğü aile ortamı önemli rol oynar. Bu süreçte temel güven duygusunun gelişmesi ve çocuğun kendisini özerk bir birey olarak kabul etmesi Bulut'un da (1996: 19) işaret ettiği üzere, aile ve birinci derecede de çocuğun anne ile kurduğu ilişkilerin niteliğine bağlı olmaktadır. Ancak, çocuğun

yetiştirilmesinde oldukça önemli görevler yüklenen ebeveynlerin bu görevleri yerine getirirken bazen bilinçli ya da bilinçsizce çocuklarına zarar vermeleri mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda anne ve babanın öncelikle, anne ve babalık rolünü ne kadar benimsediği, diğer taraftan çocuğu/çocuklarını nasıl gördüğü ve algıladığı çocuğa yönelik vereceği tepkilerde, göstereceği tutum ve davranışlarda belirleyici olmaktadır. İşte bu noktada çocuğun sahip olduğu bir takım özellikler, ebeveynin sahip olduğu olumsuz kişilik özellikleriyle ve ortamın sosyo-kültürel ve ekonomik nitelikleriyle etkileşerek, onun aile içinde şiddete maruz kalma riskini arttırmaktadır.

Yapılan birçok araştırma sonucundan elde edilen veriler, çocuğun aile içinde şiddete maruz kalma olasılığını arttırdığı düşünülen şu özellikleri üzerinde birleşmektedir.⁽¹⁾

Çocuğun fiziksel veya zihinsel engelli olması: Fiziksel ve zihinsel engelli çocuklar, zeka geriliği (mental retardasyonu) olanlar, özellikle güç eğitilebilir olanlar, konjenital anomaliler (yani doğuştan kusurlu olanlar), ağır ya da kronik hastalığı olanlar, kekeme çocuklar, geceleri altına idrar kaçıran çocuklar (enürezis), hiperaktif çocuklar, prematüreler ve normal doğum kilosundan daha düşük ağırlıkta doğanlar olarak belirlenmekte ve bu çocukların daha fazla istismara hedef oldukları bildirilmektedir. Kısaca, prematüre olarak dünyaya gelenler, fiziksel ve mental açıdan hasta ve özürlü olanlar bu gruba girmektedir. Zaten aşırı duyarlı olan ve titiz bir bakımı gerektiren bu çocukların kolayca istismar edildikleri gözlenmektedir. Çünkü bu özelliklere sahip çocuklar davranışlarını annenin beklentilerine uygun bir şekilde koordine edememektedirler. Yapılan bir araştırmada, zihinsel ya da bedensel özürlü olduğu için çocuklarını istismar eden ebeveynlerin oranı % 1.6 iken, istismar edilmeyen çocukların oranı ise % 0.8 olarak tespit edilmiştir (Browne, 1991: 299).

⁽¹⁾ Çocuğun şiddete uğramasına neden olan özellikleri için bkz. **Browne, Kevin**, “Aile İçinde Çocuk İstismarının Anlaşılması ve Sağaltımı” (1991), “Çocuk İstismarını Önceden Kestirme” (1991), **Arıkan, Çiğdem**, “Ailede Çocuğa Yönelik Şiddet”, (1988), **Bilir ve Diğerleri**, “4-12 Yaşları Arasında 16.000 Çocukta Örselenme Durumları İle İlgili Bir İnceleme” (1991), **Aral, Nermin**, “Ailede Ana-Baba Tutumları” (1991).

Uzmanların Türkiye’de çocuk istismarının nedenleri ile ilgili yanıtları incelendiğinde ise, bunların % 16.67’sinin, istismar edilen çocukların çeşitli bedensel hasar belirtileri gösterdiklerini, % 16’sının ise, istismara uğrayan çocukların zihinsel gelişimde ya da dil gelişiminde geri kaldıklarını belirttiklerini görüyoruz (Zeytinoğlu, 1991: 158).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çerçevesinde hazırlanan Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda belirtildiği üzere (2001: 30-36), ülkemizde kesin olarak bilinmemekle beraber, dünyadaki oranlara dayanarak 7.5 milyon özürlü bireyin bulunduğu ve bunların 3 milyonunun çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Yapılan çalışmalara göre, özürlü çocuklar istismar ve ihmale en çok uğrayan gruptur. Bu grup içerisinde ise özellikle zihinsel engellilerin istismar ve ihmale daha fazla maruz kaldığı belirtilmektedir. Ancak, ülkemizde özürlü çocuk sayısını kesin olarak belirten sayısal veriler yoktur. Bu nedenle, istismar ve ihmale uğrama ile çocuğun zihinsel ya da bedensel özürlü olması arasında kurulan ilişkinin daha çok, yapılan küçük çaplı araştırma sonuçlarına ve gözlemlere dayandırıldığı söylenebilir.

Çocuğun istenmeyen bir zamanda doğmuş olması ya da gayrimeşru olması: Yapılan araştırmalar, toplumsal normlara aykırı olan ilişkiler sonucunda dünyaya gelen çocukların, toplumca reddedilen ve bu nedenle ciddi sorunlarla yüzleşerek büyümek zorunda kalan çocuklar olduğunu ve daha fazla istismara maruz kaldıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmalar, gayrimeşru ilişkilerin ürünü olan bu çocukların toplum tarafından dışlanan, eğitim, sağlık ve sosyal çevre edinme koşullarından yeterince faydalanamayan çocuklar olduğunu ortaya koyarken, bu engellemelerin onların toplumsal bir varlık olma ve toplumla bütünleşme motivasyonlarını düşürdüğünü ve gelecekte başarısız bireyler olduklarını göstermektedir (Yıldırım, 2002: 38-39). Karşılaştırmalı araştırmalar sonucu, uygun olmayan çevrelerde yetişen çocukların uygun çevrelerde yetişen çocuklara oranla gelişmelerinin % 10-12 oranında gerilik gösterdiği saptamıştır (Özdoğan, 2000: 52).

Ülkemizde özellikle yetiştirme yurtlarında kalan ailesiz çocuklarla kendi aileleri yanında yaşama şansını yakalamış çocukların zihinsel ve psiko-sosyal gelişimini karşılaştırmaya yönelik yapılan bir çalışmada da gösterildiği üzere, aileli çocukların ailesiz çocuklara göre zihinsel ve psiko-sosyal gelişim açısından daha önde oldukları tespit edilmiştir (Özdoğan, 2000: 53).

Kısaca, araştırmalar, istenmeyen zamanlarda ve gayri resmi ilişkilerden doğan çocukların içinde bulundukları koşullar nedeniyle, diğer çocuklara göre daha fazla istismar ve ihmale maruz kaldıklarını göstermektedir. Çocuk açısından istenmeyen, başka bir deyişle uygun olmayan bir zamanda ve meşru olmayan bir ilişkiden dünyaya gelmek ve bunun sonucu toplumsal bir takım engellemelere takılmak, ebeveynler açısından ise annelik ve eş olma rolüne hazır olmama gibi durumların varlığı, çocuğu algılamada yaşanan anormalliklerle birleşince çocuğa yönelik istismar bu olumsuz gelişmelerin kaçınılmaz bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır diyebiliriz.

Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'nda belirtildiği üzere (Mian, 2004: 15), şiddet için tanımlanmış risk faktörlerine bakıldığında, çocuklar için belirleyici olan faktörlerin öncelikle yaş ve cinsiyet olduğu belirtilmektedir. Şimdi bu faktörlerle, aile içinde çocuğa yönelik istismar türleri arasında ki ilişkiye bakalım.

Çocuğun yaşı: Yapılan araştırmalar, aile içinde çocuğun istismara uğrama olasılığı ile yaşı arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'nda belirtildiği üzere; küçük çocuklar fiziksel istismara, daha büyük, özellikle, kız çocuklar da cinsel istismara maruz kalmaktadır (Mian, 2004: 15). Buna göre, fiziksel örselenmenin büyük bir kısmı bebeklerde ve okul öncesi çağı çocuklarında görülmektedir. Fiziksel olarak örselenen tüm çocukların yaklaşık üçte ikisi (3/2) üç yaşından küçük çocuklardır. Gill (1970), tarafından gözden geçirilen araştırmalarda da, istismar edilen çocuklarının çoğunun daha küçük yaşta olduğu görülmüştür. Amerika'da Çocuk İstismarını Önleme Milli Komitesi tarafından yayınlanan bir raporda (1976), istismar edilen çocukların % 74'ünün beş yaşın altında oldukları bildirilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) Raporu'na göre, çocuk

istismarının öldürücü boyutta olduğu en yüksek yaş grubu 0-4 yaş grubu ve dünyada 2000 yılı içinde yaklaşık 57 bin çocuğun öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Evden kaçan ergenlerin (adölesanların) geçmişine bakıldığında, ev çevresinden kaçmayı başarana kadar yıllarca fiziksel olarak örselendikleri görülmektedir.

Cinsel örselenme ise her yaştaki kız ve erkek çocuklarda görülebilir, fakat okul çağı ve ergen grubu kız çocuklarında daha sıklıkla görülmektedir. İhmal ve duygusal örselenme ise her yaşta görülebilmektedir.

Yapılan bir araştırmada, çocukların yaş gruplarına göre fiziksel ve duygusal örselenme durumu incelendiğinde, yaş grupları arasındaki farklılık önemli olup yaş büyüdükçe örselenmenin azaldığı görülmüştür. Bu araştırmada, 4-6 yaş grubu çocuklarda örselenme oranı %40.7 iken, 7-10 yaş grubunda %33.5, 11-12 yaş grubunda ise %25.8 olarak tespit edilmiştir (Bilir ve Arkadaşları, 1991: 49).

Bir başka araştırmada ise, en küçük (0-3) yaş grubundaki çocuklar hariç olmak üzere, her yaş grubunun istismara birbirine yakın oranlarda hedef oldukları bulunmuştur. İstismar edilen çocukların yalnızca %4'ünün 0-3 yaşları arasında olduğu ve bu çocukların büyük çoğunluğunun (%76) ise anneleri tarafından istismar edildikleri bildirilmektedir. Onaltı yaşına kadar hem anne hem baba tarafından girişilen istismar yoğun iken, 16-18 yaşları arasındaki çocuklar daha çok anababaları dışındaki yetişkinler tarafından istismar edildikleri gözlenmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bir başka sonuç ise, anababa tarafından girişilen fiziksel çocuk istismarının çocuğun yaşına paralel olarak azaldığı, başkaları tarafından girişilenlerin ise arttığı bulunmuştur (Zeytinoğlu ve Kozcu, 1990: 397-398).

Araştırmalarda, istismar edilen çocukların yaşları ile istismara uğrama sıklıkları arasında yapılan incelemelerde farklı sonuçlara ulaşıldığını görmekteyiz. Bu araştırmalardan bir kısmında 0-3 yaş diliminde yer alan çocukların daha çok istismar edildiği belirtilirken, bir kısmında ise daha az istismara uğradıklarının tespit edildiği gözlenmektedir.

Araştırmalarda 0-3 yaş grubu çocukların aile içinde, özellikle anneleri tarafından istismara daha çok maruz kalmalarının gerekçesi, bu yaş diliminde yer alan çocukların günün büyük bir bölümünü anneleriyle geçirmeleri gösterilmektedir. Araştırmalara göre örselenen çocukların üçte ikisi (3/2) okul çağı öncesi çocuklardır. Bu çocuklar savunmasızdırlar, isteklerini, dertlerini kolayca dile getiremezler, ev ortamından uzaklaşmayı kolayca başaramazlar sürekli örseleyici anne-baba ile beraberdirler. Okul çağı çocukları ise (7 yaşından büyük çocuklar), okula başladıktan sonra, ikinci bir yakın sosyal çevreleri olmakta, ev ortamından uzaklaşabilmekte, örseleyici anne ve baba ile daha az birlikte olmaktadır.

En küçük yaştaki çocukların ender olarak istismar edimelerine gerekçe olarak ise, Türkiye’de anababaların büyük çoğunluğunun küçük çocuklarına fazla disiplin uygulamaksızın daha çok hoş görüyle yaklaşmaları gösterilmektedir. Yaş ilerledikçe, özellikle ilköğretim çağına çocuklara yönelik beklentilerde oldukça ani bir artış görülür. Kalabalık sınıflar, eğitimde kullanılan didaktik yöntemler ve verilen yüklü miktarlardaki ödevler, okul çocuğunun hayatını birden bire değiştirir. Bu değişimler ve artan beklentilere uyum sağlayamama, ceza ile sonuçlanması mümkün olan davranış problemlerinin de artmasına yol açar.

Gelles (1980: 58) ise, çalışmalarında, fiziksel şiddet ve yaş arasında “U” ilişkisinden sözeder. Ona göre, pek çoğu doğum ve üç yaşına kadar olan dönemde meydana gelen şiddet çocuğun yaşı büyüdükçe azalmakta buna karşılık 12-16 yaş arasında tekrar yükselmektedir. Örneğin, Yörükoğlu’nun, gençlerin bakış açısından kuşaklar çatışmasını incelediği “Gençler ve Yetişkinler, Kuşaklar Çatışması” adlı çalışmasında ulaştığı sonuç, ergenlik döneminde aile içinde yaşanan şiddet olaylarının arttığı, bu durumun da büyük oranda gençlerin kişilik oluşturma çabalarının ürünü olduğu şeklindedir. Yörükoğlu, buna birde aile baskısının eklenmesi ile sorunun iyice büyüdüğünü belirtmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 32-33).

Çocuğun aile içinde istismara uğraması ile yaşı arasındaki ilişkiyi inceleyen bu araştırmalarda, Janzen ve Harris’e (1986) göre, dikkat edilmesi gereken nokta, etkili

olan şeyin tek başına yaş olmaktan ziyade, o yaşı gerektirdiği davranışların taşıdığı istismar riski olduğudur. Bu nedenle istismarın her yaşta ve her cinsten çocuk için söz konusu olduğunu belirten yazarlar da vardır (Akt: Bulut, 1996: 35).

Çocuğun cinsiyeti: Çocukların aile içinde şiddete uğramaları ile ilgili araştırmalardan elde edilen veriler, bu süreçte, çocuğun cinsiyetinin de etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, çocuğun cinsiyeti aile içinde, hem şiddete uğrama oranını ve hem de uğrayacağı şiddetin türünü belirleyen bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Kızlar ve erkeklerin eşit olarak risk altında olduğunu düşünenlerin yanında genelde çalışmalar fiziksel istismar açısından kızlarla erkek çocuklar arasında farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum kişisel ve kültürel nedenlerden kaynaklanabilmektedir” (Polat, 2001: 151). Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu’ndan elde edilen veriler, dövme ve fiziksel istismara erkek çocuklarda, cinsel istismara sıklıkla kız çocuklarında ve yeni doğan cinayetlerine de yine daha çok kız çocuklarında rastlandığını ortaya koymaktadır (Tercan, 2004: 15).

Konu ülkemiz açısından değerlendirildiğinde yine farklı sonuçlarla karşılaşmaktadır. Türkiye’deki gözlem ve araştırmalar, özellikle geleneksel aile düzeninin de fiziksel cezaya başvurulduğunu, ancak kız ve erkek çocukların aynı oranda istismara uğramadığını göstermektedir.

Zeytinoğlu ve Kozcu (1991: 396) tarafından yapılan bir araştırmadan elde edilen veriler, Türkiye’de erkek çocukların daha fazla istismar edildiğini göstermekte ve bu durum kız ve erkek çocukların farklı değerler bağlamında toplumsallaşmasıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Buna göre, kız çocuklardan hemen her yaşta ilişkilerinde yumuşak, itaatkâr ve pasif davranışlar beklenirken, erkek çocuklardan akran ilişkilerinde atak, saldırgan ve aktif olmaları, ancak ana babaya karşı itaatkâr ve pasif davranışlar sergilemeleri beklenmektedir. Böylece, erkek çocukların daha sık ve şiddetli bir biçimde cezalandırılmaları bu beklentilere uymanın yarattığı çelişkilere bağlanmaktadır.

“Kitle İletişim Araçlarında Çocuk İstismarı Ve İhmali”nin incelendiği bir başka araştırmada, yazılı basın açısından, ihmal türlerinin yaş ve cinsiyet bakımından dağılımına bakıldığında ise, 0-6 yaş grubunda kız çocukların erkek çocuklardan daha fazla aile içinde ihmale uğradığı, istismara hedef olan grubun ise 7-12 yaş olduğu ve bunu 13-18 yaş grubunun izlediği, istismara uğrayan çocuklar içinde de kız çocukların daha fazla olduğu görülmektedir (Atauz, 1991: 236-238).

Yapılan bir başka araştırmada da benzer sonuçlara rastlanmakta, örselenme durumunun cinsiyet gruplarına göre farklılığı incelendiğinde, farklılığın önemli olup, örselenmenin kız çocuklarında daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bu oran kızlarda % 34.6, erkeklerde ise %32.5’dir. Çeşitli kaynaklarda erkek çocukların istismar edilme %sinin daha yüksek olduğu belirtilse de, bu araştırmada istimar oranı kız çocuklarda daha fazla bulunmuştur. Bunun nedeni, genellikle ülkemizde erkek çocuklarına daha fazla değer verilmesi olarak düşünülebilir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 50). Ayrıca, kırsal kesimde kızlara erkek çocuklarına göre daha fazla sorumluluk yüklenmesi ve ailenin kız çocuklardan ev işleri, tarlada çalışma ve çocuk bakımı gibi işlerde daha fazla beklentiye girmesi kırsal kesimde kız çocuklarına yönelik istismarın fazlalığının gerekçesi olarak gösterilebilir. Ancak bu durumun kentsel yaşam koşullarına yansıyan biçimi de göz ardı edilmemelidir. Nitekim kentlerde, düşük sosyo-ekonomik koşullarda yaşayan kız çocuklarının, kent koşullarının getirdiği bir takım olumsuzluklara paralel erken yaşlarda ev içinde, ya da ekonomik gerekçelerle ev dışında ağır sorumluluklar altına girdiği gözlenmektedir. Bu durumda, aile içinde gözlenen çocuk emeği istismarı aile içinde çocuğa yönelik istismar ve ihmalin karşılaşılan bir diğer biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Aile içinde çocuk emeği istismarı” denildiğinde ev işlerine koşturulan, özellikle kız çocuklar akla gelmektedir. Ev işleri arasında temizlik yapmak, çamaşır, bulaşık yıkamak, küçük çocuklarla, yaşlı ve bakıma muhtaç hastalara bakmak, yemek pişirmek, eve yakacak, su taşımak gibi işler yer almaktadır. Bunları kendi evlerinde ve başkalarının evlerinde çalışan çocuklar olarak ayırtetmek mümkündür. Devlet İstatistik Enstitüsünün 1994 yılı Ekim ayında 6-14 yaş grubu çalışan çocuklar konusunda yaptığı

araştırmaya göre, kentsel kesimde çalışan kız çocuklarının çoğunluğu, kendi evlerinde evişleri yapanlardır. Araştırmada kendi evlerinde evişlerinde çalışan kız çocuklarının erkek çocuklardan daha fazla oranda olduğu görülmüştür. Bu bulgu cinsiyetçi ayrımın daha küçük yaşlarda başladığının en büyük göstergesi olmaktadır. Başkalarının yanında ev işleri yapan kız çocukları hakkında ise hiçbir istatistik bulunmamaktadır. “Evişlerinde çalışmanın” açık bir tanımının olmayışı ve bazı araştırmacıların bu kategoriye yalnızca “kendi ailesi içinde çalışma” olarak değerlendirmesi sonucu evişlerindeki çocuk emeği istatistiklerle bile saptanamamaktadır (Küntay ve Diğerleri, 2000: 520).

Çocuğun cinsiyeti ile uğradığı şiddetin türü arasında ilişki kurmaya çalışan araştırmalara baktığımızda, fiziksel istismar ve ihmal olgularında olduğu gibi cinsel istismara uğrama oranının kız çocuklarında daha fazla olduğu görülmektedir. Dünya Şiddet ve Sağlık Raporun’dan elde edilen veriler, dövme ve fiziksel istismara erkek çocuklarda, cinsel istismara sıklıkla kız çocuklarında rastlandığını ortaya koymaktadır (Mian, 2004: 15). Bazı araştırmalarda, özellikle cinsel istismara kızlarda erkeklerden üç kat daha fazla rastlandığı belirtilmektedir (Kara ve Diğerleri, 2004: 140-141). Örneğin, uluslar arası boyutta çocuk cinsel istismarının yaygınlığına ilişkin eski ve yeni araştırmalar (anket ve ömülakat sorularına yetişkinler tarafından verilen yanıtlar yoluyla elde edilen bilgiler), kadın katılımcıların %10-40’ının ve erkek katılımcıların ise %5-20’sinin çocukluk ya da ergenlik döneminde en az bir kez çocuk cinsel istismarı deneyimi geçirmiş olduğunu göstermektedir (Kutchinsky, 1991: 203). Oates (1999: 107) tarafından, cinsel istismara uğramış 46 çocuk üzerinde yapılan bir başka çalışmada da bu çocuklardan 34’ünün kız ve 12’sinin erkek çocuk olduğu tespit edilmiştir.

Kanada’da 1984 yılında oluşturulan Bergley Komitesi çocuk ve gençlere karşı cinsel saldırılarla ilgili hazırladıkları bir raporda kadınların %34’ünün, erkeklerin ise %13’ünün 18 yaşına gelmeden bir ya da birden fazla istenmeyen cinsel eylemlerin kurbanı olduğunu bildirmiştir. Keating ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada ise cinsel saldırılarının tümünün erkekler tarafından, %50’sinin ev içinde ve genellikle

fiziksel şiddet uygulanarak işlendiği belirtilmiştir. Türkiye’de ise Yüksel tarafından bir çalışmada 1986-92 yıllarında 31 ensest olgusu saptanmıştır. olguların 20’si baba, 4’ü ağabey tarafından gerçekleştirilmiştir. 1989-91 yıllarında Biçer ve diğerleri tarafından yapılan bir çalışmada da cinsel saldırıya uğrayanların büyük oranda %60.24 olarak 16-18 yaş grubundaki kişiler olduğu belirtilmiştir (Küntay ve Diğerleri, 2000: 538).

Çocuğun davranışı: Çocuklara yönelik şiddet kullanımında şiddetin nedeninin genellikle çocuğun davranışı olduğu belirtilmektedir. Anne-baba ve çocuklar arasındaki şiddeti, çocukların davranış şekilleri ile ilişkilendirmeye çalışan bir araştırmadan elde edilen sonuçlar, çocukların %54.7’sinin “söz dinlememe” ve “saygısızlık” nedeniyle aile içinde en fazla şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Bunu %15.3 ile “sevgisizlik” ve “iletişim kopukluğu, %14.5 ile de “çocukların karşılanamayan yüksek istekleri” izlemektedir (Rittersberger, 1998: 128).

Browne’a (1991: 301-302) göre, çocuk istismarı ve diğer aile içi şiddet biçimleri ile sonuçlanan durumsal stres etmenlerinin ortaya çıkmasına ailedeki etkileşimsel ilişkiler aracılık eder ve buna temel oluşturur. Browne, yüksek ve düşük riskli ailelerle çocuklarını istismar eden ailelerdeki annelik tutumları ve ana-çocuk etkileşimi üzerinde yaptığı bir izleme çalışmasında; çocuklarını istismar eden anababaların istismar etmeyenlere kıyasla çocuklarını daha huysuz ve talepkar olarak algıladıklarını ve buradan genelleyerek çocuklarına ilişkin genel algılarının daha olumsuz olduğunu ortaya koymuştur.

Yapılan çalışmalar, aile içi çocuğa yönelik şiddet olgularında çocuğun mizacı ve buna bağlı olarak ebeveynlerin çocuğu algılayış biçimlerinin etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Aydın’ın (1997: 99-100) belirttiği gibi, kolay çocuğu olan anne için çocuk bakımı, olumlu bir şeyler yapabildiği fikrini oluşturur. Aksi halde, zor çocuk, annelerde başarısızlık hissi uyandırabilir. Böyle bir durumda ebeveyn olumsuz duygular geliştirerek çocuğa yansıtabilir. Cinsiyet faktörü ve cinsiyete bağlı mizaç faktörü de anne çocuk etkileşimini bir ölçüde etkileyebilir.

Çocuğun davranışlarının anne tarafından nasıl algılandığının annenin istismar edici davranışlarında önemli bir payı olduğunu vurgulayan Bulut (1996: 37), bazı çocukların davranışları açısından istismar edilme potansiyeli taşıdığını belirtir. Soğuk, ilişki kuramayan, uzak, aşırı hareketli, itici, olumsuz ve aşırı bağımlı özellik taşıyan tüm bu çocuklar, diğer çocuklara göre daha fazla istismar edilirler. Bulut, Annelerle yapılan görüşmelerde bu özelliklerin yaramazlık ve söz dinlememe şeklinde tarif edildiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak, aile içinde çocuğa yönelik şiddete kaynaklık ettiği düşünülen risk faktörleri, ana-babanın sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik özelliklerinden, çocuğun yaşı, cinsiyeti, aile yapısı, kardeş sayısı, kır ya da kent kökenli olması, içinde bulunduğu gelişim aşaması ve psikolojik özellikleri, anne ve babasına karşı tutum ve davranışları, nasıl sosyalleştiği ve benzeri şekilde sıralanabilir. Konuya ilişkin incelemeler, aile içinde çocuğa yönelik şiddet olaylarının yaşanmasında, risk oluşturduğu düşünülen bu faktörlerin birbirinden bağımsız olarak belirleyici olmadığını, bu etkenlerin birbirini belirler ve etkiler şekilde hareket ettiğini göstermektedir.

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın konusu, aile içinde çocuğa yönelik şiddettir. Şiddet oldukça kapsamlı bir konu olmasına rağmen, bu çalışmada şiddetin bireysel düzeyde bir türü olarak kabul edilen aile içinde çocuğa yönelik şiddet incelenmiştir. Amacımız, aile içinde çocuğa yönelik şiddet olgusunu ailenin sosyo-kültürel ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerinden hareketle ele almak, şiddetin varlığı, nedenleri, çocuklar üzerindeki kısa vadeli etkileri ve bu etkiler ile çocukların şiddeti algılama ve şiddete yönelik tutum geliştirme biçimi arasındaki ilişkiyi saptanmaya çalışmak, konuyla ilgili varsayımları test etmek ve aile içi şiddetle ilgili çözüm önerileri geliştirmektir.

1. KAPSAM

Araştırmanın kapsamını Sivas merkez ilçedeki ilköğretim okulları oluşturmaktadır.

Çocuğa yönelik şiddet olgusu, bu araştırmada, genel olarak aile içi şiddet ve türlerinden hareketle ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca toplumsal yapıda aile içi şiddete kaynaklık eden ya da onu besleyen değerler irdelenmiş, bunu yapmaya çalışırken özellikle, çocuğun eğitimi, disiplini ve gelişiminde rol oynayan kültürel değer yargıları, aynı kültür düzleminde çocuk bakımı ile ilgili kişinin bireysel kültürünün sonucu olarak sergilediği davranışlar, şiddete kaynaklık eden sosyo-ekonomik etkenler ve kitle iletişim araçlarının bu süreçteki rolü açıklanmaya çalışılmıştır.

Buna göre; Lynch'in de (1991: 37) belirttiği gibi, şiddetin meydana geldiği aileleri incelerken, çocuğun aile içinde yaşadığı uzun vadeli güçlüklerin belirlenen şiddet olaylarından mı, yoksa ailenin yaşam koşullarından mı kaynaklandığı, yetersiz ekonomik gelir, sağlık koşullarının yetersizliği, sağlıksız konutlarda yaşama zorunluluğu, eğitimsizlik, işsizlik vb. gibi olumsuz toplumsal koşulların anne-babayı çocuğa şiddet uygulamaya yöneltten koşullar mı olduğu incelenmiştir. Ayrıca, çocukların disipline edilmesinde, bir eğitim aracı olarak görülen şiddetin, aile içi ilişkilerde çocuğa

zarar verici nitelikte hangi boyutlarda kullanıldığı, şiddet ortamında büyüyen ya da yetiştirilen çocukların, ne kadar şiddete eğilimli oldukları, şiddeti nasıl algıladıkları ve geleceğin büyükleri olan bu günün çocuklarının yarın nasıl bir toplumsal yapı şekillenmesine önayak olacaklarını ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna ilave olarak, kitle iletişim araçlarının bu süreçteki etkileri de araştırılmıştır.

Kısaca aile içinde çocuğa yönelik şiddetin nedenleri, aşağıda oluşturulan temel ve alt varsayımların test edilmesine paralel elde edilen verilerden hareketle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu varsayımlar genel olarak; çocuğun ve çocuğun anne babasının (ya da ailesinin) sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik özellikleri ile iletişimsel nitelikleri göz önünde bulundurularak hazırlanmış ve çocuğun cinsiyeti, ailenin kır ya da kent kökenli olması, oturulan semt, aile biçimleri, anne ve babanın cinsiyeti, eğitim düzeyi, mesleği, ekonomik durumları, ailede karar alma biçimi, aile üyelerinin izledikleri televizyon programları, anne ve babanın birbirleri ile ve çocukla ilişkilerinin niteliğini irdeleyici biçimde hazırlanmış ve tüm bu özellikler ile aile içinde çocuğun şiddete uğrama ve şiddete yönelik tutum ve davranış geliştirmesi arasında nasıl bir ilişkinin olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Varsayımlar araştırmanın amacına paralel ve aile içinde çocuğa yönelik şiddeti sosyolojik boyutuyla ortaya koyacak biçimde oluşturulmuştur.

2. YAKLAŞIM

Şiddetin nedenlerini açıklamaya yönelik farklı bakış açılarının varlığı, şiddetin tek bir faktörle açıklanamayacağını da göstergesi olmaktadır. Bu çalışmada aile içi şiddetin nedenleri sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel faktörden hareketle incelenirken, bu farklı etkenleri şiddeti açıklamak amacıyla kullanan sosyolojik ve sosyo-psikolojik yaklaşımlardan da yararlanılmıştır.

Ana-babanın çocuğa yönelik şiddet davranışının temelinde yatan nedenler araştırıldığında, sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel faktörlerin birlikte hareket ettiği gözlenir. Bu faktörlerden bir veya bir kaçının, yetersizliği ya da yokluğu, çocuğun sosyalleşmesi süreci içinde ana-babanın davranış ve tutumlarını olumsuz

biçimde etkileyerek, çocuğa yönelik şiddet davranışını ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Araştırmamızda aile içi çocuğa yönelik şiddete neden olduğu düşünülen psikolojik ve iletişimsel faktörler, bireyin belli davranışları ve tutumları öğrenmesinde, benimsemesinde ve böylece, öğrendiği ve benimsediği davranış ve tutumları uygulamasında önemli rol oynayan faktörler olarak, anne ve babanın çocuğa genel davranış ve çocukla ilgilenme biçimi, çocuğun engellenmesi, doğrudan tahrik edilmesi, sevgisizlik güvensizlik ve saldırganlık gösteren örneklerle maruz kalması şeklinde belirlenmiştir. Sosyolojik faktörler ise çocuğun kır ya da kent kökenli olması, cinsiyeti, aile üyelerinin sayısı, anne babasının mesleği, eğitimi, gelir düzeyi ve aile içi ilişkilerin niteliği gibi faktörler olarak ele alınıp incelenmiştir.

Yukarıda sayılan psikolojik, iletişimsel ve sosyolojik faktörlerin birlikte etkili olduğu ve biçimlendirdiği sosyalleşme süreci ise, bireyin yaşamı boyunca süren bir öğrenme süreci olarak kabul edilmekte ve bu süreç içerisinde rol oynadığı kabul edilen pek çok kurum ve araç okul, aile, çevre, kitle iletişim araçları, ayrıca, bireyin işbirliği ve uyumu gibi süreçler aile içinde çocuğa yönelik şiddetin yaşanmasında rol oynayan etkenler olarak ele alınmaktadır.

Kısaca, aile içinde çocuğa yönelik şiddeti konu edinen bu çalışmanın temel yaklaşımları sosyo-psikolojik ve sosyolojik yaklaşımlardır. Bu konuda yapılan pek çok araştırma ve şiddeti açıklamaya yönelik farklı bakış açılarının bu gün geldiği nokta, tek bir nedenin şiddeti yaratmayacağı, şiddet olaylarının incelenmesinde, şiddete neden olduğu düşünülen sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel faktörlerin birlikte ele alınarak incelenmesi gerektiği doğrultusundadır.

3. YÖNTEM

Toplumsal bir sorun olarak aile içinde çocuğa yönelik şiddetin incelendiğinde bu çalışmada bilimsel yönteme uygun hareket edilmiştir.

Araştırma iki aşamalı olup, ilk aşama araştırmanın kuramsal çerçevesine yönelik anahtar kavramlar ve konulardan oluşturulmuştur. Bu amaçla, araştırmanın başlangıcından itibaren, kavramsal model aşamasını gerçekleştirmek üzere, konu ile ilgili kitap, makale, dergi ve istatistiksel belge niteliğinde dokümanlara ve ilgili kurumlara yapılan ziyaretlerle gerekli eserlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kurumlar arasında Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Psikoloji Derneği, Çocuk İstismarını Önleme Derneği, Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı, Dünya Sağlık Örgütü Türkiye Temsilciliği, Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği, Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi ve çeşitli üniversitelerin kütüphaneleri yer almaktadır. Ayrıca Türkiye çapında çeşitli valilikler, emniyet müdürlükleri, üniversite, araştırma hastaneleri ve çeşitli illerin adli tıp kurumlarınca il bazında yapılan çalışmalara internet aracılığı ile ulaşılmaya çalışılmış ve böylece internet aracılığı ile elde edilen bilgiler de araştırma için önemli bir kaynak teşkil etmiştir.

Dünya ve Türkiye çapında konu ile ilgili mevcut kaynak taramasına paralel, kuramsal çerçevenin sınırları çizilerek, genel olarak saldırganlık ve şiddet, aile ve aile biçimleri, aile içi şiddet ve çocuk tanımlamalarından hareketle, söz konusu kavramlara ilişkin sınıflamalar, şiddetin görüldüğü boyutlar ve çocukların gelişim dönemi özellikleri, şiddet ile ilgili yaklaşımlar ve şiddetin tarihsel gelişimi, buna ilave olarak, çocuğa yönelik şiddet konusunda yapılmış araştırmalar, yasal düzenlemeler, çocuk hakları ve önleyici ve koruyucu düzenlemelerin hepsi, araştırmanın birinci ve ikinci bölümlerinde detaylı bir biçimde açıklanmaya çalışılmış ve böylece ilk aşamaya yönelik incelemeler tamamlanmıştır.

Araştırmamızın ikinci aşaması, uygulama aşaması olup, mevcut kaynak taramasına dayanan inceleme ve açıklamalara paralel elde edilen bilgilerden hareketle yürütülmüştür. Böylece, önce konu (problemin tanımı), araştırmanın amacı ve varsayımları oluşturulmuş, daha sonra gözlem aşaması çerçevesinde araştırma evreni, örnekleme, veri toplama teknikleri belirlenmiş ve değişkenler saptanmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu, anket soru formunun uygulanmasından sonra, şiddete uğradığı tespit edilen çocukların şiddet eğilimlerini belirlemek amacıyla, bir de şiddet ölçeği uygulanmıştır. Anket formunda yer alan soruların bir kısmı, bu konuda daha önceden yapılmış çalışmalardan alınırken, bir kısmı da araştırma konusuna paralel yeniden üretilmiştir. Anket soru formunun oluşturulmasında, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'na 1998 yılında yayınlanan "Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet" konulu çalışmasından, ayrıca yine aynı kuruma ait 1995 yılında yayınlanan "Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları" adlı çalışmadan, Bahri Öztürk'ün, 2001 ve 2003 yıllarında Türkiye genelinde yaptığı, "Şiddet ve Çocuk" konulu çalışmalarından, Faruk Kocacık'ın Türkiye'den örnekler sunduğu 2004 yılında yayınlanan, "Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet" konulu çalışmasından, Zeynel Kangal'ın 2003 yılında Türkiye çapında gerçekleştirdiği, "Türk Toplumunun Aile İçi Şiddete Bakış Açısı" adlı çalışmasından, Aysel Yıldırım'ın "Sıradan Şiddet, Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddetin Toplumsal Kaynakları" adlı sonradan kitap haline getirilmiş yüksek lisans tezinden, Hülya Sözdüvar'ın 1989 yılında tamamladığı, "İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Çocuk İstismarı Konusundaki Görüşleri" konulu yüksek lisans tezinden, Özcan Kars'ın 1994 yılında tamamladığı, "Çocuk İstismarı ve İhmalinin Nedenleri ve Okul Başarısına Etkisi" konulu yüksek lisans tezinden, yine, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında yüksek lisansını tamamlamış Firdevs Savi'nin, "Ergenlerde Duygusal İstismar ile Benlik Algısı ve Genel Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki" konulu yüksek lisans tezinden, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Planlama Bölümünde, Meltem Tercan tarafından hazırlanmış, "Çocuğun Anababası Tarafından Fiziksel İstismarı ve İhmali" konulu yüksek lisans tezinden ve Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünde yüksek lisans tezini tamamlamış Rukiye Yenibaş'ın, "Aile İçinde İstismarın Ergenin Umutsuzluk Düzeyi ile İlişkisi" konulu çalışmasından yararlanılmıştır.

Anket soru formu, daha önce yapılan araştırmalarda kullanılan sorular ve araştırmanın amacına uygun olarak oluşturulan temel ve alt varsayımlardan hareketle düzenlenmiştir. Ankette yer alan sorular açık ve kapalı nitelikte bilgi sorularından oluşturulmuştur.

Şiddet oldukça hassas bir konu olduğundan dolayı, ankette yer alan soruların, hem içerik hem de soruluş şekli itibarı ile görüşülenleri rahatsız etmeyecek ve doğrudan şiddeti yansıtır nitelikte sorular olmamasına özen gösterilmiştir.

Ancak, sorular hazırlandıktan sonra, anket formunun geçerliliğini ve güvenilirliğini test etmek amacıyla, pilot bölge olarak seçilen Fevzi Paşa (üst), Öğretmenler (orta) ve Nizamettin Songur İlköğretim okullarında, toplam 100 öğrenci üzerinde yapılan ön çalışma sonucu, ankette yer alan bazı (şiddetle ilgili) sorulara öğrencilerin kaçamak cevaplar verdiği tespit edilmiş, bu olumsuzluğu gidermek amacıyla, şiddet içerikli sorular doğrudan yanıtlanabilecek şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Çalışmanın yürütüldüğü her okulda, uygulamaya başlanmadan önce, örnekleme giren çocuklardan samimi cevaplar alabilmek için araştırmanın amacı ile ilgili kısa bir açıklama yapılmış ve çocuklar araştırma konusunda bilgilendirildikten sonra anket uygulamasına geçilmiştir. Anketler, örnekleme giren öğrencilerin rahatça cevaplayabilecekleri koşullar sağlanarak-öğrenciler boş sınıflara toplanarak ve öğretmenleri başlarında olmadan-araştırmacı nezaretinde uygulanmış, rehber öğretmene sahip okullarda bu öğretmenlerden yardım alınmıştır. Her bir anket formunun cevaplanması ortalama 50 dakika sürmüştür.

Bu araştırma da, ayrıca çocukların şiddete yönelik eğilimlerini ölçmek amacıyla, anket soru formunun arkasına eklenen bir de saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Saldırganlık ölçeği örnekleme giren tüm öğrencilere uygulanmış ancak, sadece şiddete uğradığı tespit edilen öğrencilerin ölçekleri değerlendirmeye alınmıştır. Ölçeğin, örnekleme giren tüm öğrencilere uygulanmasında ki amaç, şiddete uğrayan öğrencilerin genel anket uygulaması esnasında tespitini kolaylaştırmak içindir.

Bu ölçek Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun 1998 yılında yayınladığı, “Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet” konulu çalışmasında yer alan ve kullanılan ölçektir. “Söz konusu ölçek, Doç. Dr. Erol Göka, Yrd. Doç. Dr. Bülent Bayat ve Dr. M. Hakan Türkçapar tarafından 1995 yılında Milli Eğitim Bakanlığı adına yapılan, “Orta öğrenim kurumunda okuyan öğrencilerin saldırganlık ve şiddet eğilimleri” konulu araştırma da kullanılmak üzere geliştirilmiş olup, adı geçen araştırma da istenen sonuçları vermiştir” (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 47). Söz konusu ölçeğin araştırmamızda kullanılmasının temel gerekçesi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun 1998 yılındaki çalışmasında da belirttiği gibi, “...survey’lerde kullanılabilecek geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş bir ölçü aracının ülkemiz şartlarında halen mevcut olmamasıdır. Bu nedenle, yukarıda adı geçen araştırmacılar tarafından, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizdeki psikiyatri ve psikoloji eğitim ve uygulamalarında sık olarak kullanılan ve her birinin geçerliliği ve güvenilirlik testleri yapılmış olan Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI), Eysenck Kişilik Envanteri (EPQ), Symptom Checklist (SCL) 90 R ve Brief Psychiatric Rating Scale (BPRS) ölçeklerinin saldırganlık ve şiddeti temsil eden maddeleri içerisinden seçilen bazı maddeler alınarak bu ölçek oluşturulmuş ve sadece kapsam geçerliliği araştırılmıştır” (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 47).

4. TEMEL VE ALT VARSAYIMLAR

Araştırmanın temel ve alt varsayımları aşağıdaki gibidir.

Temel Varsayım: Ana-babanın çocuğa yönelik şiddet davranışının temelinde sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel faktörler yer almaktadır. Bu faktörlerden bir veya bir kaçının, olumsuz olarak varlığı, yetersizliği ya da yokluğu, çocuğun sosyalleşmesi süreci içinde ana-babanın davranış ve tutumlarını olumsuz biçimde etkileyerek, çocuğa yönelik şiddet davranışını ortaya çıkarmaktadır.

Sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler, aile yaşayan birey sayısı, anne-babanın mesleği, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, oturduğu çevre ve kır ya da kent kökenli olmasına vurgu yapan faktörlerdir.

Psikolojik faktörler içinde bireyin engellenme, doğrudan tahrik edilme, sevgisizlik, güvensizlik duygusuna sahip olması ve saldırganlık gösteren örneklerle maruz kalması gibi faktörlerden oluşmaktadır.

İletişimsel faktörler içinde anne babanın birbirlerine ve çocuğa yönelik tutum ve davranışları, bireyin belli davranışları ve tutumları öğrenmesinde, benimsemesinde ve böylece, öğrendiği ve benimsediği davranış ve tutumları şimdi ve gelecekte çevresine karşı uygulamasında önemli rol oynamaktadır

Alt Varsayımlar

Araştırmada test edilmek üzere aşağıdaki varsayımlar geliştirilmiştir.

- 1) H_1 : Çocuğun yaşı ile (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.
- 2) H_2 : Çocuğun cinsiyeti ile (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.
- 3) H_3 : Ailenin kır ya da kent kökenli olması ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.
- 4) H_4 : Aile yaşayan bireylerin sayısı ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.
- 5) H_5 : Anne ve babanın eğitim düzeyi ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.
- 6) H_6 : Anne ve babanın mesleği ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.
- 7) H_7 : Ailenin gelir düzeyi ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.
- 8) H_8 : Ailede kararların alınma biçimi ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.

9) H_9 : Ebeveynlerin birbirlerine yönelik şiddet eylemlerinde bulunmaları ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.

10) H_{10} : Ebeveynlerin çocuğa karşı davranış tarzları ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.

11) H_{11} : Ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlarını tanıma durumları ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.

12) H_{12} : Ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlarının eve gelmelerine izin vermeleri ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.

13) H_{13} : Çocukların ebeveynlerinden korkmaları ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.

14) H_{14} : Çocuğun ebeveynleri ile sorunlarını rahatça paylaşabilmeleri ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.

Yukarıda oluşturulan tüm varsayımlar, anket soru formunun uygulanması sonucu elde edilen veriler göz önünde bulundurularak test edilmiştir.

5. DEĞİŞKENLER

Araştırmamızın bağımlı (sonuç) değişkeni, ailede çocuğa yönelik şiddettir.

Bağımsız değişkenler (sebepler) ise; anne babayla ilgili olanlar ve çocukla ilgili olanlar şeklinde, iki kısımda aşağıda gösterilmiştir.

A- Ebeveynlerle ilgili bağımsız değişkenler: Ailede yaşayanların sayısı, anne babanın; eğitim düzeyi, anne babanın mesleği, anne babanın gelir düzeyi, anne babanın oturduğu çevre ve ebeveynlerin bir birlerine karşı tutum ve davranışlarıdır.

B- Çocukla ilgili olanlar: Çocuğun engellenmesi, tahrik edilmesi, sevgisizlik ve güvensizlik duyguları yaşamasıdır.

6. SINIRLILIKLAR

Şiddet, çok yönlü bir olgudur. Ancak bu araştırmada çocuğa yönelik şiddet olgusu, istismar kapsamında, ailelerin sosyo-kültürel, psikolojik, ekonomik ve iletişimsel özelliklerinden hareketle ele alınıp incelenmiştir. Böylece, araştırmanın amacı göz önünde tutularak oluşturulacak temel ve alt varsayımlardan hareketle, çocuğa yönelik aile içi şiddetin nedenleri, çocuğun maruz kaldığı şiddet biçimleri, şiddetin uygulanma sıklığı ve çocuğun şiddeti algılama biçimi belirlenerek, şiddet konusunda hem toplumun geleceğine yönelik tahminlere hem de konuya dair çözüm önerilerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Şiddetin aile içinde çocuğa yönelik boyutu; fiziksel, duygusal, cinsel ve ihmal boyutlarında gözlenmektedir.

Ancak bu araştırmada, aile içinde çocuğa yönelik şiddet olgusu, fiziksel, duygusal şiddet ve ihmal boyutlarında incelenmiş, cinsel boyutu, ön anket çalışmasında bu konuda sağlıklı bilgilere ulaşılamadığından kapsamın dışında tutulmuştur.

Çocuğa yönelik şiddet, çocuk henüz anne karnındayken başlayan uygulamaları kapsar biçimde tanımlanmaktadır. Bunun yanında, her gelişim döneminde çocuğun maruz kaldığı şiddet uygulamaları farklı biçimlerde sınıflandırılıp değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çocuğa yönelik şiddet olgusu, çocuğun farklı gelişim evreleri dikkate alındığında oldukça kapsamlı bir alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle araştırmamız, sadece ergenlik (ön ergenlik, erinlik) çağındaki çocuklar, bunların gelişim özellikleri ve ailelerinin sosyo-kültürel, psikolojik, ekonomik ve iletişimsel özellikleri ile sınırlandırılmıştır. Konun zaman zaman psikolojik nedenlerine dolaylı olarak değinilecekse de, istismarın psikolojik boyutunun ayrı bir uzmanlık alanını gerektirdiği de göz önünde tutulacaktır.

Araştırmamızın aile içinde çocuğa yönelik şiddet açısından sadece ergenlik (ön ergenlik, erinlik) dönemi ile sınırlandırılmasında ki diğer bir gaye ise, ergenliğin güç ve çalkantılı bir dönem olarak tanımlanması, bu döneme ait çalışmaların, daha çok ergenin kişilik özelliklerini temel alan psikolojik nitelikli çalışmalar olmasıdır.

Ayrıca şiddet ile ilgili literatür incelendiğinde ergenlik (ön ergenlik, erinlik) dönemine ait sosyolojik boyutta yeterince araştırma yapılmamış olduğunun görülmesi, evrenin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Bunların yanında çocuğa yönelik şiddet olgusu, çocuğun sadece fiziksel anlamda darp edilmesini değil, aynı zamanda duygusal boyutu ve ihmalini de kapsar biçimde ele alınacağından konu ile ilgili olarak yapılacak kavramlaştırmanın açık ve net bir şekilde ortaya konarak sınırlandırılmasına ve anket sorularının bu sınırlamalar göz önünde bulundurularak hazırlanmasına özen gösterilmiştir.

Bu araştırma da aile içinde çocuğa yönelik şiddet ve çocuğun şiddeti algılama biçimi sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel bir bakış açısından hareketle değerlendirilecektir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi şiddet çok boyutlu bir olgudur. Kadına yönelik şiddet, yaşlılara yönelik şiddet, aile içinde gözlemlenen diğer şiddet türleridir ve aile içinde çocuğa yönelik şiddetin zaman zaman aile içinde yaşanan diğer şiddet türlerinin uzantısı olarak ortaya çıkması da söz konusudur. Bu nedenle aile içinde yaşanan şiddetin, çocuğa yönelik boyutunun, şiddetin aile içinde yaşanan diğer boyutlarından bağımsız olarak ele alınıp incelenmesi, aile içinde çocuğa yönelik şiddet konusunda yapılacak her çalışmayı, şiddetin, hem nedenlerini hem de, sonuçlarını ortaya koyabilmek açısından olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle bu çalışmada aile içinde çocuğa yönelik şiddet olgusu, aile içinde gözlemlenen diğer şiddet türleriyle bağlantılı olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın konusu sosyolojik boyutuyla olduğu kadar psikolojik, ekonomik ve siyasi boyutuyla da önemli bir konudur. Böylece bu çalışmadan elde edilecek sonuçların, konunun diğer yönleriyle ilgili çalışmalarla ilerde birbirini tamamlar şekilde kullanılması da amaçlanmaktadır.

Çocuğun gelişim aşamalarından biri olan ergenlik dönemi erinlik denilen ve erken ergenlik olarak adlandırılan dönemi de içine alır biçimde 12-20 yaş arasını kapsamaktadır. Ancak, evrenin Sivas Merkez ilçede bulunan VI, VII ve VIII. sınıf ilköğretim öğrencilerinden oluşması ve bu dönemin erinlik denilen erken ergenliğe denk

gelmesi nedeni ile yaş sınırlaması 11-16 olarak kabul edilmiştir. Öte yandan, okullardan örnekleme dâhil edilen öğrencilerin, okul öğrenci listelerinden hareketle ve sistematik olarak eşit aralıklarla seçilmelerine çalışılmışsa da öğrenciler cinsiyetlerine göre ancak benzer oranlarda örnekleme dâhil edilebilmiştir.

Evreni oluşturan ilköğretim öğrencilerinin sadece merkezden seçilmesi şiddetin kırsal boyutta ayrı bir çalışma alanı oluşturacak kadar geniş kapsamlı bir konu olmasından kaynaklanmaktadır.

7. EVREN VE ÖRNEKLEM

Aile içinde çocuğa yönelik şiddet konulu bu çalışmanın evrenini, Sivas merkez ilçede bulunan 70 ilköğretim okulunun VI, VII ve VIII. sınıf ikinci kademe öğrencileri oluşturmaktadır. Evreni oluşturan öğrencilerin, ilköğretim ikinci kademe öğrencileri arasından seçilmesinin nedeni, ergenlik döneminin ilk aşaması olan erinlik dönemi öğrencilerinin araştırmaya tabii tutulması ve bu gelişim aşamasının 12-16 yaşları arasını kapsamasıdır.

Araştırmaya dâhil edilen okul ve öğrenci sayısı, İl Milli Eğitim Müdürlüğüne başvurularak ve il merkezindeki tüm ilköğretim okullarının listesi temin edilerek belirlenmiştir.

Okul, öğrenci sayılarını ve okul adreslerini gösterir liste İl Milli Eğitim Müdürlüğünden temin edildikten sonra, İl Muhtarlar Cemiyetine gidilmiş, okulların yer aldığı mahalleler hakkında gerekli bilgiler buradan temin edildikten sonra, il genelinde bulunan toplam 70 ilköğretim okulu, bulundukları mahallelerin sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylerine göre; düşük, orta ve yüksek düzeylerde üç bölgeye ayrılmış ve her bir bölgeden bu bölgeleri temsil edecek niteliklere sahip beşer okul (toplam onbeş okul) seçilmiştir. Okulların seçimi sırasında, aynı mahallede yer alan okulların seçilmemesine özen gösterilmiştir. Bu seçimdeki amaç, il genelinde örnekleme giren öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikler bakımından homojen dağılımını sağlamaktır.

Yapılan inceleme sonucu, il merkezinde yer alan ilköğretim okullarından 26'sının düşük, 20'sinin orta ve 24'ünün de yüksek sosyo-ekonomik ve kültürel düzeye sahip mahallelerde bulunduğu tespit edilmiştir.

Merkezde yer alan 70 devlet ilköğretim okulunda toplam 42.678 (kız ve erkek) öğrenci yer almaktadır. Evreni temsil eden öğrenciler, tüm devlet ilköğretim okullarının ikinci kademesinde yer alan toplam 16.371 kız ve erkek öğrencidir. İl merkezinde yer alan özel ilköğretim okulları araştırmaya dâhil edilmemiştir. Yatılı devlet okullarından ise sadece Nizamettin Songur İlköğretim Okulu, sosyo-kültürel ve ekonomik düzey açısından özellikle alt gelir seviyesinde bulunan ve kırsal kökenli insanların geçekundu tipi konutlarda yoğun biçimde konakladığı bir yerleşim biriminde yer alması nedeni ile araştırmaya dâhil edilerek, bu okulun ikinci kademe gündüz kısmına devam eden 268 öğrencisi evrene alınmıştır. Sivas merkez ilçe ilköğretim ikinci kademedeki öğrenim gören öğrenci sayısı aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Sivas Merkez İlçede Yer Alan İlköğretim Okulları ve Bu Okulların İkinci Kademesinde Yer Alan Öğrenci Sayısı

N	KURUMUN ADI	SINIFLAR						GENEL TOPLAM		
		6		7		8				
		K	E	K	E	K	E	K	E	T
1	Abdulvahabi Gazi	24	30	21	20	22	21	67	71	138
2	60. Yıl	27	26	25	25	29	21	81	72	153
3	Alparslan	39	48	37	51	33	42	81	72	153
4	Anadolu Selçuk	107	136	114	125	111	119	332	380	712
5	Atatürk	35	36	25	26	27	25	87	87	174
6	Başöğretmen Atatürk	46	45	40	55	52	46	138	146	284
7	Behrampaşa	106	142	85	111	121	126	312	379	691
8	Cebecioğlu	41	34	27	36	38	42	106	112	218

9	Celalbayer	47	63	52	51	47	56	146	170	316
10	Cumhuriyet	26	24	14	18	23	14	63	56	119
11	Cumhuriyet Üniversitesi	14	19	17	14	13	12	44	45	89
12	Danışment	56	123	67	88	66	70	189	281	470
13	4 Eylül	45	51	34	56	33	48	112	155	267
14	4 Eylül Kongresi	17	12	15	14	20	15	52	41	93
15	Dumlupınar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16	Fatih	40	27	34	32	28	42	102	101	203
17	Fevzipaşa	83	91	74	96	59	73	216	476	692
18	Gazi Mustafa Kemal	23	35	13	19	23	28	59	82	141
19	Gazi Osman Paşa	32	39	34	37	26	29	92	105	197
20	Gazipaşa	89	111	66	80	80	89	235	280	515
21	Halil Rıfat Paşa	21	15	29	25	35	25	85	65	150
22	Hasan Vardar	46	31	35	37	23	40	104	108	212
23	İ.M.K.B. Gökçebostan	17	16	14	17	15	12	46	45	91
24	İnönü	46	55	43	44	36	38	125	137	262
25	İstiklal	46	44	28	26	39	35	113	105	218
26	İzzettin Keykavus	19	19	17	16	14	18	50	53	103
27	Kadın Burhanettin	57	45	37	36	48	45	142	126	268
28	Kanuni	48	37	38	38	43	36	129	111	240
29	Karşıyaka	20	15	16	15	10	12	46	42	88
30	Kazım Karabekir	64	80	73	56	67	69	204	133	337
31	Kılavuz İ.M.K.B 75 Yıl	46	38	36	48	34	39	116	125	241
32	Kılıçarslan	18	18	21	17	16	14	55	49	104
33	Kızılırmak	45	45	41	39	30	42	116	126	242
34	Kongre	46	59	52	57	50	42	148	158	306
35	L. Fikret Tuncel	43	51	36	58	39	42	118	151	269
36	Mehmet Akif	41	38	40	25	27	26	108	89	197
37	Mehmetçik	63	54	59	58	45	60	167	172	339

38	M.Sarısözen	29	35	39	29	28	38	96	102	198
39	Mimar Sinan	67	56	63	69	78	43	208	168	376
40	Namık Kemal	48	44	49	31	36	32	133	107	240
41	Öğretmenler	16	14	15	11	26	23	57	48	105
42	Özel İdare	43	43	42	51	48	47	133	141	274
43	Rauf Orbay	19	20	30	23	17	14	66	57	123
44	Recep Handan	28	39	46	34	26	29	100	102	203
45	Reşat Şemsettin Sirer	50	55	42	42	45	37	137	134	271
46	Reşit Akif Paşa	15	16	15	19	15	16	45	51	96
47	Selçuk	118	151	160	149	120	168	398	468	866
48	Süleyman Demirel	46	73	41	74	49	67	136	214	350
49	Süleyman Sami Kepenek	29	17	29	20	25	19	83	56	139
50	Şh. Cüneyt Erkan	18	16	9	20	20	15	47	51	98
51	Ş. Hamit Kandur	13	16	15	19	21	5	49	40	89
52	Ülkü	39	58	44	58	30	58	113	174	287
53	Vakıfbank	38	40	37	27	26	32	101	99	200
54	V. Aydın Güçlü	44	31	38	59	60	59	142	149	291
55	V. Bekir Aksoy	31	25	26	27	31	28	88	80	168
56	V. Muammer Bey	52	47	50	52	48	28	150	127	277
57	V. Reşit Paşa	30	21	23	26	23	27	76	74	150
58	Yavuz Selim	59	62	66	65	65	60	190	187	377
59	Yunus Emre	41	27	30	29	33	40	104	96	200
60	100. Yıl	37	30	37	29	30	37	104	96	200
61	27 Haziran	20	20	20	16	23	18	63	54	117
62	75. Yıl Özel İdare	25	27	38	32	33	30	96	89	185
63	Ziya Gökalp	37	31	28	37	33	41	98	109	207
64	M.Lütfullah Bilgin	31	30	34	25	23	18	88	73	161
65	Eçibey	30	46	30	30	38	46	98	112	210
66	Aşık Veysel	30	24	29	28	27	25	86	77	163

67	80.Yıl	9	22	7	8	17	16	33	46	79
68	Ahmet Türkseven	20	22	16	22	16	17	52	61	113
69	Uzuntepe	6	10	5	7	9	9	20	26	46
70	Nizamettin Songur PİO	40	54	41	49	46	38	141	127	268
	GENEL TOPLAM									16371

$n = N + t^2 \cdot p \cdot q : d^2(N-1) + t^2 \cdot p \cdot q$ ⁽¹⁾. (Minumum örneklem büyüklüğü).

Ni: i nolu tabadaki birim sayısı. (Her bir okuldaki öğrenci sayısı)

N: Evrendeki birim sayısı = 16371

n: Hesaplanan Örnek sayısı = 390

n/N.100: Örneklem oranı= %2

Alınan örnek sayısı= 655

n/N.100: Örnek oranı= % 4'dür.

Hesaplamalar sonucu örnekleme girecek öğrenci sayısı 390 (%2) olarak belirlenmiştir. 390 rakamı, örneklemin popülasyonu % 95 güvenle temsil etmesi için alınması gerekli minimum rakamdır. Fakat veriler üzerinde ki kare analizinin yapılabilmesi için örneklem hacminin ki kare dağılımına uygun olması ve örneklem hacminin 600'ün altına düşmemesi yararlı görülmektedir. Ancak bu takdirde ki kare tablosunda yer alan hücrelerdeki beklenen değer 5'in altında kalmaması önlenmiş olmaktadır. Bu nedenle araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği göz önünde tutularak, örneklem sayısı minimum 390 yerine 655 olarak kabul edilmiş, böylece evreni oluşturan öğrencilerin %4'ü örnekleme girmiştir.

Örneklem hacmi hesaplamasında **oranlı tabakalı örnekleme** tekniğinin kullanılmasının nedeni ki kare dağılımına uygun olmasını sağlamak için örneklem hacmini yüksek tutmaktır. Bu hesaplama göre, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylerine göre üç tabakaya ayrılan okulların her tabakasından alınacak toplam öğrenci

⁽¹⁾ Bkz. Sümbüloğlu, Kadir ve Vildan (1995).

sayısı ve her tabakanın içinde yer alan ve her bir okuldan örnekleme dâhil edilecek öğrenci sayısı, aşağıdaki istatistiksel analizlerden hareketle elde edilmiş ve ikinci tabloda açıkça sunulmuştur. Şöyle ki:⁽¹⁾

$$\underline{N_i \text{ (Tabakadaki birim sayısı)}} = a_j \text{ (Tabaka ağırlığı)}^{(2)}$$

N (Evrendeki birim sayısı)

$$a_j = 655 : 5191 = 0.126 \text{ (Tabaka ağırlığı)}$$

Buna göre, her bir tabakadan örnekleme girecek toplam öğrenci sayısı şöyledir:

_ Alt sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde yer alan 5 okulda toplam 1252 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden örnekleme girenlerin sayısı; $0.126 \times 1252 = 158$ olarak hesap edilmiştir.

_ Orta sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde yer alan 5 okulda toplam 1258 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden örnekleme girenlerin sayısı; $0.126 \times 1258 = 159$ 'dur.

_ Üst sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde yer alan 5 okulda toplam 2681 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden örnekleme girenlerin sayısı ise, $0.126 \times 2681 = 338$ 'dir.

Örnekleme oran hesaplaması sonucu 15 okuldan örnekleme giren öğrenci sayısı toplam 655 olarak hesap edilmiştir.

Her bir tabakada yer alan okullardan örnekleme girecek öğrenci sayısı yine aynı formülden (n/N_i) hareketle hesaplanmıştır. Ancak bu hesaplamada N_i : Her okuldaki toplam öğrenci sayısını, n : Her bir tabakadan alınacak örnek sayısını göstermekte ve örneklem oranı (0.126) değişmemektedir. Bu oran, her bir okulda ki toplam öğrenci sayısı ile çarpılarak, her bir okuldan kaç öğrencinin örnekleme gireceği hesaplanmıştır. Buna göre:

⁽¹⁾ Bkz., Sumbüloğlu, Kadir ve Vildan (1995).

⁽²⁾ Bkz., Gökçe, Birsen, Toplumsal Bilimlerde Araştırma (1999).

_ Alt sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde yer alan, Hasan Vardar İÖO'den toplam $(0.126 \times 212 =)$ 27 öğrenci, İnönü İÖO'den $(0.126 \times 262 =)$ 33 öğrenci, Kılavuz İMKB 75. Yıl İÖO'dan $(0.126 \times 241 =)$ 31 öğrenci, L. Fikret Tuncel İÖO'dan $(0.126 \times 269 =)$ 34 öğrenci ve Nizamettin Songur İÖO'dan da $(0.126 \times 268 =)$ 33 öğrenci olmak üzere toplam 158 öğrenci birinci tabaka için hesaplanan örneklem sayısına denk düşmektedir.

_ Orta sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde yer alan, Mimar Sinan İÖO'dan toplam $(0.126 \times 376 =)$ 47 öğrenci, Halil Rıfat Paşa İÖO'dan $(0.126 \times 150 =)$ 19 öğrenci, Kazım Karabekir İÖO'dan $(0.126 \times 409 =)$ 52 öğrenci, Öğretmenler İÖO'dan $(0.126 \times 105 =)$ 13 öğrenci ve İstiklal İÖO'dan da $(0.126 \times 218 =)$ 28 toplam 159 öğrenci ikinci tabaka için hesaplanan örneklem sayısına denk düşmektedir.

_ Üst sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde yer alan okullardan, Behrampaşa'dan $(0.126 \times 691 =)$ 87, Fevzipaşa'dan $(0.126 \times 476 =)$ 60, Sirer'den $(0.126 \times 271 =)$ 34, Selçuk'tan $(0.126 \times 866 =)$ 109 ve Yavuz Selim'den de $(0.126 \times 377 =)$ 48 toplam 338 öğrenci olmak üzere üçüncü tabaka için hesaplanan örneklem sayısına denk düşmektedir.

Bunlara ek olarak, okullardan örnekleme dâhil edilen öğrencilerin, okul öğrenci listelerinden hareketle ve sistematik olarak eşit aralıklarla seçilmelerine özen gösterilmiştir. Bilindiği üzere, “listelenmiş bir evrenden, örnek seçmede genellikle sistematik örnekleme yapılır” (Gökçe, 1999: 136). Buna göre eşit aralığımız (N/n) den yaklaşık 8 olarak kabul edilmiştir.

Toplam 70 okul arasından seçilen ve örnekleme dâhil edilen okullar ve öğrenci sayıları aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. Örnekleme Dâhil Edilen Okullar ve Örnekleme Giren Öğrenci**Sayısı**

N	KURUMUN ADI ALT	SINIFLAR						GENEL TOPLAM			ÖRNEKLEME GİREN ÖĞRENCİ SAYISI		
		6		7		8							
		K	E	K	E	K	E	K	E	T	K	E	T
1	Hasan Vardar	46	31	35	37	23	40	104	108	212	14	13	27
2	L. Fikret Tuncel	43	51	36	58	39	42	118	151	269	17	17	34
3	İnönü	46	55	43	44	36	38	112	537	262	16	17	33
4	Kılavuz İMKB 75. Yıl	46	38	36	48	34	39	116	125	241	16	15	31
5	Nizamettin Songur	40	54	41	49	46	38	127	141	268	16	17	33
	ORTA												
6	Mimar Sinan	67	56	63	69	78	43	208	168	376	23	24	47
7	Halil Rıfat Paşa	21	15	29	25	35	25	85	65	150	10	9	19
8	Kazım Karabekir	64	80	73	56	67	69	204	205	409	26	26	52
9	Öğretmenler	16	14	15	11	26	23	57	48	105	7	6	13
10	İstiklal	46	44	28	26	39	35	113	105	218	14	14	28
11	ÜST												
12	Behrampaşa	106	142	85	111	121	126	312	379	691	43	44	87
13	Fevzi Paşa	83	91	74	96	59	73	216	260	476	30	30	60
14	R. Şemsettin Sırer	50	55	42	42	45	37	137	134	271	17	17	34
15	Selçuk	118	151	160	149	120	168	398	468	866	54	55	109
16	Yavuz Selim	59	62	66	65	65	60	190	187	377	24	24	48
17	GENEL TOPLAM	851	939	826	886	833	856	2524	2811	5191	327	328	655

Örnekleme giren öğrencilerin sistematik olarak eşit aralıklarla seçilmesine engel durumlar yaşandığından uygulama 315 kız ve 340 erkek öğrenci üzerinde gerçekleştirilebilmiş, fakat örneklem sayısının altına inilmemeye büyük özen gösterilmiştir.

8. GENEL ANKET VE SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ UYGULAMASI

Uygulamaya başlamadan önce, ilgili okullarda anket çalışması yapabilmek için İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınmış ve uygulama süreci 1 Şubat-30 Nisan olarak belirlenmiştir.

Temel ve alt varsayımlardan hareketle düzenlenen anket soru kâğıdının alanda uygulanabilirlik derecesini ölçebilmek amacıyla, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyleri dikkate alınır bir biçimde Nizamettin Songur (alt), Öğretmenler (orta) ve Fevzipaşa (üst) İlköğretimokul’u pilot bölge seçilerek, bu okullarda öğrenimlerine devam eden ve örnekleme giren toplam 100 öğrenci üzerinde bir ön deneme yapılmıştır. Böylece anket üzerinde biçim ve içerik olarak anlaşılmadığı görülen sorularda yeniden düzenlemeye gidilmiş ve son şekli verilmiştir.

Anket uygulama işlemleri okullarda rehber öğretmenlerin desteği alınarak ve okul idaresinin uygun gördüğü saatlerde sınıflara girilerek, örnekleme dâhil olanlara uygulanmıştır.

Ankette ailenin sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve bireyler arası iletişim biçimlerinin niteliğini şiddet açısından irdeleyici toplam 53 soru bulunmaktadır. Sorular öğrencilerin seviyesine uygun olarak ve onların anlayabileceği sade bir dille oluşturulmuştur.

Öğrencilere uygulanan saldırganlık ölçeği ise Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun, 1998 yılında yayınladığı, “Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet” konulu çalışmada yer alan ve kullanılan ölçektir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 47). Ölçek, şiddete uğrayan öğrencilerin anket uygulaması esnasında tespit edilebilmesi için her bir soru formunun arkasına eklenerek aynı anda uygulanmış ve örnekleme giren tüm öğrenciler tarafından cevaplandırılmıştır.

9. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Aile içinde çocuğa yönelik şiddetin nedenlerinin araştırıldığı bu çalışmada, öğrencilere bir anket formu ve bir saldırganlık ölçeği uygulanmış ve elde edilen sonuçlar, IV. bölümde dört ana başlık altında sunulmuştur.

Genel Bilgiler: Tanıtıcı bulguların sunulduğu bu bölüm, düz tablolardan oluşmaktadır.

Varsayımlarla İlgili Çapraz Tablo Yorumları: Çocukların demografik özellikleri ve aile içi ilişkilerinin niteliği ile anne ve baba tarafından şiddete uğrama durumları arasındaki ilişkiyi araştırmak için geliştirilmiş varsayımları test etmek amacıyla düzenlenen ki kare tablolarından oluşmaktadır

Lojistik Regresyon Analizi: Öğrencilerin anne veya babaları tarafından şiddete maruz kalmalarına etki eden faktörleri ve bu faktörlerin etki düzeylerini saptamak amacıyla gerçekleştirilen tablolardan oluşmaktadır. Lojistik regresyon analizi bağımlı değişken dikotom (iki seçenekli) olduğunda kullanılan parametrik olmayan istatistik tekniklerinden biridir (Hair ve Diğerleri, 1998: 276).

Saldırganlık Ölçeği Varyans Analizi: Aile içerisinde şiddete uğradığı tespit edilen çocukların saldırganlık eğilimlerini ölçmek ve daha fazla saldırgan olmalarında etkili olan faktörleri saptamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Analizler %95 güvenilirlik düzeyinde gerçekleştirilmiş olup analizler için SPSS 13,0 paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın son aşamasında ise elde edilen sonuçlar yorumlanmış ve rapor edilmiştir.

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölüm, genel bilgiler, çapraz tablo yorumları, lojistik regresyon ve saldırganlık ölçeği varyans analizi adı altında dört kısımdan oluşmaktadır.

1. GENEL BİLGİLER

Araştırmada anket uygulanan 655 öğrencinin genel yapısını tanıtıcı sıklık ve % dağılımları düz tablolar halinde bu bölümde sunulmuştur.

1. 1. Öğrenci Bilgileri:

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, nerede doğduğu, kaç yıldır Sivas'ta oturduğu, Sivaslı değilse nereden geldiği ile ilgili bilgilerden oluşmaktadır.

Tablo 3. Cinsiyet Dağılımı

	Sayı	%
Kız	315	48
Erkek	340	52
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 3) örneklem içerisindeki öğrencilerin cinsiyetlerine göre benzer oranlarda (erkekler %52; kızlar %48) yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4: Yaş Dağılımı

	Sayı	%
11	14	2
12	155	24
13	235	35
14	207	32
15	38	6
16	6	1
Toplam	655	100

Öğrencilerin yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 4) çoğunluğunun (%67) 13-14 yaş arasında olduğu görülmektedir. En düşük yaş grubu 11 yaşındaki öğrencilerden; en yüksek yaş grubu ise 16 yaşındaki öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 5: Doğum Yerlerine Göre Dağılım

	Sayı	%
Köy	45	7
İlçe	45	7
Şehir	558	85
Yurtdışı	7	1
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin doğum yerlerine göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 5) öğrencilerin çoğunluğunun (%85) şehir kökenli olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Sivas İlinde Oturma Sürelerine Göre Dağılım

	Sayı	%
1 yıldan az	19	3
2-5 yıl	50	8
6-10 yıl	81	12
11 yıl ve üzeri	483	74
Cevapsız	22	3
Toplam	655	100

Öğrencilerin Sivas ilinde oturma sürelerine göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 6) çoğunluğa yakınının (%74) 11 yıl ve üzeri süredir Sivas ilinde yaşadıkları görülmektedir. 1 yıldan daha az Sivas'ta yaşayan öğrencilerin örneklem içerisindeki yeri ise %3'tür.

Tablo 7: Sivas'a Nereden Geldiği

	Sayı	%
Sivaslı Merkez	471	72
Köyden	75	12
İlçeden	42	6
Bir başka şehirden	67	10
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin Sivas’a nereden geldikleri sorulmuş alınan yanıtlara göre (Tablo 7) öğrencilerin çoğunluğa yakınının (%72) Sivas’ta doğup büyüdüğü saptanmıştır. Sivas’a köyden geldiğini belirtenlerin oranı %12; bir başka şehirden geldiğini belirtenlerin oranı ise %10 olmuştur. Sivas’a ilçeden geldiğini belirten öğrencilerin örneklem içerisindeki yeri ise %6’dır.

Tablo 5, 6 ve 7’den elde edilen veriler araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun kent kökenli olduğunu göstermektedir.

1. 2. Aile Durumu İle İlgili Bilgiler

Bu bölümde öğrenci aileleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bunlar, anne ve babanın birlikte yaşama durumu, hanedeki kişi sayısı, çekirdek aile fertleri dışında hanede yaşayan kişilerin çocuğa yakınlık derecesi, kardeşe sahip olma durumu ve kardeş sayısını gösterir bilgilerdir.

Tablo 8: Hanedeki Kişi Sayısı

	Sayı	%
2 kişi	14	2
3-4 kişi	184	28
5-6 kişi	340	52
7 kişi ve üzeri	95	15
Cevapsız	22	3
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere hanelerinde yaşayan kişi sayısı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 8) öğrencilerin yarıdan fazlasının evinde (%52) 5 ile 6 kişinin yaşadığı ortaya çıkmıştır. Hanesinde kendisi dâhil 2 kişi yaşayan öğrencilerin örneklem içerisindeki oranı ise %2’dir.

Buna göre en çok yığılmanın 3-4 (%28) ve 5-6 (%52) kişilik haneler arasında olduğu görülmektedir. “Bu veriler, Türkiye şartlarına (ortalama 4.75) göre kır ortalaması (5.39) ve kent ortalamasına (4.27) yakın bir veridir” (Kocacık, 2004: 80).

Tablo 9: Ailede Birlikte Yaşayanların Durumu (Aile Biçimi)

	Sayı	%
Büyükanne/büyükbaba (Geniş Aile)	85	13
Evli kardeş ve eşi (Geniş Aile)	13	2
Diğer (Parçalanmış, Tamamlanmamış Aile)	67	10
Yok (Çekirdek Aile)	490	75
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere evlerinde anne babaları ve bekâr kardeşleri dışında kimlerle birlikte yaşadıkları sorulmuş, elde edilen yanıtlara göre (Tablo 9) öğrencilerin çoğunluğunun (%75) evlerinde anne, baba ve kardeşlerinden başka akrabalarının olmadığı görülmüştür. Bu verilere göre örnekleme girenlerin büyük bir çoğunluğunda çekirdek aile özelliği görülmektedir. “Bu da Türkiye geneline ait çekirdek aile oranının (%59.7) oldukça üstünde bir orandır (Kocacık, 2004: 81).

Bu sonuçlar, Tablo 5, 6 ve 7’den elde edilen verilerle karşılaştırıldığında çoğunluğu (%72) kent kökenli olduğu tespit edilen öğrenciler için beklenen doğrultudadır.

Tablo 10: Anne Babalarının Birlikte Yaşama Durumu

	Sayı	%
Evet; birlikte yaşıyorlar	612	93
Hayır; ayrı yaşıyorlar	18	3
Anne/baba vefat etmiş	25	4
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere ebeveynlerinin birlikte yaşama durumları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 10) öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%93) anne babalarının birlikte yaşadığı görülmüştür. Öğrencilerin %4’ünün anne ve/veya babası vefat etmiş; %3’ünün ise anne babası ayrı yaşamaktadır.

Tablo 11: Kardeşe Sahip Olma Durumu

	Sayı	%
Yok	23	3
Var	632	96
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin kardeşe sahip olma durumlarına göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 11) öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%96) kardeşinin olduğu görülmektedir. Tek çocuk olanların örneklem içerisindeki yeri %3'tür.

Tablo 12: Kardeş Sayısı Durumu

	<i>Kız</i>		<i>Erkek</i>	
	Sayı	%	Sayı	%
Yok	165	26	112	18
1 kardeş	186	29	247	39
2 kardeş	161	26	181	29
3 kardeş	69	11	61	9
4 kardeş ve üzeri	51	8	31	5
Toplam	632	100	632	100

Örnekleme giren öğrenciler en fazla %39 ile tek, en az %5 ile de dört ve daha fazla kardeşe sahiptir.

Ailelerin sahip olduğu çocuk sayısının bir ya da iki arasında seyretmesi örnekleme giren öğrencilerin büyük çoğunluğunun Tablo 9'da da görüleceği üzere çekirdek ailelerden geldiğine ilişkin verileri desteklemektedir.

1. 3. Anne Babanın Eğitim ve Çalışma Durumu İle İlgili Bilgiler

Anne, babanın eğitim düzeyi, mesleği, ailede çalışanların çocuğa yakınlık derecesi, çocuğun çalışıp çalışmadığı, eğer çalışıyorsa kendi isteği ile mi çalıştığı ve çalışan çocukların kazancını nasıl değerlendirdiği ile ilgili bilgilerden oluşmaktadır.

Tablo 13 : Anne Babanın Eğitim Durumu

	<i>Anne</i>		<i>Baba</i>	
	Sayı	%	Sayı	%
Okur yazar değil	55	9	17	3
Sadece okur yazar	27	4	14	2
İlkokul mezunu	290	43	163	25
Ortaokul mezunu	113	17	128	20
Lise mezunu	129	20	206	31
Üniversite mezunu	41	7	127	19
Toplam	655	100	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 13) öğrencilerin annelerinin yarıdan fazlasının (%56) en fazla ilkokul mezunu olduğu; babalarının yaklaşık yarısının ise (%50) lise veya üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

2004 Devlet İstatistik Enstitüsü Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri ile karşılaştırıldığında⁽¹⁾ örnekleme giren öğrenci annelerinin %91'inin, öğrenci babalarının ise %97'sinin okur-yazar ve bir okul mezunu olduğu görülür. Genel toplam içerisinde öğrenci anne babalarının %97'si okur-yazar ve bir okul mezunudur. Bu veriler Türkiye ortalamalarının üstündedir.

Tablo 14: Annelerin Mesleğine Göre Dağılım

	Sayı	%
Ev hanımı	585	89
Ücretli çalışan	46	7
Serbest meslek	21	3
Cevapsız	3	1
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrenci annelerinin mesleki dağılımları incelendiğinde (Tablo 14) öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%89) annesinin ev hanımı olduğu

⁽¹⁾ 2004 DİE Nüfus ve Kalkınma göstergelerine göre, toplam nüfus içerisinde yetişkin okuryazarlık oranı %87.4'dür. Bu oranın cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında, toplam nüfus içerisinde yetişkin erkek okur yazar oranı %95.3, yetişkin kadın okur-yazar oranı ise %79'dur.

görülmektedir. Annesi bir işletmede ücretli olarak çalışan öğrencilerin oranı %7; annesi serbest meslek sahibi olanların oranı ise %3'tür.

Tablo 14'den elde edilen verilerle Tablo 13'den elde edilen veriler birbirini desteklemektedir. Örnekleme giren öğrenci ailelerinin büyük çoğunluğunda anneler ev hanımı olup, yine büyük çoğunluğu ilkokul mezunudur.⁽¹⁾

Tablo 15: Babaların Mesleğine Göre Dağılımı

	Sayı	%
İşçi	204	31
Memur	161	25
Serbest meslek	197	30
Çiftçi	17	3
Emekli	42	6
Cevapsız	34	5
Toplam	655	100

Öğrencilerin babalarının mesleklerinin dağılımları incelendiğinde (Tablo 15) öğrencilerin yarıdan fazlasının (%56) babasının işçi veya memur olduğu görülmektedir.

Tablo 15'den elde edilen veriler Tablo 22'den elde edilen verilerle örtüşmektedir. Şöyle ki: Tablo 22'den elde edilen veriler öğrenci ailelerinin çoğunluğunun %36 ile 1000 YTL'nin altında gelire sahip aileler olduğunu göstermektedir. Tablo 15'den elde edilen verilere göre ise, öğrenci ailelerinin çoğunluğunu (%62) işçi, memur ve emekli, bir başka deyişle belli bir ücret karşılığı çalışan aileler oluşturmaktadır. Bu iki tablo karşılaştırıldığında, örnekleme giren öğrencilerin büyük çoğunluğunun sabit gelirli aileler olduğu yorumunu yapabiliriz.

⁽¹⁾ DiE 2004 yılı Nüfus ve Kalkınma göstergelerine göre Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranı %25.4 iken erkeklerin işgücüne katılma oranı %72.3'dür. Kadın-erkek toplam işgücüne katılma oranı ise %48.7'dir. Toplam işsizlik oranı %10.3 iken, toplam işgücü içerisinde kadın işsizlerin oranı %9.7 ve erkek işsizlerin oranı ise %10.5'dir (www.die.gov.tr/goster/asp?aile=2). Türkiye'de 15 yaş ve üstü nüfusun (50.5 milyon) 14 milyonunu %0.27 ile ev kadınları oluşturmaktadır (Baran, 2005).

Tablo 16 Ailede Çalışanlar

	Sayı	%
Sadece Baba	499	41
Sadece Anne	9	.8
Her ikisi de	579	47
Sadece Baba ve Ağabey	65	5
Sadece Anne ve Ağabey	2	.16
Sadece Ağabey	19	2
Sadece Baba ve Abla	10	.9
Sadece Anne Abla	2	.1
Sadece Abla	19	2
Sadece Ağabey ve Abla	2	.1
Sadece Diğer Aile Üyesi	8	.7
Sadece Diğer Aile Üyesi ve Baba	2	.1
Sadece Diğer Aile Üyesi ve Anne	1	.08
Toplam	1217	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere ailelerinde kimlerin çalıştığı sorusu yöneltilmiş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 16) öğrencilerin çoğunluğunun (%47) ailesinde hem anne hem babanın çalıştığı ortaya çıkmıştır. Sadece babası çalışanların oranı % 41; sadece annesi çalışanların örnekleme oranı ise %8'dir. ⁽¹⁾

Tablo 16'da da görüleceği üzere örnekleme giren öğrencilerin en çok %47 ile hem annesi hem babası çalışmaktadır. Sadece babası çalışan öğrencilerin oranı ise %41'dir. Bu oranları sırasıyla; sadece babası ve ağabeyi (%5) çalışanlarla; sadece ablası çalışanlar (%2) ve sadece ağabeyi (%2) çalışanlar izlemektedir. Bu durum ailelerin ekonomik düzeyleri ile karşılaştırıldığında, çoğunluğu yoksulluk sınırında yaşadığı belirlenen aileler için beklenen bir durum olarak değerlendirilebilir. Ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel nitelikleri ailede çalışan bireylerin kimliklerinde ve sayılarında belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira anne ve babalarının dışında ablaları ve ağabeylerinin de çalıştığını belirten öğrenciler düşük sosyo-ekonomik ve kültürel niteliklere sahip mahallelerde yer alan okullarda eğitim gören öğrencilerdir.

⁽¹⁾ Tablo 16'da örnekleme giren öğrenciler birden fazla şık işaretlediği için toplam yüksek çıkmıştır.

Tablo 17: Çocuğun Çalışma Durumu

	Sayı	%
Evet	31	4
Hayır	614	94
Cevapsız	10	2
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere okul dışında eve gelir getirmek amacıyla kendilerinin yaptığı bir iş olup olmadığı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 17) öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%94) okul dışında bir işte çalışmadıkları ortaya çıkmıştır. Okul dışında eve gelir getirmek amacıyla çalıştığını belirten öğrencilerin oranı ise %4 olmuştur. ⁽¹⁾

2003 yılı III. Dönem Hane Halkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, ülkemizde 12-17 yaş grubunda çalışan çocukların sayısı 948 bin kişidir. Bunların %58.9'u tarım, 21.1'i hizmetler ve %20.1'i sanayi sektöründe çalışmaktadır. . 12-17 yaş grubunda çalışan çocukların %35'i (332 bin kişi) kentsel yerlerde bulunmaktadır. Türkiye genelinde bu yaş grubunda bulunan çocukların %55.6'sını erkek, %44.4'ünü ise kız çocukları oluşturmaktadır. ⁽²⁾

Tablo 22'de görüleceği üzere ailelerin %36'sı yoksulluk sınırında yaşayan başka bir deyişle aylık geliri 1000YTL'nin altında olan ailelerdir. Buna ek olarak Tablo 14 ve 15'de örnekleme girenlerin anne ve baba mesleğine göre dağılımı, annelerin %89 ile ev hanımı, %21 ile serbest meslek sahibi olduğu, babaların ise %31'inin işçi, %30'unun ise serbest meslek sahibi olduğu görülür. Belirtilen bu meslek türleri içerisinde pazarcılık, geçici işçilik yapan, seyyar satıcı olarak çalışan babalar ve gündeliğe giden ya da ücret karşılığı bakıcılık yapan anneler bulunmaktadır. Tablo 8'e bakıldığında ise örnekleme giren öğrencilerin (%67) büyük çoğunluğunun 5-6, 7 kişilik ve daha kalabalık ailelerde yaşadığı görülmektedir. Tablolardan elde edilen veriler, örnekleme giren öğrenci

⁽¹⁾ DİE 2002-2006 Nüfus ve Kalkınma göstergelerine göre, 12-14 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı %3.8'dir

⁽²⁾ (www.die.gov.tr/TURKHISH/SONIST/ISGUCU/141103ie.html)

ailelerinin ekonomik durumlarının Türkiye ortalamalarına göre pek de iç açıcı olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu tür ailelerden gelen öğrencilerin okul dışında eve gelir getirmek amacıyla ek bir iş yapma oranı daha yüksek olması gerekirken, çalıştığını belirtmekten bilhassa çekinen öğrenciler de dâhil olmak üzere, öğrencilerin %94'ü çalışmadığını belirtmiştir. Özellikle sosyo-ekonomik seviyesi düşük ailelerden gelen öğrencilerin bulunduğu okullarda anketleri uygulama esnasında öğretmenlerin belirttiği, çocukların çoğunluğunun okuldan arta kalan zamanlarda pazarcılık, simit satma, ayakkabı boyama vs. işlerde çalıştıkları şeklindedir.

18: Çalışan Çocukların Anneden Dayak Yeme Durumu

Anneden dayak yeme Durumu	Çalışma durumu				Toplam	
	Evet		Hayır			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	19	61	328	54	347	54
Kız	12	39	286	46	298	46
Toplam	31	100	614	100	645	100

Tablo 19: Çalışan Çocukların Babadan Dayak Yeme Durumu

Babadan dayak yeme Durumu	Çalışma durumu				Toplam	
	Evet		Hayır			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	18	58	276	45	294	46
Kız	13	42	338	55	351	54
Toplam	31	100	614	100	645	100

Araştırmamızda dikkati çeken bir diğer nokta Tablo 18 ve 19'da da görüleceği üzere, çalıştığını belirten çocukların büyük çoğunluğunun aynı zamanda hem anneden hem de babadan dayak yediğini belirtmiş olmasıdır. Bu çocukların anne ve babadan dayak yeme durumlarının çalışma durumlarıyla ilgili olmadığı, zira çalışanların büyük çoğunluğunun tablo 21'de de görüleceği üzere (%71), kazandığı parayı anne ve babasına verdiği görülmektedir.

Tablo 20: Kendi İsteği İle Çalışıp Çalışmadığı Durumu

	Sayı	%
Evet	29	94
Hayır	2	6
Toplam	31	100

Okul dışında eve gelir getirmek amacıyla çalıştığını belirten öğrencilere (n=31) kendi isteğiyle çalışıp çalışmadığı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 20) çalışan öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%94) kendi istekleriyle bir işte çalıştıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Bu durum, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen çocukların çoğunluğunun kazandığı parayı anne babasına vererek (Tablo 21) aile bütçesine katkıda bulunmaya çalıştıklarını göstermektedir. Kendi okul ihtiyaçlarını karşılamak için (%29) çalıştığını belirten öğrenciler içinde aynı yorum yapılabilir.

Tablo 21: Çalışanların Kazancını Harcama Durumu

	Sayı	%
Kendi okul ihtiyaçlarını karşılıyor	9	29
Anne/babasına veriyor	22	71
Toplam	31	100

Çalıştığını belirten öğrencilere (n=31) kazancını nereye harcadığı sorusu yönetilmiş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 21) öğrencilerin çoğunluğa yakınının (%71) elde ettikleri kazancı anne ve/veya babasına verdiklerini belirttikleri görülmüştür. Söz konusu öğrencilerin %30'u ise kazancını kendi okul masrafları için harcadığını ifade etmiştir. Çalışan çocukların çoğunluğunun (%71) kazandığı parayı anne/babasına vermesi toplumumuzda çocukların kentsel yerleşim birimlerinde de olsa aileye ekonomik gelir getirici bir unsur olarak görülmeye devam ettiğini göstermektedir. Nitekim ülkemizde egemen olan geleneksel aile tutumu içerisinde, eve gelir getirmek amacıyla çalıştığını söyleyen çocukların tamamı alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okul çocuklarıdır.

1.4. Ailenin Gelir Durumu

Bu bölümde öğrenci ailelerinin ortalama aylık gelirine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 22: Ailenin Gelir Düzeyi

	Sayı	%
500 YTL'den az	100	15
501-1000 YTL	135	21
1001-1500 YTL	101	15
1501-2000 YTL	29	4
2000 YTL'den fazla	32	5
Bilmiyor	258	40
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere ailelerin toplam aylık geliri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 22) öğrencilerin yarıya yakınının (%40) ailelerinin toplam aylık gelirini bilmediği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin %21'i ailesinin toplam aylık gelirinin 500 ile 1000 YTL arasında olduğunu ifade ederken; %15'i 500 YTL'den az ; yine %15'i 1000 ile 1500 YTL arasında olduğunu belirtmiştir. Buna göre ortalama gelir dağılımı %36 ile 1000 YTL'nin altındadır.⁽¹⁾

DPT'nin 2002 tarihi itibarı yaptığı hesaplamalara göre, Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir 2586 dolardır. Türkiye, AB ve aday ülkeler ile 3 Avrupa Serbest Ticaret İşbirliği (EFTA) ülkesinin yer aldığı 33 ülke için satın alma gücü paritesine göre yapılan gayrisafi yurt içi hâsıla endeks sıralamasında Avrupa'nın en yoksul ikinci ülkesi durumundadır (DPT, 2006). Temel gereksinimleri için kişi başına günlük 1.5 dolarlık gelir ayıramayanları yoksul kabul ederek hazırlanan Türk-İş raporuna göre, Türkiye nüfusunun %38'i yoksul konumda bulunmaktadır, yani üç kişiden biri temel gereksinimleri için günlük 1.5 dolar harcayamamaktadır. Yaklaşık 25 milyon insanın yoksul olduğu kaydedilen raporda, belirlenen yoksul nüfusun toplam nüfus içerisindeki

⁽¹⁾ 31.12.2005 tarihi itibarı ile 16 yaşını doldurmuş işçiler için asgari net ücret 350.153.550 TL'sidir (350.15 YTL) (DPT, 2006). Bir ekmeğin fiyatı 250 YKRŞ., ortalama bir buzdolabının fiyatı ise 712 YTL'dir.

payının kentlerde %34, kırsalda ise %30 düzeyinde seyrettiği kaydedilmiştir. Adı geçen raporda, dört kişilik ailenin açlık sınırı 2003 Şubat tarihi itibarı ile 421 milyon lira olarak belirlenirken, dört kişilik bir ailenin gıda harcamalarının yanı sıra kira, ulaşım, yakacak, giyim, eğitim, kültür gibi diğer temel ve zorunlu gereksinimleri de içeren yoksulluk sınırı tutarı ise şubat ayı itibarı ile 1 milyar 281 milyar lira olarak belirlenmiştir (06/08/2006 Hürriyet).

Dolayısıyla bu araştırmada örnekleme giren öğrenci ailelerinin %51'inin Türkiye ortalamalarına göre yoksulluk sınırının altında, %15'inin de açlık sınırında olduğunu söyleyebiliriz. Ailelerin sadece %4'ü yoksulluk sınırının üstünde gelire sahip olurken, aylık 2000 YTL ve daha yukarı gelir diliminde yer aldığını belirtenlerin oranı ise %5'dir.

Bilindiği üzere şiddete neden olduğu özellikle vurgulanan faktörlerden biri ekonomik faktördür. Kevin'in de (1990: 5) belirttiği gibi, her toplumda ana-baba çocuk ilişkisinin biçimi ve standardını etkileyen başlıca faktörlerden biri, ana-babanın sosyo-ekonomik statüsü olup, örselenmiş çocuk sendromuna işsiz ve ekonomik durumu elverişsiz olan ailelerde daha çok rastlanmaktadır.

1.5. Ailede Karar Alma Durumu

Örnekleme giren öğrencilerin ailelerinde herkesi ilgilendiren konularda kararların nasıl alındığına ilişkin bilgiler bu bölümde yer almaktadır.

Tablo 23: Ailede Kararların Alınma Biçimi

	Sayı	%
Hepimizi ilgilendiren bir konuda hep birlikte karar veririz	445	67
Ara sıra biz kardeşlerinde fikri alınır	51	8
Fikrimiz alınmaz sadece annem babam karar verir.	100	15
Hepimizi ilgilendiren konularda sadece annem söz sahibidir	12	2
Hepimizi ilgilendiren konularda sadece babam söz sahibidir	31	5
Diğer	12	2
Cevapsız	4	1
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere ailelerinde herkesi ilgilendiren bir konuda kararları kimin aldığı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 23) öğrencilerin çoğunluğa yakınının (%67) herkesi ilgilendiren bir konuda aile içinde hep birlikte karar alındığını belirttiği görülmüştür. Buna göre, örnekleme giren öğrencilerin ailelerinin çoğunluğunun (%67) karar alma sürecinde demokratik davrandığı gözlenmektedir.

1.6. Boş Zamanı Değerlendirme Biçimi

Bu bölümde çocukların boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri, hem çocukların hem de anne babalarının televizyonda izledikleri programların türüne ilişkin bilgiler yer almaktadır.⁽¹⁾

Tablo 24: Boş Zaman Değerlendirme Durumu

	Sayı	%
TV seyretmek	494	32
Kitap/dergi okumak	473	30
Arkadaşlarla birlikte olmak	353	23
İnternet cafe	83	5
Oyun oynamak	63	4
Test çözmek	47	3
Müzik dinlemek	32	2
Gezmek	6	1
Toplam	1551	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri sorusu yöneltilmiş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 24) “TV seyretmek” (%32) ve “kitap/dergi okumak” (%30) en fazla tercih edilen boş zaman aktivitesi olarak ön plana çıkmıştır.

Tablo 24’de çocukların boş zamanlarını en çok televizyon izleyerek geçirdiklerini belirtmeleri kitle iletişim araçlarından televizyonun çocuklar üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

⁽¹⁾ Tablo 24’de öğrenciler birden fazla şık işaretlemiş olduklarından toplam 100’ün üzerinde çıkmıştır.

Tablo 25: Çocuğun Televizyonda İzlediği Programları

	Sayı	%
Sırlar dünyası gibi programlar	19	3
Haber programları	14	2
Yerli film ve diziler	190	29
Pazar keyfi, televole gibi programlar	7	1
Müzik ve dans programları	26	4
Doğa çevre belgeselleri	29	4
Şans oyunları-yarışma programı	87	13
Yabancı film ve diziler	65	10
Anne babam ne seyrediyorsa onu izlerim	1	,1
Çok fazla izlemem	4	,5
Başka	8	1
Çizgi film	50	8
Spor programları	17	3
Öğretici programlar	32	5
Dini programlar	3	,4
Cevapsız	103	16
Toplam	655	100

Öğrencilere en çok ne tür televizyon programlarını izledikleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 25) öğrencilerin %29 ile çoğunluğunun yerli film ve dizileri izledikleri ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin en az izledikleri program türleri ise sırasıyla “dini programlar” (%0,4), “pazar keyfi, televole gibi programlar” (%1), “haber programları” (%2), “spor programları” (%3), “sırlar dünyası gibi programlar” (%3) olmuştur.

Tablo 26: Annenin İzlediği TV Programları

	Sayı	%
Sırlar dünyası gibi programlar	285	26
Haber programları	172	16
Yerli film ve diziler	256	23
Pazar keyfi, televole gibi programlar	44	4
Müzik programları	37	3
Doğa çevre belgeselleri	48	4
Şans oyunları-yarışma programı	47	4
Yabancı film ve diziler	31	3
Babam ne seyrediyorsa onu izler	28	2
Gelin-kaynana programları	18	2
Çok fazla izlemez	131	11
Başka	12	2
Toplam	1109	100

Öğrencilere annelerinin ne tür televizyon programlarını izledikleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 26) öğrencilerin annelerinin ağırlıklı olarak sırasıyla sırlar dünyası gibi programları (%26), yerli film ve dizileri (%23) ve haber programlarını (%16) izlemeyi tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin anneleri tarafından en az tercih edilen program türleri ise sırasıyla gelin-kaynana programları (%2), yabancı film ve diziler (%3), müzik programları (%3) olmuştur. Annesi çok fazla televizyon izlemeyenlerin oranı %2'dir. ⁽¹⁾

⁽¹⁾ Tablo 26'da toplamın 100'den fazla çıkmasının nedeni öğrencilerin birden fazla şık işaretlemiş olmalarıdır.

Tablo 27: Babanın İzlediği TV Programları

	Sayı	%
Sırlar dünyası gibi programlar	107	9
Haber programları	375	32
Yerli film ve diziler	74	6
Pazar keyfi, televole gibi programlar	6	1
Müzik programları	23	2
Doğa çevre belgeselleri	109	10
Şans oyunları-yarışma programı	65	6
Yabancı film ve diziler	87	8
Annem ne seyrediyorsa onu izler	3	,1
Spor programları	222	19
Çok fazla izlemez	54	5
Başka	8	1
Toplam	1133	100

Öğrencilere babalarının ne tür televizyon programlarını izledikleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 27) öğrencilerin babalarının ağırlıklı olarak sırasıyla haber programlarını (%32) ve spor programlarını (%19) izlemeyi tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin babaları tarafından en az tercih edilen program türleri ise sırasıyla pazar keyfi, televole gibi programlar (%1) ve müzik programları (%2) olmuştur. Babası çok fazla televizyon izlemeyenlerin oranı %5; babası annesinin izlediği programı izleyenlerin oranı ise %1'dir.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Tablo 27'de toplamın 100'den fazla çıkmasının nedeni öğrencilerin birden fazla şık işaretlemiş olmalarıdır.

1. 7. Ailede Anlaşma Durumu

Araştırmaya katılan 655 öğrencinin anne ve babasının birbirleri ile kavga etme durumları, nedenleri, kavga esnasında babanın anneye ve çocuklara nasıl davrandığı, annenin babayla kavga esnasında çocuklarına nasıl davrandığı ve kardeşler arasında kavga etme nedenlerine ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir.

Tablo 28: Anne ve Babanın Kavga Etme Durumu

Anne ve baba arasında Kavga etme durumu	Sayı	%
Evet	335	51
Hayır	320	49
Toplam	655	100

Anne baba arasında kavga durumunu belirtmek amacıyla oluşturulan Tablo 28’de öğrencilerden %51’inin anne ve babasının kavga ettiği, %49’unun ise etmediği görülmektedir.

Araştırmalar, olumsuz anne baba ilişkilerinin tüm çocuk istismarı türlerinde gözlemlenen bir durum olduğunu ortaya koymaktadır (Görak ve Diğerleri, 1999: 401-409).

Tablo 29: Anne Babanın Kavga Etme Nedenleri

	Sayı	%
Para konusunda	85	13
Ben ve kardeşlerimle ilgili konularda	148	23
Diğer aile üyeleri ile ilgili konularda	62	10
Başka	40	6
Cevapsız	320	48
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere anne babalarının evde en çok hangi konularda kavga ettikleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 29) öğrencilerin yarıya yakınının (%48) ilgili soruyu yanıtsız bıraktıkları görülmüştür. Öğrencilerin %23’ü anne babalarının en çok çocuklarıyla ilgili konularda kavga ettiğini belirtirken; %13’ü para konusunda kavga ettiklerini; %10’u ise diğer aile üyeleri ile ilgili konularda

kavga ettiklerini ifade etmiştir. Başka şıkkını işaretleyen (%6) öğrencilerin ise tıpkı cevap vermek istemeyenler gibi anne ve babalarının kavga etme nedenlerini açıkça belirtmedikleri gözlenmektedir.

Öğrencilerin %51'inin yoksulluk ve %15'inin ise açlık sınırında, **dar gelirli** ailelerden gelmekte ve %74'ünün 2'den daha fazla kardeşe sahip oldukları gözlenmektedir. Bu verilerle ilişkili olarak, çocukların anne ve baba arasında kavga nedeni olarak en çok kendilerini ve parayı sebep olarak göstermeleri, annelerin %89'unun ev hanımı olarak tespit edildiği bu çalışmada beklenen sonuçlardan biri olmaktadır. Babanın aile üyelerinin maddi ihtiyaçlarını tek başına karşılamak zorunda kalması anne baba arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkilemekte ve anne baba arasındaki huzursuzlukta Tablo 31 ve 32'de görüleceği üzere çocukları doğrudan etkilemektedir.

Diğer yandan, öğrencilerin %48'inin cevap vermekten, %6'sının ise kavga nedenini belirtmekten çekinmesi aile içi ilişkilere yönelik mahremiyetçi bakış açısının toplumumuzda nedenli yaygın olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 30: Babanın Anneyle Kavga Ederken Anneye Davranış Biçimi

	Sayı	%
Bağırır	276	71
Tokat atar	18	4
Tekmeler	11	3
Yumruklar	7	2
Saçını çeker	1	,1
Eşyaları kırıp döker	28	7
Diğer	46	12
Toplam	387	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere babalarının anneleriyle kavga ederken annelerine nasıl davrandığı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 30) babaların eşlerine karşı en fazla bağırıldığı (%42) görülmüştür. Öğrencilerin babalarının kavga

esnasında en az tercih ettiği davranışlar ise sırasıyla saç çekme (%1), yumruklama (%1), tekmeleme (%2), tokat atma (%3) ve eşyaları kırıp dökme (%4) olmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen öğrencilerin kavga esnasında, babalarının annelerine en çok bağırdığını belirtmesi, diğer seçeneklerle doğrudan ilgilidir. Çünkü kavga esnasında eşini tokatlayan, tekmeleyen, saçını çeken, yumruklayan ve eşyaları kırıp dökten babaların eşi karşı bu davranışları gerçekleştirirken aynı zamanda bağıırıyor olması da gerekir. Dolayısıyla bağıırma şeklindeki davranış tarzının, şiddetin varlığını ortaya koyan diğer davranışlara aynı anda eşlik ettiği söylenebilir.

Tablo 31: Babanın Anneyle Kavga Ederken Çocuğa Davranış Biçimi

	Sayı	%
Bana ve kardeşlerime bağıırır	115	18
Çoğu zaman beni ve kardeşlerimi de döver	16	2
Yanlarında olmamıza hiç aldırılmaz	60	9
Diğer	72	11
Cevapsız	392	60
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere babalarının anneleriyle kavga ederken kendilerine nasıl davrandığı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 31) babaların %18'inin eşleriyle kavga ederken çocuklarına bağırdığı; %9'unun çocukların yanlarında olmasına aldırış etmediği; %2'sinin ise çoğu zaman çocuklarını da dövdüğü ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin %60'ı ilgili soruyu yanıtsız bırakmıştır. Yanıtsız bırakanlar ya karar veremedikleri ya da belirleme yapmak istemedikleri için böyle davranmış olabilir.

Örnekleme giren öğrencilerin çoğunluğunun (%18) anneyle kavga sırasında babalarının kendilerine de bağırdığını belirtmeleri Tablo 29'dan elde edilen verilerle uyushmaktadır. Zira Tablo 29'da öğrencilerin büyük çoğunluğu (%23) anne ve babaları arasında kavga nedeni olarak kendilerini göstermektedir.

Tablo 32: Annenin Babayla Kavga Ederken Çocuğa Davranış Biçimi

	Sayı	%
Annem de babam gibi yanlarında olmamıza aldırılmaz	58	9
Çok sinirlendiği için beni ve kardeşlerimi döver	14	2
Beni ve kardeşlerimi başka bir odaya gönderir	39	6
Babam bizi dövmesin diye korumaya çalışır	35	5
Diğer	72	11
Cevapsız	437	67
Toplam	655	100

Öğrencilere anne babanın kavgası esnasında annelerinin kendilerine nasıl davrandığı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 32) annelerin %9'unun eşleriyle kavga ederken çocukların yanlarında olmasına aldırış etmediği; %6'sının çocuklarını başka bir odaya gönderdiği; %5'inin babaları çocukları dövmesin diye korumaya çalıştığı; %2'sinin ise çocuklarını da dövdüğü ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin %67'si ilgili soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Elde edilen veriler tablo 29'dan elde edilen verilerle uyumludur. Tablo 29'da örnekleme giren öğrenciler anne babalarının kavga nedeni olarak çoğunlukla kendilerini göstermiş ve Tablo 32'de de (%15) öğrencilerin bir kısmı annelerinin, babayla kavga esnasında kendilerini korumaya çalıştığını belirtmişlerdir. Bu veriler, diğer yandan babayla kavga esnasında annelerinin yanlarında olmalarına aldırmadığını belirten öğrencilerin sayısına (%9) yakındır. Benzer oranlarda annelerin bir yandan (annelik içgüdü ile) çocuklarını korumaya çalışmaları diğer yandan yanlarında olmalarına hiç aldırılmaması durumu annelerin eğitim düzeyi ile ilişkilendirilebilir. Nitekim Tablo 13'e bakıldığında annelerin %43 ile çoğunluğunun ilkökul mezunu, %20'sinin lise ve sadece %7'sininde yükseköğretim ve üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Diğer seçeneğini işaretleyen öğrencilerin %11'inin çoğunluğu ise kavga esnasında annenin kendilerine bağırdığını ya da hiçbir şey yapmadığını belirtmektedirler.

Tablo 33: Kardeşler Arasında Kavga Etme Nedenleri

	Sayı	%
Ortak ya da kişisel eşyaları paylaşamama	99	15
Fikir uyuşmazlıklarında	146	22
TV izleme ve bilgisayar kullanma konusunda	43	7
Oyun oynarken	13	2
Para yüzünden	11	2
Cevapsız	343	52
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere kardeşleriyle en çok neden kavga ettikleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 33) öğrencilerin %22'sinin fikir uyuşmazlıkları nedeniyle; %15'inin ortak ya da kişisel eşyaları paylaşamama nedeniyle kavga ettiklerini belirttikleri görülmüştür. Öğrencilerin %52'si ilgili soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 28'de öğrencilerin % 51'inin anne ve babalarının birbirleri ile kavga ettiği görülmektedir. Tablo 33'de ise kardeşiyle çeşitli sebeplerle kavga ettiğini belirten öğrencilerin örnekleme giren öğrencilere oranı %47'dir. Elde edilen bu veriler anne ve babanın kavga ettiği evlerde yaşayan çocukların birbirleri ile de kavga etme oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir. **ŞİDDET ŞİDDETİ DOĞURMAKTADIR!**

Tablo 34: Cinsiyetlerine Göre Kardeş Sayısı

Cinsiyete göre kardeş Sayısı	Sayı	%
Kız	467	47
Erkek	520	53
Toplam	987	100

Araştırmada dikkati çeken bir diğer nokta ise, kardeşi/kardeşleriyle arasında fikir uyuşmazlıkları olduğunu belirten öğrencilerin çoğunlukla karışık cinsten kardeşi olan öğrenciler olmasıdır. Tablo 34'de de görüleceği üzere, araştırmaya katılan öğrencilerin %47'sinin kız ve %53'ünün de erkek kardeşi bulunmaktadır. Buna ek olarak kardeşler

arasında yaş farkının fazla olması da bir fikir uyuşmazlıklarının yaşanmasında bir başka gerekçe olarak gösterilebilir.⁽¹⁾

1.8. Ana Babanın Çocukla İlgilenme Durumu

Bu bölümde, anne babanın, çocuğa genel davranış tarzını, çocuğun kendisi ve arkadaş çevresiyle ilgilenme biçimini, çocuğun sorunlarını en çok kiminle paylaştığını ve evde en çok kimden korktuğunu belirlemeye yönelik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 35: Annenin Çocuğa Davranış Tarzı

	Sayı	%
Sevecen	527	57
Aşırı koruyucu	159	17
Çok sert	18	2
İlgisiz	15	2
Sevgisiz	8	1
Bazen iyi bazen kötü	179	19
Diğer	22	2
Toplam	928	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere annelerinin kendilerine genel olarak nasıl davrandıkları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 35) öğrencilerin annelerinin davranış tarzlarını en fazla “sevecen” (%57) olarak tanımladıkları görülmüştür. Öğrencilerin anneleri için en az kullandıkları tanımlamalar ise sırasıyla “sevgisiz” (%1), “ilgisiz” (%2) ve “çok sert” (%2) olmuştur.⁽²⁾

Araştırmamızda, öğrencilerin annelerinin büyük çoğunluğunun okur-yazar ve bir okul mezunu olması, (%91) %89’unun ise çalışmıyor (ev hanımı) olması bu niteliklere sahip annelerin çocuklarına daha fazla zaman ayırarak ve bilinçli bir şekilde olumlu davranmalarının nedeni olarak düşünülebilir.

⁽¹⁾ Araştırmaya katılan öğrencilerin bazılarının hem kız hem de erkek kardeşi olduğu ve bu kişiler iki seçeneği birden işaretledikleri için, “Cinsiyetlerine Göre Kardeş Sayısı”nı belirten tabloda toplam fazla çıkmıştır.

⁽²⁾ Araştırmaya katılan öğrencilerin Tablo 35’de anneniz size nasıl davranır sorusunu birden fazla şık işaretleyerek cevap vermesi toplamın fazla çıkmasının nedenidir.

Tablo 36: Annenin Çocukla İlgilenme Biçiminin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Cinsiyet					
	Kız		Erkek		Toplam	
Anne ve babanın çocukla ilgilenme biçimi	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlgili	297	96	326	98	623	97
İlgisiz	13	4	8	2	21	3
Toplam	310	100	334	100	644	100

Anne ve babanın çocukla ilgilenme biçimini cinsiyetler açısından gösteren Tablo 36'da da görüleceği üzere, örnekleme giren 310 kız öğrenciden %96'sı ve 334 erkek öğrenciden de %98'i annelerinin ve babalarının kendileriyle ilgilendiğini belirtmiştir. Genel toplam içerisinde annelerinin ve babalarının kendileri ile ilgilendiğini belirten kız ve erkek öğrencilerin oranı %97 iken, ilgilenmediğini belirten öğrencilerin oranı ise %3'ür. Bu sonuçlar ilgili soruyu yanıtlayan öğrencilerden tamamına yakının annesi ve babası tarafından ilgilenilen öğrenciler olduğunu ortaya koymaktadır. Annelerin çocuklarıyla ilgilenme biçimlerine ilişkin veriler Tablo 37'de, babaların çocuklarıyla ilgilenme biçimlerine ilişkin veriler ise Tablo 43'de sunulmuştur.

Tablo 37: Annenin Çocuğu İle İlgilenme Durumu

	Sayı	%
Hayır hiç ilgilemez	21	1
Her sabah okula giderken kahvaltımı hazırlar	475	28
Her sabah okula giderken beni uğurlar	419	25
Okuldan döndüğümde her zaman evde olur	352	21
Eve döndüğümde okulda neler yaptığımı sorar	183	11
Okuldan eve döndüğümde aç olup olmadığımı sorar	135	8
Her zaman derslerimde yardımcı olur	24	2
Derslerim dışında birlikte bir şeyler yaparız	68	4
Toplam	1677	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere annelerinin kendileri ile ilgilenme durumları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 37) annelerin çocukları için en fazla sırasıyla her sabah okula giderken kahvaltısını hazırladığı (%28), her sabah okula giderken uğurladığı (%25) ve okuldan döndüğünde her zaman evde bulunduğu (%21) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin annelerinin kendileri için en az sergiledikleri davranışın ise her

zaman derslerinde yardımcı olması (%2) olduğu görülmüştür. Annesinin kendisi ile ilgilenmediğini belirten öğrencilerin oranı ise %1 olmuştur.⁽¹⁾

Tablo 37’de öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%99) annelerinin kendileri ile çeşitli konularda ilgilendiğini belirttiği görülmektedir. Bu sonuçlar Tablo 35’den elde edilen verilere paralellik göstermektedir. Çünkü annelerinin kendilerine karşı sevecen ve aşırı koruyucu olduğunu belirten öğrenciler (%78) örnekleme giren öğrencilerin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Tablo 37’de öğrencilerin sadece %2’sinin annelerinin derslerine yardımcı olduğunu belirtmesi ise örnekleme giren öğrenci annelerinin eğitim düzeylerinin (%27 lise ve yüksekokul mezunudur) yeterli olup olmaması ve çalışma durumları ile ilişkilendirilebilirken, ayrıca, araştırmamızda, öğrencilerin annelerinin büyük çoğunluğunun okur-yazar ve bir okul mezunu olması (%91) ve %89’unun ev hanımı olması çocuklarıyla daha fazla ilgileniyor olmalarının nedeni olarak da gösterilebilir.⁽¹⁾

Tablo 38: Annenin Çocuğu Cezalandırma Tarzı

	Sayı	%
Sevdiğim şeylerden mahrum eder	83	13
Sözlü olarak uyarır	311	48
Azarlar	147	22
Döver	26	4
Uzun süre konuşmaz	46	7
Diğer	14	2
Cevapsız	28	4
Toplam	655	100

Öğrencilere evde bir suç işlediklerinde annelerinin kendilerini nasıl cezalandırdıkları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 38) öğrencilerin yarıya yakınının (%48) suç işlediklerinde annelerinin kendilerini sözlü olarak uyardığını belirttiği görülmektedir. Bunu sırasıyla “azarlama” (%22) ve “sevdiği şeylerden mahrum

⁽¹⁾ Tablo 37’de genel toplamın 1677 çıkmasının sebebi öğrencilerin bu soruyla ilgili bir den fazla seçeneği işaretleyerek cevap vermeleridir.

etme” (%13) davranışları izlemektedir. Annelerin en az kullandıkları cezalandırma davranışları ise “dövme” (%4) ve “uzun süre konuşmama” (%7) olmuştur.

Tablo 38’da öğrencilerin annelerinin büyük çoğunluğunun (%96) çocuklarını dövmedikleri görülmektedir. Bu veriler Tablo 35 ve 37’den elde edilen verilere paralellik göstermektedir. Tablo 35’de yanıt veren öğrencilerin %57’si annelerinin kendilerine karşı sevecen olduklarını, Tablo 37’de de yanıt verenlerin tamamına (%96) yakınının annelerinin kendileri ile ilgilendiğini belirttiğini görüyoruz. Bu sonuçlardan hareketle annelerin çocuklarına karşı olumlu tutum ve davranışlarının onları cezalandırma biçimleri ile ilgili olduğu söylenebilir.

Sonuçlar üzerinde annenin eğitim düzeyi, mesleği kadar anne babanın birbirlerine karşı tutum ve davranışlarının da etkili olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 39: Annenin Çocuğun Arkadaşlarını Tanıma Durumu

	Sayı	%
Evet	579	88
Hayır	64	10
Cevapsız	12	2
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere annelerinin arkadaşlarını tanıyıp tanımadıkları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 39) öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%88) annelerinin arkadaşlarını tanıdığını belirttiği görülmüştür. Annesinin arkadaşlarını tanımadığını ifade edenlerin oranı ise %10’dur. Elde edilen sonuçlar annelerin çocuklarının arkadaşları konusunda onlarla yakından ilgili olduğunun da göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 40: Annenin Çocuğun Arkadaşlarının Eve Gelmesine İzin Verme Durumu

	Sayı	%
Evet	557	85
Hayır	74	11
Cevapsız	24	4
Toplam	655	100

Öğrencilere arkadaşlarını eve getirmelerine annelerinin izin verip vermedikleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 40) öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%85) arkadaşlarını evlerine getirmelerine annelerinin izin verdiğini belirttikleri ortaya çıkmıştır. Annesinin arkadaşlarını eve getirmesine izin vermeyeceğini belirten öğrencilerin oranı ise %11'dir.

Tablo 40'dan elde edilen veriler Tablo 39'dan elde edilen verilerle uyushmaktadır. Çünkü annelerinin arkadaşlarını tanıdığını belirten öğrencilerin oranı (%88) ile annelerinin arkadaşlarını eve getirmesine izin verdiğini belirten öğrencilerin oranı (85) birbirine çok yakındır. Bu sonuçlar annenin çocuğun arkadaşlarını tanınması ile onların eve gelmesine izin vermesi arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 41: Annenin Çocuğun Arkadaşlarının Eve Gelmesine İzin Vermeme Nedenleri

	Sayı	%
Arkadaşlarını tanımaması	21	28
Arkadaşlarının yaralayıcı aletle dolaşmaları	2	3
Arkadaşlarının evi dağıtacağını düşünmesi	6	8
Arkadaşlarından hoşlanmaması	3	4
Arkadaşlarının ailesini tanımaması	1	1
Evinin arkadaşlarını getirmek için uygun olmaması	4	5
Yaramazlık yapacaklarını düşünmesi	4	5
Arkadaşlarıyla vakit geçirmesi yerine ders çalışmasını istemesi	1	1
Annenin çocuğuna olan güveninin az olması	1	1
Çocuğunun arkadaşlarıyla fazla samimi olmasına karşı olması	3	4
Annenin kalabalığı sevmemesi	8	11
Çevreden korkması	5	7
Cevapsız	15	20
Toplam	74	100

Annesinin arkadaşını eve getirmesine izin vermediğini belirten öğrencilere bunun nedeni sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 41) öğrencilerin annelerinin

%28'inin çocuğun arkadaşlarını tanımadığı. Soruya yanıt vermeyen öğrencilerin oranı ise %20'dir.

Tablo 41'de görüleceği üzere, öğrencilerin büyük çoğunluğu (%28) annelerinin arkadaşlarını tanımadığı için eve gelmelerine izin vermeyeceğini belirtmiştir. Bu sonuçlar Tablo 39 ve Tablo 40'dan elde edilen verilerle paralellik göstermektedir. Bu tablolarda da açıkça görüleceği üzere, anneler çocuklarının arkadaşlarını tanıdıkları oranda onların eve gelmesine izin vermektedirler. Bu aynı zamanda annenin çocukla ilgilendiğinin de göstergesi olmaktadır.

Tablo 42: Babanın Çocuğa Davranış Tarzı

	Sayı	%
Sevecen	469	57
Aşırı koruyucu	125	15
Çok sert	21	3
İlgisiz	18	2
Sevgisiz	11	1
Bazen iyi bazen kötü	144	18
Diğer	26	4
Toplam	814	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere babalarının kendilerine genel olarak nasıl davrandıkları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 42) öğrencilerin babalarının davranış tarzlarını en fazla “sevecen” (%57) olarak tanımladıkları görülmüştür. Öğrencilerin babaları için en az kullandıkları tanımlamalar ise sırasıyla “sevgisiz” (%1), “ilgisiz” (%2) ve “çok sert” (%3) olmuştur.⁽¹⁾

Tablo 42'den elde edilen veriler, Tablo 35'den elde edilen verilere paralellik göstermektedir. Örneklemeye giren öğrencilerin büyük çoğunluğu (%57) tıpkı anneleri gibi (%57) babalarının da kendilerine sevecen davrandığını belirtmektedirler. %18'inin ise bazen iyi bazen kötü davrandığını belirtmesi özellikle dar gelirli ailelerde ekonomik nedenlere bağlanabilir. Tablo 22'de ailelerin aylık toplam gelir dağılımlarına

⁽¹⁾ Tablo 42'de örneklemeye katılan öğrenciler babalarının kendilerine karşı nasıl davrandığını belirtmek amacıyla birden fazla şık işaretlemiş olduklarından toplam fazla çıkmıştır.

baktığımızda çoğunluğunun (%21) yoksulluk sınırının altında (ortalama 500-1000 YTL) yaşadığını görmekteyiz, ayrıca babaların büyük çoğunluğunun (%64) işçi, serbest meslek sahibi ve çiftçi ve bunlar arasında geçici işlerde çalışanların bulunması, diğer yandan büyük çoğunluğunun da bir sosyal güvencesinin olmadığı ihtimali göz önüne alındığında durum daha net değerlendirilebilir.

Çocuğun babadan bazen iyi bazen kötü muamele gördüğünü belirtmesinin bir diğer nedeni de anne ve babanın birbirlerine yönelik tutum ve davranışları olabilir. Nitekim Tablo 28'e baktığımızda, yanıt veren öğrencilerin %51'inin anne ve babasının birbirleri ile kavga ettiği gözlenmektedir. Daha önceden de belirtildiği üzere anne baba arasında şiddetli geçimsizlik çocuğa yönelik tüm istismar türlerinin de başlıca nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Bazen iyi ve bazen kötü seçeneğini işaretleyenlerin yanın da babalarının kendilerine karşı ilgisiz, sevgisiz ve çok sert olduğunu belirten öğrencilerin örnekleme girenlerin %6'sını (annede bu oran %5'dir) oluşturduğu görülür. Bu veriler yukarıda saydığımız nedenlere paralel babanın eğitim durumu ile ilişkilendirilmeye çalışıldığında ise, yanıt veren öğrencilerin babalarının annelere göre eğitim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülür. Zira annelerin %27'si lise ve üniversite mezunuyken, babaların %50 ile yarıya yakının lise ve üniversite mezunudur. Bu durum, babaların çocuklarına karşı daha olumlu davranışlar içinde olmaları beklentisini ortaya koyarken, babalarının kendilerine karşı bazen iyi bazen kötü davrandığı seçeneği dışında ilgisiz, sevgisiz ve çok sert davrandığını belirten çocukların oranının %6 olması bize, anne ve babaların çocuğa davranış tarzını belirleyen faktörler arasında eğitim, gelir, anne ve baba ilişkisi dışında başka faktörlerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Tablo 43: Babanın Çocuğu İle İlgilenme Durumu

	Sayı	%
Hayır hiç ilgilemez	21	1
Akşam eve geldiğinde okulda neler yaptığını sorar	475	31
Her zaman derslerimde yardımcı olur	419	28
Derslerim dışında da benimle ilgilenir, birlikte her zaman bir şeyler yaparız	352	23
Hastalandığımda benimle ilgilenir	183	12
Elbiselerim ve ayakkabılarım eskidiğinde yenisini alır	68	5
Toplam	1518	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere babalarının kendileri ile ilgilenme durumları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 43) babalarının çocukları için en fazla sırasıyla akşam eve geldiğinde okulda neler yaptığını sorduğu (%31), her zaman derslerinde kendisine yardımcı olduğu (%28) ve dersler dışında kendisi ile birlikte bir şeyler yaptığı (%23) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin babalarının kendileri için en az sergiledikleri davranışların ise elbise ve ayakkabıları eskidiğinde yenisini alması (%5) ve hastalandığında kendisiyle ilgilenmesi (%12) olduğu görülmüştür. Babasının kendisi ile ilgilenmediğini belirten öğrencilerin oranı ise %1 olmuştur.

Tablo 43 ile ilgili veriler incelendiğinde babaların daha çok (%59, bu oran annelerde %4'dür.) öğrencilerin okul durumları ile ilgilendikleri görülürken, %23'ünün de dersleri dışında babalarından ilgi gördükleri gözlenmektedir. Bu durum %50'si lise ve üniversite mezunu olduğu belirlenen babaların eğitim düzeyleri ile ilişkilendirilebilir. Diğer yandan, babaların çocukların maddi ihtiyaçları ile ilgilenme oranlarının (%5) düşük olması yine çoğunluğu (%21) düşük gelirli ve sadece babanın (%88) çalıştığı ailelerden gelen öğrencilerin fazla sayıda olmasına bağlanabilir.

Tablo 37 ile Tablo 43'den elde edilen veriler karşılaştırıldığında ise; annelerin çoğunluğunun (%85) çocukların temel ihtiyaçları ile babaların çoğunluğunun (%59) ise çocukların okul durumuyla ilgilendikleri söylenebilir.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Tablo 43'de toplamın fazla çıkmasının nedeni öğrencilerin birden fazla şık işaretlemiş olmalarıdır.

Tablo 44: Babanın Çocuğunun Arkadaşlarını Tanıma Durumu

	Sayı	%
Evet	390	59
Hayır	222	34
Cevapsız	43	7
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere babalarının arkadaşlarını tanıyıp tanımadıkları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 44) öğrencilerin yarıdan fazlasının (%60) babalarının arkadaşlarını tanıdığını belirttiği görülmüştür. Babalarının arkadaşlarını tanımadığını ifade edenlerin oranı ise %34'tür.

Tablo 43'den elde edilen verilere göre, çoğunluğu babalarının kendileri ile ilgilendiğini belirten öğrencilerin Tablo 44'de yine çoğunluğunun babalarının arkadaşlarını tanıdığını belirtmesi beklenen bir durumdur. Ancak Tablo 44'e bakıldığında babalarının arkadaşlarını tanımadığını söyleyen öğrencilerin (%34) sayısının da az olmadığı görülür. Bu durum gün içinde babanın (çalıştığı için) evde olmaması ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 45: Babanın Çocuğunun Arkadaşlarının Eve Gelmesine İzin Verme Durumu

	Sayı	%
Evet	467	71
Hayır	86	13
Cevapsız	102	16
Toplam	655	100

Öğrencilere arkadaşlarını eve getirmelerine babalarının izin verip vermedikleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 45) öğrencilerin çoğunluğunun (%71) arkadaşlarını evlerine getirmelerine babalarının izin verdiğini belirttikleri ortaya çıkmıştır. Babasının arkadaşlarını eve getirmesine izin vermeyeceğini belirten öğrencilerin oranı ise %13'tür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun (%71) babalarının arkadaşlarını eve getirmelerine izin verdiğini belirtmesi durumu yukarıdaki verilerle

karşılaştırıldığında babanın eğitim düzeyi, çocuğa genel davranış tarzı ve çocukla ilgilenme biçimi ile uyushmaktadır. Nitekim Tablo 13’de de görüleceği üzere, araştırma kapsamına giren öğrenci babalarının büyük çoğunluğu lise ve üniversite mezunu iken, babalarının arkadaşlarını tanıdığını belirten çocukların büyük çoğunluğu Tablo 42’de de görüleceği üzere babalarının genelde kendilerine sevecen davrandığını belirtmektedirler. O halde, eğitim düzeyinin yüksek olması ile babanın çocuklarına daha çok sevecen davranması ve arkadaşlarıyla görüşmesine izin vermesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo 46: Babanın Çocuğunun Arkadaşlarının Eve Gelmesine İzin Vermeme Nedenleri

	Sayı	%
Tanımadığı için	41	48
Fazla samimi olup derslerini aksatacağını düşündüğü için	3	3
Yaramazlık yapacaklarını düşündüğü için	3	3
Arkadaşlarıyla vakit geçirmek yerine ders çalışmasını istediği için	5	6
Çocuğun arkadaşlarının evi dağıtacağını düşündüğü için	3	3
Çocuğun arkadaşlarından hoşlanmadığı için	4	5
Ev müsait olmadığı için	3	3
Çevreden zarar geleceğini düşündüğü için	3	3
Cevapsız	21	24
Toplam	86	100

Babasının arkadaşını eve getirmesine izin vermediğini belirten öğrencilere bunun nedeni sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 46) öğrencilerin yarıya yakınının (%48) arkadaşlarını tanımadığı için babasının izin vermediğini belirttiği görülmüştür. Soruya yanıt vermeyen öğrencilerin oranı %24 olmuştur.

Tablo 46’da babalarının arkadaşlarını tanımadığı için onları eve getirmelerine izin vermediğini belirten öğrencilerin %48 ile çoğunlukta olması Tablo 44 ve Tablo 45’den elde edilen verilere paralellik göstermektedir. Çünkü bu tablolardan elde edilen veriler babanın çocuğun arkadaşlarını tanıması ile onları eve getirmelerine izin vermesi arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Ayrıca Tablo 46’da öğrencilerin %6’sının babalarının arkadaşlarını ders çalışmalarını engelleyeceği düşüncesi ile eve getirmesine izin vermediğini belirtmeleri de Tablo 43’den elde edilen verilere paralellik göstermektedir. Çünkü Tablo 43’de de görüleceği üzere babalar en çok çocuklarının eğitim durumlarıyla yakından ilgilenmektedir.

Babaların %32’sünün evin müsait olmadığı gerekçesiyle çocuğun arkadaşları ile evde görüşmesine izin vermemesi ailenin ekonomik imkânları ile ilişkilendirilebileceği gibi, yine %3’ünün çocuğun arkadaşlarından (çevreden) zarar görebileceği endişesi taşıması ise babanın çocuğa karşı aşırı koruyucu tutumlarıyla ilişkilendirilebilir. Tablo 42’de de görüleceği üzere öğrenciler babalarının %15 oranında kendilerine karşı aşırı koruyucu davrandığını belirtmişlerdir.

Tablo 47: Evde Korktuğu Kişilerin Çocuğa Yakınlık Derecesi

	Sayı	%
Anneden	66	10
Babadan	269	41
Ağabeyden	28	4
Diğer	20	3
Hiç kimseden	110	17
Hem anne hem babadan	52	8
Cevapsız	110	17
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere evde en çok kimden korktuğu sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 47) öğrencilerin yarıya yakınının (%41) evde en çok babalarından korktuklarını ifade ettikleri görülmüştür. Öğrencilerin %10’u evde en çok annesinden korktuğunu belirtirken; %8’i hem anne hem babasından; %4’ü ise ağabeyinden korktuğunu belirtmiştir. Evde hiç kimseden korkmadığını belirtenlerin oranı ise %17 olmuştur.

Bu sonuçlar, anne ve babasının kavga ettiğini belirten çocukların (%51) çoğunlukta olduğu aileler için beklenen sonuçlardır. Zira anne ve babasının kavga ettiğini belirten öğrencilerin Tablo 29’da kavga nedeni olarak en çok (%23) kendilerini gösterdikleri gözlenmektedir. Ayrıca babanın anneye kavga sırasında eşine ve çocuğa,

annenine ise çocuğa karşı davranış biçimi de bu süreçte belirleyici olabilir. Tablo 30’da araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu (%71) kavga esnasında babalarının annelerine (%18) bağırdığını belirtmektedirler. Kavga esnasında babanın çocuğa karşı davranış tarzlarına bakıldığında ise (Tablo 31’de) babaların annelere göre çocuklarına daha sert ve umursamaz tavırlar sergiledikleri (%27 oranında bağırma ve çocuğun yanlarında olmasına aldırmama), annelerin ise (Tablo 32) bu gibi durumlarda çocuklarına karşı daha koruyucu tutumlar (annelerin %11’i çocuklarını kavga ortamından uzaklaştırma eğilimi) içine girdikleri gözlenmektedir. Elde edilen sonuçlar aile içinde çocuğun en çok babadan korktuğunu doğrulamaktadır.

Diğer yandan anne ve babanın çocuğa karşı genel davranış tarzları (Tablo 35 ve 42) ve çocukla ilgilenme biçimleri (Tablo 37 ve 43) de bu süreçte belirleyici bir rol oynamaktadır. Çoğunluğu çocuklarına sevecen davrandığı belirlenen anne ve babaların bu davranış tarzının hemen ardından çocuklarına karşı en çok aşırı koruyucu, bazen iyi ve bazen kötü biçiminde belirtilen tutum ve davranışlar içine girdiklerinin belirlenmesi, söz konusu davranış ve tutumların sebebi ve yönü çocuğun ailede en çok kimden korktuğu sorusuna da yanıt getirebilmektedir. Bunların ötesinde anne ve babanın çocuğa yönelik aşırı koruyucu davranışları çocukların sadece anne ve babalarından değil çevrelerinde yaşayan başka kişilerden de korkmalarına neden olabilmektedir. Wolf’un da (1999: 39) belirttiği gibi aşırı koruyucu ana baba tutumları ergen üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu etkilerin en önemlisi erken gelişen kendine ve çevreye güvensizlik duygusu ve ergenlik başkaldırılarıdır.

Tablo 48: Sorunları Anne ve Babayla Konuşabilme Durumu

	Sayı	%
Evet	365	56
Hayır	264	40
Cevapsız	26	4
Toplam	655	100

Öğrencilerin yarıdan fazlası (%56) sorunlarını anne babasıyla rahatça konuşabilmektedir. Tablo 48’den elde edilen veriler, genel olarak, çocukların çoğunluğunun (%56) sorunlarını anne ve babasıyla konuşabildiğini göstermektedir. Bu

veriler çoğunlukla çekirdek ve demokratik niteliklere sahip olduğu belirlenen aileler için beklenen bir durumdur.

Tablo 49: Sorunlarını Paylaştığı Kişilerin Çocuğa Yakınlık Derecesi

	Sayı	%
Sadece annesiyle	121	19
Sadece babasıyla	11	2
Hiç kimseyle	64	10
Kardeşiyle	71	11
Öğretmeniyle	12	2
Arkadaşıyla	125	19
Diğer	33	5
Cevapsız	218	32
Toplam	655	100

Öğrencilerin %19'u sorunlarını sadece annesiyle %19'u ise sadece arkadaşlarıyla paylaşabilmektedir. Sorunlarını kardeşiyle paylaşabilenlerin örnekleme oranı %11, sorunlarını kimseyle paylaşmadığını belirtenlerin örnekleme oranı ise %10'dur.

Örnekleme giren öğrencilerin %19'unun sorunlarını daha çok anneleri konuşabilmelerinin nedeni, çocuğun aile içinde anneye daha yakın olması ve anneye babayla geçirdiğinden daha çok zaman geçirmesi olarak düşünülebilir. Tablo 14'de de görüleceği üzere, araştırma kapsamındaki öğrencilerin çoğunluğunun (%89) annesi ev hanımıdır ve ev hanımı anneler çocuklarına daha fazla zaman ayırabilme avantajına da sahiptir.

Öte yandan aile yapısı ve aile içi ilişkilerin niteliği de çocuğun aile bireyleri ile iletişim biçimini etkileyen faktörlerden biridir. Bilindiği üzere, ortalama bir Türk ailesinde anne çocuklarıyla baba arasında iletişim görevini üstlenen tampon bir rolde üstlenmiştir. Çocuklar evde otoriter tutumlar sergileyen babaya karşı daha mesafelidir. Babayla çocuklar arasında ki bu mesafeyi kapatma görevi ise anneye aittir. Anne üstlendiği bu rolle aile bireyleri arasında eşgüdümü ve uyumu sağlayan bir pozisyonda hareket eder. Çocukların maddi ve manevi ihtiyaçlarından ilk haberdar olan çocukla daha çok zaman geçiren annedir. Bu ihtiyaçlar uygun bir dille babaya aktarılır ve baba

uygun gördüğü ve imkânları elverdiği ölçüde çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Bunlar arasında harçlık istemek, dışarıya çıkmak ve arkadaşlarıyla birlikte olmak için izin alma, her hangi bir ihtiyacın karşılanması vs. istekler sayılabilir. Türk aile yapısının bu özellikleri, Tablo 49'dan elde edilen veriler ile karşılaştırıldığında çocukların sorunlarını anneleriyle daha fazla konuşabilmelerinin nedenine de bir gerekçe olarak sunulabilmektedir.

Tablo 49'dan elde edilen verilere göre, çocukların sorunlarını rahatça konuşabildiklerini belirttikleri (%19 ile) bir diğer kesim ise arkadaşları olmaktadır. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Araştırma bulgularımızın desteklediği bu sebeplerin başında araştırma kapsamında yer alan çocukların anne ve babalarının sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri gelmektedir. Araştırmalar anne ve babaların sosyo-kültürel ve ekonomik seviyeleri yükseldikçe çocuklarına karşı daha demokratik davrandığını, eşitlik tanıdığını, anne baba ve çocuk arasında daha az çatışmaların yaşandığını göstermektedir (Strang, 1957: 201). Araştırmamıza katılan öğrencilerin anne ve babalarının sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyine baktığımızda ise annelerin çoğunluğunun ev hanımı ve babalara göre eğitim düzeylerinin düşük, babaların çoğunluğunun da düşük ücretle çalışan, başka bir deyişle sabit gelirlili (işçi, memur ya da emekli) babalar olduğu görülür. Kısaca, örnekleme giren öğrencilerin büyük çoğunluğu düşük sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde ailelerden gelmektedirler. O halde kuramsal olarak bu tür ailelerde ebeveynler ve çocuklar arası iletişimin zayıf ve çatışmaların yoğun olacağı varsayımı çocukların sorunlarını paylaşmada anneleri kadar arkadaşlarını da (%19) seçmeleri sonucunu desteklemektedir.

Bunlara ek olarak, öğrencilerin sorunlarını arkadaşlarıyla rahatça görüşebilmelerinin bir diğer nedeni ise içinde bulundukları gelişim aşamasının özellikleri olabilir. Ergenlik döneminde olan öğrencinin, özgürleşme ve özerkleşme eğilimleri ile çevresinde yer alan kişi, nesne ve olaylara bağımlılıktan kurtulup bunlara karşı eleştirel bir tutum içerisine girmesi doğaldır. Hayranlıkların ve tutkunlukların bol olduğu bu dönemde, özerkleşme ve bağımsızlaşma adına ailesinden koparken, boşluğu, kendisine yeni örnekler seçerek doldurmaya çalışır. Ailesiyle, eleştirilmekten korktuğu

için konuşamadığı konuları kolayca konuşabildiği grupların başında ise arkadaş grupları gelmektedir. Böylece örnekleme giren ve ergenlik döneminde olan bu çocukların içinde bulundukları döneme ait gelişim özellikleri itibari ile sorunlarını anneleriyle olduğu kadar ve babalarından daha fazla oranda arkadaşlarıyla paylaşıyor olması doğaldır.

1.9- Çocuğun Ailede Şiddete Uğrama Durumu

Çocuğun ailede şiddete uğrama durumuna ilişkin verilerin sunulduğu bu bölümde, çocuğa şiddet uygulayanların kimliği, uğradığı şiddet biçimleri, şiddet görme nedenleri ve şiddete uğrama sıklığına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 50: Annenin Çocuğu Dövme Biçimi

	Sayı	%
Tokatlama	65	10
Tekmeleme	11	2
Saçını ya da kulağını çekme	61	9
Terlikle vurma	92	14
Diğer	57	9
Azarlama	66	10
Hiç dövmez	303	46
Toplam	655	100

Tablo 51: Çocuğun Anneden Dayak Yeme Durumu

	Sayı	%
Evet	352	54
Hayır	303	46
Toplam	655	100

Örnekleme giren öğrencilerin %54'ü anneleri tarafından dövülmektedir. Tablo 50'de, araştırma kapsamındaki öğrencilere annelerinin kendilerini döverken hangi davranışları sergiledikleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre, öğrencilerin yarıya yakınının (%46) annelerinin kendilerini dövmediğini ifade ettiği görülmüştür. Öğrenciler annelerinin kendilerini döverken en fazla terlikle vurma (%14), tokatlama (%10), azarlama (%10) ve saç/kulak çekme davranışları gösterdikleri gözlenmiştir.

Tablo 52: Annesinden Şiddet Gören Çocukların Cinsiyetine Göre Uğradığı Şiddetin

	Kız		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tokatlar	27	9	38	11	65	10
Tekmeler	5	2	6	2	11	1
Saçını ya da kulağını Çeker	38	12	23	7	61	10
Terlikle vurur	45	14	47	14	92	14
Başka	24	8	33	10	57	9
Azarlar	28	9	38	11	66	10
Hiç dövmez	148	47	155	46	303	46
Toplam	315	100	340	100	655	100

Tablo 52'deki veriler ise anneden dayak yediği tespit edilen çocukların cinsiyetlerine göre maruz kaldıkları şiddet davranışlarına ilişkin veriler sunmaktadır. Bu verilere göre, örnekleme giren kız çocuklarının çoğunluğunun (%14) terlik vurularak, %12'sinin saçının ya da kulağının çekilerek, %9'unun tokatlanarak dayak yediği görülmektedir. Annelerinin kendilerini azarladığını belirten kız öğrencilerin oranı ise %9'dur. Başka seçeneğini işaretleyen öğrenciler ise bu davranış tarzının bir kaçına birden maruz kaldığını belirtirken, annesinden hiç dayak yemediğini belirtenlerin oranı ise %47'dir. Annelerinin kendilerini tekmeleyerek dövdüğünü belirten kız öğrenciler ise araştırma grubunun %2'lik dilimini oluşturmaktadır.

Annelerinden dayak yediğini belirten erkek öğrencilerin çoğunluğu (%14) terlikle, %11'i tokatlanarak, başka seçeneğini işaretleyenlerin %10'u değişen şekillerde, %7'si saçının/ya da kulağının çekilerek ve %2'si ise tekmelenerek dayak yediğini belirtmiştir. Annelerinin kendilerini azarladığını belirten öğrencilerin yanıtlayanlara oranı %11 iken, anneden hiç dayak yemediğini belirtenlerin oranı ise %46'dır.

Tablo 51'den elde edilen verilere göre, anneden dayak yediğini belirten öğrencilerin oranı babalarından dayak yediğini belirten öğrencilerden daha fazladır.

Buna göre, örnekleme giren öğrencilerin %46'sı anneden şiddet görmediğini, %54'ü de çeşitli biçimlerde şiddet gördüğünü belirtmiştir. Genel toplam içerisinde (Tablo 52) kız ve erkek öğrencilerin %14'ü annesinin kendisine terlikle vurduğunu, %10'u tokatladığını, %9'u değişen biçimlerde istismara uğradığını, %1'i ise sırasıyla saçının ya da kulağının çekildiğini ve tekmelendiğini, %10'u ise sadece azarlandığını belirtmiştir. Anneden hiç dayak yemediğini belirtenlerin oranı ise %46'dır.

Tablo 53: Babanın Çocuğu Dövme Biçimi

	Sayı	%
Tokatlama	101	15
Tekmeleme	11	2
Yumruklama	12	2
Sopa ile dövme	6	1
Kemerle dövme	8	1
Terlikle dövme	22	3
Diğer	76	12
Azarlama	62	10
Hiç dövmez	357	54
Toplam	655	100

Tablo 54: Babasından Şiddet Gören Çocukların Cinsiyetine Göre Uğradıkları

Şiddetin Türü

	Kız		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tokatlama	31	10	70	21	101	15
Tekmeleme	5	2	6	2	11	2
Yumruklama	3	1	9	3	12	2
Sopa ile dövme	2	1	4	1	6	1
Kemerle dövme	2	1	6	2	8	1
Terlikle dövme	9	3	13	4	22	3
Başka	38	33	10		71	11
Hepsi	1	1	4	1	5	1
Azarlar	30	10	32	9	62	9
Hiç dövmez	194	62	163	48	357	55
Toplam	315	100	340	100	655	100

Tablo 55: Çocuğun Babadan Dayak Yeme Duru

	Sayı	%
Evet	298	46
Hayır	357	54
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere babalarının kendilerini döverken hangi davranışları sergiledikleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 53) öğrencilerin yarısından fazlasının (%54) babalarının kendilerini dövmediğini ifade ettiği görülmüştür. Öğrencilerin babalarının kendilerini döverken (Tablo 53) en fazla sırasıyla tokatladıklarını (%15) ve azarladıklarını (%10) belirtmektedir. Babaların en az sergiledikleri dövme davranışları ise sırasıyla sopa ile dövme (%1), kemerle dövme (%1), tekmeleme (%2), yumruklama (%2) ve terlikle dövme (%3) olmuştur.

Tablo 54’de babaları tarafından şiddete maruz kaldığı tespit edilen öğrencilerin gördükleri şiddet biçimine ilişkin veriler kız ve erkek öğrenciler açısından ayrıntılı olarak sunulmuştur. Buna göre, kız öğrencilerin %10’unun babaları tarafından tokatlandığı, %3’ünün terlikle dövüldüğü, %2’sinin tekmelendiği ve %1’inin de sırasıyla yumruklandığı, sopa ve kemerle dövüldüğü, yine %1’inin yukarıda sayılan tüm şiddet davranışlarına maruz kaldığı görülmektedir. Başka şıkkını işaretleyen %12 civarındaki kız öğrenci ise gördüğü şiddet türünü belirtmemiştir. Öğrencilerin %10’u babalarının kendilerini sadece azarladığını belirtirken, %62’si yanıt vermekten çekinmiştir.

Şiddete maruz kaldığı belirlenen erkek öğrencilerin çoğunluğunun (%21) babaları tarafından tokatlandığı görülmektedir. %4’ü terlikle, %3’ü yumruklanarak, %2’si sırasıyla tekmelenerek ya da kemerle dövüldüğünü belirtmiştir. Sopa ile dövüldüğünü ve sayılan tüm şiddet türlerine maruz kaldığını belirten öğrencilerin genel toplam içindeki oranı %2’dir. Öğrencilerden %10’u babaları tarafından sadece azarlandığını belirtirken, başka şıkkını işaretleyen %10 civarındaki öğrenci ise gördüğü şiddetin türünü belirtmemiştir. Yanıt vermeyenlerin oranı ise %48’dir.

Sonuç olarak, Tablo 55’den elde edilen veriler, Tablo 51’den elde edilen verilerin tersine örnekleme giren ve şiddete uğradığı gözlemlenen öğrencilerin

annelerine göre (%55) babalarından (%45) daha az dayak yediklerini göstermektedir. Bu sonuçlar annelerin çoğunluğunun (%89) ev hanımı olması, %9'unun okur-yazar olmayıp, %47'sinin sadece okur-yazar ve ilkokul mezunu olmasına bağlanabilir. Gün içinde anneleriyle daha fazla zaman geçiren çocukların anneden ve kendilerinden kaynaklanabilecek çeşitli sorunlar nedeniyle çatışmalar yaşaması ve annelerin eğitim düzeylerinin düşük olması çocuğun aile içinde anne tarafından daha fazla istismar edilmesi ile ilişkilendirilebilir.

Araştırmada dikkati çeken bir diğer nokta, öğrenciler içerisinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre anne ve babası tarafından daha az fiziksel şiddete uğradığının belirlenmesidir. Ayrıca, cevap veren kız öğrencilerin %47'si, erkek öğrencilerin ise %46'sı annelerinden, kız öğrencilerin %62'si ve erkek öğrencilerinde %48'i babalarından hiç dayak yemediklerini belirtmektedirler. Buna göre kız öğrencilerin %52'si, erkek öğrencilerin ise %48'i anne ve babalarından şiddet görmemektedirler.

Diğer taraftan anneleri tarafından fiziksel şiddete uğrama durumu kız ve erkek öğrenciler arasında farklılık göstermektedir. Tablo 52'den elde edilen verilere göre kız öğrencilerin %21'i, erkek öğrencilerin ise %22'si annesi tarafından fiziksel şiddete uğrarken, Tablo 54'den elde edilen verilere göre ise kızların %14'ü, erkeklerin ise %22'si babaları tarafından fiziksel şiddete uğramaktadır. Görüleceği üzere anne ve baba tarafından fiziksel şiddete uğrama durumu erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre daha fazladır. Annelerin kız ve erkek çocuklarına uyguladıkları fiziksel şiddet oranları arasında çok fazla fark gözlenmemekle birlikte, babaların kız ve erkek çocuklarına karşı gösterdikleri şiddet davranışları arasında oldukça büyük bir fark olduğu gözlenmektedir.

Tablo 52'den elde edilen veriler kız çocukların %9 ve erkek öğrencilerin %11'inin annelerinden, Tablo 54'den elde edilen veriler ise kız öğrencilerin %10'unun, erkek öğrencilerinse %9'unun babalarından sözlü şiddet gördüğünü ve sözlü şiddete uğrama durumunun annelere göre babalarda kızlar aleyhinde yüksek oranda olduğunu ortaya koymaktadır. Yani, anneleri tarafından sözel şiddete maruz kalan erkek öğrencilerin sayısı kızlardan fazlayken, babalarından sözlü şiddet gördüğünü belirten kızların sayısı da erkek öğrencilerin sayısından fazla olmaktadır. Bu sonuçlar kız

çocukların erkek çocuklarına (%22) göre babalarından daha az fiziksel şiddete (%14), ancak daha fazla sözel şiddete maruz kaldıklarının da göstergesi olmaktadır.

Annelerin çocuklarına uyguladıkları dövme davranışları arasında sırasıyla terlikle vurma, tokatlama ve saçını ya da kulağını çekme şeklindeki fiziksel şiddet türleri gözlenirken, babaların çocuklarına uyguladıkları dövme davranışları arasında tokatlama, terlikle vurma, yumruklama ve tekmeleme yer almaktadır. Her iki cinste de yanıtlayıcıların büyük kısmının diğer seçeneğini işaretleyip gördükleri şiddetin türü hakkında bilgi vermemeleri ise dikkat çekicidir. Bu durum öğrencilerin konu hakkında duyarsız olmadıklarını, ancak detaylı bilgi vermekten de çekindikleri hatta bunu gurur meselesi yaptıkları şeklinde yorumlanabilir. Nitekim anne baba arasındaki şiddet durumundan kendilerine yönelik şiddet eylemlerine kadar, şiddet içerikli tüm sorularda öğrencilerin hemen yarıya yakının soruları yanıtlamaktan çekindiği gözlenmektedir. Öğrencilerin bu tutumları, aile içi olumsuz durumları dışarıya yansıtmak istemeyişlerinden kaynaklanmış olabilir. Diğer yandan, anketlerde yaşadığı sorunların türünü belirterek bu konuda ekstra açıklamalar yapan ve yardım dileğinde bulunan çok sayıda öğrenciyi de rastlanmış olması, konunun önemine ve acil müdahaleler gerektiren durumların varlığına işaret etmektedir.

Tablo 56: Annenin Çocuğunu Dövme Nedenleri

	Sayı	%
Sözlerini dinlemeyip, karşı çıktığım için	229	31
Ders çalışmadığım için	83	11
Benden istedikleri şeyler gücümü aşıyor, yapamıyorum bunun için döver	39	5
Başka şeylere sinirlenip, hırsını benden alır	53	7
Evde gürültü yaptığım için	63	8
Kardeşimle kavga ettiğimiz için	162	22
Para istediğim için	8	1
Eve geç geldiğim için	51	7
Arkadaşlarımla çok fazla zaman geçirdiğim için	23	3
İstemediği kişilerle arkadaşlık ettiğim için	34	5
Toplam	745	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere annelerinin kendilerini dövme nedenleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 56) annelerinin kendilerini en fazla söz dinlemeyip, karşı çıktıkları (%31), kardeşleriyle kavga ettiği (%22), ders çalışmadığı (%11) ve evde gürültü yaptığı (%8) için dövdüğü ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin annelerinin kendilerini dövme nedeni olarak en az belirttikleri unsurların ise sırasıyla para isteme (%1), arkadaşlarıyla çok fazla zaman geçirme (%3) ve istemediği kişilerle arkadaşlık etme (%5) olduğu görülmüştür.⁽¹⁾

Tablo 57: Babanın Çocuğu Dövme Nedenleri

	Sayı	%
Sözünü dinlemeyip karşı çıktığım için	154	26
Annemin sözünü dinlemeyip karşı çıktığım için	120	20
Ders çalışmadığım için	88	15
Benden istedikleri şeyler gücümü aşıyor, yapamıyorum bunun için döver	11	2
Başka şeylere sinirlenip, hırsını benden alır	13	2
Evde gürültü yaptığım için	39	7
Kardeşimle kavga ettiğimiz için	111	19
Eve geç geldiğim için	27	5
Arkadaşlarımla çok fazla zaman geçirdiğim için	16	3
İstemediği kişilerle arkadaşlık ettiğim için	16	3
Para istediğim için	4	1
Toplam	599	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere babalarının kendilerini dövme nedenleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 57) babalarının kendilerini en fazla söz dinlemeyip, karşı çıktıkları (%26), annesinin sözünü dinlemeyip karşı çıktıkları (%20), kardeşleriyle kavga ettiği (%19) ve ders çalışmadığı (%15) için dövdüğü ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin babalarının kendilerini dövme nedeni olarak en az belirttikleri unsurların ise sırasıyla para isteme (%1), arkadaşlarıyla çok fazla zaman geçirme (%3), istemediği kişilerle arkadaşlık etme (%2), çocuklarının istedikleri şeyler gücünü aşması (%2) ve başka şeylere sinirlenip hırsını çocuklarından alması (%2) olduğu görülmüştür.

⁽¹⁾ Tablo 56'da annelerinden dayak yediğini belirten öğrencilerin dayak yeme nedenlerini belirleme de birden fazla şıkki işaretlemiş olması toplamın 352 yerine 745 çıkmasına neden olmuştur.

Tablo 56 ve Tablo 57’den elde edilen veriler, çocuğun en fazla anne ve babanın sözünü dinlemeyip, karşı çıktığı için ve ikinci olarak da kardeşleriyle kavga ettiği için dayak yediğini göstermektedir. Bu sonuçlar Tablo 29’dan elde edilen verilerle uyusmaktadır. Tablo 29’da anne ve babaların en sık kavga etme nedeni çocuklarla ilgili konular olarak tespit edilmiştir. Çocukların kendi aralarında kavga etmelerinin anne ve babaları tarafından dövülmelerine neden olduğunun belirtilmesi anne ve babanın en çok çocuklarla ilgili konularda kavga etmeleri ile örtüşmektedir. Tablo 56 ve 57’den elde edilen bu sonuçlar, dayanın, çocuğu istenmeyen davranışlardan vazgeçirmek amacıyla kullanılan başlıca disiplin yöntemlerinden bir olduğunu göstermektedir.

Tablo 58: Annenin Çocuğunu Cezalandırma Sıklığı

	Sayı	%
Haftada bir defa	111	32
Haftada iki defa	25	7
Haftada üç defa	13	4
Haftada dört defa	5	1
Haftada beş ve daha fazla	19	5
Cevapsız	179	37
Toplam	352	100

Annesinin kendisini dövdüğünü ifade eden öğrencilere (n=352) annelerinin kendilerini ne sıklıkla cezalandırdığı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre öğrencilerin %32’sinin annelerinin kendilerini haftada bir defa cezalandırdığı ortaya çıkmıştır. Haftada beş defadan fazla sayıda annesi tarafından cezalandırıldığını ifade eden öğrencilerin oranı ise %5 olmuştur. Söz konusu öğrencilerin %37’si soruya yanıt vermemiştir.

Tablo 59: Babanın Çocuğunu Cezalandırma Sıklığı

	Sayı	%
Haftada bir defa	80	27
Haftada iki defa	15	5
Haftada üç defa	12	4
Haftada dört defa	7	2
Haftada beş ve daha fazla	7	2
Cevapsız	177	59
Toplam	298	100

Babasının kendisini dövdüğünü ifade eden öğrencilere (n=298) babalarının kendilerini ne sıklıkla cezalandırdığı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 59) öğrencilerin %27'sinin babalarının kendilerini haftada bir defa cezalandırdığı ortaya çıkmıştır. Haftada beş defadan fazla sayıda babası tarafından cezalandırıldığını ifade eden öğrencilerin oranı ise %2 olmuştur. Söz konusu öğrencilerin yarısından fazlası (%59) soruya yanıt vermemiştir.

Tablo 60. Çocukların Cinsiyetine Göre Anneden Dayak Yeme Sıklığı

	Kız		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Haftada bir defa	57	23	54	21	111	22
Haftada iki defa	15	6	10	4	25	5
Haftada üç defa	4	2	9	4	13	3
Haftada dört defa	1	1	4	2	5	1
Haftada beş ve daha fazla	6	2	13	5	19	4
Başka	38	15	43	17	81	16
Hiç dövmez	127	51	123	47	250	50
Toplam	248	100	256	100	504	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin cinsiyetlerine göre anne ve babadan dayak yeme sıklıklarını gösteren Tablo 60'dan elde edilen verilere göre, annelerinden haftada bir defa (%23) ve haftada iki defa (%10) dayak yediğini belirten kız öğrencilerin erkek öğrencilerden, haftada üç kez ve daha fazla dayak yediğini belirten erkek öğrencilerinde kız öğrencilerden daha fazla olduğu görülmektedir. Yine başka şıkkını işaretleyen ve değişen sıklıklarda dayak yediğini belirten erkek öğrencilerin oranı (%16) kız öğrencilerin oranından (%12) annelerinden hiç dayak yemediğini belirten kız öğrencilerin oranı da (%70) erkek öğrencilerin oranından (%55) fazladır. Elde edilen bu veriler erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre annelerinden daha sık dayak yediklerini göstermektedir.

Tablo 61: Çocukların Cinsiyetine Göre Babadan Dayak Yeme Sıklığı

	Kız		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Haftada bir defa	30	12	50	19	80	16
Haftada iki defa	7	3	8	3	15	3
Haftada üç defa	4	2	8	3	12	2
Haftada dört defa	2	1	5	2	7	1
Haftada beş ve daha fazla	-	-	7	3	7	1
Başka	30	12	41	16	71	14
Hiç dövmez	168	70	143	55	311	62
Toplam	241	100	262	100	503	100

Örnekleme giren kız ve erkek öğrencilerin babadan dayak yeme sıklıklarına bakıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden her durumda daha sık dayak yedikleri, ayrıca kız öğrencilerin babadan dayak yeme durumu ile dayanın sıklığı arasında ters bir orantı olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle kız öğrencilerin çoğunluğu babadan haftada en çok bir ya da iki kez dayak yediği görülmektedir.

Erkek öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%19) babadan haftada bir defa dayak yediği gözlemlenirken, başka şikkını işaretleyen %16 civarındaki erkek öğrenci ise bu oranın duruma göre değiştiğini, kimi haftaları hiç dayak yemeden geçirdiklerini, kimi haftalar ise bu durumun kendileri aleyhine değiştiğini belirttikleri tespit edilmiştir. Bu durum babaların ekonomik durumu, eğitim düzeyleri, anne babanın bir birine karşı tutum ve davranışları, çocukların okul durumu, arkadaşlarıyla ve kardeşleriyle anlaşma durumu, anne ve babaya karşı tutumları vs. birçok nedene bağlı olarak açıklanabilir.

1. 10- Çocuğun Okulda Şiddet Görme ve Uygulama Durumu

Toplumsal alanda yaşanan şiddet olaylarına kaynaklık ettiği düşünülen risk faktörlerinden biri olarak aile içerisinde yaşanan şiddet olayları gösterilmektedir. Ailesel şiddeti açıklamaya yönelik geliştirilmiş sosyal psikolojik modellerden **sosyal öğrenme** modeline göre; çocuklar ne zaman, nasıl ve kime karşı saldırganlık göstereceklerini öğrenmektedirler. Bu öğrenilenler anne babadan gelmekle beraber, ekstradan akran gruplarından ve kitle iletişim araçlarından da gelmektedir. Hatta Walters ve Bandura'ya göre, çocuklar agresyon teknikleri açısından anne babaları ve öğretmenleri tarafından

sürekli eğitiliyor olabilirler (Baron ve Byrne, 2000: 308). Ülkemizde, evde başlayan ve okulda devam eden şiddet olaylarının faili ve mağduru durumunda olma riskini taşıyan binlerce çocuk vardır. 6 yaşında başlayan temel eğitimle okullu olan her çocuk için bu risk söz konusudur.

Bu nedenlerden dolayı araştırmamızın bu bölümünü öğretmenlerin hoşagitmeyen davranışlar karşısında, öğrencilerin okulda en çok kim ya da kimler tarafından dövüldüğünü, öğrencilerin okuldaki dayaa bakış açılarını, öğrenci ailelerinin okuldaki dayaa karşı tutumlarını ve çocukların okulda kendilerini güvende hissedip hissetmediklerine ilişkin sorulara ayırarak, bir yandan örnekleme dâhil edilen okullarda öğrencilere yönelik tutum ve davranışları, diğer yandan okul idaresi ve öğrenci grupları arasında yaşanması olası şiddet eylemleri hakkında ipuçları yakalanmaya çalışılmıştır.

Tablo 62: Çocukların Okulda Dayak Yeme Durumu

	Sayı	%
Evet	267	41
Hayır	202	31
Cevapsız	186	28
Toplam	655	100

Öğrencilerin okulda şiddete maruz kalıp kalmadıklarını belirlemek amacıyla düzenlenen “*Öğrencilerin Okulda Dayak Yeme Durumu*” na ilişkin tablodan elde edilen verilere göre, öğrencilerin %41’i okulda dayak yediğini, %31’i ise yemediğini belirtmiştir. İlgili soruya cevap vermeyen öğrenciler ise yanıtlayanların %28’ini oluşturmaktadır.

Tablo 63: Öğretmenlerin Hoşa Gitmeyen Davranışlara Tepkileri

	Sayı	%
Hiçbir şey demezler	35	4
Azarlarlar	360	43
Küfür ve hakaret ederler	37	5
Tokat atarlar	126	15
Kulağımızı ya da saçımızı çekerler	118	14
Hemen ailemize haber verirler	56	7
Başka	103	12
Toplam	835	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere hoşla gitmeyen hareketler yaptıklarında okulda öğretmenlerinin kendilerine nasıl davrandıkları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 63) öğretmenlerin hoşla gitmeyen davranışlar karşısında en fazla öğrencilerini azarladıkları görülmüştür. Bu davranışla sırasıyla tokat atma (%15) ve kulak/saç çekme (%14) izlemektedir. Öğretmenlerin öğrencilerin hoşla gitmeyen davranışları karşısında en az sergiledikleri davranışlar ise hiçbir şey söylememe (%4), küfür ve hakaret etme (%5) ve aileye haber verme (%7) olduğu ortaya çıkmaktadır.⁽¹⁾

Tablo 63'den elde edilen veriler öğrencilerin okulda en çok azarlama, küfür ve hakaret etme (%48) biçiminde sözlü şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. Tokat atma, kulağının ya da saçının çekilmesi (%29) şeklindeki fiziksel şiddete davranışları da azımsanmayacak orandadır. Başka şikkını işaretleyen %12 civarındaki öğrencinin çoğunluğu ise hoşla gitmeyen davranışlar karşısında tepki gördüklerini ancak gördükleri tepkinin niteliği hakkında bilgi vermedikleri görülmüştür. Bunun birkaç sebebi olabilir. Öğrenci soruyu çekindiği ya da istemediği için cevaplamamış olabilir. Uygulama esnasında edindiğimiz izlenimler, öğrenciler isim yazmasalar da doldurdıkları soru formlarının idarecilerin eline geçeceğinden korkmalarıydı. Nitekim bazı okullarda, idarecilerin anketlerin uygulanmasını rehber öğretmenler eşliğinde ya da onlar tarafından yapılması konusunda ısrarlı olması, bizim uygulama esnasında öğrencilerin yanında olamayışımız bu sonuçlara ulaşmamızda etkili olan diğer durumlar olarak değerlendirilmelidir.

⁽¹⁾ Tablo 63'de öğrencilerin ilgili soruyu yanıtlarken birden fazla seçeneği işaretlemiş olmaları nedeniyle genel toplam 835 çıkmıştır.

Tablo 64: Çocuğu Okulda Dövenlerin Kimliğı

	Sayı	%
Müdür	16	2
Müdür Yardımcıları	52	8
Öğretmenler	160	24
Müstahdemler	3	1
Arkadaşlar	36	6
Hiç kimse	202	31
Cevapsız	186	28
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere okulda kendilerini en çok kimin dövdüğü sorusu yöneltmiş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 64) öğrencilerin %31'inin kendilerini okulda hiç kimsenin dövmeyiğini ifade ettikleri görülmüştür. Soruyu yanıtsız bırakan öğrencilerin oranı ise %28 olmuştur. Öğrencilerin %24'ü ise okulda en çok kendilerini öğretmenlerinin dövdüğünü belirttiğı ortaya çıkmıştır.

Yanıtlayıcıların büyük çoğunluğunun şiddeti uygulayan olarak öğretmenlerini belirtmeleri beklenen bir sonuçtur. Zira öğrencilerin ders esnasında öğretmenleriyle daha fazla zaman geçiriyor olmaları ve dayak olaylarının da daha çok sınıflarda ders esnasında yaşanması bu sonucu doğrulamaktadır.

Tablo 65: Okulda Şiddete Maruz Kalan Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Şiddet uygulayanın Kimliğı	Öğrencilerin cinsiyeti				Toplam	
	Kız		Erkek			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Müdür	8	4	8	3	16	3
Müdür Yrd.	13	6	39	15	52	11
Öğretmen	34	17	126	47	160	34
Müstahdem	2	11	1	1	3	1
Arkadaşları	18	9	18	7	36	8
Hiç kimse	129	63	73	27	202	43
Toplam	204	100	265	100	469	100

Okulda şiddete maruz kaldığını belirten öğrencilere şiddet uygulayanların kimliğı ve öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımını belirlemek amacıyla oluşturulan tablodan elde edilen verilere göre, kız öğrencilerin çoğunluğunun (%17)

öğretmenlerinden, %9'unun arkadaşlarından ve %6'sının ise müdür yardımcılarında dayak yediğini belirttiğini görüyoruz. Hiç kimseden dayak yemediğini belirten öğrencilerin oranı ise %63'dür.

Aynı tabloda erkek öğrencilerden %47'sinin yine öğretmenlerinden, %15'inin müdür yardımcılarında ve %7'sinin de arkadaşlarından dayak yediğini, hiç kimseden dayak yemediğini belirten öğrencilerin ise %27 dolayında olduğu görülmektedir.

Okulda şiddete uğradığı belirlenen kız ve erkek öğrencilerin %34'ünün öğretmenlerinden, %11'inin müdür yardımcılarında ve %8'inin de arkadaşlarından dayak yediği görülmektedir. Hiçbir şekilde okulda şiddete maruz kalmadığını belirten öğrencilerin oranı %43'dür.

Sonuç olarak yukarıdaki tablodan elde edilen veriler okullarda erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla şiddete uğradığını göstermektedir. Şiddeti uğrayan kız ve erkek öğrencilerin ise çoğunluğunun öğretmenlerinden ve müdür yardımcılarında dayak yediğini belirtmeleri bu iki kesimle daha yoğun olarak iletişim içinde olmalarına bağlanabilir.

Hiçbir şekilde şiddete uğramadığını belirten öğrencileri ise %43 oranındadır. Ancak bu oran kimi öğrenciler için geçerliken, uygulama esnasında edindiğimiz izlenimler, bazı öğrencilerin verecekleri cevabı okul idaresinin göreceğinden endişe ederek hareket ettiğini ve bu nedenle %43'lük dilimin tamamının doğruyu yansıtmadığı söylenebilir. Kısaca, bu öğrenciler arasında da şiddete maruz kalan ancak bunu yansıtmak istemeyen öğrencilerin olduğuna tanık olunmuştur.

Tablo 67: Çocukların Okuldaki Dayığa İlişkin Görüşleri

	Sayı	%
Evet	406	62
Hayır	190	29
Cevapsız	59	9
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere öğretmenlerini kızdırdığında öğrencilerin dayığı hak edip etmedikleri sorusu yöneltilmiş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 67)

öğrencilerin yarısından fazlasının (%62) soruya olumlu yanıt verdiği görülmüştür. Öğrencilerin %29'u ise öğretmenlerini kızdırdığında öğrencilerin dayaağı hak etmediğı görüşündedir. Soruyu yanıtsız bırakan öğrencilerin oranı %9'dur.

Tablo 68: Çocukların Cinsiyetlerine Göre Okuldaki Dayaağı İlişkin Görüşler

	Öğrenciler Dayaağı Hak Ediyor mu				Toplam	
	Evet		Hayır			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kız	201	50	96	51	297	50
Erkek	205	50	94	49	299	50
Toplam	406	100	190	100	596	100

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre dayaağı hak edip hak etmedikleri konusundaki düşüncelerini gösteren tablo 68'den elde edilen bilgiler, örnekleme giren kız (%50) ve erkeklerin (%50), öğrencilerin dayaağı hak ettikleri konusunda aynı fikirde olduklarını göstermektedir. Öğrencilerin dayaağı hak etmediklerini belirten kız öğrencilerin sayısı ise (%51) erkek öğrencilerden (%49) daha fazladır.⁽¹⁾

Tablo 69: Çocukların Okuldaki Dayaağı Onaylama Nedenleri

	Sayı	%
Ders dinlemeyip, gürültü yaptıkları için	90	22
Öğretmenin istemediğı davranışları yaptıkları için	259	64
Diğer	19	5
Cevapsız	38	9
Toplam	406	100

Öğrencilerin öğretmenlerini kızdırdığında dayaağı hak ettiğini düşünenlere (n=406) bunun nedenleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 69) öğrencilerin yarısından fazlasının (%64) öğrencilerin öğretmenlerin istemediğı davranışları sergilemesi nedeniyle dayaağı hak ettikleri görüşünde olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin %22'si

⁽¹⁾ Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Dayaağı Hak Etme Konusundaki Görüşleri'ne ilişkin tabloda toplamın 596 çıkmasının nedeni tablo 47'de de görüleceğı üzere öğrencilerden 59'unun ilgili soruyu cevapsız bırakmış olmasıdır.

ise ders dinlememe ve gürültü yapmayı dayak nedeni olarak görmektedir. Soruyu yanıtı bırakarak öğrencilerin oranı %9'dur.

Öğrencilerin okulda dayaağı hak ettiğini düşünenlerin cinsiyete göre dağılımını gösteren aşağıdaki tablo, eğitim kurumlarında eğitimcilerle öğrenciler arasında yaşanan şiddet eylemlerinin nedenlerini de ortaya koyabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Tablo 70: Okulda Dayaağı Onaylayan Çocukların Dayaağı Onaylama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Öğrencilerin Cinsiyeti				Toplam	
	Kız		Erkek			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ders dinlemeyip gürültü yaptıkları için	50	27	40	22	90	24
Öğretmenin istemediğı davranışları yaptıkları için	132	71	127	69	259	70
Başka	3	2	16	9	19	6
Toplam	185	100	183	100	368	100

Öğretmenin istemediğı davranışları yaptıkları için öğrencilerin dayaağı hak ettiğini düşünenlerin %71'ini kız, %69'u ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerin ders dinlemeyip gürültü yaptıkları için dayaağı hak ettiklerini düşünen öğrencilerin ise %27'si kız, %22'si de erkek öğrencilerdir.

“Öğrencilerin Dayaağı Hak Ettini Düşünenlerin Cinsiyete Göre Dayaağı Onaylama Nedenleri”ni gösteren tablodan elde edilen veriler incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla dayaağı onayladığı görülmektedir. Bu durum okullarda erkek öğrencilerin tabloda belirtilen davranış şekillerini daha fazla sergiliyor olmaları ve bu nedenle de öğretmenleri tarafından daha fazla dayaağı maruz kalıyor olmaları ile ilişkilendirilebilir.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Öğrencilerin Dayaağı Hak Ettini Düşünenlerin Cinsiyete Göre Dayaağı Onaylama Nedenleriyle ilgili tabloya baktığımızda toplamın 406 olması gerekirken 368 çıkmasının nedeni, okulda dayaağı onayladığını belirten öğrencilerin tamamının dayaağı neden onayladıklarına ilişkin soruya yanıt vermemeleridir.

Tablo 71: Çocukların Okulda Dayağa Karşı Olma Nedenleri

	Sayı	%
Hak etmediklerini düşünmeleri	42	22
Konuşarak halledebilirler	30	16
Dayağı çağdışı olarak görmeleri	16	8
Dayak atmadan önce uyarılmalı	28	15
Dayak yerine disipline verilmeli	8	4
Diğer	54	28
Cevapsız	12	6
Toplam	190	100

Öğrencilerin öğretmenlerini kızdırdığında dayağı hak etmediğini düşünenlere (n=190) bunun nedenleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 71) öğrencilerin %22'sinin öğrencilerin ne olursa olsun dayağı hak etmediği nedeniyle dayak yememesi gerektiğini düşündüğü ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin %16'sı sorunların konuşarak halledilebileceğini ifade etmekte; %15'i ise dayak atmadan önce uyarı verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Soruyu yanıtsız bırakan öğrencilerin oranı %6'dır.

Tablo 72: Çocukların Okulda Dayağa Karşı Olma Nedenlerini Cinsiyete Göre Dağılımı

	Kız		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hak etmediklerini düşünmeleri	21	22	21	26	42	24
Konuşarak halledebilirler	19	19	11	14	30	17
Dayağı çağdışı olarak görmeleri	10	10	6	8	16	9
Dayak atmadan önce uyarılmalı	16	16	12	15	28	16
Dayak yerine disipline verilmeli	4	4	4	5	8	4
Diğer	28	29	26	32	54	30
Toplam	98	100	80	100	178	100

Okulda dayağa karşı olduğunu belirten kız öğrencilerin dayağa karşı olma nedenlerine bakıldığında, öğrencilerin %22'sinin dayağı hak etmediklerini düşündükleri, %19'unun sorunların konuşarak halledilebileceğini, %16'sının öğretmenlerin kendilerini dövmeden önce uyarmaları gerektiğini ve %4'ünün de öğrencileri dövmek

yerine disipline vermek gerektiği düşüncesinde olduğu görülmektedir. Başka şıkkını işaretleyen kız öğrencilerin oranı ise %29'dur.

Erkek öğrencilerin %26 ile çoğunluğu tıpkı kız öğrenciler gibi dayağı hak etmediklerini düşünürken, %15'i öğretmenlerin dövmeden önce kendilerini uyarmaları, %14'ü ise öğretmenlerin dövmek yerine kendileriyle konuşmaları gerektiğini belirtmektedir. Başka şıkkını işaretleyen erkek öğrencilerin oranı ise %32'dir.

“Okulda Dayağa Karşı Olan Öğrencilerin Dayağa Karşı Olma Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı” tablosunda hem kız (%29) hem de erkek (%32) öğrencilerin çoğunluğunun başka seçeneğini işaretlediği görülmektedir. Başka şıkkını işaretleyen öğrencilerden bir kısmı küçük oldukları için öğretmenlerinin kendilerini dövdüklerini bir kısmı ise dövüldüklerinde derslere olan ilgilerinin azaldığını, başka bir deyişle başarı düzeylerinin düştüğünü belirtmişlerdir. Öğrencilerden bazıları ise yaptıkları uzun açıklamalarda; müdür, müdür yardımcıları ve öğretmenlerin öğrencilere çok kötü davrandıklarını, kimi zaman şiddetli biçimde dövdüklerini, fakat kesinlikle kendilerini dövmeye hakları olmadığını, kimi öğretmenlerin öğrenciler arasında ayırım yapan tutum ve davranışlar sergilediğini ve tüm öğrencilere eşit davranılmadığını belirtmişlerdir. Dikkatimizi çeken bir nokta öğrencilerin, okulda kendilerine yönelik şiddet içeren tutum ve davranışlar hakkında açıkça bilgi vermeden önce verecekleri cevapların değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine ilişkin endişeler taşımalarıydı. Bu endişeler karşısında, yapılan çalışmanın bilimsel nitelikte bir çalışma olduğu ve temel amacımızın sorunun çözümünden ziyade sorunu ortaya koymak olduğu açıklaması yapılmış, bu açıklamadan sonra, aileleri ile ilgili şiddet olaylarını yansıtmaktan çekinen öğrencilerin kimi zaman kendilerini döven, kimi zaman kendilerine kızan ya da bunlara benzer tutum ve davranışlar gösteren öğretmen ve idarecilere karşı suçlayıcı iddialarda bulunmaktan hiç çekinmedikleri görülmüştür. ⁽¹⁾

(1) “Okulda Dayağa Karşı Olan Öğrencilerin Dayağa Karşı Olma Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı” tablosunda toplamın 190 yerine 178 çıkmasının nedeni 12 öğrencinin soruya yanıt vermemiş olmasıdır.

Tablo 73: Okulda Dayağa Karşı Ailenin Tepkisi

	Sayı	%
Annem babam öğretmene çok kızar ve gidip görüşürler	106	16
Annem babam öğretmenin vurduğu yerde gül biter düşüncesindedir	191	30
Diğer	179	27
Aileme söylemem	20	3
Cevapsız	159	24
Toplam	655	100

Öğrencilere okulda herhangi bir nedenle öğretmenlerinin kendilerini dövdüğünde ya da kızdığında ailelerinin tepkisinin ne olacağı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 73) öğrencilerin %30'unun ailelerinin bunu olumlu karşılayacağı; %16'sının ise olumsuz karşılayacağı görüşünde oldukları görülmüştür. Öğrencilerin %3'ü ise öğretmeninden dayak yemesi durumunda bunu ailesi ile paylaşmayacağını belirtmiştir. Soruyu yanıtsız bırakan öğrencilerin oranı %24'tür.

Örnekleme giren öğrencilerin büyük çoğunluğunun, ailelerinin öğretmenlerinden dayak yediğinde bu durumu normal karşılayacağını belirtmesinin çeşitli nedenleri olabilir. Bunlar arasında öğrenci ailelerinin kır ya da kent kökenli olması, aile yapısının niteliği, eğitim ve gelir düzeyinin düşük olması vb. durumlar sayılabilir. Tablo 7'den elde edilen verilere baktığımızda öğrenci ailelerinin büyük çoğunluğunun (%72) kent kökenli olduğunu, %93'ünün anne ve babasının birlikte yaşadığını (Tablo 10) ve %75'inin çekirdek aile olduğunu (Tablo 9), annelerin % 60'ının babaların %45'inin ilk ve orta, annelerin %27'sinin, babaların %50'sinin lise ve üniversite mezunu olduğunu (Tablo 13) görmekteyiz. Annelerin sadece %7'si ücretli bir işte (işçi-memur) çalışırken (Tablo 14), babaların %31'inin memur ve emekli, %31'inin işçi olduğunu (Tablo 15), ailelerin % 51'inin ise Türkiye ortalamalarına göre yoksulluk sınırında ve sadece %5'inin 2000 YTL üstü gelire sahip olduğunu (Tablo 22) görmekteyiz.

Araştırmamızda örnekleme dâhil olan öğrenci ailelerinin sosyo-ekonomik özelliklerini ortaya koyan yukarıdaki veriler incelendiğinde, ulaşılan sonuçların sadece şiddetin ortaya çıkmasında risk faktörü olduğu kabul edilen etkenleri değil, şiddeti

önleyeceği düşünülen - örneğin çocukların büyük çoğunluğunun kent kökenli olması, çekirdek ailelerden gelmeleri, anne ve babaların çoğunlukta birlikte yaşıyor olması, özellikle babaların yarından fazlasının lise ve üniversite mezunu olması gibi- durumları da yansıttığı görülmektedir. Bu durumda diyebiliriz ki, öğrencilerin, anne babalarının okulda çocuklarının öğretmenleri tarafından dövülmeleri durumunu çoğunlukla hoş karşılayacaklarını belirtmeleri ailelerin sosyo-ekonomik özellikleriyle ilişkili olduğu kadar kültürel ön görü ve inanışlarla da yakından ilgilidir. Türk aile yapısında çocukları döverek terbiye etme anlayışının yaygınlığı bu sonucun elde edilmesinde etkili faktörlerden biri olarak düşünülmelidir.

Tablo 74: Çocukların Sokakta Gezerken Kendilerini Güvende Hissetme Durumu

	Sayı	%
Evet	378	58
Hayır	252	38
Cevapsız	25	4
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere sokakta gezerken kendilerini güvende hissedip hissetmedikleri sorusu yöneltilmiş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 74) öğrencilerin yarından fazlasının (%58) sokakta gezerken kendini güvende hissettiğini belirttiği görülmüştür. Öğrencilerin %38'i ise sokakta gezerken kendini güvende hissetmediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin %4'ü soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 75: Çocukların Sokakta Gezerken Kendilerini Güvende Hissetmeme Nedenleri

	Sayı	%
Tinercilerden korktuğu için	28	11
Çevresinden zarar göreceğini düşünmesi	148	59
Diğer	19	8
Cevapsız	57	22
Toplam	252	100

Sokakta gezerken kendisini güvende hissetmeyen öğrencilere (n=252) bunun nedenleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 75) öğrencilerin yarından fazlasının (%59) çevreden zarar göreceğini düşündüğü için sokakta gezerken kendini güvende

hissetmediği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin %11'i ise tinerçilerden korktuğu için sokakta gezerken kendini güvende hissetmediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin %22'si soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 76: Çocukların Sokakta Gezerken Kendilerini Güvende Hissetmeme Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Tinerçilerden korktuğu için		Çevresinden Zarar Göreceğini Düşünmesi		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kız	10	18	100	68	13	68	123	63
Erkek	18	64	48	32	6	32	72	37
Toplam	28	100	148	100	19	100	195	100

Tablo 76'da, örnekleme giren öğrencilerin sokakta gezerken kendilerini güvende hissetmeme nedenlerinin cinsiyete göre dağılımını gösteren veriler sunulmuştur. Bu verilere göre, Kız öğrencilerin %68'i çevrelerinden gelebilecek zararlardan ve %36'sı ise tinerçilerden korkmaktadır.

Erkek öğrencilerin ise tam tersine büyük çoğunluğu (%64) tinerçilerden, %32'si ise çevrelerinden gelebilecek tehlikelerden korkmaktadırlar.

Genel içerisinde kız öğrencilerden %63'ünün, erkek öğrencilerin ise %37'sinin sokakta gezerken kendilerini güvende hissetmedikleri gözlenmektedir.

Öğrencilerin çevrelerinden gelebilecek tehlikeler konusundaki endişelerini diğer seçeneğinde belirttikleri açıklamalar doğrultusunda, "aile baskısı", "günaha girmek korkusu", "evcil olmayan hayvanların başıboş dolaşmaları" ve "daha büyük birilerinden dayak yeme korkusu" olarak sayabiliriz. Ayrıca televizyon ve basın haberlerinden edindiği günlük izlenimler de öğrencilerin sokakta rahatça dolaşamamalarında etkili olabilecek diğer faktörler arasında düşünülmelidir.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre sokakta rahatça gezemediklerine ilişkin verilerden elde edilen izlenimler, aile baskısının özellikle kız öğrenciler tarafından dile getirilen bir seçenek olduğunu göstermektedir. Bu durum aile yapımızdaki cinsiyetçi rol farklılaşmasının yansıması olarak değerlendirilebilir. Buna ek olarak, günaha girmekten

korktuğu için sokakta kendini güvende hissedemediğini belirten öğrencilerin de olması, bu öğrencilerin inanç bazında aile ve çevre baskısını yoğun bir şekilde hissettiğinin göstergesi olmaktadır.

Tablo 77: Çocukların Okul İçinde Kendini Güvende Hissetme Durumu

	Sayı	%
Evet	555	85
Hayır	75	12
Cevapsız	25	3
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere kendilerini okul içerisinde güvende hissedip hissetmedikleri sorusu yöneltilmiş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 77) öğrencilerin çoğunluğunun (%85) kendilerini okul içinde güvende hissettiğini belirttiği görülmüştür. Öğrencilerin %12'si ise okul içerisinde kendini güvende hissetmediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin %3'ü soruyu yanıtsız bırakmıştır. Bu veriler öğrencilerin kendilerini okulda, (%85) sokakta olduğundan (%58) daha çok güvende hissettiklerini göstermektedir.

Tablo 78: Çocukların Okul İçinde Kendini Güvende Hissetmeme Nedenleri

	Sayı	%
Çete olaylarından korktuğu için	3	4
Bazı öğrencilerin okula kesici alet getirmeleri	5	7
Okullarda kavga olduğunu düşünmeleri	5	7
Çevresinden zarar göreceğini düşünmesi	8	11
Okulda güvenlik görevlisinin olmayışı	3	4
Okul dışından gelenlerin onu korkutması	2	3
Öğretmenlerin onlarla ilgilenmemeleri	2	3
Diğer	11	15
Cevapsız	36	48
Toplam	75	100

Okul içerisinde kendisini güvende hissetmeyen öğrencilere (n=75) bunun nedenleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 78) öğrencilerin %11'inin çevreden zarar göreceğini düşündüğü için okulda kendini güvende hissetmediği ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin %7'si bazı öğrencilerin okula kesici alet getirmesi nedeniyle; %7'si ise okullarda kavga çıktığını düşünmesi nedeniyle okul içerisinde kendini güvende hissetmediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin %48'i soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 79: Çocukların Kesici Alet Taşıma İhtiyacı Duyma Durumu

	Sayı	%
Evet	49	8
Hayır	578	88
Cevapsız	28	4
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere kendilerini korumak amacıyla, bıçak, çakı vb. türde herhangi bir şey taşıma gereğini duyup duymadıkları sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 79) öğrencilerin çoğunluğunun (%88) soruya olumsuz yanıt verdiği görülmüştür. Öğrencilerin %8'i ise yanında kesici alet taşıma gereği duyduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin %4'u soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Öğrencilerinin %8'inin yanında kesici alet taşıma gereği duyması okulda ve sokakta kendini güvende hissetmeme durumuyla ilişkilendirilebilir. Tablo 74'den elde edilen veriler, öğrencilerin %38'inin sokakta gezerken, Tablo 77'den elde edilen verilerde öğrencilerin %12'sinin okul içinde kendini güvende hissetmediğini göstermektedir.

Tablo 80: Çocukların Cinsiyetlerine Göre Kesici Alet Taşıma Durum

	Kız		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	12	4	37	11	49	8
Hayır	291	96	287	89	578	92
Toplam	303	100	324	100	627	100

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre kesici alet taşıma durumlarını gösteren tablo 80'den elde edilen veriler, kız öğrencilerin %4'ünün, erkek öğrencilerin de %11'inin kesici alet taşıdığını göstermektedir.

Tablo 81: Çocukların Yaş Dağılımına Göre Kesici Alet Taşıma Durumu

Öğrencilerin kesici Alet taşıma Durumu	Yaş							
	11 Sayı %	12 Sayı %	13 Sayı %	14 Sayı %	15 Sayı %	16 Sayı %	Toplam Sayı %	
Evet	- -	8 5	17 8	20 10	4 11	- -	49 8	
Hayır	14 100	144 95	207 92	174 90	33 89	6 100	578 92	
Toplam	14 100	152 100	224 100	194 100	37 100	6 100	627 100	

Öğrencilerin yaşı ile kesici alet taşıma durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında, kesici alet taşıdığını belirten öğrencilerin %11'inin 15, %10'unun 14, %8'inin 13 ve %5'inin de 12 yaşında olduğu görülmektedir. Verilerden de görüleceği üzere öğrencilerin yaşı ile kesici alet taşıma durumu arasında doğrusal bir ilişki vardır. Öğrencilerin yaşı arttıkça kesici alet taşıma oranları da artmaktadır.

Sonuç olarak kendilerini korumak amacıyla kesici bir alet taşıdığını belirten öğrencilerin çoğunluğu erkek ve yaşlarının da 12, 13, 14 ve 15 arasında değiştiği gözlenmektedir. Ancak, genel toplam içerisinde kendisini korumak amacıyla kesici bir alet taşıdığını belirtenlerin oranının sadece %8 olması bile düşündürücüdür. Bu durum, okulların ve sokakların çocukların kendilerini tam olarak güvende hissetmelerini engelleyecek tehlikeler içerdiğinin de göstergesi olmaktadır.

Tablo 82: Çocuğun Kızdığında Arkadaşına Vurma Durumu

	Sayı	%
Evet	265	40
Hayır	357	55
Cevapsız	33	5
Toplam	655	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilere arkadaşına çok kızdığında ona vurup vurmayacağı sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 82) öğrencilerin yarıdan fazlasının (%55) kızsa bile arkadaşına vurmayacağını belirttiği görülmüştür. Çok kızdığında arkadaşına vuracağını belirtenlerin oranı ise %40 olmuştur. Öğrencilerin %5'i soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 83: Çocukların Cinsiyetine Göre Arkadaşa Vurma Durumu

	Cinsiyet					
	Kız		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kızdığında arkadaşına Vurma durumu						
Evet	89	30	176	55	265	43
Hayır	212	70	145	45	357	57
Toplam	301	100	321	100	622	100

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre arkadaşlarına vurma durumlarını gösteren tablo 83'de görüleceği üzere, kız öğrencilerin %30'u, erkek öğrencilerin ise %55'i kızınca arkadaşlarına vuracağını belirtmiştir. Bu veriler erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kızınca daha çok şiddete başvuracağı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 84: Çocukların Anneden Dayak Yeme ve Arkadaşa Vurma Durum

	Arkadaşına vurma durumu					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Anneden dayak yeme Durumu						
Evet	163	49	173	51	336	54
Hayır	102	36	184	64	286	46
Toplam	265	100	357	100	622	100

Annesinden dayak yediği tespit edilen öğrencilerin kızınca arkadaşlarına vurma durumlarını gösteren Tablo 84'den elde edilen verilere göre, annesinden dayak yediği belirlenen öğrencilerin çoğunluğunun (%49) kızınca arkadaşlarına da vuracağı

görülmektedir. Annesinden dayak yiyen, ancak kızınca arkadaşlarına vurmayacağı tespit edilen öğrencilerin oranı ise %51'dir.

Annesinden dayak yemediği halde kızınca arkadaşlarına vuracağı belirlenen öğrencilerin örnekleme oranı %36 civarında iken, annesinden dayak yemeyen ve kızınca arkadaşlarına da vurmayacağı tespit edilen öğrencilerin oranı ise %64'dür.

Tablo 85: Çocukların Babadan Dayak Yeme ve Arkadaşa Vurma Durumu

Babadan dayak yeme durumu	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	140	53	142	40	282	45
Hayır	125	47	215	60	340	55
Toplam	265	100	357	100	622	100

Babadan dayak yeme durumu ile kızınca arkadaşlarına vurma durumu arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 85'e bakıldığında, babalarından dayak yediği belirlenen öğrencilerin %53'ünün kızınca arkadaşlarına da vuracağı görülmektedir. Babalarından dayak yedikleri halde kızınca arkadaşlarına vurmayacağı belirlenen öğrencilerin oranı ise %40'dır.

Tabloda, babalarından dayak yemeyen, ancak arkadaşlarına vuracağı belirlenen öğrencilerin oranı %47 iken, hem babalarından dayak yemeyen hem de arkadaşlarına vurmayacağı belirlenen öğrencilerin oranı ise %60'dır.

Babadan ve anneden dayak yeme durumlarıyla kızınca arkadaşlarına vurma durumu arasındaki ilişkinin incelendiği yukarıdaki tablolardan elden edilen sonuçlar hem annelerinden hem de babalarından dayak yediği belirlenen öğrencilerin çoğunluğunun aynı zamanda kızınca arkadaşlarına da vuracaklarını, tersine annesinden ve babasından dayak yemediği tespit edilen öğrencilerin çoğunluğunun ise kızınca arkadaşlarına vurmayacaklarını göstermektedir. O halde anne babadan dayak yeme durumu öğrencilerin arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin niteliğini etkileyen bir durum olarak değerlendirilebilir. Yapılan araştırmalar, ailede başlayan şiddetin okulda hemen aynı yoğunlukta devam ettiğini bu nedenle şiddetle mücadelenin okuldan başlatılması

gerektiğini ortaya koymaktadır (Öztürk, 2000: 1-11). Bu veriler, evde başlayan şiddetin okulda da devam edeceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo 86: Çocuğun Arkadaşına Kızdığında Vurma Nedenleri

	Sayı	%
Çok sinirlendiğinde vurur	196	74
Hak ettiğini düşünmesi	10	4
Arkadaşı vurursa o da vurur	3	1
Cevapsız	56	21
Toplam	265	100

Çok kızdığında arkadaşına vuracağını belirten öğrencilere (n=265) bunun nedenleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 86) öğrencilerin çoğunluğa yakınının (%74) arkadaşına çok sinirlenmiş olmasını ona vurma nedeni olarak gördüğü ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin %4'ü hak ettiğini düşündüğü için arkadaşına vuracağını belirtirken; %1'i arkadaşını kendisine vurursa ona vuracağını ifade etmiştir. Öğrencilerin %21'i soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 86'dan elde edilen veriler, öğrencilerin kızınca arkadaşlarına vurma konusunda ileriye sürdükleri gerekçelerin toplumumuzda şiddeti meşrulaştıran gerekçeler olduğu görülür.

Tablo 87: Çocuğun Arkadaşına Kızdığında Vurmama Nedenleri

	Sayı	%
Kavga yerine konuşma taraftarıdır	50	14
Arkadaşlarını sever ve onlarla iyi anlaşır	93	26
Öğretmenine anlatır durumu	8	2
Kavga etmek istemez	22	6
Uyarır	17	5
Kendisinin de suçlu olabileceğini düşünür	9	3
Kavga etmekten korkar	2	1
Sabırlı olmaya çalışır	12	3
Sadece kızar	28	8
Cevapsız	116	32
Toplam	357	100

Çok kızdığında arkadaşına vurmayacağını belirten öğrencilere (n=357) bunun nedenleri sorulmuş elde edilen yanıtlara göre (Tablo 87) öğrencilerin %26'sının

arkadaşlarını sevdiği ve onlarla iyi anlaştığı için; %14'ünün ise kavga yerine konuşma taraftarı olduğu için onlara vurmayacağını belirttiği görülmüştür. Öğrencilerin %32'si soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 87'de kızsda dahi arkadaşlarına vurmayacağını belirten öğrencilerin, kızınca arkadaşlarına vuracağını belirten öğrencilerden daha fazla olduğu görülmektedir. İlgili soruyu yanıtlayan 622 öğrenciden %57'sinin arkadaşlarıyla ilişkilerinde şiddete taraftar tutumlar sergilememesi sevindirici olmakla birlikte, %43'ünün tersini düşünmesi %54'ü annesinden, %46'sının ise babasından dayak yediği tespit edilen öğrenciler için beklenen bir oran gibi düşünebilir. Bu durum, şiddetin öğrenilen bir davranış olduğuna dair kuramsal bakış açısıyla da uyuşmaktadır. Tablo 86'da görüleceği üzere öğrencilerin çok sinirlendiğinde, hak ettiğini düşündüğünde ve kendisine vurulduğunda aynı biçimde karşılık vereceğini belirtmesi, toplumsal alanda, aile içinde ve kitle iletişim araçlarında çok sık karşılaşılan ve bir sorun çözme yöntemi olarak sunulup öyle de algılanan şiddet biçimleri olmaktadır.

2- VARSAYIMLARLA İLGİLİ ÇAPRAZ TABLO YORUMLARI

Bu bölümde, aile içinde çocuğa yönelik şiddeti açıklayıcı değişkenleri saptamak ve bu değişkenlerin açıklayıcılık paylarını belirlemek amacıyla aşağıda belirtilen hipotezlerden hareketle çapraz tablo yorumları yapılmıştır.

Tablo 88: Çocuğun Yaşı ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
11	9	64	5	36	14	100
12	87	56	68	44	155	100
13	125	53	110	47	235	100
14	107	52	100	48	207	100
15	22	58	16	42	38	100
16	2	33	4	67	6	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=2,62; p=0,757>0,05$$

	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
11	7	50	7	50	14	100
12	73	47	82	53	155	100
13	109	46	126	54	235	100
14	86	42	121	58	207	100
15	19	50	19	50	38	100
16	4	67	2	33	6	100
Toplam	298	46	357	54	655	100

$$\chi^2=3,04; p=0,693>0,05$$

Araştırmada “ H_1 : Çocuğun yaşı ile (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilişki vardır” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 88) çocuğun yaşı ile annesi($\chi^2=2,62$; $p=0,757>0,05$;

Hipotez 1a red) ve babası ($\chi^2=3,04$; $p=0,693>0,05$; Hipotez 1b red) tarafından şiddet görmesi arasında anlamlı düzeyde ilişki olmadığı görülmektedir.

Çocuğun yaşı ve aile içinde şiddete uğrama durumu arasında bir ilişkinin olup olmadığını inceleyen araştırmalardan elde edilen bilgiler, örselenme durumlarının yaş grupları arasında farklılık gösterdiğini ve yaş büyüdükçe çocuğun anne baba tarafından şiddete uğrama oranlarının azaldığını göstermektedir. Örneğin yapılan bir araştırmaya göre, 4-6 yaş grubu çocuklarda örselenme oranı %40.7 iken, 7-10 yaş grubunda %33.5 ve 11-12 yaş grubunda %25.8 olarak tespit edilmiştir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 49-52).

Yapılan bir başka alan araştırmasından elde edilen veriler de diğerlerine benzer şekilde, aile içinde çocukların ve yaşlıların daha çok şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Aynı araştırmadan elde edilen veriler, 12-15 yaş grubundaki çocukların %40'ının aile içinde en fazla şiddete uğrayanlar olduğunu göstermektedir (Ünver, 2003: 11-43).

Tablo 88'den elde edilen veriler 11 yaş grubunda ki çocukların çoğunluğunun (%64) annelerinden, 16 yaş grubunda ki çocukların çoğunluğunun da (%67) babalarından dayak yediğini göstermektedir. 16 yaş grubunda olup da annelerinden dayak yediği belirlenen öğrencilerin örnekleme oranı ise diğer gruplar içerisinde %33 ile en azdır. Bu sonuçlar, oransal olarak bir yandan, yaşı küçük olan öğrencilerin daha çok annelerinden ve yaşı büyük olanların da daha çok babalarından dayak yediği şeklinde yorumlanabileceği gibi, diğer taraftan, geneli 11-16 yaş arasında bulunan öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak da değerlendirilebilir. Öğrencilerin 11-16 yaş dilimleri arasında yer alması, 11 yaşında ki bir ergen (erin) ile 16 yaşındaki bir ergenin gelişim özellikleri bakımından ergenliğin farklı aşamalarında olup, bu özelliklerine bağlı olarak anne babaya ve çevreye karşı farklı tutum ve davranışlar içinde olabilecekleri, diğer taraftan anne ve babaların sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylerine paralel ergene yönelik davranış biçimleri öğrencilerin yaşı ile aile içinde şiddete uğrama oranları arasında önemli ipuçları verecek durumlar olarak değerlendirilmelidir. Tablo 88'de öğrencilerin yaşları ile aile içerisinde şiddete uğramaları arasında anlamlı bir ilişki

kurulamamış olması ise, öğrencilerin yaşlarının ve aile içinde şiddete uğrama oranlarının birbirine çok yakın olması ile ilişkilendirilebilir. Nitekim Zeytinoğlu ve Kozcu (1990: 391-396) tarafından yapılan bir çalışmadan elde edilen veriler, çocukların 16 yaşına kadar hem anne hem de babaları tarafından birbirine yakın oranlarda istismara maruz kaldıklarını, 16-18 yaş arasındaki çocukların ise daha çok ana babaları dışındaki yetişkinler tarafından istismara uğradığını göstermektedir.

Tablo 89: Çocuğun Cinsiyeti ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kız	167	53	148	47	315	100
Erkek	185	54	155	46	340	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=0,12; p=0,720>0,05$$

	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kız	121	38	194	62	315	100
Erkek	177	52	163	48	340	100
Toplam	298	46	357	54	655	100

$$\chi^2=12,27; p=0,000<0,05$$

Araştırmada “ H_2 : Çocuğun cinsiyeti ile (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 89) çocuğun cinsiyet ile annesi tarafından şiddet görmesi arasında anlamlı düzeyde ilişki olmadığı ($\chi^2=0,12$; $p=0,720>0,05$; Hipotez 2a red); ancak babası tarafından şiddete uğraması arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunduğu ($\chi^2=12,27$; $p=0,000<0,05$; Hipotez 2b kabul) görülmektedir. Buna göre erkek çocukların %52’si babalarından şiddet görürken; bu oran kız çocuklarında %38’dir. Tablo 89’dan elde edilen veriler bu araştırma da kız ve erkek öğrencilerin bir birlerine

yakın oranlarda daha çok anneleri, erkek öğrencilerinse kızlara nazaran daha çok babaları tarafından fiziksel istismara maruz kaldıklarını göstermektedir.

Örselenme (istismar ve ihmal) durumunun cinsiyet gruplarına göre farklılığını ortaya koymaya çalışan araştırmalardan elde edilen veriler, cinsiyet grupları arasındaki farklılığın önemli olup, örselenme oranlarının kız ve erkek çocuklarında istismar edenin kimliğine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Tablo 89'dan elde edilen veriler, erkek çocukların hem annelerinden (%54), hem de babalarından (%52) daha çok dayak yediğini gösterirken, kız çocukların yarıdan fazlası (%53) annelerinden, yarıdan azı ise (%38) babalarından dayak yemektedir. Örneklem içerisinde annelerin kız (%53) ve erkek (%54) çocuklarını dövme oranı %54 ile babalardan (%46) daha yüksek bulunmuştur. Bu veriler, çocukların daha çok anneleri tarafından istismar edildiğini bildiren araştırma sonuçları ile uygunluk göstermektedir. Örneğin, yapılan bir araştırmadan elde edilen veriler, evde çocukları dövmeyi en çok annelerin üstlendiğini, özellikle kızların en çok annelerinden, erkek çocuklarınsa hem annelerinden hem de babalarından dayak yediğini göstermektedir (BAAK, 1998: 248). Bu veriler, çocukların anneleriyle babalarıyla olduğundan daha fazla zaman geçirmeleri ve daha fazla şeyi paylaşıyor olmalarıyla ilişkilendirilebilir.

Çocukların ailede daha çok anneleri tarafından istismar edildiğini ortaya koyan araştırmalar yanında, çocukların aile içinde en çok babaları tarafından istismar edildiğini bildiren araştırmalara da rastlanmaktadır. Örneğin İzmir'de beş eğitim hastanesinde gelen çocuk istismarı vakalarının incelenmesi sonucu elde edilen veriler, istismarcıların % 72'sinin baba ve %34'ünün anne olduğunu göstermektedir (Hancı, 2005:1-7). Yine fiziksel ve cinsel aile içi şiddeti konu edinen bir araştırmadan elde edilen veriler de, aile içinde şiddet uygulayanların %24.4'ünü babalar ve %10.4'ünün ise anneler olduğunu ortaya koymaktadır (Ünver, 2003: 11-43). Oskay (1986: 60-65) tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırmadan elde edilen sonuçlar, annelerin %67'sinin, babaların ise %65.5'inin kızlarını, annelerin %63'ünün, babalarınsa %60'ının oğullarını dövmedikleri tespit edilmiştir. Bu araştırmada ulaşılan sonuç, anne babaların kızlarını

oğullarına göre daha az, annelerin ise hem kızlarını hem de oğullarını babalarına nazaran daha az dövme eğiliminde olduklarıdır.

Aile içerisinde çocukların cinsiyetine göre istismara uğrama oranları ise yine çeşitli araştırmalarda kız ve erkek çocuklar açısından farklılıklar göstermektedir. Öztürk (2000,1-11), tarafından Türkiye genelinde gerçekleştirilen bir araştırmadan elde edilen veriler, son iki yıl içerisinde ailesel şiddete maruz kaldığı belirlenen çocukların %47.05'inin erkek, %40.23'ünün ise kız olduğunu gösterirken, başka bir araştırmadan elde edilen veriler ise örselenme oranının kız çocuklarında % 34.6 ile erkek (%34.6) çocuklarından daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Bilir ve Diğerleri, 1990: 50).

Tablo 89'dan elde edilen veriler ise erkek öğrencilerin çoğunluğunun kız öğrencilere göre anne (%54) ve babadan (%52) daha fazla dayak yediğini göstermektedir.

Yukarıdan itibaren sunulan araştırma sonuçları incelenecek olursa, aile içerisinde çocuğun cinsiyetine göre anne ve babadan dayak yeme oranlarının farklılık gösterdiği, kimi araştırmalarda kız çocuklarının, kimi araştırmalarda ise erkek çocuklarının anne ve babadan tarafından farklı oranlarda şiddete maruz kaldığı gözlenmektedir. Tüm bu sonuçlar, her bir araştırmanın örneklem grubunun kendine has özelliklerine bağlı olarak elde edilen sonuçlar olup, farklılık göstermesi doğaldır, fakat daha öncede vurgulandığı gibi aile içinde çocuğa yönelik şiddet olaylarının tek bir faktörden hareketle açıklanamamaktadır. Çünkü şiddet, bir taraftan şiddet uygulayıcısının, diğer yandan şiddet mağdurunun, sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik tüm özelliklerinin birlikte değerlendirilmesini zorunlu kılan bir olgudur.

Tablo 89'da da çocuğun cinsiyeti ile anneden şiddet görme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin kurulamaması, anneleri tarafından dayak yediği belirlenen kız ve erkek öğrencilerin oranlarının bir birine çok yakın olmasıyla açıklanabilir. Aksine babadan şiddet görme durumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanması ise babadan dayak yediği tespit edilen erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla olması ile açıklanabilir. Ancak anne babanın sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik özelliklerinin

her iki sonucu da etkileyen özellikler olduğu unutulmamalıdır. Bir başka deyişle, örnekleme giren öğrencilerin cinsiyetleri yanında anne babalarının sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik nitelikleri de aile içinde çocuğa yönelik şiddet olaylarının meydana gelmesinde birlikte değerlendirilmesi gereken kıstaslar olmaktadır. Bu kıstaslardan kültürel değerler, özellikle cinsiyetçi rol farklılaşmasına dayanan ve bu farklılaşmada erkek çocuğa kız çocuğa nazaran daha fazla değer veren aile içi ilişkilerimize de kaynaklık etmektedir. Kısaca şiddeti yaratan ve uygulamasını kolaylaştıran şey aile içi cinsiyetçi rol farklılaşmasını esas alan kültürel değer yargılarımız olmaktadır. Şöyle ki:

Türk aile yapısında faydacı nedenlerle istenen erkek çocuğa karşı anne baba tutumları, erkek çocukların çevreleriyle ilişkilerinde daha saldırgan olmalarına göz yumacak kadar esnek ve özgürlükçü olurken, gelecekte can yoldaşı olma gibi psikolojik nedenlerle istenen kız çocukların ise anneyi örnek alacak şekilde boyun eğen bir kimlikle anne babaya daha bağımlı yetiştirilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1981: 177-178). Geleneksel çocuk yetiştirme yöntemlerini esas alan anne ve babaların kız ve erkek çocuğa yönelik tutum ve davranışları, onların saldırgan ya da pasif nitelikteki davranışları karşısında cezalandırıcı disiplin yöntemlerini beraberinde getirmektedir. Bu durumda kız çocuklarına nazaran çevrelerine karşı daha saldırgan davranışlar sergileyen erkek çocuklarını terbiye etmede dayak, bir disiplin ve terbiye yöntemi olarak aynı kültür tarafından yaratılan ve benimsenen bir olguya dönüşmekte, böylece hem çocuk hem de ailesi tarafından benimsenip, meşrulaştırılması daha kolay olmaktadır. Bu tür anne baba tutumlarının sonucu şiddet, anne ve baba davranışlarını model olarak alan çocukları tarafından kuşaktan kuşağa aktarılarak bir kısır döngüye dönüşmektedir. Bir başka deyişle Egeland'ın (1993: 197) “şiddetin kuşaklararası geçiş teorisi”nde de belirttiği gibi, istismara tanıklık eden ya da uğrayan çocuk bunu erişkinliğine uygulayıcı olarak taşımaktadır. Strauss'un “davranışsal sistemler yaklaşımı” nda da vurguladığı gibi, bu tür şiddet, evde ya da toplumun diğer kesimlerinde bireylerin duruma uygun davranışlarıyla ve uygulayacakları şiddetin kabul görmesini sağlayarak ortaya çıkan bir şiddet biçimi olmaktadır (Marsden, 1974: 112).

Tablo 90: Ailenin Kır ya da Kent Kökenli Olması ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	Sayı	%	Sayı	%
Köy	32	71	13	29	45	100
İlçe	24	53	21	47	45	100
Şehir	296	52	269	48	565	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

Yurtdışı kategorisi Şehir kategorisi ile birleştirilmiştir.

$$\chi^2=5,88; p=0,053>0,05$$

	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Köy	25	56	20	44	45	100
İlçe	18	40	27	60	45	100
Şehir	255	45	310	55	565	100
Toplam	298	45	357	55	655	100

§Yurtdışı kategorisi Şehir kategorisi ile birleştirilmiştir.

$$\chi^2=2,42; p=0,299>0,05$$

Araştırmada “ H_3 : Ailenin kır ya da kent kökenli olması ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 90) ailenin kökeni ile çocuğun annesi ($\chi^2=5,88$; $p=0,053>0,05$; Hipotez 3a red) ve babası ($\chi^2=2,42$; $p=0,299>0,05$; Hipotez 3b red) tarafından şiddete uğraması arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir.

Yapılan araştırmalar sosyo-ekonomik ve kültürel parametrelerle şiddet oranları arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir (Nayak, 2003: 303-315). Sosyo-ekonomik ve kültürel parametreler arasında sayılan kent ve kır kökenli olma durumu ile çocuğa yönelik şiddet arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını inceleyen araştırmalarda da beklenen şiddet eylemlerinin kırsal yerleşim birimlerinden kentsel alanlara kaydıkça azalacağı, çünkü kentsel koşulların sosyo-ekonomik avantajlarının modern yaşama

uygun kolaylıkları da beraberinde getireceği ve çocuğa yönelik şiddet olaylarının yaşanmasında etkili olan yoksunlukları azaltacağı şeklindedir. Örneğin Öztürk (2000:1-11) tarafından Türkiye genelinde gerçekleştirilen bir araştırmada çocukken şiddete maruz kaldığını belirtenlerin yerleşim birimine göre dağılımlarına bakıldığında bunların %74.35'inin kent kökenli ve %84'ünün de kır kökenli olduğu görülür.

Türkiye çapında yapılan ve aile içi şiddeti, şiddete uğradığı tespit edilen mağdur ve faillerin özellikleri açısından inceleyen bir başka araştırmada da, aile içi şiddete maruz kalanların yerleşim yerlerine göre dağılımına bakıldığında, en yüksek oranı gecekonduda yaşayanlar ile kırsal alanlarda yaşayanların oluşturduğu gözlenmektedir. Buna göre, metropolde yaşayan ve şiddete uğradığı tespit edilenlerin oranı % 23.2, şehir ilçe merkezinde yaşayanların oranı % 22.5, kırsal alanda yaşayanların oranı % 33.3 ve gecekonduda yaşayan ve şiddete uğradığı tespit edilenlerin oranı da % 70 olarak belirlenmiştir (Sokullu Akıncı, 2003: 35-41).

Ancak, bu araştırmaların aksine kır ya da kent kökenli olma durumu ile ailede şiddete rastlama arasında bir ilişki olmadığını ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur. Örneğin Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995:194) tarafından gerçekleştirilen ve aile içi şiddetin yaygınlığını kır ve kent bazında inceleyen bu araştırmadan elde edilen sonuçlar tıpkı kır-kent ayrımında olduğu gibi, son on yıl içinde kente göçmüş hanelerle, daha eski kentliler arasında şiddet oranları açısından bir farklılık görülmemiştir. Araştırmada ulaşılan sonuç kır-kent ayrımında ve hem de göçten sonraki dönemde, aile içi şiddet yoğunluğunun farklılaşmadığı şeklindedir.

Yine yapılan bir başka araştırma (Atauz, 1991: 235-242), istismar olaylarının %82.71'inin kentsel alanlarda yaşandığını ortaya koymuştur.

Tablo 90'dan elde edilen veriler, oransal olarak, kırsal (anne için köy %71, ilçe %53 şehir %52), (baba için köy %56, ilçe %40 ve şehir %45) kökenli öğrencilerin kent kökenli öğrencilere göre hem annelerinden hem de babalarından daha fazla dayak yediğini gösterse de, kır ve kent kökenli olma ile anne ve babadan dayak yeme arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Bu durum, bir yandan kır kökenli öğrencilerin

örnekleme oranının azlığı, diğer yandan kır ve kent kökenli öğrencilerin içinde bulunduğu kentsel koşullarla da yakından ilgili olabilir. Kentsel koşulların her ne kadar istismarı ortaya çıkardığı kabul edilen sosyo-ekonomik yoksunlukları ortadan kaldıracığı savunulsa da, öğrencilerin bu yoksunluklarla başa çıkma durumları kentte ikamet etme süreleri ve sahip oldukları sosyo-ekonomik koşullara da bağlı olmaktadır. Öte yandan, bu yoksunlukları yaşayanların kır kökenli öğrenciler yanında kent kökenli öğrenciler de olması, kentin şiddete kaynaklık ettiği düşünülen sosyo-ekonomik yetersizliklerine vurgu yapmaktadır. Olayın bir de kültürel boyutu göz önüne alındığında, aile içinde yaşanan istismar olaylarının sadece yetersiz sosyo-ekonomik koşullardan kaynaklanmadığı, çocuğu terbiye ve disipline etmede şiddetin (fiziksel istismarın) toplumca kabul görmüş yerleşik bir kültürel değere dönüşmesinin etkileri de açıkça görülür. “Kızını dövmeyen dizini döver”, “anne babanın ya da öğretmenin vurduğu yerde gül biter”, “dayak cenetten çıkmadır” vs. gibi kalıplaşmış ve benimsenmiş atasözleri kültürümüzde şiddeti toplumca meşrulaştırdığımızın göstergeleri olmaktadır. Diğer yandan Türk Ceza Kanununda “*Tedip hakkı*” (Md/232) adı altında çocuğu döverek cezalandırmayı haklı kılan uygulamaların yer alması şiddeti bir cezalandırma yöntemi olarak, okulda, evde, işte ne kadar içselleştirdiğimizin de göstergesi olmaktadır. Sonuç olarak, toplumca dayağa bakış açımızı yansıtan kültürel ve hukuksal nitelikteki bu uygulamalar, kır kökenli olma ile çocuğun daha fazla, kent kökenli olma ile de daha az şiddete maruz kalacağı beklentisini sosyo-ekonomik koşullar bağlamında belki ancak, kültürel bağlamda mümkün kılmamaktadır. Bir başka deyişle özellikle bir disiplin aracı ve terbiye yöntemi olarak şiddete kültürel bakış açımız kır ya da kent bağlamında farklılık göstermemektedir. Böylece çocuğa yönelik şiddet, sosyal psikolojik ve sosyolojik modellerin esas aldığı toplumsal durumların, bir başka deyişle kültürel değer ve normların onayladığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 91: Ailede Yaşayan Birey Sayısı ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
2 kişi	5	36	9	64	14	100
3-4 kişi	86	47	98	53	184	100
5-6 kişi	197	58	143	42	340	100
7 kişi ve üzeri	50	53	45	47	95	100
Toplam	338	53	295	47	633	100

$$\chi^2=7,88; p=0,049<0,05$$

	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
2 kişi	5	36	9	64	14	100
3-4 kişi	70	38	114	62	184	100
5-6 kişi	167	49	173	51	340	100
7 kişi ve üzeri	41	43	54	57	95	100
Toplam	283	45	350	55	633	100

$$\chi^2=6,53; p=0,088>0,05$$

Aştırmada “*H₄: Aile yaşayan bireylerin sayısı ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilişki vardır.*” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 91) aile içinde yaşayan birey sayısının çocuğun annesi tarafından şiddet görmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ($\chi^2=7,88$; $p=0,049<0,05$; Hipotez 4a kabul); ancak babası tarafından şiddet görmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı ($\chi^2=6,53$; $p=0,088>0,05$; Hipotez 4b ret) görülmektedir. Buna göre kalabalık ailede yaşayan çocukların yarıdan fazlası (aile fertlerinin 5-6 kişi olduğu ailelerde %58; aile fertlerinin 7 ve daha fazla olduğu ailelerde %53) anneleri tarafından şiddete maruz kalırken; aile üyelerinin sayısı 5’in altında olan ailelerde yaşayan çocukların yarıdan fazlası (aile fertlerinin 2 kişi olduğu ailelerde %64; 3-4 kişi olduğu ailelerde %53) annesi tarafından şiddete maruz kalmamaktadır.

Ailede çocuk istismarını hedef alan ve çocuk istismarına ilişkin risk faktörlerini ortaya koymaya çalışan araştırmalar incelendiğinde çocuk sayısı ve aile biçimi ile

çocuğun istismara uğraması arasında doğrusal bir ilişkinin kurulduğu gözlenir. Ancak bu araştırmalarda gözlemlenen önemli bir nokta anne ve babanın faili olduğu istismar olaylarına ilişkin bilgilerin çoğunlukla ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri ile ilişkilendirilmiş olmasıdır. Kalabalık ailelerde şiddete maruz kalan çocukların hangi ebeveyni tarafından daha çok şiddete maruz kaldığına ilişkin araştırma verilerinin azlığı, kalabalık ailelerde çocuğa en çok şiddet uygulayan ebeveynin cinsel kimliğini ortaya koyabilmek adına araştırmamızda önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Bu araştırmada kalabalık aile değimi, bir yandan çocuk sayısının fazlalığını diğer yandan aile biçimini yani ailede anne baba ve bekâr çocuklar dışında diğer aile üyelerinden birinin ya da bir kaçının varlığını vurgulamaktadır.

Araştırmalar, ailede çocuk sayısı ile çocuğa yönelik şiddet arasında doğru bir orantı olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, tek çocuklu ailelerde örselenme oranı daha düşük olup, % 24.4 iken, çocuk sayısı arttıkça örselenme oranı da artmaktadır. 2-3 çocuklu ailelerde bu oran % 32.6, dörtten fazla çocuğu olan ailelerde ise % 35.7'dir (Bilir, 1991: 51).

Bir başka araştırmada ise, ailede çocuk sayısı arttıkça şiddet uygulama oranının arttığı ve ailedeki kişi sayısı 5 ve daha fazla olanlarda, şiddetin çok yüksek oranlarda uygulandığı gözlenmektedir. Bu araştırmaya göre; şiddete iki kişilik ailelerin % 15.7'sin de, üç kişilik ailelerin % 23.7'sin de, dört kişilik ailelerin % 22.6'sın da ve beş kişilik ailelerin % 23.6'sın da, altı kişilik ailelerin % 27.4'ünde ve yedi kişilik ailelerin de % 28'inde rastlandığı tespit edilmiştir (Sokullu Akıncı, 2003: 60).

“Çocuk İstismarı: Nedenleri ve Sonuçları” adlı çalışmadan elde edilen bilgiler de ailede çocuk sayısı ile çocuğun istismar edilmesi arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırmadan elde edilen veriler, ailede çocuk sayısı arttıkça duygusal istismarında arttığı, çocuk sayısı ile reddetme, şiddet ve korkuya dayalı iletişim ve kapasite üstü istek ve kendi çıkarına kullanma arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Kars, 1996: 127).

Ülkemizde fiziksel ve duygusal olarak örselenen çocukların oranını belirlemek amacıyla farklı illerde gerçekleştirilen bir araştırmadan elde edilen verilere göre, geniş ailelerde örselenen çocuk oranını %36 iken, çekirdek ailelerde bu oran %32.8 olarak tespit edilmiştir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 49-52)

Hanedeki birey sayısı ile aile içi şiddetin sıklığını araştıran bir diğer araştırma da beklentileri doğrular biçimde ailede birey sayısı arttıkça şiddet içerikli davranışların da arttığını ortaya koymaktadır (BBAAK, 1995: 198).

Annenin çocuğu istismar ve ihmal etmesi ile ilgili faktörleri ortaya koymaya çalışan bir başka araştırmada aile biçimi ile çocukların istismar durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında, çekirdek ailelerde istismar olaylarının %50.6, çekirdek olmayan ailelerde ise %51.4 olarak tespit edildiği gözlenmektedir (Bulut, 1996: 70-155).

Tablo 91'den elde edilen veriler kalabalık ailelerde yaşayan çocukların daha çok anneleri tarafından istismar edildiğini gösterirken, aile üyelerinin sayısı ile çocuğun aile içinde babası tarafından şiddete uğrama durumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu beklenen bir durumdur ve anne babanın aile içindeki konumu ve rolüyle yakından ilgilidir. Türk ailesinde kadın, günlük ev işleri ve çocuk bakımı gibi faaliyetlerden birinci derece de sorumludur. Bu roller, sadece ev hanımı olan kadınlara biçilmiş roller olmayıp, kadının ev dışında bir başka işte çalıştığı aileler için de geçerlidir. Kadın bir anne olarak çocuklarının ve evinin temizliğinden, aile üyelerinin beslenmesinden giyimine kadar çamaşır, ütü, yemek, bulaşık, çocuk ve varsa diğer aile üyelerinin bakımından sorumludur. Ortalama bir Türk ailesinde genellikle kadın tarafından rutin bir biçimde her gün yerine getirilmesi gereken işlerdir bunlar. Dolayısıyla bu yoğun temponun ev hanımı ya da çalışan anneler üzerinde yaratacağı psikolojik ve fiziksel baskıdan ve bu baskının ortaya çıkaracağı olumsuz tutum ve davranışlardan nasibini alan öncelikle çocuklar olmaktadır. Anne tarafından çocuğa uygulanan bu türden şiddet davranışları, gün içerisinde çeşitli faktörler (çocuklarda buna dâhildir) tarafından zorlanan ya da engellenen annenin bir tür tepkisi olarak değerlendirilebilir (Freedman ve Diğerleri, 1989: 189). Miller'ın "engellenme-

saldırganlık teorisi”nde de belirttiği gibi engellenme kişide farklı davranış biçimleri ortaya çıkarır ki, bu davranış biçimlerinden bir tanesi de saldırganlıktır.⁽¹⁾

Baba içinse durum biraz daha farklıdır. Aile içi otoriteyi temsil eden babaya karşı ailenin diğer üyelerinin (çocuklarda buna dâhildir) tutum ve davranışları daha temkinli ve ölçülüdür. Buna baba korkusu da diyebiliriz. Hatta bu korku gün içinde, babanın evde olmadığı saatlerde yaramazlık yapan çocuklar için bir tehdit unsuru bile oluşturmaktadır. Annenin “akşam baban geldiğinde ona bir bir anlatacağım” şeklindeki ifadelerinin henüz çok küçük çocukları bu sürece hazırlamada bir tekerlemeye bile dönüştüğü gözlenir. Böylece, gün içinde anneye daha yakın olan ve anneye daha uzun saatler geçiren çocukların anneye karşı tutum ve davranışlarının, günün belli saatlerinde gördüğü ve daha kısa bir zaman dilimini birlikte geçirdiği babaya karşı olan tutum ve davranışlarından daha farklı olduğu ve babayla daha resmi ve mesafeli olan bu ilişkinin, annenin baba otoritesini destekleyici tavırlarıyla pekişmesi sonucu çocukların babanın yanında daha uslu ve temkinli davranarak daha az şiddete uğradığı düşünülebilir.

⁽¹⁾ Bkz., **Worchel, Stephen ve Diğerleri**, “Agression: Harming Others”, (2000), **Franzoi, Stephen L.**, “Agression”, (2000), **Baron ve Byrne**, “Agression”, (2000).

Tablo 92: Anne Babanın Eğitim Düzeyi ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

<i>Annenin Eğitimi</i>	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur yazar değil	31	56	24	44	55	100
Sadece okur yazar	21	78	6	22	27	100
İlkokul mezunu	162	56	128	44	290	100
Ortaokul mezunu	62	55	51	45	113	100
Lise mezunu	63	49	66	51	129	100
Üniversite mezunu	13	32	28	68	41	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=16,26; p=0,006<0,05$$

<i>Babanın Eğitimi</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur yazar değil	9	53	8	47	17	100
Sadece okur yazar	8	57	6	43	14	100
İlkokul mezunu	75	46	88	54	163	100
Ortaokul mezunu	61	48	67	52	128	100
Lise mezunu	92	45	114	55	206	100
Üniversite mezunu	53	42	74	58	127	100
Toplam	298	45	357	55	655	100

$$\chi^2=2,18; p=0,823>0,05$$

Araştırmada “ H_5 : Anne ve babanın eğitim düzeyi ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 92) annenin eğitim düzeyinin çocuğun annesi tarafından şiddet görmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ($\chi^2=16,26$; $p=0,006<0,05$; Hipotez 5a kabul); ancak babanın eğitim düzeyinin çocuğun babası tarafından şiddet görmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı ($\chi^2=2,18$; $p=0,823>0,05$; Hipotez 5b red) görülmektedir. Buna göre annenin eğitim düzeyi yükseldikçe çocuğun aile içinde şiddete uğrama olasılığı azalmaktadır. Annesi üniversite mezunu olan çocukların %68’i annesinden şiddet görmezken; bu durum annesi okur-yazar

olmayanlarda %44; sadece okur-yazar olanlarda %22; ilkokul mezunu olanlarda %44; ortaokul mezunu olanlarda %45; lise mezunu olanlarda ise %51'dir.

Anne babanın eğitim düzeyi ile çocuğun şiddete uğraması arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda beklenen, anne ve babanın eğitim düzeyi yükseldikçe çocuğun şiddete uğrama olasılığının da azalacağı biçimindedir. Nitekim bu araştırmaların çoğunluğunda çocuğa yönelik şiddetin sıklığı ile anne ve babanın eğitim düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğu, anne ve babanın eğitim düzeylerinin yükselmesine paralel çocuğa yönelik şiddet eylemlerinin de azaldığı gözlenmektedir.

Örneğin, ABD'de toplumsal, ailesel ve kişisel faktörlerin şiddetle ilişkisini inceleyen bir araştırmadan elde edilen veriler sosyal ve çevresel faktörlerin ergen şiddetine ırka ve cinsiyete özgü şekilde son derece önemli etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmanın tanımsal analizi incelendiğinde, şiddet uygulayanların ailesel olarak daha kısıtlı sosyo-ekonomik imkanlara sahip oldukları, eğitim seviyesinin düşük ve tek ebeveynli ailelerde yaşadıkları, daha fazla alkol alıp marihuana kullandıkları ve daha fazla şiddet kurbanı oldukları tespit edilmiştir (Marina, 2004: 486-494).

Annelerin eğitim durumu ile çocukların örselenmesi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir başka araştırmadan elde edilen sonuçlar, annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların örselenme oranının düştüğünü göstermektedir. Bu araştırmaya göre, hiç eğitimi olmayan annelerin çocuklarında örselenme %si %36.7 iken, yüksek eğitilmiş annelerin çocuklarını örselenme %si %11.6 olarak tespit edilmiştir. Yine aynı araştırmada babaların eğitim düzeyi ile çocuğa yönelik şiddet arasında benzer bir ilişki olduğu gözlenmektedir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 49-52).

Fiziksel çocuk istismarı ile ilgili tutumları ve istismar edenlerin özelliklerini inceleyen bir araştırmada da, “çocuğu şiddetli biçimde dövmeye hiç kimsenin hakkı olmadığı” şeklinde sorulan bir soruya verilen cevaplar deneklerin eğitim düzeyleri ile ilişkilendirilmiş ve şiddete karşı olanların her eğitim düzeyinde fazla olduğu, ancak bu görüşün eğitim düzeyine paralel olarak artış gösterdiği gözlenmiştir (Zeytinoğlu ve Kozcu, 1990: 391-396).

Yapılan bir başka araştırmadan elde edilen sonuçlar da, anne babaların öğrenim düzeyleri yükseldikçe istismar ve ihmal davranışlarının azaldığı, bunun tersine öğrenim düzeyi düştükçe istismar ve ihmal davranışlarının arttığı tespit edilmiştir (Kars, 1996: 124-127).

Türkiye çapında yapılan ve aile içi şiddeti, şiddete uğradığı tespit edilen mağdur ve faillerin özellikleri açısından inceleyen bir araştırmada ise, faillerin öğrenim durumlarına göre ortaya çıkan sonuçlar ilginçtir. Buna göre lisans-üstü eğitim hariç okur-yazarlık seviyesi yükseldikçe şiddet eylemleri de artış göstermektedir. Okur yazar olmayanların %2,6'sı, okur-yazar olmakla birlikte herhangi bir okul bitirmeyenlerin %1,5'i, İlkokul mezunlarının %24.4'ü, ortaokul mezunlarının % 12.6'sı, lise mezunlarının % 30'u, üniversite mezunlarının % 27.8'i ve lisansüstü eğitim alanların da % 0.7'si fail (şiddet uygulayıcısı) olarak tespit edilmiştir. Bunlardan ise % 17.8'i kadın iken, % 82.2'sinin erkek olduğu bildirilmektedir (Sokullu Akıncı, 2003: 35-41).

Beklentilerin kısmen aksine, bu araştırmada babanın eğitim düzeyi ile çocuğun şiddete uğraması arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir. Şiddet gördüğünü belirtenlerin %57'sinin babası sadece okur-yazar, %53'ünün okur-yazar olmayıp, %48'i ilkokul, %46'sı lise ve %45'i de üniversite mezunudur. Buna karşılık, şiddet görmediğini belirtenlerin %58'inin babası üniversite, %55'i lise, %54'ü ilkokul, %52'si ortaokul mezunu, %47'si okur-yazar olmayıp, %43'ü ise sadece okur-yazardır. Elde edilen sonuçlar, eğitim düzeyinin düşük ya da yüksek olmasının baba açısından tek başına şiddeti doğuran bir faktör olmadığını göstermektedir. Zira araştırma sonuçlarımızda gözleneceği üzere, her bir eğitim düzeyine sahip gruptan babalar bir birine yaklaşık oranlarda çocuklarını dövmetedir. Bu sonuçlar, çocukları terbiye ve disipline etmede şiddetin, eğitim düzeylerinden bağımsız, her bir eğitim düzeyinden baba tarafından başvuru alan etkin ve etkili bir çocuk yetiştirme yöntemi olduğunu göstermektedir.

Tablo 92'den elde edilen veriler annelerin eğitim düzeyi ile çocuklarını dövmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuçta, annenin eğitim

düzeyinin yükselmesine paralel bir meslek sahibi olması, çalışıyor ise günün belli saatlerinde ya da haftanın belli günlerinde zaman ayırdığı çocuk/çocuklarına karşı daha hoş görülmesi ve sabırlı olması, ev işlerinin getireceği ekstra yükü bir yardımcı ile paylaşılarak çocuğuna daha fazla zaman ayırabilmesi gibi durumlarla ilişkilendirilebilir. Bunların yanında eğitim düzeyi yüksek fakat çalışmayan annelerin çocuk gelişimi hakkında daha bilgili ve çocuğun ihtiyaçları konusunda daha bilinçli davranma olasılıklarının yüksek olacağı varsayılarak, annenin eğitim düzeyi ile çocuğunu daha az dövmesi durumu arasındaki ilişki açıklanabilir.

Tablo 93: Anne Babanın Mesleği ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

<i>Annenin Mesleği</i>	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ev hanımı	323	55	262	45	585	100
Ücretli çalışan	15	33	31	67	46	100
Serbest meslek	12	57	9	43	21	100
Toplam	350	54	302	46	652	100

$$\chi^2=8,86; p=0,012<0,05$$

<i>Babanın Mesleği</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İşçi	101	50	103	50	204	100
Memur	75	47	86	53	161	100
Serbest meslek	89	45	108	55	197	100
Çiftçi	9	53	8	47	17	100
Emekli	17	40	25	60	42	100
Toplam	291	47	330	53	621	100

$$\chi^2=1,74; p=0,783>0,05$$

Araştırmada “ H_6 : Anne ve babanın mesleği ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 93) annenin mesleğinin çocuğun annesi tarafından şiddet görmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ($\chi^2=8,86$; $p=0,012<0,05$; Hipotez 6a kabul); ancak babanın mesleğinin çocuğun babası tarafından

şiddet görmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı ($\chi^2=1,74$; $p=0,783>0,05$; Hipotez 6b red) görülmektedir. Buna göre annesi ev hanımı olanların yarıdan fazlası (%55) annesinden şiddet görürken; bu oran annesi bir işletmede ücretli olarak çalışanlarda %33'tür. Annesi serbest meslek sahibi olan öğrencilerin ise yarıdan fazlası (%57) annesi tarafından şiddet görmektedir.

Tablo 93'den elde edilen veriler Tablo 92'den elde edilen verileri desteklemektedir. Babaların eğitim düzeylerinin düşük ya da yüksek olması gibi sahip oldukları mesleklerinin türü de çocuklarını dövmelelerinde tek başına bir risk faktörü oluşturmamaktadır. Bu durumda, çoğunluğu (%95) bir meslek sahibi olduğu tespit edilen babaların çocuğunu dövmesi yine kültürümüze ait geleneksel çocuk yetiştirme yöntemlerine ve bu yöntemlerin ailenin diğer üyelerine karşı baba korkusu ve otoritesini temsil eden niteliklerine bağlanabilir.

Öte yandan, Tablo 93'den elde edilen veriler, anne açısından da Tablo 92'den elde edilen verileri desteklemektedir. Zira Tablo 92'den elde edilen veriler annelerin eğitim düzeylerinin yükselmesine paralel çocukların daha az dövdüklerini gösterirken, Tablo 93'de ücretli çalıştığı belirlenen annelerin (%33) ev hanımı ve serbest meslek grubundaki annelere göre çocuklarını daha az dövdükleri gözlenmektedir. Ücretli bir işe sahip olabilmenin eğitilmiş olmayı gerektirmesi göz önüne alındığında bu durum daha iyi anlaşılabilir. Bunun yanında serbest meslek sahibi annelerin (%57) ev hanımı annelere (%55) göre çocuklarını daha fazla şiddet uyguluyor olmaları bu grupta yer alan annelerin daha çok eğitim gerektirmeyen, niteliksiz (gündelikçi, çocuk bakıcılığı vs gibi) işlerde çalışıyor olmalarıyla ilişkilendirilebilir. Böylece, annelerin eğitimsiz olması, niteliksiz bir işte çalışması çocuklarını ev hanımı annelerden daha fazla istismar etmelerinin gerekçeleri arasında sayılabilir. Bu durum annelerin sosyal statüleri ile aile içerisinde çocuklarını istismar etmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Nitekim ebeveynlerin sosyal statüsü ile şiddet arasında doğrusal bir ilişki olduğunu iddia eden fonksiyonalistlere göre, şiddet çalışan sınıftan ailelerde, ancak kadının değil sadece erkeğin çalıştığı ailelerde daha fazla görülmektedir. Çünkü orta sınıftan ailelerde ilişkiler dengeli ve sevgi temelli iken, çalışan sınıftan ailelerde ilişkiler

daha çok keyfi, fiziksek kontrollü ve otoriter olmaktadır. Böylece, düşük ücretle çalışanlar arasında sık görülen şiddet olayları, düşük ücretli işlerde çalışanların ailelerinde de çocukların daha sık ve kötü dövülmesinin gerekçelerinden biri olmaktadır. Fonksiyonalistlerin ailesel şiddetle ilgili olarak vurguladığı diğer bir noktada, aile içinde çocukların anneleri tarafından daha yoğun bir şekilde fiziksel istismara uğradığıdır. Tablo 93'den elde edilen veriler fonksiyonalist bakış açısını yansıtır şekilde düşük eğitim gerektiren işlerde çalışan anne (serbest çalışan annelerin %57'si ve evhamımı olan annelerin %50'si) babaların (işçi %50'si ve çiftçilerin %53'ünün) çocuklarını daha çok dövdüklerini göstermektedir. Ancak babanın mesleği tek başına aile içinde çocuğa yönelik şiddeti anlamlı düzeyde açıklayamazken, annenin mesleği tıpkı eğitim ve gelir düzeyinde olduğu gibi çocuğa yönelik şiddetin gerçekleşmesinde belirleyici unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 94: Ailenin Gelir Düzeyi ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
500 YTL'den az	65	65	35	35	100	100
501-1000 YTL	73	54	62	46	135	100
1001-1500 YTL	43	43	58	57	101	100
1501-2000 YTL	9	31	20	69	29	100
2000 YTL'den fazla	16	50	16	50	32	100
Toplam	206	52	191	48	397	100
$\chi^2=15,75$; $p=0,003<0,05$						
	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
500 YTL'den az	47	47	53	53	100	100
501-1000 YTL	66	49	69	51	135	100
1001-1500 YTL	40	40	61	60	101	100
1501-2000 YTL	8	28	21	72	29	100
2000 YTL'den fazla	14	44	18	56	32	100
Toplam	175	44	222	56	397	100
$\chi^2=5,63$; $p=0,228>0,05$						

Araştırmada “ H_7 : Ailenin gelir düzeyi ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 94) ailenin gelir düzeyinin çocuğun annesi tarafından şiddet görmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ($\chi^2=15,75$; $p=0,003<0,05$; Hipotez 7a kabul); ancak çocuğun babası tarafından şiddet görmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı ($\chi^2=5,63$; $p=0,228>0,05$; Hipotez 7b red) görülmektedir. Buna göre gelir düzeyi 500 YTL'den az olan ailelerin çocuklarının yarıdan fazlası (%65) annelerinden şiddet görürken; bu oran gelir düzeyi 501-1000 YTL olanlarda %54; 1001-1500 YTL olanlarda %43; 1501-2000 YTL olanlarda %31'dir.

Tablo 94'den elde edilen veriler annelerin ailenin gelir düzeyi yükseldikçe çocuklarını daha az istismar ettiğini gösterirken, babaların ailenin gelir düzeyi ile

çocuklarını istismar etmeleri arasında bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Bu veriler, Tablo 92 ve 93’den elde edilen verileri desteklemektedir. Babanın eğitim düzeyi ve mesleği ile çocuğunu istismar etmesi arasında bir ilişkinin kurulamaması, babanın, ailenin gelir düzeyi ile çocuğunu istismar etmesi arasında da bir ilişkinin kurulamamasını destekler verilerdir. Bu veriler, baba açısından, sosyo-ekonomik faktörlerden bağımsız olarak, geleneksel çocuk yetiştirme tutumlarını destekleyen kültürel değer yargılarıyla doğrudan ilişkilendirilerek açıklanabilir.

Diğer taraftan ailenin gelir düzeyinin yüksek olmasına paralel, annenin çocuğunu daha az istismar edeceğini gösteren veriler, yine annenin eğitim ve meslek düzeyinin yükselmesine bağlı olarak çocuk istismarının azalacağına vurgu yapan verilerle uyumaktadır. Bu durum, gelir düzeyi yüksek ailelerde annelerin ev işleri ve çocuk bakımı konusunda (bir yardımcı tutarak) ekstra yardımlar alarak bu işlerin yükünden kısmen kurtulabilmesi ve çocuklarına ihtiyacı olan ilgi, sevgi ve şefkati gösterebilmesi için kendine gerekli olan zamanı ayırabilmesi ile ilişkilendirilebilir.

Yapılan bir çok araştırma⁽¹⁾, sosyo-ekonomik parametrelerden ailenin ekonomik düzeyini, aile içinde çocuğa yönelik şiddete kaynaklık ettiği düşünülen başlıca parametrelerden biri olarak sunsa da, Polat’ın da (2001: 384-385) belirttiği gibi, konuyla ilgili yapılan çalışmalar, hep düşük sosyo-ekonomik sınıftan gruplar üzerinde yapıldığı için, hatalı olarak istismar grubunun bu gruptan olduğu sonucunu vermektedir. Oysa daha yüksek gelir grubundan gelenler (örneğin çocuklarını istismar eden ekonomik düzeyi yüksek aileler) problemlerini, daha gizli yollardan (özel hekimler aracılığıyla) çözebilmekte ve istismar sorunu bu nedenle belirli bir sosyal düzeyde bulunanlara ilişkin bir sorunmuş gibi algılanmaktadır. Fakat çocuk istismarı tüm toplumlarda kişilerin sosyo-ekonomik düzeyi ne olursa olsun görülebilen bir problemdir. Ancak düşük

⁽¹⁾ **Osofsky, Joy, D.** “Community Outreach For Children Exposed To Violence (2004), **Marino, Bruce,** “Inequality and Adolescent Violence: An Exploration of Community, Family, and Individual Factors” (2004), **Mian , Marcellina,** “World Report on Violence and Health: What It Means For Children and Pediatricians” (2004), **Wolf ve Diğerleri** “Predicting Abuse in Adolescent Dating Relationship Over 1 Year: The Rol of Child Maltreatment and Trauma”, (2004), **Öztürk, Bahri** “Şiddet ve Çocuk” (2000), **BBAAK ,**”Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet” (1998).

düzeyde eğitim alan, sık iş değiştiren, sosyal yardım alan ve standart altı evlerde yaşayan anne babalarda daha sık rastlanmaktadır. Böylece, düşük sosyo-ekonomik sınıftan ebeveynler çocuklarını cezalandırmada daha sıklıkla fiziksel yöntemlere başvururlar. Bu istismarın doğrudan bir kanıtı olmamakla birlikte, çoğunlukla bu ikisi birlikte görülmektedir. Benzer bakış açısını ailesel şiddeti açıklamak amacı taşıyan kuramsal bakış açılarında da görmekteyiz.

Aile içi şiddeti çevresel ve sosyo-kültürel faktörlerden hareketle açıklamaya yönelik sosyolojik ve sosyal psikolojik nitelikteki kuramsal bakış açılarının özellikle vurguladığı noktalardan birisi şiddete kaynaklık ettiği düşünülen sosyo-ekonomik faktörlerin ailesel şiddet olaylarının yaşanmasında önemli bir etkiye sahip olduğudur. Fonksiyonalistler, düşük gelirli ailelerde aile içinde çocukların daha fazla (anneleri tarafından) istismar edildiğini iddia ederken, çatışmacılar kapitalist mülkiyet ilişkilerinin şekillendirdiği aile içi ilişkilerde babayı mülkiyetin ve otoritenin sahibi olarak diğer aile üyelerine en fazla şiddet uygulayan olarak tanımlamaktadır. Dollard ve arkadaşları tarafından geliştirilen engellenme-saldırganlık teorisinde ise ekonomik güçsüzlük insanların yaşam olanaklarını kısıtlayarak ihtiyaçlarını karşılamasını engelleyen ve böylece saldırganlığa yol açan faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşımlarda da iddia edildiği gibi ekonomik yetersizlikler aile içerisinde anne babanın çocuğa karşı tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle babanın düşük ücretli bir işe sahip olduğu ailelerde evin ihtiyaçlarını karşılama noktasında yaşanan sıkıntılar anne ve baba tarafından birlikte paylaşılmaktadır. Ancak, kadının ev hanımı olduğu ailelerde evle ve çocukla ilgili harcamaları yapan genellikle annedir ve eşi tarafından verilen parayı söz konusu ihtiyaçların karşılanmasında dengeli bir biçimde kullanmak zorundadır. Bu zorlanmaların anne üzerinde yaratacağı baskıdan nasibini fazlasıyla alan daha çok çocuklar olmaktadır. Kısaca, ailesel şiddeti açıklamaya yönelik kuramsal bakış açılarında da iddia edildiği gibi ekonomik yetersizlikler aile içerisinde anne baba ve çocuk ilişkilerini olumsuz yönde etkilerken, çocuklarıyla daha fazla bir arada olan annenin bu olumsuzlukları tutum ve davranışlarıyla çocuklarına yansıtma ihtimalide

daha fazla olmakta, dolayısıyla çocuklar anneleri tarafından daha fazla şiddete uğramaktadır. Ancak ekonomik yetersizliklerin çocuğa karşı şiddet olaylarına kaynaklık etmesinde tek başına belirleyici olmadığı, annenin eğitimsizliği, eşiyle olumsuz ilişkiler içinde olması, çok sayıda çocuk sahibi olması, aile biçimi ve annenin psikolojik nitelikleri vs. gibi diğer faktörlerle birleşerek çocuk istismarına yol açtığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Başka bir deyişle, bu olumsuzluklar kimi zaman ekonomik yetersizliklerin sonucu olarak, kimi zamanda ekonomik yetersizliklere eşlik ederek çocuk istismarını doğurabilmektedir.

Tablo 95: Ailede Kararların Alınma Biçimi ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hepimizi ilgilendiren bir konuda hep birlikte karar verimiz.	219	49	226	51	445	100/ 68
Ara sıra biz kardeşlerinde fikri alınır	28	55	23	45	51	100/ 8
Fikrimiz alınmaz sadece annem babam karar verir.	69	69	31	31	100	100 /15
Hepimizi ilgilendiren konularda sadece annem söz sahibidir.	9	75	3	25	12	100 /2
Hepimizi ilgilendiren konularda sadece babam söz sahibidir.	17	55	14	45	31	100 /5
Diğer	7	58	5	42	12	100 /2
Toplam	349	54	302	46	651	100/ 100

 $\chi^2=15,35$; $p=0,009<0,05$

	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hepimizi ilgilendiren bir konuda hep birlikte karar verimiz.	183	41	262	59	445	100
Ara sıra biz kardeşlerinde fikri alınır	23	45	28	55	51	100
Fikrimiz alınmaz sadece annem babam karar verir.	63	63	37	37	100	100
Hepimizi ilgilendiren konularda sadece annem söz sahibidir.	2	17	10	83	12	100
Hepimizi ilgilendiren konularda sadece babam söz sahibidir.	20	65	11	35	31	100
Diğer	4	33	8	67	12	100
Toplam	295	45	356	55	651	100

 $\chi^2=25,05$; $p=0,000<0,05$

Araştırmada “*H₈: Ailede kararların alınma biçimi ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.*” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 95) ailede kararların alınma biçimi ile çocuğun anne ($\chi^2=15,35$; $p=0,009<0,05$; Hipotez 8a kabul) ve babası ($\chi^2=25,05$; $p=0,000<0,05$; Hipotez 8b kabul) tarafından şiddet görmesi arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 95’den elde edilen verilere göre, örnekleme giren ve annelerinden dayak yediği tespit edilen öğrencilerin büyük çoğunluğunun ailelerinde herkesi ilgilendiren konularda sadece annenin (%75) söz sahibi olduğu görülmektedir. Bunu %69 ile aile de kararların sadece anne ve baba tarafından alındığı durumlar izlemektedir. Öğrencilerden %55’inin ara sıra fikirlerinin alındığı, yine %55’inin sadece babalarının söz sahibi olduğu görülürken, annelerinden dayak yediği belirlenen öğrencilerin sadece %49’unun ailede herkesi ilgilendiren konularda karar alma sürecine katıldıkları gözlenmektedir. Diğer yanıtını veren %58 oranında ki öğrencinin ise alınacak kararın türüne göre bu sürece farklı biçimlerde katıldıkları tespit edilmiştir.

Örnekleme giren ve babalarından dayak yediği tespit edilen öğrenci ailelerinin %65’inde sadece babalar söz sahibi iken, %63’ünde annenin de babaya eşlik ettiği, %45’inin ara sıra, %41’inin ise her zaman bu sürece katıldıkları, %17’sinin ise sadece annesinin etkili olduğu görülmektedir.

Annelerinden dayak yemediği belirlenen öğrencilerin %51’inin, babalarından dayak yemediği belirlenen öğrencilerin ise %59’unun ailede herkesi ilgilendiren konularda kendilerinin de karar alma sürecine katıldıkları görülmektedir.

Araştırmamızda örnekleme giren öğrencilerin anne ve babalarından dayak yeme ve ailede karar alma sürecine katılma durumları arasındaki ilişkiyi araştıran bu tablodan elde edilen veriler, annelerinden dayak yediği tespit edilen öğrencilerin ailelerinde en fazla annelerin, babalarından dayak yediği belirlenen öğrencilerin ailelerinde de en fazla babaların söz sahibi olduğu görülmektedir. Öyleyse diyebiliriz ki, anneden dayak yeme ile annenin evde en fazla söz sahibi olma ve babadan dayak yeme ile babanın evde en

fazla söz sahibi olma durumları arasında ilişki vardır. Kısaca, dayak gücünü otoriteden alan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunlara ek olarak, örnekleme giren öğrenci ailelerinin %75’inin çekirdek aile olması ve öğrencilerin anne ve babadan dayak yeme ve yememe durumları da dâhil olmak üzere ailede karar alma sürecine katılma oranlarının genel toplam içerisinde %68 olması, ailede karar alma sürecine katılma ile aile biçimi arasında yakın bir ilişkinin olduğunu göstermesi bakımından da önemli olmaktadır. Yapılan araştırmalar,⁽¹⁾ çekirdek ailelerde istismar olayının çekirdek olmayan ailelere oranla daha az olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 96: Anne Baba Arasında Şiddet ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Anne baba kavga eder	234	70	101	30	335	100
Anne baba kavga etmez	118	37	202	63	320	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=71,58; p=0,000<0,05$$

	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Anne baba kavga eder	206	61	129	39	335	100
Anne baba kavga etmez	92	29	228	71	320	100
Toplam	298	45	357	55	655	100

$$\chi^2=70,75; p=0,000<0,05$$

(1) **Ofosky Joy, D.** “Community Outreach For Children Exposed To Violence (2004), **Oskay, Gültür,** Dayak Konusunda Ana Baba ve Ergenin Tutumu y (1986), **Bilir ve Diğerleri** “4-12 Yaşları Arasında 16.000 Çocukta Örselenme Durumları İle İlgili Bir İnceleme” (1991), **BBAAK** , Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet(1998), **Öztürk, Bahri,** “Şiddet ve Çocuk” (2000).

Araştırmada “ H_9 : Ebeveynlerin birbirlerine yönelik şiddet eylemlerinde bulunmaları ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 96) anne babanın kavga edip etmemesi ile çocuğun annesi ($\chi^2=71,58$; $p=0,000<0,05$; Hipotez 9a kabul) ve babası ($\chi^2=70,75$; $p=0,000<0,05$; Hipotez 9b kabul) tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilgi bulunduğu görülmektedir. Buna göre anne babası kavga eden çocukların yarısından fazlası annesi (%70) ve babasından (%61) şiddet görürken; anne babası kavga etmeyen çocukların yarısından fazlası annesi (%63) ve babasından (%71) şiddet görmemektedir.

Çocuğun aile içinde şiddete uğramasının nedenlerini incelemeye yönelik araştırmaların, bu şiddet biçimlerine kaynaklık ettiği düşünülen risk faktörleri arasında eş suistimalini önemli bir risk etmeni olarak kabul ettiği görülür. Örneğin 2002 yılında gerçekleştirilen bir araştırmadan elde edilen veriler, çocuklara karşı şiddetin bütün (fiziksel, sözel) biçimlerine eş suistimali olan evlerde, olmayanlara göre daha fazla rastlandığını ortaya koymuştur. (Tajima, 2002: 122-124)

Yine bir başka araştırmadan elde edilen bulgular, ABD’de bakıma muhtaç olduğu içim bakımevine terk edilen çocukların çoğunluğunun fakir ortamlardan ve aile içi şiddetin ve çocuğa yönelik şiddetin bir arada olduğu ailelerden geldiğini ortaya koymaktadır (Osofsky, 2004: 478-485).

Ülke çapında gerçekleştirilen bir başka araştırmada ulaşılan sonuçlarda, şiddete uğradığı tespit edilen çocukların çoğunluğun anne baba arasında da şiddetli geçimsizliğin olduğu görülmektedir (Öztürk, 2000: 1-11).

Yapılan araştırmalara paralel, kuramsal bakış açılarının da ailesel şiddeti açıklamada ileri sürdüğü risk faktörlerinden biri eşler arasında ki uyumsuzluktur. *Fonksiyonalistlere* göre, bu uyumsuzluğun başlıca nedenleri; eşlerin backgroundlarının birbirine benzememesi, eşlerden birinin gerekli kaynaklara sahip olmaması ve ya eşler

arasında yaşanan bozuk ilişkilerdir. Bütün bu olumsuzlukların sonucu çocuk istismarı da çocuğa karşı duyarsızlık durumlarında ortaya çıkmaktadır.

Fonksiyonalistlerin aksine, *davranışsal sistem yaklaşımında*, erkeğin liderlik rolü nedeniyle çoğu zaman eşler arasında uyumun sağlanamadığı, hatta bunun da ötesinde aile içi sorunların çözümünde kazananın genelde erkekler, kaybedenin ise genelde kadınlar olduğu vurgulanmaktadır (Marsden, 1979: 111). Genelde kadınların kaybettiği bir ortamda çocukların hem annelerinden hem de ailenin liderliğine oynayan babadan şiddet görme olasılığı şüphesiz daha yüksek olacaktır.

Çatışmacılar ise, modern aileyi toplumun diğer birimleri ile denge içinde ve pasif olarak gören fonksiyonalistlerden (işlevsilerden) farklı olarak, aileyi potansiyel ve güncel çatışma ile dolu bir sistem olarak görmekte ve aile içi çatışmayı negatif ve zarar verici olmaktan ziyade, ilişkileri güçlendirici, daha anlamlı hale getirici ve değişmeyi zorlayıcı bir durum olarak değerlendirmektedirler. Fonksiyonalistlerin aksine, ailede çatışmanın değil uyumun bir problem olduğunu savunan Sprey'e (1988: 699-706) göre, aile süreci var olan farklılıkların kaldırılması ile değil, onların etkili bir şekilde yönetilmeleriyle ilgilidir. Aile çatışması çatışan parçalardan birinin elenmesi, yok edilmesiyle çözümlenmemeli, bunun için başarılı bir çatışma yöntemi gerekmektedir. Bu yöntem ise ailelerin çatışma ile yaşamayı öğrenmeleri yöntemi olmaktadır.

Çatışmacılarında öne sürdüğü gibi aile sürekli çatışan çıkarların yaşandığı bir ortamdır. Özellikle ebeveynler arasında yaşanan çatışmalar, ebeveynlerin kadın-erkek ya da anne baba olarak sahip oldukları ailesel statülerine ilişkin rollerini başarılı bir şekilde yerine getiremediklerini gösterir. Bu durum, çatışmacıların deyimiyle aile içi sorunların çözümünde anne babaların başarılı bir çatışma yöntemine sahip olmadıkları anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki bakış açılarına paralel olarak, bu araştırmadan elde edilen verilerde göstermektedir ki, anne ve baba arasında şiddetli geçimsizliğin yaşandığı ailelerde çocuklar anne ve babalarından daha çok şiddet görmektedir. Olumsuz anne baba ilişkileri aile içinde çocuğa yönelik bütün istismar biçimlerinde bu istismar biçimlerine

kaynaklık ettiği düşünülen başlıca risk etmenlerinden birini oluşturmaktadır. Anne babaların çoğunluğunun (Tablo 29, %51) kavga ettiği evlerde yaşayan öğrenciler için bu sonuçlar beklenen sonuçlardır. Ancak diğer taraftan anne baba arasında şiddetin olmadığı evlerde de çocukların (annelerinden %37 ve babalarından %29) şiddete uğradığının belirlenmesi, anne baba arasında yaşanan şiddet olaylarının tek başına çocuğa yönelik şiddeti açıklamada yeterli bir faktör olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 97: Anne Babanın Davranış Tarzları ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

<i>Annenin Davranış Tarzı</i>	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Olumlu (sevecen, aşırı koruyucu)	201	45	241	55	442	100
Hem olumlu hem olumsuz (bazen iyi bazen kötü)	131	71	54	29	185	100
Olumsuz (çok sert, ilgisiz, sevgisiz)	13	87	2	13	15	100
Toplam	345	54	297	46	642	100

$$\chi^2=40,37; p=0,000<0,05$$

<i>Babanın Davranış Tarzı</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Olumlu (sevecen, aşırı koruyucu)	179	41	255	59	434	100
Hem olumlu hem olumsuz (bazen iyi bazen kötü)	89	60	59	40	148	100
Olumsuz (çok sert, ilgisiz, sevgisiz)	20	69	9	31	29	100
Toplam	288	47	323	53	611	100

$$\chi^2=21,62; p=0,000<0,05$$

Araştırmada “ H_{10} : Ebeveynlerin çocuğa karşı davranış tarzları ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 97) anne babanın

çocuklarına davranış tarzları ile çocuğun annesi ($\chi^2=40,37$; $p=0,000<0,05$; Hipotez 10a kabul) ve babası ($\chi^2=21,62$; $p=0,000<0,05$; Hipotez 10b kabul) tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilgi bulunduğu görülmektedir. Buna göre anne babası kendisine olumlu davranan çocukların yarıdan fazlası annesi (%55) ve babasından (%59) şiddet görmezken; anne babası kendisine olumsuz davranan çocukların çoğunluğu annesi (%87) ve babasından (%69) şiddet görmemektedir.

Çocuğa karşı anne babanın genel davranış tarzı ve tutumları aile içinde çocuğa yönelik istismar ve ihmal olaylarının ortaya çıkarılmasında kilit noktalardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, çocuklarını istismar eden anne ve babaların sosyo-ekonomik nitelikleri yanında çocuğa davranış tarzı ve kişisel özelliklerinin tespiti aile içinde çocuğa yönelik şiddetin gizli kalma ya da erken dönemde ortaya çıkararak vahim sonuçlarını önleyebilmek açısından önemli olmaktadır.

Bu amaçla düzenlenen tablo 97'den elde edilen veriler, anne ve babası tarafından dövülen çocukların genel olarak aile içerisinde olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalan çocuklar olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak anne babaları tarafından genel olarak olumlu tutum ve davranışlara maruz kaldığı, fakat dayak yediği belirlenen çocukların da (anne (%45 ve baba %41) örnekleme oranının az olmaması, çocukların aile içerisinde şiddete uğramasında sosyo-ekonomik ve kültürel faktörler kadar başka faktörlerinde (psikolojik) etkili olduğunu göstermesi bakımından önemli olmaktadır. Kevin'in de (1990: 5) belirttiği gibi, her toplumda ana-baba çocuk ilişkisinin biçimi ve standardı, toplumsal ve kültürel değerlerden etkilendiği gibi, ana-babanın yaşı, eğitimi, sosyo-ekonomik statüsü, etnik grubu ve sosyal sınıfından da etkilenebilmektedir. Ayrıca ana-babanın kişilik özellikleri, psikolojik sorunları ve çocukluğunda istismar ve ihmal davranışlarıyla karşılaşma durumları da bu ilişkide etkili olmaktadır. Yapılan bir araştırma, istismar eden ana-babalar arasında psikolojik sorun oranının % 61, istismar etmeyen ana-babalarda ise % 22 olduğunu ortaya koymuştur (Browne, 1991: 5). O halde aile içinde yaşanan şiddet olayları bir taraftan ailenin içinde bulunduğu sosyo-

kültürel ve ekonomik koşullardan etkilenirken, diğer taraftan aile üyelerinin psikolojik özelliklerinin de bu süreç üzerinde önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir.

Anne babanın çocuğa davranış tarzı yanında, çocukla ilgilenme biçimi de, çocuğun anne baba ya da bakımından sorumlu yetişkinler tarafından ihmal edilip edilmediğini ortaya çıkarmak bakımından önemli olmaktadır. Ailenin ya da çocuktan sorumlu kişilerin, çocuğa karşı en temel yükümlülüklerini yerine getirmemesi olarak tanımlanan ihmal davranışlarını, aile içerisinde çocuğa yönelik diğer istismar biçimlerinden ayıran en önemli özellik, ihmalin çocuğa çok büyük zararlar vermediği sürece dikkate alınmaması ve böylece kronikleşerek devam etme olasılığının yüksek olmasıdır. Oysa ihmal niteliğindeki davranışların da aile içerisinde çocuğa yönelik diğer istismar biçimleri gibi nedeni, süresi ve derecesi bakımından çocuk üzerinde fiziksel ve psikolojik anlamda olumsuz etkilere sahip olduğu ve uzun vadede (öteki nesiller için) çocuk istismarını arttırıcı diğer faktörlere eşlik ederek şiddetin kuşaklar arası geçişine katkıda bulunduğu gözlenmektedir. Tıpkı çocuğa yönelik diğer istismar türleri gibi ihmal de, bir yandan toplumsal, ekonomik ve ekolojik nedenlerin yol açtığı bilinçsizlik, eğitimsizlik ve yoksulluktan kaynaklanabilirken, diğer yandan anne babanın psikolojik rahatsızlıklarının sonucu olarak da gelişebilmektedir.

Araştırmamızdan elde edilen veriler, aile içinde çocuğa yönelik ihmal davranışlarına yol açabileceği belirtilen risk etmenlerinin varlığına işaret etmektedir. Çoğunluğu ev hanımı ve ilkokul mezunu olan anneler ile çoğunluğu işçilik ve memurluk yapan dar gelirli babaların örnekleme oranı göz önüne alındığında öğrencilerin toplumsal, ekonomik ve ekolojik nedenlerden kaynaklanabileceği tahmin edilen ihmal davranışlarına maruz kalıyor olduğu yorumu yapılabilir. Bunlara ek olarak anne ve babasından ilgi gördüğü halde dayak yediğini belirten öğrencilerin de var olması, öğrencilerin sadece ilgisiz anne babalar tarafından dayak yemediğini, ilgili fakat dayağı bir sorun çözme yöntemi olarak kullanan anne ve babalarında varlığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Tablo 97’den elde edilen veriler anne ve babası tarafından olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalan çocuklarla, anne ve babası tarafından yeterince ilgi görmediği belirlenen çocukların daha fazla dayak yediğini göstermektedir. O halde diyebiliriz ki anne babanın çocuğa karşı olumsuz tutum ve davranışları yanın da çocukla yeterince ilgilenmeme biçimleri de aile içinde çocuğa yönelik şiddet olaylarının yaşanmasında önemli birer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 98- Anne Babanın Çocuğun Arkadaşları Tanıması ve Çocuğun Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

<i>Annenin Tanıması</i>	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tanıyor	302	52	277	48	579	100
Tanımiyor	43	67	21	33	64	100
Toplam	345	54	298	46	643	100

$$\chi^2=5,23; p=0,022<0,05$$

<i>Babanın Tanıması</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tanıyor	180	46	210	54	390	100
Tanımiyor	108	49	114	51	222	100
Toplam	288	47	324	53	612	100

$$\chi^2=0,35; p=0,552>0,05$$

Araştırmada “ H_{11} : Ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlarını tanıma durumları ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 98) annenin çocuğun arkadaşlarını tanıyıp tanınamaması ile çocuğun annesi ($\chi^2=5,23$; $p=0,022<0,05$; Hipotez 11a Kabul) tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunduğu; babanın arkadaşlarını tanıyıp tanınamaması ile çocuğun babası

($\chi^2=0,35$; $p=0,552>0,05$; Hipotez 11b Red) tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 98'dan elde edilen verilere göre annesi arkadaşlarını tanıyan çocukların yaklaşık yarısı (%52) annesi tarafından şiddet görürken; bu oran annesi arkadaşlarını tanımayan çocuklar için daha yüksektir (%67). Benzer şekilde babası arkadaşlarını tanımayan çocukların %49 ile babası arkadaşlarını tanıyan (%46) çocuklardan daha fazla dayak yediği görülmektedir. Annesi arkadaşını tanıyıp annesinden dayak yiyenlerin oranı (%48), babası arkadaşını tanıyıp babadan dayak yediği belirlenenlerin oranından (%54) daha azdır.

Bu tablodan elde edilen veriler, çocuğun anne ve babası tarafından dayak yeme düzeyinin, anne babanın çocuğun arkadaşlarını tanıyıp tanımamasına göre değiştiğini göstermektedir. Gözlenen, anne babanın çocuğun arkadaşlarını tanımama durumunun anne ve baba tarafından daha çok dayak yeme nedeni olduğudur. Ancak yapılan ki kare analizi sonucu anneden dayak yeme ile annenin çocuğun arkadaşını tanıyıp tanımaması arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülürken, babanın çocuğun arkadaşını tanıyıp tanımama durumu arasında anlamlı düzeyde ilişki kurulamaması, babadan dayak yeme durumlarının ortaya çıkmasında başka faktörlerinde devreye girdiğini göstermektedir. Bu faktörler babanın sosyo-ekonomik nitelikleri, kültürel ve psikolojik özellikleri ile ilişkilendirilebileceği gibi ergenlik döneminin kendine has gelişim özellikleriyle de ilişkilendirilebilir.

Bilindiği üzere, ergenlik dönemi, ergenin kişisel bağımsızlığını kazanmaya çalıştığı ve bu nedenle ailesine ve çevresine karşı meydan okuyucu tavırlar sergileyerek aile üyeleri özellikle de anne ve babayla daha fazla tartışmaya girdiği bir dönemdir. Bu dönemde anne babadan daha çok arkadaş gruplarına odaklanan ve kendisini bu gruplar içerisinde ortaya koymaya çalışan ergenin bu tür davranışlarına anne ve babası tarafından gösterilecek olumlu ve olumsuz davranışlar aile içerisinde çocuğa yönelik şiddetin de nedeni olabilmektedir. Nitekim Tablo 99'dan elde edilen verilerin de gösterdiği gibi öğrenciler, arkadaşlarıyla görüşmelerine izin verildiği sürece anne ve

baba tarafından daha az dayak yemektedir. Bu durum arkadaşlarıyla ilişkilerinde anne ve babasının olurlu alanların daha az şiddete uğradığı şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca çocuğun arkadaşlarını tanıdığı tespit edilen öğrenci annelerinin (%48) babalara göre (%51) çocuğu daha az dövdüğünün belirlenmesi, çoğunluğu ev hanımı olduğu tespit edilen öğrenci annelerinin çocuğun arkadaşlarını daha yakından tanıma durumlarıyla ilişkilendirilebilir.

Tablo 99: Anne Babanın Arkadaşlarına İzin Vermesi ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Annenin İzin Vermesi</i>						
İzin veriyor	283	51	274	49	557	100
İzin vermiyor	53	72	21	28	74	100
Toplam	336	53	295	47	631	100

$$\chi^2=11,36; p=0,001<0,05$$

	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Babanın İzin Vermesi</i>						
İzin veriyor	221	47	246	53	467	100
İzin vermiyor	46	53	40	47	86	100
Toplam	267	48	286	52	553	100

$$\chi^2=1,10; p=0,293>0,05$$

Araştırmada “ H_{12} : Ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlarının eve gelmelerine izin vermeleri ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 99) anne babanın çocuğun arkadaşlarını eve getirmesine izin verip vermemeleri ile çocuğun annesi ($\chi^2=11,36$; $p=0,001<0,05$; Hipotez 12a Kabul) tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilgi bulunduğu; babası

($\chi^2=1,10$; $p=0,293>0,05$; Hipotez 12b Red) tarafından şiddete maruz kalması arasında ise anlamlı düzeyde ilgi bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 99'dan elde edilen veriler, annesi arkadaşlarının eve gelmesine izin vermeyen öğrencilerin %72'si'nin anneden; babası izin vermeyen öğrencilerinde %53'ünün de babasından dayak yediğini göstermektedir. Arkadaşlarının eve gelmesine izin verilen ve annelerinden dayak yemeyen öğrencilerin örnekleme oranı %49 iken, arkadaşlarının eve gelmesine izin verilen ve babadan dayak yemediği gözlenen öğrencilerin örnekleme oranı ise %53'dür. Bu veriler arkadaşlarını eve getirmesine izin verilmeyen öğrencilerin anne ve babalarından daha çok dayak yediklerini göstermektedir. Arkadaşla ilişkilerin öne çıktığı gelişimin bu döneminde çocukların arkadaşlarıyla ilişkilerini engelleyecek ebeveyn davranışlarının çocuğun istismar ve ihmal edilmesine kadar vardığı gözlenmektedir. Ancak, babanın, çocuğun arkadaşlarının eve gelmesine izin vermeme durumu ile çocuğunu dövmesi arasında anlamlı bir ilişkinin kurulamamış olması, günün büyük bir kısmını çalışarak ev dışında geçiren babalar için beklenen bir durum olarak yorumlanabilir.

Bunlara ek olarak, Tablo 99'a baktığımızda çocuğunun arkadaşlarını eve getirmesine izin veren babaların (%53) annelerden daha çok olması ise, çoğunluğu ev hanımı olan anneler için beklenen bir durumdur. Çünkü günün çoğunu evde temizlik, çamaşır vs gibi ev işleri yaparak geçiren anneler için çocuğun arkadaşlarının eve gelmesi anneye ekstra bir yük gibi görünebilir. Nitekim Tablo 41'den elde edilen veriler annelerin %28'inin evle ilgili çeşitli konularda bahaneler göstererek çocuğun arkadaşlarını eve getirmesine izin vermeyeceğini göstermektedir.

Tablo 100: Anne Babadan Korkma ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Anneden Korkma</i>						
Korkuyor	54	82	12	18	66	100
Korkmuyor	265	55	214	45	479	100
Toplam	319	59	226	41	545	100

$$\chi^2=16,77; p=0,000<0,05$$

	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Babadan Korkma</i>						
Korkuyor	166	62	103	38	269	100
Korkmuyor	109	39	167	61	276	100
Toplam	275	50	270	50	545	100

$$\chi^2=26,89; p=0,000<0,05$$

Araştırmada “ H_{13} : Çocukların ebeveynlerinden korkmaları ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 100) çocuğun evde en çok korktuğu kişinin anne ya da babası olması ile çocuğun annesi ($\chi^2=16,77$; $p=0,000<0,05$; Hipotez 13a Kabul) ve babası ($\chi^2=26,89$; $p=0,000<0,05$; Hipotez 13b Kabul) tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunduğu görülmektedir.

Tablo 100’den elde edilen verilere göre, evde en çok annesinden korkan çocukların çoğunluğu (%82) annesi tarafından şiddet görürken; annesinden korkmayan çocukların ancak yarısından fazlası (%55) annesinden şiddet görmektedir. Evde en çok babasından korkan çocukların yarısından fazlası (%62) babasından şiddet görürken; babasından korkmayan çocukların yarısından azı (%39) babasından şiddet görmektedir. Kısaca anneden korktuğu belirlenen öğrencilerin, babadan korktuğu belirlenen öğrencilere göre, yine anneden korkmadığı belirlenen öğrencilerinde babalarından korkmadığı belirlenen öğrencilere göre daha fazla dayak yedikleri tespit edilmiştir. Her iki durumda da çocuğa en fazla şiddet uygulayanın yine anne olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlar Tablo 97, 98 ve 99’den elde edilen verilerle uygunluk göstermektedir.

Tablo 97’de anneleri tarafından hem olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalan hem de annelerinden dayak yediği belirlenen öğrenciler, babaları tarafından hem

olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalan ve hem de dayak yediği tespit edilen öğrencilere göre (%69) çoğunluktadır (%87).

Tablo 98'den elde edilen veriler ise yine çocuğunun arkadaşlarını tanımayan annelerin (%67), çocuğunun arkadaşlarını tanımayan babalara göre (%49) çocuklarını daha fazla dövdüklerini göstermektedir.

Tablo 99'dan elde edilen verilere baktığımızda ise çocuğun arkadaşına izin vermeyen annelerin (%72), izin vermeyen babalara (%53) göre çocuklarını daha fazla dövdükleri gözlenmektedir.

Tüm bu veriler Tablo 100'de annesinden daha fazla korktuğu belirlenen öğrencilerin yine en fazla anneleri tarafından dayak yedikleri sonucu ile uygunluk göstermektedir.

Ancak, babanın, çocuğa karşı olumsuz tutum ve davranışları (baba %5, anne %2), çocuğun arkadaşını tanımama (baba %36, anne %10) ve arkadaşlarını eve getirmelerine izin vermeme (baba %16, anne %12) durumlarıyla ilgili bu üç tablodan elde edilen veriler, babadan dayak yeme ve yememe durumlarını da içine alır biçimde incelendiğinde, tüm örneklem dâhilinde elde edilen verilerin babalar aleyhinde olduğu gözlenmektedir. Başka bir deyişle çocuklar babaları tarafından daha fazla istismara uğrama ihtimali içindeyken, elde edilen veriler tüm bu olumsuz koşullar içinde çocukların annelerinden daha fazla dayak yediğini göstermektedir. Aynı durum Tablo 100'den elde edilen veriler içinde geçerli olup, annesinden korkan (hem dayak yiyen hem de yemeyen) öğrencilerin genel örnekleme oranı %12, babasından korkan öğrencilerin ise %51'dir.

Kısaca, Tablo 97, 98, 99 ve 100'den elde edilen veriler, çocukların aile içinde istismarına yol açacağı gözlenen tüm olumsuz tutum ve davranışlara, genel örneklem içinde, annelerinden daha fazla babaları tarafından maruz kaldıklarını gösterse de, babalarından daha fazla anneleri tarafından dövdüklerinin tespit edilmiş olması dikkat çekicidir. Bu durum, günlük işlerin yarattığı aşırı yoğunluk ve baskı nedeniyle annelerin çocuklarıyla yeterince ve gerektiği şekilde ilgilenememeleri, çocukların ihtiyacı olan

hoşgörü ve sevgiyi gösterememeleri, annenin yaşı, eğitim düzeyi, kültürel değer yargıları, aile yapısı, eşiyile anlaşamama durumu, çocukların istismara katkıda bulunan özellikleri vb. nedenlere bağlanabilir.

Sonuç olarak, anne ve babadan korkma bir yandan, anne babanın çocuğu disipline ya da terbiye etme anlayışlarına bağlı olarak sergilediği tutum ve davranışlarıyla, diğer yandan anne ve babanın çocuğun olumsuz davranışları karşısında uyguladığı cezalandırma yöntemleriyle de ilgili olabilir ki tüm bu durumların tespiti şiddetin varlığını ortaya çıkarır. Bu araştırmada gözlemlenen öğrencilerin anne ve babasının onaylamadığı davranışlar gösterdiğinde %54'ünün anneden, %46'sının ise babadan dayak yediğidir. O halde denilebilir ki, örnekleme giren öğrenci anne babalarının çoğunluğu çocuklarını dövmekte ve dayak çocukların anne ve babalarından korkmalarına neden olan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 101: Anne Babayla Sorunları Paylaşabilme ve Aile İçinde Şiddete Uğrama Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Sorunları Paylaşabilme</i>						
Evet	172	47	193	53	365	100
Hayır	170	64	94	36	264	100
Toplam	342	54	287	46	629	100

$$\chi^2=18,41; p=0,000<0,05$$

	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Sorunları Paylaşabilme</i>						
Evet	146	40	219	60	365	100
Hayır	142	54	122	46	264	100
Toplam	288	46	341	54	629	100

$$\chi^2=11,73; p=0,001<0,05$$

Araştırmada “*H₁₄: Çocuğun ebeveynleri ile sorunlarını rahatça paylaşabilmeleri ile çocuğun (a) annesi ve (b) babası tarafından şiddete uğraması arasında ilgi vardır.*” hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre (Tablo 101) çocuğun anne babası ile sorunlarını rahatça paylaşıp paylaşamaması ile çocuğun annesi ($\chi^2=18,41$; $p=0,000<0,05$; Hipotez 14a Kabul) ve babası ($\chi^2=11,73$; $p=0,001<0,05$; Hipotez 14b Kabul) tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilgi bulunduğu görülmektedir. Buna göre anne babası ile sorunlarını rahatça paylaşamayan çocukların yarıdan fazlası annesi (%64) ve babasından (%54) şiddet görürken; anne babası ile sorunlarını rahatça paylaşan çocukların yarıdan azı annesi (%47) ve babasından (%40) şiddet görmektedir.

Tablo 101’den elde edilen veriler, sorunlarını ailesiyle paylaşamayan öğrencilerin, sorunlarını ailesiyle paylaşabilen öğrencilerden daha fazla olduğunu göstermektedir. Önceki tablolardan elde edilen verilere uygun olarak, sorunlarını anne babayla paylaşabilen öğrencilerin annelerinden dayak yeme durumu (%47), yine sorunlarını anne babalarıyla paylaşabilen ve babadan dayak yediği belirlenen öğrencilerden (%40) daha fazladır. Kısaca Tablo 101’den elde edilen veriler öğrencilerin daha çok anneleriyle sorunlarını paylaşabildiğini ve yine annelerinden daha fazla dayak yediğini göstermektedir.

Öğrencilerin sorunlarını anne ve babalarıyla paylaşabilmeleri başta anne babanın eğitim düzeyi, mesleği, aile biçimi, aile içi ilişkilerin niteliği, çocuğun kişisel özellikleri, anne babanın çocuğa davranış tarzı vb. durumlarla yakından ilgili olmaktadır. Bu araştırmadan elde edilen veriler öğrencilerin annelerinin çoğunluğunun ilkokul(%43) ve lise mezunu (%20), babaların çoğunluğunun ise (%31) lise ve ilkokul (%25) mezunu olduğunu göstermektedir. Annelerin %89’u ev hanımı iken, sadece %7’si ücretli bir işte çalışmaktadır. Babaların ise yarısından fazlası (%65) işçi ve memurdur. Örnekleme giren öğrenci ailelerinin çoğunluğu (% 75) çekirdek aile olup, herkesi ilgilendiren konularda aile üyelerinin (%57) hep birlikte karar aldığı gözlenirken, ailelerin yarıdan

fazlasının (%51) yoksulluk sınırının altında yaşayan aileler olduğu tespit edilmiştir. Anne ve babanın çocuğa genel davranış tarzına bakıldığında annelerin (%87) ve babaların (%69) çoğunluğunun çocuklarına olumsuz davrandığı, öğrencilerin %54'ünün annelerinden, %46'sının da babalarından dayak yediği tespit edilmiştir. Yukarıdaki veriler, örnekleme giren öğrenci ailelerinin, bir yandan çocuk istismarına yol açtığı kabul edilen niteliklere, diğer yandan aile içinde çocuğa yönelik şiddet olaylarının daha az yaşanmasında etkili olduğu düşünülen koşullara birlikte sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, örnekleme giren öğrencilerin bir yandan sorunlarını anne ve babalarıyla paylaşabilmeleri, diğer yandan anne ve babaları tarafından dövülmelerinde ailenin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri kadar, anne babanın çocuğu terbiye ve disipline etmede başvurduğu çocuk yetiştirme yöntemlerine de bağlı olmaktadır.

Anne ve babanın çocuğa yönelik tutum ve davranışlarında rol oynayan faktörlerden biri ailenin içinde bulunduğu kültürel yapının anneye, babaya ve çocuğa attığı sosyal rollerle yakından ilgilidir. Türk ailesinde baba başlıca otoritedir ve aile içi ilişkilerde bu otoritenin varlığı her alanda kendini hissettirir. Öyle ki, anne aile içi ilişkilerde (özellikle baba ve çocukları arasında) dengeyi baba otoritesinden aldığı destekle sağlamaya çalışır. Bu nedenle, babaya nazaran çocuklarıyla daha samimi ve yakın ilişkilere girebilirken, onlarla mesafeyi koruması gerektiği durumlarda baba otoritesine başvurur. Annenin bu davranış biçimi, sosyalleşme süreci içerisinde daha çocukken ona ailesinden atfedilen kültürel değer yargılarıyla ilişkilidir ve evlenince de gördüğü ve benimsediği baba otoritesini bu kez kendi ailesinde kullanmaya başlar. Kısaca, Türk ailesinde baba otoritesi aile içi ilişkilerde denge ve sürekliliği sağlamak için anne tarafından da yeri geldiğinde kullanılan bir güç kaynağıdır. Bu durum annenin kadın olarak kendini kocasından daha aşağı görmesi değil, aile içi ilişkilerin işleyiş mekanizmasının bir parçasıdır. Bir başka deyişle, babanın evde olmadığı zamanlarda otoritenin bir çeşit el değiştirmesi olarak da ifade edilebilir. “Akşam babanın eve geleceği korkusu” çocukla anne arasındaki ilişkileri düzenlemede anneye yardımcı bir aracı olarak değerlendirilebilir. Nitekim annenin babanın yokluğunda bu mekanizmayı

(baba otoritesini) işler tutması, yine babayla anne arasındaki ilişkilerin niteliğine de vurgu yapar. Çünkü bu mekanizmanın çocuklar üzerinde etkili olabilmesi anne ve babanın birlikteliği ile mümkündür. Bu nedenle söz konusu mekanizma (baba otoritesi) anne ve baba arasında ailenin işlerliğini sağlamada birlikte kullanılan ve paylaşılan bir mekanizma olarak değerlendirilmelidir. Anne bu durumdan memnundur. Çünkü babanın olmadığı zamanlarda otorite boşluğunu doldurarak, kendisi babadan farklı bir otorite olarak çaba sarf etmekten kurtulmaktadır. Kısaca bu annenin işine gelen bir durumdur. Zira babanın evde olduğu zamanlarda da otoriteyi görünüşte kaynağına bırakarak kendi bir tarafa çekilip tamamıyla sorumluluklarından da sıyrılabilmektedir. Bu şekilde baba olduğunda baba, babanın olmadığı durumlarda da annenin kullandığı baba otoritesi, aile içi ilişkilerde dengeyi sağlamak adına kimi zaman, (kültüründe dayacağı bir disiplin etme ya da cezalandırma yöntemi olarak algılayan anne ve babalar tarafından) çocuğa karşı şiddet eylemlerine dönüşebilmekte, bu tür eylemlerin faili de çoğunlukla gün içerisinde çocukla daha fazla zaman geçiren anne olmaktadır. Türk ailesinde anne, bir yandan aile içi ilişkilerde dengeyi sağlayan bir rolle karşımıza çıkarken, diğer yandan “*baba otoritesi*” olarak görünüşte babanın adını çağrıştıran bir rolle de, dayacağın bir disipline aracı ve cezalandırma şekli olduğu ailelerde şiddetin uygulayıcısı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Böylece, Tablo 14’den elde edilen verileri doğrular bir biçimde anneler birinci rollerinden ötürü çocuklarıyla daha samimi ve yoğun ilişkiler kurup onlarla sorunlarını babadan daha fazla paylaşabilirken, ikinci rolleriyle de baba otoritesini kullanarak çocuklarını daha fazla istismar edebilmektedirler.

Tablo 101’de dikkati çeken bir diğer nokta sorunlarını anne (%53) ve babalarıyla paylaşabilen (%60) ama anne ve babadan dayak yemediği belirlenen öğrencilerin çoğunlukta olmasıdır. Bu durumda yine ailelerin aile içinde çocuğa yönelik şiddete kaynaklık ettiği düşünülen risk faktörlerine sahip olma düzeyleri ile ilişkilendirilebilir ki, araştırmanın lojistik regresyon analizinde aile içinde çocuğa yönelik şiddete kaynaklık ettiği saptanan anne ve babaya ait değişkenler ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur.

3- LOJİSTİK REGRASYON ANALİZİ

Araştırmada öğrencilerin anne ve babaları tarafından şiddete maruz kalmalarına etki eden faktörleri ve etki düzeylerini saptamak amacıyla lojistik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analizde bağımlı değişken şiddete maruz kalma ya da maruz kalmama durumu (şiddete maruz kalmayan=0; şiddete maruz kalan=1 olarak kodlanmıştır) olup bağımsız değişkenler ise yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, doğum yeri, hanedeki kişi sayısı, ebeveynin eğitim düzeyi, ebeveynin mesleği, aile içinde karar alma biçimi, anne baba arasında şiddetin var olma durumu, ebeveynin çocuğa davranış biçimi, ebeveynin çocukla ilgilenme durumu, ebeveynin çocuğun arkadaşlarını tanıma durumu ve çocuğun sorunlarını ebeveyniyle paylaşabilme durumundan oluşmaktadır. Regresyon analizinde, bağımsız değişkenler arasından bağımlı değişkene en çok etki edenleri seçerek regresyon modelini oluşturan adım adım regresyon analizi tercih edilmiştir.

Tablo 102: Anne Tarafından Şiddete Maruz Kalma Lojistik Regresyon Analizi

		B	St.Hata	Wald İstatistiği	p değeri	Odds Oranı
Annenin Eğitim Durumu				12,19	0,03	*
(Ref: Okur yazar değil		1,58	0,66	5,71	0,01	4,86 *
Üniversite/ Sadece okur		1,99	0,80	6,18	0,01	7,35 *
Yüksekokul) yazar					0	
	İlkokul	0,66	0,43	2,30	,12	1,94
	Ortaokul	1,23	0,48	6,52	0,01	3,43 *
	Lise	0,74	0,46	2,57	0,10	2,11
Anne Baba Arasında Şiddet (Ref: Hayır)		1,11	0,24	20,91	0,00	3,03 **
Annenin Çocuğa Davranış Biçimi				6,67	0,03	*
(Ref: Olumsuz	Olumlu	-20,35	17435,0	0,00	0,99	0,00
Olumsuz)	Hem olumlu hem olumsuz	-19,62	17435,0	0,00	0,99	0,00
Sabit		18,83	17435,0	0,00	0,99	1506232 05,5

Model $\chi^2=58,77$, $p=0,00<0,01$; Nagelkerke $R^2=0,13$

* $p<0,05$ ** $p<0,01$

Öğrencinin annesi tarafından şiddete maruz kalmasına ilişkin gerçekleştirilen lojistik regresyon analizi sonuçlarına göre (Tablo 102) öğrencinin annesi tarafından şiddete maruz kalmasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($p < 0,05$) etkisi olan değişkenlerin sırasıyla *annenin eğitim durumu*, *anne baba arasında şiddetin var olma durumu* ve *annenin çocuğa davranış biçimi* olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen lojistik regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı olup (Model $\chi^2=58,77$, $p=0,00 < 0,01$); bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni (anne tarafından şiddete maruz kalma) açıklama düzeyi %13 olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre öğrencinin annesi tarafından şiddet görme olasılığı -annesi üniversite/yüksekokul mezunu olanlara göre- annesi okuryazar olmayanlarda 4,86 kat; annesi sadece okuryazar olanlarda 7,35 kat; annesi ortaokul mezunu olanlarda ise 3,43 kat artmaktadır. Öte yandan öğrencinin anne babası arasında şiddetin var olması öğrencinin annesi tarafından şiddet görme olasılığını 3,03 kat artırmaktadır. Analiz sonuçlarına göre annenin çocuğuna karşı davranış biçimi değişkeninin öğrencinin annesi tarafından şiddete maruz kalması ile anlamlı düzeyde ilişkisi olduğu saptanmasına karşın değişkenin kategorileri bazında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Annesi tarafından şiddete maruz kaldığı tespit edilen öğrencilerin, şiddete maruz kalmalarına etki eden faktörleri ve etki düzeylerini saptamak amacıyla gerçekleştirilen lojistik regresyon analizi sonucu, aşağıda da açıkça görüleceği üzere, söz konusu faktörlerle çocuğun annesi tarafından şiddete uğraması arasında bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan ki kare analiz sonuçlarıyla uyumludur.

Annenin eğitim düzeyi ile çocuğunu dövmesi arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan ki kare analiz sonuçları annenin eğitim düzeyi ile çocuğun annesi tarafından şiddete uğraması arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Elde edilen sonuçlar; öğrencilerin çoğunluğunun (%78) sadece okur-yazar annelerden dayak yediğini gösterirken, bunu %56 ile okur-yazar olmayan ve yine %56 ile ilkökul mezunu annelerin izlediği görülmektedir. Ortaokul mezunu annelerin %55'i, lise mezunu annelerin %49'u ve üniversite mezunu annelerinde %32'si çocuklarını dövmektedir. Sonuç olarak, öğrencilerin büyük kısmının sadece okur-yazar annelerden şiddet

gördüğü, bu oranın üniversite mezunu annelerde en aza indiği görülmektedir. Lojistik regresyon analizinden elde edilen sonuçlar da ki kare analiz sonuçlarını destekler biçimde, annesi sadece okur-yazar olan öğrencilerin annesi üniversite mezunu olan öğrencilerden yaklaşık yedi kat daha fazla annelerinden şiddet gördüğünü ortaya koymaktadır. Yine annesi üniversite mezunu olanlara göre, bu oranın annesi sadece okur-yazar olanlarda yaklaşık beş katına, annesi ortaokul mezunu olanlarda ise yaklaşık üç katına çıkmaktadır. Bu sonuçlar annelerin eğitim düzeyleri yükseldikçe çocuklarını daha az istismar ettiklerinin de göstergesi olmaktadır.

Anne baba arasında şiddetin varlığı ve çocuğun anne babası tarafından şiddete uğraması arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen ki kare analiz sonuçlarına göre, anne baba arasında şiddetin varlığı ile çocukların anneleri tarafından şiddete uğraması arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüş olup, elde edilen sonuçlar; anne baba arasında şiddetin yaşandığı ailelerde öğrencilerin %70'inin anneleri tarafından dövüldüğünü göstermektedir. Lojistik regresyon analizinden elde edilen veriler ki kare analizinden elde edilen verileri destekler biçimde, anne baba arasında şiddet olaylarının yaşandığı ailelerde öğrencilerin- anne babası arasında şiddet olayına rastlanmayan öğrencilerden- yaklaşık üç kat daha fazla anneleri tarafından dövüldüklerini göstermektedir. Bu sonuçlar, anne baba arasında yaşanan şiddet olaylarının çocuğun annesi tarafından şiddete uğramasında etkili bir faktör olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalar, aile içinde şiddete uğrayan annelerin çocuklarıyla ilişkilerinin, aile içi şiddete uğramayanlara göre, daha çok fiziksel ve duygusal istismara yönelik olduğunu ortaya koymuştur (Lutenbacher ve Diğerleri, 2004: 236-242).

Lojistik regresyon analizi sonucu öğrencilerin aile içinde anneleri tarafından şiddete maruz kalmasında etkili olduğu saptanan değişkenlerden birinin de annenin çocuğa davranış tarzı ve tutumları olduğu görülmektedir. Bu sonuç, annenin çocuğa davranış tarzı ve tutumlarının biçimi ile çocuğun annesi tarafından dövülmesi arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan ki kare analiz sonuçlarıyla uyushmaktadır. Ki kare analiz sonuçlarına göre, anneleri kendilerine olumsuz davrandığı

belirlenen öğrencilerin %87'sinin annelerinden dayak yediği görülmektedir. Analizi sonucu, annenin çocuğa yönelik davranış tarzı değişkenin kategorileri bazında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamış olması, annenin çocuğu dövmesine neden olduğu tespit edilen tutum ve davranışlarının ki kare anlamlılık düzeylerinin birbirine çok yakın olması ile ilişkilendirilebilir. Bu durum aşağıda, annenin çocuğa yönelik tutum ve davranışlarını belirlemek amacıyla geliştirilmiş kategorilerin her birinin çocuğun annesi tarafından dövülmesi ile ilişkisini ortaya koymaya çalışan ki kare analiz sonuçlarında açıkça görülmektedir.

Tablo 103: Annenin Sevecen Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
<i>“Sevecen”</i>	%	%	%	%	%	%
Hayır	90	70	38	30	128	100
Evet	262	50	265	50	527	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=17,57; p=0,000<0,05$$

Tablo 104: Annenin Aşırı Koruyucu Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“Aşırı Koruyucu”</i>						
Hayır	275	55	221	45	496	100
Evet	77	48	82	52	159	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=2,38; p=0,123>0,05$$

Tablo 105: Annenin Çok Sert Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“Çok Sert”</i>						
Hayır	335	53	302	47	637	100
Evet	17	94	1	6	18	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=12,33; p=0,000<0,05$$

Tablo 106:Annenin İlgisiz Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“İlgisiz”</i>						
Hayır	340	53	300	47	640	100
Evet	12	80	3	20	15	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=4,25 \text{ p}=0,039<0,05$$

Tablo 107: Annenin Sevgisiz Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“Sevgisiz”</i>						
Hayır	345	53	302	47	647	100
Evet	7	88	1	13	8	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=3,73; \text{ p}=0,054>0,05$$

Tablo 108: Annenin Bazen İyi Bazen Kötü Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

<i>“Bazen İyi Bazen Kötü Davranır”</i>	<i>Anneden Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
Hayır	226	47	250	53	476	100
Evet	126	70	53	30	179	100
Toplam	352	54	303	46	655	100

$$\chi^2=27,46; \text{ p}=0,000<0,05$$

Araştırmada annenin çocuğa davranış biçimleri ile çocuğun annesi tarafından şiddete maruz kalması arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre annenin çocuğa karşı “sevecen”, “çok sert”, “ilgisiz” ve “bazen iyi bazen kötü” davranması ile çocuğun annesi tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilgi bulunduğu; buna karşın annenin çocuğa karşı “aşırı koruyucu”, “sevgisiz” davranması ile çocuğun annesi tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmadığı görülmektedir. Buna göre annesini sevecen

olarak tanımlayan çocukların %50'si annesi tarafından şiddete maruz kalırken; bu oran annesini çok sert (%94), ilgisiz (%80) ve bazen iyi bazen kötü (%70) olarak tanımlayan çocuklarda yükselmektedir.

Tablo 109: Baba Tarafından Şiddete Maruz Kalma Lojistik Regresyon Analizi

	<i>B</i>	<i>St.Hata</i>	<i>Wald İstatistiği</i>	<i>p değeri</i>	<i>Odds Oranı</i>
Cinsiyet (Ref: Erkek)	-0,80	0,25	10,36	0,00	0,44 **
Anne Baba Arasında Şiddet (Ref: Hayır)	1,33	0,25	27,62	0,00	3,79 **
Babanın Çocuğa Davranış Biçimi			9,22	0,01	*
(Ref: Olumlu)	-1,68	0,84	3,92	0,04	0,18 *
(Olumsuz) Hem olumlu hem olumsuz	-0,98	0,87	1,27	0,26	0,37
Sabit	0,91	0,84	1,17	0,27	2,49

Model $\chi^2=53,46$, $p=0,00<0,01$; Nagelkerke $R^2=0,13$ * $p<0,05$ ** $p<0,01$

Öğrencinin babası tarafından şiddete maruz kalmasına ilişkin gerçekleştirilen lojistik regresyon analizi sonuçlarına göre (Tablo 109) öğrencinin babası tarafından şiddete maruz kalmasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($p<0,05$) etkisi olan değişkenlerin sırasıyla *öğrencinin cinsiyeti*, *anne baba arasında şiddetin var olma durumu* ve *babanın çocuğa davranış biçimi* olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen lojistik regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı olup (Model $\chi^2=53,46$, $p=0,00<0,01$); bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni (baba tarafından şiddete maruz kalma) açıklama düzeyi %13 olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre öğrencinin anne babası arasında şiddetin var olması öğrencinin babası tarafından şiddet görme olasılığını 3,79 kat artırmaktadır. Öte yandan öğrencinin cinsiyetinin kız olması babası tarafından şiddet görme olasılığını %56 oranında azaltmakta; babanın çocuğuna karşı davranış biçiminin olumlu olmasının ise -olumsuz olmasına göre- öğrencinin babası tarafından şiddet görme olasılığını %82 oranında azaltmaktadır.

Öğrencinin babası tarafından şiddete maruz kalmasına ilişkin gerçekleştirilen lojistik regresyon analizi sonuçları, çocuğun cinsiyeti ile babası tarafından şiddete maruz

kalması arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını saptamak amacıyla gerçekleştirilen ki kare analiz sonuçlarıyla uyushmaktadır. Elde edilen sonuçlar, çocuğun cinsiyetinin babası tarafından dayak yemesinde belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre erkek çocukların %52'sinin, kız çocuklarında %38'inin babalarından dayak yediğı görölmektedir. Başka bir deyişle, erkek çocuklar kız çocuklarına göre babalarından daha fazla dayak yemektedir.

Ebeveynlerin bir birlerine yönelik şiddet eylemlerinde bulunmaları ile çocuğun babası tarafından şiddete maruz kalması arasında yapılan ki kare analizi, söz konusu değişkenler arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre annesi ile babası kavga eden çocukların yarıdan fazlasının (%61) babaları tarafından şiddete maruz kaldığı gözlenmektedir. Bu veriler, anne ve baba arasında şiddet durumunun çocukların babaları tarafından dövölmelerinde etkili bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Lojistik regresyon analizinden elde edilen verilerde de, öğrencilerin anne babaları arasında şiddetin var olması durumunda öğrencinin babası tarafından şiddet görme olasılığının (anne babası arasında şiddetin olmadığını belirten öğrencilere göre) 3,79 kat, arttığını göstermektedir. Bu veriler, anneler (3.03 kat) için yapılan lojistik regresyon analizi sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, anne baba arasında şiddetin yaşandığı ailelerde çocukların annelerinden daha çok babaları tarafından dövöldükleri gözlenmektedir.

Babaların çocuğa davranış biçimleri ile çocuklarını dövömleri arasında anlamlı bir ilişkinin kurulduğu ki kare analiz sonuçları babaları tarafından olumsuz davranışlara maruz kalan öğrencilerin %69'unun babalarından dayak yediğini göstermektedir. Yapılan lojistik regresyon analizi de, babanın çocuğa karşı davranış biçiminin olumlu olmasının -olumsuz olmasına göre- öğrencinin babası tarafından şiddete uğrama olasılığını %82 oranın da azalttığını göstermektedir. Gerek ki kare ve gerekse lojistik regresyon analizinden elde edilen veriler bir birini destekler biçimde babaların çocuğa karşı tutum ve davranışlarının çocuğun aile içerisinde babası tarafından şiddete maruz kalması ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ilişki, çocuğa karşı babanın davranış tarzını belirlemek amacıyla oluşturulmuş kategoriler bazında

değerlendirildiğinde, her bir kategoriye oluşturan baba davranışının istismarla ilişki düzeyi aşağıda açıkça görülecektir.

Tablo 110: Babanın Sevecen Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

<i>Babanın Davranış Biçimi</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“Sevecen”</i>						
Hayır	95	51	91	49	186	100
Evet	203	43	266	57	469	100
Toplam	298	45	357	55	655	100

$$\chi^2=3,26; p=0,071>0,05$$

Tablo 111: Babanın Aşırı Koruyucu Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

<i>Babanın Davranış Biçimi</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“Aşırı Koruyucu”</i>						
Hayır	251	47	279	53	530	100
Evet	47	38	78	62	125	100
Toplam	298	45	357	55	655	100

$$\chi^2=3,88; p=0,049<0,05$$

Tablo 112: Babanın Çok Sert Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

<i>Babanın Davranış Biçimi</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“Çok Sert”</i>						
Hayır	283	45	351	55	634	100
Evet	15	71	6	29	21	100
Toplam	298	45	357	55	655	100

$$\chi^2=5,88; p=0,015<0,05$$

Tablo 113: Babanın İlgisiz Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

<i>Babanın Davranış Biçimi</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“İlgisiz”</i>						
Hayır	284	45	353	55	637	100
Evet	14	78	4	22	18	100
Toplam	298	45	357	55	655	100

$\chi^2=7,77$; $p=0,005<0,05$

Tablo 114: Babanın Sevgisiz Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

<i>Babanın Davranış Biçimi</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“Sevgisiz”</i>						
Hayır	289	45	355	55	644	100
Evet	9	82	2	18	11	100
Toplam	298	45	357	55	655	100

$\chi^2=5,95$; $p=0,015<0,05$

Tablo 115: Babanın Bazen İyi Bazen Kötü Davranması ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

<i>Babanın Davranış Biçimi</i>	<i>Babadan Dayak Yeme Durumu</i>					
	Evet		Hayır		Toplam	
	%	%	%	%	%	%
<i>“Bazen İyi Bazen Kötü Davranır”</i>						
Hayır	212	41	299	59	511	100
Evet	86	60	58	40	144	100
Toplam	298	45	357	55	655	100

$\chi^2=15,06$; $p=0,000<0,05$

Araştırmada babanın çocuğa davranış biçimleri ile çocuğun babası tarafından şiddete maruz kalması arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçlarına göre babanın çocuğa karşı “aşırı koruyucu”, “çok sert”, “ilgisiz”, “sevgisiz” ve “bazen iyi bazen kötü” davranması ile çocuğun babası tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilgi bulunduğu; buna karşın babanın çocuğa karşı “sevecen” davranması ile çocuğun babası tarafından şiddete maruz kalması arasında anlamlı düzeyde ilgi bulunmadığı görülmektedir. Buna göre babasını aşırı koruyucu olarak tanımlayan çocukların %38’i babası tarafından şiddete maruz kalırken; bu oran babasını çok sert (%71), ilgisiz (%78), sevgisiz (%82) ve bazen iyi bazen kötü (%60) olarak tanımlayan çocuklarda yükselmektedir

Lojistik regresyon analizi öğrencilerin anne ve babaları tarafından şiddete maruz kalmalarında etkisi en fazla olan değişkenleri saptamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucu çocuğun şiddete uğramasında en fazla etkiye sahip olduğu tespit edilen değişkenler, aynı zamanda istismarcı anne babaların ve istismar edilen çocukların özellikleri hakkında da bize bilgi vermektedir.

Çocukların (öğrencilerin) hem anne hem de babaları tarafından şiddete maruz kalmasında, etkisi en fazla olan ortak değişken anne baba arasında şiddete dayalı bir iletişimin olmasıdır. Yapılan araştırmalar da “çocuklar için zararlı olabilecek ilişki sorunları olan ana-babaların” (Gynna, 1991: 343) çocuklarını daha fazla istismar ettiklerini göstermekte ve bu veriler, aşağıda da görüleceği üzere araştırmamızdan elde edilen sonuçlarla uyushmaktadır.

Birçok çalışma, bir ailede kadın şiddete uğradığında bu ailelerin % 60 ve % 75’inde çocuklarında şiddete maruz kaldığını göstermektedir (Osofsky, 2004: 482).

Kaufman ve Henrich’e (2000: 195) göre, aile içinde şiddete tanıklık eden çocuklardan % 40’ı fiziksel istismara maruz kalmaktadır.

1990’da (Mass. Departmnt of Social Services) yapılan bir çalışmada istismara uğrayan 200 çocuğun % 30’unda aile içinde erişkin şiddeti de bulunduğu bildirilmiş, bu

oran daha yakında yapılan çalışmalarda % 48'e kadar çıkmıştır (Dykstra ve Alsop, 1996).

Edleson'un 1999'da bu iki şiddetin bir arada bulunma sıklığı ile ilgili yayımlanmış 35 makaleyi değerlendirmesi ile ulaştığı sonuç; bu iki şiddet türünün % 30 ile % 60 oranında birlikte görüldüğü ve birinci sırada yer aldığı şeklindedir. Bunlara "dual violence" "çifte şiddet aileleri" denilmektedir (Edleson, 1998: 39-53). Bu iki şiddetin bir arada bulunmasının çocuğa olan etkisi önemlidir.

Yapılan bir başka çalışma da (Margolin, 1988: 152-155), aile içi şiddete uğrayan çocukların % 45-70'inin aynı zamanda fiziksel istismara maruz kaldığını, fiziksel istismara maruz kalanların % 40'ının da aile içi şiddete uğradığını göstermektedir.

Bu araştırmada çocukların hem anne hem de babaları tarafından daha fazla istismara maruz kalmasında etkili olduğu tespit edilen ortak faktörlerden bir diğeri de anne babanın çocuğa yönelik olumsuz tutum ve davranışlarıdır. Bu sonuçlar diğer araştırmalardan elde edilen sonuçlarla uyum göstermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO), 2003 tarihli "Şiddet ve Sağlık Konulu Dünya Raporu"nda, ana babanın sert disiplin uygulaması, çocukların denetimsiz bırakılması gibi ana-babaların çocuğa uygun olmayan davranış ve tutumları şiddete sebep olan etkenlerin başında sayılmaktadır (DSÖ, Türkiye İrtibat Bürosu, 2003: 1).

Polat'a (2001: 324) göre ise, duygusal istismarın temelinde çocuğun psikolojik hasara uğraması söz konudur ve bunun da ortaya çıkmasının iki nedeni vardır.

1- Çocukların kendilerine bakmakla yükümlü kişiler tarafından olumsuz olarak etkilendikleri tutum ve davranışlara maruz kalmaları,

2- Gereksindikleri ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılmalarıdır.

Diğer yandan, çocuğa yönelik istismar türlerinin incelenmesinde ve sınırlarının çizilmesinde, özellikle duygusal istismar kapsamında kabul edilen bir takım tutum ve davranışların, toplumda ailenin çocuk yetiştirme yöntemlerinin bir boyutu olarak algılanmasından kaynaklanan zorluklarla da karşılaşmaktadır" (Kozcu, 1990: 382).

Örneğin, Cebiroğlu, Yurtbay ve Arkadaşları (1974), saldırgan davranışlar gösteren 7-14 yaşlarındaki çocukları kişilik nitelikleri ve çevresel etkenler tarafından incelemiş, bu çocukların % 83'ünün babanın otoriter olduğu, % 54'ünün de dayakla cezalandırıldıkları aile ortamlarından geldiklerini saptamıştır (Özgüven, 2001: 198).

Suçlu gençler üzerinde gerçekleştirilen bir başka araştırmadan elde edilen verilere göre, gençlerin evden kaçmalarına en büyük etkenin % 59 oranında baba baskısı olduğu kanıtlanmıştır. Denekler evden kaçma nedeni olarak, babalarının kendilerine fazla iş vermelerini ya da bir hatadan dolayı cezalandırılma endişesini ileri sürmüşlerdir (Yavuzer, 1996: 320).

Ebeveynler tarafından, çocuk ve ergene yönelik tutum ve davranışların niteliği çocukluk ve ergenlik döneminde gözlenen anti-sosyal davranışların başlıca nedeni olabilmektedir. Karslı'nın (1996: 16) belirttiği gibi, ebeveynin aşırı baskılı ve otoriter tutumu, çocuğun kendine olan güvenini ortadan kaldıran, onun kişiliğini hiçe sayan bir tutumdur. Katı bir disiplin uygulayan ebeveyne karşı çocuk sessiz, uslu, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşın küskün, silik, çekingen, başkalarının etkisinde çabuk kalabilen, aşırı hassas bir kişiliğe sahip olabilir. Ayrıca, sık eleştirme, çocuk ve ergenden yaşının üstünde sorumluluklar bekleme, kardeşler arasında ayırım yapma, değer vermeme, önemsememe, küçük düşürme alaylı konuşma, lakap takma, aşırı baskı ve otorite kurma gibi davranışlarda çocukta duygusal ezime yol açan yetişkin ve ana-baba davranışları arasında sayılmaktadır. Bu davranışlardan, çocuk ve gençler; davranışı yapan kişi ile yakınlık derecelerine, davranışın süresi ve sıklığına, yaşlarına ve davranış anında içinde bulundukları psikolojik duruma bağlı olarak değişen derecelerde etkilenmekte, bağımlı bir kişilik geliştirme, huzursuz, gergin ve kaygılı olma, aileden uzaklaşma, uyumsuzca ve saldırganca tepkiler gösterme, içe kapanma ve değersizlik duyguları geliştirme gibi tepkiler vermektedirler (Kulaksızoğlu, 1999: 197). Kısaca, çocuğun duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini olumsuz bir biçimde etkileyen davranışların, hem duygusal hem de fiziksel istismar kapsamında yer alan davranışlar olduğu, görülmektedir.

Araştırmamızda öğrencilerin anneleri tarafından şiddete maruz kalmalarında en fazla etkiye sahip olduğu tespit edilen değişkenlerden bir diğeri annenin eğitim düzeyidir. Çocukların aile içinde şiddete uğramaları ile ilgili araştırmalardan elde edilen veriler, bu süreçte, çocuğun annesinin eğitim düzeyinin annesi tarafından şiddete maruz kalmasında etkili bir faktör olduğunu ortaya koymakta ve bu araştırmadan elde edilen verilerle uyum göstermektedir.

Aile içi şiddete yoksul ve düşük eğitilmiş ailelerde daha çok rastlanmaktadır (Hornor, 2005: 206- 212). Başka bir deyişle, düşük sosyo-ekonomik sınıftan ebeveynlerin çocuklarını cezalandırmada daha sıklıkla fiziksel yöntemlere başvurdukları belirtilmektedir (Polat, 2001: 384-385).

Örneğin yapılan bir araştırmada, hiçbir eğitim almamış anneleri çocuklarını % 36.7, sadece okur-yazar ve ilkokul mezunu annelerin çocuklarını % 35.5, ortaokul ve lise mezunu olan annelerin % 19.8 ve yüksek eğitilmiş annelerinde % 11.6 oranında çocuklarını istismar ettikleri saptamıştır (Bilir ve Diğerleri, 1991: 51).

Lojistik regresyon analizi sonucu, çocuğun babası tarafından şiddete maruz kalmasında en fazla etkiye sahip olduğu belirlenen değişkenlerden biri ise çocuğun cinsiyetidir. Gözlenen bu araştırmada, erkek çocukların kız çocuklarına göre babalarından daha fazla dayak yediğidir. Aynı analizde annelerin kız (%53) ve erkek (%54) çocuklarını birbirine yakın oranlarda istismar ettiği gözlenmektedir.

Çocukların aile içinde şiddete uğramaları ile ilgili araştırmalardan elde edilen veriler, bu süreçte, çocuğun cinsiyetinin de etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, çocuğun cinsiyeti aile içinde, hem şiddete uğrama oranını ve hem de uğrayacağı şiddetin türünü belirleyen bir risk faktörü olarak karşımıza çıkarken, araştırmamızdan elde edilen sonuçlarla da uyumaktadır.

“Kızlar ve erkeklerin eşit olarak risk altında olduğunu düşünenlerin yanında genelde çalışmalar fiziksel istismar açısından kızlarla erkek çocuklar arasında farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum kişisel ve kültürel nedenlerden kaynaklanabilmektedir” (Polat, 2001: 151). Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu’ndan elde

edilen veriler, dövme ve fiziksel istismara erkek çocuklarda, cinsel istismara sıklıkla kız çocuklarında ve yeni doğan cinayetlerine de yine daha çok kız çocuklarında rastlandığını ortaya koymaktadır (Tercan, 2004: 15).

Türkiye’deki gözlem ve araştırmalar, özellikle geleneksel aile düzenin de fiziksel cezaya başvurulduğunu, ancak kız ve erkek çocukların aynı oranda istismara uğramadığını göstermektedir.

Örneğin, Zeytinoğlu ve Kozcu (1991: 396) tarafından yapılan bir araştırmadan elde edilen veriler, Türkiye’de erkek çocukların daha fazla istismar edildiğini göstermekte ve bu durum kız ve erkek çocukların farklı değerler bağlamında toplumsallaşmasıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Buna göre, kız çocuklardan hemen her yaşta ilişkilerinde yumuşak, itaatkâr ve pasif davranışlar beklenirken, erkek çocuklardan akran ilişkilerinde atak, saldırgan ve aktif olmaları, ancak ana babaya karşı itaatkâr ve pasif davranışlar sergilemeleri beklenmektedir. Böylece, erkek çocukların daha sık ve şiddetli bir biçimde cezalandırılmaları bu beklentilere uymanın yarattığı çelişkilere bağlanmaktadır. Ayrıca, babalar daha çok büyük yaştaki çocuklarını fiziksel olarak istismar ederken, annelerin daha çok küçük çocuklarını istismar ettikleri gözlenmektedir. İstismarcı ebeveynin cinsiyeti ile çocukta oluşan hasar arasındaki ilişkiye gelince, çocukta ölüme kadar varabilen fiziksel yaralanmaların faillerinin daha çok babalar olduğu gözlenmektedir. Bunun sebebini erkek ebeveynin fiziksel olarak kadın ebeveyne göre daha güçlü olmasına bağlayan görüşler vardır. Ayrıca fizik kuvvetin daha fazla uygulanma eğiliminin erkeklerde olması da bir başka boyutu oluşturmaktadır (Polat, 2001: 378)

Araştırmamızda, öğrencilerin aile içinde ebeveynleri tarafından şiddete uğramasında etkili olduğu saptanan değişkenlerin, ailesel şiddeti açıklamada kullanılan sosyolojik nitelikteki teorik bakış açılarında ileri sürülen anahtar değişkenlerle birebir örtüştüğü görülmektedir. Ebeveynler arasında şiddet eylemlerinin yaşanması, anne babanın çocuğa davranış biçimi, annenin eğitim düzeyi ve çocuğun cinsiyeti şeklinde tespit edilen değişkenlerin fonksiyonalist yaklaşım, çatışmacı yaklaşım ve sistemler

yaklaşımında ailesel şiddeti açıklamak amacıyla kullanılan başlıca değişkenler arasında yer aldığı görülür.⁽¹⁾

Sonuç olarak, Lojistik regresyon analizinden elde edilen veriler, birbirine şiddet uygulayan, çocuğuna karşı olumsuz tutum ve davranışlar gösteren anne babalar ile eğitim düzeyi düşük annelerin çocuklarına daha fazla şiddet uyguladığını, ayrıca aile içinde erkek öğrencilerin babaları tarafından daha fazla şiddete maruz kaldığını göstermektedir.

⁽¹⁾ Daha fazla bilgi için “Şiddetle İlgili Yaklaşımlar” bölümüne bakınız.

4- SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ VARYANS ANALİZİ

Araştırmanın bu bölümünde örnekleme giren ve aile içerisinde şiddete uğradığı tespit edilen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerini ölçmek amacıyla Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından geliştirilen bir saldırganlık ölçeği uygulanmıştır. Bu ölçek, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizdeki psikiyatri ve psikoloji eğitim ve uygulamalarında sık olarak kullanılan ve her birinin geçerliliği ve güvenilirlik testleri yapılmış olan Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI), Eysenck Kişilik Envanteri (EPQ), Symptom Checklist (SCL) 90 R ve Brief Psychiatric Rating Scale (BPRS) ölçeklerinin saldırganlık ve şiddeti temsil eden maddeleri içerisinde seçilen bazı maddeler alınarak oluşturulmuş ve sadece kapsam geçerliliği araştırılmıştır” (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998: 47). Araştırmada öğrencilerin saldırganlık eğilimlerini belirlemek amacıyla kullanılan ölçek toplam 20 ifadeli bir ölçektir. Ölçekte yer alan ifadeler verilen cevaplar 4’lü Likert ölçeğinde düzenlenmiştir. Değerlendirmeler çok uygun seçeneğine 4, hiç uygun değil seçeneğine 1 puan verilerek gerçekleştirilmiştir. Ölçekte yer alan tüm ifadeler tek yönlüdür. Buna göre ölçekten alınan puanların yüksekliği öğrencinin saldırganlık eğiliminin yüksek olduğunu; düşük puanlar ise saldırganlık eğiliminin az olduğunu göstermektedir. Toplam puanlara göre yapılan değerlendirmelerde; 1-20 arası puan öğrencinin saldırganlık eğiliminin “çok az”, 21-40 arası puan “az”; 41-60 arası puan “fazla”, 61-80 arası puan “çok fazla” olduğunu göstermektedir. Ölçek için hesaplanan Cronbach α değeri (0,76) ölçeğin iç tutarlılığa sahip olduğunu ($\alpha > 0,60$) göstermektedir.

Tablo 116: Saldırganlık Ölçeği Varyans Analizi Sonuçları

		O	SS	F/z	P
Ailenin Kökeni	Köy	42,25	7,69	0,06	0,97
	İlçe	43,24	8,53		
	Şehir	42,48	9,49		
	Yurtdışı	42,00	10,79		
Ailede Yaşayan Birey Sayısı	2 kişi	57,00	12,00	3,87	0,01*
	3-4 kişi	43,63	8,38		
	5-6 kişi	41,34	9,36		
	7 kişi ve üzeri	43,26	8,65		

		O	SS	F/z	P
Annenin Eğitimi	Okuryazar değil	44,97	10,55	2,14	0,06
	Sadece okuryazar	45,00	7,36		
	İlkokul mezunu	42,58	8,75		
	Ortaokul mezunu	39,30	7,94		
	Lise mezunu	43,66	11,38		
	Üniversite mezunu	43,00	6,97		
Babanın Eğitimi	Okuryazar değil	43,40	12,63	0,08	0,99
	Sadece okuryazar	42,86	10,53		
	İlkokul mezunu	42,71	9,60		
	Ortaokul mezunu	42,03	9,20		
	Lise mezunu	42,35	8,45		
	Üniversite mezunu	42,98	9,62		
Annenin Mesleği	Ev hanımı	42,37	9,30	0,26	0,76
	Ücretli çalışan	44,10	7,50		
	Serbest meslek	43,88	5,84		
Babanın Mesleği	İşçi	41,52	8,59	0,98	0,41
	Memur	42,53	8,73		
	Serbest meslek	43,53	10,41		
	Çiftçi	36,80	4,66		
	Emekli	42,28	9,36		
Ailenin Gelir Düzeyi	500 YTL'den az	44,21	10,03	0,78	0,53
	501-1000 YTL	42,79	9,41		
	1001-1500 YTL	42,03	9,30		
	1501-2000 YTL	43,33	9,05		
	2000 YTL'den fazla	39,25	7,61		
Ailede Kararların Alınma Biçimi	Hepimizi ilgilendiren bir konuda hep birlikte karar veririz.	42,36	9,41	0,25	0,93
	Ara sıra biz kardeşlerinde fikri alınır	41,76	10,70		
	Fikrimiz alınmaz sadece annem babam karar verir.	43,73	8,59		
	Hepimizi ilgilendiren konularda sadece annem söz sahibidir.	41,71	8,69		
	Hepimizi ilgilendiren konularda sadece babam söz sahibidir.	41,92	9,43		
	Diğer	42,20	9,04		
Anne Baba Arasında Şiddet	Anne baba kavga eder	42,20	9,14	-0,81	0,41

		O	SS	F/z	P
Anne Baba Arasında Şiddet	Anne baba kavga eder Anne baba kavga etmez	42,20 43,16	9,14 9,48	-0,81	0,41
Annenin Davranış Tarzı	Olumlu Hem olumlu hem olumsuz Olumsuz	41,56 42,99 49,45	9,24 8,94 9,47	4,14	0,01*
Babanın Davranış Tarzı	Olumlu Hem olumlu hem olumsuz Olumsuz	41,76 42,95 45,90	8,84 9,85 9,65	1,96	0,14
Annenin İlgisi	İlgisiz İlgili	43,53 42,35	10,64 9,15	0,48	0,63
Babanın İlgisi	İlgisiz İlgili	43,53 42,35	10,64 9,15	0,81	0,41
Annenin Arkadaşları Tanıması	Tanıyor Tanımıyor	42,34 42,97	9,48 7,89	-0,37	0,70
Babanın Arkadaşları Tanıması	Tanıyor Tanımıyor	42,03 43,41	9,35 9,34	-1,17	0,24
Annenin Arkadaşlara İzin Vermesi	İzin veriyor İzin vermiyor	42,44 43,29	9,42 8,78	-0,54	0,58
Babanın Arkadaşlara İzin Vermesi	İzin veriyor İzin vermiyor	41,99 44,59	9,22 10,12	-1,58	0,11
Anneden Korkma	Korkuyor Korkmuyor	44,20 42,25	8,70 9,40	1,28	0,19
Babadan Korkma	Korkuyor Korkmuyor	42,09 43,19	9,44 9,12	-0,94	0,34
Anne Babayla Sorunları Paylaşabilme	Evet	42,00	10,09	-0,99	0,31

*p<0,05

Şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden alınan toplam puanların ortalaması 42,52 (SS=9,24) olarak hesaplanmıştır. Buna göre şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık eğiliminin fazla olduğu görülmektedir. Öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanlarının öğrencilerin çeşitli özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği iki seçenekli değişkenlerde z testi; ikiden fazla seçenekli değişkenlerde ise tek yönlü ANOVA analizi ile analiz edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların sadece *ailesinde yaşayan birey sayısı ve annesinin davranış tarzına* göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Öte yandan öğrencinin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların; öğrencinin ailesinin kökeni, anne ve babasının eğitim düzeyi ve mesleği, ailesinin gelir düzeyi, ailesinde kararların alınma biçimi, annesi ve babası arasında şiddet olması, babasının kendisine karşı davranış tarzı, anne ve babasının kendisine ilgisi, anne ve babasının arkadaşlarını tanıması ve eve gelmesine izin vermesi, anne ve babasından korkması, anne ve babasıyla sorunlarını paylaşabilmesine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Buna göre ailesinde yaşayan kişi sayısı 2 olanların saldırganlık ölçeğinden aldıkları puanın ($O=57,00$) daha kalabalık ailelerde yaşayan öğrencilerin puanlarından ($O_{5-6}=41,34$; $O_{>7}=43,26$; $O_{3-4}=43,63$) göreceli olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Başka deyişle ailedeki birey sayısının az olduğu hanelerde yaşayan ve şiddete maruz kalan öğrencilerin kalabalık ailelerde yaşayan ve şiddete maruz kalan öğrencilerden daha fazla saldırganlık eğilimine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte; annesi kendisine olumsuz davranan öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldıkları puanın ($O=49,45$) annesi kendisine olumlu ($O=41,56$) ve hem olumlu hem olumsuz ($O=42,99$) davranan öğrencilerin puanlarından göreceli olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Başka deyişle annesinden hiç olumlu davranışlar görmeyen şiddete maruz kalan öğrencilerin annesinden kısmen de olsa olumlu davranışlar gören şiddete maruz kalan öğrencilerden daha fazla saldırganlık eğilimine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Saldırganlık ölçeğinden elde edilen veriler, örnekleme giren ve ebeveynleri (annesini, babasını ya da her ikisini) tarafından şiddete maruz kaldığı tespit edilen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin fazla olduğunu göstermektedir. Bu veriler, öğrencinin anne babası tarafından şiddete maruz kalmasında (ki kare ve lojistik regresyon analizi ile) etkili olduğu saptanan değişkenlerin, aynı zamanda öğrencilerin saldırganlık eğilimleri üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle ebeveynleri tarafından şiddete maruz kaldığı tespit edilen öğrencilerin saldırganlık eğilimleri de fazladır.

Buna göre, örnekleme giren tüm öğrencilere ait verilerden hareketle gerçekleştirilen ki kare analizlerinden elde edilen veriler, öğrencilerin anneleri tarafından şiddete maruz kalmasında etkili olan değişkenlerin sırasıyla; aile yaşayan birey sayısı, annenin eğitim düzeyi ve mesleği, ailenin gelir düzeyi, aile içi kararların alınma biçimi, ebeveynlerin birbirlerine yönelik şiddet eylemlerinde bulunmaları, annenin çocuğa davranış tarzı, annenin çocuğun arkadaşlarını tanıma ve eve gelmelerine izin verme durumu, çocuğun annesinden korkması ve çocuğun anne ile sorunlarını rahatça paylaşma durumu olduğunu gösterirken, çocuğun babası tarafından şiddete uğramasında etkili olduğu saptanan değişkenlerinse sırasıyla; çocuğun cinsiyeti, ailede kararların alınma biçimi, ebeveynlerin birbirlerine yönelik şiddet eylemlerinde bulunmaları, babanın çocuğa davranış tarzı, çocuğun babasından korkması ve çocuğun sorunlarını babayla paylaşabilme durumu olduğunu göstermiştir.

Yine ki kare analizine benzer şekilde, örnekleme giren tüm öğrencilerden elde edilen veriler lojistik regresyon analizine tabi tutulmuş ve ki kare analiziyle elde edilen değişkenlerden hangilerinin çocuğun aile içinde anne babası tarafından şiddete maruz kalmasında en fazla etkiye sahip olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla gerçekleştirilen lojistik regresyon analizi sonucu, çocuğun anne babası tarafından şiddete maruz kalmasında en fazla etkiye sahip olan değişkenler; anne için, annenin eğitim durumu, anne baba arasında şiddetin var olma durumu ve annenin çocuğa davranış biçimi olarak saptanırken, baba için de, öğrencinin cinsiyeti, anne baba arasında şiddetin var olma durumu ve babanın çocuğa davranış biçimi olarak belirlenmiştir.

Kısaca, ki kare analiziyle çocuğun anne babası tarafından şiddet görmesinde etkili olduğu saptanan değişkenler belirlenmeye çalışılırken, lojistik regresyon analiziyle de bu değişkenler arasından en fazla etkiye sahip olanları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ki kare ve lojistik regresyon analizi örnekleme giren tüm öğrencilerden elde edilen verilerle gerçekleştirilirken, saldırganlık ölçeği örnekleme giren tüm öğrencilere uygulanmış, ancak sadece şiddete maruz kaldığı tespit edilen öğrencilerin ölçekleri

değerlendirmeye alınmıştır. Buradaki amaç, öğrencilerin şiddete maruz kalmalarına etki eden değişkenlerden hangilerinin saldırganlık eğilimlerini arttırdığını ortaya çıkarmaktır.

Yapılan saldırganlık ölçeği varyans analizi sonucu; şiddete uğradığı tespit edilen öğrencilerin saldırgan eğilimlerine en fazla etki eden değişkenlerin ailede birey sayısının az olması ve annenin olumsuz davranması değişkeni olduğu saptanmıştır. Bir başka deyişle, üye sayısının az olduğu (iki kişilik) ve anneleri tarafından kendilerine olumsuz davranılan ailelerden gelen öğrencilerin daha saldırgan olduğu bulunmuştur.

Saldırganlık ölçeği varyans analizinde, birey sayısının az olduğu ailelerden gelen ve şiddete uğradığı tespit edilen çocukların daha saldırgan oldukları sonucu ki kare analizinde kalabalık ailelerden gelen çocukların çoğunluğunun (%58) anneleri tarafından daha fazla şiddete maruz kaldığı sonucu ile çelişiyor gibi gözükabilir. Nitekim bu sonuçlara göre beklenen kalabalık ailelerden gelen ve daha fazla şiddete maruz kaldığı tespit edilen çocukların diğerlerine göre daha fazla saldırgan olacakları şeklindedir. Ancak bizim araştırmamızdan elde edilen veriler, birey sayısının az olduğu ailelerden gelen ve şiddete uğradığı tespit edilen çocukların daha fazla saldırgan olduklarını göstermektedir. Başka bir deyişle ailede yaşayan birey sayısı ile çocukların aile içinde daha fazla şiddete uğramaları arasında doğrusal bir ilişkiye rastlanırken, saldırgan eğilimlerde bulunmaları arasında ters yönlü bir ilişki olduğu gözlenmektedir.

Bu veriler, birey sayısının az olduğu ailelerden gelen çocukların aile içi şiddet olaylarından olumsuz yönde daha fazla etkilenerek saldırgan tutumlar sergiledikleri şeklinde yorumlanabilir. Nitekim bu yargıyı destekleyen araştırmalarda mevcuttur. Ancak, bu araştırmada üye sayısının az (iki) olarak tespit edildiği aileler genelde ebeveynleri boşanmış ya da ebeveynlerden biri vefat etmiş olan (parçalanmış) öğrenci ailelerdir. Kısaca, araştırmamızda üye sayısının az olduğu ailelerde yaşayan çocukların, kalabalık ailelerde sık sık şiddete uğradığı tespit edilen çocuklardan daha saldırgan bulunmalarının temel nedeni bu çocukların parçalanmış ailelerden gelen çocuklar olmasıdır. Zira parçalanmış ailelerden gelen çocukların davranış özelliklerini inceleyen araştırmalardan elde edilen veriler, aşağıda da görüleceği üzere, böyle ailelerde yaşayan

çocukların psikolojik ve sosyal yoksunlukları nedeniyle, normal ailelerde yaşayan çocuklardan daha agresif ve saldırgan olduğuna ilişkin veriler sunmaktadır.

Çocuk istismarının olduğu ve olmadığı ailelerde yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda anne babanın ayrılmış olması veya tek ebeveynle yaşama bir yandan istismarı arttırıcı faktörler arasında sayılırken, diğer yandan çocukta gözlemlenen dengesiz davranışların nedeni olarak da gösterilmektedir. Yapılan birçok araştırma, bu süreci yaşayan, başka bir deyişle, parçalanmış ailelerden gelen ve istismara uğradığı tespit edilen çocuklarda ortaya çıkan ruhsal belirtileri huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik, suça yönelen davranışlar, başkaları ile rahat iletişim kuramama, antisosyal ve saldırgan davranışlar olarak belirlemektedir.⁽¹⁾ Parçalanmış ailelerde çocukta bu tür davranışların ortaya çıkmasında rol oynayan faktörler ise çocuğun yaşı, örselenme biçimi ve anne babanın çocuğa yönelik olumsuz tutum ve davranışları olarak sıralanır (Bulut, 1990: 201).

Parçalanmış ailelerde yaşayan çocukların daha fazla istismar edildiğini ortaya koyan birçok araştırma vardır. Örneğin, 15-22 yaşlarındaki 152'si kız 295 genç üzerinde bedensel istismar konusunda yapılan bir araştırma anne babaları ayrı yaşayanların daha çok istismara uğradıklarını göstermektedir (Kulaksızoğlu, 1993: 87).

Polat (2001: 385-386), boşanmış, tek başına çocuk yetiştiren çoğunlukla anneden oluşan ailelerde çocuk istismarına daha sık rastlandığını belirtir. Polat'a göre istismar bu durumda ya ayrılma nedeni olan sebeplere ya da yalnız kalmanın ebeveyne yüklediklerine bağlanabilir.

Polat'a benzer şekilde boşanmadan olumsuz bir biçimde etkilenen tarafın genelde kadınlar olduğuna dikkati çeken Cüceloğlu'da (2002: 384), ekonomik açıdan daha bağımsız ve çocukların bakımını genelde üzerlerine almayan erkeklerin boşanma

⁽¹⁾ Bkz. **Bulut, Işıl**, Genç Anne ve Çocuk İstismarı (1990), **Atav, Nephan**, “Şahsiyetin Gelişmesinde Aile Çevresinin ve Ailedeki Gerginliklerin Etkileri”, (1990), **Kulaksızoğlu, Adnan**, “Bir Grup Gencin Ailede ve Okulda Karşılaştığı Bedensel Olarak Fena Muamele İle İlgili Bir Çalışma”, (1993), **Polat, Oğuz**, Çocuk ve Şiddet (2001) .

sürecinin etkilerinden kadınlara göre daha kısa sürede kurtulduğunu, kendisi yanın da çocuklarının bakımını da düşünmek zorunda kalan kadınlarınsa, özellikle yeni ekonomik külfetlere katlanmak vb. gibi birçok yönden daha çok baskı altına girdiğini belirtir. Bu baskıların çocuğun bakımını üstlenen annenin davranışlarına yansımaları ve çocuğun bu süreçte hasarlar alması kaçınılmazdır.

Boşanmış ya da tek ebeveyni ile yaşayan çocukların daha fazla istismar riski içinde olduğunu kabul eden Kulaksızoğlu'na (1999: 202-203) göre, anne babanın ayrılması ya da ölümü durumunda çocuk, taraflardan birine veya her ikisine ayak bağı olarak görülebilir. Geleceğe yönelik alacağı kararlarda çocuğu tarafından engellendiğini düşünen ebeveyn bu duygusunu bir biçimde çocuğuna yansıtmaktadır. Tek kalma çocuğun ve hayatın verdiği sorumluluklarla baş etmeyi güçleştiren bir durum olarak algılanmakta ve bu süreçte çocuklar daha çok istismar edilebilmektedir.

Çocukluk çağında (boşanma ya da ölüm nedeni ile) ana baba yitiminin çocuk üzerinde -yaşına göre- farklı etkiler yaratarak, onun fiziksel ve psikolojik gelişimi üzerinde önemli hasarlara yol açabileceğini gösteren çalışmalara da rastlanır. Pek çok araştırmada, çocukluk çağındaki ana baba yitiminin sonraki yaşamda çeşitli psikiyatrik ve sosyal huzursuzluklarla ilgili olduğu bulunmuştur. Ancak, boşanma ile parçalanmış aile, çocuk ve aile ilişkileri açısından, ölüm ile parçalanmadan daha kötü sonuçlar doğurmaktadır (Bilir, 1990: 200).

Örneğin, Wolff (1999: 167-168), çocukların iki buçuk- üç yaşlarını doldurduklarında kendilerini bir ailenin parçası olarak algılamaya başladıklarını, bu yaştan sonra ortaya çıkacak boşanma ve ebeveyn kayıplarının çocuğun gelişimini olumsuz bir şekilde etkileyeceğini belirtir. Bir başka deyişle, anne babanın boşanması çocukların aile içinde ve aile dışındaki yaşantılarında, kısa ya da uzun vadeli olumsuz koşul ve gelişmelerin bir habercisi olmaktadır. Çünkü çocukluk döneminin ortalarında, ana babanın koruyucu ilgisinin ötesinde çocukların başka gereksinimleri ortaya çıkmaktadır.

Boşanmış aileden gelen çocukların karşılaşılabileceği sorunları bakım sorunu, yeni aile yapısına intibak sorunu, arkadaş grupları ile ilişki sorunu, okul sorunları ve ileriye yönelik sorunlar olarak beş kategoriye ayıran Bilir (1990: 202), bu sorunlara bağlı olarak çocuklarda ortaya çıkabilecek ruhsal belirtileri de huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik ve saldırgan davranışlar olarak belirlemektedir.

Yapılan birçok araştırma, boşanmış ya da tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocukların normal ailelerde yaşayan çocuklara göre çevrelerine uyum sağlamada güçlükler yaşadığını ve bu güçlükleri istenmeyen davranış biçimleri ile yansıttığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 1960 yılında yapılan bir çalışma da, uyumsuz çocukların gittikleri yatılı okullarda öğrencilerin %90'ının ana babalarının boşanmış, %9'unun ki ölmüş, % 17'sinin ana-babasından birisi üvey, %15'i gayri meşru ve %8'i ise evlat edinilmiş çocuklar olduğu tespit edilmiştir (Pringle, 1961: 183).

Bir başka çalışmada, 14 yaşına kadar biyolojik anne ve babası ile birlikte yaşayan deneklerin sadece %5,4'ünün aile içi şiddete uğradığı belirlenmiştir. Bu oran evlatlık olanlar veya üvey anne ve baba tarafından yetiştirilmiş ya da yetimhanede büyümüş denekler için %9.3 olarak bulunmuştur (Kurry ve Diğerleri, 2004: 749-769).

Bilir ve Arkadaşları (1990: 153) tarafından yapılan bir çalışmadan elde edilen veriler de, boşanmış aile çocukları ile normal aile bağına sahip çocukların davranış biçimleri arasında belirgin bir farkın olduğu ve boşanmış aile çocuklarının davranış biçimlerinin daha olumsuz yönde geliştiğini ortaya koymuştur.

Boşanmış aile çocuklarının anne babalarıyla yaşayan çocuklarla karşılaştırıldığı bir başka çalışmadan elde edilen veriler de, bu tür ailelerde yaşayan çocukların normal aile hayatına sahip çocuklardan daha çok saldırgan olduğunu göstermektedir (Rickel ve Allen, 1987: 60).

Bizim çalışmamızda ise örnekleme giren öğrencilerden %3'ü nün anne ve babası ayrı, %4'ü ise anne veya babası vefat ettiği için tek ebeveynlidir. Saldırganlık ölçeği varyans analizinden elde edilen veriler, anne babası boşandığı ya da öldüğü için tek ebeveyniyle yaşadığı tespit edilen öğrencilerden şiddete uğradığı belirlenenlerin,

anne babasıyla birlikte yaşayan ve şiddete uğradığı tespit edilen öğrencilerden daha saldırgan olduğunu ortaya koymakta ve bu sonuçlar diğer araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir.

O halde diyebiliriz ki; boşanma ya da ebeveynlerden birinin kaybı, bir yandan çocuğun bakımı ile sorumlu diğer ebeveyn (ki bu genellikle annedir) üzerinde sosyo-ekonomik ve kültürel yönden yeni baskılar yaratıp, onu çocuğa karşı olumsuz tutum ve davranışlara yöneltebilmektedir. Diğer yandan bu sürecin çocuk üzerindeki etkisi daha ağır olmakta, çocuk/çocuklar bir yandan kendisine bakmakla yükümlü ebeveynin olumsuz tutum ve davranışlarına maruz kalırken, diğer yandan bozulan aile düzeninden ve kaybedilen ebeveynin eksikliğinden kaynaklanan ihtiyaçlar içinde olumsuz tutum ve davranışlar gösterebilmektedirler. Çünkü Wolff'un de (1999: 167) belirttiği gibi, yetişkin yaşlara geldiklerinde nasıl insanlar olacaklarını, onlara uyumlu ana babaların öğretilmeleri gerekmektedir. Anne babanın boşanmış olması ya da ebeveynlerden birinin veya her ikisinin kaybı çocuğun daha çok istismar edilmesi ve bunun sonucunda daha fazla olumsuz tutum ve davranışlar göstermesinin tek nedeni olarak gösterilemese de, genellikle gergin ve çalkantılı geçen bu dönemlerden ebeveynler ve çocukların yara almadan kurtulmaları pek de mümkün görülmemektedir.

Saldırganlık ölçeği varyans analizinde çocukların daha fazla saldırgan eğilimler sergilemelerinde etkili olduğu tespit edilen bir diğer durum (değişken) ise annenin çocuğa yönelik olumsuz tutum ve davranışları olarak belirlemiştir.

Annenin çocuğa yönelik olumsuz davranışları ve çocuğunu istismar etmesi, annenin içinde yer aldığı toplumsal, kültürel etkenler ve psikolojik nitelikleri ile ilgili olup, bu nedenlerle oldukça geniş ve göreceli bir kavramlaştırmadır. Bu kavramlaştırma, annenin yaşı, eğitimi, sosyal ve ekonomik statüsü, etnik kimliği ve ait olduğu sosyal sınıf, eşiyile ilişkilerinin niteliği, diğer yandan kişilik özellikleri, varsa psikolojik sorunları ve çocukluğunda istismar ve ihmal durumlarıyla karşılaşp karşılaşmadığı vb. gibi birçok etkenle yakından ilgilidir.

Yapılan araştırmalar, annenin çocuğu istismar etmesinde rol oynadığı düşünülen bu özelliklerden birine ya da bir kaçına sahip olmasının çocuğun şiddete uğrama riskini arttırdığını göstermektedir.

Bu konuda ülkemizde yapılmış en kapsamlı araştırmalardan biri Doç. Dr. Bulut tarafından Ankara’da bulunan altı ana-ocuk sağlığı merkezine kayıtlı genç annelerle yapılan ve annenin çocuğunu istismar ve ihmal etmesi ile ilişkili faktörleri ortaya koymaya alışan “*Genç Anne ve ocuk İstismarı*” konulu araştırmadır. Annenin çocuğunu istismar ve ihmal etmesi ile ilişkili faktörleri ortaya koymaya çalışan bu araştırmadan elde edilen veriler, yaş faktörünün yanın da psiko-sosyal faktörlerin de etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu araştırmada, çocuklarını istismar eden annelerin çoğunluğunu 21 yaş ve üstü anneler oluştururken, adölesan olmayan annelerin adölesan annelere göre çocuklarını daha çok istismar ettikleri görülmektedir. Aynı araştırmada, çalışan adölesan annelerin çocuklarını istismar etme oranı %55.2, çalışan ve adölesan olmayan annelerin çocuklarını istismar etme oranları ise %65 olarak tespit edilmiştir. Aile biçimi ile çocukların istismar durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, çekirdek ailelerde istismar olayları % 50.6 iken çekirdek olmayan ailelerde %51.4 olarak bulunmuştur. Adölesan annelerin çocuğunu genel olarak istismar etmesi ile ilişkili olan sorunların başında ise ocuk ile baş edememe gelmektedir. Bunu evde araç gereç eksikliği ve ev işini bitirememesi sorunları izlerken, para sıkıntısı da istismar ve ihmale neden olan önemli konulardan biri olarak görülmektedir. Adölesan annelerin bu tür sorunları diğer annelerden daha fazla yaşadığının tespit edilmesi, onların sosyo-ekonomik düzeyinin ve ocuk yetiştirme becerisinin diğer annelere göre daha az olduğu varsayımı ile de örtüşmekte ve araştırma bulgularına göre, annenin yaşadığı sorunlar sayıca arttıa, çocuğun dayak ile istismar edilme oranı da yükselmektedir. Araştırma sonuçları, eşleriyle iyi anlaşamadıklarını ifade eden annelerin (%39.2); çocuklarına karşı daha sabırsız olduklarını, çocuklarını daha çok dövdüklerini, genel olarak diğer şekillerde de (bağırma, korkutma gibi) daha çok istismar ettiklerini göstermektedir. Ayrıca, kocasından dayak ile istismar görme ve çocuğunu dayak ile

istismar etme (%28.8) arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir (Bulut, 1996: 70-155)

Annelerin eğitim durumu ile çocukların örselenmesi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir başka araştırmadan elde edilen veriler ise annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların örselenme oranının düştüğünü göstermektedir. Bu araştırmada, hiç eğitimi olmayan annelerin çocuklarında örselenme %si % 36.7, yüksek eğitilmiş annelerin çocuklarının örselenme %si ise %11.6 olarak tespit edilmiştir (Bilir ve Diğerleri, 1991: 49-52)

Türkiye’de kadın sığınma evlerinde 112 kadın üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmadan elde edilen veriler, sığınakta kalan kadınların tamamına yakınının çocuklarını dövdüklerini ve çocukluklarında da kendi anne babası tarafından şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Bu kadınların, bir disiplin yöntemi olarak hem kendi çocukluğunda uğradığı hem de kendi çocuklarına uyguladığı yol; bir sözel şiddet biçimi olan azarlama ve bağırmadır. Davranış ve taleplere sınırlama getirmenin de bu anneler tarafından bir disiplin yöntemi olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Aynı araştırmada kadınların yarıya yakını çocukların (itaat etmediklerinde) dövülebileceğini düşünürken, annelerin öğrenim düzeyi yükseldikçe istismar ve ihmal davranışlarının azaldığı, bunun tersine öğrenim düzeyi düştükçe istismar ve ihmal davranışlarının arttığı tespit edilmiştir (Yıldırım, 1998: 186):.

Kars (1996: 124-127) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmadan elde edilen veriler, çalışmayan annelerin çocuklarını daha fazla istismar ettiklerini ve anne baba geçimsizliğinin olduğu ailelerde duygusal istismar davranışlarının daha fazla olduğunu göstermektedir.

Browne (1991: 5) istismar eden ana-babalar arasında psikolojik sorun oranının % 61, istismar etmeyen ana-babalarda ise %22 olduğunu ortaya koymuştur.

Çocuklarını fiziksel olarak suistimal eden dövülen anneler (Battered Mothers Who Physically Abuse Their Children) üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukken babaları tarafından suistimal edilen ve edilmeyen annelerin kendi çocuklarını suistimal

etme dereceleri arasında fark bulunamazken (%53.5 ve %38.7), çocuklarını suistimal eden annelerin, daha çok (%90.4) çocukken kendi anneleri tarafından fiziksel suistimale uğradığı tespit edilmiştir. Eşleri tarafından dövülen annelerin ise çocuklarını fiziksel olarak suistimal etme oranı %48.7 ile daha düşük bulunmuştur. Böylece, kendi anneleri tarafından şiddetli bir biçimde saldırılan annelerin, eşleri tarafından dövülüp dövülmediklerine bakılmaksızın çocuklarını fiziksel olarak suistimal etmeye meyilli oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yine annenin eşinin kızgınlığını zorla kontrol ettiğini bildirdiği durumlarda dövülme ve çocuklarını suistimal etme oranları tahminlerin üstünde hesaplanmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuç ise, fiziksel çocuk şiddetini önlemek için, şiddetin nesiller arası geçişini azaltmanın bir zorunluluk olduğudur (Coohey, 2004: 943-952).

Çocuklara karşı şiddetin risk faktörlerini, eş suistimali olan ve olmayan evler açısından karşılaştırmayı amaçlayan bir başka araştırmada, çocuklara karşı şiddetin bütün biçimlerine, eş suistimalini bildiren evlerde, daha yüksek oranlarda rastlanmıştır. Bu evlerde fiziksel ceza ve sözel suistimal daha yaygındır. Kısaca, bu araştırmada, fiziksel olarak suistimal edilen çocukların %90'ının, ayrıca sözel suistimal ve fiziksel cezayı yaşamış olduğu tespit edilmiştir (Tajima, 2002: 122-149)

Osofsky, fakir ortamlardan ve aile içinde erişkin şiddetinin ve çocuğa yönelik (çifte) şiddetin bir arada olduğu ailelerden gelen çocuklar üzerinde yaptığı bir inceleme de bu çocukların genellikle fiziksel istismara maruz kaldığını, hem erişkin şiddetinin, hem de çocuğa yönelik şiddetin bir arada olduğu ailelerde çocukların şiddet olaylarından daha belirgin bir biçimde etkilendiğini belirtmektedir. Bu çalışmasında, aileler ve bakıcılar üzerinde şiddetin etkilerinden de bahseden Osofsky, şiddeti uygulayanın genellikle erkek olduğunu ailelerde, şiddete uğrayan anne-baba ya da çocuğa bakan erişkinin, çocuk için gerekli olan stabil merkezi rolden çıkarak ürkek, mutsuz, depresif ve kendi sorunlarıyla meşgul bir ebeveyn kimliğinde çocuğun sorunlarını dinleyemez duruma geldiğini, böylece yanlarında bulunan erişkinlerden güvenli bir destek bulamayan her yaştan çocuğun gerileme ve disorganize davranışlar içine girdiğini vurgulamaktadır (Osofsky, 2004: 478-485).

Annenin çocuğuna şiddet uygulamasında rol oynadığı tespit edilen yukarıdaki değişkenler, annenin çocuğuna karşı olumsuz tutum ve davranışlar geliştirmesinde rol oynayan değişkenlerdir. Söz konusu değişkenler bu araştırmada elde edilen verilerden hareketle değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Örnekleme giren öğrenci annelerinin %43'ü ilkokul mezunu ve %89'u ev hanımı olup, çalışanların örnekleme oranı %11'dir. Ailelerin %51'i yoksulluk sınırında yaşamaktadır. Annelerin %51'inin eşleri ile kavga etmekte ve eşler arası kavga nedenini %23 ile çocuklar oluşturmaktadır. Bu verilerden hareketle diyebiliriz ki; araştırmamızda örnekleme giren öğrenci anneleri eğitim seviyeleri düşük, çoğunluğu ev hanımı, çalışmayan ve yoksulluk sınırında yaşayan ve eşleri ile şiddete dayalı ilişkiler içinde olan annelerdir ve bu anneler, yukarıdaki örnek araştırmalarda da görüleceği üzere, örnekleme dâhil edilen öğrenci annelerinin çocuk istismarı ve ihmalinde risk faktörleri olarak kabul edilen pek çok kriteri taşıdığını göstermektedir. Nitekim yapılan ki kare ve lojistik regresyon analizi ve saldırgan ölçeği varyans analizinden elde edilen sonuçlar da birbirini destekler biçimde örnekleme giren öğrenci annelerinin babalardan daha çok çocuklarını istismar ettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, örnekleme giren öğrencilerin %54'ünün annesinden dayak yediği tespit edilmiştir. Ancak annesinden dayak yediği tespit edilen öğrencilerden %87'sinin annesinden olumsuz (çok sert, ilgisiz ve sevgisiz) %71'inin annesi tarafından hem olumlu hem de olumsuz (bazen iyi bazen kötü) ve %45'inin de olumlu (sevecen ve aşırı koruyucu) davranış ve tutumlara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Ki kare analizinden elde edilen bu sonuçlar, saldırganlık ölçeği varyans analizinden elde edilen sonuçları desteklemektedir. Saldırganlık ölçeği varyans analizinden elde edilen veriler, anneleri tarafından olumsuz tutum ve davranışlara maruz kaldığı tespit edilen öğrencilerin (O=49.45 ile) diğerlerine göre daha fazla saldırgan olduğunu ortaya koymaktadır.

IV. BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile içinde çocuğa yönelik şiddeti konu edinen bu çalışmada araştırma evrenini 11-16 yaş grubunda, ilköğretim VI, VII ve VIII. sınıflarına devam etmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır.

Çalışmada, evrenin ergenlik dönemi ile sınırlandırılmasındaki amaç, çocuğun buluş döneminde, diğer aşamalardan daha fazla çevresiyle uyumsuz ilişkiler yaşadığının bilinmesi ve bu sebeplerden dolayı çevresi (ailesi) tarafından daha fazla istismar edilebileceğinin düşünülmüş olmasıdır. Örneklemi oluşturan çocukların öğrenciler arasından seçilmesinin nedeni ise, aile içinde yaşanan şiddet olaylarını doğrudan açığa çıkarabilmede yaşanan güçlükler olmaktadır. Bu güçlükler, hem aile içi ilişkilere mahremiyetçi bakış açısının sonucu olarak karşımıza çıkmakta, hem de Türk kültür geleneğinde çocukları disipline etmede bir araç olarak görülen ve normal karşılanan dayanın, bu amaçla da olsa kullanımının çevrede yaratacağı olumsuz izlenimlerden duyulan endişeleri yansıtmaktadır. Kısaca, toplumumuzda çocuğa yönelik şiddet olaylarını tespit etmeye yönelik girişimler, konuyla ilgili bilgileri doğrudan ebeveynlerden almayı hedefleyen çalışmalarda daha da güç olmakta, anne ve babalar dayagı bir disiplin yöntemi olarak meşrulaştırabilirken, kendilerini şiddetin faili olarak göstermek istememekte, çocuğuna şiddet uyguluyor olsa bile bu konuda bilgi vermekten çekinmektedirler.

Araştırmanın amacı, ailelerin sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerinin çocuğa yönelik şiddet olayları üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaçla, Sivas ili merkez ilçede bulunan tüm okullar araştırma evrene dâhil edilirken, örneklem, okulların içinde bulundukları mahallelerin sosyo-ekonomik düzeyleri göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Alt, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeyde olduğu tespit edilen mahallelerde yer alan onbeş ilköğretim okulu öğrencileri arasından oranlı tabakalı

örnekleme yoluyla seçilen toplam 655 öğrenci, yani evreni oluşturan öğrencilerin %4'ü örnekleme dâhil edilmiştir.

Çocuğun aile içerisinde şiddete uğramasında etkili olduğu düşünülen yukarıdaki faktörleri kapsar biçimde geliştirilen temel ve alt varsayımlarımızı test etmek amacıyla gerçekleştirilen uygulamadan elde edilen veriler ise dört bölüm halinde istatistiksel analize tabii tutulmuştur. Yüzde dağılımları ki kare, lojistik regresyon ve saldırganlık ölçeği varyans analizlerinden elde edilen veriler, ilk üç analizde anne ve baba için ayrı ayrı elde edilmiş olup, aşağıda da görüleceği, üzere birbirini tamamlayan ve birbirini destekleyen sonuçlar vermiştir.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin sosyo-demografik profillerini belirlemek amacıyla düzenlenen yüzde dağılımlarına göre: öğrencilerin yarıdan fazlası kız ve yarıya yakını da erkektir. Bunların %91'i 12-14 yaş arasında, kent kökenli (%85) ve anne babanın birlikte olduğu çekirdek (%75) ailelerde yaşamaktadır. Annelerinin %43'ü ilkokul, babaların %50'si ise lise ya da yüksekokul-üniversite mezunudur. Annelerin %89'u ev hanımı, babaların %56'sı işçi ya da memurdur. Ailelerinin %51'i Türkiye ortalamalarına göre yoksulluk sınırının altında aylık gelire sahiptir. Herkesi ilgilendiren bir konuda ailelerin %67'si hep birlikte karar almaktadır. Anne ve babaların %51'i birbirleri ile kavga etmektedir. Kavgalar %23 oranında çocuklarla ilgili konularda ve para yüzünden (%13) yaşanmaktadır. Anneyle kavga esnasında babaların %71'i eşlerine bağırarak, %17'si ise eşine karşı tokatlama, tekmeleme, yumruklama, saçını çekme ya da evdeki eşyalara zarar verme şeklinde davranışlar göstermektedir. Babalar genellikle (%18) eşiyile kavga ederken çocuklarına da bağırarak, onların yanlarında olmasına aldırmamakta ve bir kısmı çocuklarını da dövmektedir. Annelerin %57'si ve babaların %57'si çocuklarına karşı sevecen davranmakta ve çocuklarıyla ilgilenmektedir. Anneler genellikle (%36) çocuğun beslenme, giyinme gibi temel ihtiyaçları ile babaların çoğunluğu (%82) ise çocukların okul ve çevre ile münasebetleriyle ilgilenmektedir. Çocuklar evde annelerine göre daha çok babalarından (%40) korkmakta, çoğunluğu (%56) sorunlarını anne ve babalarıyla konuşabilmektedir. Öğrenciler, %64'ünün söz dinlememe, kardeşi ile kavga etme ve ders çalışmama gibi nedenlerle annesinden,

%80'inin de babanın sözünü dinlememe, kardeşi ile kavga etme, ders çalışmama ve annesinin sözünü dinlememe gibi nedenlerle babasından çeşitli biçimlerde, hafta en az bir kez dayak yediği görülmektedir. Kız ve erkek öğrenciler babalarına (%46) göre daha çok annelerinden (%54), erkek öğrenciler ise kız öğrencilere göre daha çok babaları tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Çocukların %41'i okulda öğretmenlerinden de dayak yemekte ve öğrencilerin %62'si okuldaki şiddeti; öğrenciler ders dinlemediği ya da öğretmenin hoşuna gitmeyen davranışlar da bulunduğu için onaylamaktadırlar. Ailelerin %30'unun okuldaki şiddeti, öğretmenin vurduğu yerde gül biter düşüncesiyle haklılaştırdığı görülmektedir.

Varsayımları test etmek amacıyla gerçekleştirilen **Ki kare analizi**, çocuğun aile içerisinde anne ve babası tarafından şiddete maruz kalmasında etkili olan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Analizden elde edilen veriler, *ailede yaşayan birey sayısı, annenin eğitim düzeyi, mesleği, ailenin aylık geliri, çocuğun arkadaşını tanıma ve eve gelmesine izin verme değişkenlerinin* sadece anne açısından çocuğun aile içerisinde şiddete uğramasında belirleyici değişkenler olduğunu ortaya koymuştur. Çocuğun babası tarafından aile içerisinde şiddete maruz kalmasında belirleyici olduğu saptanan tek değişken ise *çocuğun cinsiyeti* değişkenidir. Öte yandan, *ailede karar alma biçimi, anne baba arasında şiddet ilişkisi, anne babanın çocuğa davranış tarzı, anne ve babadan korkma, sorunlarını anne ve baba ile rahatça konuşabilme* değişkenleri ise çocuğun hem anne hem de babası tarafından şiddete maruz kalmasında etkili olduğu belirlenen ortak değişkenler olarak saptanmıştır.

Analizin üçüncü bölümünde yer alan lojistik regresyon analizi, öğrencilerin anne ve babaları tarafından şiddete maruz kalmalarında etkisi en fazla olduğu tespit edilen değişkenlerin etki düzeylerini saptamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Anne ve baba için ayrı ayrı gerçekleştirilen **Lojistik regresyon analizinden** elde edilen veriler, öğrencilerin anneleri tarafından şiddet görmesinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkisi olan değişkenlerin sırasıyla; *annenin eğitim durumu, anne baba arasında şiddetin var olması ve annenin çocuğa davranış biçimi* olduğunu göstermektedir. Çocuğun babası tarafından şiddete uğramasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkisi olan

değişkenler ise; *öğrencinin cinsiyeti, anne baba arasında şiddetin var olma durumu ve babanın çocuğa davranış biçimi* olarak tespit edilmiştir.

Son olarak, şiddete uğradığı tespit edilen öğrencilerin, hem saldırganlık eğilimlerini ölçmek ve hem de öğrencilerin hangi özelliklerinin saldırganlık eğilimlerini arttırdığını ortaya koyabilmek amacıyla gerçekleştirilen **Saldırganlık ölçeği varyans analizinden** elde edilen sonuçlar ise şöyledir: Şiddete uğradığı tespit edilen öğrencilerin saldırganlık eğilimleri fazladır. Öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanlar ise, sadece *ailesinde yaşayan birey sayısı ve annesinin davranış tarzına* göre anlamlı farklılık göstermektedir. Başka bir deyişle, birey sayısının az olduğu (parçalanmış ya da tamamlanmamış) ailelerden gelen öğrenciler ile annesi tarafından olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalan öğrenciler şiddet gören diğer öğrencilere göre daha saldırgan bulunmuştur. Buna karşın, öğrencinin ailesinin kökeni, anne ve babasının eğitim düzeyi ve mesleği, ailesinin gelir düzeyi, ailesinde kararların alınma biçimi, annesi ve babası arasında şiddet olması, babasının kendisine karşı davranış tarzı, anne ve babasının kendisine ilgisi, anne ve babasının arkadaşlarını tanıması ve eve gelmesine izin vermesi, anne ve babasından korkması, anne ve babasıyla sorunlarını paylaşabilmesi ile öğrencilerin saldırganlık eğilimleri arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Analizlerden elde edilen sonuçlar, çocuğun aile içerisinde şiddete uğraması ve saldırgan eğilimler göstermesinde ailenin sosyo-kültürel, ekonomik, iletişimsel ve psikolojik özelliklerinin etkili olduğunu, bu faktörlerden bir ya da bir kaçının, olumsuz olarak varlığı, yetersizliği veya yokluğunun ana babanın tutum ve davranışlarını olumsuz biçimde etkileyerek, çocuğa yönelik şiddet davranışına neden olduğunu göstermektedir. Öte yandan, elde edilen bulgular, ailesel şiddeti ve çocuğa yönelik şiddeti açıklamak amacıyla geliştirilmiş psikiyatrik, psikolojik, sosyal psikolojik ve sosyolojik nitelikteki teori, model ve yaklaşımlarla şu noktalarda örtüşmektedir:

Saldırı yani diğerlerine zarar verme davranışını dış etkenlerden kaynaklı bir dürtü olarak kabul eden **engellenme saldırganlık teorisi**, engellenmenin kişide değişik davranış biçimleri ortaya çıkardığını ve bu biçimlerden bir tanesinin de saldırganlık

olduğunu savunur. Bu araştırmadan elde edilen veriler, örnekleme giren anne babaların çoğunluğunun sosyo-ekonomik özellikleri açısından bir takım yetersizlikler ve dolayısıyla engellenmeler içinde olduklarını ve bu nedenle çocuklarına şiddet uyguladıklarını göstermektedir. Örnekleme giren öğrenci ailelerinin yarısının yoksulluk sınırının altında aylık gelire sahip olması, anne babaların yarıdan fazlasının birbiri ile kavga ediyor olması, annelerin çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşük olması ve bu sonuçlardan hareketle öğrencilerin çoğunluğunun annesinden ve babasından çeşitli nedenlerle hafta en az bir kez dayak yediğinin görülmesi, çocuğa karşı anne babayı saldırgan olmaya iten etkenlerin engelleyici nitelikleri hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Öte yandan aile içerisinde şiddete uğradığı tespit edilen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin fazla olduğunun tespit edilmiş olması, anne babayı çocuğa karşı saldırgan olmaya ve şiddet uygulamaya yöneltten durumların aynı zamanda çocuk üzerinde de olumsuz etkiler yaratarak onu daha fazla saldırgan olmaya iten davranışlara yol açtığı söylenebilir. Nitekim araştırmadan elde edilen veriler anneleri kendilerine karşı olumsuz davranışlar içinde bulunan, ayrıca parçalanmış ve tamamlanmamış ailelerden gelen çocukların diğerlerine göre daha fazla saldırgan olduklarını göstermektedir.

Aile içerisinde çocuğa yönelik şiddeti; bir yandan ebeveynlerin birbirlerine ve çocuğa karşı güven duymayan ilişkiler geliştirmiş olmasına, diğer yandan tek ebeveynlilik, sık sık kavga etme ve boşanmış olma gibi nedenlerle açıklamaya çalışan **psikiyatrik modellerde** bu araştırmadan elde edilen sonuçlarla kısmen örtüşmektedir. Araştırmada çocuğun aile içerisinde hem anne hem de babası tarafından şiddete maruz kalmasında etkili olduğu tespit edilen ortak değişkenler arasında ailede karar alma biçimi, anne baba arasında şiddetin varlığı, anne babanın çocuğa davranış tarzı, anne babadan korkma ve sorunlarını anne babayla rahatça konuşabilme değişkenleri yer almaktadır. Hatta yapılan lojistik regresyon analizinden elde edilen veriler çocukların aile içerisinde şiddete maruz kalmasında etkisi en fazla olan değişkenlerin anne babanın çocuğa davranış tarzı ve anne baba arasında şiddet değişkeni olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmadan elde edilen verilerin örtüştüğü bir diğer model ise sosyal öğrenme modelidir. Saldırganlığın model alınarak ya da taklit edilerek öğrenildiğini savunan *sosyal öğrenme modeline* göre; çocuklar ne zaman, nasıl ve kime karşı saldırganlık göstereceklerini öğrenmektedirler. Bu öğrenilenler anne babadan gelmekle beraber, ekstradan akran gruplarından ve kitle iletişim araçlarından da gelmektedir. Araştırmadan elde edilen verilere göre öğrencilerin yarıdan fazlası ailesinden, yarıya yakını da okulda öğretilmelerinden ya da okul idarecilerinden dayak yemektedir. Ayrıca bu öğrencilerin çoğunluğunun anne babası bir biri ile kavga etmektedir. Yani çocukların çoğunluğu evde bir yandan anne baba şiddetine tanık olurken diğer yandan hem evde hem de okulda şiddete maruz kalmaktadırlar. Hem evde hem de okulda maruz kalınan şiddet eylemlerinin çocuklar üzerindeki etkisi bir yandan şiddete uğradığı tespit edilen çocukların saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların yüksek çıkmasıyla, diğer yandan okuldaki dayacağı onaylayan öğrencilerin çoğunluğu oluşturması ile açıkça görülmektedir. Bu sonuçlar çocuğun aile içerisinde ve okulda maruz kaldığı şiddet eylemlerinden bir şekilde etkilendiğinin de kanıtı olmaktadır. Çocukların aile içerisinde ve okulda maruz kaldığı şiddet eylemlerinin uzun vadede yaratacağı sonuçlar ise tartışmaya açıktır.

Aile içinde uyumsuzluğun nedenini daha çok backgroundların benzeşmemesi veya eşlerden birinin gerekli kaynaklara sahip olmaması ya da eşler arasında bozuk ilişkilerin varlığına, çocuk istismarını ise, benzer koşullarda çocuğa karşı duyarsız tutum ve davranışların geliştirilmesine bağlayan *fonksiyonalist yaklaşımın* ailesel şiddeti açıklamaya yönelik söylemlerinde geliştirdiği risk faktörlerinin bu araştırmadan elde edilen verilerle büyük oranda örtüştüğü gözlenmektedir. Araştırmada örnekleme giren öğrenci ailelerinin aylık geliri yoksulluk sınırının altındadır. Annelerin çoğunluğunun eğitim düzeyleri babalara göre daha düşük olup, tamamına yakını ev hanımıdır. Öğrencilerin çoğunluğunun anne babası arasında şiddet olup, anne babaların yarıya yakını çocuklarına karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergilemekte, annelerin %56'sı ve babalarında %46'sı çocuklarını dövmektedir. Böylece düşük sosyo-ekonomik koşullarda yaşayan ailelerde çocukların daha fazla şiddete maruz kaldığını ve çocuğa şiddet uygulayanın da bu koşullarda daha çok anneler olduğunu iddia eden fonksiyonalist

yaklaşımın ailesel şiddeti açıklamaya yönelik geliştirdiği bu nedenlerin, elde edilen veriler göz önüne alındığında bu araştırma için en tutarlı ve açıklayıcı nedenler olduğu söylenebilir.

Eklektik yaklaşım ve Strauss'un davranışsal sistemler yaklaşımında aile içi şiddetin faili, ailedeki liderlik rolü nedeniyle erkekler (babalar) olarak kabul edilmektedir. Eğer bir çocuk büyüme sürecinde yetişkinlerin sorunlarını çözmek için şiddete başvurdıklarını izler ve bunu içselleştirirse, kendisinde büyüdüğünde sorunları çözmede şiddeti karısına ve çocuklarına uygulamaktan geri kalmayacaktır. Ailesel şiddetin uzun vadede yol açabileceği olumsuz sonuçlarına vurgu yapan bu ifadeler, %54'ü annesinden ve %53'ü de babadan şiddet gördüğü belirlenen erkek çocukların gelecekte birer şiddet uygulayıcısı olabilecekleri olasılığına işaret etmektedir. Nitekim şiddete uğradığı tespit edilen tüm öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden yüksek puanlar alması ve fazla saldırgan olduklarının tespit edilmiş olması, şiddetin olumsuz sonuçlarıyla yüzleşmek için, bu yaklaşımda ve şiddetin kuşaklar arası geçiş teorisinde belirtilenin aksine uzun süre beklemek gerekmediğini de göstermektedir. Başka bir deyişle aile içerisinde şiddete uğradığı tespit edilen çocukların hepsi için geçerli olmasa da çoğunluğunun bu süreç içerisinde kendilerinin de çevrelerine karşı saldırgan olabileceği gözlenmektedir.

Formel ve formel olmayan sosyal kontroller olmadıkça sapmaların ortaya çıkacağını dolayısıyla da aile içi şiddet olaylarının yoğun bir biçimde yaşanmaya devam edeceğini savunan *değişim sosyal kontrol teorisi*, araştırma verileriyle ilişkilendirildiğinde, şiddeti önlemede alınması gereken tedbirlerin niteliğine vurgu yapması bakımından önem taşımaktadır. Örneklem dahilinde çocukların çoğunluğunun yaygın bir şekilde anne ve babaları tarafından şiddete maruz kaldıklarının tespit edilmiş olması, şiddet olaylarının önlenmesinde gerekli formel ve informal kontrol mekanizmalarının yeterince çalıştırılmadığını göstermesi bakımından önemli olmakta ve şiddeti önlemede ve önüne geçmede bu mekanizmalarının daha işlevsel kılınması gerektiğine de vurgu yapmaktadır.

Aile içinde yaşanan şiddet olaylarının nedenlerini güç ilişkilerinden hareketle açıklamaya çalışan **çatışma yaklaşımı** ailede şiddeti uygulayanın ekonomik bakımdan daha güçlü konumda olan erkekler (babalar) olduğunu vurgulasa da, bu araştırmadan elde edilen veriler çocuğa şiddet uygulayanın daha çok anneler olduğunu, ancak cinsiyetleri söz konusu olduğunda erkek çocukların kız çocuklarından daha çok babaları tarafından şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Bu sonuçlar, araştırmada sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerinin annelerin çocuklarını daha fazla istismar etmesinde belirleyici olduğunu, babaların çocuklarına şiddet uygulamasında ise daha çok kültürel değişkenlerin ön plana çıktığını göstermektedir. Her sosyo-kültürel ve ekonomik düzeyden ailede çocukların bir birine yakın oranlarda istismara maruz kaldığının tespit edilmiş olması, ekonomik gücün tek başına aile içinde şiddeti açıklamada yeterli olamadığını göstermesi bakımından önem taşımakta ve çatışma yaklaşımının bu yönüyle aile içinde şiddetin nedenlerini açıklamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Ancak çocuğun daha çok sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde şiddete maruz kaldığının tespiti ise ailenin ekonomik yetersizliklerinin de çocuğa yönelik şiddet olaylarının açıklanmasında kısmen belirleyici olduğunu göstermesi bakımından önemli olmaktadır.

Aile içi şiddeti geleneklerimizin, inançlarımızın ve kurumsal yanıtlarımızın bir uzantısı olarak, toplumda cinsiyet ve güç ilişkilerinden hareketle açıklamaya çalışan **feminist teori**, şiddeti çocuğu disipline etme ve onu istenmeyen davranışlardan vazgeçirmede güçlüden güçsüze doğru uygulanan bir yöntem olarak gören ve meşrulaştıran kültürel ve hatta hukuksal düzenlemelerize vurgu yapmaktadır. Bu araştırmada gerek eşler arasında gerekse ebeveynle çocuklar arasında bir sorun çözme yöntemi olarak şiddete sık sık başvurulduğu görülmektedir. Özellikle çocukların anne babalarına karşı geldiğinde ya da kardeşleriyle anlaşmazlığa düşüp sorunlar yaşadığında ve okul sorumluluklarını yerine getirmediğinde anne ve babası tarafından şiddete maruz bırakıldıklarının tespit edilmiş olması, öte yandan toplumsal alanda çocuğa yönelik şiddeti tedip hakkı adı altında meşrulaştıran hukuksal düzenlemelerimizin varlığı,

feminist teorinin şiddeti geleneklerimizin, inançlarımızın ve kurumsal yanıtlarımızın bir uzantısı olarak değerlendiren bakış açısıyla uyumaktadır.

Kısaca ailesel şiddeti ve bunun bir türü olarak karşımıza çıkan çocuğa yönelik şiddetin nedenlerini açıklamak üzere geliştirilmiş psikolojik, sosyal psikolojik ve sosyolojik nitelikteki teori model ve yaklaşımlar içerisinde araştırmadan elde edilen verilerle örtüşenler, *engellenme saldırganlık teorisi, sosyal öğrenme modeli, psikiyatrik model, eklektik yaklaşım ve Strauss'un davranışsal sistemler yaklaşımı, şiddetin kuşaklararası geçiş teorisi, değişim sosyal kontrol teorisi, fonksiyonalist, çatışmacı ve feminist yaklaşımdır*. Bu teori, model ve yaklaşımlarda yer alan söylemlerin araştırmadan elde edilen verilerle örtüştüğünün gözlenmesi şiddetin tek bir nedenle, tek bir faktörle açıklanamayacağı yargısını da onaylamaktadır. Diğer taraftan aile içinde çocuğa yönelik şiddeti açıklamak için geliştirilmiş (*içgüdü ve biyolojik teoriler gibi*) başka saldırganlık teorilerinin var olduğu gözlenirse de bu teorileri de ileri sürülen risk faktörleri bu araştırmanın kapsamı dışında yer aldığı için değerlendirmenin dışında tutulmuştur.

Aile içinde çocuğun ebeveynleri tarafından şiddete maruz kalmasında etkili olduğu belirlenen sosyo-kültürel, ekonomik, iletişimsel ve psikolojik nitelikteki değişkenlerin, ailesel şiddeti açıklamak için geliştirilmiş, -çevre ve birey arasındaki etkileşime odaklanan ve istismara ve şiddete neden olan toplumsal durumlar içerisinde; aile yapısı, ebeveynlerin aile içerisinde sosyal ve ekonomik statüsü, aile içi iletişim biçimleri, toplumsallaşma deneyimleri, şiddet ve saldırganlıkla ilgili rol modelleri, kültürel değer ve normlar gibi faktörleri içeren sosyal psikolojik ve sosyolojik modellerde ileri sürülen risk faktörleri ile de örtüştüğünü göstermektedir. Ancak bu örtüşme saldırganlık ve şiddetin nedenlerini ortaya koymaya yönelik geliştirilmiş kuramsal bakış açılarının birlikte değerlendirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Çünkü her bir teori, model ve yaklaşımda, çocuğun aile içerisinde şiddete uğramasında rol oynadığı ileri sürülen değişkenlerin, bu araştırmada, çocuğun aile içerisinde şiddete uğramasında etkili olduğu saptanan değişkenleri kısmen kapsadığı görülmektedir. Bu nedenle, çalışmadan elde edilen veriler, bir yandan söz konusu teorik model ve

yaklaşımlarda ileri sürülen nedenleri destekleyip, bu model ve yaklaşımların tek tek ailede çocuğa yönelik şiddeti açıklamadaki eksikliklerini ortaya koyarken, diğer yandan şiddetin engellenmesinde neler yapılabileceği, ne gibi önlemlere başvurulabileceği konusunda da önemli ipuçları vermektedir.

Araştırmamızda ki kare, lojistik regresyon ve saldırganlık ölçeği varyans analizinden elde edilen sonuçlar, çocukların anne ve babaları tarafından şiddete maruz kalmalarında etkili olan başlıca risk faktörlerinin anne baba geçimsizliği ve anne babanın çocuğa yönelik olumsuz tutum ve davranışları olduğunu göstermektedir. Şiddet gördüğü tespit edilen çocukların çoğunluğunun anne babası birbiri ile kavga etmektedir. Öte yandan bu çocuklar, diğerlerine göre anne babaları tarafından daha fazla olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmakta, anne babasından daha çok korkmakta, anne babasıyla sorunlarını paylaşamamakta ve aile içi meselelerde fikirleri alınmamaktadır. Sorunun öncelikle yetersiz anne babalıktan kaynaklandığı gözlenirken, diğer taraftan bu yetersizliğe yol açan koşulların tespiti de en az sorunun tespiti kadar önem taşımaktadır.

Araştırmada ailelerin (anne babaların) sosyo-kültürel ve ekonomik profillerini ortaya koyan veriler, örnekleme giren öğrenci ailelerinin büyük çoğunluğunun (anne babasının) çocuk yetiştirmede gerekli eğitim, meslek, gelir ve kültür düzeyinden yoksun aileler olduğunu göstermektedir. Bu tespitler, çocuğa yönelik şiddete kaynaklık ettiği belirlenen anne baba geçimsizliğinin altında özellikle ailenin ekonomik yetersizliğinin, anne baba eğitimsizliğinin ve çocuk yetiştirmeye yönelik olumsuz tutum ve davranışlarının yattığını göstermektedir. O halde sorun öncelikle ailelerin yaşam standardı, eğitimi, kültürel bakışı ve aile üyeleri arasında yaşanan iletişim sorunu olmaktadır. Buradan hareketle, aşağıdaki önerilerin uygulamaya geçirilmesinin şiddetin hem kısa hem de uzun vadede çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini iyileştirici sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

__Araştırmada gözlenen, çocukların büyük kısmının kalabalık ya da boşanmış ve ya tamamlanmamış ailelerden gelen, eğitim ve gelir seviyesi düşük ve çoğunluğu ev hanımı olan anneler tarafından şiddete uğradığıdır. Bu veriler, çocuğa yönelik şiddeti

önlemenin yollarından birinin annelerin ve dolayısıyla çocukların yaşam koşullarının iyileştirilmesinden geçtiğini göstermektedir. Bunun için yapılması gereken, aile refahını hedefleyen devlet politikalarında, aile içi şiddetten en fazla etkilenen taraf olduğu bilimsel çalışmalarla da kanıtlanmış olan kadınlara ve çocuklara öncelik verilmesi, başka bir deyişle, bu taraflar üzerinde şiddetin olumsuz etkilerini azaltıcı uygulamalara gidilmesidir. Bu uygulamalar, en başta, anne babaları iyi ve yeterli anne baba olma konusunda bilinçlendirici eğitim programlarının geliştirilmesine yönelik olmalı, öncelikle normal anne babaları ya da anne babalığa aday eşleri hedef alarak daha en başından şiddet olaylarının ortaya çıkma ihtimalini azaltmayı hedeflemelidir. Sosyal hizmetler, eğitim kurumları ya da gönüllü kuruluşların katılımıyla koordineli bir çalışmanın ürünü olarak geliştirilebilecek programlar, yerli televizyon ve radyo kanalları ya da gazete ve dergiler aracılığı ile duyurulabilir ve bu yolla anne babaların bu tür programlara katılımı motive edilebilir. Bu programlar, aile içerisinde çocuğun şiddete uğramasında rol oynadığı tespit edilen olumsuz anne baba tutumları ve çocuk gelişimi konusunda ebeveynleri bilinçlendirici, olumsuz tutum ve davranışları iyileştirici ve gerekiyorsa gerekli tutum değişikliklerine anne babaları teşvik edici nitelikte olmalıdır.

___Yapılan çalışmalar, şiddet olaylarının döngüsel bir niteliğe sahip olduğunu gösteren veriler sunmaktadır. Bu nedenle, yaşamının erken dönemlerinde çocukların konu hakkında bilinçlendirilmesi, gelecekte bu tür olayların yaşanma riskini azaltıcı olabilir. Bu amaçla eğitim kurumlarına ve eğitimcilere büyük görevler düşmektedir. Normal öğrenim programları içerisinde yerleştirilecek istismarı ve şiddeti önleme programları çocukların erken dönemde istismar ve bunun bir türü olan şiddet olayları hakkında bilinçlendirilmelerini sağlayarak, hem onları bu dönemde karşılaşılabilecekleri istismar ve şiddet olaylarından koruyacak, hem de bu konuda bilinçli anne babalar yetişmesine ön ayak olacaktır.

___Çocukları anne baba şiddetinden koruyabilmenin bir diğer yolu da, şiddete uğrayan çocukların öncelikle tespit edilmesi yoludur. Bu konuda çocuğun yakın çevresine özellikle de öğretmenlerine önemli görevler düşmektedir.

Eğitim kurumlarında öğrenimine devam eden ve şiddete uğradığı tespit edilen ya da bu konuda kendisinden şüphelenilen öğrencilerin rehber uzmanlar ya da öğretmenler tarafından tespit edilerek gerekli müdahalelerin yapılması ve –sosyal hizmetler, adli makamlar gibi- ilgili mercilerin konu hakkında acilen bilgilendirilmesi, anne babaları şiddet içerikli davranışlara karşı bir yandan daha duyarlı ve dikkatli hale getirebileceği gibi diğer yandan zaman içerisinde şiddet olaylarının azalmasında etkili olabilir.

Ayrıca, bu konuda sağlık ve emniyet çalışanlarına da büyük görevler düşmektedir.

İstismar ve şiddet olaylarının tam olarak tespit edilememesi, bir yandan hastanelere giden şiddet vakalarının -hekimlerin bilgisizliği, isteksizliği ya da bürokratik işlemler gibi- çeşitli nedenlerle bilinçli ya da bilinçsizce göz ardı edilmesine, diğer yandan, emniyet birimlerinin, aile içi meselelere özel alana girdiği gerekçesiyle gerekli ilgi ve müdahaleyi göstermeyerek, sorunu aile üyeleri arasında çözüme terk etmesine bağlanmaktadır. Bu tutumlar, istismar olaylarının yaygınlığı hakkında sağlıklı bilgilere ulaşılmasını engellemekte, olayın önem ve ehemmiyeti anlaşılamadığı için, gerekli önlemler zamanında alınamamakta, şiddet kısır bir döngü haline gelerek daha büyük sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir. Oysa şiddet olaylarının erken dönemde teşhisi ve gerekli müdahalelerin zamanında alınması, hem çocuğu hem de toplumu uyuşturucu madde bağımlılığı, çocuk suçluluğu, sokak çocukları, çocuk pornografisi, çocuk fahişeliği vb. gibi- genellikle çocuğa yönelik şiddetten kaynaklandığı düşünülen birçok sorundan da uzak tutabilir. Şiddetin erken dönemde teşhisi çocukların fiziksel ve ruhsal açıdan zarar görmeden sağlıklı bireyler olarak yetişmesinde ve sağlıklı bir toplum yapılanmasında son derece önemlidir. Bu amaçla, konusunda uzman ve duyarlı sağlıkçılara ve emniyet çalışanlarına ihtiyaç vardır.

___Şiddetin engellenmesinde ya da ortaya çıkarılmasında yararlanılabilecek kurumlardan biri de sağlık ocakları ve çalışanları olabilir. Mahalle halkını daha yakından tanıma imkânına sahip ve belli zamanlarda anne ve çocuklarının sağlık kontrollerini yapan ebe ve hemşireler, konu hakkında ayrıca eğitilebilir. Böylece, belli zamanlarda

yaptıkları ev ziyaretleriyle ya da sağlık ocağına gelen hastalarla münasebetleri sırasında konu hakkında hem anne babaları bilgilendirici ve bilinçlendirici olabilir, hem de mevcut şiddet vakalarının tespitinde ve ilgili mercilerle bağlantıyı sağlayarak gerekli müdahalelerin yapılmasında etkili olabilirler.

Öte yandan illerde görev yapan sosyal hizmet uzmanları, belli zamanlarda, kendilerine tahsis edilmiş mahallelerde rutin bir şekilde görevlendirilerek, ev ziyaretlerinde bulunabilir, bu yolla aileleri özellikle de ebeveynleri şiddet konusunda hem bilinçlendirici ve eğitici olabilir hem de mevcut şiddet vakalarının zamanında tespit ederek gerekli önlemlerin alınabilmesinde önemli rol oynayabilirler.

___Şiddet ailede başlayıp okulda devam eden ve engellenmediği zaman toplumsal alana sıçrayarak daha büyük sorunların yaşanmasına neden olan gelişmelere kaynaklık edebilmektedir. Bu sorunun önüne geçebilmenin ve şiddeti caydırıcı kılabilmenin yollarından biri şüphesiz hukuksal düzenlemeler olmaktadır.

Türkiye’de, kişiler arası ilişkileri düzenleyen Medeni Hukuk içerisinde çocuğu istismardan önlemeye yönelik hükümler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Medeni Kanun’da aile içinde çocuk istismarını önlemeye yönelik düzenlemelerin, çocuğun korunmasını hedef alan düzenlemeler olduğu açıkça görülse de, aynı kanun içerisinde yer alan “Tedip Hakkı” eleştiriye açıktır. Salt bu hak bile çocuğu korumaya yönelik diğer hukuksal düzenlemelerin üzerine gölge çekebilmek için yeterli gözükmemekte, aile içinde çocuğa yönelik şiddet olaylarının meşrulaştırılarak daha sık yaşanır hale gelmesine de neden olabilmektedir.

Öte yandan “Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabulü ile girişilen hukuksal düzenlemelerin mevcut mevzuata tam anlamıyla eşitlendiğini söyleyebilmek için de daha çok erkendir. Mevcut durum, hukuksal açıdan da çocukların yeterli düzeyde şiddetten korunamadığını ortaya koymaktadır. İvedilikle yapılması gereken, çocuğa yönelik şiddeti önlemenin en caydırıcı yollarından biri olarak görülen çocuğu korumaya yönelik yasaları, şiddeti uygulamayı hafifletici ve meşrulaştırıcı her türlü nitelikten bir an önce sıyrıp yeniden düzenlenmesi olmaktadır.

___Çocuğa yönelik şiddet Türk toplumunda önemli ve yerleşik bir sorundur. Bu sorunun önemi, bir yandan şiddeti bir disiplin ve terbiye etme aracı olarak meşrulaştıran, içselleştiren ve bu nedenle de özel alana çekilerek ortaya çıkarılmasını engelleyen kültürel değerlerimiz ve çocuk yetiştirme yöntemlerimizden, diğer yandan yaşanma sıklığına bağlı olarak ortaya çıkma ya da tekrar etme olasılığının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Yapılması gereken, şiddeti meşrulaştırarak içselleştiren kültürel bakış açılarının değiştirilmesi, bunun içinde sorunun modası geçmiş diğer toplumsal sorunlar gibi rafa kaldırılmadan, bu konuda her zaman duyarlı bir kamuoyunun yaratılmasıdır.

Sonuç olarak, bu araştırmadan elde edilen veriler ve Türkiye’ye özgü yapılmış diğer araştırmalardan edinilen izlenimler, ülkemizde çocuğa yönelik şiddet kapsamına giren sorunların bir yandan ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile diğer yandan kültürümüzün geleneksel değerlerinin yarattığı çocuk yetiştirmeye yönelik tutum ve davranışlarla yakından ilgili olduğunu göstermektedir. Gözlenen, düşük sosyo-ekonomik düzey ile geleneksel çocuk yetiştirme yöntemlerinin birleştiği ailelerde çocukların daha çok şiddet riski altına girdiği, ancak, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ailelerde de şiddete uğradığı tespit edilen çocukların sayısının az olmadığıdır.

Çocuğu istenmeyen davranışlardan vazgeçirmede şiddetin aktif ve etkin bir araç olarak kullanımının, kültürel bağlamda geleneksel çocuk yetiştirme tutumlarından ve hukuksal bağlamda da “Tedip Hakkı”ndan aldığı güç, şiddeti önüne geçilemez bir döngüye dönüştürmekte ve gelecekte çocuk istismarı ve şiddet vakalarının bu günden daha az olamayacağını da göstergesi olmaktadır.

Sağlıklı bir topluma kavuşabilmek öncelikle sağlıklı aile içi ilişkilerin geliştirilebilmesine, sağlıklı aile içi ilişkiler de yeterli anne baba becerilerine sahip ebeveynlerin yetiştirilebilmesine bağlıdır. Bu noktada en büyük görev çocuk gelişimi konusunda yeterli eğitimi alabilmiş eğitimcilere, toplumsal sorumluluk bilincine sahip medya yöneticilerine ve toplumsal kalkınmada toplumun temel kurumu olan ailenin önem ve emniyetini kavrayabilmiş siyasetçi ve yöneticilere düşmektedir.

EKLER

EK.1 Çocukların Korunması İle İlgili Çok Taraflı Uluslar Arası Sözleşmeler
(Tiryakioğlu, 1991: 15–54):

1- Kadın ve Çocuk Ticaretinin Kaldırılmasına Dair 30 Eylül 1921 Tarihli Sözleşme ve bu sözleşmeye ilişkin 12 Kasım 1947 tarihli Protokol.

2- Deniz işlerinde çalıştırılacak çocukların asgari yaş haddini tespit hakkında 58 sayılı ve 24 Ekim 1936 tarihli sözleşme.

3- Çocukların ve gençlerin sanayide işe elverişlilikleri yönünden sağlık muayenesine tabi tutulmaları hakkında 77 sayılı 9 Ekim 1946 tarihli sözleşme.

4- Çocuklara karşı nafaka yükümlülüğü konusundaki kararların tanınmasına tensizine ilişkin 15 Nisan 1958 tarihli sözleşme.

5- Çocuklara karşı nafaka mükellefiyetine uygulanacak kanuna dair 24 Ekim 1956 tarihli sözleşme.

6- Evlilik dışı çocukların tanınmalarını kabule yetkili makamların yetkilerinin genişletilmesi hakkında 14 Eylül 1961 tarihli sözleşme.

7- Küçüklerin korunması konusunda makamların yetkisine ve uygulanacak kanuna dair 5 Ekim 1961 tarihli sözleşme.

8- Evlilik dışı çocukların ana bakımından nesebinin tesisine dair 12 Eylül 1962 tarihli sözleşme.

9- Evlat edinme konusunda makamların yetkisi uygulanacak hukuk ve kararların tanınması hakkında 15 Kasım 1965 tarihli sözleşme

10- Çocukların evlat edinilmesine dair 24 Kasım 1967 tarihli Avrupa Sözleşmesi.

11- Küçüklerin vatana iadesine dair 28 Mayıs 1970 tarihli Avrupa Sözleşmesi.

12- Evlenme ile nesebin düzeltilmesi hakkında 10 Eylül 1970 tarihli sözleşme.

13- Nafaka yükümlülüğünde uygulanacak kanuna dair 2 Ekim 1973 tarihli sözleşme.

EK 2. 1959 tarihli Çocuk Hakları Beyannamesi İlkeleri (Akarslan,1997: 36-37):

1- Çocuk bu beynamede belirtilen bütün haklardan yararlanır. Tüm çocuklar hiçbir ayırım olmaksızın ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ve ya bir başka görüş, milli ve ya sosyal köken, mülkiyet, doğum ve ya başka bir statü nedeniyle her hangi bir ayırım yapılmaksızın bunlar ister kendisini isterse ailesini ilgilendirsın bu haklara sahiptirler.

2- Çocuk özel korumadan yararlanacak ve kendisine, yasal ve ya başka yollarla fiziki, zihni, ahlaki, sosyal ve ruhsal varlığını sağlıklı ve normal bir biçimde ve özgürlük ve haysiyet içinde geliştirebilmesi için fırsatlar ve olanaklar sağlanacaktır. Bu amaçla çıkarılacak yasalarda çocuğun en yüksek çıkarları gözetilecektir.

3- Çocuk doğduğu andan itibaren bir isim ve tabiiyet edinme hakkına sahiptir.

4- Çocuk, sosyal güvenlikten yararlanır. Sağlıklı bir biçimde büyüme ve gelişme hakkına sahiptir. Bu amaçla hem kendisine hem de annesine, doğum öncesi ve sonrası bakımı da dâhil olmak üzere, özel bakım ve koruma sağlanır.

5- Fiziki, zihni veya sosyal bakımdan özürli çocuğa, özel durumunun gerektirdiği tedavi, eğitim ve bakım sağlanacaktır.

6- Kişiliğin tam olarak ve uyumlu bir biçimde gelişebilmesi için çocuğun sevgiye ve anlayışa ihtiyacı vardır. Mümkün olan her durumda çocuk, ana babasının bakımı ve sorumluluğu altında her halükarda bir şefkat ve ahlaki ve maddi güvenlik ortamında

yetiŖecektir. İstisnai durumlar dıŖında küçük bir ocuk annesinden ayrılmayacaktır. Ailesi ve yeterli maddi desteği bulunmayan çocuklara özel bakım sağlamak, toplumun ve kamu otoritelerinin görevidir.

7- ocuk, en azından ilk aŖamalarda, parasız ve zorunlu olmak kaydıyla eğitim hakkına sahiptir.

8- ocuk, her koŖul, koruma ve kurtarma olanaklarından ilk yararlananlar arasında bulunacaktır.

9- ocuk, her türlü ihmal, kötü muamele ve sömürüye karŖı korunacaktır. Hiçbir Ŗekilde ticaret konusu olmayacaktır.

ocuk, uygun bir asgari yaŖtan önce alıŖtırılmayacaktır. Sağlığını ve eğitimini tehlikeye sokacak ya da fizik, zihni ve ahlaki geliŖimini sekteye uğratacak bir iŖe girmeye zorlanmayacak ve ya buna izin verilmeyecektir.

10- ocuk, ırksal, dinsel ve her hangi bir ayrımcılık biçimini teŖvik eden uygulamalardan korunacaktır.

14- Nafaka yükümlülüğü konusunda kararların tanınmasına ve tenfizine iliŖkin 2 Ekim 1973 tarihli szleŖme.

15- Evlilik dıŖında doğan çocukların hukuki durumuna dair 15 Ekim 1975 tarihli Avrupa SzleŖmesi.

16- Çocukların bakım ve gözetim yükümüne iliŖkin kararların tanınması ve tenfizi ile çocuklara karŖı bakım ve gözetim yükümlülüğünün düzenlenmesi konusunda 20 Mayıs 1980 tarihli szleŖme.

17- Evlilik dıŖında doğan çocukların tanınmasına dair 5 Eylül 1980 tarihli szleŖme.

18- Milletlerarası unsurlu ocuk kaçırma olaylarının özel hukuka iliŖkin veçheleri hakkında 20 Ekim 1980 tarihli szleŖme.

EK 3. ocuk Hakları SzleŖmesi

Madde-1

Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde-2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

Madde-3

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Madde-4

Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını ola-bildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar.

Madde-5

Taraf Devletler, bu Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler.

Madde-6

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Madde-7

1. Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.

Madde-8

1. Taraf Devletler, yasanın tanıdığı şekliyle çocuğun kimliğini; tabiiyeti, ismi ve aile bağları dâhil, koruma hakkına saygı göstermeyi ve bu konuda yasa dışı müdahalelerde bulunmamayı taahhüt ederler.

2. Çocuğun kimliğinin unsurlarının bazılarından veya tümünden yasaya aykırı olarak yoksun bırakılması halinde, Taraf Devletler çocuğun kimliğine süratle yeniden kavuşturulması amacıyla gerekli yardım ve korumada bulunurlar.

Madde-9

1. Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun; ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar. Ancak, ana-babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumlarında ya da ana-babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgâhının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir.

2. Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca girişilen her işlemde, ilgili bütün taraflara işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır.

3. Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.

4. Böyle bir ayrılık, bir Taraf Devlet tarafından girişilen ve çocuğun kendisinin ana veya babasının veya her ikisinin birden tutuklanmasını, hapsini, sürgün, sınır dışı edilmesini veya ölümünü (ki buna devletin gözetimi altında iken nedeni ne olursa olsun meydana gelen ölüm dahildir) tevlit eden herhangi benzer bir işlem sonucu olmuşsa, bu Taraf Devlet, istek üzerine ve çocuğun esenliğine zarar vermemek koşulu ile; ana-babaya, çocuğa veya uygun olursa, ailenin bir başka üyesine, söz konusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilgiyi verecektir. Taraf Devletler, böyle bir istemin başlı başına sunulmasının ilgili kişi veya kişiler bakımından aleyhe hiç bir sonuç yaratmamasını ayrıca taahhüt ederler. .

Madde-10

1. 9 uncu Maddenin 1 inci fıkrası uyarınca Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, çocuk veya ana-babası tarafından, ailenin birleşmesi amaçlarıyla yapılan bir Taraf Devlet ülkesine girme ya da onu terk etme konusundaki her başvuru, Taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacaktır. Taraf Devletler, bu tür bir başvuru yapılmasının başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuçlar yaratmamasını taahhüt ederler.

2. Ana-babası, ayrı devletlerde oturan bir çocuk olağanüstü durumlar hariç, hem ana hem de babası ile düzenli biçimde kişisel ilişkiler kurma ve doğrudan görüşme hakkına sahiptir. Bu nedenle ve 9 uncu maddenin 1 inci fıkrasına göre Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, Taraf Devletler çocuğun ve ana-babasının Taraf Devletlerin ülkeleri dâhil herhangi bir ülkeyi terk etmeye ve kendi ülkelerine dönme hakkına saygı gösterirler. Herhangi bir ülkeyi terk etme hakkı, yalnızca yasada öngörüldüğü gibi ve ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığı ve ahlak veya

başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacı ile ve işbu Sözleşme ile tanınan öteki haklarla bağdaştığı ölçüde kısıtlamalara konu olabilir.

Madde-11

1. Taraf Devletler, çocukların yasadışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi halleriyle mücadele için önlemler alırlar.

2. Bu amaçla Taraf Devletler iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılmasını ya da mevcut anlaşmalara katılmayı teşvik ederler.

Madde-12

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Madde-13

1. Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

2. Bu hakkın kullanılması yalnızca:

a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,

b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörölmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.

Madde-14

1. Taraf Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.

2. Taraf Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine, saygı gösterirler.

3. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörölmek ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliğı, düzeni, sağığı ya da ahlaki ya da başkalarının temel hakları ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.

Madde-15

1. Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler.

2. Bu hakların kullanılması, ancak yasayla zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliğı, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağığı ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla yapılan sınırlamalardan başkalarıyla kısıtlandırılmaz.

Madde-16

1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.

2. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde-17

Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler:

a) Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;

b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler;

c) Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;

d) Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;

e) 13 ve 18 inci maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.

Madde-18

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilelere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.

2. Bu Sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.

3. Taraf Devletler, çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

Madde-19

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.

2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

Madde-20

1. Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlayacaklardır.

3. Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında, bakıcı aile yanına verme, İslam Hukukunda kefalet (kafalah), evlat edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Çözümler düşünülürken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken saygı gösterilecektir.

Madde-21

Evlat edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun en yüksek yararlarının temel düşünce olduğunu kabul edecek ve aşağıdaki ilkeleri gerçekleştireceklerdir:

a) Bir çocuğun evlat edinilmesine ancak yetkili makam karar verir. Bu makam uygulanabilir yasa ve usullere göre ve güvenilir tüm bilgilerin ışığında; çocuğun, ana-babası, yakınları ve yasal vasisine göre durumunu göz önüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlat edinme konusundaki onaylarını alma zorunluluğuna uyarak, kararını verir.

b) Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlat edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı takdirde ülkelerarası evlat edinmenin çocuk bakımından uygun bir çözüm olduğunu kabul ederler.

c) Başka bir ülkede evlat edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlat edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlarlar.

d) Ülkelerarası evlat edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasadışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar.

e) Bu maddedeki amaçları, uygun olduğu ölçüde, ikili ya da çok taraflı düzenleme veya anlaşmalarla teşvik ederler ve bu çerçevede, çocuğun başka bir ülkede yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından yürütülmesini güvenceye almak için çaba gösterirler.

Madde-22

1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.

2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla işbirliği yapan hükümetler arası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunmayan çocuğa da tanınacaktır.

Madde-23

1. Taraf Devletler zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde

katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde bulundukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.

3. Özürlü çocuğun, özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu maddenin 2 nci fıkrası uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana-babasının ya da çocuğa bakanların parasal (malı) durumları göz önüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder.

4. Taraf Devletler, uluslararası işbirliği ruhu içinde, özürlü çocukların koruyucu sıhhi bakımı, tıbbi, psikolojik ve işlevsel tedavileri alanlarına ilişkin gerekli bilgilerin alışverişi yanında, rehabilitasyon, eğitim ve mesleki eğitim hizmetlerine ilişkin yöntemlerin bilgilerini de içerecek şekilde ve Taraf Devletlerin bu alanlardaki güçlerini, anlayışlarını geliştirmek ve deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla bilgi dağıtımını ve bu bilgiden yararlanmayı teşvik ederler. Bu bakımdan, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri, özellikle göz önüne alınır.

Madde-24

1. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar.

Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.

2. Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:

a) Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;

b) Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;

c) Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;

d) Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;

e) Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması;

f) Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlanması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.

4. Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde-25

Taraf Devletler, yetkili makamlarca korunma ve bakım altına alma, bedensel ya da ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocuğun, gördüğü tedaviyi ve yerleştirilmesine bağlı diğer tüm şartları belli aralıklarla gözden geçirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

Madde-26

1. Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanır ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.

2. Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da göz önünde tutularak sağlanır.

Madde-27

1. Taraf Devletler, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler.

2. Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.

3. Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulatırlar.

4. Taraf Devletler, Taraf Devlet ülkesinde veya başka ülkede bulunsun; ana-babası veya çocuğa karşı mali sorumluluğu bulunan diğer kişiler tarafından, çocuğun bakım giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla her türlü uygun önlemi alırlar. Özellikle çocuğa karşı mali sorumluluğu olan kişinin, çocuğun ülkesinden başka bir ülkede yaşaması halinde, Taraf Devletler bu konuya ilişkin uluslararası anlaşmalara katılmayı veya bu tür anlaşmalar akdinin yanı sıra başkaca uygun düzenlemelerin yapılmasını teşvik ederler.

Madde-28

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

a) İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;

b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda malı yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

c) Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;

d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;

e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde-29

1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;

b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Anlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;

c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;

d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;

e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi,

2. Bu maddenin veya 28 inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.

Madde-30

Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğerk üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde-31

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerkendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerkendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Madde-32

1. Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:

a) İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;

b) Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.

c) Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

Madde-33

Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dâhil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar.

Madde-34

Taraf Devletler, çocuğu, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle:

a) Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanmasını;

b) Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurularak sömürülmesini;

c) Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemedeki kullanılarak sömürülmesini, önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.

Madde-35

Taraf Devletler, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alırlar.

Madde-36

Taraf Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.

Madde-37

Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

a) Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. Onsekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.

b) Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

c) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.

d) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.

Madde-38

1. Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler.

2. Taraf Devletler, onbeş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, özellikle onbeş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, onbeş ile onsekiz yaş arasındaki çocukların silahlı çatışmalara alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.

4. Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar.

Madde39

Taraf Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suiistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri

alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.

Madde-40

1. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

2. Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmal nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlalde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

b) Hakkında ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;

ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya;

ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne

alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurularak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

iv) Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

v) Ceza yasasını ihlal ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;

vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

a) Ceza Yasasını ihlal konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığına kabulü;

b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer

kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

Madde-41

Bu Sözleşmede yer alan hiçbir husus, çocuk haklarının gerçekleştirilmesine daha çok yardımcı olan ve;

a) Bir Taraf Devletin yarasın da; veya

b) Bu Devlet bakımından yürürlükte olan uluslararası hukukta yer alan hükümleri etkilemeyecektir.

II. KISIM

Madde-42

Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.

Madde-43

1. Taraf Devletlerin bu Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla, görevleri aşağıda belirtilen bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur.

2. Komite bu Sözleşme ile hükme bağlanan alanda yetenekleriyle tanınmış ve yüksek ahlak sahibi on uzmandan oluşur. Komite üyeleri Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından ve kişisel olarak görev yapmak üzere, adil bir coğrafi dağılımı sağlama gereği ve başlıca hukuk sistemleri göz önünde tutularak seçilirler.

3. Komite üyeleri, Taraf devletlerce gösterilen kişiler listesinden gizli oyla seçilirler. Her Taraf Devlet, vatandaşları arasından bir uzmanı aday gösterebilir.

4. Komite için ilk seçim, bu Sözleşmenin yürürlüğe girişini izleyen altı ay içinde yapılır. Sonraki seçimler iki yılda bir yapılır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, Taraf Devletleri iki ay içinde adaylarını göstermeye yazılı olarak davet eder. Daha sonra Genel Sekreter böylece belirlenen kişilerden, kendilerini gösteren Taraf Devletleri de işaret ederek, alfabetik sıraya göre oluşturduğu bir listeyi, Taraf Devletlere bildirir.

5. Seçimler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde, Genel Sekreter tarafından davet edilen Taraf Devletler toplantılarında yapılır. Nisabı, Taraf Devletlerin üçte ikisinin oluşturduğu bu toplantılarda, hazır bulunan ve oy kullanan Devletlerin salt çoğunluğuyla en fazla oy alan kişiler Komiteye seçilir.

6. Komite üyeleri dört yıl için seçilir. Aday gösterildikleri takdirde yeniden seçilebilirler. İlk seçimde seçilmiş olan beş üyenin görevi iki yıl sonra sona erer, bu beş üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra toplantı başkanı tarafından çekilen kura ile belirlenir.

7. Bir komite üyesinin ölmesi veya çekilmesi ya da başka herhangi bir nedenle bir üyenin Komitedeki görevlerini yapamaz hale gelmesi durumunda adaylığını öneren Taraf Devlet, Komitenin onaylaması koşuluyla, böylece boşalan yerdeki görev süresi doluncaya kadar, kendi vatandaşları arasından başka bir uzmanı atayabilir.

8. Komite, iç tüzüğünü kendisi belirler.

9. Komite, memurlarını iki yıllık bir süre için seçer.

10. Komite toplantıları olağan olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde ya da Komite tarafından belirlenecek başka uygun bir yerde yapılır. Komite olağan olarak

her yıl toplanır. Komite toplantılarının süresi, gerektiğinde, Genel Kurulca onaylanmak koşuluyla, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bir toplantısıyla belirlenir veya değiştirilir.

11. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri gerekli maddi araçları ve personeli bu Sözleşme ile kendisine verilen görevleri etkili biçimde görebilmesi amacıyla, Komite emrine verir.

12. Bu Sözleşme uyarınca oluşturulan Komitenin üyeleri, Genel Kurulun onayı ile, Birleşmiş Milletler Teşkilatının kaynaklarından karşılanmak üzere, Genel Kurulca saptanan şart ve koşullar çerçevesinde kararlaştırılan ücreti alırlar.

Madde-44

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakları yürürlüğe koymak için, aldıkları önlemleri ve bu haklardan yararlanma konusunda gerçekleştirilen ilerlemeye ilişkin raporları:

a) Bu Sözleşmenin, ilgili Taraf Devlet bakımından yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki yıl içinde,

b) Daha sonra beş yılda bir,

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığı ile Komiteye sunmayı taahhüt ederler.

2. Bu madde uyarınca hazırlanan raporlarda, bu Sözleşmeye göre üstlenilen sorumlulukların, şayet varsa, yerine getirilmesini etkileyen nedenler ve güçlükler belirtilecektir. Raporlarda ayrıca, ilgili ülkede Sözleşmenin uygulanması hakkında Komiteyi etraflıca aydınlatacak biçimde yeterli bilgi de bulunacaktır.

3. Komiteye etraflı bilgi içeren bir ilk rapor sunmuş olan Taraf Devlet, bu maddenin 1 (b) bendi gereğince sunacağı sonraki raporlarında daha önce verilmiş olan temel bilgileri tekrarlamayacaktır.

4. Komite, Taraf Devletlerden Sözleşmenin uygulamasına ilişkin her türlü ek bilgi isteminde bulunabilir.

5. Komite, iki yılda bir Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Genel Kurula faaliyetleri hakkında bir rapor sunar.

6. Taraf Devletler kendi raporlarının ülkelerinde geniş biçimde yayımını sağlarlar.

Madde- 45

Sözleşmenin etkili biçimde uygulanmasını geliştirme ve Sözleşme kap-samına giren alanda uluslararası işbirliğini teşvik etmek amacıyla:

a) Uzmanlaşmış kurumlar, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organları, bu Sözleşmenin kendi yetki alanlarına ilişkin olan hükümlerinin uygulanmasının incelenmesi sırasında, temsil edilmek hakkına sahiptirler. Komite; uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve uygun bulduğu öteki yetkili kuruluşları, kendi yetki alanlarını ilgilendiren konularda uzman olarak görüş vermeye davet edebilir. Komite, uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organlarını kendi faaliyet alanlarına ilişkin kesimlerde Sözleşmenin uygulanması hakkında rapor sunmaya davet edebilir;

b) Komite, uygun bulduğu takdirde, Taraf Devletlerce sunulmuş, bir istem içeren ya da teknik danışma veya yardım ihtiyacını belirten her raporu, gerekiyorsa Komitenin bu istek veya ihtiyaca ilişkin tavsiye ve gözlemlerini de ekleyerek, uzmanlaşmış kurumlara, UNICEF'e ve öteki yetkili kuruluşlara gönderir;

c) Komite, Genel Kurula Genel Sekreterden Komite adına çocuk haklarına ilişkin sorunlarda incelemeler yaptırması isteğinde bulunulmasını, tavsiye edebilir;

d) Komite, bu Sözleşmenin 44 ve 45 inci maddeleri uyarınca alınan bilgilere dayanarak, telkin ve genel nitelikte tavsiyelerde bulunabilir. Bu telkin ve genel nitelikteki tavsiyeler, ilgili olan her Taraf Devlete gönderilir ve şayet varsa, Taraf Devletlerin yorumları ile birlikte Genel Kurulun dikkatine sunulur.

III. KISIM

Madde- 46

Bu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açıktır.

Madde- 47

Bu Sözleşme onaylamaya bağlı tutulmuştur. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde- 48

Bu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açık olacaktır. Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde- 49

1. Bu Sözleşme, yirminci onay ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi tarihini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

2. Yirminci onay ya da katılma belgesinin tevdiinden sonra bu Sözleşmeyi onaylayacak ya da ona katılacak Devletlerin her biri için, bu Sözleşme, sözkonusu

Devletin onay ya da katılma belgesini tevdi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde-50

1. Bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet bir değişiklik önerisinde bulunabilir ve buna ilişkin metni Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edebilir. Genel Sekreter bunun üzerine değişiklik önerisini Taraf Devletlere, önerinin incelenmesi ve oya konulması amacıyla bir Taraf Devletler Konferansı oluşturulmasını isteyip istemediklerini kendisine bildirmeleri kaydıyla, iletir. Böyle bir duyuru tarihini izleyen dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte biri söz konusu konferansın toplanmasından yana olduklarını ifade ederlerse Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler Teşkilatı çerçevesinde bu konferansı düzenler. Konferansta hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen her değişiklik, onay için Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulur.

2. Bu maddenin 1 inci fıkrasında yer alan hükümlere uygun olarak kabul edilen bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylandığı ve bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edildiği zaman yürürlüğe girer.

3. Bir değişiklik yürürlüğe girdiği zaman, onu kabul eden Taraf Devletler bakımından bağlayıcılık taşır. Öteki Taraf Devletler bu Sözleşme hükümleri ve daha önce kabul ettikleri her değişiklikle bağlı kalırlar.

Madde-51

1. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, onay ya da katılma anında yapılabilecek çekincelerin metnini alacak ve bütün Devletlere bildirecektir.

2. Bu Sözleşmenin amacı ve konusu ile bağdaşmayan hiçbir çekinceye izin verilmeyecektir.

3. Çekinceler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterince, geri alınacağına ilişkin bildirimde bulunma yoluyla her zaman geri alınabilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, bütün Devletleri haberdar eder. Böyle bir bildirim, Genel Sekreter tarafından alındığı tarihte işlerlik kazanır.

Madde-52

Bir Taraf Devlet, bu Sözleşmeyi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterine vereceği yazılı bildirim yoluyla feshedebilir. Fesih, bildirimin Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden bir yıl sonra geçerli olur.

Madde53

Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin tevdi makamı olarak belirlenmiştir.

Madde-54

İngilizce, Arapça, Çince, İspanyolca, Fransızca ve Rusça metinleri de aynı derecede geçerli olan bu Sözleşmenin özgün metni, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdinde tevdi edilecektir.

EK 4. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nden Önce Kabul Edilen ve Uluslar arası Anlaşma ve Sözleşmeler (ÇHS, 1990: 1).

- 1- 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi
- 2- 20 Kasım 1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirisi
- 3- İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
- 4- Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi
- 5- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
- 6- Çocuğun Korunması ve Esenliğine İlişkin Toplumsal ve Hukuksal İlkeler

Bildirisi

7- Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari

Standart Kuralları

8- Çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslar arası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanınan haklar.

Ek 5. Türkiye’de, Kişiler Arası İlişkileri Düzenleyen Medeni Hukuk İçerisinde Çocuğu İstismardan Önlemeye Yönelik Velayet Hükümleri

Şöyledir (Zevkliler, 1986: 686-687):

MK. 261/I “kural olarak küçükler, doğumlarından, erginliğe kavuşuncaya dek ana babanın velayeti altındadırlar.

MK.355 vd., küçük, erginliğe kavuştuktan sonra da-eğer kısıtlama nedenlerinden biri var ise kısıtlanarak vesayet altına alınacağı yerde

MK. 355 vd., ana babanın velayetinde tutulabilir.

Çocuğun kişiliği bakımından velayetin kapsamı ise,

1- **MK. 262**, “Çocuk üzerinde egemenlik hakkı”,

2- **MK. 264/III**, “Çocuğa ad koyma hakkı”,

3- **MK. 21/I**, “Çocuğun ikametgâhı”,

4 **MK.264/II** - “Çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesi” ve

5- **MK. 267** “Uslandırma (Tedip) Hakkı” olarak belirlenmiştir.

6- **MK/272** nci maddesinde, “ana ve baba, vazifelerini ifa etmedikleri takdirde

hâkim, çocuğun himayesi için muktezi tedbirleri ittihaz ile mükelleftir”

biçiminde bir de düzenleme getirmektedir. Burada sözü edilen “gerekli

(muktezi) önlemler” in neler olduğunu yargıç belirler. Bunlar yerine göre, ana babaya uyarıda bulunmak; yol göstermek; yardımcı olmak; öğüt vermek; çocuğun ana baba ile ilişkisini sürekli denetlemek ya da bu iş için birini görevlendirmek gibi önlemler olabilir. Bu genel düzenleme dışında Medeni Kanun bazı özel koruma önlemlerini de ön görmüştür. Bunlar çocuğun bir aile ya da kuruma yerleştirilmesi olarak belirlenmiştir. Bunun için ana babanın yükümlülüklerine uymamaları nedeniyle çocuğun bedeni ve fikri gelişmesi ağır bir zarar tehlikesi ile karşı karşıya bulunmalı ya da çocuk manevi yönden kaderine terkedilmiş, başıboş (manen metruk) duruma düşmüş olmalıdır. Böyle bir durumda yargıç çocuğu ana babadan alarak bir aile ya da kurum yanına yerleştirebilir (MK. 273). Ayrıca, velayet ana babanın kusuru nedeniyle kaldırılmışsa, artık ana babanın çocuk mallarından yararlanma yetkisi de kalkar (MK. 280) Ancak, velayet kaldırılmış olsa da ana baba çocuğun bakım ve eğitim giderlerini ödemek zorundadır (MK 277)

Ek 6. TCK’ da Doğrudan Çocuğa Karşı İşlenen Suçlara İlişkin Genel Hükümler:

TCK **M/86**, “Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır”

M/86-e “Çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisine savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı kasten öldürme suçunun işlenmesi halinde, kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır” .

Yine **TCK’nin 86/2**, “Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının veya algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”. Bu suçun;

TCK/86/2-a, “Üst soya, altsoya, eşe ve ya kardeşe karşı” ve

TCK/86/2-b, “Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı” işlenmesi halinde ise, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasın öngörülmektedir. Kasten yaralamanın konu edildiği bölümde verilecek cezaların

niteliğinin kişinin durumuna (burada yaş ve fiziksel özellikler dikkate alınarak) ve yaralamanın derecesine veya şiddetine göre değiştiğine de dikkat edilmelidir.

TCK/94-a “İşkence ve Eziyet” eyleminin çocuklara karşı işlenmesi sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasını gerektirir, **M/96-a** göre ise, çocuğa eziyet edici nitelikte suç işlenmesinin karşılığının 3 yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası olduğu vurgulanmaktadır.

TCK/103, “Çocukların cinsel istismarı”,

(1) “çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”.

Cinsel istismar deyiminden;

a) “Onbeş yaşını tamamlamamış ve ya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış”,

b) “Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile ve ya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, anlaşılır”.

TCK/102-2. bölümünde, “Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası hükmolunmaktadır”.

TCK/103-3, “cinsel istismarın üstsoy, ikinci veya üçüncü derecede kan hımsı, üvey baba, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle gerçekleştirilmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranın da arttırılır.

TCK/102/4-a, “cinsel istismarın, birinci fıkranın (a) bendindeki çocuklara karşı cebir veya tehdit kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranın da arttırılır”.

TCK/102/5, “cinsel istismar için başvuru alan cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması halinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

TCK/102/6, “suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması halinde, on beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur”.

Çocukların cinsel istismarını konu alan **TCK/102-7**, “suçun mağdurun bitkisel hayata girmesine veya ölümüne neden olması halinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükmolunur”.

TCK/104, “reşit olmayanla cinsel ilişki” suçlarının işlenmesi durumunda verilecek cezaları düzenlemektedir. Maddenin içeriği şöyledir: “cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

TCK/104/2, “fail mağdurdan beş yaştan daha büyükse, şikâyet koşulu aranmaksızın, cezası iki kat arttırılır”.

TCK/109, “kişiyi hürriyetinden yoksun kılma” konusunda işlenecek suçları içermektedir. **TCK/109-f** “çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı” işlenmesi durumunda verilecek ceza 4 ila 14 yıl arasında hükmolunur.

TCK’da uluslar arası platformda suç sayılan eylemler.

TCK/77-f “cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı”

TCK/80, 18 yaşını doldurmamış olanların insan ticareti amacıyla kullanılmaları uluslararası alanda insanlık suçu olarak kabul edilir.

Ek 7. Uluslararası Örgütlerle Türkiye Arasında İmzalanan Anlaşma Ve İşbirliği Programları (Tiryakioğlu, 1991: 59-62):

1- Milletlerarası Çocuklara Acil Yardım Fonu ile Türk Hükümeti arasındaki teknik yardım anlaşması.

2- T.C. Hükümeti ile Dünya Sağlık Teşkilatı arasında Türkiye’de çocuklar için besin karışımları ve üretime dair uygulama planı ve eki.

3- Çocuklar için besin karışımlarının (Sekmama) Türkiye’de üretimi, pazarlaması ve parasız ve hükümet yardımı olarak dağıtımı ile ilgili olarak Hükümetimiz ile Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu arasında imzalanan anlaşma niteliğindeki uygulama planına ek uygulama planı.

4- Çocuk bakım evleri ve bakım yurtlarında okul öncesi yaştaki çocukların beslenmesi için sağlanacak yardımla ilgili olarak Türk Hükümeti ile Birleşmiş Milletler/ FAO Dünya Gıda Programı arasında addolunan anlaşmanın uygulama planı.

5- Hükümetimiz ile Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) arasında yürütülen “Çocuklar İçin Bütünleştirilmiş Hizmetlerin Geliştirilmesine İlişkin Çalışma Planı 1982–1984”.

6- Hükümetimiz ile Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) arasında imzalanan “Temel Sağlık Hizmetleri Çerçevesinde Çocuk Yaşatma ve Geliştirme İşbirliği Programı” konulu anlaşma.

7- Hükümetimiz ile Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) arasında imzalanan 1988–1992 işbirliği programı uygulama planı.

EK 8. Türkiye’de son dönemde çocukların ve haklarının korunmasına yönelik imzalanan sözleşme ve protokoller şunlardır: (Çocuk Bilgi Ağı, Ulusal Eylem Planı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Ulusal İlk Rapor ve Ek Rapor, Türkiye’nin Profili).

1- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)

ÇHS, tarihte en geniş çapta onaylanmış ola insan hakları antlaşmasıdır.

2- Çocuk Haklarına Dair sözleşme’ye ilişkin, çocukların silahlı çatışmaya karışması ve çocukların satılması, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisi üzerine bağlı iki protokol oy birliği ile kabul edilmiş

3- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW)

CEDAW, 1981’de yürürlüğe girmiş ve 163 ülke tarafından onaylanmış olan kadınlara ilişkin bir uluslar arası insan hakları beyannamesidir.

4- Çocuk Haklarının Uygulanmasına İlişkin Avrupa Konseyi

Türkiye tarafından 1999’da imzalanmış olup boşanma, ayrılık, çocukların velayeti, ana babanın çocuğa erişim hakkı ve yasal kararlar ana babalığın belirlenmesine ilişkin vakalarda uygulanacaktır.

5- Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Yönetmeliği- Riyad Yönetmeliği

Bu yönetmelikler çocuk suçluluğuna kapsamlı, aktif bir yaklaşım sunmaktadır.

6- Özgürlüklerinden mahrum bırakılmış suçlu çocukların korunmasına ilişkin Birleşmiş Milletler Kuralları

Bu kurallar, çocuğun sağlığı ve refahı temelinde özgürlüğün kısıtlanması temelinde geçerlidir.

7- Çocuk Adaletinin Yürütülmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları (Beijing Kuralları)

Bu kurallar, çocukların haklarının korunmasında ve ayrı ve uzmanlaşmış çocuk adalet sistemlerinin geliştirilmesine olan gereksinimlerine saygı gösterilmesi konularında Devletlere kılavuzluk sağlamayı amaçlamaktadır.

8- Ülkelerarası Evlat Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliğine Dair Hague Sözleşmesi

Sözleşme, ülkelerarası evlat edinmeye dâhil olan ülkelerle işbirliği kurmayı amaçlamaktadır.

9- Asgari İşe Başlama Yaşı ile ilgili 138 sayılı ILO Sözleşmesi

138 sayılı Sözleşme ücretli ya da ücretsiz tüm işleri kapsamaktadır. Asgari bir yaş belirlemenin dışında Sözleşme, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması ve asgari işe başlama yaşının kademe kademe yükseltilmesine yönelik politikaları da ele alır.

10- 182 sayılı ILO Sözleşmesi çerçevesinde “En Kötü Biçimde Çalışan Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Eylem Sözleşmesi” TBMM’de onaylanmıştır.

EK 9. Türkiye UNICEF Raporun’da belirtildiği üzere, ÇHS’de öngörülen hakların yaşama geçirilmesi açısından son on yıl içinde Türkiye’de önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. ÇHS’nin kabulü ile (yukarıda da belirtildiği üzere) imzalanan anlaşma, sözleşme ve protokollere paralel sağlanan gelişmeler şöyledir (UNICEF Türkiye, Çocuklar İçin Sağlanan İlerlemeler, 2005: 1-2):

1- Ağustos 1997 tarihinde 4306 sayılı Kanun ile zorunlu eğitim sekiz yıla çıkartılmış, bunun sonucunda bu uygulamanın başlatıldığı 1998-1999 öğrenim yılında okul kayıtlarında %30 artış gerçekleşmiştir. 2001 yılı itibarıyla 17 milyon öğrenci temel eğitim kurumlarına kayıtlıdır ve kız çocukların kayıt oranları artmıştır.

2- Anne ölüm oranı (AÖÖ) son yirmi beş yıl içinde %75 azalmıştır.

3- Bebek ölüm oranı (BÖÖ) 1998’deki % 43’ten 2003’te %29’a düşmüştür.

4- 5 yaş altı ölüm oranı, canlı doğumlarda 1998’deki % 52’den 2003’te % 37’e düşmüştür.

5- Türkiye 2002 yılı Haziran ayında DSÖ tarafından çocuk felcinden arınmış ülke ilan edilmiştir.

6- İyotlu tuz tüketimindeki artışla birlikte iyot yetersizliği bozukluğu (İYB) mücadelesi daha da güçlenmiştir- yapılan en son Nüfus ve Sağlık Raporu 2003 yılı araştırmasına göre hanelerin %70’i iyotlu tuz kullanırken, bu oran 1995 DİE verilerine göre iyotlu tuz kullanan hanelerin oranı sadece % 18.2 olarak belirlenmiştir.

ANKET ÖRNEĞİ
SİVAS İLKÖĞRETİM OKULLARINDA ANA-BABA ÇOCUK
İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Okulun adı:.....

Sevgili öğrenciler,

Bu araştırmanın amacı, aile içi ilişkilerde ve okulda çocuğa yönelik davranışları belirlemektir. ANKETE ADINIZI YAZMAYINIZ. Size en uygun cevapları işaretleyiniz.

Aileniz ve kendi hakkınızda vereceğiniz doğru cevaplar toplu olarak değerlendirilecek, anne-babalarınız ve okul idaresi de dâhil olmak üzere hiç kimse tarafından görülmevecek ve hiç kimseye verilmeyecektir.

Bu çalışmadan elde edilecek sonuçlar, siz çocukların okulda ve evlerinde anne babalarıyla ve öğretmenleriyle sağlıklı ilişkiler geliştirebilmelerine katkıda bulunabilmek amacıyla kullanılacaktır. Bunun için soruları doğru olarak cevaplamanız gerekmektedir. Sadece vereceğiniz bilgilere ihtiyacımız olduğundan adınızı yazmanız gerekmemektedir.

Soruları doğru olarak cevaplayacağınıza inanıyor ve bu bilimsel nitelikteki çalışmaya katkılarınızdan dolayı teşekkür ediyorum.

Sizlere anne babanız ve öğretmenlerinizle mutlu ve başarı dolu bir gelecek diliyorum.

Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji

Bölümü

Öğretim Görevlisi Sezer AYAN

SORU 1- Kaç yaşındasınız?

SORU 2- Cinsiyetiniz nedir?

1.() Kız 2.() Erkek

SORU 3- Nerede doğdunuz?

1.() Köy 2.() İlçe 3.() Şehir 4.() Yurtdışı

SORU 4- Kaç yıldır bu şehirde oturuyorsunuz?

1.() 1 yıldan az 2.() 2-5 yıl

3.() 6-10 yıl 4.() 11 yıl ve üzeri

SORU 5- Sivaslı değilseniz nereden geldiniz?

4.() Ablam 5.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 13- Okul dışında eve gelir getirmek amacıyla sizin yaptığınız bir iş var mı?

1.() Evet var (belirtiniz.....)

2.() Hayır yok

SORU 14- (13. Soru evet ise cevaplayın) Kendi isteğinizle mi okul dışında bir işte çalışıyorsunuz?

1.() Evet

2.() Hayır ise (belirtiniz.....)

SORU 15- Çalışıyorsanız kazandığınız parayı ne yapıyorsunuz?

1.() Çalışmıyorum

2.() Kendi okul ihtiyaçlarımı karşılıyorum

3.() Anneme veriyorum

4.() Babama veriyorum

5.() Başka

(belirtiniz.....)

SORU 16- Ailenizin toplam aylık gelirini belirtiniz.

1.() Bilmiyorum

2.() 500 YTL'den az

3.() 501-1000 YTL.

4.() 1001-1500 YTL.

5.() 1501-2000 YTL

6.() 2001-2500 YTL'den fazla

6.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 17- Ailenizde hepinizi ilgilendiren bir konuda kararları kim alır?

1.() Hepimizi ilgilendiren bir konuda hep birlikte karar veririz.

2.() Ara sıra biz kardeşlerinde fikri alınır

3.() Fikrimiz alınmaz sadece annem babam karar verir.

4.() Hepimizi ilgilendiren konularda sadece annem söz sahibidir.

5.() Hepimizi ilgilendiren konularda sadece babam söz sahibidir.

6.() Başka (belirtiniz.....).

SORU 18- Boş zamanlarınızda neler yaparsınız? (En çok üç seçenek işaretleyiniz.)

1.() Televizyon seyredirim

2.() Kitap, dergi vb. okurum

- 3.() İnternet cafe veya atari salonlarına giderim
- 4.() Arkadaşlarımla birlikte olurum
- 5.() Başka(belirtiniz.....)

SORU 19- Televizyonda ne tür programlar izlersiniz?

Belirtiniz.....

SORU 20- Anneniz televizyonda en çok ne tür programlar izler?

- 1.() Sırlar dünyası gibi programlar
- 2.() Haber Programları
- 3.() Yerli film ve diziler
- 4.()Pazar keyfi, televole gibi programlar
- 5.() Müzik programları
- 6.() Doğa çevre belgeselleri
- 7.() Şans oyunları-yarışma programı
- 8.() Yabancı film ve diziler
- 9.() Babam ne seyrediyorsa onu izler
- 10.() Gelin-kaynana programları
- 11.()Çok fazla izlemez
- 12.() Başka (Belirtiniz).....

SORU 21- Babanız televizyonda en çok hangi programları izler?

- 1.() Sırlar dünyası gibi programlar
- 2.() Haber Programları
- 3.() Yerli film ve diziler
- 4.() Sosyete magazin haberleri
- 5.() Müzik programları
- 6.() Doğa çevre belgeselleri
- 7.() Şans oyunları-yarışma programı
- 8.() Yabancı film ve diziler
- 9.() Annem ne seyrediyorsa onu izler
- 10.() Spor programı
- 11.()Çok fazla izlemez

12.() Başka (Belirtiniz).....

SORU 22- Anneniz ve babanız evde en çok hangi konularda kavga ederler?

- 1.() Para konusunda
- 2.() Ben ve kardeşlerimle ilgili konularda
- 3.() Diğer aile üyeleri ile ilgili konularda
- 4.() Babam çok sık içki içtiği için
- 5.() Başka (Belirtiniz.....)

SORU 23- Babanız annenizle kavga ederken ona nasıl davranır? (Birden fazla

sık işaretleyebilirsiniz)

- 1.() Bağırır
- 2.() Tokat atar
- 3.() Tekmeler
- 4.() Yumruklar
- 5.() Sağını çeker
- 6.() Eşyaları kırıp döker
- 7.() Başka (Belirtiniz.....)

SORU 24- Babanız annenizle kavga ettiğinde size nasıl davranır?

- 1.() Bana ve kardeşlerime bağırır
- 2.() Çoğu zaman beni ve kardeşlerimi de döver
- 3.() Benim ve kardeşlerimin kavga esnasında yanlarında olmamıza hiç aldırılmaz
- 4.() Annemle kavga edeceği ve onu döveceği zaman bizi odaya kilitler
- 5.() Başka (Belirtiniz.....)

SORU 25- Anneniz ve babanız kavga ettiğinde anneniz size nasıl davranır?

1.() Annem de tıpkı babam gibi kavga esnasında yanlarında bulunmamıza aldırılmaz.

2.() Annem çok sinirli olduğu için beni ve kardeşlerimi döver.

3.() Annem babamın kavga edeceğini ve kendisini döveceğini anladığı zaman beni ve kardeşlerimi başka bir odaya gönderir.

4.() Babam ve annem kavga ettiği ve babam annemi dövdüğü zamanlarda babam beni ve kardeşlerimi de dövmesin diye annem bizi korumaya çalışır

5.() Başka (Belirtiniz.....)

SORU 26- Kardeşlerinizle en çok ne için kavga edersiniz? Kavga ederken birbirinize vurur musunuz?

Belirtiniz.....
.....

SORU 27- Anneniz genel olarak size nasıl davranır? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz).

- 1.() Sevecen (sevgi dolu) 2.() Aşırı Koruyucu
3.() Çok sert 4.() İlgisiz
5.() Sevgisiz 6.() Bazen iyi bazen kötü davranır
7.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 28- Anneniz sizinle ilgilenir mi? Evet ise, aşağıdakilerden hangilerini sizin için her zaman yapar? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- 1.() Hayır hiç ilgilemez
2.() Her sabah okula giderken kahvaltımı hazırlar
3.() Her sabah okula giderken beni uğurlar
4.() Okuldan döndüğümde her zaman evde olur
5.() Eve döndüğümde okulda neler yaptığımı sorar
6.() Okuldan eve döndüğümde aç olup olmadığını sorar.
7.() Her zaman derslerimde yardımcı olur
8.() Derslerim dışında da benimle ilgilenir, birlikte her zaman bir şeyler yaparız.

SORU 29- Evde bir suç işlediğinizde anneniz sizi nasıl cezalandırır?

- 1 () Sevdiğim şeylerden mahrum eder
2.() Sözü olarak uyarır 3.() Azarlar
4.() Döver 5.() Uzun süre konuşmaz
6.() Eve kapatır 7.() Harçlığımı keser
8.() Evden dışarı atar 9.() Uzun süre aç bırakır
10.() Bir yerimi yakar 11.() Küfür ve hakaret eder
12.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 30- Anneniz arkadaşlarınızı tanır mı?

- 1.() Evet 2.() Hayır

SORU 31- Eğer anneniz arkadaşlarınızı tanıyorsa onları evinize getirmenize izin verir mi? Vermez ise neden vermez? Belirtiniz.

- 1.() Evet
- 2.() Hayır vermez (çünkü.....)

SORU 32- Babanız genel olarak size nasıl davranır?

- 1.() Sevecen (sevgi dolu)
- 2.() Aşırı Koruyucu
- 3.() Çok sert
- 4.() İlgisiz
- 5.() Sevgisiz
- 6.() Bazen iyi bazen kötü davranır
- 7.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 33- Babanız sizinle ilgilenir mi? Evet ise, aşağıda sayacaklarımdan hangilerini sizin için her zaman yapar?(Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- 1.() Hayır hiç ilgilemez
- 2.() Akşam eve geldiğinde okulda neler yaptığımı sorar
- 3.() Her zaman derslerimde yardımcı olur
- 4.() Derslerim dışında da benimle ilgilenir, birlikte her zaman bir şeyler yaparız
- 5.() Hastalandığımda benimle ilgilenir
- 6.() Elbiselerim ve ayakkabılarım eskidiğinde yenisini alır.

SORU 34- Babanız arkadaşlarınızı tanıır mı?

- 1.() Evet
- 2.() Hayır

SORU 35- Eğer babanız arkadaşlarınızı tanıyorsa onları evinize getirmenize izin verir mi? Vermez ise neden vermez? Belirtiniz.

- 1.() Evet verir
- 2.() Hayır vermez (çünkü.....)

SORU 36- Evde en çok kimden korkarsınız?

- 1.() Annemden korkarım
- 2.() Babamdan korkarım
- 4.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 37- Sorunlarınızı anne ve babanızla rahatça konuşabilir misiniz?

- 1.() Evet
- 2.() Hayır

SORU 38- Hayır ise, en rahat kiminle konuşabilirsiniz?

- 1.() Sadece annemle konuşurum
- 2.() Sadece babamla konuşurum

3.() Hiç kimseyle konuşamam 4.() Kardeşimle daha rahat konuşurum

5.() Öğretmenimle daha rahat konuşurum

6.() Arkadaşımla daha rahat konuşurum

7.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 39- Anneniz sizi döverken aşağıdaki davranışlardan en çok hangisini gösterir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

1.() Tokatlar

2.() Tekmeler

3.() Saçımı ya da kulağımı çeker 4.() Terlikle vurur

5.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 40- Babanız sizi döverken aşağıdaki davranış biçimlerinden en çok hangisini gösterir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

1.() Tokatlar

2.() Tekmeler

3.() Yumruklar

4.() Sopa ile döver

5.() Kemerle döver 6.() Terlikle döver

7.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 41- Anneniz sizi hangi sebeplerle döver? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

1.() Sözlerini dinlemeyip, karşı çıktığım için

2.() Ders çalışmadığım için

3.() Benden istedikleri şeyler gücümü aşıyor, yapamıyorum bunun için döver

4.() Başka şeylere sinirlenip, hırsını benden alır

5.() Evde gürültü yaptığım için

6.() Kardeşimle kavga ettiğimiz için

7.() Para istediğim için

8.() Eve geç geldiğim için

9.() Arkadaşımla çok fazla zaman geçirdiğim için

10.() İstemediği kişilerle arkadaşlık ettiğim için

11.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 42- Babanız sizi hangi sebeplerle döver? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

1.() Sözümleri dinlemeyip karşı çıktığım için

- 2.() Annemin sözünü dinlemeyip karşı çıktığım için
- 3.() Ders çalışmadığım için
- 4.() Benden istedikleri şeyler gücümü aşıyor, yapamıyorum bunun için döver
- 5.() Başka şeylere sinirlenip, hırsını benden alır
- 6.() Evde gürültü yaptığım için
- 7.() Kardeşimle kavga ettiğimiz için
8. () Eve geç geldiğim için
- 9.() Arkadaşlarımla çok fazla zaman geçirdiğim için
- 10.() İstemediği kişilerle arkadaşlık ettiğim için
11. () Para istediğim için
- 12.() Başka (belirtiniz.....)

SORU 43- Haftada en az kaç defa anneniz tarafından kulağınız ya da saçınız çekilir, size vurulur ya da benzer şekillerde cezalandırılırsınız?

- 1.() Haftada bir defa
 - 2.() Haftada iki defa
 3. () Haftada üç defa
 - 4.() Haftada dört defa
 5. () Haftada beş ve daha fazla
 - 6.() Başka
- (belirtiniz.....)

SORU 44- Haftada en az kaç defa babanız tarafından kulağınız ya da saçınız çekilir, size vurulur ya da benzer şekillerde cezalandırılırsınız?

- 1.() Haftada bir defa
 - 2.() Haftada iki defa
 3. () Haftada üç defa
 - 4.() Haftada dört defa
 5. () Haftada beş ve daha fazla
 - 6.() Başka
- (belirtiniz.....)

SORU 45- Okulda öğretmenlerinizin hoşuna gitmeyen hareketler yaptığınızda size nasıl davranırlar? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

1. () Hiçbir şey demezler
- 2.() Azarlarlar
3. () Küfür ve hakaret ederler
- 4.() Tokat atarlar
5. () Kulağımızı ya da saçımızı çekerler
6. () Hemen ailemize haber verirler
7. () Başka (belirtiniz.....)

SORU 46- Okulda sizi en çok kim döver?

1. () Müdür 2. () Müdür Yardımcıları
 3. () Öğretmenler 4. () Müstahdemler
 5. () Arkadaşlarım 6. () Başka (belirtiniz.....)

SORU 47- Sizce öğrenciler öğretmenlerini kızdırdığında dayığı hak ediyor mu? Evet ise sebebini belirtiniz.

1. () Evet ediyorlar (Niçin ediyorlar).....
 2. () Hayır etmiyorlar (Niçin etmiyorlar).....

SORU 48- Okulda herhangi bir nedenle öğretmenleriniz sizi dövdüğünde ya da size kızdığında ailenizin tepkisi ne olur?

1. () Annem ve babam öğretmene çok kızar ve gidip görüşürler
 2. () Annem ve babam öğretmenin vurduğu yerde gül biter düşüncesindeler
 3. () Başka (Belirtiniz.....)

SORU 49- Kendinizi sokakta gezerken güvende hissediyor musunuz?

1. () Evet
 2. () Hayır (ise neden?.....)

SORU 50- Kendinizi okul içinde güvende hissediyor musunuz?

1. () Evet
 2. () Hayır (ise neden?.....)

SORU 51- Kendinizi korumak amacıyla, bıçak, çakı vb. türde herhangi bir şey taşıma gereğini duyuyor musunuz? Nedenini belirtiniz

1. () Hayır taşımıyorum (Niçin taşımıyorsunuz).....
 2. () Evet taşıyorum (ne olduğunu belirtiniz ve nedenini yazınız).....

SORU 52- Bir arkadaşımıza çok kızdığınızda ona vurur musunuz? Nedenini belirtiniz.

1. () Evet vururum (Niçin vurursunuz?).....
 2. () Hayır vurmam (Niçin vurmazsınız?).....

SORU 53- Bana söylemek istediğiniz başka bir şey varsa lütfen yazınız.
Söyledikleriniz hiç kimse tarafından bilinmeyecektir.

.....

TEŞEKKÜRLER

***Aşağıdaki tabloda yer alan her bir ifadeyi okuyarak, bu ifadelerin sizin düşüncelerinize uygun olup olmadığını, yan kutucuklarda yer alan ifadelerden sadece birini işaretleyerek belirtiniz. Şöyleki;

Hiç uygun değil için 1'i Biraz uygun için 2'yi
Uygun için 3'ü Çok uygun için 4'ü işaretleyiniz

		Hiç uygun değil	Biraz uygun	Uygun	Çok uygun
1	Hoşuma gitmeyen bir olay karşısında hemen sinirlenirim	1	2	3	4
2	Doğru bildiğim konularda eleştirmek beni sinirlendirir	1	2	3	4
3	Rahatsız olduğum durumlar karşısında sinirlendiğimde kendimi control edemiyorum	1	2	3	4
4	Duygusal ya da fiziksel olarak rahatsız edildiğimde fiziksel olarak karşılık verme isteği duyarım	1	2	3	4
5	Sinirli olduğumda bir şeyleri kırma isteği duyarım	1	2	3	4
6	Arkadaşlarım, annem, babam vb. İnsanlarla çok sık tartışmaya girerim	1	2	3	4
7	Hak etmiş olanlara layık oldukları ceza verilmelidir.	1	2	3	4
8	Eğer beğenmediğim bir şey olursa en yakınım ile bile tartışırım	1	2	3	4
9	Bence hayvanların av maksadı ile vurulmasında sakınca yoktur	1	2	3	4
10	Diğerlerinin saldırılarına karşı güçlü bir arkadaş grubu mutlaka olmalıdır.	1	2	3	4
11	Eğer saldırıya uğramışsam aradan geçen zamana bakmaksızın aynı şekilde karşılık veririm	1	2	3	4
12	İnsana çevreden gelecek tehditlere daima hazır olmalıdır.	1	2	3	4
13	Bu dünyada en önemli şey diğerlerinden güçlü olmaktır.	1	2	3	4
14	Sık sık kavga ederim	1	2	3	4
15	Bazı insanları incitebilecek şakalar yaparım	1	2	3	4
16	Bazı hallerde insanlara karşı zor kullanılabileceğine inanırım	1	2	3	4
17	Kavgaları seyretmek beni rahatsız etmez	1	2	3	4
18	İnsanların benden korkması hoşuma gider	1	2	3	4
19	Bazen başkalarına zarar verme isteği duyarım	1	2	3	4
20	Sokakta başı boş dolaşan hayvanlar ortadan kaldırılmalıdır.	1	2	3	4

KAYNAKÇA

2001 YILI AİLE RAPORU,

2002 Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 120.

ABRAHAMSON, Mark.

İşlevselcilik, (Çev. N. Çelebi), Konya: Sebat Matbaası.

ADLER, Alfred.

2003 **İnsan Tabiatını Tanıma**, (Çev: Ayda Yörükhan), İstanbul: Kültür Yayınları.

AİLENİN VE AİLE İÇİNDE ÇOCUĞUN KORUNMASI VE ÇOCUĞUN STATÜSÜ KOMİSYONU RAPORU,

2000 **1. İstanbul Çocuk Kurultayı İstanbul Çocuk Raporu**, İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 87: 117-161.

AJAYI, A. O. ve TORIMORO, D. O.,

2004 “Perspectives On Child Abuse And Labour: Global Ethical İdeals Versus African Cultural Realities”_**Early Child Development and Care**, February: 174: 183-191.

AKARCALI, Sezer.

2002 “Televizyon ve Şiddet”, **Yeni Türkiye**, 11: 553-560.

AKARSLAN, Mediha,

1998 **Ana Hatlarıyla Çocuk Hakları ve Çocuk Hakları Mevzuatı**, İstanbul: Alfa/Aktüel Kitabevleri.

AKIN Ayşe,

2001 “Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara: DPT, Yayın No: DPT: 2573- ÖİK: 586, XI.

AKSOY, Ercüment, ÇETİN, Gürsel, İNANICI, Mehmet, POLAT, Oğuz, SÖZEN, Şevki, YAVUZ, Fatih,

2006 “Çocuk İstismarı ve İhmali”, **Adli Tıp Ders Notları**, file// E/ Adli Tıp Ders Notları.htm., 03.01.2005.

AKYÜZ, Emine,

1999 “Cumhuriyet Döneminde Çocuk Hukukundaki Gelişmeler”,

Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2: 491-505.

ALEXANDER RC.,

1995 **Current and Emerging Concepts in Child Abuse Compr Ther**, ABD, 21: 726-730.

ANADOLU HABER,

2003 “Televizyon Çocuğun Ruh Sağlığını Bozuyor”, **Anadolu Üniversitesi Haftalık İletişim Gazetesi**, Sayı: 234, 26 Mayıs- 15 Haziran.

ARAL, Nermin,

1991 “Ailede Ana-Baba Tutumları”, **Ailenin Güçlenmesinde Aile Bireylerinin Sorumlulukları**, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Eğitim Serisi: 3.

ARAL, Nermin, GÜRSOY, Figen,

2001 “Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı”, **Milli Eğitim Dergisi**, Temmuz, Ağustos, Eylül, Sayı: 151, yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/aran_gursoy.htm.

ARENDT Hannah,

2001 “Şiddet Üzerine”, **Cogito**, Sayı 6-7 Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ARIKAN, Çiğdem,

1988 “Ailede Çocuğa Yönelik Şiddet”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, 1-2-3: 75-97.

ARMAĞAN, İbrahim,

1988 **Toplumbilim**, İzmir: Barış Yayınları.

2004 **Gençlik Gözüyle Gençlik 21. YY. Eşiğinde Türkiye Gençliği Değerler Sistemi**, İstanbul: Usadem Yayınları.

ARON, Raymond,

2000 **Sosyolojik Düşünenin Evreleri**, (Çev: Korkmaz Alemdar), İstanbul: Bilgi Yayınevi.

ATAUZ, Sevil,

1991 “Kitle İletişim Araçlarında Çocuk İstismarı ve İhmali”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, İlo, 233- 244.

ATAV, Nephân,

1990 “Şahsiyetin Gelişmesinde Aile Çevresinin ve Ailedeki Gerginliklerin Etkileri”, **Aile Yazıları 3 Birey, Kişilik ve Toplum**, Bilim Serisi 5/III, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1-14.

AYDIN, Ayhan,

1999 **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık.

AYDIN, Betül,

2004 “Gelişimin Doğası”, **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Ankara: Pegem Yayıncılık.

1997 **Ergen ve Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları.

AYVAZ, Mehmet, AKSOY, M., Cemalettin,

2004 “Çocuk İstismarı ve İhmali: Ortopedik Yönleri, **Hacettepe Tıp Dergisi**, 35 (1): 27-33.

BACANLI, Hasan,

2004 **Gelişim ve Öğrenme**, Ankara: Anı Yayıncılık.

BAILY Susan, WHITTLE, Nathan,

2004 “Young People: Victims of Violence”, **Current Opinion in Psychiatry**, 17: 263-268.

BALCIOĞLU, İbrahim,

2001 **Şiddet ve Toplum**, İstanbul, Bilge Yayıncılık.

BALTAŞ, Zühal, BALTAŞ, Acar,

1991 “Kolej ve Anadolu Liselerine Giriş Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Duygusal İstismarı”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara: İlo, 171-200.

BARAN, Oktay,

2005 “İşsizlik İstatistikleri: Rakamların Sahte Dili”, **Marksist Tutum Dergisi**, Sayı 3.

BARON, Robert A ve BYRNE,

2000 Donn, “Agression”, **Social Psychology**, USA: Allyn and Bacon, 11: 438-476.

BAŞKAN, Tanıl Mehmet,

1994 “Adli Tıbbi ve Hukuki Açından Çocuk İstismarı ve İhmali Olgularında Velayet Hakkına Müdahale”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü.

BAŞBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU,

1998 **Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet**, Bilim Serisi 113, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

2000 **Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları**, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Yayın No: 86.

BAYMUR, Feriha,

1997 **Genel Psikoloji**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

BERKA, Özdoğan,

2000 **Çocuk ve Oyun**, Ankara: Anı Yayıncılık.

BETİN, Nermin, HIZARCIOĞLU, Murat, KAYSERİLİ, Ertan, SÖZER, Sertaç, ERDAROĞLU, Erkin, ORAL, Resmiye, DÖNMEZ, Mükerrrem,

1997 “Örselenmiş Çocuk Sendromu” **Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 23 (2), 106-110.

BİÇİCİ, İbrahim, ÇİFTÇİ, Ali, GÜNEŞ, Sadık, KÜTÜK, Abdullah, SOLAK, Ferruh, YAVUZ, Nevzat,

1996 “Günlük Gazetelerde Çocuklarla İlgili İçeriğin Çocuk İstismarı ve/veya İhmali Bakımından Analizi”, (İçerik Çözümlemesi), Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1-36.

BIDWELL, Lee, D., Millar, VANDER Mey, BRENJA, J.

2000 “Family Violence”, **Sociology of the Family, Inceptigating Family Issues**, Jeff Lasser (Ed.), Allyn and Bacon.

BİLEN, Mürevvet,

1983 **Ailede, Kurumlarda ve Toplumda Sağlıklı İnsan İlişkileri**, Ankara: Teknik Basım Sanayi Matbaası.

BİLİR, Şule, ARI, Meziyet, DÖNMEZ, Necati, GÜNEYSU, Sibel,

1991 “4-12 Yaşları Arasında 16.000 Çocukta Örselenme Durumları İle İlgili Bir İnceleme”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara: İlo, 45-54.

BLACK, Claudia,

2004 **Çocuk-Ergen-Yetişkin Olarak Alkolik Çocukları Sorunlar ve Çözümleri**, (Çev. H. Arısoy), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.

- BROWNE, Kevin,
1991 “Aile İçinde Çocuk İstismarının Anlaşılması ve Sağaltımı”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara: İlo, 317-330,

1991 “Çocuk İstismarını Önceden Kestirme”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara: İlo, 295-306.
- BUDAK, Gönül,
1990 “Endüstrileşme Süreci İçinde Ailenin Yeri ve Önemi”, **I. Aile Şurası Bildirileri**, Ankara: Tanıtım Serisi f, 3: 195-200.
- BUĞDAYCI, Resul, ŞAŞMAZ, Tayyar, KURT, Öner, TEZCAN, Hanife,
2001 “Bir Kent Tipi Sağlık Ocağında Yazılan Tanıların İncelenmesi”, **Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni**, 4: 1-19.
- BULUT, Işıl,
1990 **Genç Anne ve Çocuk İstismarı**, Ankara: Bizim Büro.
1990 “Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma”, **Aile Yazıları 3 Birey, Kişilik ve Toplum**, Bilim Serisi 5/III, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 197-228.
- BYERS, Joy,
1999 “Çocuk İstismarını Önleme: Önleyici Programlar ve Halk Eğitimi”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, İlo, Ankara, 279-286.
- CAMBELL, A. and MUNCER, S.,
1990 “Cousses of Crime, Uncervering a Lay Model”, **Criminal Justice and Behavior**, 17: (4) 410-419.
- CANAN, İbrahim,
1980 Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslamda Çocuk Hakları, İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- CAPORAL, Bernard, **Kemalizm ve Kemalizm Sonrası Türk Kadını (1919-1970)**
1982 Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- CDC (Center for Disase Control),
1997 “Lifetime Annual Incidence Partner Violence and Resulting Injuries”, **Morbidity and Mortality Weekly Report**, 47: 1-97.
- CHALLAYE, Felicien,
1968 **Bütün Yönleriyle Freud ve Freud Doktorini**, (Çev. H.Özgü), İstanbul: Özgü Yayınevi.

- CILGA, İbrahim,
2000 “Türkiye Çocuk Hakları Ulusal Eylem Planı Stratejisi
İstanbul Acil Eylem Planı Modeli”, **1. İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler
Kitabı**, İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 117-132.
- 2000 “Genel Bakış”, Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu, **Sekizinci Beş
Yıllık Kalkınma Planı**, Yayın No: DPT: 2573.
- COHEEY, Carol,
2004 “Battered Mothers Who Physically Abuse Their Children”, **Journal of
Interpersonal Violence**, University of Iowa, 19: 943-952.
- COLEMAN, James. S.,
1997 “The Concept Of Educational Opportunity”, **Harvard Educational
Review**, 68: 7-22.
- COMTE, Auguste,
2001 **Pozitif Felsefe Kursları**, (Çev. E. Ataçay) İstanbul: Sosyal Yayınları.
- COOPER, David,
1988 **Ailenin Ölümü**, (Çev. G. Özkan), İstanbul: Kıyı Yayınları.
- COSER, Lewis,
1971 **Masters of Sociology**, New York: Harcourt Brace Javanovich
Publishers.
- CÜCELOĞLU, Doğan,
2002 **İnsan ve Davranışı**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- 1985 **İnsan ve İnsanlar**, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- ÇAĞATAY, Tahir,
1987 **Günün Sosyolojisine Giriş**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayınları.
- ÇEVİK, Dolunay,
2002 **Çalışmazsam Okuyamam**, Ankara Büyük Şehir Belediyesi,
Eğitim Kültür Daire Başkanlığı, Kitap No: 49.
- ÇINAR, İkrım,
2003 “Eğitimin Tarihsel Temelleri”, **Eğitim Üzerine**, Ankara: Ütopya
Yayınevi, 45-88.

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ 27 NCİ OTURUM,
2002 “Sözleşmenin 44. Maddesi Uyarınca Taraf Devletler Tarafından
Sunulan Raporların Değerlendirilmesi”, **Çocuk Hakları Komitesinin Sonuç
Gözlemleri**: Türkiye, CRC/C/Add.152/8 Haziran.

ÇOCUK AİLE VE KENT KOMİSYONU RAPORU,
2000 **1. İstanbul Çocuk Kurultayı Raporlar Kitabı**, İstanbul Çocukları
Vakfı, (Haz: Sayita, Sevgi, Şirin, Mustafa), İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı
Yayınları, 87: 13-76.

DAIUTE, C., FINE, M.,
2003 “Youth perspectives on violence and injustice”, **J. Soc. Issues**, 59:
1-14.

DE MAUSE, Lloyd,
1974 “The Evolution of Childhood”, **The History of Childhood**, The
Psychohistory Press, New York: The Psychohistory Pres.

DEMİR, Ali, Hikmet,
2001 “Okuldaki Şiddete Çözüm Önerisi”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında
Eğitim Dergisi**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Sayı: 20, Ekim.

DEMİRBAŞ, Timur,
2001 **Krimonoloji**, Ankara: Seçkin Kitabevi.

DEVECİ, Erhan, AÇIK, Yasemin,
2002 “İlköğretim Öğrencilerinin Babaları Tarafından Annelerine Uygulanan
Fiziksel Şiddet Durumu”, **Fırat Tıp Dergisi**, 7 (4) : 847-851.

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI,
2001 **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas
Komisyonu Raporu**, Ankara.

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI,
1989 **VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu**,
Yayın No: DPT: 2165-ÖİK, 338, Nisan.

DEWEY, Jhon,
1899 **The School and Society**, USA: University of Chicago Pres.

DOBASH, R.E. DOBASH, R.,
1979 **Violence Against Wives A case againts the patriarchy**, Newyork:
Pree Pres.

DOĞAN, İsmail,

1996 **Sosyoloji**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

2003 **Toplum Ve Eğitim**, Ankara: Pegem Yayıncılık.

2000 **Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

2000 “Çocuk Haklarının Sosyolojik Evriminden Dünya ve Türkiye İçin Çıkan Sonuçlar, **1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı**, İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 35-72.

DOĞAN, Orhan,

2004 **Spor Psikolojisi**, Ders Kitabı, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No.97.

DOĞRUEL Nesrin,

2001 “Çocukluk Çağı Cinsel Suiistimal ve Cinsel Sömürü”, **Çocuk Edebiyatına ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumu, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları**, 24, 238-242.

DOĞRAMACI, İhsan,

1990 “Yükseköğretim Kurulu Başkanı Prof. Dr. İhsan Doğramacı’nın Açılış Konuşması”, **Çocuk İstismarı ve İhmali, Çocukların Kötü Muameleden Korunması, I. Ulusal Kongresi**, Ankara: İlo, 35-36.

DOKGÖZ, H., Şam, B., ERSOY, G., Müsellim, N., T.,

2002 “Ölümlle Sonuçlanan İhmale Uğramış Çocuk Olgusu”, **Yıllık Adli Tıp Toplantıları Kitabı**, Antalya: Adli Tıp Kurumu Yayınları, 6: 118-121.

DOMENACH, Jean-Marie,

1978 “**L’ubiquité de la violence**”. **Revue Internationale des Sciences Sociales**, Paris 30 (4): 759-767.

DONOVAN, Josephine,

1991 **Feminist Teori**, (Çev. Aksu Bora ve Diğerleri), İstanbul: İletişim Yayınları.

DÖNMEZER, Sulhi,

1982 **Sosyoloji**, Ankara: Savaş Yayınları.

DÖNMEZER, İbrahim,

2001 **Ailede İletişim ve Etkileşim**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ,
2002 “Şiddet ve Sağlık Konulu Dünya Raporundaki Önerilerin Uygulamaya Geçirilmesi Sekreteryaya Raporu, 2003” 56. **Dünya Sağlık Asamblesi**, Geçici Gündem Maddesi 14.15, A56/24, Türkiye İrtibat Ofisi 3 Mart.
- DURKHEIM, Emile,
1985 **Toplumbilimsel Yöntem Kuralları**, (Çev. Celal Baki Akal), İstanbul: B.F.S. Yayınları.
- DYKSTRA, C.H., ALSOP, R.J.,
1996 Domestic Violence and Child Abuse (Monograph), Englewood, CO: American Humane Association, Akt: OSOFSKY, Joy, 2004, “Community Outreach for children, Exposed to Violence”, **Infant Mental Healt Journal**, 25 (5): 478-487.
- EGELAND, B.,
1993 “A History of Abuse is A Major Risk Factor For Abusing the Next Generation” **In Current Controversies Family Violence**, Ed. Gelles, R. J. and LOSEKE, Newbury Park, CA: Sage, 197-208.
- EHRENSAFT, M. K., COHEN, P., BROWN, J., SMAILES, E., CHEN, H., JHONSON, J.G.,
2003 “International Transmission of Partner Violence: A 20-Year Prospective Study”, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 1: 741-753.
- EMERY, E., Robert,
1989 “Family Violence: Children and development: Knowledge base, researchagenda, and social policy application,” (Special issue), **American Psychologist**, 44: 321-328.
- ENGELS, F.,
1992 “Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni”, **Kadın Sorunu Üzerine, Marx, Engels, Lenin, Stalin, Komintern, ve Clara Zetkin**, (Çev.İ. Yarkın), İstanbul: İnter Yayınları, 13-29.
- 1997 **İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu**, (Çev. Yurdakul Fidancı), Ankara: Sol Yayınları.
- ERDEN, Münire, AKMAN, Yasemin,
2003 **Gelişim ve Öğrenme**, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- EREL, Sevim,
1990 “Türk Ailesinin Durumu”, Ankara: **I. Aile Şurası Bildirileri**, Tanıtım

Serisi: 3, 179-184.

ERICSON, E.H.,

1984 **İnsanın Sekiz Çağı**, (Çev: B. Üstün ve V. Şar), Birey ve
Ankara: Toplum Yayıncılık.

ERGİL, Doğu,

1984 **Toplum ve İnsan**, Ankara: Turhan Kitabevi.

ERKAL, Mustafa,

1984 **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, Ankara: Mayaş Yayınları.

ERKMAN, Fatoş,

1991 “Çocukların Duygusal Ezimi”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**,
Ankara: İlo, 163-170,

ERKUL, Ali,

1993 “Sivas Merkez Köylerinde Aile Yapısı”, **Cumhuriyet Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık, 17: 17-50.

ERSEVİM, İsmail,

2002 **Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri**, İstanbul: Assos Yayınları.

ERTEMSİR, Esin, GÜLER, Güliz,

1998 “Çocuk Hakları Maddelerinin Drama Edildiği Video Kaset
Materyalinin Geliştirilmesi ve Öğretim Durumuna Olan Etkileri”, **İstanbul
Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı**, İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı
Yayınları, 86: 25-34.

ERTEN Yavuz, ARDALI Cahit,

2001 “Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları”, **Şiddet**, Cogito,
Sayı 6-7 Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 143-164.

ESERPEK, Altan,

1990 “Türk Köy Ailesinde İş Bölümüne İlişkin Yapısal Değişmeler”, **Aile
Yazıları 2, Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme**, (Der. Beylül Dikeçligil,
Ahmet Çiğdem), Bilim Serisi 5/2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı
Yayınları, 177-190.

ESHLEMAN, Ross,

1988 **The Family, An Introduction**, Boston: Ally and Bacon.

FALBO, Gilliant, CAMINHA, Fatima, AGUIAR, FLORENCE, ALBUQUE, Jacia,
CHACON, Lourders, MIRANDA, Simone, MARQUES, Sonia,

- 2004 "Incidence of Child and Adolescent Abuse among Incarcerated Females in the Northeast of Brazil", **Journal of Tropical Pediatrics**, 50: 292-296.
- FINKELHOR, D., ORMROD, R.,
2001 Factors in the Under-Reporting of Crimes Against Juveniles", **Child Maltreatment**, 6: 219-229.
- FİŞEK, G, Hana R. Scherler,
1996 "Toplumsal Değişim ve Eşler: Cinsiyet Senaryolarının Sınırlarını Genişletme Amaçlı Bir Terapi Yaklaşımı", **Türk Psikoloji Dergisi**, Sayı: 11 (11): 1-11.
- FRANKLIN, Bob,
1993 **Çocuk Hakları**, (Çev. A. Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FRANZOI, Stephen L.,
2001 **Social Psychology**, USA: Brown ve Benchmark Publisher.
- FREEDMAN, Jonathan L., SEARS, David, O., CARLSMITH, Merrill, J.,
1989 **Sosyal Psikoloji**, (Çev: A. Dönmez), İstanbul: Ara Yayıncılık.
- FREYER, Hans,
1967 **Sosyolojiye Giriş**, (Çev: N. Abadan Unat), Ankara: Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- FREUD, Sigmund,
1981 **Cinsiyet ve Psikanaliz**, (Çev. S. Hilav), İstanbul: Varlık Yayınları.
- FROMM, Erich,
1994 **Sevginin ve Şiddetin Kaynağı**, (Çev. Y. Salman, N. İçten), İstanbul: Payel Yayınları.
- GAGE, B., Ruth,
1990 "Consequences of Children's Exposure to Spouse Abuse", **Pediatric Nursing**, May, June, (16): 258-260.
- GANDER, MARRY, J., GARDINER, Harry, W.,
1995 **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, (Yayına Hazırlayan: B. Onur), Ankara: İmge Kitabevi.
- GEEN, R.,
2001 Aggression and Antisocial Behavior, In D. T. Gilbert, S. T. Fiske and G. Lindzey (Ed.), **Handbook of social psychology**, Oxford University Press

and McGraw-Hill.

GELLES, R.J.,

1980 "Violence in Family: A Review of Resaarch In The Seventies",
Journal of Marriage and Family, 42: 873-885.

1983 "An Exchange/Social Control Teory" **In The Dark Side of Famillies: Current Family Violence Research**, Ed. D. Finkelhor, R. J. Gelles, G. T., Hottaling, and M. A. Straus , Beverly Hills, CA: Sage. 151-165.

GERALD, R. Leslie,

1979 **The Family in Social Context**, Oxford: Oxford University, Pres.

GIDDENS, Anthony,

2000 **Sosyoloji**, Ankara: Ayraç Yayınevi.

GIRARD, Rene,

2003 **Şiddet ve Kutsal**, (Çev. Nemciye Alpay), İstanbul: Kanat Kitap.

GOODE, W. S.,

1971 "Force and Violence in the Family", **Journal of Marriage and Family**, 33: 634-636.

GORDON, Thomas,

1999 **Etkili Ana Baba Eğitimi**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

GÖKA, Erol, TÜRKÇAPAR, Hakan,

2005 "Gençlik ve Şiddet", **Ankara Numune Hastanesi ve Ankara SSK Hastanesi Psikiyatri Bölümü**, www.saglik.tr.net/ruhsagligisiddet.

GÖKBERK, Macit,

1996 **Felsefe Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul.

GÖKÇE, Birsen,

1991 "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", **Aile Yazıları, Bilim_Serisi 5/1**: Dikeçligil, B.- Çiğdem, A.(Der.), Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 205-224.

GÖKÇE Birsen,

1976 "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme" Hacettepe Üniversitesi, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 8 (1-2): 205-224.

GÖKÇE, Birsen,

1999 Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Ankara: Savaş Yayınevi.

GÖNENÇ, Meltem, Ayhan, Nil, BAKIR, Akif,
2000 “Kız Çocuklarının Eğitiminin Engellenmesi ve Ev İşlerinde
Çalıştırılması”, **Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri**, DİE Yayın No.2534,
Ankara: DİE Matbaası, 29-31 Mayıs, 257-276.

GÖRAK, Gülay, BAHÇECİK, Nefise, YILDIZ, Suzan, GÜLÇİÇEK, Sakine,
2001 “Üniversite Öğrencilerinin Karşılaştıkları Cinsel İstismar Türlerinin
Aile Yapısı İle İlişkisi”, **1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı**,
İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 4: 411-424.

GRAZIANO, Anthoney, MILLS, Joseph,
1992 “Treatment for Abused Children: When is a Partial Solution
Acceptable?”, **Child Abuse and Neglect**, 16: 217-228.

GROS, R., LANDFRIED, B., HERMAN, S.,
1996 “Height and Weight as a Reflection of Nutritional Situation of School-
aged”, **Children Working and Living in the Streets of Jakarta**, Soc. Sci.
Med. 43: 453-458.

GÜÇLÜ, Sevinç,
2002 “Aile İçi Etkileşim, Çocuk ve Şiddet”, **Çocuk Edebiyatına ve Çocuk
Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumu**, 25-27 Nisan, Eskişehir:
Osmangazi Üniversitesi Basımevi, 084: 243-248.

GÜLAN, Aydın,
2000 “Çocuklara Yönelik İdari Faaliyetlere Hâkim Olması Gereken İlkeler”,
1. İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı, İstanbul: İstanbul Çocukları
Vakfı Yayınları, 429-436.

GÜMÜŞ, Adnan, TÜMKAYA, Songül, DÖNMEZER, Turan,
2003 “Sıkıştırılmış Okullar”, **Adana’da İlköğretim Okulları, Öğretmenleri
ve Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma (Kitap haline getirilecek)**, Ankara:
Eğitim-Sen.

GÜNÇE, Gülseren,
1991 “Çocuğun Cinsel İstismarı”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara: İlo,
125-136.

1991 “Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği Başkanı Prof. Dr.
Gülseren Günçe’nin Açılış Konuşması”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara:
İlo, 23-26.

GÜNERİ, F.

1997 “Aile İçinde Kadına Yöneltilen Şiddet” **Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet**, İstanbul: Mor Çatı Sığınma Vakfı Yayınları, 87-92.

GÜRBÜZ Umut,

2002 “Şiddetin Dilsel Boyutu”, **Çocuk Edebiyatına ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumu**, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 084: 217-220.

GYNNA, Christina,

1999 “İsveç’te Çocuk İstismarı ve İhmali”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, (Der. Esin Konanç ve Diğerleri), Ankara: Ofset Tipo Matbaacılık, 341-350.

HACİP, Yusuf Has,

1996 **Günümüz Türkçesi İle Kutatgu Bilig Uyarlaması**, (Haz: Fikri Silahtaroglu), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

HAIR, J., F., ANDERSON, R., E,

TATHMAN, R., L, ve BLACK, W., C,

1988 **Multivariate Data Analysis**, New Jersey: Prentice Hall.

HAMMER, Rhonda,

2003 “Militarism and Family Terrorism: A Critical Feminist Perspective”, **The Review of Educaion, Pedagogy, and Cultural Studies**, 25 (3): 231-256.

HANCI, Hamit,

2004 “İzmir’de Eğitim Hastanelerinde Çocuk İstismarı Tanısı Alan Olgularla İlgili İzmir Çocuk İstismarı Araştırma Grubunun Onsekiz Aylık Deneyimi”, **İzmir Tabip Odası Bülteni**, 6: 24-28.

HANÇERLİOĞLU, Orhan,

1986 **Toplumbilim Sözlüğü**, Ankara: Remzi Kitabevi.

HARDING, Sandra,

1981 “What is Real Material Base of Partriarchy and Capitalizm?” **Women and Revolution**, Akt: DONOVAN, Josephine, 1992, **Feminist Teori**, (Çev. Aksu Bora ve Diğerleri), İstanbul: İletişim Yayınları.

HART, N. S., BRASSARD, M.,

1996 A Major Threat to Childrens Mental Health: Psychological Maltreatment, *American Poychologist*, 42 (2): 160-165.

HARTER, Stephanie Lewis,

2000 “Quantitative Measures Of Construing In Child Abuse Survivors”,

Journal of Constructivist Psychology, 13: 103-116,

- HEGARTY, K., HINDMARSH, E. D., GILLES, M.T.,
2000 "Domestic violence in Australia: Definition, Prevalence and Nature of Presentation in Clinical Practice", **Medical Journal of Australia**, 173: 363-367.
- HEISE, Lori, PITANGUY, Jacqueline, GERMAIN, Adrienne,
1994 "Violence Against Women: The Hidden Health Burden", **Washington D.C.: World Bank Discussion Papers**, 225: 18-23.
- HENDERSON, Helen (Ed.),
2000 "Violence Between Intimates", **Domestic Violence and Child Abuse Sourcebook**, , Omnigraphics, 320-324.
- HILL, C.,
1996 **Reformation to Industrial Revolution**, Penguin.
- HOBART, Mark,
1996 "Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyasetine Doğru", **Şiddet**, Cogito, Sayı:6-7, Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 51-64.
- HOBBES, Thomas,
1992 **Leviathan**, (Çev. S. Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HOME OFFICE,
2004 London: HMSO. Retrieved November 4, from
<http://www.Crimereduction.gov.uk/dv03f.htm//1>
- HUMPHREYS, C, THIARA, R,
2003 "Mental Health, and Domestic Violence: 'I Call It Symptoms of Abuse'", **British Journal of Social Work**, 33: 209-226.
- IRFAN, Shazia, COWBU RN, Malcolm,
2005 "Disciplining, Chastisement and Physical Child Abuse: Perceptions and Attitudes of the British Pakistani Community", **Journal of Muslim Affairs**, 24: 89-98.
- IWANIEC, Dorota,
2002 "Identifying and Dealing with Emotional Abuse and Neglect", **Child Care in Practice**, 9: 49-61.
- İLKKARACAN, Pınar, GÜLÇÜR, Leyla, ARIN, Canan,
1996 "Aile İçinde Kadına Karşı Şiddet", **Sıcak Yuva Masalı Aile İçi Şiddet**

ve **Cinsel Taciz**, Metis Kadın Araştırmaları, İstanbul: Metis Yayınları,. 15-21.

İNAM, Ahmet,

2001 “Şiddeti Anlamak”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, Tübitak, Şubat, 399: 46-47.

İNAN, Afet,

1992 **Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, XIII: 367-398.

JAMES By Sir,

1977 **W. Red House**, Turkish and English Lexicon, İstanbul: Çağrı Yayınları.

JAIN, Alain,

1998 **Emergency Department Evaluation of Child Abuse**, Emergency Medical Clinic North America.

JOHNSON, Charles F.,

2004 “Child sexual abuse”, **Lancet**, 364: 462-70.

JUTICE, Blair, JUSTICE, Rita,

1990 **The Abusing Family**, New York: Plenum Pres.

KALYONCU, Hamdi,

2004 **Kadın Dövmenin Faydaları**, İstanbul: Popüler Kitaplar.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem,

1981 **Çocuğun Değeri**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi.

1990 **İnsan Aile Kültür**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KANAD, Halil, F.,

1963 **Pedagoji Tarihi**, Cilt: 2’den Akt: İsmail Doğan, 2000, **Akıllı Küçük, İstanbul**: Sistem Yayıncılık.

KANDİYOTİ, Deniz,

1982 “Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik”, **Türkiye’de Ailenin Değişimi (Toplumbilimsel İncelemeler)**, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 15-34.

KAPLAN, Mehmet,

1985 **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- KARA, Bülent, BİÇER, Ümit, GÖKALP, Ayşe,
2004 “Çocuk İstismarı”, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, 7:
140-151.
- KARAMAN, Yasemin,
1993 “İlkokul Öğretmenlerinin Gözlemlerine Göre Çocukların Aileleri
Tarafından İstismarı ve İhmali”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARS, Özcan,
1996 **Çocuk İstismarı Nedenleri ve Sonuçları**, Ankara: Bizim Büro
Basımevi.
- KASATURA, İlkay,
1991 **Okul Başarısından Hayat Başarısına**, İstanbul: Altın Kitaplar.
- KASKUN, Ahu, ÖZTUNÇ, Selen,
2003 “Çocuk, Televizyon ve Şiddet”,
www.psikoloj.gen.tr/modules.php?name=News&file=print&sid=147, 12. 09.
2004.
- KAUFMAN, J. ve ZIGLER, E.,
1987 “Do Abused Children Become Abusive Parents?”, **American Journal of
Orthopsychiatry**, 57: 186-192.
- KAVAKLI, Aysel, PEK, Hatice, BAHÇECİK, Nefise,
1994 “Hırpalanmış Çocuk Sendromu”, **Çocuk Hastalıkları Hemşireliği**,
Ankara: Alendar Ofset, 183-193.
- KAYA, Vahap,
2002 **Karizmanın Şiddeti**, Ankara: Sis Yayıncılık.
- KAYIR, G.,
1995 “Kadınlar ve Psikolojik Şiddet”, **Evdeki Terör: Kadına Yönelik
Şiddet**, İstanbul: Mor Çatı Sığınma Vakfı Yayınları, 93-96.
- KELEŞ, Ruşen ve ÜNSAL, Artun,
1996 “Kent ve Siyasal Şiddet”, **Şiddet**, Cogito, Sayı:6-7, Kış-Bahar, İstanbul:
Yapı Kredi Yayınları, 91-104.
- KEMERLİ, Nurhayat,
2003 “Aile İçinde Kadına Yöneltilen Şiddet”, **Kadına Yönelik Şiddet ve
Hekimlik Sempozyumu**, Ankara: Ankara Tabip Odası Yayınları, 41-57.

- KEMPE, CH., SILVERMAN, F.N., STEELE, B.F., NDROEGEMUELLER, W., SILVER, H. K.,
1962 "The Battered Child Syndrome", **Journal American Medicine Association**, 181: 17-24.
- KENRICK, Douglas T., BREUNER,
1999 "Agression", **Social Psychology Unraveling the Mystery**, USA: Allyn and Bacon, 10: 350-389.
- KEPENEKÇİ, Y,
2001 "Hukuksal Açıdan Çocuk İstismarı ve İhmali", **Katkı Pediatri Dergisi**, H.Ü.T.F. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı ve Çocuk Sağlığı Enstitüsü Yayını, 3 (22): 120-124.
- KESKİN, Ferda,
1997 "Focault'da Şiddet ve İktidar", **Şiddet**, Cogito, Sayı:6-7, Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 117-122.
- KHURI, Smith, IACHAN, Ronaldo, SCHEIDT, Peter, C., OVERPECK, Mary, D., GABHAINN, Saoirs, Nic., PICKETT, William, HAREL, Yossi,
2004 "A Cross-National Study of Violence-Related Behaviors in Adolescents", **Arch Pediatr Adolesc. Med.**, 158 (6): 539-544.
- KIRAY, Mübeccel,
1978 "Küçük Kasaba Kadınları", **Türk Toplumunda Kadın Semineri**, İstanbul: Sosyal Bilimler Dergisi Yayınları, 359-375.

1982 **Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, İstanbul: İletişim Yayınları.

1984 "Büyük Kent ve Değişen Aile", **Türkiye'de Ailenin Değişimi (Toplumbilimsel İncelemeler)**, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 34-69.
- KIZILÇELİK, Sezgin,
2002 **Sefaletin Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- KOCABAY, Yalçın,
1972 **Türkçe Fransızca Büyük Sözlük** (Grand Dictionary), Ankara: Tisimat Basım Sanayi.
- KOCACIK, Faruk,
1998 **Sivas'ta Kentsel Aile**, Sivas: Dilek Matbaacılık.

2004 **Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet**, Sivas: C.Ü Yayınları.

KONANÇ, Onur, ZEYTİNOĞLU, Sezen, KOZCU, Şeyda,
1988 “Ankara, İstanbul, İzmir Ceza Mahkemelerinin Çocuk İstismarı ve İhmali İle İlgili Kararlarının İncelenmesi”, (Bildiri) Rodos, Yunanistan: I. Avrupa Çocuk İstismarı ve İhmali Kongresi.

KONGAR, Emre,
1983 **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

2005 **Küresel Terör ve Türkiye**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

1991 “Türkiye’de Aile, Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, **Aile Yazıları**, Bilim Serisi 5/2, (Der. Dikeçligil, B. Çiğdem, A.), Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 65-94.

KOZCU, Şeyda,
1989 “Çocuk İstismarı ve İhmali”, **Aile Yazıları 3, Birey, Kişilik ve Toplum**, Bilim Serisi 5/3 Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 379-390.

KÖKNEL, Özcan, 1996 **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, İstanbul: Altın Kitapları.

KUDAT, Ayşe,
1977 “Aile ve Yeniden Üretim”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, 2: 94-110.

KULAKSIZOĞLU, Adnan,
1988 **Ergenlik Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

1993 “Bir Grup Gencin Ailede ve Okulda Karşılaştığı Bedensel Olarak Fena Muamele İle İlgili Bir Çalışma”, **M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Sayı: 3.

KURRY, Helmut, OBERGFELL, Joakhim, WOESSNER, Fuchs, Gunda,
2006 “The Extent of Family Violence in Europe”, **Violence Against Women, A Comprasion of National Surveys**, 10: 749-769.

KUTCHINSKY, Berl,
1990 “Çocuğun Cinsel İstismarı: Yaygınlık, Müdahale ve Önleme”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara: İlo, 201-214.

- KÜÇÜKER, Hüdaverdi,
2002 “Zonguldak’ta Sulh Hukuk Mahkemelerine Yansıyan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Olgularının İncelenmesi”, **Adli Tıp Dergisi**, 16: 40-45.
- LAWS, Cath ve BRONWYN, Davies,
2000 “Poststructuralist theory in practice: working with behaviourally disturbed children”, **Qualitative Studies In Education**, 13: 205-221.
- LESON, J.L.,
1999 “The Extent and Consequences of Child Maltreatment”, **The Future of Children**, 8: 39-53.
- LIEBERT, R. M., and, POULOS, R. A.,
1973 “Some Immediate Effects of Televised”, **Violence of Children’s Behavior Developmental Psychology**, 6: 469-475.
- LOCKE, Jhon,
2003 **Eğitim Üzerine Düşünceler**, (Çev: Hakan Zengin), Felsefe Dizisi, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- LOPEZ, Bronstein,
1995 **Victimologie Clinique**, Paris.
- LORENZ Konrad,
2000 “Saldırganlığın Spontanlığı”, **Şiddet**, Cogito, Sayı 6-7 Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 65-78.
- LUEDTKE, J., LAMNEK, S.,
2001 **Schlage in jeder dritten familie (Punches in each third family)**, Agora, 1: 8-9.
- LYNCH, Margaret,
1991 “Çocuk İstismarının ve İhmalinin Önlenmesi”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara: İlo, 291-294.
- MALTZ, W, HOLMAN, B,
1997 **Sen Suçlu Değilsin?**, (Çev. M. Aykırı), İstanbul: Kuraldışı Yayınevi.
- MARGOLIN, Gayla, GORDIS, Elana, B.,
2004 “Children’s Exposure to Violence in the Family and Community”, University of Southern California, Los Angles: **Department of Psychology**, 13: 152-155.

- MARINO, A. Bruce,
2005 “Inequality and Adolescent Violence: An Exploration of Community, Family, and Individual Factors”, **Journal of the National Medical Association**, April, 96: 486-495.
- MARSDEN, Dennis,
1979 “Sociological Perspectives on Family Violence”, **Violence and the Family**, J. P. Martin, Jhon Wiley and Sons (Ed), New York.
- MARX, Karl,
1977 **Selected Writings**, David McLellan (Ed.), Oxford University Pres.
- MARX, K., ENGELS, F.,
2000 **Felsefe Metinleri**, (Çev. K. Somer ve Diğerleri), Ankara: Sol Yayınları, Şahin Matbaası.
- MEDENİ KANUN VE BORÇLAR KANUNU,
2004 Ankara: Kanun Metinleri Dizisi.
- MEDENİ KANUN, BORÇLAR KANUNU,
2004 Ankara: Seçkin Yayınevi.
- MEDİCİNE AND WAR,
2001, “Şiddet Üzerine Bildiri”, (Çev. B. Düzgören), **Şiddet**, Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yayayınları, Sayı 6-7 Kış-Bahar, 37- 40.
- MEDYA TAKİP MERKEZİ,
2006 **Haber Bültenleri Hakkında Yapılmış En Kapsamlı Araştırma**, www.medyatakip.com., 04.07.2005.
- MERTER, Feridun, 1990
1950–1998 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya örneği), Bilim Serisi 2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- MERTON, Robert, K.,
1967 **On Theoretical Sociology**, New York: The Free Pres.
- MIAN, Marcellina,,
2005 “World Report on Violence and Health: What It Means For Children and Pediatricians”, **The Journal of Pediatrics**, 145: 14-19.
- MICHAUD, Yves, 1991 **Şiddet**, İstanbul: İletişim Yayınları.

- MİLLÎ EĞİTİM TEMEL KANUNU,
Resmi Gazete Yayın Tarihi, 24.06.1973, Sayı: 14574, 1739,
www.uhdigm.adalet.gov.tr, 11. 09. 2005.
- MORGAN, Clifford T.,
1994 **Psikolojiye Giriş**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- MORRIS, Charles, G,
2001 “Yaşam Boyu Gelişim”, **Psikolojiyi Anlamak**, (Çev. M. Sayıl), Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Yayın No: 23.
- MOSESSE Rafael, 1996 “Şiddet Nerede Başlıyor”, **Şiddet, Cogito**, Sayı:6-7, Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 23-28.
- MUSSEN, P.,
1973 **The Psychological Development of Child**, New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- MUTLUER, Ferhan,
2000 **Toplumsal Sapma**, Ankara: Zirve Yayınları.
- NAYAK, A.,
2002 “Through Children’s Eyes: Childhood, Pleace and the fear of crime”, **Geoforum**, 34: 303-315.
- NELSON, Barbara,
2000 Making an Issue of Child Abuse: Political Agenda Setting for Social Problems, University of Chicago Press, Chicago, 1984’dan Akt. Gelles, R. J., “Violence Between Intimates”, **Domestic Violence and Child Abuse Sourcebook**, Helen Henderson (Ed.), Omnigraphics, 3-26.
- NICOLSON, P, WILSON, R,
2003 “Is Domestic Violence a Gender Issue? Views from a British City”, **Journal of Community Appl. Soc. Psychol**, 14: 266-283.
- NOCK, Steven,
1987 **Sociology of the Family**, New Jersey: Prentice Hall, Englewood. Cliff.,
- OATES, Kim,
1992 “Çocukların Cinsel İstismarının Kalıcı Etkileri”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara: İlo, 137-146.

1991 “International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect’in Başkanı Prof. Dr. Kim Oates’in Açılış Konuşması”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara: İlo, 23-26.

OBISESAN, K. A., ODYEMA, A.A., ONIFADE, R.A.,
1999 “Childhood sexuality and child sexual abuse in southwest Nigeria”, **Journal of Obstetrics and Gynaecology**, 19: 624-626.

ORTAYLI, İlber,
1984 “Osmanlı Toplumunda Aile”, **Türkiye’de Ailenin Değişimi Toplumbilimsel İncelemeler**, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık, 79-90.

OSKAY, Güler,
1985 “Dayak Konusunda Ana Baba ve Ergenin Tutumu”, **Psikoloji Dergisi**, 5: 339-344.

OSKAY, Ülgen,
1983 “Çatışma Kuramı Açısından İşlevselci Kuramın Eleştirisi”, **Seminer**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2/3, ss. 83-92.

OSOFSKY, Joy, D.,
2004 “Community Outreach For Children Exposed To Violence”, **Infant Mental Health Journal**, 5: 478-487.

OZANKAYA, Özer, 1984 **Toplumbilime Giriş**, “S” Yayınları, Ankara,

ÖNDER, Ayhan,
1989 **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Cilt II, İstanbul: Yayıncılık Matbaası.

ÖNER, Murat,
1999 “İlköğretim Okulları I. Kademe Öğretmenlerinin Sınıfta İletişimi Sağlama Etkinlikleri”, (Teknoloji Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

ÖZDEMİR, Ayten,
1989 “Çocuğun Fiziksel Yönden İstismarı ve İhmali”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZEL EĞİTİME MUHTAÇ ÇOCUKLAR KANUNU, www.hukuki.net, 15. 09.2005,

ÖZDOĞAN, Berka,
2000 **Çocuk ve Oyun**, Ankara: Anı Yayıncılık.

ÖZEL DURUMDAKİ ÇOCUKLAR KOMİSYONU RAPORU,

2000 1. **İstanbul Çocuk Kurultayı, İstanbul Çocuk Raporu**, (Yayına Hazırlayan: Sayita, S., Şirin, M., İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 87: 495-493.

ÖZEN, Sevinç,

1990 “Gecekondu Ailelerinde Bireyler Arası Etkileşim”, **Aile Yazıları 2, Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme**, (Der. B. Dikeçligil, A. Çiğdem), Bilim Serisi 5/2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 259-264.

1991 “Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar”, **Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar, Yapı, Tarihi Süreç**, (Der. B. Dikeçligil, A.Çiğdem), Bilim Serisi 5/1, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 397-408.

ÖZEN, Sevinç ve ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem,

2000 **Psikolojik Testler**, Ankara: Pdrem Yayınları.

ÖZGÜVEN, İbrahim, Ethem,

2001 **Ailede İletişim ve Yaşam**, Ankara: Pdrem Yayınları.

ÖZKALP, Enver,

1986 “Aile Kurumu”, **Davranış Bilimlerine Giriş**, Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1: 66-77.

ÖZKÖK, Ertuğrul,

1985 **Kitlelerin Çözülüşü**, Ankara: Tan Yayınları.

ÖZSAN, Muharrem,

1990 “Çocuk Suçlarında Aile ve Anne-Baba İlişkilerinin Rolü”, **Aile Yazıları 3, Birey, Kişilik ve Toplum**, Bilim Serisi 5/3, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 35-42.

ÖZTAŞ, Kaya,

1973 **Fransızca Türkçe Deyimler Sözlüğü**, Ankara: Dil Yayınları.

ÖZTÜRK, Bahri,

2001 “Şiddet ve Çocuk”, www.kriminoloji.com, 15.09.2005.

PAGE, Ayten, Z.,

2005 “Çocuk Cinsel İstismarı: Cinsel İstismara Neden Olan Etkenler ve Cinsel İstismarın Çocuklar Üzerindeki Etkileri”, **Türk Psikoloji Yazıları, Türk Psikologlar Derneği**, Haziran, 7: 103-112.

- PARKE, R. D. ve COLLMER, C. W.,
1974 Child Abuse, An Interdisciplinary Analysis In, E. M. Hetherington (Ed),
The Review of Child Development Research, The University of Chicago
Pres.
- PFEIFFER, C., WETZELS, P., ENZMANN, D.,
2005 “Innerfamiliare Gewalt gegen Kinder und Jugendliche und ihre
Auswirkungen” (KFN Forschungsberichte Nr. 80), Hannover, Germany:
Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen (KFN), 1999’dan Akt:
KURRY ve Diğerleri, “The Extent of Family Violence in Europe”, **Violence
Against Women**, 10: 749-769.
- PIAGET, Jean,
1991 “Ergenlikten Yetişkinliğe Bilişsel Gelişim”, (Çev: S. Kavasoglu),
Eğitim Bilimleri Dergisi, 24: 261.
- POLAT, Oğuz,
1997 **Çocuk ve Hakları**, İstanbul: Analiz Yayınları.

2001 **Çocuk ve Şiddet**, İstanbul: Derya Yayınları.

2001 **Şiddet**, Adli Tıp Ders Kitabı, İstanbul: Der Yayınları.

1997 **Çocukta Dayığa Hayır**, İstanbul: Analiz Yayınları.
- POLLOCK, Linda,
1984 “Forgotten Children”, **Parent-Child Relation from 1500-900**,
Cambridge University Pres.
- POSTMAN, Neil,
1995 **Çocukluğun Yok Oluşu**, (Çev. K. İnal), Ankara: İmge Kitabevi.
- PRESSEL, DM.,
2000 Evaluation of Physical Abuse in Children, **Am Fam Physician**, 61:
3057-3064.
- REID, Colin,
2001 “Child Abuse and the Media: Naming and Shaming”, **Child Care
in Practice**, Volume: 8 (2): 140-143.
- RENVOIZE, Jean,
1975 “The Parents”, **Children in Danger**, Great Britain: Penguin Boks.

- RICHES, David,
1989 **Şiddet**, (Çev. D. Hattatoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- RICKEL, A. ve ALLEN, L.,
1987 **Preventing Maladjustment from Infancy Trough Adolescence**, Sage Publication, Beverly Hills.
- RITTERSBERGER, Helga-Tılıç,
1988 “Aile İçi Şiddet: Bir Sosyolojik Yaklaşım”, **20.Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek**, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 285: 119-131.
- RIGEL, Nurdoğan,
1995 **Haber, Çocuk ve Şiddet**, İstanbul: Der Yayınları.
- ROBERTS, A.R.,
1987 “Psyhosocial Characteristic of Batters; A Study of 234 Men Charged with Domestic Violence Offenses”, **Journal of Family Violence**, 2: 82-93.
- ROBİN, M.,
1982 “Historical Introduction: Sheltering Arms: The Roots of Child Protection”, In E. H. Newberger, (Ed.) **Child Abuse**, Little, Brown, Boston, 1-41
- ROUSSEAU, Jean, Jacques,
1995 **Toplum Sözleşmesi**, (Çev. A. Erenulu), Ankara: Öteki Yayınevi.
- 1982 **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, (Çev. R. Nuri İleri), İstanbul: Say Yayınları.
- 1962 **Hayatı Sanatı Eseri**, Dünya Klasikleri, (Haz: N. Alsan), İstanbul: Varlık Yayınları.
- SADIK, Fatma,
2002 “Sınıf İçindeki Problem Davranışların Nedeni”, **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 9.
- SAMİ, Şemsettin,
1987 **Kamus-ı Türki**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- SANDALCI, Fatma,

1998 “Çocuğa Yönelik Fiziksel, Duygusal ve Cinsel İstismar”,
Seminer Notları, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara.

1999 **Yetiştirme Yurtları Eğitim Rehberlik Programı**, Ankara: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayınları, Yayın No: 37.

SANDERS, Brayn,
 2000 **Öküzün A’sı**, (Çev. Ş., Tahir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SARI Mevlüt,
 1982 **El- Mevarit, Arapça- Türkçe Lügat**, İstanbul: Bahar Yayınevi.

SAYIN, Önal,
 1989 **Aile Sosyolojisi**, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 57.

SAVAŞER, Sevim, GÖRAK, Gülay, KAVAKLI, Aysel, BALCI, Serap,
 1999 “Çocukların Haklarını Bilme ve Bu Haklardan Yararlanma Durumu”, **1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı**, Kitap No: 86, İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 11-24.

SAVİ, Firdevs,
 1999 “Ergenlerde duygusal İstismar İle Benlik Algısı ve Genel Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa.

SCUTT, K.,
 1983 “Victims of Sexual Harassment and Domestic Violence”, Akt:
 SOKULLU, F.- AKINCI, “Kriminoloji Ve Viktomoloji Bağlamında Aile İçi Şiddete Bakış”, **Türkiye’de Aile İçi Şiddet**, İ.Ü. H.F., Ceza Hukuku ve kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul: Beta Yayın, 1436: 7-11.

SEDLACK, A.J. ve BROADHURST, D.D.,
 1996 “Third National Incidence Study of Child Abuse and Neglect”, Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, **National Center of Child Abuse and Neglect**,
www.casanet.org/library/abuse/stabuse.htm, May. 21.

SELÇUK, Ziya,
 1984 “Türkiye’de Çocuk İstismarı ve İhmali”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

SELEK, Pınar,

2003 “Ataerkillik ve Şiddet Kültürü”, Kadına Yönelik Şiddet ve Hekimlik Sempozyumu, Ankara: Ankara Tabip Odası Yayınları.

SENCER, Muzaffer,

1989 **Toplumbilimlerinde Yöntem**, İstanbul: Beta Yayım.

SIDEL, R., 1972 **Woman and Child Care in China**, New York: Hill and Wong.

SMELSER, Neil,

1973 “Toward a Theory of Modernization”, **Social Change, Source, Patterns and Consequences, Basic Book**, Eva Etzioni, Amitia Etzioni (Ed.) New York: Inc., Publisher.

SMITH, Anthony,

1988 **Toplumsal Değişme Anlayışı**, (Çev. Ü. Oskay), İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

SOKULLU, Akıncı, Füsun,

2004 “Kriminoloji ve Viktimoloji Bağlamında Aile İçi Şiddete Genel Bir Bakış”, **Suçla Mücadele Bağlamında Türkiye’de Aile İçi Şiddet, ÜlkeÇapında Kriminolojik-Viktimolojik Alan Araştırması ve Değerlendirmesi**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul: Beta Basım, 7-11.

SOLER, Hosanna, VINAYAK, Preeti, QUADAGNO, David,

2000 “Biocal Aspects of Domestic Violence”, Florida State University, USA: **Psychoneuroendocrinolog**, 25 (7): 721-739.

SOMERSAN Semra,

2000 “Şiddetin İki Yüzü”, **Şiddet**, Cogito, Sayı 6-7 Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 41-50.

SOREL, George,

2001 **Şiddet Üzerine Düşünceler**, (Çev. Anahid Hazaryan), Ankara: Epos Yayınları.

SOSYAL HİZMETLER ÇOCUK ESİRGEME KURUMU KANUNU,

Kanun No: 828, www.shcek.gov.tr, 16. 11.2005.

SPREY, Jetse,

1997 “The Family as a System in Conflict”, **Journal of Marriage and the Family**, 50: 875-890.

STEINMETZ, Susan,

1986 "The Violent Family", Violence in the Home Interdisciplinary Perspectives, Edited By: Mary Lystad Brunner/Mazel Publisher, New York, 51-65.

STRAUSSE, M. A.,

1989 "Measuring Intrafamily Conflict and Violence: The Conflicts Tactics (CT) Scale", In Strausse, M.A, Gelles, R. J (Eds), **Physical Violence in American Families; Risk Factors and Adapttions to Violence in 8,145 Families**, New Brunswick NJ: Transaction, 403-424.

STRAUSSE, M.A.,

1990 "Children as Witnesses to Marital Violence: A Risk Factor of Lifelong Problems Among a Nationally Representative Sample of American Men and Woman", In D.F. Schwarz (Ed.), **Children and Violence: Report of the Twenty-Third Ross Roundtable on Critical Approaches to Common Pediatric Problems**, Columbus, OH: Ross Laboratories, 98-109.

STRAUS, M.A., HAMBY, S. L., FINKELHOR, D., MOORE, D.W., RUNYAN, D,

1998 "Identification of Child Maltreatment with the Parent_Child Conflict Tactics Scales: Development and Psychometric Data for a National Sample of American Parents", **Child Abuse and Neglect The International Journal**, (Ed.) Chief Jhon M.,Leventhal, 22: 249-270.

STEVENSON, H. W.,

1974 **Society for Research in Child Development** Newslatter, Fall.

SÜMER, Neslihan,

1988 "Kültür, Yasa ve Aile İçi Şiddet", **20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek**, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 285: 131-135.

SWEET, Jerry ve RESICK, Patricia,

1978 "The Maltreatment of Children", **A Review of Theories and Research**, Journal of Social Issues, 2-32.

ŞAHİNKAYA, Rezzan,

1960 "Türk Aileleri Hangi Yönlerden Farklılık Gösterirler", **Türk Yurdu Dergisi**, 290: 8-2.

TAJIMA, Emiko,

2002 "Risk Factors for Violence Against Children", **Journal of Interpersonal Violence**, University of Washington, Şubat, 17: 122-149.

- TARHAN, Nevzat,
2003 **Makul Çözüm, Aile İçi İletişim Rehberi**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- “Şiddet Eğiliminin Altında Hollywood Kültürü Var”, Defne Sarısoy ile
NTV’de yaptığı şöyleşi, 19.01.2005.
- TAYLOR, Robert, CHATTERS, Linda, M., TUCKER, Belinda,
1988 “Parents, Children, Siblings. In-Law, and Non Kin as Source of
Emergency Assistance to Black Americans” **Family Relations**, 37: 298-304.
- TEKİNAY, Selahattin, S.,
1987 **Medeni Hukuka Giriş Dersleri**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- TERCAN, Meltem,
1995 “Çocuğun Ana-babası Tarafından Fiziksel İstismarı ve İhmali,
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anlara Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Planlama Bölümü.
- T.C. BAŞBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU,
1995 **Aile İçi Şiddetin Sebep Sonuçları**, Ankara: Başbakanlık Aile
Araştırma Kurumu Yayınları, Yayın No: 86.
- T.C. BAŞBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU,
1998 **Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet**, Bilim Serisi 113, Ankara:
Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- TEZCAN Mahmut,
1996 “Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul”, **Şiddet**, Cogito, Sayı:6-7, Kış-Bahar,
İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 105-108.
- TİMUR, Serim,
1972 “Türkiye’de Aile Yapısının Belirleyicileri”, **Türk Toplumunda Kadın**,
(Der. N., A., Unat ve Diğerleri), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği
Yayınları, 117-132.
- TİRYAKİOĞLU, Bilgin,
1991 **Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk
Hukuku**, Bilim serisi: 7 Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
Yayınları.
- TOFFLER, Alvin,
1992 **Yeni Güçler Yeni Şoklar**, İstanbul: Altın Yayınları.

TOLAN, Barlas,

1983 **Toplum Bilimlerine Giriş**, Ankara: Savaş Yayınevi.

TROCME, N., MACLAURIN, B., FALLON, B., DCUK, J., BILLINGSLEY, D.,
TOURIGNY, M.,

2004 “Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect: Final Report. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada (2001)’den akt. KURRY, Helmut, OBERGFELL, Jaachim-Fuchs, WOESSNER, Sunda, “The Extent of Family Violence in Europe”, **Violence Against Women**, 10: 749-769.

TÜRK CEZA KANUNU,

2005 Ceza Muhakemesi Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, İstanbul: Legal Yayıncılık.

TÜRKDOĞAN, Orhan,

1977 **Türkiye’de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, İstanbul: Dede Korkut Yayınları.

1997 **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul, Timaş Yayınları.

1977 **Türkiye’de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, İstanbul: Dede Korkut Yayınları.

TÜRKİYE’DE ÇOCUK BİLGİ AĞI,

“Uluslar arası Sözleşmeler”, www.die.gov.tr/cisozlesmeler.html, 02.09.2005.

ULUSAL EYLEM PLANI,

http://shcek.gov.tr/portal/dosyalar/duyurular/ulusal_eylem_plani_2005/UlusalEylemPlani.doc, 05.09.2005.

UNICEF,

1994 **Dünya Çocuklarının Durumu**,
http://www.unicef.org/turkey/ut/_ut5.html, 15.07.2005.

2000 **Dünya Çocuklarının Durumu**,
http://www.unicef.org/turkey/ut/_ut5.html, 15.07.2005.

UNICEF,

1999 Unicef Türkiye’de, “Çocuk Hakları Sözleşmesi”, **Haber Bülteni**, Sayı: 2.

Unicef Türkiye’de, “Çocuklar İçin Sağlanan Haklar”
http://www.unicef.org/turkey/ut/_ut5.html, 15.07.2005.

“Basın Merkezi, Kız Çocuklarının Eğitimi”,
http://www.unicef.org/turkey/pc/_ge59.html, 12.05.2005.

“Çocuklar İçin Sağlanan İlerlemeler”,
http://www.unicef.org/turkey/ut/_ut5.html, 15.07.2005

1996 “Önce Çocuklar, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme,
http://www.unicef.org/turkey/ut/_ut5.html, 15.07.2005.

URAS, Meral,
 2001 “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, **Eğitim Üzerine**, Ankara: Ütopya
 Yayınevi, 190-237.

UZUN, Şeyda,
 2002 “Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar ile Kendilik İmgesi
 Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
 Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim
 Dalı, Rehberlik Psikolojik Danışma Ana Bilim Dalı.

ÜLKEN, Hilmi Ziya,
 1989 “Aile”, **Aile Yazıları 1, Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç**,
 Der. B. Dikeçligil, A. Çiğdem), Bilim Serisi 5/1, Ankara: Aile Araştırma
 Kurumu Başkanlığı Yayınları, 27-32.

ÜNALAN, Şükrü,
 2000 “Medya ve Kültür Değişmesi”, **İlkadim Dergisi**, 136: 33-
 34.

ÜNSAL Artun,
 1996 “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, **Şiddet**, Cogito, Sayı:6-7,
 Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 29-36.

ÜNVER, Yener,
 2003 Türkiye’de Aile İçi Şiddetin Boyutları, Nedenleri ve Çözüm Önerileri”,
**Suçla Mücadele Bağlamında Türkiye’de Aile İçi Şiddet, Ülke Çapında
 Kriminolojik ve Viktimolojik Alan Araştırması ve Değerlendirmesi**,
 İstanbul: Beta Yayıncılık.

WALLERSTEIN, Harvey,
 1980 **The Penguin Dictionary of Psychology**, New York: 625 Madison
 Avenue.

- WALKER, E. A,
1994 "Sexual Victimization and Physical Symptoms in Woman", **The Western Journal of Medicine**, 160: 57-74.
- WEBER, Max,
1946 **Easy in Sociology**, (Çev. ve der. GERT, Hans H. ve C. Wright Mills), New York: Oxford University Pres.
- WETZELS, P.,
2004 "Gewalterfahrungen in der Kindheit. Sexueller Missbrauch, körperliche Misshandlung und deren Langfristige Konsequenzen", Baden Baden, Germany: Nomos, 1997'den akt.; KURRY, Helmut, BERGFELL, Jaachim-Fuchs, WOESSNER, Sunda, "The Extent of Family Violence in Europe", **Violence Against Women**, 10: 749-769.
- WHITE HR, WIDOM CS.,
2003 "Does Childhood Victimization Increase the Risk of Early Death? A 25-Year Prospective Study", **Child Abuse Neglect**, 27: 841-853.
- WHO,
1999 "Violence and Health", **Proceedings of a WHO Global Symposium**, WHO/WKC/SYM/00.
- WIDOM, C.S.,
1997 "Child Victims: Searching for Opportunites to Break the Cycle of Violence", **Applied & Preventive Psychology**, 7: 225-234.
- WOLFE, David, A., WEKERLE, Christine, SCOTT, Katreena, STRAATMAN, Anna-Lee, GRASLEY, Carolyn,
2005 "Predicting Abuse in Adolescent Dating Relationship Over 1 Year: The Rol of Child Maltreatment and Trauma", **Journal of Abnormal Psychology**, 113: 406-415.
- WOLFF, Sula, 1999
Problem Çocuklar ve Tedavi, (Çev. Oral, a., Kara, S.), İstanbul: Say Yayınları.
- WORCHEL, Stephen ve Diğerleri,
2000 "Agression: Harming Others", **Social Psychology**, Wadsworth Thomson Learning, USA, 10: 303-333.
- VELTKAMP, Lane, J., ve MILLER, Thomas, W.,
1993 **Clinical Handbook of Child Abuse and Neglect**, USA.

VON Der Mehden, Fred, R.,
1971 **Comparative Political Violence**, Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall, 7-17.

YAKUT Ayten,
2001 “Çocuk İstismarı”, **Çocuk Edebiyatına ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumu**, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 084: 233-237.

YAKUPOĞLU, M., M., 1997 **Ahlak ve Şiddet**, Göçebe Yayınları, İstanbul,

YAVUZER, Haluk,
1998 **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.

2002 **Çocuk Eğitimi El Kitabı**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

1994 **Çocuk ve Suç**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

2000 **Okul Çağı Çocuğu**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

YENİBAŞ, Rukiye,
2000 “Aile İçi İstismarın Ergenin Umutsuzluk Düzeyi İle İlişkisi”,
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), M.Ü., Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı.

YILDIRIM, Aysel,
1998 **Sıradan Şiddet**, İstanbul: Boyut Kitapları.

YÖRÜKOĞLU, Atalay,
1978 **Çocuk Ruh Sağlığı**, Ankara: Kültür Yayınları.

1985 **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

1985 **Aile ve Çocuk**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

1986 **Gençlik Çağı**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

YUDULMAZ, Sezer,
1992 “Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Ölçütler Açısından Kent Ailesi (Sivas İli Örneği), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- YÜCEL, Mustafa,
1993 “Ailede Şiddet, Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Yargılaması”, Ankara:
**Çocuk İstismarının ve İhmalinin Önlenmesi I. Balkanlar, Kafkasya
ve Ortadoğu Konferansı Notları.**
- YÜCEL, Mustafa, Tören,
2001 **Kriminoloji, Suç ve Ceza**, Ankara: Adalet Teşkilatını Güçlendirme
Vakfı.
- ZEYTİNOĞLU, Sezen, KOZCU, Şeyda,
1990 “Fiziksel Çocuk İstismarı Konusunda Bir Araştırma”, **Psikoloji
Semineri**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 6-7: 76-84.
- ZEYTİNOĞLU, Sezen,
1991 “Sağlık, Sosyal Hizmet, Hukuk ve Eğitim Alanlarında
Çalışanların Türkiye’de Çocuk İstismarı Ve İhmali Sorunu İle İlgili Görüşleri”,
Çocuk İstismarı ve İhmali, Ankara: İlo, 147-162.
- 2002 “Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği Tanıtım Yazısı”, **Türk
Psikoloji Bülteni**, Türk Psikologlar Derneği, 24-25 Mart- Haziran, 8:
64-66.
- ZEVKLİLER, Aydın,
1986 **Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku Aile Hukuku**,
Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- UZUN LS., ROSEN JM.,
2003 “Psychosocial Needs Of Young Persons Who Are Victims Of
Interpersonal Violence”, **Pediatric Emergency Care**, 19: 15-19.
- ZÜLAL, Aslı,
2001 “Şiddet”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, Tübitak, 34 (399): 34-39.